TRACTATUS

DE DEO CREATORE.

PRÆLECTIONES
THEOLOGICÆ,

QUAS

IN COLLEGIO ROMANO S. J.

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU,

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

EDITIO LOVANIENSIS, DILIGENTER EMENDATA, ET VARIIS ACCESSIONIBUS AB AUCTORE LOCUPLETATA.

VOL. III

CONTINET TRACTATUM DE DEO CREATORE.

LOVANII,

TYPIS ET SUMPTIBUS VANLINTHOUT ET VANDENZANDE,

UNIVERSITATIS CATHOLICÆ TYPOGRAPHORUM.

1839.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE.

PROOEMIUM.

1. DEUM Optimum Maximum in se ac in suis operationibus *ad intra*, qui scholarum est sermo, hactenus dignoscere studuimus; quatenus autem libere atque exterius, suam bonitatem largiendo, in creaturis operatur atque se manifestat, ipsum posthac spectabimus, atque admirari contendemus. Tria porro sunt creatarum a Deo genera rerum; aliæ nempe spirituales tantummodo, cujusmodi Angeli sunt, aliæ corporeæ, quas orbis hic adspectabilis complectitur, aliæ denique ex utraque, corporea nempe ac spiritali substantia constant, quales sunt homines. Ex his facilis quodammodo dimanat totius Tractatus in tres partes divisio; in quarum prima de Angelis, in altera de mundo, de homine in ultima disseremus (1).

PARS I.

DE ANGELIS.

2. Quæ de Angelis ex Scripturæ ac traditionis auctoritate certo statui ac definiri possunt, pauca profecto sunt, ac ad septem potissimum capita revocantur; existentia videlicet, natura, officia, gratia, plurimorum lapsus, pœna, machinationes. Atque hæc fere sunt, quæ sive ab heterodoxis sive ab incredulis recentioribusque biblicis ac rationalistis non solum impugnantur, sed contemptui atque irrisui habentur. Quare missis, quæ longis nimium disputationibus a veteribus potissimum scholasticis disserebantur, memoratos catholicæ doctrinæ articulos distinctis capitibus adversus effrenes hosce criticos vindicandos suscipimus (2).

(1) Hunc eumdem ordinem sibi proponit S. Thomas in *Summa*, atque hunc sectamur; cfr. idem *Contra Gent.* lib. II, cap. I.

(2) Plura profecto sunt, quæ veteres scholastici inquirunt, quum de Angelis disputant, ex. gr. de natura Angelica absolute, de ipsorum numero, speci-

CAPUT I.

DE ANGELORUM EXISTENTIA.

3. *Angelus* nomen est officii, non naturæ, ut SS. Augustinus et Gregorius M. observant. Ille enim sic loquitur : *Quæris nomen hujus naturæ? Spiritus est; quæris officium? Angelus est; ex eo quod est, Spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est* (1). His similia habet S. Gregorius (2). Quos itaque Græci *Angelos*, Latini *nuncios* dicunt, Hebræi מַלְאָכִים *Malachim* vel אֱלֹהִים *Elohim*, Ethnici passim *genios* vel δαιμονας *dæmonas* vocant (3).

Angelorum existentiam inficiati sunt Sadducæi (4), atque ex Christianis Anabaptistæ, David Georgius (5), Balthassar (6), Bekkerus (7), Sociniani passim, neoterici biblici ac rationalistæ. Adversus quos sit

fica natura, de intellectiva ipsorum potentia et naturali cognitione, voluntate, etc., de eorum comparatione ad locum, ad tempus, aliisque pene innumeris. Suarezius integrum volumen in folio de Angelis scripsit; item reliqui plus minus. Hæc scitu quidem jucunda essent, minus tamen necessaria, præsertim quod quamplurima probabilitate tantummodo innituntur. Qui suam ad hosce fontes sitim explere cupit, eos adeat; ea vero, quæ ad Angelorum ordines et hierarchias pertinent, videri possunt apud Petavium, *De Angelis*, lib. II, cap. 2 et seqq.

(1) *Serm.* I *in Psalm.* CIII, num. 15.

(2) *Homil.* XXXIV *in Evang.* num. 8, tom. I. opp. col. 1604 edit. Maurin.

(3) Alb. Fabricius in *Bibliograph. antiquar.* cap. 8, § 27, plures ethnicos recenset, qui eosdem spiritus *Angelos* nuncuparunt, ut Alex. Aphrodiseus in *Top.* p. 186; Aristides, tom. I, p. 19; Labeus, apud S. August. *De Civitate Dei*, cap. IX, 19; Ammonius in Porphyrii *Isagoge*, Porphyrius, Jamblicus, *De Mysteriis Ægypt.* Simplicius Marcianus Capella, et præcipue Hierocles, qui pag. 37 ἀγγελικὸν Θεῶν γένος memorat.

(4) Cfr. Luc. *Act.* XXIII, 8.

(5) De instabili hoc nulliusque fidei homine ac tantum non insaniente cfr. Feller, *Dict. histor.*

(6) Ibidem.

(7) In opere cui titulus : *Betoverde Wereld*, seu *Orbis incantatus*, Leuward. 1690, edit. auct. Amst. 1693.

PROPOSITIO.

Tum ex Scriptura tum ex universa traditione Angelos existere constat.

4. Vix credibile sane videri debet, potuisse veteres Sadducæos inficiari Angelorum existentiam, licet solum, ut plures autumant, Pentateuchum veluti divinum recognoverint (1). In libris enim Mosis frequens est ac manifesta Angelorum mentio; ut Gen. XVI, ubi Angelus Domini Agarem compellat, eamque, ut ad heri domum redeat, adhortatur; tum ib. XIX, ubi duo Angeli Sodomam veniunt, dirutoque oppido Lothum inde liberant; tum ib. XXIV, 7, ubi Abraham, famulum suum in Mesopotamiam mittens, ait: *Dominus Deus cœli mittet Angelum suum coram te;* et alibi passim (2). In ceteris Scripturæ libris, tam historicis quam propheticis, multo etiam frequentiora sunt testimonia, quæ supervacaneum esset hic referre, utpote ignota nemini (3).

In Novo denique Testamento de iisdem Angelis perspicua pariter

(1) Sadducæos unum Pentateuchum ut divinum admisisse, communis fere Veterum sententia est. Non satis tamen certam esse ejusmodi opinionem ostendere nisi sunt Staüdtlin, *Geschichte der sittenlehre Jesu*, seu, *Historia doctrinæ moralis Jesu*, tom. I, p. 421 et seqq. et pag. 446, et Guldenapfel, in diss. *Josephi Archæologi de Sadducæorum canone exhibente*.... Jenæ 1804. His præiverant Scaliger in *Elencho trihæreseon*, cap. 76, et Bruckerus in *Hist. philos.* tom. II, p. 723, qui id primi subodorati sunt. Ex istorum igitur criticorum sensu certum esse videtur, Sadducæos, ortos a Zadoko, degeneri Antigoni Sochæi discipulo, qui sub Ptolemæo primo Ægypti rege tribus ante Christum natum sæculis vixit, præter Pentateuchum reliquos etiam Judæorum libros admisisse. Ortum huic opinioni præbuit superstitiosus veluti cultus, quo Mosis libros venerabantur. Etenim Flavius Josephus, *Antiquitatum Judaïcarum*, lib. XIII, num. 10, non scribit, solum Pentateuchum Sadducæos suscepisse reliquosque rejecisse libros, sed *legem* tantum hoc loco opponit traditionibus non scriptis, quas Sadducæi rejiciebant, non autem reliquis libris. Hinc in Thalmude ex aliis libris non solum oppugnantur, sed etiam ipsi pro suis sententiis argumenta depromunt, ut patet ex *Sanhedrin*, pag. 90, 2', Cholin. pag. 87, 1. Cfr. Jahn, *Archæolog.* § 322.

(2) Cfr. Gen. III, 24; XXVIII, 12; Exod. VIII, 12, etc.

(3) Cfr. Job. IV, 18; Dan. VI, 22; Tob. III, 25, etc.

et crebra fit mentio. Ceteris missis, illud potissimum urgemus, quod Apostolus in Ep. ad Hebr. cap. I, instituit argumentum ad Christi præ Angelis excellentiam ostendendam, quod nempe Christus *Filius Dei*, Angeli vero *Ministri* Dei tantum in Scripturis perhibentur. Quare merito dixit S. Augustinus : *Esse Angelos novimus ex fide... nec inde dubitare fas nobis est* (1).

5. Apud omnes fere gentes vulgatam fuisse fidem de Angelorum existentia, indubia monumenta testantur. Tertullianus inter alios ait : *Dicimus esse substantias quasdam spiritales; nec nomen novum est. Sciunt dæmonas philosophi, Socrate ipso ad dæmonii arbitrium expectante... dæmonas sciunt poëtæ; et jam vulgus indoctum in usum maledicti frequentat... Angelos quoque etiam Plato non negavit; utriusque nominis testes esse vel magi adsunt* (2). Sic Cyprianus eos a magis antiquissimis, in primis ab Hostane memoratos esse affirmat his verbis : *Quorum tamen præcipuus Hostanes et formam veri Dei negat conspici posse, et Angelos veros sedi ejus dicit assistere. In quo et Plato pari ratione consentit, et unum Deum servans, ceteros Angelos vel dæmonas dicit* (3). Thales, ut refert Athenagoras, trifariam superiores substantias omnes dividit : *In Deum, in dæmones, in heroes* (4). Hierocles, *Ad aurea Pythagoræ carmina*, Angelos ab ipso Pythagora *immortales Deos*, a summo tamen Deo conditos, appellatos fuisse testatur, quos colendos præcipit. Orphei et Hesiodi carmina inferius dabimus (5).

6. Indos existentiam Angelorum certam habuisse explorata modo res est (6). Sic doctrina de Angelorum sive bonorum sive malorum existentia est veluti fundamentum totius theologiæ veterum ac recentiorum Orientalium (7); nec desunt hujus doctrinæ vestigia apud ipsos silvestres Americanos (8).

(1) Loc. cit.

(2) *Apolog.* cap. 22, p. 21 edit. Rigaltii.

(3) *De idolorum vanitate*, p. 226, edit. Maur. Par. 1726.

(4) In *Legat. pro Christ.* num. 23, tom. II, *Bibl. Patrum* edit. Venet. p. 24.

(5) Cfr. Petav. *De Angel.* lib. I, cap. I.

(6) Ita fatetur impius auctor operis *Résumé de l'histoire des traditions morales et religieuses chez divers peuples*, Paris 1825.

(7) Cfr. Ramsay, *Voyages de Cyrus*, ac *Discours sur la mythologie*, etc.

(8) Carli Rubi, *Lettere americane*.

7. Sive igitur Scripturam sive constantem atque universalem omnium ferme populorum traditionem consulamus, constat Angelos existere.

DIFFICULTATES.

8. Obj. prima. 1° Moses Angelos a Deo procreatos nullibi tradit (1). 2° Nomina præterea Michaël, Gabriël, Raphaël chaldaica sunt; a Chaldæis igitur vel Persis ad Hebræos transiit de Angelis opinio (2).

9. Resp. ad 1m. *Trans. antec.; nego cons.* Moses enim, ut vidimus, sæpe de Angelis eorumque apparitionibus loquitur, et illos sæpius ut Dei ministros exhibet. Perperam igitur ex eo, quod peculiariter creationis Angelorum non meminerit, concluditur vel Angelos a Deo minime fuisse conditos, vel illos non existere. Ideo autem juxta S. Basilium Angelorum creationem Moses præteriit, quod adspectabilium tantum rerum originem præcipue nobis revelare voluerit (3). Juxta S. Augustinum *lucis* nomine, Angelorum creatio a Mose significata est (4). De hac autem opinione ac de variis sententiis circa tempus, quo Angeli conditi sunt, utrum scilicet ante hujus mundi adspectabilis creationem, ut plerisque Patribus græcis placet, an vero post, quod tenent plerique ex Patribus

(1) Ita Julianus, apud S. Cyrillum, lib. II, tom. VI, operum pag. 49, edit. Paris. 1638, tum lib. III, ib. pag. 96.

(2) Ita fere Voltaire, *Fragmens sur divers sujets, par ordre alphabétique*, art. *Ange*, tom. XXVIII *de la collection complète des œuvres*, etc. Genève 1777.

(3) *Lib. de Spiritu Sancto*, cap. 16, num. 38. S. Cyrillus Alex. lib. III cit. aliam affert causam adversus Julianum, quare Moses prætermiserit narrationem creationis Angelorum, eo quod scilicet nimis mentis nostræ captum excedat. Quam quidem causam quoad Judæos carnales vehementer confirmat *Hom.* II *in Genes.* pag. 7, edit. Sav.

(4) *Lib. imperf. de Gen. ad litt.* cap. 11, num. 21, et *De civitate Dei*, lib. XI, cap. 11. Alii autem censent Angelorum creationem per Mosem designari nomine *cœli*, ut Origenes, *Hom.* II *in Gen.*, Beda, Strabus apud Petav. loc. cit. cap. 15. Quidquid vero id sit, de quo nihil certi, verisimilius videtur juxta priorem sententiam de hac Mosem penitus siluisse. Illud tamen fixum demonstratumque est, Angelos a Deo creatos esse; de horum enim creatione non obscure loquuntur Daniel, cap. 13 in hymno trium puerorum, et David, Ps. CII; sed magis aperte Apostolus (Col. I, 16) scribens : *In ipso* (Verbo divino) *con-*

latinis, an demum simul, quod pariter non nemo sentit, consulatur Petavius (1).

10. Ad 2m, Resp. 1o, *Neg. cons.*; cum nonnisi pravus sit transitus a nomine ad rem. Didicerunt Hebræi ea Angelorum nomina a Chaldæis vel Persis; ergo ab eis didicerunt Angelorum existentiam! Pentateuchus sane fuerat longe ante scriptus, quam Judæi in captivitatem babylonicam abducerentur; atqui in eo Moses, ut ex dictis patet, de frequentibus Angelorum apparitionibus et officiis disserit.

11. Resp. 2o, *Neg. antec.* Licet enim ante captivitatem Babylonicam nullum occurrat in Sacris Litteris Angelorum nomen, negamus tamen tum nomina illa esse Chaldaica, cum et radicem et formam hebraicam habeant, ut patet ex voce אֵל (*el*) *fortis*, quæ Deo tribuitur, et ex similibus nominibus passim apud He-

dita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Omnia per ipsum et in ipso creata sunt.

(1) Loc. cit. ubi, postquam recensuit Patrum testimonia, qui alterutram sententiam tuentur, concludit § 11, nihil certi statui posse, cum neutra sententia certâ vel auctoritate Scripturæ vel ratione prævaleat. Deinde disjicit quæ afferri solent ex illo Eccli. loco (cap. 18), in quo dicitur: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul*, ut evincatur saltem cum adspectabili hoc universo Angelos conditos esse; cum de iis solis creaturis loquatur Ecclesiasticus, quorum meminit Moses initio Geneseos, ita ut vox simul κοινῇ idem hic valeat ac *ex æquo*, prout eodem sensu occurrit Sap. VI, 8. Item profert Lateranensis Conc. IV et Innocentii III Decretum, quo *Deus creator omnium visibilium* et *invisibilium, spiritualium et corporalium* dicitur, *qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, Angelicam videlicet et mundanam;* quæ verba ex libro *Soliloquiorum*, qui perperam Augustino tribuitur, cap. 32 sumpta sunt. Præsertim cum S. Thomas in opusculo, quo decretalem illam exposuit, censeat ita decrevisse Synodum adversus Origenis errorem, qui spirituales creaturas solas ac per se ab initio conditas asserebat, corporeas vero ex casu, non autem ex præcedenti proposito, ut eo velut carcere Spirituum delicta plecteret. Contra quos Innocentius ita sanxit utramque simul, hoc est, pari consilio ac præcipuo constitutam a Deo, idque ab initio temporis, hoc est, non ex omni æternitate. Hinc temeritatis Petavius arguit Theologos illos, qui contrariam sententiam hæresis damnant ob ejusmodi decretum. Cfr. § 13.

bræos receptis, גדיאל (*Gaddiel*) גמליאל (*Gamaliel*) etc. (1), tum ex Chaldæis ea ad Hebræos immigrasse, cum, ut adnotat Origenes, constet, *indita illis* (Angelis) *fuisse nomina convenientia rebus, quas Dei summi voluntate in universo mundo administrant.*

12. Obj. secunda. 1° *Angelus* nomen est officii. Nihil igitur prohibet, quominus nomen istud, quoties in Sacris Litteris occurrit, vel de hominibus intelligatur, qui *Angeli* passim dicuntur ob varia munia, quæ Dei nomine obierunt, ut Malach. III, 1, Matth. XI, 10, vel de interno instinctu inspirationibusque, quibus nos Deus ad aliquid agendum excitat (2). Et re quidem vera 2° quæ in Libris Sacris de Angelorum apparitionibus leguntur, nonnisi metaphorice, vel ex vulgi opinione intelligi debent, vel de sola Dei potentia, vel de efficientia naturali, quam vulgus ignorabat et supernaturalibus causis tribuebat (3). Ergo.

13. Resp. ad 1m, *Conc. ant. neg. cons.* Plura enim sunt in Scripturis, quæ de Angelis traduntur, quæque nonnisi de hypostasibus ab hominibus omnino diversis intelligi possunt. Ut cum Christus (Matth. XXII, 30), Sadducæis respondens, affirmat, homines in resurrectione futuros, *sicut Angelos Dei in cœlo;* vel cum (ibid. XVIII, 10), de parvulis loquens, affirmat, quod *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris*; vel cum Apostolus, ut vidimus, comparationem instituit inter Christum et Angelos; vel cum (in eadem Epist. cap. II) aperte tradit, Filium Dei, non Angelicam, sed humanam naturam sibi ex semine Abrahæ sumpsisse; tum ex eo quod (ib. cap. XIII) dicit de præ-

(1) *Cont. Celsum*, lib. I, num. 25, edit. Maur. De nominibus *Uriel et Jeremiel*, quæ occurrunt in libro Esdræ IV, 36; V, 20, necnon de cultu exhibito a Græcis et Orientalibus, cfr. Renaudotius in notis ad *Liturg. orient.* tom. II, pag. 298, et Nic. Serarius Soc. Jesu, in caput 12 *Tobiæ;* cfr. etiam Blanchinius in dissertatione, Romæ edita anno 1753, *De septem Angelis, qui olim depicti Romæ extant, quique nomina præferunt Uriël, Seathiël, Gehudiël et Barachiël.* In quibusdam litaniis tempore Caroli M. invocabantur *Uriël, Raguël, Tubuël.*

(2) Ita Bekker, op. cit.

(3) Sic Georg. Rosenmüller, *Schol. in N. T.*, in cap. I Matth. et cap. 2 Luc. et alibi passim.

mio, quod nactus est Abraham, quum dignus est habitus qui Angelis hospitium præberet. Pleraque pro instituto præterimus, quibus violentæ neotericorum interpretationes omnino refelluntur.

14. Ad 2^m^, *Neg.* Si enim vel de virtute (ἐνεργείᾳ) ac potentia et ex vulgi opinione loquuntur Sacræ Litteræ, vel etiam metaphorice, cum Angelos commemorant, nihil certi amplius in sacris litteris exstaret. Quomodo enim vera essent, quæ Christus citatis verbis significat? Quænam comparatio Apostoli foret? Nonne ridicula sunt, quæ Rosenmüller tradit de tentatione Christi in deserto, dum ab homine Judæo Christum fuisse tentatum dicit, vel cum Gabrielis adventum amens insinuat fuisse somnium, a Deo B. Virgini immissum? Quæ quidem aliaque innumera inepta prorsus et inficeta, quibus scatent ipsius scholia, satis ostendunt, in quas angustias sese conjiciant novi isti doctores, ut Angelorum existentiam rejiciant. Ejusmodi tamen sunt oracula, quæ Protestantes suspiciunt (1).

(1) Cfr. etiam Kuinoel, *Comment. in libros N. T. historicos*, in Luc. I, 26 et 27. Ex quo deprehendimus nonnullos biblicos neotericos eo progressos esse, ut totam hanc historiam Angeli Gabrielis colloquentis cum Maria referant ad *mythum philosophicum*, alii ad *mythum historicum*, non secus ac apparitionem ejusdem Angeli, quæ Zachariæ in templo contigit, de qua item suorum Protestantium biblicorum expositiones Kuinoel fuse refert. Mirum est quam sese atrociter torqueant ad excludendam veram Angeli apparitionem. G. Paulus in *Philologisch-krit. Komment.* seu in *Commentario philologico-critico* contendit, Zachariæ visam fuisse versari ante oculos quamdam genii cœlestis veluti speciem; eum varii generis sensa, quæ illi tunc in animo suboriebantur, *putasse* ipsius genii voces esse, in *extasin* raptum, ac sibi imposuisse silentium, eo quod plus justo intra se locutus esset, usque ad partum Elisabethæ. Gablerus in *Journal für theol. literat.* seu in *Ephemer. litteraturæ theologicæ*, vol. I, pag. 403, eadem ferme ratione historiam hanc totam enarrat. Juxta Witsium in *Miscell. sac.* tom. II, pag. 383, per lusum phantasiæ commotæ exponi debet hemiplexia Zachariam captum, qui idcirco loqui non potuit. Item Rosenmüller. Alii demum deposita larva ingenue tradunt hic a Luca fabulam enarrari. Quis non suspiciat doctos hosce Sacrarum Litterarum interpretes? præsertim quum ignorare ipsi omnino videantur, deliras anus de sublimioribus ejusmodi doctrinis sapientius disputare, si velint, facile posse.

15. Inst. Saltem Michaëlis nomine intelligendus est ipse Filius Dei, qui sub variis figuris seu symbolis in V. T. se se visibilem præbuit; quemadmodem Gabriël ipsa est Spiritus Sancti persona (1). Quid igitur vetat, quominus de Deo vel Filio Dei cetera intelligamus Scripturarum loca, in quibus Angelorum fit mentio? Certe (Exod. III, 2) *Flamma ignis*, ex qua Moses vocem audivit, vocatur Angelus Dei. Ergo.

16. Resp. *Neg. ant.* Hoc paradoxum sero nimis excogitarunt adversarii ad cultum tollendum Angelis a fidelibus exhibitum. Evertit enim illud caput XII Apocalypseos, in quo Michaël, cum dracone pugnans, differt ab Agno, id est, Filio Dei, ob cujus sanguinem vicit. Quoad Gabrielem, satis est Luc. 1, 26 verba expendere : *Missus est Angelus Gabriël a Deo ad Virginem... et ingressus Angelus ad eam*, *dixit* : *Spiritus Sanctus superveniet in te;* Spiritus igitur, qui superventurus erat in Mariam, dissimilis fuit a Gabriele nunciante.

17. Falsum denique est quod assumit Rosenmüller, flammam nempe ignis vocari *Angelum Dei;* etenim in Exod. loc. cit. aperte a flamma ignis distinguitur Dominus, qui Mosi apparuit *in flamma ignis de medio rubi;* et Act. VII, 30 pariter dicitur : *Apparuit illi* (Mosi) *in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi.* Hac ratione neoterici biblici, quidquid stulti in buccam venit, prout libet, effutiunt, bonamque lectorum fidem in pravos errores abducunt.

CAPUT II.

DE NATURA ANGELORUM.

18. Definiri Angeli solent *substantiæ immateriales completæ,* ut certum intersit discrimen nos inter et ipsos; nostræ enim animæ substantiæ spirituales *incompletæ* vocantur, cum ad corpus infor-

(1) Cfr. Hier. Maria Buzius Ord. S. Aug. in *Synopsi theol. discipl. P. Berti*, lib. x, in appendice, ubi Michaelem et Gabrielem Archangelos, esse creatos spiritus demonstrat, tom. I, pag. 404 et seqq. edit. 1769. Cfr. etiam Bossuet, *Réflexions sur l'Apocalypse.*

mandum suapte natura ordinatæ sint, quibus propterea corpore solutis aliquid deesse videtur, non quidem ad substantiam, sed ad suum, ut dicimus, *complementum*. Ex Patribus tum Græcis tum Latinis non defuerunt, qui Angelos corpore quodam aëreo et subtili præditos censuerunt; illorum catalogum exhibet eruditissimus Petavius (1). Post definitionem Concilii Lateranensis IV, quam inferius dabimus, obsolevit hæc opinio inter Catholicos; si enim paucos excipias (2), vix est, qui eidem adhæserit. Attamen inter heterodoxos et philosophos hæc sententia plures patronos nacta est; etenim præter Leibnitzium et Bonnet, qui hanc sententiam propugnarunt, Cudworth, Tricorius, Wolfius, Boehmius, Loersius, Cantius aliique non pauci (3) eamdem sectati sunt, rati, non posse dari spiritum activum sine corpore. Nos communi sententiæ adhærentes de spiritualitate Angelorum, quæ hic et nunc salva fide in dubium vix revocari posse videtur, hanc statuimus propositionem :

PROPOSITIO.

Angeli sunt meri spiritus omnis corporis expertes.

19. Hæc propositio certa est ex Conc. Lateranensi IV, quod cap. *Firmiter* definivit adversus Manichæos : *Unum esse universorum principium, creatorem omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque condidit creaturam, spiritualem et corporalem, Angelicam videlicet et mundanam,*

(1) *De Angel.* lib. I, cap. 2.

(2) Falluntur propterea qui tradunt post Concilii Lateranensis decretum neminem Catholicorum impune contrariam tenuisse sententiam. Contrariæ enim sententiæ adhæserunt inter cæteros Card. Cajetanus, in cap. 2 Ep. ad Ephes.; Eugubinus, *De perenni philosophia*, lib. VIII, cap. 27, *D*, tom. III, opp. edit. Paris. 1578; de quo quidem auctore recte pronunciavit Petavius, *De opific.* lib. I, cap. 8, § 2 : *Auctor magis ad speciem quam eruditionem solidam commentarios suos instituens, quos raro cum fructu, nunquam sine fastidio legimus.* Pariter Sixtus Senensis, *Biblioth. Sanct.* lib. V, adn. 8, Bartholomæus Caranza et Domin. Bannez.

(3) Cfr. Muzzarelli, opusc. XXIII, *Del buon uso della logica,* diz. V, tom. VII, Firenze 1823.

ac deinde humanam, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam (1). Ergo ex hoc Concilio Angelica natura spiritualis est et omnis corporis expers, qualis anima hominis est; alioquin humana natura *media* non esset inter Angelicam et mundanam substantiam.

20. Hanc autem doctrinam Scripturarum auctoritate fulciri exinde patet, quod in Sacris Eloquiis Angeli constanter *spiritus* dicantur. Apostolus enim (Hebr. I. 14) de Angelis inquit: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus*? et S. Joannes ait (Apoc. I, 4): *Et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt;* et de dæmonibus pariter dicitur (Luc. X, 20): *Spiritus vobis subjiciuntur;* et alibi passim *spiritus nequam, spiritus immundi* vocantur, imo Apostolus (Eph. VI, 12) eos vocat: *spiritualia nequitiæ*. Atqui vox *spiritus* non aliud proprie nisi substantiam simplicem et incorpoream significat, cum Deo (Joan. IV, 24) et animæ humanæ (I Cor. II, 11) tribuatur; nec ulla sufficiens ratio sit, cur vocem hanc ad alienam significationem detorqueamus, cum de Angelis usurpatur. Ergo.

21. Et sane insolens omnino esset, si Angeli corpore et spiritu constarent sicut homines, quod ratio nunquam haberetur corporis et spiritus ipsorum in Scripturis, quæ ubilibet mentionem faciunt corporis et spiritus hominum; aut saltem quod homines non aliquando spiritus in eisdem appellarentur, quemadmodum passim Angeli appellantur spiritus. Nempe homines, etiamsi e præcipua sua parte spiritus sunt, quia tamen simul corporei sunt, nunquam absolute *spiritus* dicuntur; contra vero Angeli, quia corporei non sunt, sæpe *spiritus*, nunquam vero absolute dicuntur *corpus* aut *corporei*.

(1) Per hoc tamen decretum doctrina de spirituali Angelorum natura definita dici nequit, adeo ut ad fidei dogmata eam pertinere pronunciare possimus, contrariæque doctrinæ hæresis notam inurere. Quippe Lateranense Concilium ex instituto partem eam definire noluit, inquit Petavius; sed in hoc unum intenta fuit synodus, ut utriusque conditorem naturæ Deum esse contra Manichæos statueret; cetera vero ex recepta per id tempus opinione obiter subtexuit.

22. Fulciri præterea hanc eamdem doctrinam auctoritate Patrum tum Græcorum tum Latinorum facile ostenditur. Etsi enim plerique ex ipsis, ut superius innuimus, videantur corpus aliquod Angelis tribuere, longe plures tamen spirituales prorsus et incorporeos Angelos prædicant (1). Ne tamen longiores simus in proferendis testimoniis, ad quædam veluti capita revocabimus ipsorum dicta, ex quibus certa deprehenditur eorum sententia. Ac 1º Angelos spirituales prædicant, qui eos dicunt incorporeos, sive ἀσωμάτους. Tales porro sunt ex Græcis Gregorius Thaumaturgus, sive vetus auctor Homiliæ cujusdam in Theophania, qui eos dicit *incorporeas virtutes* (2); Greg. Nyssenus, qui Angelos *incorpoream creaturam* nominat (3); Greg. item Nazianz., qui eamdem naturam *intelligibilem et incorpoream* laudat (4); Eusebius Cæsar., qui eam commemorat *substantiam incorpoream*, et comparat

(1) Thomas Aletinus seu potius Joan. Clericus in not. 64 ad cap. 3, lib. I de Ang. § 12 Petavii, ut suis faveat, hæc scribere non dubitavit ad eripiendum nobis omnia Patrum testimonia, quæ Angelos spirituales prædicant: *Diligenter observandum* corpus *et* materiam *duplici sensu sumi apud veteres. Aliquando ita vocant quidquid non est per se intelligentia præditum, quantœvis sit tenuitatis; sed sæpe etiam his vocibus intelligunt crassiorem tantum materiam, quo sensu negant Angelos esse* corporeos *aut materiales. Nam ceteroqui plerique existimant Angelos esse tenuissimo corpore indutos. Vide* indicem Philologicum philosoph. Orientalis Th. Stanleii, de *de voce* materia, *et de sententia veterum de Angelorum natura Illustriss.* Pet. Dan. Huetium, *Ep. Abrincensem, in eximio* Origenianorum *opere, lib.* II, *quæst.* V, *et in notis ad* Origenem, pag. 65. *Nisi hæc probe observentur, vix poterit intelligi quid velint veteres, et secum etiam sæpe tum videbuntur pugnare, cum sibi quam maxime constant.* At præterquam quod Huetius de omnibus universim Patribus minime loquitur, plerosque Patres vocem *Spiritus*, cum de Angelorum natura disserunt, stricto sensu usurpasse ex iis, quæ hic in medium protulimus, eorum testimoniis apertissime constat, præsertim ex iis, qui eos *intelligentias* vocant, *mentes, substantias intelligentes, simplices, sine materia*, etc. Poterant ne apertius proprie dictam spiritualem naturam Angelorum exponere? *eo vel magis* quod iisdem vocibus utantur, cum de spirituali Divina substantia loquuntur?

(2) Cfr. Petav. *De Angelis*, lib. I, cap. 3.

(3) Ἀσώματον κτίσιν. *Cont. Eunomium*, lib. XII, et alibi ib.

(4) Νοητὴν καὶ ἀσώματον. Ib.

Deo ipsi (1); Epiphanius, qui dæmonem declarat *spiritum corporis expertem* (2); S. Joan. Chrysostomus, qui Deum commendat, quod fecerit Angelos et Archangelos, ac *reliquas incorporeorum substantias* (3); Theodoretus eos jactat *incorporeas naturas* (4), Procopius *substantias penitus incorporeas* (5), item Joannes Climachus, Dionysius vulgo Areopagita, Nilus, Joan. Damascenus, etc. (6). Ex Latinis vero Marius Victorinus, qui vocat Angelos *incorporeos* (7); Lactantius *incorporales*; Leo Papa, qui *veram fidem* ait, *quæ est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporearum bonam confiteri substantiam* (8). Sic Julius Africanus *incorporeos* pariter eosdem constituit, nec non Fulgentius (9), Gregorius M., qui interrogat : *Quis sanum sapiens, esse spiritus corporeos dixerit* (10)? aliique. 2° Eamdem veritatem docent ii Patres, qui Angelos non solum incorporeos, sed præterea vocant *mentes*, νοῦς, seu *substantias intelligentes;*

(1) *Demonst. evang.* lib. I, cap. I: Ἀσωμάτους τινὰς νοερὰς, καὶ θείας δυνάμεις, ἀγγέλους τε, καὶ ἀρχαγγέλους, ἄϋλά τε, καὶ πάντη καθαρὰ πνεύματα.

(2) Hær. XXVI, num. 13 : Πνεῦμα ἀκάθαρτον, καὶ ἀσώματον.

(3) *Ad Stagirium*, lib. I, pag. 86. Ἐποίησεν ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, καὶ τὰς ἄλλας τῶν ἀσωμάτων οὐσίας, et alibi ib.

(4) *Quæst.* XX *in Genes.* probaturus imaginem Dei non in eo consistere, quod in anima sub adspectum non cadit, inquit : Μᾶλλον εἰκόνες τοῦ Θεοῦ κληθεῖεν ἄγγελοί τε, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ πᾶσαι καὶ ἀσώμαται, καὶ ἁγίαι φύσεις, ἅτε δὴ παντάπασι σωμάτων ἀπηλλαγμέναι, καὶ ἀμιγὲς τὸ ἀόρατον ἔχουσαι, id est, *Alioquin potius imagines Dei vocarentur Angeli et Archangeli, et omnes incorporeæ sanctæque naturæ, utpote corporibus vacuæ et sine mixtione minime aspectabiles.* Alibi eadem habet, quæ ad corpus vel materiam quamcumque trahi nulla ratione possunt.

(5) *Comment. in Gen.* cap. 16 et seq. Τὰς νοερὰς οὐσίας, καὶ παντελῶς ἀσωμάτους.

(6) Apud Petav. loc. cit. Inter Græcos Patres minime recensuimus S. Ignatium, cujus proferuntur verba ex *Epist. ad Trall.* quibus Angelos dicit ἀσωμάτους φύσεις, *naturas incorporeas*, siquidem ea reperire minime potuimus neque in edit. Cotelerii, neq. in *Bibliot. Patrum* Gall. neque alibi; sed occurrunt tantummodo in hujus S. Martyris litteris interpolatis apud Coteler. *Ep. ad Trall.* § 9. tom. II, p. 67.

(7) Lib. IV *Adv. Arium.*

(8) *Ep. ad Turib.* cap. 6.

(9) *Lib. de Fid.* cap. 3.

(10) *Dial.* lib. IV, cap. 29. Cfr. Petav. loc. cit.

tales vero sunt Greg. Nazianz., Eusebius, Dionysius Areopagita nuncupatus, Greg. Nyssenus, etc. 3° Qui eosdem dicunt *simplices* et *sine materia* ἀΰλους, ut Greg. Naz. atque Nyssenus, Marius Victorinus, Lactantius etc. (1).

23. Quum igitur laudati Patres tum Græci tum Latini ingenti veluti agmine Angelos non solum incorporeos, verum etiam substantias materiæ expertes, spirituales, simplices, intelligentias passim vocent, nihil dubii subesse potest, quin doctrina de spiritualitate Angelorum non solum Scripturis, sed et traditioni innitatur (2). Angelicus doctor rationibus etiam theologicis eamdem confirmat, quæ apud eum recoli possunt (3).

DIFFICULTATES.

24. Obj. prima. 1° Ex Sacris Litteris Angeli feminis permiscentur; ergo aut sunt, aut habent corpora. Etenim Gen. VI, 2 legitur: *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores.* Quæ quidem verba 2° Versio Alexandrina sic refert: *Videntes Angeli Dei... acceperunt sibi uxores* (4). Hæc autem versio 3° ex libro Henoch confirmatur, Augustino teste (5); tum 4° ex Patribus Justino, Clemente Alex., Tertulliano, Ambrosio, Sulpicio Severo, Lactantio aliisque non paucis apud Petavium (6), qui refert pro eadem sententia Philonem et Josephum; 5° contextus ipse videtur rem hujusmodi significare, ubi habetur, ex ejusmodi connubiis ortos fuisse gigantes. Addit vero Car. Rosenmüller (7) 6°, quemadmodum pro filiabus hominum veniunt feminæ in proprio sensu ab hominibus oriundæ, sic pro *filiis Elohim* sensu proprio ita dicti intelligendi sunt Angeli, seu *naturæ supernales.* Ergo.

25. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m probat. ex Genesi, *Dist.* Filii

(1) Apud Petav. loc. cit.

(2) Cfr. ib. ubi § 10 ostendit Judæis pariter inhæsisse sententiam de spirituali Angelorum natura.

(3) Part. I, quæst. 50, art. I, nec non *Cont. gent.* lib. II, cap. 46, et in Opusc. *De spirit. creaturis*, art. 5, tom. VIII. opp. edit. Rom. 1570.

(4) Εἴδοντες δὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ... ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας.

(5) *De civit. Dei*, lib. XV, cap. 24, n. 4.

(6) *De Angel.* lib. III, cap. 2.

(7) In schol. ad hunc locum.

Dei, id est, filii Seth, vel principes, quos majores gentium dicimus, *conc.*; filii Dei, id est, Angeli, *neg.* Exodi enim XXI, 6 et XXII, et alibi, per vocabulum hebraicum אֱלֹהִים *elohim*, principes designantur; Symmachus ipse vertit *filii potentum* (1); sic etiam Onkelos et Saadias exponunt; Arabs Erpenii pariter habet *filii magnatum* (2); interpres Samaritanus *filii dominatorum* (3). De filiis Seth hunc locum ipse Clericus exponit, qui præterea observat hoc nomine passim in Scripturis designari veros Dei cultores (4). Hæc posterior interpretatio communis est inter Patres. Non posse autem allatum textum sumi de Angelis proprie dictis, evidens est; vel enim fuissent boni vel mali, neutrum porro dici potest; non boni, quia cum Dei visione jam fruerentur, non potuerunt illecebris carnalibus allici, præsertim cum de his dicat Christus : *Non nubent neque nubentur*; non mali, alioquin dæmones dicendi essent filii Dei, quod est absurdum, et nullibi sane in Scripturis hoc nomine compellantur (5).

(1) Υἱοὶ τῶν δυναστευόντων. Cfr. Hier. *Quæst. Hebr. in Genes.*, lib. I; tom. III. opp. edit. Vallars.

(2) Ita enim Onkelos in Targum exponit : בְּנֵי רַבְרְבַיָּא. Cfr. Biblia sacra edit. Plant. Antv. 1569. Arabs Erpenii et Saad. بَنُو ٱلْأَشْرَافِ

(3) בני שלטניה. Cfr. *Polygl.* Walton. et *Biblia. Rebia.* Paris.

(4) Sic enim scribit in *Paraphrasi* in hunc locum : *Interea Caïnis aucta sobole, puellarum numero Caïnitas abundare contigit; quæ cum præterea forma præstarent, Enosi posterorum, quorum majores consortium et affinitatem Caïnitarum adspernati fuerunt, amorem sibi conciliarunt, et cum iis matrimonia miscuerunt; Caïnitæ enim Enosidas generos habere honori ducebant. Haud multo post Caïnitarum, quibuscum vitam agitabant, pravis exemplis uxorumque illecebris corrupti, Enosidæ iisdem se vitiis inquinarunt, vitiosioremque sobolem progenerarunt.* Eamdem interpretationem sequuntur Munsterus, Fagius, Vatablus, Castalio, Clarius, Drusius, Amama, Cardwrightus in *Criticis sacris*. Hanc vero eamdem interpretationem confirmant exempla ex Deut. XIV, I; Ps. LXXII, 15; Prov. XIV, 26.

(5) Certum est nunquam in Scripturis Angelos *dæmones* vocari; contra vero interdum, secus ac Fabricius autumat in sua *Bibliographia antiquaria*, cap. 8, § 27, dæmones non solum cum aliquo additamento, sed absolute *Angeli* dicuntur, ut I Cor. VI, 3.

26. Ad 2m, *Dist.* Et versio Alexandrina per *angelos Dei* homines religiosos designat, quod infrequens in Scripturis non est (1), *conc.*; angelos proprie dictos, *subdist.* In hoc casu, ut ex dictis patet deserenda est, *conc.*; tenenda, *neg.* Addo non omnes codices habere *Angelos Dei*, sed teste Augustino (2) nonnullos habere *filii Dei*, prout in Bibliis Complutensibus versio hæc LXX nuncupata, habet : *filii Dei* (3).

27. Ad 3m, *Trans.* Omnium enim criticorum judicio, imo et ipsius Ecclesiæ catholicæ, liber Henoch inter apocryphos recensetur (4).

28. Ad 4m, *Dist.* Vel ex versione alexandrina, vel libro Henoch deceptis, *conc.;* ex sensu Ecclesiæ aut traditionis, *neg.* Plerique enim ex versionis alexandrinæ lectione decepti in hanc sententiam concesserunt, alii ex libro Henoch, quem tanquam sacrum nonnulli Patres habuerunt, ut de Tertulliano constat aliisque paucis (5). Ex hoc fonte fabulam istam veteres omnes

(1) Sic S. Joan. Bapt. Marc. I, 2; coll. Malach. III, 1 vocatur; I Cor. XI, 10 sacerdotes; Apoc. I, 20 et II, 1 etc. Episcopi compellantur.

(2) *De civitate Dei*, lib. XV, cap. 23, num. 3. Imo vero ex hoc ipso S. Augustini loco patet versionem LXX sua ætate utrumque habuisse : *Filii Dei* et *Angeli Dei;* ita enim scribit : *Et septuaginta quidem interpretes et Angelos Dei dixerunt istos*, *et Filios Dei. Quod quidem non omnes codices habent*, *nam quidam nisi Filios Dei non habent.* Ex quo facile est conjicere, verba *Angeli Dei* non fuisse nisi glossema nonnullorum, quibus persuasum erat, juxta dicenda, Angelos reipsa feminas adamasse, iisque junctos connubio fuisse, quod postea irrepsit in textum.

(3) Præter editionem Complutensem ceteræ editiones omnes habent υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ut videri potest in *Bibliis* Plant., in *Polygl.* Walton., *Bibl. reg.* Paris. etc.

(4) De libro Henoch ita scribit S. Aug. loc. cit. n. 4 : *Omittamus igitur earum Scripturarum fabulas, quæ apocryphæ nuncupantur, eo quod earum occulta origo non claruit Patribus, a quibus usque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima et notissima successione pervenit.* Ex quibus discere possunt Protestantes, quo consilio prudentiave Patres uterentur ad germanas ab apocryphis Scripturas discernendas.

(5) Dixi de Tertulliano *aliisque paucis* constare, eos librum Henoch tanquam sacrum recepisse. De Tertulliano enim nullum dubium esse potest; nam (*De cultu fem.*, lib. I, cap. 3), etsi fateatur hunc librum ab aliis rejici, dicens : *Scio Scripturam Henoch nec recipi a quibusdam*, ejus tamen auctoritatem quoad fieri potest ibidem propugnat; ex eoque libro Angelos, lib.

hausisse arbitratur Petavius (1). Ceterum his Patribus plures alios opponimus, qui data opera illam fabulam refellerunt. Certe Philastrius Brixiensis in lib. *De hæresibus* eam opinionem, quæ asserit, *Angelos se miscuisse cum feminis ante diluvium, et inde esse natos gigantes,* inter hæreses refert (2). Ex quibus deprehendimus hanc sententiam nunquam fuisse universalem in Ecclesia, sed prorsus singularem illorum Patrum, quos recensuimus, nihilque inde inferri detrimenti adversus sacras traditiones, ut Protestantes plerique autumant.

29. Ad 5m, *Neg.* Tum 1° quia nondum exploratum est voce נְפִלִים (*nephilim*) homines designari extraordinariæ proceritatis; etenim Job. I, 15 vertitur *irruentes*, id est, prædones latrones, qui fortasse equis latrocinia exercerent, ut Arabum hodie bene multi, ex quo genere etiam Centauri Græcorum fuerunt. Aquila et Symmachus videntur *latrones* intellexisse; Onkelos vertit *fortes;* ita in-

De idol. cap. 9, vocat *feminarum amatores*, qui, ut loquitur in libro *De habitu muliebri*, cap. 2, *ad filias hominum de cœlo ruerunt.* Auctor. lib. *De singular. Cleric.* inter opera S. Cyp. ait : *Novimus et Angelos cum feminis cecidisse.* Eamdem opinionem ex eodem libro mutuati sunt Justinus, *Apol.* I, num. 5; Lactant. *Divin. inst.* lib. II, cap. 15, Sulpicius Severus, *Sac. hist.* lib. I. Quum tamen nemo istorum, præter Tertullianum, libri Henoch singillatim meminerit, nihil vetat, quominus dicamus eos deceptos esse ex loco adducto Geneseos præsertim juxta græcam LXX versionem. Sane S. Ambrosius *Serm.* VIII, *in Ps.* CXVIII, num. 58 : *Denique*, inquit, *scriptum est*, *quia Angeli amaverunt filias hominum*, etc. quamvis fluctuans, *Serm.* IV, num. 8, innuat Angelorum nomine intelligi posse homines, qui vitæ probitate Angelorum gratiam imitarentur. S. Hilarius Pictav. *Tract. in Ps.* CXXXIII, num. 6, suppresso nomine, de libro Henoch non absque contemptu loquitur : *Fertur autem*, inquit, *id*, *de quo etiam nescio cujus liber extat*, *quod Angeli concupiscentes filias hominum*, etc... *Quæ enim libro legis non continentur*, *ea nec nosse debemus.* Sic alii passim. Prolixum libri Henoch fragmentum refert Georg. Syncellus in *Chronograph.* part. 2, quod una cum aliis legi potest apud Joan. Alb. Fabricium in op. *Codex pseudepigraphus V. T.* Hamb. 1722, vol. I, pag. 160 et seqq. ubi pariter refert de ea judicium ac censuram sive veterum sive recentiorum.

(1) *De Angel.* lib. III, cap. 2, § 4.

(2) In *Biblioth. Patrum* De la Bigne, tom. V, pag. 34. S. Joan. Chrys. *Hom.* XXII, in cap. VI. Gen. has historias vocat μυθολογίας, imo τὰ βλάσφημα, *fabulas*

super uterque arabicus interpres (1); alii sumunt vocem *nephilim* quasi significet *defectores, apostatas*, a *deficiendi* significatu, quem verbum נָפַל (*naphal*) sæpe obtinet, et congruit syriaca vox ܢܦܘܠܐ (*nopholoh*), quæ *apostata* vertitur. Patet igitur gigantum nomine hic non inverisimiliter designari homines impios, præpotentes, qui omnia pro arbitrio sibi licere existimabant; et confirmatur ex contextu, versu enim 4 subditur : *Isti sunt potentes a sæculo viri famosi*, id est, *fortes*, *violenti*, etc. Tum 2° quia, si nolumus a communi interpretatione discedere, ut observat S. Augustinus, ex naturalibus causis fieri potest, quod ex communis generis parentibus gigantes oriantur, ut pluribus exemplis ex historia tum sacra tum profana petitis, ostendi facile posset, quin ad Angelorum nuptias confugere debeamus (2).

30. Ad 6m, *Neg*. Nimis enim probaret, Angelos nempe fore filios Dei naturales, quod est absurdum.

31. Inst. primo. 1° In Scripturis talia Angelis tribuuntur, quæ substantiis mere spiritualibus convenire non possunt. Sic Ps. CII, 20, *potentes virtute* dicuntur, seu *fortes robore*, ut vertit S. Hieronymus; S. Paulus : *Si linguis*, inquit, *hominum lo–*

et *blasphemias*, Cfr. ib. num. 2, edit. Maurin. tom. IV. Sic Hieronymus passim, et ante istos auctor *Recognit*. sub nomine Clem. Rom. Origenes, tum alibi, tum *Cont. Celsum* lib. v, etc.

(1) Cfr. Targum loc. cit. ubi habet גִּבָּרַיָּא Arab. versio جَبَابِرَة *præpotentes*, *superbi*, *contumaces* etc. quod est a voce جَبَّار *præpotens*, *validus*, etc.

(2) *De civitate Dei*, loc. cit. ubi observat jam exstitisse gigantes, antequam filii Dei congrederentur cum filiabus hominum, ut patet ex contextu, insuper exstitisse etiam post diluvium, ut ex pluribus Scripturarum locis compertum est. Cfr. Deut. II, 20; III, 11, 13; II Reg. XXI, 18, etc. Ceterum cum vox נְפִילִים (*nephilim*) vicissim in Scriptura usurpetur tum ad homines proceræ staturæ designandos, tum ad significandos prædones, violentos, etc. pronum est colligere, potuisse hoc loco poni hanc vocem in utroque sensu, ut Is. XIV, 9, Baruch. III, 26. Hinc est quod Aquila verterit ἐπίπτοντες, *cadentes*, *irruentes*, Symmachus vero βίαιοι, *violenti*, LXX γίγαντες gigantes, perinde ac Theodotion, ut videre est in *Hexaplis* Origenis, edit. Monfaucon, tom. I.

quar et Angelorum (I Cor. XIII, 1); Christus vero prædixit, in novissimo die mittendos Angelos *cum tuba et voce magna*; hæc profecto aliaque similia, quæ passim in Scripturis Angelis tribuuntur, absque corpore præstari nullatenus possunt. Quibus addas, 2° Christum Sadducæis interrogantibus, cujusnam in resurrectione futura esset mulier, quæ septem fratribus nupserat, respondisse, *æquales* Angelis justos fore; hæc autem æqualitas nulla esset, nisi Angelos corporeos admitteremus (1). Ergo.

32. Resp. ad 1m, *Dist. ant.* Si Scripturæ materialiter ac prout sonant intelligantur, *conc.*; si spiritualis et metaphoricus earum sensus dispiciatur, *neg.* Nec enim aliter accipi possunt, cum eum sensum, ut ex dictis patet, subjecta materia minime ferat. Quod si quis tamen contenderet nonnullas ex dictis operationibus reipsa ab Angelis perfici, tunc reponimus Angelos in corpore assumpto eas operationes præstare; quo pariter sensu *potentes virtute* Angeli sunt, quia corpus assumunt. Atque ita dissolvuntur ceteræ difficultates, quæ peti possent ex diversis Angelorum apparitionibus, esu, potu etc. Tobiæ enim XII, 19, dixit Angelus : *Cum essem vobiscum, videbar quidem manducare et bibere, sed ego potu invisibili et cibo, utor*, etc. (2).

33. Ad 2m, *Dist.* Æquales Angelis fore quoad modum vivendi, *conc.*; quoad modum existendi, *neg.* Hic enim similitudo non afficit corpus, sed modum sive rationem vivendi; quemadmodum enim Angeli natura sua nuptias non ineunt, quia carent corpore, ita neque resurgentes instaurabunt nuptias, quia, etsi corpora sint habituri, Angelorum instar nuptiis abstinebunt.

34. Inst. secundo. Saltem dæmones in Scripturis modo perhibentur igne torqueri (Matth. XXV, 41; II Pet. II, 4; Jud. 6.), modo sono citharæ compesci (I Reg. XVI, 23), modo fellis fumo fugari (Tob. VI. 8.). Hisce cohærent quæ passim traduntur a Patribus, eos nempe allici cibis, nidore, suffimentis etc. (3). Ergo.

(1) Cfr. Muzzarelli, op. cit.

(2) Vid. Card. Gotti, *De natura Angel.* Quæst. II, dub. I, § 4, num. 26 et seqq. et S. Th. part I, q. 51, art. 3. Cfr. etiam Nicolai, Soc. Jesu, *In Tobiam*, dissert. VI et XIII.

(3) A Minuc. Felice, in *Octavio*, dæmones perhibentur *nidore altarium*

35. Resp. ad 1m, *Dist.* Dæmones torquentur, compescuntur, fugantur virtute divina, *conc.*; propria ac naturali, *neg.* Plane ut sacramenta sanctificant animam, ut ait S. Augustinus.

36. Ad 2m, *Dist.* pariter cum eodem S. Doctore; alliciuntur *ut spiritus signis*, divini scilicet honoris, quem affectant (1), *conc.*; *ut animalia cibis*, *neg.*

37. Obj. secunda. Justinus Mart. Clemens Alex., Tertullianus, Lactantius, aliique Patres bene multi apud Petavium (2) Angelos corporeos dixerunt; Sancti Augustinus et Bernardus ancipites ac dubii hæserunt (3); ergo.

38. Resp. *Dist. ant.* Quorum tamen plerique ut de corpore improprie dicto loquentes intelligendi sunt, *conc.*; omnes id affirmarunt de corpore proprie dicto, *neg.* Plures enim Patres Angelos corporeos dixerunt, non quod eos materiali corpore præditos arbitrarentur, sed 1° quod hypostases veras germanasque esse propugnarent; *corpus* quippe veteribus Patribus idem erat ac *substantia*, et ideo interdum Deum ipsum *corporeum* dixerunt, prout de Tertulliano monet Augustinus, et nos suo loco vidimus (4). 2° Alii Angelos dixerunt corporeos, non absolute, sed comparative ad Deum, nempe ut omnimodam simplicitatem uni Deo vindicarent. 3° Alii, quia corporeum existimabant, quidquid definito in loco continetur, motumque ibidem habet, ut Cassianus et Hilarius (5).

vel hostiis pecudum saginati § 17. *Bibl. Patrum* edit. Ven. tom. II. S. Joan. Chrysostomus, *Hom.* II, *in S. Babylum*, num. 13, edit. Maurin. tom. II: Ὅταν μὲν τῇ κνίσσῃ, καὶ τῷ καπνῷ, καὶ τοῖς αἵμασιν αὐτοὺς θεραπεύωσι, καθάπερ κύνες αἱμοβόροι καὶ λίχνοι παραγίνονται λάψοντες· ὅταν δὲ μηδεὶς ταῦτα παρέχων ᾖ, καθάπερ τινὶ λιμῷ διαφθείρονται, id est, *Cum homines nidore*, inquit, *fumo sanguineque ipsos colunt*, *tanquam canes sanguinarii et voraces lambendi causa adsunt: cum autem rursus nemo quidquam præbeat hujusmodi*, *quasi fame pereunt.* Ita etiam nonnulli alii Patres loquuntur, imo ethnici ipsi, ut patet ex Porphyrio, cujus verba refert Euseb. *De præparat. evang.* lib. IV, cap. 22, edit. Fran. Vigeri Soc. Jesu, pag. 173, ubi fit mentio de sustentatione *spirituum corporumque* dæmonum... δι᾽ ὧν αὐτῶν τὸ πνευματικὸν, καὶ σωματικὸν πιαίνεται.

(1) *De Civitate Dei*, lib. XXI, cap. 6.

(2) *De Ang.* lib. I, cap. 2.

(3) Ibidem.

(4) Tract. de Deo, num. 226.

(5) Cfr. Petav. op. cit. lib. I, cap. 3, § 12.

Si qui Patres satis accommodate intelligi non possunt, sunt deserendi; quum ipsis plurium auctoritas ac præsertim Ecclesiæ sensus obstet, ut ex adducto decreto Concilii Lateran. patet. SS. Augustinus et Bernardus in quæstione nondum definita maluerunt prudenter dubitare, quam aliquid certi proferre (1).

39. Obj. tertia. Synodus VII œcumenica seu Nicæna II approbavit dialogum Joannis Thessalonicensis, in quo Angeli dicebantur corporei, si non omnino, saltem ex parte; ergo.

40. Resp. *neg. ant.* Ut patet tum ex verbis Tarasii, qui, cum dixisset : *Ostendit pater* (Joannes), *quod et Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt*, tunc sacra synodus dixit : *Etiam, Domine*, scilicet Angelos pingi oportere ; tum ex fidei professione, in qua dicitur : *Veneramur imagines sanctorum et incorporeorum angelorum, qui tanquam homines figura humana hominibus apparuerunt* (2).

(1) Notandum hic est cum Cl. Gerdilio, *Saggio d'istruz. teol. de Angelis*, in errorem incredulos labi, dum tribuunt antiquis Ecclesiæ Patribus indiscriminatim sententiam de substantia materiali cogitante, eo quod nonnulli inter ipsos visi sunt admittere Angelos corporeos. *Questi*, ait ipse, *dubitarono bensì che siccome nell' uomo l' anima è unita ad un corpo organizzato, così negli Angeli fosse unita ad un corpo etereo; ma da ciò non segue in alcun modo, che abbiano creduto materiale il principio della intelligenza negli Angeli.* Quod verissimum esse aperte evincit eorumdem Patrum loquendi ratio. Vid. versio latina hujus loci ad calcem vol.

(2) Negare haud possumus Joanni Episcopo Thessalonicensi hanc fuisse opinionem de Angelis corporeis, ut totus contextus evincit illius sermonis, qui recitatus est in Conc. Nicæno II, act. 5, edit. Hard. tom. IV, col. 294. Sed hæc fuit privata illius sententia. Dum vero Tarasius ait ib. *Ostendit Pater, quod Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt multis*, non aliud attingit nisi quod spectabat ad scopum Concilii, evincendi scilicet, veterum sententiam fuisse, imagines Christi, Deiparæ, Angelorum et Sanctorum licite pingi posse. Hinc synodus cohærenter respondit : *Etiam, Domine*, nihili faciens causam memoratam, propter quam putavit Joannes, disputans adversus gentilem, Angelos pingi posse. Hæc autem confirmantur ex eo, quod videmus Synodum aliorum sanctorum Patrum et Doctorum dicta pariter approbasse, etsi in his Angeli incorporei dicerentur, et quoad naturam spiritualem conferentur cum Deo ipso. Cfr. Act. IV, col. 162, edit. cit. Sed mens ejus Synodi melius dignosci non potest quam ex ipso fidei decreto, edito act. IV, col. 266,

Igitur Synodus his verbis singillatim Joannis Thessalonicensis opinionem rejecit.

41. Ex dictis sequitur 1° Angelos esse natura sua *incorruptibiles*. An pariter dicendi sint natura sua *immortales*, disceptarunt antiqui scholastici; at spectato sensu, quo illa quæstio intelligitur nunc a probatis philosophis, cum agitur de animæ humanæ immortalitate, procul dubio Angeli natura sua immortales dicendi sunt (1).

42. Sequitur 2° Angelos valde hominibus præstare tum substantia, tum intelligente virtute, tum denique exequendi potentia (2).

CAPUT III.

DE ANGELORUM OFFICIIS.

43. Plura certe sunt Angelorum officia, ast præcipuum est Deum laudare, juxta illud Apocal. VII, 11 : *Et omnes Angeli stabant in circuitu throni... et ceciderunt in conspectu throni in facies*

ubi Synodus profitetur se honorare, et salutare, ac adorare imagines sanctorum etiam et *incorporeorum* Angelorum τῶν τε ἁγίων καὶ ἀσωμάτων ἀγγέλων.

Ex his colligitur, inique prorsus Cudworthum (*Syst. intell.* chap. 5, sect. 3, § 37) traducere Concilium Lateran. IV (quod ipse perperam *tertium* dicit) contrarium et pugnans cum Conc. Nic. II, dum scribere non veretur : *Sed quod omnium maxime multorum adduxit animos, ut nil dubitarent, nihil prorsus corporei adjunctum esse geniis* (*Angelis*), *id* tertii Lateranensis Concilii *auctoritatem et dignitatem esse arbitror, quod inter decreta sua hanc retulit sententiam. Quasi vero minor esset septimi œcumenici, ut vocant, aut secundi Nicæni Concilii, quod contrariam sententiam stabilivit, fides et auctoritas, quam ut cum illo committi aut gravitatem legum ejus æquare saltem queat.* In quibus graviter ac multiplici ratione labitur : 1° dum asserit multos adductos esse in sententiam de spirituali Angelorum natura ob auctoritatem Conc. Lateran. quum longe ante, hæc doctrina communis fuerit inter Catholicos; 2° in eo quod affirmat Nicænum Conc. II contrariam sententiam *stabilivisse*, quod ex dictis est aperte falsum; 3° in conflictu, quem supponit inter utrumque Concilium.

(1) Cfr. Petav. *de Angel.* lib. I, cap. 5, § 9 et seqq.

(2) Vid. Suarez in quatuor prioribus libris de Angelis, ubi præstantiam naturæ Angelicæ fuse prosequitur.

suas, *et adoraverunt Deum*, *dicentes* : *amen*, etc. Alterum ipsorum officium est Dei jussis obtemperare, in iis præsertim, quæ spectant ad hominum salutem, siquidem *omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis*, ut loquitur Apostolus (Hebr. I, 14). Ex quo patet regna, provincias, regiones, homines denique singulos Angelorum tutelæ committi, quod paulo post ostendemus. Nonnulli Patres, ut Hermas, Methodius, Origenes, Athenagoras, Epiphanius, Theodoretus, non solum hominibus, sed et bestiis ipsis et plantis, rebusque fere omnibus Angelos præfectos esse opinati sunt (1). Quam quidem opinionem nunquam Ecclesia sua auctoritate probavit; antiquata proinde est. Attamen Joannes Badinus (2), et Le Maître (3), uterque Calvinista, hanc sententiam instaurare conati sunt. Eos nos dimittimus, et adversus eorum magistrum Calvinum dogma catholicum propugnare aggredimur de Angelorum tutela. Etsi enim hic interdum fateatur Angelos vigiles esse in hominum salutem, ac dubitare tantummodo videatur, num singulis hominibus singuli Angeli deputentur, attamen ubi scribit in Ps. XC, omne dubium excutiens, confidenter pronunciat : *Falsum est illud commentum, suum cuique singularem Angelum esse*; et satanæ astu, ut fiduciam nostram in Christum mediatorem minuat, illud punctum in Ecclesiam invectum asserit. Rationalistæ ævi incultioris ac rudioris ingenio hanc doctrinam adscribunt (4). Adversus quos sit

PROPOSITIO.

Dogma catholicum est, Scripturæ et Patrum auctoritate firmatum, Angelos in hominum custodiam deputari.

44. Propositio, ut patet, generalis est nec aliud statuit, nisi

(1) Cfr. Cotelerius ad lib. I *Hermæ Pastoris* visionem IV, ubi plura veterum testimonia pro hac sententia collegit. S. Hieronymus, *Comment in Habacuc*, lib. I, non sine stomacho hanc sententiam rejicit.

(2) In opere cui titulus : *Universum naturæ theatrum*, lib. V.

(3) In *Epist. ad Jac. Lensant.*

(4) Wegscheider, § 103.

Angelos hominum tutelæ præfici, quod de fide esse passim theologi docent; singulis vero hominibus singulos Angelos delegari, non solum justis et prædestinatis, sed etiam peccatoribus ac reprobis, singulis præterea regionibus, provinciis, regnis, ecclesiis Angelos præesse, certa quidem et communis sententia est, ad fidem tamen minime spectat, ut pene omnes fatentur.

45. Assertionem nostram evincunt verba illa, quæ Ps. XC leguntur : *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*, quæ de omnibus justis Patres unanimes interpretantur; nec non verba Christi (Matth. XVIII, 10) : *Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis*; *dico enim vobis, quia Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei.* Testimonium Apostoli ex Hebr. I jam dedimus.

46. Hinc Origenes : *Ipsi* (Angeli), inquit, *procurationem animarum nostrarum tenent, quibus*, *dum adhuc parvuli sumus*, *velut tutoribus et actoribus committimur* (1). S. Basilius : *Quemadmodum enim urbium muri in circuitu omni ex parte circumducti, undecumque hostium assultus arcent; ita etiam Angelus et præmunit a fronte et a tergo custodit, nec quidquam utrinque incustoditum relinquit* (2). S. Ambrosius : *Mittit Dominus*, inquit, *Angelos suos ad defensionem eorum*, *qui hæredes futuri sunt promissorum cœlestium* (3). Ita S. Augustinus pro certo statuit, Angelos adjuvare *nos pro sua sublimitate, dum obtemperant Deo*, *qui pro nobis etiam unicum Filium suum dignatus est mittere* (4). Ita passim ceteri Patres loquuntur.

47. Singulis porro hominibus singulos Angelos deputari, aperte

(1) *Hom.* VIII *in Genes.* num. 8, et alibi passim, ut *Hom.* XX *in Num.* num. 3; *in Ps.* XXXVII, num. 2, edit. Maurin.

(2) Ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν πόλεων περίβολοι, κύκλῳ πάσαις περικείμενοι, πάντοθεν τὰς τῶν πολεμίων προσβολὰς ἀπείργουσιν, οὕτω καὶ ὁ ἄγγελος, καὶ προτειχίζει ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, καὶ ὀπισθοφυλακεῖ, καὶ οὐδὲ τὰ ἑκατέρωθεν ἀφύλακτα καταλείπει. *Hom. in Ps.* XXXIII, num. 5, t. I, p. 148 edit. Bened.

(3) *Serm.* I *in Ps.* CXVIII, num. 9, edit. Maurin. et alibi passim, ut in lib. *De vidius*, cap. 9, num. 55 : *Obsecrandi sunt Angeli pro nobis*, *qui nobis ad præsidium dati sunt.*

(4) *Lib. de octoginta tribus quæst.* q. LXVII, num. 7.

colligitur ex verbis Christi laudatis *Angeli eorum* (parvulorum).... *vident faciem Patris.* Ubi duo notanda 1º dici a Christo non *Angelus*, sed *Angeli*; 2º *eorum*, id est, *proprii* seu cuilibet adscripti. Pervulgatam vero hanc fuisse persuasionem apud Judæos et primos Christianos, constat ex Actis Apostol. XII, 15, ubi Rhode puellæ, asserenti Petrum adesse ac pulsare, responderunt fideles, qui intra domesticos parietes convenerant ad orationem : *Angelus ejus est* (Act. XII, 15). De Angelo custode Petri hæc verba intelligenda esse Patres unanimiter affirmant. Jure proinde exclamabat S. Hieronymus : *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui, Angelum delegatum* (1); et S. Basilius : *Quod autem,* inquit, *unicuique fidelium adsit Angelus tanquam pædagogus aliquis et pastor vitam gubernans, nemo contradicet, qui verborum Domini meminerit, dicentis : ne contemnatis*, etc. (2). Hinc, ceteris prætermissis, concludebat S. Bernardus : *In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe... Si fidem consulas, ea tibi Angelicam probat præsentiam non deesse* (3).

48. Peccatoribus insuper et reprobis quoque proprium Angelum custodem adesse, communis est theologorum sententia; qui hoc deducunt tum ex benigna Dei erga omnes voluntate, tum ex eo quod multi Patres, qui loquuntur de Angelorum custodia, nullum discrimen instituunt inter fideles et infideles, inter justos et peccatores, reprobos vel electos (4); tum denique, ut observat S. Thomas, Angelorum custodia peccatores etiam et reprobi *juvantur quantum ad hoc, quod ab aliquibus malis retrahuntur, quibus et sibi et aliis nocere possunt* (5).

(1) *Comment. in Matth.* lib. III, in hunc locum.

(2) Cont. Eumon. lib. III, Τὸ δὲ συνεῖναι ἑκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελον, οἷον παιδαγωγόν τινα καὶ νομέα τὴν ζωὴν διευθύνοντα, οὐδεὶς ἀντερεῖ, μεμνημένος τῶν τοῦ κυρίου λόγων, εἰπόντος· μὴ καταφρονήσητε κ. τ. λ. op. t. I, p. 272.

(3) *Serm.* XII *in Ps.* XC, num. 6, edit. Maurin.

(4) Cfr. Petav. op. cit. lib. II, cap. 7, num. 6.

(5) Part. I, q. 113, art. 4, ad 3m. In hac autem quæstione pleræque discussæ et disjectæ difficultates reperiuntur, quibus postea Protestantes Angelorum tutelam aggressi sunt.

49. Communis denique ac certa doctrina est, singulis communitatibus, regnis et provinciis speciales Angelos a Deo deputatos esse. Nititur autem hæc sententia diversis Scripturarum locis; sic Exod. XIV, 19 memoratur *Angelus Dei*, *qui præcedebat castra Israel*; Jos. V, 14 apparuit *Princeps exercitus Domini;* Dan. X commendantur principes, id est, Angeli regni Persarum, Græcorum et Judæorum. Qui plura cupit, consulat Petavium ac Trombellium (1).

DIFFICULTATES.

50. Obj. prima. In universa de Angeli doctrina dijudicanda sedulo respiciendum est 1° *tum* ad mancas et imperfectas ævi incultioris de voluntate divina omnia gubernante notiones (Gen. XVIII, 21); 2° *tum* ad consuetudinem hominum rudiorum, qui eventus naturales insolitos maximeque cogitationes menti repente occurrentes ad ministerium naturarum cœlestium homine superiorum revocant (2), et imagines a regum nostrorum ædibus ad cœlestem fere Dei aulam transferunt. 3° Neque dissimulare licet quod, si ex sensu litterali illa intelligitur doctrina, pugnat contra ipsius Dei dignitatem, siquidem in istis de ἀγγελοφανείαις (apparitionibus Angelorum) narrationibus plurimis nodus tali vindice dignus omnino desideratur (velut Gen. XXI, 19; XXXII, 1 et 2; Num XXII, 22 et seqq.; III Reg. XIX; Act. XII, 23; coll. Josephi *Antiquitat. Jud.* cap. XIX, 8. 2.); 4° eademque perniciosæ superstitioni occasionem præbet, neque a Christo ipso unquam data opera illustrata est vel commendata.

(1) Petav. loc. cit. cap. 6, et Trombell. *De Angel. custod.* Bonon. 1747. Hæc eadem sententia inhæsit ipsis ethnicis; sane Orpheus canit in hymn. ad Musas: Δαίμονά τ' ἠγάθεον καὶ δαίμονα πήμονα θνητῶν, *Dæmonemque divinum et dæmonem noxium mortalibus*; et Hesiodus I op. Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι... φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων. *Ii quidem dæmones facti sunt... custodes mortalium hominum.*

(2) Eichhorn, *Von die Engelerscheinungen* etc. seu *De apparitionibus Angel. in Act. Apost.* in *Bibl. de bibl. lit.* III, 381 et seqq. Stahl, *Ueber die Erscheinungen*, etc. seu *De apparitionibus Jehova et Angelorum ipsius*, ibid. VII, 156 et seqq.

5° Quæ vero in Libris Sacris de Angelorum ministerio et apparitionibus passim mythice narrantur, ea ulterius non sunt promovenda; sed in usum popularem ita convertenda, ut, missis quæstionibus quibusque subtilioribus, providentiæ divinæ auxilia hac doctrina quasi ob oculos poni demonstrentur (1). Ergo.

51. Resp. ad 1m, *Neg.* Sed doctrina hæc dijudicanda omnino est ex iis, quæ in Scripturis traduntur, juxta sensum traditionalem et Ecclesiæ doctrinam; alioquin nihil amplius firmum certumque consisteret. Aliud porro est Scripturam interdum metaphoricis seu improprie loquendi formulis uti, ut nostræ imbecillitati consulat, ut loco e Genesi citato fit; aliud falsam nobis de Deo ingerere ideam, ut in hypothesi adversariorum contingeret, si Deus ministerio Angelorum nunquam uteretur. Prius enim congruum Dei bonitati est, alterum vero divinæ veracitati adversatur.

52. Ad 2m, *Dist.* Non supposita existentia Angelorum, *trans.*; hac supposita, *neg.* Supposita enim et demonstrata existentia Angelorum, quos ex Sacris Eloquiis discimus a Deo mitti ad nostrum præsidium, in iis præsertim, quæ ad salutem conferunt, non rudiores tantum, sed et doctiores merito Angelis adscribunt pias cogitationes, et interdum etiam insolitos effectus, qui a causis naturalibus produci omnino non possunt. Quod si errore vel rerum physicarum ignorantia factum aliquando est, ut Angelis tribuerentur effectus naturales, id non officit universali sententiæ de Angelorum ministerio, quæ in Scripturis ac perpetua traditione consistit. Quod attinet ad imagines a regum nostrorum ædibus translatas ad aulam cœlestem, hoc relinquimus Grotio, qui forte omnium primus talia commentus est, ac suis etiam sectatoribus.

53. Ad 3m, *Neg.* Hujus enim quæstionis summa in hoc posita

(1) Ita Wegscheider, § 103, cui adstupulantur Eckermann, *Compend. Theol. christ.*, 87; Niemeyer, *Populäre und prakt. theol.* id est: *Popularis et practica theologia*, 6 edit. pag. 135 et seqq.; Staüdlin, *Dogmat. und dogmagesch.* scilicet: *Dogmatica et historia dogmatum*, pag. 230; Ammon, *Summa Theol. Christ.* 138; Schleiermacher, *Der christl. Glaube*, seu: *Fides christiana*, 1, § 54.

est, utrum nempe sacri scriptores in referendis illis Angelorum apparitionibus nos deceperint, an non. Dato enim quod istæ apparitiones veræ sint, quod nemo sobrius negaverit, pronum est inferre, illas cum dignitate divini Numinis minime pugnare.

54. Ad 4m, *Dist.* Id est, Angelorum cultui, *conc.*; superstitioni proprie dictæ, *subd.* ex parte privatorum quorumdam, *trans.*; per se, *neg.* Angelorum vero cultum suo loco vindicabimus. Absurdum porro et impium est prædicare, Deum Angelorum apparitionibus superstitionem vel inducere vel fovere. Ex dictis præterea constat, falsum esse quod adversarii docent, Christum nunquam data opera Angelorum tutelarium notitiam illustrasse aut commendasse. Contra factum nihil omnino ejusmodi clamorum vis valet.

55. Ad 5m *Neg. suppositum de narrationibus mythicis*, quæ nullum aliud habent fundamentum nisi incredulitatem et impietatem rationalistarum et neotericorum biblicorum, ut sæpe alias observavimus.

56. Obj. secunda. 1° Angelorum custodia supervacanea est, quam Deus ipse per se præstat, dicente David (Ps. CXX): *Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel.* Et sane 2°, si Angeli nostri sunt custodes, cur a nobis tot non arcent calamitates, quibus torquemur? 3° Cur nos a patrandis sceleribus non removent? Adde 4° nec posse Angelos præcipuis nostris necessitatibus opitulari, quæ internæ sunt; ipsi vero intimos cordium nostrorum motus minime agnoscunt. 5° Ethnicorum igitur fabulæ de geniis cuilibet homini assistentibus originem dederunt opinioni de Angelorum tutela.

57. Resp. Ad 1m *Neg.* Sicut enim Deus summa sapientia sua immediate gubernat Ecclesiam, et mediate per Pontificem et Episcopos, ac regna per principes, sic per Angelos peculiari ratione et Ecclesiam et homines singulos mediate custodit, et immediate per gratiam suam (1).

58. Ad 2m et 3m, Reponimus, has difficultates etiam eos urgere,

(1) Cfr. S. Th. q. cit. art. 1.

qui Deum immediate omnia regere contendunt. Itaque non omnia a nobis incommoda Angeli avertunt, vel quia hæc nobis utilia fore prævident, vel quia, ne hæc avertant, a Dei providentia impediuntur; atque ideo aliquando permittunt homines in peccata labi, ne libero ipsi arbitrio carere videantur. Interim tamen non cessant hominibus a Deo sibi concreditis præsentissimam exhibere opem; qua vitæ totius et præsertim salutis æternæ curam gerant, insidias dæmonum et imminentia undique mala propulsent, animosiores ad virtutem faciant, timidos confirment, mœrentes recreent, laborantes adjuvent, lapsos erigant, opportuna monita insinuent, orantibus assistant, ac eorum preces Deo offerant, hujus vitæ casibus perfunctos post obitum excipiant et in beatorum societatem transferant.

59. Ad 4m, *Dist.* Suæ naturæ virtute, *conc.*; ex manifestatione divina (1), *neg.*

60. Ad 5m, *Neg.* Licet Angelos ad hominum præsidium datos ethnici ipsi cognoverint, ut ex pluribus monumentis, quæ proferunt Petavius et Huetius (2), certo constat, non inde simul erui fas est, Christianos ab ethnicis ejusmodi fidem mutuatos esse; sed potius jure conjici debet ethnicos tum ex antiqua traditione, tum ex Sacris Litteris eam hausisse. Sane, ut vidimus, de Angelorum tutela in Pentateucho, librorum omnium vetustissimo, multa occurrunt. Sic (Gen. XLVIII, 16) meminit Jacob peculiaris Angeli sui, inquiens: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis* (3).

(1) Ib. art. 6.

(2) Petav. *de Angel.* lib. II, cap. 7, Huet, *Quæst. alnetan.* lib. II, cap. 4, § 3. Cfr. etiam Albert. Fabric. *Bibliograph. antiquar.* cap. 8, § 28.

(3) Car. Hein. Frid. Rosenmüller ad hunc locum animadvertit, Jacobum citatis verbis indigitare illum eumdem Angelum, qui luctatus cum eo est (cap. 32, 2), et quem ipse *suum Angelum tutelarem* putabat. Non desunt ex Protestantibus, qui per hunc Angelum existiment designari Messiam sive *Angelum increatum*, eo quod ei tribuatur, quod unius Dei est proprium. Messiam sub Angeli specie patribus apparuisse nonnulli contendunt. Hanc sententiam contra Grotium et Clericum defendit Delyng in *Observat. SS.* part. 2, obs. 7, pag. 98 et seqq. Codex Samaritanus male legit הַמֶּלֶךְ *rex*. Ceterum communis Patrum sententia est, illis verbis a Jacob proprium Angelum tutelarum fuisse designatum.

61. Inst. Ex hac doctrina plura absurda sequuntur ; ac 1° Angelos hominibus inferiores esse, quippe hominibus inserviunt ac ministrant; 2° Angelos ob hoc ministerium erga homines in terris degentes visione beatifica privari; 3° mœrore vel lætitia affici, prout hominibus ipsorum tutelæ commissis adversa vel secunda eveniunt ; præsertim cum Angelis imputari possent mala, quæ hominibus accidunt, quæque ipsi sua virtute impedire possent juxta illud (III Reg. XX, 39) : *Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus.* Ergo.

62. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m, *Dist.* Si Angeli, dum nos tuentur, nobis inservirent et quidem propter nos, *trans.*; si inserviunt Deo, vel nobis propter Deum, *neg.* Perinde ac dici non potest opilionem, qui oves custodit, ipsis inservire, et non potius illarum domino, qui oves ipsi custodiendas tradidit. Ceterum S. Bernardus non dubitavit Angelos *ministros nostros* appellare, non dominos nostros, non quod inferioris naturæ sint, sed quia *in hoc Unigeniti formam imitantur, qui non venit ministrari sed ministrare* (1).

63. Ad 2m, *Neg.* Ut patet ex allatis Christi verbis : *Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Ratio est, quia ut ait S. Thomas : *Angelus per solam intellectualem operationem regulat suas actiones exteriores, unde actiones exteriores in nullo impediunt ejus contemplationem; quia duarum actionum, quarum una est regula et ratio alterius, una non impedit, sed juvat aliam;* secus ac eveniat in nobis, *quia actioni insistimus secundum sensitivas vires, quarum actiones cum intenduntur, retardantur actiones intellectivæ virtutis* (2).

64. Ad 3m, *Dist.* cum eodem S. Doctore. Si hæc adversa contra ipsorum voluntatem acciderent, *conc.;* secus, *neg.* Tristitia enim et dolor, ait ipse, non est nisi de his, quæ contrariantur voluntati, nihil autem accidit in mundo, quod sit contrarium voluntati Angelorum et beatorum, quæ voluntati divinæ est prorsus conformis (3).

(1) Loc. cit. in Ps. xc.
(2) Part. 2, q. 112, art. 1, ad 3m.
(3) Ib. q. 113, art. 7.

65. Ad confirm. *Dist.* pariter cum eodem Angelico præceptore. Si hominum mala ab Angelorum negligentia repeti possent, *conc.*; si ab una hominum malitia, qui sicut a naturali rectitudine, ita a bonorum Angelorum instinctu discedunt, *neg.* (1).

CAPUT IV.

DE ANGELORUM GRATIA, LAPSU ET POENA.

66. Ea, quæ in hoc capite complectimur, vix in controversiam veniunt. Si qua tamen quæstio est, hæc inter theologos fervet, nec quidpiam hic certi statui posse videtur. Hinc nullam peculiarem statuentes propositionem, breviter et ex ordine certa ab incertis secernentes, quid circa singulos propositos articulos sentiendum sit, enarrabimus.

67. 1° Ad gratiam quod attinet, statim ac conditi fuere, tanquam præstantissimum Angelicæ naturæ ornamentum gratiam sanctificantem Angelis omnibus Deum contulisse, Patrum communis sententia est ac theologorum, quibus Augustini effatum familiare est : *Deus erat simul in eis et condens naturam et largiens gratiam*; *unde sine bona voluntate*, *hoc est*, *Dei amore nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est* (2). Et sane Christus de diabolo inquit : *In veritate non stetit* (Joan. VIII.). Quæ verba S. Joannes Chrysost. et S. Leo M. de *sanctitate* et *justitia* explicant, a qua ille decidit (3). Illud quoque accedit, quod S. Judas scribit : *Angelos*, *qui non servaverunt suum principatum* (4). Denique Ezechielis verba XXVIII, 15 : *Perfectus*

(1) Ib. art. I, ad 3.

(2) *De civitate Dei*, lib. XII, cap. 9, num. 2.

(3) S. Joan. Chrysost. Hom. LIV, alias LIII, *In Joan.* n. 3, citati Christi verba sic exponit : Τοῦτ' ἔστιν ἐν τῷ ὀρθῷ βίῳ id est, *in vitæ probitate*. S. Leo M. *Serm.* XLVIII, alias XLVII, ac *De quadrag.* X, cap. 2 : *Et quia ipse* (diabolus) in veritate non stetit, *totamque naturæ suæ gloriam, dum superbit, amisit, dolet hominem Dei misericordia reparari, et in bona, quæ ipse perdidit, introduci.* Vid. edit. Ballerinii, tom. I, pag. 182.

(4) Cfr. Maldonat. in Joan. VIII, 44.

in viis tuis a die conditionis tuæ, *donec inventa est iniquitas in te*, in persona regis Tyri prolata, mystice de Luciferi gratia et gloria S. Gregorius M. (1) aliique Patres passim exponunt (2).

68. Dixi hanc esse communem Patrum et theologorum sententiam; non enim defuerunt, teste S. Augustino (3), qui existimaverint Angelos in puris naturalibus conditos fuisse. Hugo a S. Victore et Petrus Lombardus inter scholasticos, quos plerique usque ad S. Thomam theologi sunt secuti, opinati pariter sunt, Angelos omnes per aliquod tempus ab ipso creationis tempore in puris naturalibus fuisse (4). Relata autem verba S. Augustini, fatente ipsomet Berti, commode possunt *de gratia actuali*, *ex qua esset in Angelis actus amoris casti*, exponi (5); quod et Estius confirmat (6). Hoc obiter dictum sit adversus Jansenianos, qui, ut facilius impugnare possint possibilitatem status naturæ puræ, sive in Angelis, sive in homine, *ad fidem* spectare prædicant Angelos in gratia fuisse conditos.

69. Præter gratiam sanctificantem actuale pariter auxilium,

(1) *Moral.* lib. XXXIV, cap. 17; tum lib. IV, cap. 9; item. lib. XIX, cap. 3.

(2) Apud Petav. *De Angelis*, lib. III, cap. 2, § 40 et seqq. Vid. etiam P. de Rubeis, *Dissert.* XXVI, *De gestis*, *etc. S. Thomæ Aquinatis*, cap. 7, n. 1.

(3) *De civitate Dei*, lib. XI, cap. 13.

(4) Apud Petav. *De Angel.* lib. I, cap. 16, ubi inter veteres recenset pro negativa sententia Didymum et S. Basilium, qui tamen alibi in contrariam ivit sententiam. Inter scholasticos refert Guillelmum Parisiensem, Rupertum, Hugonem, Petrum Lombardum. In eamdem pariter sententiam concesserunt Ægidius, una cum ejus schola Augustiniana, Alexander Alensis, S. Bonaventura, Scotus, Gabriel, aliique frequenti agmine, adeo ut ipse S. Thomas in II *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 2, fateatur, hanc opinionem suo tempore *communiorem* fuisse. En ejus verba: *Circa hoc est duplex opinio; quidam enim dicunt, quod Angeli non in gratia, sed in naturalibus tantum creati sunt, et hæc opinio est communior. Alii vero dicunt, Angelos in gratia creatos esse. Harum autem opinionum, quæ verior sit, non potest efficaci ratione deprehendi.* Attamen Jansenistæ, omni deposito pudore, tanquam fidei articulum affirmantem sententiam propugnant!

(5) Lib. X, cap. 8.

(6) In II *Sent.* dist. III, § 7, ubi utriusque sententiæ argumenta expendit, et quæstionem hanc *inter scholasticos* jactari affirmat. Ipse vero non secus ac Berti sententiæ affirmativæ utpote *probabiliori* assentitur.

sine quo perseverare haud potuissent, Angelos omnes sive bonos sive malos consecutos esse, communis est omnium fere theologorum sententia, inter quos disceptatur tantummodo circa naturam istius actualis gratiæ, qua præditi Angeli fuerunt; utrum scilicet ejusdem speciei ac entitatis fuerit in omnibus, tum qui perseverarunt, tum qui non perseverarunt, prout Augustiniani et Congruistæ affirmant, quibus et adstipulantur Jansenistæ; an vero diversæ speciei et entitatis, *sufficiens* nempe in Angelis reprobis et *a se efficax* in electis, quod ex suo systemate contendunt Thomistæ. Cum nobis autem propositum sit, nullas cum theologis domesticas miscere quæstiones, ideo qui plura cupit, poterit pro sententia Augustinianensium et Congruistarum consulere inter ceteros Berti et Suarez (1), pro sententia Thomistarum Card. Gotti (2). Communis item theologorum sententia est, Angelos independenter a meritis Christi gratiam fuisse consecutos (3).

70. 2° His tamen gratiis instructi Angeli non omnes in fide officioque constiterunt; cum non pauci ex ipsis per peccatum defecerint, ut ex allatis superius Scripturarum testimoniis liquet. Sed cujusmodi fuit eorum peccatum?

71. Jamdudum illorum obsolevit opinio, qui existimarunt ob impudicitiæ flagitium e cœlo ac Dei consortio ejectos Angelos fuisse. Quapropter alii putarunt propter invidiam Angelos cecidisse, sed ut loquitur S. Augustinus, invidia sequitur superbiam, non præcedit. Verum et hanc ipsam diaboli invidiam alii aliter exponunt; quidam enim arbitrantur ipsum iniquo animo tulisse hominem factum ad imaginem Dei; quidam vero censent ægre dæmonem tulisse quod humana natura ad consortium divinitatis extolleretur. At unde constat jam antea Angelis patefactum incarnationis mysterium fuisse? Hinc verba, quæ in libro Sapien-

(1) Berti, lib. XII, cap. 8, prop. 2; Suarez, *De Angelis*, lib. V, cap. 12, num. 11 et seqq.

(2) Tom. III, in I part. S. Thomæ, quæst. 6, dub. 8, § 2 et seqq. Cfr. etiam Boucat, *Theologia SS. Patrum*, vol. II, dissert. 4, *De hom. creat.* art. 2, concl. 2.

(3) Cfr. Petav. *De Incarn.* lib. XII, cap. 10, § 9 et seqq. ubi hanc sententiam multis argumentis confirmat.

tiæ habentur : *Invidia diaboli mors intravit in mundum*, sic accipienda sunt, ut per invidiam quidem mors irrepserit in genus humanum, sed ita tamen, ut agnoscat superbiam tanquam sui originem et radicem.

72. Quocirca diabolum ejusque satellites non alio prius quam superbiæ peccato corruisse, communis fere est Patrum sententia, quibus præivit ipsa Scriptura, Eccli. X, 15 : *Initium omnis peccati superbia*; I Tim. III, 6 : *Non neophytum*, *ne*, *in superbiam elatus*, *in judicium incidat diaboli*; et alibi passim.

73. At quo superbiæ genere peccavit? S. Thomas, quem plerique sequuntur, docet superbiam Luciferi in eo fuisse, quod beatitudinem, ad quam factus fuerat, vi sua et non aliena voluerit assequi, in eoque expetiverit fieri similis Altissimo (1). Dignus est qui legatur S. Doctor Part. I, q. 63, in primis tribus articulis, in quibus ostendit, quomodo spiritus, sapientia et natura nobilissimus, peccare potuerit, non ex ignorantia aut oscitantia, sed ex sola superbia et invidia. Sunt qui cum Petavio tenent id evenisse ex Luciferi summa absolutæ dominationis in creatas res omnes cupiditate, tum quod subesse aut obtemperare noluisset, si eam consequi potuisset, prout ipse S. Bonaventura tenet (2). Hæc autem opinio non contemnendis argumentis nititur.

74. 3° An multum vel parum temporis ab Angelorum creatione ad eorum lapsum fluxerit, tum quotnam corruerint, omnino non liquet (3). In dubium tamen revocari nequit, quin post admissum qualecumque et quodcumque peccatum, statim majestatis rei, omnes mulctati fuerint et e cœlestibus sedibus ejecti.

(1) P. I, q. 63, a. 3. Petavius tamen op. cit. lib. III, cap. 3, § 25, exposita hac S. Thomæ sententia, *quæ haud scio*, scribit, *an veterum Patrum placitis perinde consentanea sint atque illa Guillelmi Parisiensis*. Guillelmus autem verisimile arbitratur, diabolum et Angelos ejus divinum sibi honorem voluisse tribui, hoc est, pro diis haberi se et adorari, quod a gentibus obtinere magno deinde studio conati sunt. Non defuerunt theologi, qui idcirco lapsos Angelos dixerint, quod, patefacto ipsis futuro incarnationis mysterio, invidia et superbia tumentes, renuerint Deum, hominem factum, adorare. Verum de hac opinione cfr. Petav. lib. III, cap. 2, § 10, ubi exploditur.

(2) Loc. cit. § 26.

(3) Cfr. Petavius ibidem.

Multiplex autem est dæmonum pœna. Prima est justitiæ ac gratiæ sanctificantis amissio; altera est supernaturalis beatitudinis, quæ in intuitiva Dei visione ac fruitione consistit, et ad quam conditi fuerant, privatio; tertia est obtenebratio quædam intellectus et voluntatis in malo obfirmatio sive pertinacia; licet hæc utraque animi virtus in essentialibus neque ablata ipsis, neque imminuta fuerit.

75. Hæc sunt probata apud omnes. Non idem tamen consensus est circa pœnam, quam vocant, sensus. Nam 1° plures ex veteribus censuerunt, non statim inflictam dæmonibus hanc pœnam fuisse. Horum testimonia collegit Petavius (1); e quibus eruimus nonnullos censuisse, dæmones sempiterna ignis pœna nonnisi post extremum judicii diem fore plectendos. Estius tamen existimat, Patres loqui de pœna quadam secundaria, quæ tota sit in probris, ignominiisque ac rabie, quam subire debebunt in universali judicio (2). Quod tamen dubito an verum sit. 2° Plures pariter ex veteribus tradiderunt, non omnes in tartara nefarios hosce spiritus detrusos fuisse, sed partim in aëre proximisque locis sedem quamdam habere. 3° Alii voluerunt ex dæmonibus eos, qui in tartareas regiones fuere compulsi, vicissim quodammodo inter se mutare sedem, et qui in inferis sunt illinc emergere atque ultro citroque commeare. Nec defuerunt denique, qui affirmarent non vero eos igne torqueri (3). Nunc tamen constans communisque sententia est, tum statim dæmones omnes pœna sensus mulctatos fuisse, tum eos, qui per aëra discurrunt ac volitant, infernales spiritus *suarum secum ferre tormenta flammarum*, ut loquitur Beda (4), veroque proinde igne cremari.

76. De his hactenus. Qui plura cupit, poterit copiosius hæc, ubi oporteat, ex S. Thoma atque ex Petavio haurire (5). Nec enim

(1) Ibid. cap. 4.

(2) In II *Sent.* dist. 4, § 14.

(3) Cfr. Petav. op. cit. lib. III, cap. 5, ubi præter Origenem pro hac sententia adducit S. Ambrosium, Joan. Damascenum et Theophylactum. Observat autem Vasquez in p. I, disput. 243, cap. I, nullam adhuc haberi de hac re Ecclesiæ definitionem.

(4) In *Comm.* in cap. 3 epistolæ S. Jacobi. Vid. opp. edit. Basil. tom. V, pag. 947.

(5) S. Thom. p. I, q. 64; Petav. lib. III *De Angel.* cap. 2 et seqq.;

tanti momenti sunt, ut a potioribus consectandis nos diutius detineant.

CAPUT V.

DE DÆMONUM CUM HOMINIBUS COMMERCIO.

77. Ad hoc dæmonum cum hominibus commercium revocamus omnia eorumdem malorum spirituum molimina, sive ad nocendum hominibus eosque vexandos, sive ad eos ad extremum exitium perducendos. Ad primum potissime spectant corporum obsessiones, ad alterum mala omnia, ad quæ dæmones solent homines impellere, sive id demum fiat pacto qualicumque interposito, sive non.

78. Libenter et nos fatemur non omnia, quæ de energumenis, pythonibus, sagis, lamiis ac arte magica passim traduntur, indiscriminatim admittenda esse; ast nec omnia, quæ dæmoniacos spectant vel superstitiones dæmoniacas, in sola vulgi opinione ponendas esse contendimus. Talis enim opinio secundum S. Thomam *procedit ex radice infidelitatis sive incredulitatis*, *quia non credunt esse dæmones nisi in æstimatione vulgi tantum* (1).

79. Ex hac radice exoritur pariter recentiorum Protestantium passim (2) ac neotericorum biblicorum, multo magis rationalista-

Calmet, *Diss. in bonos et malos Angelos*, art. 2, quæ est secunda ex iis quas præmisit commentariis in Evang. S. Lucæ.

(1) In IV *Sentent.* dist. 34, q. 1, a. 3. Ipsemet Cudworth, *Syst. intell.* cap. 5, § 82, minime dubitat eos, qui illa quæ vel de divinationibus, de magiis, a fortiori vero quæ de obsessionibus dicuntur, inficiantur, impietatis in Deum arguere ac traducere velut de atheismo suspectos.

(2) Cfr. Christ. Thomasius, *Dissert. de crimine magiæ*, 1701; Mayer, *Historia diaboli*, edit 2ª Tubingæ 1780; Meiners, *Allg. Krit. Gesch. aller Religionen*, seu *Universalis critica historia omnium religionum*, tom. 1, pag. 398 et seqq. Dæmoniacos omnes non a diabolo aut a dæmonibus vexatos, sed certis morbis afflictos fuisse, Semlerus primus in Germania libere professus est, in *Dissert. de dæmoniacis*, *quorum in Evangeliis fit mentio*, Halæ 1760, 4., edit. 4., 1779. De hoc autem Semlero, qui est Protestantium biblicorum, et præsertim rationalistarum tanquam oraculum, vide Hugs' James Rose opus: *On the state of religion protestant*, etc. Cambrige,

rum sententia, qui tum dæmonum obsessiones, tum reliquas dæmonum molitiones omnino esse negant. Novis his sapientibus ex Catholicis accessit Jahn, qui, quum simularet exponere problematice quæstionem de dæmoniacis, quæcumque afferri solent ad confirmandam obsessionum veritatem tum ex sacris litteris tum ex Patribus elevare satagit, ut statuat dæmoniacorum nomine nonnisi ægrotos designari, Christum vero et Apostolos sacrosque scriptores reliquos vulgi opinioni se se accommodasse (1), dum dæmoniacos commemorant. Quod attinet ad reliquos dæmonum effectus neque cum prudentiori philosophia, neque cum ipsa Dei natura eos conciliari posse pronunciant (2).

80. Quare duo a nobis constituenda sunt, tum veros dæmoniacos dari, tum sapienter leges latas esse ac pœnas constitutas adversus superstitiones aut maleficia exercentes.

1825, seu, *De statu religionis protestantis in Germania.* Fuit ipse *a pietistis* institutus, a quibus dein recedens statuit principium *accommodationis*, quem non pauci sequuti sunt Protestantes in sacrorum bibliorum exegesi. Postquam vero recensuit haud paucos errores, seu potius errorum monstra hujus auctoris, sic demum concludit Hugs' James Rose, licet et ipse Protestans: *En nonnullas opiniones auctoris, qui in Anglia ipsa sibi promeritus est nomen immortalis Semler. Ah si homo errorem vitare nullo modo potest, millies melius foret nimis credere, quam parum nimis! Admittet forsitan errores aliquot, sed principium, cui fides innititur, purum et intactum perstabit. Extendet forsitan suum veluti cultum ad doctrinas, quæ ad revelationem non spectant, at observantiam servabit et affectum illum humilem suavemque fidelitatem erga Dei verbum, sine quibus impossibile est venire ad Christum.* Quæ tamen omnia accepta referre debemus Protestantismi principio.

(1) *Archeologia biblica*, § 194 et seqq.

(2) *Fatendum est*, inquit, Wegscheider § 106, *singula dæmonologiæ biblico-ecclesiasticæ placita, ea præsertim, quæ ad effectus dæmonum spectant, ita esse comparata, ut neque cum vera philosophia ullo modo conciliari possint... neque cum aliis quibusdam Scripturæ sacræ præceptis, quæ numinis divini naturam optime declarant.*

PROPOSITIO I.

Tum ex Scriptura tum ex Patrum et Catholicæ Ecclesiæ sensu constat veros dari dæmoniacos, seu a dæmone obsessos.

81. *Dæmoniacorum* sive *obsessorum* vel *possessorum* nomine eos intelligimus, quos dæmon ita invadit, ut in eorum corporibus insideat, eadem moveat, variisque modis pro concessa sibi a Deo facultate vexet. Veteres Patres latiori quandoque significatione *obsessi et energumeni* voces usurpabant, ad peccatores et infideles designandos, tanquam diaboli potestate detentos et vinculis obstrictos (1).

82. Jam vero evangelica historia nos dubitare non sinit, plures extitisse a dæmone correptos; exhibet siquidem 1° Christum e corporibus obsessis passim dæmones expellentem (2); 2° præcipientem dæmonibus, ut exeant : *Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et ne amplius introeas in eum* (3). Interrogantibus vero discipulis, cur hominem illum sanare nequiverint, respondit Jesus : *Hoc genus* (dæmoniorum) *in nullo potest exire nisi in oratione et jejunio* (4). 3° Exhibet Christum interrogantem dæmonem de ipsius nomine coram multitudine, dæmonem vero ad interrogationem respondentem, rogantemque ne in abyssum mittatur, sed ut sibi permittatur in porcos ingredi, prout factum est (5); 4° *exeuntia* dæmonia et clamantia (6). 5° Sacri scriptores dæmoniacos ab ægrotis, et ejectionem dæmonum a sanatione ægrotorum distinguunt (7). 6° Iidem narrant septuaginta

(1) Juxta latinorum hanc significationem receptus antiquissimus mos est, qui etiamnum viget, præmittendi in collatione baptismi exorcismos, insufflationes, renunciationem satanæ, etc., de quo ritu suo loco agemus. Cfr. Clem. Alex. *Strom.* lib. II, pag. 176-177, edit. Oxoniensis.

(2) Matth. IV, 24; VIII, 15; Marc. I, 32, 34, 39.

(3) Marc. IX, 24, in græco textu, v. 25 : Τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω· Ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.

(4) Ibid. v. 28, in græco 29.

(5) Luc. VIII, 27 et seqq.

(6) Ibid. IV, 41.

(7) Marc. I, 32; XVI, 15; Luc. VI, 17, 18; VII, 21; VIII, 2; XIII, 32.

discipulis revertentibus ac præ gaudio gestientibus, quod in nomine Jesu sibi subjicerentur dæmones, respondisse Jesum: *Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem... verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur* (1). 7° Cum Christum Pharisæi calumniarentur, quod in Beelzebub principe dæmoniorum ejiceret dæmonia, ipsum respondisse: *Omne regnum in se divisum desolabitur* (2). 8° Referunt Christum dicentem, spiritum ab homine egressum ambulare per loca arida, quærentem requiem et non invenientem cogitantemque de reditu, assumptis septem spiritibus se nequioribus (3). 9° Exhibent tradentem potestatem Apostolis dæmones ejiciendi (4). 10° In Actis apostolicis Paulus spiritum Pythonem divinantem a puella ejicit (5).

83. His positis sic rem conficimus: Hæc Scripturarum loca, in obvio ac nativo sensu accepta, non possunt nisi de obsessis intelligi; atqui omnia adjuncta suadent ea sic accipienda esse; etenim nihil obstat quominus sic intelligamus; si vero vel figurato sensu vel ex vulgi opinione ea exponere deberemus, multa orirentur incommoda; ac primo vis inferretur textui, omnia exponendo de ægrotis vel insanis, ubi nuspiam horum morborum indicium apparet; deinde Christus, si perpetua sua agendi ac loquendi ratione falsam hanc persuasionem confirmasset, nocuisset potius quam profuisset hominibus, qui ea opinione imbuti facile sibi persuadere poterant, se obsessos esse, et vera proinde insania laborassent. Neque omittendum, ejusmodi agendi rationem summæ Christi veracitati esse prorsus contrariam; cum præsertim in hypothesi adversariorum Apostolos induxisset positive in errorem, eis conferendo potestatem ejiciendi dæmones, si obsessi non existerent. Demum, quod maximi momenti apud adversarios esse debet, si sibi cohærere velint, nullibi reperiuntur ægroti aut insani quos ex recepto loquendi usu a sacro vel profano auctore dæmoniacos appellari probent adversarii; dempta enim gratuita adversariorum jactantia, nullum docu-

(1) Luc. x, 18.

(2) Matth. xii, 25-28; Marc. iii, 23, 25; Luc. xi, 17-19.

(3) Matth. xii, 43; Luc. xi, 24.

(4) Matth. x, 1; Marc. xvi, 17.

(5) Act xvi, 16.

mentum profertur, quo constet sive ex sacris sive ex profanis scriptoribus, ante aut post Christum consuetudinem viguisse ægrotos aut insanos *dæmoniacos* vocandi. Quare igitur sine documentis et testibus, imo documentis obsistentibus, ac reclamanibus omnibus critices et exegeseos legibus, nomine obsessorum intelligemus ægrotos et insanos?

84. Patres Ecclesiæ antiquissimi et Apostolis proximi, quique eos secuti sunt, tum communia facta, quæ neminem latere poterant, novæ huic exegesi apertissime adversantur. Patres enim antiquissimi unanimiter omnes, tum veros dæmoniacos dari, tum inesse in Ecclesia potestatem a Christo concessam dæmones expellendi ex obsessorum corporibus ac passim eos reipsa expulsos esse, non solum tradunt, sed præterea provocant paganos, ut experientia confirment, utrum reipsa Christiani valeant id efficere. Ita passim Justinus, Minucius Felix, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus aliique (1). Nos brevitatis gratia unius Tertulliani verba afferimus : Sic porro ipse in *Apologetico* fidenter ac publice ethnicos provocabat : *Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet ; jussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille* (non morbus aut insania), *tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso*; postea concludebat : *Jam ergo subjecta Christianis divinitas vestra* (2) ; quo sensu pariter

(1) Longa res est singulorum Patrum documenta proferre, quibus ipsi testantur, Christianos ab obsessis dæmones passim ejicere, atque ita testantur ut de re notissima, constanti, et sub oculis ipsorum ethnicorum patrata ; unanimes autem omnes sunt, neque unus proferri potest ex tota antiquitate, qui minimam falsitatis suspicionem huc ingerat. Quare satis mihi erit loca nonnulla indicare, in quibus de hac facultate, Christianis a Christo ipso tributa et in praxim deducta, loquuntur. Cfr. igitur S. Justin. *Apol.* II, n. 6, pag. 93, edit. Maur.; Minuc. Felix in *Octavio*, n. 27, *Bibl*, *Patrum* Galland. pag. 897, col. 1; Irenæus, lib. II. *Adv. hæres.* cap. 32, edit. Massuet. alias 57; Cyprian. lib. *De idolorum vanitate*, pag. 227, edit. Maur. etc.

(2) Cap. 23, edit. Rigaltii, ita quidem Tertullianus Provocabat paganos. Huic præstat Hieronymum addere, qui confidenter lacessit hæreticum Vigilantium, nostrorum Protestantium præformatorem : *Nisi forte*, inquit, *in morem gentilium impiorumque Porphyrii et Eunomii, has præstigias dæmonum esse confingas, et non vere clamare dæ-*

dicebat Cyprianus : *Videbis nos rogari ab eis*, *quos tu rogas* (1). Accedit confessio ipsorum paganorum, qui nunquam ausi sunt hanc potestatem dæmones expellendi ex obsessis denegare Christianis, siquidem agebatur de factis publicis obviisque; verumtamen his factis admissis, ea tribuebant vel magiæ, vel dæmonum simulationi, etc.; ita Celsus apud Origenem (2), Porphyrius (3), Julianus apostata (4).

85. Nemo insuper ex Patribus est, qui in potestate Christianis tributa, liberandi obsessos ad Jesu nominis invocationem, non agnoverit ineluctabile argumentum divinitatis Christi Jesu et veritatis christianæ religionis (5) ; imo S. Epiphanius refert quemdam hominem judæum expulisse dæmones in nomine Jesu (6) ; idem de Juliano apostata referunt Gregorius Nazianz. et Theodoretus (7), nec non S. Augustinus de nonnullis hæreticis et schismaticis, qui interdum ad Christi Jesu invocationem idem præstiterunt (8).

86. Hinc ab ipsa ætate apostolica institutus in Ecclesia Catholica ordo exorcistatus, etsi, Patribus iisdem testantibus, commune fere esset hoc donum primis Ecclesiæ temporibus, ipsique

mones, et sua simulare tormenta. Do consilium, ingredere basilicas martyrum, et aliquando purgaberis; invenies ibi multos socios tuos, et nequaquam cereis martyrum, qui tibi displicent, sed flammis invisibilibus combureris. Vid. librum *Adversus Vigilantium*, n. 11, edit. Vallarsii. Cfr. idem, in *Vita S. Hilarii*, n. 20 et seqq.

(1) *Contra Demetrian.* edit. cit. pag. 221.

(2) *Contra Celsum*, lib. I, n. 6, t. I, pag. 324 edit. Maur. ubi hanc potestatem expellendi dæmones habere Christianos effutiebat *ex quorumdam dæmonum nominibus et incantationibus*, δαιμόνων τινῶν ὀνόμασι καὶ κατακηλήσεσι δοκεῖν ἰσχύειν χριστιανούς.

(3) Apud Hier. in testimonio adducto.

(4) Apud Cyrillum, lib. VI. *Adversus Julian.* qui hanc potestatem ejiciendi dæmones in Christo fatetur. Vid. edit. Joan. Auberti, tom. VI, pag. 191.

(5) Cfr. Baltus, *Suite de la réponse à l'Hist. des Oracles*, 1e part. chap. 18 et seqq.

(6) Hæresi XXX, *Ebionæor.* edit. Petavii. Videsis S. Iren. *Adv. hæres.* lib. II, cap. 6, edit. cit. cum notis Feuardentii, inter variorum annot. pag. 85.

(7) Greg. Naz. *Orat.* I, *adv. Julian.* n. 19, edit, Bilii; Theodoret. *Hist. eccles.* lib. III, cap. I.

(8) Lib. LXXXIII *Quæstionum*, quæstione LXXIXa.

parvuli illud exercerent, et præscriptæ fuerunt regulæ et orationes ad exorcismos faciendos.

87. Quibus ita constitutis, sic rursum instituimus argumentum: Nullæ habendæ sunt, immo vero tanquam falsæ sunt respuendæ conjecturæ, quibus contradicunt facta publica, obvia, constantia, quorum testes sunt non modo scriptores omnes oculati, doctrina, sanctitate, prudentia spectatissimi, verum etiam hostes licet invicti et acerrimi, quorum publica monumenta supersunt; atqui, ut ex dictis liquet, tales sunt conjecturæ, quæ opponuntur ab adversariis veræ ac realis obsessionis dæmonum (1). Ergo.

DIFFICULTATES.

88. Obj. Omnes, qui in Scripturis dæmoniaci perhibentur, non fuerunt nisi ægroti vel insani. Ægrotos quidem plures ex iis fuisse, evincunt 1° indicia epilepsiæ, furoris, etc. quæ in iis conspiciebantur, ex. gr. in juvene, qui Marc. IX habuisse dicitur spiritum immundum, per quem exclamans modo in terram, in aquam modo aut in ignem detrudebatur, ex ore spumam emittebat, frendebat dentibus; 2° Evangelistæ ipsi, qui inter genera ægrotorum sæpe commemorant dæmoniacos tanquam singulare ægrotorum genus, Matth. IV, 23, 24; X, 8; Marc. I, 32; Luc. IV, 40, 41; V, 15; VIII, 2; IX, 1; XIII, 32. Imo Act. apost. X, 38, omnes ægroti, quorum plerique in Evangeliis non vocantur dæmoniaci, dicuntur *oppressi a diabolo*; unde apparet apud sacros scriptores idem significare *ægrotum* et *dæmoniacum esse*, vel *vexari a diabolo*. Comprehendunt e contrario dæmoniacos nomine ægrotorum, ideoque dæmoniacos omittunt, quando generatim omnes, quibus Jesus opem tulit, commemorant Luc. VII,

(1) Juvat coronidis gratia in medium afferre animadversionem viri neotericis nostris minime suspecti, scilicet Isaaci Vossii, qui in *Dissert. de Sybillis*, hæc scribit: *Desinant hodierni Christiani veteribus illudere Christianis eorumque suggillare credulitatem.... profecto nullos religio christiana infensiores habet hostes quam ipsos Christianos; cum vix ullum apud antiquos de Christo aut vaticinium aut testimonium invenias, quod non complures etiam doctissimi viri labefactare aut etiam penitus evertere sint conati.*

21, 22, Matth. XI, 5. Hinc sæpe dicunt dæmoniacos fuisse *sanatos*, quo ipso ægrotos fuisse innuunt Matth. VIII, 16; XII, 22; Luc. VII, 21; VIII, 2; IX, 43. inprimis Lucas XI, 14, *spiritum mutum*, et XIII, 11, *spiritum infirmitatis* seu infirmum commemorans, profecto non de spiritu, sed de homine muto et infirmo intelligi voluit; si porro Lucas, qui erat medicus, eamdem hanc vocem adhibet : *sanare* et *sanari a spiritibus* et *sanare oppressos a diabolo*, VII, 21; VIII, 2, et Act. apost. X, 38, manifestum est, spiritus vicissim pro morbis sumi (1). Ergo.

89. Resp. *Neg. antec.* Obstant enim gravissima argumenta a nobis adducta in probationibus. Sed interea directe

90. Ad probat. *Neg.* vel *Dist.* Quæ tamen non occurrunt nisi in casu adducto, et optime componi possunt cum dæmonis obsessione, *conc.;* quæ ad casus omnes referantur, neque cum vera obsessione componi possint, *neg.* Dupliciter enim errant adversarii, tum scilicet in eo, quod ad omnes velint casus extendere quod singulare est; tum in eo, quod putent non posse obsessionem sive cum hoc sive cum alio quovis morbo conjungi, quod tamen apertissime falsum est. Quid enim impedit, quominus dicamus cum communi Patrum et interpretum expositione, a dæmone ipso invectum morbum, sic Deo permittente (2)? vel si magis lubet, juvenem illum tum naturali morbo laborasse, tum a dæmone fuisse vexatum? maxime quod omnia adjuncta, quæ in evangelica historia recensentur, dæmonis obsessionem necessario exposcunt (3).

91. Hæc vero eadem responsio accommodari debet casibus singulis, qui objiciuntur; eadem enim ratio pro omnibus militat.

92. Ad id vero, quod additur de voce *sanationis*, animadvertendum est, 1° falsum esse, vocem istam occurrere, ubi de

(1) Ita Jahn, *Archæologia biblica* § 194.

(2) Cfr. Maldonatus in Matth. XVII, 5.

(3) Cujusmodi profecto sunt tum exprobatio incrudelitatis a Christo Apostolis facta, tum necessitas orationis et jejunii ad ejus generis dæmonia expellenda, quæ naturali morbo minime congruunt; nunquam enim medicos novimus, qui oratione se et jejunio ad epilepticos curandos comparent.

dæmoniacis tantum agitur (1) ; 2° interdum morbos tribui diabolo seu satanæ, quatenus ipse incentor peccatorum sit, et a peccatis seu malis moralibus ut plurimum morbi aliaque mala physica tanquan justæ peccatorum pœnæ aut sequelæ repeti debeant. Hinc est, quod communi dictione oppressi a diabolo appellentur, qui morbis afflictantur (2). 3° Accurate passim evangelistas distinguere ægrotos a dæmoniacis ; quod non fecissent, si ægroti iidem essent ac dæmoniaci. 4° Falsum esse inter sanatos a Christo in adductis locis non recenseri dæmoniacos ; quod si Matth. XI, 5, non commemorantur, ratio est quia id non patiebatur relatio ad Isaïæ vaticinium XXXV, 5, et LXI, 1 ; ceterum silentium Matthæi supplevit Lucas VII, 21.

93. Inst. primo. 1° Non raro dæmoniaci, qui ætate Christi et Apostolorum inter alias gentes occurrunt, medicinis amissam recuperarunt valetudinem. Hinc 2°, licet Joannes Judæos inducat usui loquendi insistentes de dæmoniacis, Cap. VII, 19, 20 ; VIII, 48-52 ; X, 20, tamen ipse, etsi de ægrotis a Jesu sanatis sæpe loquitur, dæmoniacorum tamen nunquam meminit, Joan. IV, 46 ; V, 3; VI, 2. Ita 3° etiam Paulus I Cor. XII, 14, omnia dona miraculorum commemorans, de dono ejiciendi dæmones, quo ipse præditus erat, Act. apost. XVI, 16, et quod Jesus, Marc. XVI, 17 ; Matth. X, 8; Luc. X, 16, promiserat, altum servat silentium. 4° Hi duo Apostoli itaque dæmoniacos ægrotis accensuerunt, quia in Minori Asia, ubi Joannes evangelium et Paulus primam ad Corinthios epistolam scripsit, ars medica tunc tem-

(1) Sane non occurrit Matth. IX, 33, 34 ; X, 8, ubi potius de industria distinguuntur dæmoniaci ab ægrotis, seu distinguitur potestas collata a Christo Apostolis suis ejiciendi dæmonia et sanandi infirmos ; sic distinguuntur ibid. IV, 24 et VII, 22. Frustra pariter hanc vocem quæres Marc. I, 34, ubi etiam secernuntur *vexati languoribus a dæmonia habentibus*, ibid. 39 et III, 15 ; eademque occurrit distinctio ibid. VI, 13 ; VII, 26-30 ; XVI, 9, 17 ; Luc. IV, 33-35, 41 ; XI, 14-19. Quod si Matth. XII, 22 ; XVII, 15 ; Luc. VI, 18 ; VIII, 2, *curati* exhibentur dæmoniaci, patet ex toto contextu vocem illam in sensu translato sumi de liberatione.

(2) Cfr. Maldon. in cap. 8 Matth. v. 17 ; S. Joan. Chrysost. *Hom.* XXVII, al. XXVIII, *in Matth.* n. 1, 2.

poris florebat, unde in vulgus quoque innotuerat, hos morbos, dæmonibus tributos, esse naturales. Quodsi 5° passim scriptores sacri dæmoniacos ad Jesum venisse dicunt vel adductos fuisse, et Jesus ipse dicit: *Ejicio dæmonia*, si Jesus præterea dæmones alloquitur, illis minatur, eos tacere aut egredi jubet, atque regredi vetat, hæc non evincunt, nisi eos usum loquendi secutos fuisse ac se vulgi opinioni accommodasse, vel non nisi tropice esse locutos (1). Ergo.

94. Resp. ad 1m, *Dist.* Qui tales putarentur, *trans.* vel *conc.*; qui tales vere essent, *neg.* Quod nunquam evincent adversarii.

95. Ad 2m, *Dist.* Quia propositum Joannis id non exposcebat, *conc.*; quia veros non admittebat dæmoniacos vel eos ægrotis accensebat, *neg.* Etenim, ut omnes norunt, Joannis in conscribendo Evangelio propositum non fuit nisi ea commemorare, quæ a ceteris Evangelistis omissa fuerant, in iis præsertim, quæ conferrent ad Christi divinitatem confirmandam; multa propterea prætermisit, quæ reliqui Evangelistæ retulerant (2). Nihil propterea exinde concluditur.

(1) Jahn, loc. cit. § 196.

(2) Mirum nemini videri debet, plurima a Joanne fuisse prætermissa, quæ a ceteris Evangelistis referuntur, si ratio habeatur scopi, quem sibi proposuit. Priores enim Christi annos obiter percurrit, nonnulla tantum referens, quæ ab aliis Evangelii scriptoribus omissa fuerant, puta convivium in Cana, colloquium cum Nicodemo et muliere Samaritide, paralytico ad probaticam piscinam restitutam sanitatem; imo multiplicati panis prodigium, utpote jam ab aliis commemoratum, ideo solum attingere videtur, ut tertii paschatis periodum, unde præcipuam historiæ suæ partem orditur, insignis miraculi nota quadam et charactere illustret, atque ut instituendæ Eucharistiæ doctrinam latius exponat; clarissimum utrumque postremo anno perpetratum miraculum, quo Christum cæco a nativitate, visum indidit ac Lazarum a mortuis excitavit, ab aliis omissum fuse prosequitur. Ceterum vix alicubi mentionem injecit eorum, quæ memorabilia Christi dicta vel facta illi recoluerant; idcirco in prodigiis recensendis parcissimus est; contra vero prolixiores ejus sermones ac minus breves orationes plurima nobis servavit. Hinc factum est, ut alia plane docendi methodus apud Joannem a Salvatore servata esse videatur quam apud reliquos Evangelistas. Cum vero ab his frequens mentio facta sit liberationis obsessorum, hanc penitus silentio prætermisit Joannes non secus atque ægrotorum recuperatam incolumitatem.

96. Ad 3^m, *Dist.* Expresse, *trans.*; implicite, *neg.* Comprehendit enim potestatem ejiciendi dæmones sub generica voce *operatio virtutum*; quomodo enim Apostolus potuisset excludere donum istud, quo ipsemet non semel usus est, præsertim Act. XVI, 16, et XIX, 12, ipsis adversariis fatentibus?

97. Ad 4^m, *Neg.* suppositum, quod tanquam certum assumunt adversarii, cum tamen falsum sit. In Minori enim Asia, Ephesi scilicet, perhibentur expulsi *spiritus nequam*, opera Pauli, et vani conatus filiorum Scevæ exorcistarum; Philippis præterea spiritus Pythonis a puella Pauli jussu discessit. Tantum vero abest, ut ibidem dæmoniaci pro ægrotis sumantur, ut potius peculiariter *spiritus nequam* a *languoribus* secernantur, Act. XIX, 12.

98. Ad 5^m, *Neg.* Hæ siquidem omnes assertiones gratuitæ sunt, cum nullo fundamento nitantur, nisi præposteris adversariorum judiciis. Nam gratis supponunt 1° usum loquendi invaluisse, quo ægroti dicerentur dæmoniaci; imo documenta deprompta sive ex sacris sive ex profanis auctoribus contrarium evincunt (1);

(1) Quoniam neoterici biblici solent provocare ad *usum loquendi*, abs re non erit afferre auctoritatem Flavii, Josephi ad ostendendum nuspiam apud Judæos hunc loquendi usum obtinuisse, ut dæmoniaci dicerentur ægroti. Hæc porro ejus sunt verba, *Archæol.* lib. VIII, cap. 2, § 5: *Concessit ei* (Salomoni) *etiam Deus, ut disceret artem contra malos dæmones ad utilitatem et curationem hominum. Et cum incantationes composuisset, quibus leniantur morbi, etiam formas adjurationum reliquit, quibus vincta dæmonia ita ejiciunt, ut nunquam revertantur... Vidi enim ex popularibus meis quemdam Eleazarum coram Vespasiano et filiis ejus et tribunis reliquisque militibus ex dæmonum potestate ab eis obsessos liberantem. Porro volens Eleazarus illis, qui aderant, persuadere manifestumque facere, quod hanc vim habuerit, non longe ibi collocabat aut poculum aqua plenum aut polubrum, dæmonique imperabat, ut homine egrediens illa evertat, atque faciat, ut spectantes intelligant quod hominem reliquisset. Hoc autem revera facto; palam erat Salomonis sapientia et scientia.* Vid. pag. 419 edit. Havercamp. Quidquid porro sit de veritate facti, quod Josephus refert, cujus fides penes ipsum sit, nihilominus per hæc verba, quæ auctoris coævi sunt, destruuntur omnia argumenta, sive *negativa* sive *conjecturalia*, quibus innixi neoterici biblici contendunt, dæmoniacorum nomine nonnisi ægrotos in Scripturis sig-

2° Christum se se accommodasse vulgi opinioni eamque factis et dictis confirmasse, quod pugnat cum ejus veracitate; 3° Apostolos Christum non aliter intellexisse, quum de contrario potius constet, ipsis fatentibus rationalistis (1).

99. Atque hinc intelligitur, quod commentario ex S. Hieronymi in cap. XXVIII Jeremiæ opponi solet : *Quasi non multa in Scripturis sanctis dicantur juxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, et non juxta quod rei veritas continebat.* Aliud enim est pleraque ad falsam vulgi opinionem *historice* referri, aliud vero falsam vulgi opinionem *dogmatice* figmentis firmari. Primum ad historiæ veritatem spectat, alterum ad historici vel operantis nequitiam, nec talis profecto Hieronymi sensus est (2).

100. Inst. secundo. Saltem plerique ex iis, qui in Novo Fœdere dæmoniaci dicuntur, 1° nonnisi amentia laborarunt; quum pertinaciter fixum in ipsis esset, se fuisse a dæmone correptos.

nificari. Nam 1° est auctor coævus, qui loquitur de dæmoniacis tanquam de re vulgatissima, ac de exorcismis passim ab antiquissimis temporibus in usum receptis ad liberandos vere a dæmone obsessos. 2° Scribit inter Græcos ad Græcos et Romanos. Evanescit proinde difficultas e Joannis silentio petita, eo quod scriberet inter Græcos. 3° Testem sese exhibet de visu ejus, quod de Eleazaro exorcista litteris consignavit. 4° Exhibet omnia signa, quibus verus dæmoniacus dignoscitur. Nam ut signum de exitu dæmonis e corpore obsessi refert, dæmonem exeuntem debuisse evertere poculum aqua plenum non procul coram omnibus positum, ideoque non agebatur de *insanis*, *epilepticis*, *furiosis*, *ægrotis*. 5° Expulsionem dæmonis vocat passim *curationem* θεραπείαν. Eadem propterea voce uti poterant Evangelistæ. 6° Exorcistam inducit imperantem dæmoni, ne amplius in obsessum liberatum reverteretur. Quando igitur Christus imperabat dæmoni, non simulabat. 7° Denique *dæmones* collectivo ac plurali numero vocat ad significandam eorum multitudinem τῶν δαιμονίων. Commemorat hominem collapsum, adjurationem exorcistarum, etc.

(1) Etenim Wegscheider, § 106, *verisimillimum* esse putat magistrum sapientissimum Christum, rectius quidem de dæmonologia Judæorum cogitasse; discipulos vero istam doctrinam non *satis intellexisse* et ipsam providentiam divinam posteris eamdem emendandam tradi voluisse. Hanc porro emendationis curam sibi rationalistæ demandatam a divina providentia autumant!

(2) Cfr. edit. Vallarsii, tom. IV, pag. 1040.

Insaniæ omnia indicia occurrunt in duobus illis Gadarenis, seu Gerasenis, quos Matthæus VIII, 28 et seqq. Marcus V, 2, et Lucas VIII, 27 referunt in sepulcris commorartos esse indomitos, unde incederent, clamarent, se ipsos cæderent, et aggrederentur iter facientes, quæ omnia sunt furiosorum. Hinc ipse Marcus V, 15, et Lucas VIII, 35, adnotant incolas Gadaræ invenisse demum dæmoniacum, postquam a Jesu sanatus fuisset, *σωφρονοῦντα*, id est, *sanæ mentis*; unde innuitur, ipsum amentem prius fuisse. Sic 2° mutus, Matth. IX, 32; Luc. XI, 14, atque cæcus et mutus, Matth. XII, 22, amentes fuerunt, aut saltem melancholici; amens fuit puella, quæ Act. XVI, 16, spiritum Pythonis habuisse dicitur; amens Maria Magdalena, ex qua Jesus, Luc. VIII, 2, septem dæmonia ejecit; sic ceteri de quibus nulla symptomata narrant. Ergo.

101. Resp. *Neg. antec.* quod nullo idoneo documento fulcitur. Ad 1^am^ probat. *Dist.* Quæ tamen ab ipsa dæmonis præsentia profluerent, *trans.* vel *conc.*; amentiæ indicia tantum naturalis, *neg.* Obstat enim, quominus id dicamus, tum Christi agendi ratio, tum apertius Evangelistarum loquendi modus; tum denique obstant adjuncta cetera, quæ loc. cit. referuntur; nescio an tantum roboris inesse potuerit furiosis illis, ut compedes et catenas, quibus vinciebantur, disrumperent; vel ut grex bis mille circiter porcorum unanimi veluti impetu in mare ita sese præcipitaret, ut suffocaretur (1). Nihil porro officit, quod dicitur

(1) Ridicula plane est hujus loci expositio, quam tradit Frid. Rosenmüller in *Scholiis* suis, in hunc locum. *Quidquid sit*, inquit (de abysso), *semper tenendum est hoc, hominem illum putasse se ipsum esse malum quemdam genium, et rogasse, ne Jesus eum impediat, quominus porro operaretur. Audiverat homo miser commorationem dæmonum esse in tartaro, rogat igitur Jesum, ne eum in tartarum mittat. Cupit homo hoc morbo correptus in gregem ferri, et stragem edere inter porcos... unde velut æstro agitatus agros percurrit, gregemque præcipitem dat.* Si hoc non sit Scripturam pervertere lectoremque ludificare, quid sit, plane me ignorare fateor. Unde 1° didicit Rosenmüller *putasse* hominem illum se malum genium esse? Hoc ipse de suo addidit. 2° Unde didicit eumdem hominem *cupivisse* in gregem ferri et stragem edere, cum tres Evangelistæ unanimiter id referant de spiritibus, qui deprecabantur Jesum, ut immitterentur in porcos et *in eos introirent?*

de *sana mente*, nam hujusmodi voce non exprimit, nisi reditus hominis istius ad statum pristinum, ut patet ex contextu.

102. Ad 2m, *Neg.* Mirum sane est et prodigio simile, quod omnes prorsus ea ætate eadem laborarint amentia, ut omnes sibi persuaderent se esse a dæmone obsessos, seu ut placet Iahnio, a defunctorum animabus exagitatos (1). Sine tabulis et testibus, refragante præsertim Scriptura, horum nihil admittimus.

103. Obj. secundo. Jesus, Apostoli, et sacri scriptores non potuerunt voces, quæ de dæmoniacis sunt, in sensu proprio usurpare. Etenim 1° Jesus et Apostoli docent, omnia ac peculiaria quæque, quæ ad homines referuntur, ab ipso Deo gubernari; non potuerunt itaque ejus esse sententiæ, ut crederent dæmones (sive animæ defunctorum sive alii mali spiritus intelligantur) hominibus tot tantaque mala inferre, aut Deum talia per-

3° Unde denique didicit eumdem hominem *æstro agitatum agros percurrisse* et *præcipitem gregem dedisse*, cum e converso iidem Evangelistæ referant, spiritus *introisse* in porcos, unde grex universus in mare periit, homo autem consedit ad pedes Jesu suis vestibus indutus suæque mentis compos? 4° Nonne a vero admodum distat, quod ad unius vel, si placet, duorum hominum incursum bis mille porci in mare sese præcipites dederint, cum vix de paucis id credibile esse posset? Tales porro sunt sapientissimi isti critici, qui ne præconcepta judicia abjiciant, ejusmodi absurda proferre non verentur; et Jahn ipse eos alacer ac morigerus exscribit!

(1) Ita plane arbitratur Jahn, auctoritate ductus Josephi, qui *De bello Judaico*, lib. VII, cap. 6, § 3, scribit: Τὰ γὰρ καλούμενα δαιμόνια, ταῦτα δὲ πονηρῶν ἐστιν ἀνθρώπων πνεύματα, τοῖς ζῶσιν εἰσδυόμενα, id est, *Nam quæ dæmonia vocantur, hæc malorum hominum spiritus sunt.* Hujus quidem opinionis meminit S. Joan. Chryst. Hom. cit. in cap. 8 S. Matth. Sed hæc nonnisi privata et paucorum opinio fuit, neque unquam universalis aut popularis facta est. Quare vel ab ipsis rationalistis rejicitur. Sane Wegscheider, § 104, n. *a*, scribit: *Sed ea sententia quam nuper denuo protulit.* 1° *Jahn, dæmones in N. T. commemoratos ab Angelis malis et a diabolo esse probe distinguendos, ac fuisse pro animis mortuorum hominum improborum habitos, vel uno quidem N. T. dicto probari nequit.* Vid. H. A. Schott Pr. *Sententia, quæ nuper fuit propugnata de iis naturis, quæ in lib. N. T. δαίμονες audiunt, ab Angelis malis et satana prorsus distinguendis, examinatur*, 4° Jenæ 1821. Attamen Dr. Paulus in opere *Das Leben Jesu*, seu, *Vita Jesu Christi*, lib. I, p. 217, similem illius sententiam professus est. Cfr. Maldonat. in cap. 8 S. Matthæi.

mittere; quia 2° hæc de dæmoniacis opinio ex idololatria orta est, in qua dii cœlestes mundi administrationem spiritibus inferioris ordinis et defunctis quoque animabus reliquisse dicebantur. 3° Quod si Jesus non diserte edixit, dæmoniacos non affligi a dæmonibus, sed morbo laborare, item nec diserte edixit dæmoniacos non laborare morbo naturali, prout Sadducæi contendebant, aut non a dæmonibus, id est, ab improbis animabus defunctis, ut Pharisæi prædicabant, sed a diabolo vexari, prout contendunt, qui nostra hac ætate asserunt dæmoniacos fuisse a diabolo obsessos. Jesus autem 4° neutrum diserte edixit, quia quæstio hæc ad pathologiam spectat, quam enucleare medicorum est. Apostoli vestigiis magistri institerunt, nisi mutatis adjunctis, quibus Joannes et Paulus in Minori Asia permoti sunt, ut a verbis, quæ alias de dæmoniacis usitatæ erant, abstinerent; 5° quanquam hujus opinionis oppugnatio in illis regionibus, in quibus adhuc vigebat, vix quidquam profuisset, aut saltem Jesum et Apostolos in prolixas disputationes detraxisset, et a prædicatione eos avocasset (1). Ergo.

104. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m probat. *Dist.* Si dæmonum obsessio cum divina providentia conciliari non posset, *conc.*; si possit conciliari, *neg.* Posse autem apprime conciliari, evincimus 1° ex facto. Dantur enim ex dictis in probationibus veri dæmoniaci; ergo dæmoniaci conciliari possunt cum divina providentia. 2° A simili : divinæ providentiæ non repugnat permittere, ut dæmones hominibus noceant in bonis corporis ac bonis externis, ut patet ex historia Job, imo ut homines inducant per tentationes ad peccatum; ergo non repugnat, imo multo minus repugnat divinæ providentiæ permittere, ut hominum corpora pervadant. 3° A jure : vel enim homines illi, quorum corpora dæmones invadunt, justi sunt aut peccatores. Si peccatores sint, potest Deus id permittere in pœnam; si justi, ad ipsorum exercitationem et meritum.

105. Ad 2m, sive ad confirm. *Neg.* Sed provenit ex facto ipso, ut patet ex iis, quæ in Scripturis referuntur sive Veteris si Novi

(1) Janh, *Archæol. biblica*, § 197.

Testamenti. Hebræi profecto ex idololatria hanc opinionem non hauserunt. Quod additur de defunctis animabus, si quidem aliquando viguit ejusmodi opinio, non fuit nisi paucorum.

106. Ad 3^m, *Neg.* Satis enim diserte Christus edixit dæmoniacos affligi a dæmonibus, sive cum ipsis præcepit, ut exirent a corporibus, quæ obsidebant, eisque præcepit, ne amplius in ea ingrederentur (1); sive cum præcepit eis, ut tacerent (2); sive cum eis comminatus est (3); sive demum, ne singula prosequamur, cum eis permisit, ut ingrederentur in porcos (4); quo quidem uno facto evidentius ostendit Sadducæis, dari reipsa spiritus, a quibus homines exagitarentur, quam alio qualicunque argumento (5). Quod si his non cedunt neoterici biblici, nescio quibus demum cedant.

107. In eo vero quod adversarii subjiciunt: *qui nostra ætate contendunt a diabolo vexari dæmoniacos*, sese admodum imperitos ostendunt; quum nunquam ad hæc ferme tempora quispiam negaverit, dæmoniacos a diabolo vexari; ipsi tamen hanc universalem et constantem sententiam traducunt velut peculiarem temporis nostri opinionem.

108. Ad 4^m, *Neg.* gratuitum et falsum suppositum, ut constat ex dictis; item negamus, ut ex dictis liquet, Joannem et Paulum in Asia minori viam iniisse ab ea longe diversam, quam Christus et Apostoli tenuerunt. Hæc enim figmenta ac somnia sunt adversariorum, qui reipsa hac semper oberrant chorda, quod nempe dæmoniaci ab ægrotis aut insanis non discrepent.

109. Ad 5^m, *Neg.* Congeriem harum assertionum, quæ nullum aliud fundamentum habent præter præposteram adversariorum opinionem. Jesus præterea et Apostoli nunquam disputarunt, sed divinam proposuerunt doctrinam omnibus credendam, quam signis confirmabant. Si qui essent qui non acquiescerent, illos prorsus dimittebant. Per viam enim auctoritatis incedebant, non autem disputationum; has quippe hæreticis reliquerunt.

(1) Marc. IX, 14.
(2) Marc. I, 34; Luc. IV, 41.
(3) Marc. I, 25, 43; III, 12, etc.
(4) Matth. VIII, 32; Marc. V, 13; Luc. VIII, 32.
(5) Cfr. Maldon. in cap. 8, Matth. v. 31.

110. Obj. tertio. 1° Nullum occurrit symptoma in dæmoniacis, quod medici non animadvertant in melancholicis, epilepticis, furiosis et amentibus (1). 2° Petrus de Abano ex fide cujusdam medici refert, mulierem quamdam illiteratam melancholicam latine locutam fuisse, et quidem concinne; at simul ac mentis compos iterum est facta, dicendi facultatem omnino amisit (2). Idem refert Pomponatius de alia femina eodem morbo laborante, quæque diversa idiomata loquebatur (3). Hinc 3° fit nulla dari certa signa ad secernendos veros dæmoniacos ab imaginariis, et 4° frequens proinde deceptio contingit. 5° Experientia ipsa docet dæmonum occursationes ibi plerumque contingere, seu prædicari, ubi major hominum ignorantia majorque viget superstitio; et ubi fervidiores exorcistæ sunt, ibi frequentiores inveniuntur obsessi. 6° Nec aliter fieri potest, cum Christus per passionem suam omnem dæmonibus potestatem ademerit, prout ipse testatur, Joan. XII, 31, dicens : *Nunc princeps hujus mundi ejicitur foras.* Ergo.

111. Resp. ad 1m, *Neg.* Siquidem plura occurrunt in veris dæmoniacis signa, quæ in suis lunaticis, melancholicis aut epilepticis haud reperient medici utut peritissimi, quæque indicantur in Rituali Romano (4), ac fusius recensentur a theologis, ex. gr. si non unum aut alterum verbum proferant, sed diu sapienterque ignotis linguis loquantur, aut ignota lingua loquentem perite intelligant; si occulta et remotissima pandant, quæ ab ipsis sciri

(1) Ita quidem Joan. Bapt. Sylvaticus in opere : *Institutio medica de iis, qui morbum simulant, deprehendendis*, cap. 17, Francof. ad Mœnum, 1671, qui, etsi aperte ac directe non inficietur dæmonum obsessiones, attamen sub obtentu exaggerandi difficultatem, quæ inest in detegendis simulatis dæmoniacis, omnia, quotquot potest, congerit argumenta, ut demonstret nullum signum certum dari, quo veri dæmoniaci a simulatis, seu morbo laborantibus dignoscantur. Quod quidem argumentum fuse prosequitur, nec quidquam intentatum reliquit, ut finem suum obtineret.

(2) Arist. *Probl.* 30 *select.* probl. 1.

(3) *De incant.* cap. 10.

(4) Tit. *De exorcizandis obsessis*, ubi inter cetera documenta istud habetur : *In primis ne facile credat* (exorcista), *aliquem a dæmone obsessum esse; sed nota habeat ea signa, quibus obsessus dignoscitur ab iis,*

nulla ratione naturali potuerint; si vires supra naturam ostendant, ut ingentia pondera attollere, per aërem volitare, præcepta tacita ac præsertim mentalia intelligere, etsi distantibus in locis sit exorcista, ut nec videri a dæmoniacis possit vel audiri, etc. (1). Addendum præterea est, 1° quod, etiamsi nullum signum seorsim sumptum per se sit omnino certum, tamen cum plura concurrunt, haberi possit certitudo moralis. 2° Etsi, quæ signa habentur in obsessis Evangelii, non essent per se certissima, eos tamen obsessos fuisse credendum esset ex auctoritate scriptoris sacri. 3° Quod signa solide probabilia sufficiant, ut quis exorcizetur, prout contingit in morborum cura.

112. Ad 2m, *Dist.* Qui tamen ex aliorum fide nec tamen satis firma ea referat, *conc.*; idonea auctoritate innixus, *neg.* Quod si Pomponatius se oculatum testem exhibet, nihil tamen determinati refert, quomodo scilicet, per quantum tempus, cum quanta grammaticarum legum integritate id ab illa muliere factum fuerit, et an præter naturalia, supernaturalia remedia in

qui vel atra bile, vel morbo aliquo laborant. Signa autem obsidentis dæmonis sunt ignota lingua loqui pluribus verbis, vel loquentem intelligere; distantia et occulta patefacere; vires supra ætatis seu conditionis naturam ostendere; et id genus alia, quæ cum plurima occurrunt, majora sunt indicia, etc.

(1) Curtius Sprengel, profess. in Univers. Hall. in opere : *Storia prammatica della medicina, tradotta dal tedesco*, tom. VI, § 23 et seqq. Venet. 1815, plures recenset medicos, qui adversus Wierum insurrexerunt ad adstruendam veritatem obsessionum dæmoniacarum, cujusmodi inter ceteros sunt Geor. Pittorius, Guill. Adolphus Scribonius, Thomas Erastus, Joan. Matth. Durastante Maceratensis, ipse Paulus Zacchia primus auctor seu parens *Medicinæ legalis*, Hieronym. Cardanus, Ambros. Paré, Joan. Langius, Livin. Lemnius, Joan. Bodinus, aliique perquam multi etiam inter recentiores tum Catholicos tum Protestantes. Etsi vero Sprengel tum ibi tum tom. X, § 157 et seqq. rideat spernatque omnes dæmoniacas operationes, non est tamen cur propterea moveamur; hic enim incredulus auctor, ut plurimum eas narratiunculas, quæ ad hanc quæstionem spectant, mutuatur ex *Bibliotheca univers. Germanica*, quam alibi diximus non fuisse sub finem sæculi superioris nisi instrumentum ad incredulitatem omnisque generis impietatem convehendam; cfr. idem op. cit. tom. X, § 157, ubi sententiam suam significat circa curationes prodigiosas, omnia vera ac falsa permiscet, ut miracula omnia e medio tollat.

subsidium vocata fuerint (1). Fieri enim potest, ut aliquis possit eodem tempore obsessus esse a dæmone, et morbo melancholico laborare. Nam *melancholia dicitur balneum diaboli.*

113. Ad 3m, *Neg.* Recolantur nuper dicta in resp. ad primam difficultatem.

114. Ad 4m, *Dist.* Ex defectu prudentiæ ac peritiæ in signis certis ac dubiis distinguendis, *conc.;* debita peritia adhibita ac necessaria prudentia, quali opus est in re tanti momenti, *neg.* (2). Attamen non ita facilis est deceptio; et, si interdum etiam prudentes decepti sunt, quid inde? Debemus ne ideo negare, quod Scriptura testatur? An, quia spuriis nummis et cauti homines quandoque decipiuntur, ideo veri nummi nulli sunt?

115. Ad 5m, *Neg.* Nam quovis tempore ejusmodi infestationes contingunt, ut ex certissimis documentis constat, quæque in dubium revocari nequeunt, quin omnes sanioris critices regulæ abjiciantur (3).

116. Ad 6m, *Neg.* Ad probat. *Dist.* Princeps hujus mundi ejicietur foras per fidem e credentium animis, ut exponit S. Augustinus (4), vel per destructionem idololatriæ, *conc*; per dæmoniacorum cessationem, *neg.* Alioquin quomodo idem Christus de discipulis post resurrectionem suam dixisset : *In nomine meo dæmonia ejicient?* Quomodo per Apostolum Petrum, Act. V, 16, vexati a spiritibus immundis liberati perhiberentur? Quomodo ibid. XIX, 12, spiritus nequam egrediebantur, cum deferrentur sudaria et semicinctia Pauli? Ubi, narratur, quod pariter cum quidam exorcistæ judæi expellere vellent dæmones in nomine Domini Jesu, quem Paulus prædicabat, *respondens autem*

(1) En verba Pomponatii, loc. cit. : *Verus sum testis, quod Galgerandus, medicus tempestate nostra celeberrimus in urbe nostra Mantuæ, uxorem cujusdam Francisci Magreti sutoris tali morbo* (*atræ bilis*) *laborantem* (*loquebatur enim secundum diversa idiomata*) *curavit, et perfecte.* Sed cfr. de his Tartarotti, *Del congresso notturno delle Lammie.* lib. II, cap. 9, § 6.

(2) Cfr. Bergier, *Dict. Theol.* art. *Démoniaque.*

(3) Vid. Eduar. Corsini, *Instit. philos.* tom. IV, disp. II, cap. I. n. 3.

(4) *Tract.* LII *in Joan.* n. 7 et seqq.

spiritus nequam, dixit eis : Jesum novi, et Paulum scio; vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum.. invaluit contra eos, ita ut nudi et vulnerati effugerent. Quorsum demum in Ecclesia exorcistatus institutus?

117. Dices : 1° Exorcismi perniciosi sunt, eo quod superstitionem et credulitatem fovent. Quod 2° si reipsa dæmones possent hominum corpora invadere, vix aliquis immunis esset ab ejusmodi infestatione. Demum 3° intelligi nequit, qua ratione dæmones possint ita corpus invadere, ut adinstar animæ illud moveant et ad operandum impellant. Ergo.

118. Resp. Ad 1m, *Neg.* Quin potius, etiam in adversariorum hypothesi de læsa phantasia, valde conferunt ad eam corrigendam (1).

119. Ad 2m, *Dist.* Si dæmones non subjicerentur divinæ providentiæ, *trans.*; secus, *neg.* Scimus enim absque divino nutu eos nec potuisse in porcos ingredi.

120. Ad 3m, Resp. 1°, *trans.* Etsi enim id daremus adversariis, contra facta ignorantia nostra nihil efficit. Resp. 2°, Negamus adinstar animæ dæmones agere in corpora; anima enim est principium intrinsecum nostrarum operationum, dæmon extrinsecum (2).

(1) Cfr. Bergier, *Dict. Theol.* art. *Démoniaque.*

(2) Cfr. Calmet, *Dissert. de obsidentibus et possidentibus corpora dæmonibus*, præmissa ejus comment. in Evang. S. Lucæ. Nec omittendus S. Th. qui p. I, q. 111, a. 2, ostendit dæmones in animam obsessi directe non agere, sed solum indirecte; observat enim non posse Angelum (ideoque et dæmonem) movere voluntatem nisi ab exteriori, per modum suadentis, et per concitationem passionum, ut ipse loquitur, tum ibid. in corp. tum in resp. ad 2m. Sed nec omittendum est, non ita pridem opus prodiisse, cui titulus : *Geschichte Besessenen*, etc. seu, *Historia de obsessis recentiorum temporum, Justini Kerner, cum animadversionibus L. A. Eschenmayer, circa possessionem et magiam*, Karlsruhe 1835, cum privilegio regis Würtembergensis, in quo auctores isti Protestantes, certissimis eventis seu factis recentiorum temporum productis, ostendunt possibilitatem et realitatem obsessionum, efficaciam exorcismorum et invocationis SS. nominis Jesu, orationis et fidei, et (quod magis mireris in auctoribus protestantibus) necessitatem confessionis peccatorum ad eorumdem veniam obtinendam. *Moderna*

PROPOSITIO II.

Jure merito leges sancitæ sunt adversus superstitiosa cum dæmone commercia.

121. Nonnulli inter ipsos Catholicos contenderunt, omnino non dari realis magiæ existentiam aliaque superstitiosa cum dæmone commercia, ex. gr. divinationes, sortilegia, incantationes, philtra, aliaque ejusmodi, quæ fuse ac late persequuntur, qui de dæmonologia pertractarunt (1); alii inter eosdem Catholicos saltem in dubium hæc superstitiosa commercia revocarunt. Ex istorum sententia, cui increduli accesserunt, quæcumque de superstitiosis ejusmodi commerciis dicuntur, repeti debent vel ab ignorantia rerum physicarum, vel ex facinorosorum hominum quorumdam vafritie vel phantasiæ ludibrio, præsertim quæ de congressu cum dæmone, de sagis et lamiis vulgo circumferuntur, vel demum a scelestis quorumdam conatibus (2).

philosophia, inquit Eschenmayer, *huic sententiæ de molimine et machinationibus spirituum in mundo humano et de efficacia orationis et fidei adversus eos propitia non est; et sub prætextu quod obsessiones cessaverint*, *et debeat modus imponi abusibus*, *tollit bonum usum.* Deinde pergit argumentis ex intima philosophia petitis ostendere earumdem obsessionum veritatem, omnesque disjicit difficultates, quas opponunt adversarii ex idea fixa, simulatione, nervorum anomalia etc. acumine philosophico-christiano. Aliud præterea opusculum in lucem emissum est hoc ipso anno (1835), cui titulus. : *Lapsus et redemptio*, *seu opera satanæ et Ecclesiæ potestas*; in quo thema Kerneri et Eschenmayeri ad sensum catholicum evolvitur argumentis theologico-dogmaticis; cfr. *Schweizerische Zeitung*, etc. seu *Helveticæ ephem. eccles.* 5 decemb. 1835, pag. 859.

(1) Diversas magiæ species enumerat inter alios Bergier, *Dict. Theol.* art. *Magie.* Plura de his congesta reperies in opere *Malleus maleficorum*, Henrici Institoris et Jac. Sprenger, Ord. Præd. In eadem collectione continentur plures aliorum auctorum tractatus de eodem argumento, vol. 3, in-4°, Lugd. 1669.

(2) Inter ceteros cfr. March. Scipio Maffei in duobus operibus, quorum priori titulum fecit *Arte magica dileguata*, alterum vero inscripsit *Arte magica annichilata*, de quo auctore vid. Nicolaï, Soc. Jesu, *Dissert. e lezioni di sacra Scrittura*, tom. VIII, lez. VII, sul libro dell'Esodo, Firenze 1763. Sic Tartarotti, *Del congresso notturno delle Lammie*, Rovereto 1749; qui tamen non videntur impugnasse nisi *artem*

122. Communis tamen sententia, quæque, spectatis ipsius fundamentis, certa videtur, ita ut absque aliqua temeritatis nota in dubium revocari nequeat, docet talem dari commercii existentiam, quæ nitatur pacto sive expresso sive tacito cum dæmone (1). Ceterum antequam hujus sententiæ fundamenta exhibeamus, notandum est nos non defendere *artem magicam* proprie dictam, nec congressus Sabati cum Diana (quorum fides a canonibus potius reprobatur), nec negare nos plurimas hac in re illusiones fuisse, imo ut noxiam reprobare nimiam in his credulitatem. Jam vero in dubium vocari non posse, quin sic expositæ communi sententiæ solida fundamenta sint, facile evincimus.

123. Etenim ipsi favent argumenta intrinseca et extrinseca validissima. Ac primo quidem argumenta intrinseca sunt ipsa

magicam proprie dictam, aut nocturnos lamiarum congressus; alii vero ulterius progressi sunt.

(1) Cfr. Martin. Delrio, *Disquisit. magic.* lib. II, q. I et seqq. Quod quidem opus variam plane diversis temporibus subiit fortunam. Quum in lucem prodiit, adeo sibi eruditorum suffragia conciliavit, ut non solum Catholici, sed ipsi Protestantes ipsum adsciverint tanquam normam processuum contra sagas, ita ut amare conquereretur Christ. Thomasius circa annum 1712, et scribere non dubitaverit: *Pene omnes jurisconsulti protestantes hunc auctorem exscribere solent;* quæ res maxime damnanda illi videtur, quod Delrio *Lutherum et Lutheranos ac reformatos cum impudentia et virulentia maxima traducit*; vid. Thomasii opus *De orig. processus inquisitorii contra sagas*, § 81, nec non *De crimine magiæ*, § 21, 45, 49. Deinde adversarios quamplures tum inter Catholicos tum inter Protestantes nactum est. Nunc vero cum pluribus aliis ejusdem argumenti scriptis jacet. Cfr. præterea Joan. Bapt. Thiers. *Traité des superstit.* Paris 1712, tom. I, liv. II, ch. 4 et suiv. et liv. III, ch. 1 et suiv.; P. Le Brun, *Hist. critiq. des pratiques superst.* Paris 1702, tom. II, liv. VI, etc. qui tamen non semper satis criticum se exhibet. Protestantibus multo magis quam Catholicis, ut fatetur Wierus, persuasum erat de hoc hominum cum dæmonibus commercio. Cfr. in *Apologetico*, § 4, pag. 582. Nec desunt ex recentioribus qui eidem sententiæ adhæreant, inter ceteros Eschenmayer, in opere cui titulus *Religionsphilosophie*, seu, *De philosophia religionis*, Tubingæ 1822, § 86 et seqq.; Meyer, *Blätter fur höhere Wahrheit*, id est, *Folia pro sublimiori veritate, Sammlung.* (collectio) VII, pag. 208 et seqq. Frankf. 1826; Knapp. *Vorlesung über den evangelischen Glauben*, id est, *Prælectiones de fide evangelica*, pag. 395 et seqq. Halæ 1827.

rei, de qua agitur, possibilitas; data enim semel dæmonum existentia eorumque malefica indole, quid impedit, quominus ipsi, Deo sic permittente, pacta ineant cum pessimis hominibus ad eorum perniciem, ac mirabilia operentur! Tum ejusdem verisimilitudo, spectata cupiditatum vi ac in malum proclivitate, ex quibus tales superstitiones originem suam capiunt. Argumenta vero extrinseca sunt, 1° quæ in Scripturis leguntur de magis, veneficis, pythonibus, etc. ex. gr. Exod. VII et VIII, ubi referuntur mira patrata a sapientibus et maleficis Pharaonis, qui *per incantationes ægyptiacas* et *arcana quædam* fecerunt similiter ac fecerant Moyses et Aaron (1); tum I Reg. XXVIII, ubi Endorea pythonissa exhibetur exercens necromantiam (2). Sic in Novo Fœdere, Act. VIII, mentio fit de Simone mago samaritano, qui *multo tempore magiis suis* urbes integras ludificaverat, ut prætermittam Elymam magum, quem, Act. XIII, Paulus excæcavit; ibid XVI, 16, sermo est de puella habente *spiritum pythonem*, quæque ejus ope artem divinatoriam exercebat, quæ species magiæ est (3). 2° Consensus universalis, qui apud omnes populos viguit, cui non solum vulgus imperitum, sed et ipsi phi-

(1) Clericus in *Comm.* in hunc loc.; Leng, *Défense de la relig.* tom. v, pag. 141; Clark. in opere ejusd. tituli, tom. III, p. 390 et tom. III operis: *De l'exist. et des attributs de Dieu,* pag. 137; Stackouse, *Traité complet de Théologie spécul.* etc. tom. I, pag. 391, pro certo habent ibi agi de vero dæmonum commercio et diabolica operatione, innixi potissimum verbis Deut. XIII, 1 et seqq. et Matth. XXIV, 24, qui profecto superstitiosæ credulitatis argui non possunt. Hanc pariter diabolicam operationem admittit Car. Rosenmüller in *scholiis* ad hunc loc., ubi non solum rejicit Michaelis aliorumque interpretationem, qui arti magorum hic relata adscribunt, sed confutat Eichhorn, qui in *Comment. de Ægypti anno mirabili*, in *Commentat. Societ. reg. scient. Gottingæ recent.* vol. IV, impudenter veritus non est eamdem artem circulatoriam Mosi adscribere, dum coram Pharaone virgam projecit, quæ in serpentem conversa est.

(2) Quod accurate notavit ipsemet Vandale, qui lib. *De divinationibus idololatricis*, cap. 9, scribit: *Non solum ita fuit ista* ἐγγαστρίμυθος, *dum respondebat scilicet; verum et maga ex illorum numero, qui se mortuos ex sepulcris excitare atque in lucem reducere prætendunt.*

(3) Cfr. Baltus, *Suite de la réponse à l'histoire des oracles*, 1re part. ch. 14, ubi ostendit certissimis documentis, tum

losophi fidem adhibebant (1). 3° Auctoritas gravissimorum scriptorum, qui non tantum artis magicæ mentionem faciunt, sed insuper ejusdem originem aperiunt. Eusebius, *Præp. evang.* lib. V, capp. X et XI, hæc scribit : *Jam vero non alios ab initio maleficæ artis magistros quam ipsamet egregia numina fuisse constat. Quî enim isthæc homines aliter nosse potuissent, nisi dæmones iis res ipsi suas aperuissent, et quibus quisque vinculis constringantur, indicassent?* Quod confirmat testimonio Porphyrii, qui in opere *De oraculis* hæc scribit : *Neque tantum instituti sui rationes, aut cetera, quæ a nobis commemorata sunt, verum etiam, quibus ipsi* (dii) *rebus aut delectentur, aut vinciantur, imo quibus etiam cogantur, indicarunt*, etc. (2). Ita pariter S. Augustinus, *De doctrina christ.* commemorat *consultationes et pacta quædam significationum cum dæmonibus placita atque fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium* (3), et alibi passim. S. Hieronymus præterea in vita S. Hilarionis refert virginem a philtro liberatam (4).

ex sacris tum ex profanis auctoribus depromptis, vocem *pythonem* designare eos, qui spiritu diabolico edocti dicuntur, et artem divinatoriam, quæ magiæ species est, exercebant. Sane vocem hebraicam אוֹב qua utitur Moses Lev. xx, 27; Deut. xviii, 11, nec non Isaïas xix, 3, constanter lxx verterunt ἐγγαστριμύθους, seu *ventriloquos*, at significatione diversa ab ea, qua nos eamdem vocem usurpamus, sed ad designandos homines dæmoniaco spiritu agitatos; ut patet ex Plutarcho, lib. *De defect. oracul.* et Hesychio, qui vocem πόθων, in suo *Diction.* reddit ἐγγαστρίμυθος; sic pariter Suidas : Ἐγγαστρίμυθος, ὃν νῦν πύθωνα καλοῦσι. Nullum proinde dubium esse potest, quin per illam puellam in Actis significetur personnæ spiritu dæmoniaco correpta seu agitata.

(1) Cfr. Bergier, *Dict.* art. cit.; Baltus, *Défense des SS. Pères*, liv. iii, chap. ii et suiv.; Cudworth. *Syst. intell.* cap. 5, § 1, pag. 82 et seqq.

(2) Lib. cit. sub finem, cap. 10 : Καὶ μὴν δὲ διδάσκαλοι τῆς κακοτέχνου γοητείας, αὐτοί γε πρῶτοι οἱ γεναῖοι θεοὶ κατέστησαν· πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα παρῆν εἰδέναι, ἢ τῶν δαιμόνων αὐτῶν τὰ περὶ ἑαυτῶν ἐξειπόντων, καὶ τοὺς καταδέσμους κατ' ἀλλήλων ἐξηγορευκότων; Et cap. 11 initio : Οὐ μόνον δὲ τὴν πολιτείαν αὐτῶν αὐτοὶ μεμηνύκασι, καὶ τὰ ἄλλα τὰ εἰρημένα· ἀλλὰ καὶ τίσι χαίρουσι, καὶ κρατοῦνται, ὑπηγόρευσαν, καὶ τίσιν ἀναγκάζονται. Aliaque plura in eamdem rem tum captibus cit. tum in seqq. congerit Eusebius ex antiquorum testimoniis, quæ ibidem recoli possunt.

(3) Cap. xx, n. 30 et seqq. edit. Maur.

(4) Num. 21, edit. Vallarsii. Ibid.

124. His præmissis, quibus opponi non potest nisi insipiens pyrrhonismus aut effrenis impudentia, gradum facimus ad breviter adstruendam veritatem nostræ propositionis adversus incredulos et Ecclesiæ Catholicæ hostes.

125. Leges illæ jure meritoque sancitæ dicendæ sunt, quæ homines coercent ab immani ac nefario scelere, seu potius perenni scelerum ac flagitiorum fonte; tales porro sunt leges latæ sive in Scripturis a Deo ipso, sive ab Ecclesia adversus magos, maleficos aliosque diversas superstitiones exercentes. In Scripturis enim, Exod. XXII, 18, Deus ipse præcepit populo suo: *Maleficos non patieris vivere*; ac rursum, Lev. XIX, 31: *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini*; item ibid. XX, 27: *Vir sive mulier, in quibus pythonicus vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur*; et apertius etiam Deut. XVIII, 10: *Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem.* Consonat Ecclesia, ut patet tum ex diversis legibus, quæ in jure canonico occurrunt, inter quas celebris est constitutio Innocentii VIII data anno 1484 (1), tum ex Constitutione Sixti V, *Cœli et terræ creator*, in qua eos damnat, qui *sortilegiis et superstitionibus non sine dæmonum saltem occulta societate aut tacita pactione operam dare non verentur;* et paulo infra vehementius illos urget, qui *etiam expressa cum diabolo pactione nefarias magicæ artis incantationes adhibent.* Hanc artem damnavit etiam Gregorius XV, in Constitutione *Omnipotentis Dei.*

126. Si enim admittitur, quæ undique patet, veritas seu realis existentia istius diabolici commercii, tunc nulla dubitatio superesse potest de justitia ejusmodi legum, quibus atrox adeo crimen compescitur. Si vero superstitiones istæ in sola vulgari opinione. in emotæ phantasiæ ludibriis existere censentur, rur-

vero plures alias maleficiorum dissolutiones commemorat. Cfr. S. Thom. 2, 2, q. 95, a. 4, et ibid. q. 122, a. 2, ad 3.

(1) Cfr. *Bullar. roman.* Caroli Cocquelines, tom. III, pag. 190, Romæ 1743.

sum inde apparet earumdem æquitas legum, quibus nefarii ausus et conatus compescuntur facinorosorum hominum, qui tale diabolicum commercium pertentant, vel sibi arrogant cum ingenti tum religionis tum societatis pernicie. Dixi *religionis*, quia ut plurimum polytheismo atque idololatria se polluunt, qui ejusmodi superstitionibus dant operam, a quibus magia cum suis surculis originem primam habuit; dixi *societatis*, quia pariter ut plurimum ad malum finem, seu ut noceant, qui ejusmodi artis exercent, seu potius exercebant; tum etiam quia ignorantia, credulitate, terroribus popularibus abutuntur seu abutebantur ad populos in re gravissima decipiendos ac perturbandos. Inde profluxerunt etiam leges civiles tum apud ethnicos tum apud Christianos, quas Protestantes ipsi retinuerunt ad ejusmodi delicta plectenda (1). Quacumque proinde ex parte spectentur ejusmodi leges et in qualibet hypothesi, constat nonnisi sapienter ac jure eas fuisse constitutas.

DIFFICULTATES.

127. Obj. primo. Leges, quæ nullum objectum reale habent, inanes prorsus sunt ac perniciosæ. Tales vero sunt leges latæ adversus magiam ac varias ejus species, tum præsertim adversus sagas ac lamias; quibus 2° factum est, ut per tot sæcula super-

(1) Quin singulas leges contra ejusmodi delicta olim latas recenseamus, satis sit afferre, quæ Caj. Filangieri in opere *La scienza della legislazione*, tom. IV, cap. 45, circa finem, declamantis in modum, ut solet, scribit: *Io non parlo delle pene, che si trovano minacciate contro la magia ed il sortilegio. Il comune dritto ci offre su quest' oggetto leggi di sangue e di fuoco. Le leggi principali della maggior parte delle nazioni europee non hanno di che invidiare riguardo a questo punto la ferocia di quelle del moribondo impero.* Has omnes leges contra magos, veneficos, etc. colligit Jos. Maria Maraviglia in sua *Pseudomantia veterum et recentiorum explosa;* Tartarotti in appendice ad opus suum *Congresso notturno delle lammie*; in respons. ad Reginaldum Carli prof. patavinum ostendit leges ejusmodi in maleficos latas ab Ægyptiis, Græcis atque Romanis fuisse, idque evincit auctoritate Ern. Floerkii, in opere *De crimine conjurationis spirituum*, c. 9, § 2, 3, et Justi Lipsii, in excurs. *in Taciti Annal.* l. II, § 32.

stitiones alerentur ac insani, turpissimis nefariisque facinoribus ansa et occasio præberetur. 3° Innumeras prope innocentes victimas ferrum aut rogus ubique fere locorum ad plura sæcula absumpsit (1); 4° quæ quidem mala ulterius prolata fuissent, nisi philosophica lux affulsisset, quæ demum regnum illud diabolicum, cujus formam historiamque omnes fere gentes sibi invicem communicaverant, destruxit, ac 5° revocavit ad quamdam malorum et physicorum et moralium congeriem, quibus virtus nostra varie tentatur atque exercetur, 6° monuitque, ut quivis Christianus non malum genium extra se positum quærat, sed in suo animo, id est, in suis pravis cupiditatibus, quæ rectæ rationis imperio non obtemperent, illum agnoscere haud dubitet. Ergo.

128. Resp. ad 1m, *Dist.* Id est, objectum verum aut saltem ut tale apprehensum seu reali æquivalens, *conc.*; verum tantum, *neg.* Interdum enim, ut experimento constat, erroneæ opiniones innumera prorsus mala pariunt æque ac veræ et reales. Quot mala non peperit Anabaptistarum ex. gr., Antinomianorum aliarumque sectarum fanatismus, conceptus sive ex præpostera Scripturarum interpretatione, sive ex apprehensis falsis revelationibus aut inspirationibus ? Nemo est, qui laudibus non commendet leges datas ad ejusmodi perniciosos fanaticos coercendos. Cum igitur eadem occurrant in casu nostro, jure arguimus sapienter constitutas leges fuisse ad facinora, quæ exinde oriebantur,

(1) Si fides habetur Moshemio in *Hist. scient. in Marca Brandeburg*, pag. 436, in solo electoratu trevirensi paucis annis accusati maleficæ superstitionis et mulctati sunt 6500 homines. Christ. Thomasius in opere *De crimine magiæ*, § 2, 6, 46, 47, fatetur longe communiores fuisse penes Protestantes processus adversus sagas confectos. Attamen Romæ, in hoc scilicet, ut ipsi dicunt, superstitionis et crudelitatis amplissimo domicilio, Romæ, inquam, ut observat Spedallieri in sua *Analisi dell' esame critico del sig. Nic. Freret*, cap. 10, art. 9, § 5, ne unus quidem morte mulctatus est ob ejusmodi delicta. *In Roma*, inquit, *non si è mai bruciato alcuno per accusa di stregoneria*, *come più volte è accaduto in Francia*; quod confirmat Bergier, *Dict. théol.* art. *Inquisition*, inquiens *l'on n'en connaît aucun exemple à Rome*, scilicet capitalis pœnæ adversus hujusmodi reos.

compescenda ; et hæc quidem in hypothesi adversariorum , quam tamen rejicimus.

129. Ad 2^m, *Neg.* Non enim ex legibus ejusmodi superstitiones originem duxerunt, sed cum jam longe lateque propagatæ essent, ac publica privataque res gravissimum detrimentum caperet, leges supervenerunt, ad hæc mala aut delenda penitus, aut saltem compescenda ; alioquin stulte omnino concludere deberemus, homicidia, furta, adulteriaque ac vitia cetera ex legibus contra eadem prolatis orta aut alta fuisse, iisque ansam aut occasionem præbuisse.

130. Ad3^m, *Dist.* Ex pravo legum usu, *trans.*; ex legibus ipsis, *neg.* Nec enim duo hæc inter se commisceri possunt. Leges siquidem optimæ interdum sunt, ast prave omnino in usum deducuntur sive ex judicum immoderato ardore ac præjudicio, sive ex perversa earum intelligentia, sive ex quæstionum aut processuum, ut aiunt, defectu, sive quacumque alia de causa, ex cujusque ætatis præsertim moribus. Fieri proinde potuit, ut invalescente timore aut majoris mali formidine innoxii quandoque cum reis permiscerentur. Ut plurimum tamen, quod animadversione dignum est, qui ad supplicium trahebantur, etsi solo imaginationis æstu laborarent, gravibus criminibus obstringebantur, de quibus longe facilius constare poterat.

131. Ad 4^m, *Neg.* Frustra gloriatur philosophia, seu potius incredulitas, se lucem attulisse ad tenebras fugandas. His enim malis nonnisi vera religio occurrere potuit per divinas suas institutiones, quibus has paganismi veluti reliquias omnino delevit, quæ altas radices in populis egerant. Hos ipsa edocuit nihil dæmones posse absque Dei nutu. Sane ecclesiastici viri primi rudiores populos ab ejusmodi superstitionibus abduxerunt. Fridericus Spee Societatis Jesu omnium primus in Germaniæ regionibus, ubi processus potissimum instituebantur adversus sagas, facem attulit, atque hunc non solum Catholici, sed ipsi Protestantes et philosophi secuti sunt (1). Sane antiquiores philosophos ceteris

(1) Cum Leibnitzius in *Theodicea*, p. 1, § 96 (tom. 1, opp. edit. Dutens Genev. 1768), vocasset *Fridericum Spee, Jesuitam, unum e præstantis-*

superstitiosiores ac magicis artibus maxime addictos fuisse, ut jam dictum est, novimus. Quare uni religioni christianæ philosophi recentiores acceptam referre debent rectam judicandi formam, quam sibi tribuunt.

132. Ad 5m, *Dist.* Per integram veritatis testatissimæ destructionem, *conc.;* per moderatam discussionem, *neg.* Nempe philosophi isti et rationalistæ obtendentes delere se prorsus velle regnum diabolicum, ut ipsi loquuntur, ipsam dæmonum existentiam negarunt contra biblica omnia documenta ac totius humani generis consensum, atque contra traditiones non rudiorum tantum sed et cultiorum populorum. Id fecerunt quod alius quilibet, qui volens domum purgare, eam incendit.

133. Ad 6m, *Dist.* At perperam, *conc.;* jure, *neg.* Longe melius quam rationalistæ id præstiterint, divina revelatio quemvis

simis suæ societatis... qui ex nobili Westphalici circuli stirpe oriundus erat, inque odore sanctitatis obiit, subdit § 97 : *Excellentis hujus viri memoria eruditis etiam et sapientibus in pretio esse debet ob conscriptum librum, cui titulum dedit :* Cautio criminalis circa processus contra sagas, *qui fuit magnopere celebratus, inque varias linguas translatus. A magno Electore Moguntino,* Joanne Philippo Schroenbornio, *eminentissimi Electoris hodierni... patruo, didici, hunc patrem, cum in Franconia esset, quando in magiæ diabolicæ reos habitos igne sæviebatur, et complures ad rogum comitatus fuisset, quos ex confessionibus et perquisitionibus a se factis insontes omnes agnoscebat, adeo commotum fuisse, ut periculo, quod veritas patefacta tum temporis pariebat, nihil territus, opus hoc conscribere statuerit (tacito tamen nomine), quod ingens fructus excepit, quodque in hoc argumento illum ipsum Electorem... ab errore populari ad mitiorem verioremque sententiam traduxit, cum is, simul atque regimen auspicatus est, exustiones istas compescuisset, in quo sequaces habuit duces Brunswicenses, ac denique potentissimam aliorum Germaniæ principum statuumque partem.* Frid. Bierlingius alter Lutheranus, de eodem P. Spee disserens : *Inter singularia*, inquit, *sane referendum, circa ista tempora virum pontificiæ religioni addictum talia scribere ausum fuisse, quæ hodie vix inter Protestantes ubique proferre licet homini candido et veritatis amanti, nisi illepidas murmurationes adversus se excitare velit.* (*De pyrrhonismo historico*, cap. 4, § 5, n. 2). Dixi *primum* fuisse P. Spee, licet enim ante ipsum P. Tannerus ejusd. Soc. in sua *Theologia scholast.* conatus fuerit aliquod remedium tanto malo afferre; at vix aliquid profecerat.

hominem admonuit, ut in se agnosceret omnium cupiditatum pravitatem ex culpa progenitorum inductam, quæ omnium malorum veluti fons et radix nefaria est; ast simul eumdem hominem docuit, diabolum tanquam leonem rugientem circuire quærentem, quem devoret (1), se habere colluctationem non solum adversus carnem et sanguinem, sed etiam *adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus* (2), docuitque modum ejusmodi hostibus resistendi eosque vincendi. Neutra proinde veritas in dubium, nisi per summum nefas, revocari potest.

134. Inst. Usus saltem exorcismorum, qui in Ecclesia Catholica adversus incantationes viget, haud parum confert ad diabolicas superstitiones apud populos fovendas; ergo.

135. Resp. *Neg.* Sed confert potius ad hoc, ut populi sibi persuadeant, Dei omnipotentia et Christi meritis diabolica molimina coerceri. In hypothesi autem adversariorum, juxta quam dæmoniacæ operationes non dantur, inserviunt exorcismi saltem ad corrigendam phantasiæ perturbationem tranquillitatemque in animos inducendam. Sane apud Protestantes, qui profecto exorcismos non solum non adhibent, sed contemnunt, multo magis invaluit opinio maleficiorum aliarumque dæmoniacarum operationum, quam apud Catholicos (3); idem dicatur de antiquiori-

(1) I Pet. v, 8.

(2) Eph. VI, 12.

(3) Placet hic afferre, quæ Sprengel op. cit. tom. VI, pag. 68 et 69, his verbis scribit: *Verso il fine del sedicesimo secolo si trovarono a Friedeberg nel Brandeburghese, più di 150 indemoniati, e dilatossi si rapidamente e sì universalmente questo male, che il concistoro* (protestante) *ordinò a tal uopo delle preci per tutte le chiese. L'egregio signor Moehsen, da cui ho desunto queste notizie, fece vedere, che la riforma, anzichè impedire, dovette promovere la propensione a simili assurdità. Lutero stesso non andò scevro da sì vani pregiudizi del suo secolo, di modo che ripeteva da diavoli quasi tutte le malattie, e s' adirava contro quei medici, che osavano derivarle dalle cause naturali* (Luth. opp, p. XXII, pag. 1171, 4. Hal. 1743). *Asseri inoltre, che il diavolo gli apparve in figura di monaco colle mani fatte a guisa degli artigli de' volatili, e che gli propose varii sillogismi* (quibus nempe inductus est ad eliminandas missas privatas). *Anche Melantone coltivava la superstizione e si divertiva in raccontare*

bus hæreticis, apud quos magia, incantationes, maleficia frequentissima reperiuntur (1).

136. De Angelis hactenus satis dictum videtur. Jam ad ulteriora non minus necessaria progredimur.

TRACTATUS DE DEO CREATORE

PARS II.

DE MUNDO.

137. Theologi dogmatici instituta consectantes, sacrarum Scripturarum ac philosophiæ tractatoribus eas relinquimus quæstiones, quæ ad ipsos propius spectant. Cosmogoniam mosaïcam unice nobis propugnandam suscipimus, tum a neotericis potissimum biblicis, tum a recentioribus nonnullis physicis, geologis, astronomis et criticis oppugnatam. Illi enim creationis historiam, qualis a Mose describitur, ut mythum biblicum traducunt; isti

le storie delle streghe e de' fantasmi (Cardan, *De subtilitate*, lib. XIX, pag. 657. Melanch. *Declamat.* vol. IV, pag. 646). *Cotesta tendenza a si vana credulità non potè a meno, subito dopo la riforma introdotta da Lutero, d'accomunarsi frà predicatori* tratti d'ordinario *dalla classe infima de' cittadini o dagli artigiani ignoranti. Finalmente, come riflette saggiamente il sig. Moehsen, la riforma contribui a moltiplicare i sortilegii, le malattie demoniache, le streghe, i fantasmi coll' abolizione de' pellegrinaggi, che presso i cattolici guarivano melanconie ed isterismi con prodigioso successo* (Moehsen, *Storia delle scienze nella Marca di Brandeb.* pag. 303). Vid. versio lat. ad calcem voluminis. Plures in hæc verba animadversiones institui possent, satis interea sit testimonium ipsorum Protestantium circa dæmoniacæ superstitionis progressum apud ipsos, ac remedia, quæ in catholicis institutis reperiuntur, etiam si abstrahamus ab omni ope supernaturali. Peregrinationes enim, de quibus loquitur cit. Moehsen, institutæ erant ad auxilium Sanctorum implorandum. Adeo apud Protestantes invaluerat ejusmodi credulitas, ut non obstante doctissimo opere P. Spee, quamplurimi ex ipsis eam doctrinam et agendi rationem tueri conati sint, inter quos eminent Ben. Carpzovius, Dan. Sennertus, Christ. Crusius, Mericus Casaubonus, Henr. Mauritius, Theoph. Spizelius, Jos. Glanvilius, Joan. Bapt. Van Helmontius, Conr. Hartzius, aliique bene multi.

(1) Cfr. Bergier, *Dict. de theol.* art. *Magie.*

vero geologicis observationibus, supputationibus astronomicis, maxime vero chronologiæ studiis mosaïcam historiam diruere penitus contendunt. Frustra vero in his vindicandis nostram operam impenderemus, nisi prius *creationem ex nihilo* velut dicendorum fundamentum statueremus. Ab hoc proinde auspicantes, cetera ex ordine prosequemur.

CAPUT I.

DE MUNDI CREATIONE EX NIHILO.

138. Plus minus errarunt ii omnes, qui vel revelatione destituti, vel eam contemnentes, de cosmogonia disseruerunt, seu de creatarum rerum origine quæstiones instituerunt. Plerique veterum vel *hylozoismo* sive æternæ materiæ existentiæ fidem præstiterunt (1), vel *emanationis* doctrinæ, qua rerum omnium congeriem per actionem Dei immanentem explicarunt (2), vel per divinæ naturæ *radiationes* (3), vel per *pantheismum* (4),

(1) Cfr. Cudworth. lib. I, § 72 et seqq. et § 831; Buddei, *Theses de atheismo*, p. 236; Platner, *Aphorismen*, Aphorismi 2, edit. I, § 1044; Cfr. Cicero, *De nat. deor.* lib. II ubi hæc habet: *Anaxagoras primus omnium rerum descriptionem et modum mentis infinitæ vi ac ratione designari et confici voluit*; Virg. *Æneid.* lib. VI, 724 et seqq. item Heyne, *Excurs.* XIII; Buhle, *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*, seu *Liber doctrinæ historiæ philosophiæ*, IV, 156 et seqq. Apud philosophos græcos ita prævaluit de æternitate materiæ sententia, ut cum Platone Deum non *creatorem* sive auctorem materiæ, sed *opificem* mundi seu auctorem *formæ* esse plerique judicarent.

(2) Doctrina *emanatismi* bifariam dividitur, scilicet in emanatismum *immanentem* seu per actionem, quæ manet in Deo ipso, et in *transeuntem*. Primus statuit mundum esse Deum ipsum et convenit cum *spinozismo;* alter, scilicet transiens, consistit in eo, quod putetur materiam ex ipsa Dei substantia promanasse, non secus ac radii a sole evibrantur, aut sicuti ex aranea telæ, ex bombyce filamenta produci solent.

(3) Quæ ex sententia cabbalistarum originem habuit, si fidem adhibemus Kleukero in opere: *Ueber der Natur der Emanationslehre*, etc. seu *De natura doctrinæ emanationis*, et Tiedemann, *Geist der speculativen Philosophie*, id est, *Spiritus philosophiæ speculativæ*, tom. III pag. 156 et seqq.

(4) De quo in tractatu de Deo disseruimus.

vel denique per *dualismum* (1). Recentiores autem non pauci philosophi aut veterum commenta veluti e rogo ac cineribus excitarunt, aut gravioribus erroribus mundi originem ejusque existentiam infecerunt. Alii enim corpora ex mundi notione rejecerunt, solas substantias spirituales statuentes, ut *idealistæ;* alii, *materialistæ* nuncupati, exclusis spiritualibus substantiis, mundum solis corporibus constare arbitrantur; alii eo dementiæ progressi sunt, ut præter animam suam omnia e mundo tollant, *egoistæ theoretici* appellati (2). Kantius, posita distinctione inter *nöumena* et *phænomena*, seu inter objecta intelligibilia sive subjectiva, et apparentia sive externa, statuit notionem mundi seu *totius absoluti* esse meram *ideam rationis puræ* ultra phænomena nitentis, et ad *absolutum* natura sua tendentis, cujus existentia probari non potest, et si quis eam probare voluerit, rationem puram *antinomiis* seu repugnantiis implicandam fore, eo quod de mundo nonnisi quatenus *complexu phænomenorum sensus externi* possit certo decerni e principiis rationis theoreticæ (3).

139. Nos itaque *mundi* nomine intelligimus seriem unam absolutam entium finitorum, contingentium, mutabilium et inter se connexorum, seu rerum omnium universitatem, quæcumque præter Deum sunt, sive animatæ sint, sive inanimatæ, sive intelligentes. Cum vero de intelligentiis puris satis disseruerimus in superiori tractatus parte, ubi sermo fuit de Angelis, de homine autem acturi simus in parte tertia, hic mundum adspectabilem

(1) Ibid. n. 138 et seqq.

(2) Cfr. Imre, *Philosophia, seu Amicum fœdus rationis cum experientia*, part. III, cap. I, § 3, Pestini 1827.

(3) Ib. Ex hac theoria factum est, ut Kantiani solam metaphysicam mundi sensibilis pertractent, sub titulo *philosophiæ naturæ* aut *somatologiæ metaphysicæ*; eam vero, quæ de mundo quatenus toto *absoluto* et complexu non tam phænomenorum sed et noumenorum omnium ageret, cujusmodi ea pars philosophiæ est, quæ vulgo cosmologia nuncupatur, ne quidem scientiæ nomine dignentur. Ante Kantium hæc divisio inter *phænomena* et *noumena*, quæ introducta est ad *idealismum* constabiliendum, fuit prorsus inaudita. Critici Kantiani universim quatuor de mundo *antinomias* totidem *thesibus* et *antithesibus* expressas ponunt, quas quisque recolere potest apud Galuppi, *Lettere filosofiche*, Messina 1827, lett. XII, pag. 270 et seqq.

et corporeum tantum seu rerum molem, quæ nos circumstat, ex nihilo conditam esse, propugnandum suscipimus.

140. Ita dum mundum ex nihilo eductum adstruimus, per *nihilum* intelligimus statum possibilitatis meræ internæ, *logicæ* a nonnullis nuncupatæ, seu non existentiæ, prout opponitur statui actualitatis et existentiæ, atque ut punctum et terminum, a quo actualitas esse cœpit, et quidem, ut aiunt, tum ex nihilo *sui*, tum ex nihilo *subjecti* (1).

PROPOSITIO.

Deus, prout ex divina revelatione constat, mundum ex nihilo in tempore seu cum tempore condidit.

141. Hæc propositio est de fide, ut patet ex symbolo apostolico : *Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ, visibilium* scilicet et *invisibilium*, ut exponit symbolum nicæno-constantinopolitanum, et apertius etiam ex Concilio Lateran. IV, quod speciatim sancivit *unum esse creatorem omnium... qui simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam* (2).

142. Præfatam doctrinam Moyses satis aperte tradidit per ea verba, quibus librum Geneseos exorsus est : *In principio creavit Deus cœlum et terram;* in principio scilicet temporum crea-

(1) Alii distinguunt inter *nihilum positivum et nihilum negativum.* Nihilum *positivum* vocant illud, quod actu non est, sed solum in potentia ; nihilum *negativum*, quod neque in actu neque in potentia, saltem proxima, est. Alii discrimen posuerunt inter *nihilum negativum*, quod significat ἀφαίρεσιν vel negationem omnis *entitatis*, et inter *nihilum privativum*, quod existens quidem aliquid, scilicet *materiem*, supponit, sed ad aliquid producendum prorsus ineptam et informem. Deum aiunt hi primum produxisse ex nihilo negativo, scilicet ἐξ οὐκ ὄντος, *ex non ente*, nihilum privativum seu materiem informem (creatio *prima* dicitur) seu primi ordinis, deinde ex materia informi res creatas omnes (creatio *secunda* nuncupatur). Ad tollendam proinde omnem æquivocationem, quæ in varia *nihili* notione inest, aliis verbis usi sumus.

(2) In cap. *Firmiter* superius adducto.

turas omnes enasci ex nihilo jussit. Etsi vero hebraica vox בָּרָא (*barà*), quam Alexandrini verterunt ἐποίησε, *fecit*, vulgatus autem latinus interpres *creavit*, tum ex nihilo aliquid educere, tum ex subjecta ac præexistente materia opus conficere ac efformare per se significare possit, quod plura exempla demonstrant (1); in

(1) *Vox* בָּרָא *proprie significat* cædere, ait Rosenmüller, uti Jos. XVII, 15, וּבֵרֵאתָ לְךָ שָׁם (id est) *Ascende in sylvam* et succide tibi illuc, *et rursum* ib. V, 18; *Ezech.* XXIII, 47 : וּבָרֵא אוֹתְהֶן בְּחַרְבוֹתָם (id est) Et succident eas in gladiis suis. *Porro* בָּרָא, *ut observat Schultens ad excerpta Hamasæ*, *pag.* 384, *denotat* præcidere, præcidendo asciare, *ac* dedolare, *adhibitis nempe instrumentis fabrilibus, atque adeo* exasciare, *mox* fabricari, *ut* Ezech. XXI, 19; *ita etiam Scheidius in libro Geneseos ad fidem codd. MSS. etc. tum verbum* בָּרָא *omnino eadem significatione sumitur qua* עָשָׂה et יָצַר *fecit, finxit.* Ita quidem Car. Rosenmüller; ast fallitur. בָּרָא enim in prima conjugatione *kal* proprie significat *creavit*, nec nisi in conjugatione *pihel* usurpatur in sensu *succidendi, cædendi*, etc.; etenim nuspiam in sacris litteris eo sensu accipitur nisi in *pihel.* Porro vim vocis ברא, quam vulgata vertit *creavit*, in primitiva sua significatione tantumdem valere ac *ex nihilo aliquid educere, facere ex nihilo,* constat 1° ex sensu traditionali totius Synagogæ, ut ex adductis testimoniis patet, præsertim ex pia Machabæorum matre, cujus verba majorem adhuc præ se ferunt claritatem in textu græco : Γνῶναι ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησε αὐτὰ ὁ Θεός, id est, *Agnoscas quod Deus ea fecerit ex non esse*, seu *ex eo quod non est.* MS. alexandrinum londinense habet : Οὐκ ἐξ ὄντων, quod nempe Deus *ea non fecerit ex aliquo jam jam existente.* Constat 2° ex versione arabica, quæ perfecte reddit sensum trium priorum vocum geneseos, ex hebraico textu vertens : *Quod primum Deus creavit* (fuit cœlum et terra). اولما خلق اللّه السما والارض, Constat 3° ex Rabbinorum expositione. David Kimchi in suis *Radicibus hebraicis*, art. ברא, scribit : *Vera significatio* בריאה (*Beriah*, substantivum τοῦ ברא) *est innovatio alicujus rei et sua egressio ex nihilo ad esse :* וכל לשון בריאה הוא התחדש הדבר יצאתו מאין ליש. *Et sic etiam dicit versiculus* (Isaïæ XLIII, 7) : *In honorem meum* CREAVI *eum* בראתיו; FORMAVI *eum*, יצרתיו, FECI *eum* עשיתיו. *Primo ego* CREAVI *eum*, EX NIHILO EDUXI AD ESSE, *deinde formavi eum, constitui per formæ dispositionem, et post hæc feci eum, quod significat* CONFINXI *eum ; nam vox* מעשה *significat formam, figuram, configurationem alicujus rei,*

priori tamen significatione in adducto Geneseos loco accipi debere, mundumque proinde ex nihilo tum *sui* tum *subjecti*, atque in tempore seu cum tempore conditum esse, ex ejus collatione cum aliis Scripturæ textibus et ex sensu traditionali aperte colligitur.

143. Etenim præter ea, quæ Psalmo CI habentur: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli*, Christus, Joan. XVII, 5, sic Patrem orabat: *Clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te* (1). Verum omnium apertissima verba sunt, quibus II Machab. VII, 28, sic mater filium suum natu minimum ad martyrium vehementer hortatur: *Peto, nate, ut aspicias ad cœlum et terram, et ad omnia, quæ in eis sunt, et intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus.*

144. Hinc, si paucos excipias sive incredulos sive hæreticos (2),

ejusque postremam confectionem (seu perfectionem). Moses Nachmanides (Ramban), *Comment. in Gen.* fol. 8 verso, edit. Wilmendorfii: *Sanctissimus, sit benedictus!* inquit, *creavit omnes creaturas* EX NIHILO ABSOLUTO. *Nos non habemus in lingua sancta nisi vocem* ברא *ad significandum educere substantiam ex nihilo.* R. Obadias Sephorno, *Comment.* editis in *Biblia magna rabbinica*, Amstelodami, ait: ברא, *fecit quod non existebat.* In *Comment.* Mendelssohn ac Salom. Dubna: ברא, *ejus significatio primitiva est* EDUCERE EX NIHILO AD ESSE, *fecit quod non existebat. Tropice postea usurpata est ad significandam additionem ad esse, augmentum substantiæ ejusque vis.* Ex hac postrema animadversione Mendelssohnii discimus, per solam *extensionem* adhiberi interdum ברא in significatione יצר, *formare*, et עשה facere, efficere. Cfr. Gen. I, 26 et 27, coll. cap. II, 7. Hic demum adnoto, protestantem Schultens (cujus auctoritate utitur Rosenmüller), dum ex proprio nomine observat adesse paritatem inter ברא, conjug. *Pihel*, et برى Arabum (conjug. secundæ), sibi attribuisse, quod suum non erat. (Vid. *Excerpta ex Anthologia veterum Poetarum*, quæ inscribuntur: *Hamasa Abi temmam*, ex MS. edit. Alb. Schultens, Lugd. Batav. 1767, pag. 383-84, in nota ad v. 3. *Abu' lkebyr*). Nam David Kimchi, op. et loc. cit. expresse affirmat, patrem suum, Joseph Kimchi, comparasse (hoc verbum cum dagesch) cum lingua arabica, quæ exprimit *asciare*, *cædere*, אלברי seu البرى

(1) Idem docetur Rom. IV, 17.

(2) Ex hæreticis omnium antiquis-

tum universa Hebræorum gens tum Christiani omnes conspirarunt in hoc adstruendo dogmate. Imo Patres omnes istud tanquam principium certum habuerunt adversus Gnosticorum et Manichæorum errores, ut adstruerent scilicet, Deum unum esse rerum omnium creatorem (1), materiam vero ejusdem Dei conditoris esse opus.

145. Ex ratione sic thesis confirmatur. Mundus est finitus, constat enim partibus finitis ; ergo est contingens, mutabilis et

simus, qui negaverit creationem ex nihilo, est Hermogenes, quem tanquam stolidum disputatorem Tertullianus impugnavit in libro adversus eumdem. Marcion jecit potius fundamenta manichæismi de duobus principiis. Non defuerunt tamen sequioribus temporibus etiam in Christianorum cœtu, qui simplicitati fidei et oraculis divinis deliramenta præponerent. Tales illi fuerunt, de quibus scribit Procopius Gazæus, non ignobilis sacrorum librorum sæculi VI interpres, qui dicerent ætate sua, Moysem ab Ægyptiis edoctum tradidisse, mundum a Deo ex materia quadam æterna conditum eaque de causa in græca versione capitis I Geneseos vocabulum ἐποίησε, *fecit*, adhibitum esse, quod de rebus etiam usurpari soleat, quæ ex materia quadam præexistente conficiuntur. En verba Procopii translata ex græco exemplari, quod omnium primus dedit Steph. Souciet S. J. in *Observat. ad lib. posth. Rich. Simonii*, Paris 1730, IV vol. in-8°, cujus auctor habitus antea fuerat P. Tourneminius, eruditus alter e Soc. Jesu scriptor : *Cum vocabulum ἐποίησε, de illis etiam rebus adhibeatur, quæ ex materia quadam fiunt, de falce v. g. quæ paratur ex ferro, et aliis rebus ejus generis, quæ conficiuntur ab artificibus, nata hinc est* nonnullis *occasio dicendi Mosen, quum ab Ægyptiis edoctus esset, accommodate ad hanc sententiam verbum ἐποίησε usurpasse ; quorum hominum fallaciam cum nescirent græci interpretes, Mosis verbum hebræum verterunt ἐποίησε ; at quovis tempore strenui fidei defensores non defuerunt, qui ita eos refellerunt, ut nunquam assurgere potuerint, ac propterea obscuri jacuerunt.* Ex his patet, qua fronte ausi fuerint, anglus Jac. Windetus in libro *De statu vita functorum*, lect. II, pag. 48 ; Burnetus, *Archæol. philosoph.* lib. II, cap. 9, pag. 453, aliique apud eosdem arguere potuerint scholasticos, quasi illi omnium primi creationem ex nihilo ex male accepta significatione vocis בָרָא confixerint, antiquioribus Christianis prorsus incognitam.

(1) Cfr. Iren. *Adv. hær.* lib. I, cap. 22 ; lib. II, cap. 2 et cap. 27 ; lib. III, cap. 8, edit. Massuet ; Tertull. *De præscript.* cap. 13, ac lib. I, *Adv. Marcion.* cap. 10 et seqq. Origenes, *De principiis*, in proœm. n. 4, edit. Maur. August. *De Genesi cont. Manich.* lib. I, cap. 2.

dependens; ergo ab alio est tum quoad materiem tum quoad formam, et causam efficientem habet, ac proinde improductus non est; quod improductum non est, aliquando non fuit; quod aliquando non fuit, habuit initium existendi; quod aliquando non extitit, ex statu mere logico seu possibili perductum est ad statum existentiæ; quod autem sic producitur, ex nihilo oritur, et quidem tum *sui* tum *subjecti*, ac proinde in tempore.

146. Quæ quum ita sint, corruunt per se iniquiora omnia systemata irreligiosa tum antiquorum tum recentiorum philosophorum. Ex dictis enim sequitur, absurdum esse *hylozoismum, autotheismum, pantheismum, manichæismum, emanatismum tum transeuntem tum permanentem* (1), ac solam proinde mosaïcam cosmogoniam admittendam esse; seu quod idem est: Deus, quod ex revelatione constat, mundum ex nihilo et *in* tempore seu *cum* tempore condidit.

DIFFICULTATES.

147. Obj. primo. 1° Recentioris ætatis homines dubitarunt, an vere adfirmetur in libris sacris mundum ex nihilo esse creatum; 2° siquidem ambigua sunt verba Gen. I, 1, itemque formulæ II Mach. VII, 28; Hebr. H, 3; Rom. IV, 17, et Sap. II, 15 (2). Verum, 3° quum miracula jam ab antiquissimis temporibus cognita fuerint, haud longe abfuit mens humana a cogitatione ista creationis ex nihilo (3), 4° quæ argumentis etiam philosophicis posteriori tempore demonstrata est. Hinc recte vocaveris dogma creationis ex nihilo ideam philosophicam ac recens natam, perperam Moysi adscriptam.

148. Resp. ad 1m, *Dist.* Sociniani, deistæ ac rationalistæ, *trans.* vel *conc.*; alii, *neg.* Ecquid non in dubium revocarunt ejusmodi hæretici vel increduli? Hinc nulla prorsus ratio habenda est ejusmodi hominum, qui, a traditione recedentes atque ab Ec-

(1) Cfr. Imre, op. cit. cap. 2, § 1 et seqq.

(2) Wegscheider, § 95, not. (*d*), et Baumgarten-Crusius, *Bibl. theol.* pag. 257 et seqq.

(3) Stäudlin, *Dogmatik und Dogmengeschichte*, seu *Dogmatica et historia dogmatum*, pag. 212.

clesiæ auctoritate et quacunque germanæ exegeseos regula, evanescunt in cogitationibus suis.

149. Ad 2m, Juxta dicta, *neg.*

150. Ad 3m, *Neg.* suppositum, tum quia notio miraculi in creatione seu eductione rerum ex nihilo non includitur (1), tum quia non ab humanæ mentis cogitatione prodiit idea creationis ex nihilo, sed ex primæva traditione seu revelatione divina.

151. Ad 4m, *Dist.* Facem præbente revelatione, *conc.*; independenter ab ea, *neg.* Ut patet ex veteribus philosophis, quorum plerique saltem ut principiis philosophicis contrarium quidquam ex nihilo ad existentiam produci traduxerunt (2); nec minus procul a vero abierunt philosophi recentiores, revelatione neglecta, ut ex dictis constat. Negamus propterea illationem, creationem videlicet ex nihilo esse ideam philosophicam, ac proinde a Moyse doceri non potuisse. Quin potius accedit, dogma et ideam creationis ex nihilo antiquissimam esse profectam ex traditione populorum, ac præcessisse ipsam græcorum philosophiam, cujus rei testes sunt cosmogoniæ poëtarum, quæ omnes incipiunt a Χαὸς *Chaos*, quod proprie significat *vacuum, vastum*, *hiatum*, *inane seu nihilum* (3); testes præterea sunt cosmogoniæ Ægyptio-

(1) Cfr. S. Thom. p, I, q. 105, a. 7, ad 1, et 1. 2, q. 113, a. 10.

(2) Hinc Cicero, *De div.* lib. II, cap. 16: *Erit aliquid*, inquit, *quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subito occidat, quis hoc physicus dixit unquam?* tom. XIII, opp. edit. Taurin. Cfr. Moshemii *Diss. de creat. mundi ex nihilo*, ad cap. 5 *System. intell. Cudworthi*, quæ tamen caute legi debet. Vid. Cl. Gerdilii *Introduz. allo studio della religione*, lib. I, § 2, tum lib. II, § 9 et seqq.

(3) Χαός enim est a *χάω hio*, *vacuus sum*, *capio;* vide Scapulam et Ernestum. Hinc Joan. Dan. a Lennep in *Etymologico linguæ græcæ cum animadvers. Scheidii*, Trajecti 1808, ad hanc vocem scribit: *A χάω remansit proxime derivatum χαός*, *sic vocabant* vastum *illud* inane rerum condendarum capax.. *a χάω*, *sive χάζω*, *χάσμα μέγα* (*Luc.* XVI, 26), *intercapedo magna.* Hesiodus porro in *Theogonia*, v. 123, scribit:

Ἐκ χάεος δ' ἔρεβός τε μέλαινά τε
Νὺξ ἐγένοντο.

Ex chao vero Erebusque nigraque
Nox editi sunt.

et v. 116:

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ', αὐτὰρ
ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος.

Primo omnium quidem Chaos fuit,
et deinde
Tellus lato pectore prædita.

rum et Phœnicum, quas exhibet Philo Biblius, quasque plane consentire cum mosaïca cosmogonia eruditis compertum est (1).

152. Inst. 1° Ex quorumdam interpretum sententia sic verba Gen. I, 1, reddi debent : *Cum Deus fecit cœlum et terram, materia erat informis;* 2° quam expositionem confirmat versio alexandrina, quæ sic habet : *In principio Deus* FECIT *cœlum et terram,* id est, formavit ex præjacente materia, 3° juxta illud Sap. XI, 17 : *Fecit* (Deus) *mundum ex informi materia* (2). Pro-

Ex his Ovidius, *Metamorph.* lib. I, v. 5 et seqq. etsi diversa significatione; Diogenes Laërtius in proœm. Segm. 10, hanc tradit fuisse Ægyptiorum de rerum origine philosophiam, ἀρχὴν εἶναι τὴν ὕλην, εἶτα τὰ τέσσερα στοιχεῖα ἐξ αὐτῆς διακριθῆναι, καὶ ζῶά τινα ἀποτελεσθῆναι; id est, *Materiam principium fuisse rerum, ex ea deinceps quatuor elementa discreta perfectasque quasdam animantes.* Joan. Clericus in *Commentariis* ad cap. I Geneseos inquit : *Fragmenta doctrinæ veterum Chaldæorum Phœnicum et Ægyptiorum apud eas gentes mundi initium ostendunt. Ea collecta sunt a doctissimis viris T. Stanleio Philosoph. orient.* lib. I, *Hugone Grotio, lib.* I. *De verit. relig. Christ. et Joan. Marshamo initio Ægyptiaci canonis.*

(1) H. Grotius loc. cit. ostendit convenientiam cosmogoniæ phœniciæ, quam refert apud Eusebium, lib. I, cap. 10, *Præp. evangel.* Philo Biblius, seu potius Manethon ægyptius antiquissimus scriptor, cum cosmogonia mosaïca. Porro et cum cosmogonia hebraïca convenit Ægyptiorum cosmogonia, quam refert Diodorus Siculus, *Biblioth.* lib. I, cap. 13. Cum tanta sit harum omnium cosmogoniarum convenientia, Hezel atque Hasse aliique critici protestantes arbitrati sunt ex communi aliquo fonte eas repetendas, nempe ex Ægyptiorum libris sacris, Taauto tributis, e quibus Sanchuniaton, Berithus et Plato in Timæo suam deprompserant. His adstipulatur Rosenmüller. Sed quæri potest, unde Ægyptii hauserint suam? Profecto nonnisi ex antiqua traditione. Moyses hanc traditionem integram servavit, ut patet ex ipsius narrationis simplicitate; contra ceteræ gentes illam plus minus corruperunt. Cfr. Nicolai, *Dissert. e lezioni di sacra scrittura*, diss. v proemiale, et lezione I *sul, Genesi*, ubi ingenti eruditione veterum et recentiorum usque ad ætatem suam placita expendit. Ceterum Gesenius, *Commentat. de theol. samarit.* cap. 4, ostendit, Samaritanos docere mundum ex nihilo conditum esse. Ab his non dicrepant ipsi Sinenses, qui ex antiquissima traditione docent, mundum seu cœlum et terram non secus ac hominem principium a Deo conditore habuisse. Cfr. cl. Windischmann in erudito opere : *Die philosophie*, etc. seu *Philosophia in progressu historiæ mundi*, vol. I, part. I, sect. I, pag. 142 et seqq. Bonnæ 1828.

(2) Οὐ γὰρ ἠπόρει ἡ παντοδύναμός σου χείρ, καὶ κτίσασα τὸν κόσμον ἐξ ἀμόρφου ὕλης.

fecto 4° Tertullianus aliique Patres, ac nonnulli etiam theologi fatentur creationem ex nihilo ratione potius quam Scripturæ auctoritate comprobari. Imo 5° Beausobre censet dogma creationis alienum esse ab antiqua Judæorum theologia (1). Ergo.

153. Resp. ad 1m, *Dist.* Socinianorum, *conc.;* orthodoxorum, *neg.* Cum Sociniani juxta Protestantismi principia, ubi pedem figant, non habeant in sacrarum litterarum expositione, eas contra nativum ac traditionalem sensum ad propria placita detorquent.

154. Ad 2m, *Neg.* Ideo enim LXX vocem בָּרָא reddiderunt *fecit* (ἐποίησε), quia id quærit græcæ linguæ indoles, ut patet ex ipso symbolo constantinopolitano : *Credo in unum Deum factorem cœli*, etc. (ποιητήν), ubi vocem *factorem* significare *creatorem* nullum dubium est.

155. Ad 3m, *Neg.* Non aliud quippe exprimit Sapientiæ auctor, quam Deum non solum materiam condidisse (quod aliqui creationem *primam* vocant), sed ipsam præterea sapienter disposuisse (creationem *secundam* dicunt), ut patet ex contextu et auctoris scopo, commendandi Dei sapientiam (2).

156. Ad 4m, *Neg.* Tertullianus enim tum Scripturarum auctoritate tum ratione ipsa ostendit adversus Hermogenem materiam non esse æternam (3). Ceterum Bergier provocat adversarios, ut vel unum ex Patribus vel theologis catholicis proferant, qui affirmaverit, aut saltem innuerit, creationem ex nihilo Scripturæ auctoritate probari non posse.

157. Ad 5m, Esto. At irriti sunt omnes impii istius scriptoris conatus ad propugnandos Manichæos et incredulos; singulis enim fere Scripturarum paginis refellitur. Ipsum præterea Judæorum institutum de sanctificatione Sabbati, atque usus, qui apud om-

(1) *Hist. du manich.* tom. II, p. 182.

(2) Huic Sapientiæ loco explanando conferunt, quæ scribit S. Joan. Damasc. *De fide orthod.* lib. II, cap. 5, edit. Le Quien.

(3) Cfr. cap. 18 et seqq. et patebit, quot Scripturarum testimoniis Tertullianus evincat creationem materiæ ex nihilo. Quanquam et ipsum librum orditur ab argumento præscriptionis fidei catholicæ adversus recentem Hermogenis hæresim.

nes fere gentes antiquas obtinuit, supputandi tempus per septem dierum circulum (1), seu per hebdomadarum periodum, non obscure traditionem innuunt de creatione, prout ipsam Moyses enarrat.

158. Obj. secundo. Justinus Martyr, Origenes, Clemens Alex. nullam agnoverunt creationem ex nihilo, sed materiam æternam professi sunt (2). Ergo.

159. Resp. *Neg. antec.* Etenim S. Justinum æque ac Athenagoram ab hac criminatione præclare defendit Cl. Maran in præfatione ad istorum opera (3); et sane S. Justinus in *Exhort. ad græcos* hoc asserit : *Creator enim, nulla re alia indigens, sua virtute et potestate id, quod fit, efficit. Opifex vero accepta ex materia condendi facultate opus suum construit* (4). Hinc Platonem arguit, quod Deum non *creatorem*, sed opificem fecerit.

160. Origenes autem in Genesim et alibi non solum materiam creatam aperte affirmat, sed et impietatis eos arguit, qui eamdem Deo coæternam esse effutierunt (5).

(1) Henke, *Lineam. fid. christ.* pag. 81, dierum in hebdomades divisionem Ægyptiis jampridem cognitam fuisse contendit, etiamsi Dio Cassius primus hujus rei mentionem fecerit. Ideler, *Handbuch der mathemat.* etc. seu *Manuale mathematices et chronologiæ technicæ ex originalibus elaboratum*, II vol. Bresl. 1825, 26. I p. 178 et seqq. et *Ueber die siebentädige Woche*, id est, *De hebdomada septem dierum*, eamdem supputationem ex rationibus astronomicis secundum ordinem, quem Ægyptii planetis tribuerunt, repetitam esse vult. Ast perperam. Marshamus enim et Spencerus, qui ei præierunt in hoc commento, validissime refutati sunt a Meyero, *De tempor. sacr. hebr.* part. I, cap. 9. Quare rectius Grotius, *De verit. relig. chr.* cap. 16, et Jurieu, *Hist. des dogmes*, censent, usum in Oriente obtinuisse dividendi tempus in hebdomadas ab ipso mundi exordio, esseque residuum antiquæ traditionis de mundi creatione; recentior tamen usus invaluit denominandi dies a nomine planetarum. Videsis Nicolaï, op. cit. lez. XVI, *del Genesi.*

(2) Sic auctor *Epistolæ à Mr. de Beaumont*, pag. 50.

(3) Præf. in opp. S. Justini part. II, cap. 2, ubi apertissima tum Justini tum Athenagoræ testimonia profert, quibus ipsi docent mundum et materiam e nihilo fuisse a Deo productam.

(4) Ὁ μὲν γὰρ ποιητὴς, οὐδενὸς ἑτέρου προσδεόμενος ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας ποιεῖ τὸ ποιούμενον· ὁ δὲ δημιουργὸς, τὴν τῆς δημιουργίας δύναμιν ἐκ τῆς ὕλης εἰλεφὼς κατασκευάζει τὸ γινόμενον. Vid. opp. S. Justini, pag. 23 edit. D. Maran.

(5) In cap. I Gen. tom. II p. 2 et seq.

161. Clemens denique Alex. in *Exhort. ad gentes* speciatim docet, voluntatem Dei solam causam esse efficientem creati hujus orbis (1).

162. Obj. tertio. 1° Notio creationis ex nihilo contradictionem involvit. 2° Hinc receptum illud apud veteres axioma : *Ex nihilo nihil fit.* Et sane 3° creari est mutari a non esse ad esse. Subjectum ergo postulat, in quo mutatio fiat; cum vero ejusmodi subjectum in nihilo nequeat esse, creationem impossibilem esse arguit. Rursum 4° materia, quæ a Deo creata supponitur, ante creationem vel fuisset in Deo vel extra Deum; at in Deo esse non potuit, qui purus spiritus est ; non extra Deum, alioquin fuisset antequam crearetur (2). Ergo.

163. Resp. ad 1m, *Neg.* Nulla enim contradictio reperiri potest in eo, quod ex statu simplicis possibilitatis transit ad statum realis existentiæ (3).

164. Ad 2m, *Dist.* Ex nihilo tanquam termino *positivo*, quo sensu veteres vocem illam usurparunt (4), *conc.*; ex nihilo tanquam termino *negativo* , *subdist.* Per se , *conc.*; accedente infinita Dei potentia , *neg.*

165. Ad 3m, *Dist.* Improprie, *conc.;* proprie, *neg.* Mutatio enim proprie dicta in generatione fit, in qua subjectum seu materia, quæ semper eadem remanet, ad aliam formam se transfert; in creatione autem, cum tota substantia e nihilo *sui* et *subjecti* ad esse transferatur, subjectum, saltem subjectum actu existens, in quo mutatio fiat, non requiritur. Quare creari, ut

edit. Maur.; ubi sententiam eorum, qui Deo materiam origine carentem elaborandam, artificum nostrorum more, dandam esse putant, *errorem* vocat, et late refutat; tum in Joan. tom. I, n. 18.

(1) Cfr. Bergier, *Traité histor. et dogmat,* tom. V, part. 2, ch. 3, art. 1, § 1, n. 3 et seqq.

(2) Ita auctor operis *Système de la nature.*

(3) Cfr. Loke, *De l'entendement humain*, lib. IV, ch. 10, cum observationibus Petri Coste, in versione gallica.

(4) Cfr. Cudworth, *Syst intellect.* cap. 5, § 14 et seqq. ubi prolixe effatum istud expendit, et quo sensu illud veteres usurpaverint, quo sensu vero accipiant recentiores; simulque ostendit non omnes veteres creationem ex nihilo, saltem in aliquibus, ex. gr.

docet S. Thomas, magis proprie dicitur *fieri* quam *mutari* (1); nihil enim in creatione mutatur, sed quod antea non erat, *esse* integrum perfectumque adipiscitur.

166. Ad 4m, Resp. Materiam fuisse in Deo *virtualiter*, ut scholæ loquuntur, atque *eminenter*, non autem *formaliter*, qua ratione in Deo, qui Spiritus est, materiam inesse utique repugnat; etsi non repugnet eam in Deo inesse *virtualiter*, quatenus scilicet Deus omnipotente virtute eam ad existentiam ex non esse vocare poterat (2).

167. Inst. 1° Modus, quo aliquid ex nihilo eruitur, est prorsus incomprehensibilis, nec ulla experientia fulcitur; ergo est impossibilis. 2° Verum data ejusdem possibilitate, sequitur ab æterno mundum creari debuisse, quia causa ejus efficiens necessaria et æterna esset; 3° effectus vero causæ proprietates participare debet, ac proinde æternitatem. Sane 4° cur Deus distulisset potentiam suam promere ab hesterno die tantum? An quia noluit? An quia non potuit? Atqui si uno tempore non potuit, ne alio quidem potuit. Si noluit, cum in Deo nulla sit successio, nunquam voluit; si demus Deum aliquid voluisse, jam inde ab æterno voluit. Ergo.

168. Resp. ad 1m, *Trans.* vel *conc. antec. neg. conseq.* Innumera fere sunt, de quorum existentia dubitare minime possumus, etsi modus nos lateat, quo se habeant, agant et operentur. Quot enim sunt naturæ phænomena, quæ ob oculos nostros obversantur, quæque non comprehendimus? De natura, non dicam spirituum, sed corporum ipsorum, quid intelligunt adversarii nostri? Quid de modo, quo anima in corpus, corpus vero in animam agat? Etsi igitur fateamur, nos adæquatam ideam creationis ex nihilo nobis efformare non posse, non desunt tamen exempla, quæ cunctis obvia sunt, et saltem rem hanc illustrent, qualia sunt cogitationum efformatio atque successio motus, quem anima corpori imprimit, aliaque ejusmodi (3).

animis nostris inficiatos esse. Cfr. etiam Huetius in *Quæst. alnetan.* lib. II, cap. 5.

(1) p. I, q. 45, a. I, ad 2.

(2) Cfr. S. Thom. loc. cit. q. 44, a. I et seqq.

(3) Bayle ipse, auctor profecto non suspectus, in *Dict.* art. *Ovide*, Remar-

169. Sic ex eo, quod nulla experientia constet, aliquid ex nihilo oriri, inferri nequit impossibilitas originis ex nihilo. Nec enim finis seu terminus cognoscibilium, ac proinde possibilium solis objectis experientiæ definiri potest, ut Kantianis placet. Ceterum illud solum impossibile est, quod contradictionem in suo conceptu involvit. Hæc vero neque ex incomprehensibilitate neque ex defectu experientiæ ostendi potest. Contra vero positiva contradictio ostenditur in hypothesibus adversariorum de materia a se existente, de emanatione, de reflexu divinæ apparitionis, aliisque ejusmodi, quæ ipsi excogitarunt.

170. Ad 2m, *Neg.* sequelam; ad probat. autem, *Dist.* Si causa efficiens æterna et necessaria agat necessario, *conc.;* si libere agat, *neg.* Optime S. Thomas: *Deus voluit*, inquit, *ab æterno, ut mundus esset, sed non ab æterno, sed quando ipse ab æterno disposuit* (1).

171. Ad 3m, *Dist.* Qui a causa necessaria et naturaliter agente producitur, *trans.*; qui a causa libera et ad nutum voluntatis provenit, *neg.* Responsio patet ex dictis. Transmisimus primum membrum, quod necessarium minime sit, ut causa attributum suæ naturæ semper communicet effectui, ut in *sagitta* et *vulnere* ab illa inflicto palam fit.

172. Ad 4m, Responsio ad impudentem æque ac absurdam ejusmodi expostulationem ac dilemma, quod subsequitur, patet ex responsione ad 2m (2).

que *G*, gravissimis rationum momentis ostendit, neminem sana ratione utentem dubitare posse, quin ipsa materia producta a Deo sit : *Il faut, pour bien raisonner sur la production*, inquit, *considérer Dieu comme l'Auteur de la matière, et comme le premier et le seul principe du mouvement. Si l'on ne peut pas s'élever jusqu'à l'idée d'une création proprement dite, on ne saurait éviter tous les écueils, et il faut de quelque côté qu'on se tourne débiter des choses, dont notre raison ne saurait s'accommoder*, etc. Cf. Bened. Pererius S. J. in opere : *De communibus omnium rerum naturalium principiis*, etc. 4, lib. v, cap. 7. p. 190, Romæ 1585, ubi octo affert argumenta, quibus ostendit sola ratione, mundum non modo quoad formam, sed etiam quoad materiam ex nihilo conditum esse.

(1) *Contra Gent.* lib. II, cap. 30 et seqq.

(2) Vid. Tassoni, *La religione dimostrata e difesa*, tom. I, lib. I, pag. 39, edit. Rom. vel versio gallica ejusdem operis nuper edita Parisiis.

173. Dices : Posito mundi initio, tempus, quod mundi creationem præcesserit, omnino vacuum admittere oporteret, quod est plane absurdum.

174. Resp. Id est, imaginarium, *trans.;* reale, *neg.* Cum enim tempus successionem involvat, tunc primo incipit, dum entia contingentia existunt, quibus non existentibus, nullum datur tempus, sed sola ejusdem possibilitas; quo fit ut, dum entia existere incipiunt, proprie *non* in tempore, sed *cum* tempore incipiant.

CAPUT II.

DE MOSAÏCA COSMOGONIA.

175. Etsi theologi munus non est, reconditiora scientiarum naturalium, ut vocant, penetralia pervadere, atque maturiori examini subjicere; ubi tamen necessitas postulat, cum religionis christianæ hostes scientiis naturalibus abutuntur in ipsius religionis perniciem, nihil vetat quominus religionis propugnatores et vindices, ea qua par est temperantia, seu quatenus opus est ad religionem ab impiorum conatibus tuendam, iisdem utantur.

176. Jam vero increduli nullum non moverunt lapidem, ut mosaïcam narrationem de mundi creatione evertant. Quod ut perficiant, ad physicam, ad telluris historiam confugiunt, nec non ad astronomicas leges, ex quibus constare affirmant, perquam tardam montium constructionem, situs maris mutationem, vulcanorum extinctorum pervetustam antiquitatem, fossilia in terræ visceribus delitescentia, eclipticæ inclinationem, aliaque non pauca necessario exposcere sæculorum seriem, quæ cum mosaïca historia haud queat conciliari.

177. His porro disjiciendis, ut faciliorem nobis viam sternamus, quædam accurate præmittenda ducimus; quibus constitutis, veluti sua sponte concidunt quæcumque magno illi molimine ac inutili labore adversus mosaïcam cosmogoniam, vel, si magis placet, geogoniam congesserunt.

178. 1° Quidem notandum est, si strictius loqui velimus, mosaïcam chronologiam initium ducere ab hominis creatione. Moyses enim annos tantum enumerat Adam ceterorumque Patriarcharum.

179. 2º Nondum exploratum apud omnes esse, utrum sex dies, de quibus Gen. I est sermo in enaranda rerum creatione, sint revera sex dies naturales, an potius sex in determinatæ atque indefinitæ plurium aut dierum aut annorum periodi.

180. Hujus enim sententiæ patroni animadvertunt, vocem *dies* in libris sacris non præ se ferre notionem certam ac invariabilem, sed interdum tempus lucis (appellavitque *diem lucem*), interdum indeterminatum temporis spatium, ut Gen. II, 4, ubi Moyses ipse scripsit : *Istæ sunt generationes cœli et terræ... In die, quo fecit Dominus cœlum et terram et omne virgultum agri*, etc. id est, *in tempore*, quod apud Græcos Latinosque non minus quam apud Hebræos, inquit Petavius, usitatum est (1); animadvertunt præterea, tres dies priores similes nostris haud esse potuisse, quum nonnisi die quarta facta fuerint luminaria, ut diei ac nocti præessent, quod multo magis valere debet de die septima, in qua Deus ab omni opere, quod patrarat, quievisse perhibetur, qui adhuc perdurat (2); et sane, addunt, si non solum Philoni judæo (3), sed et Clementi Alex. (4), Origeni (5), Procopio Gazensi (6), ac præsertim S. Augustino (7) licuit, salva fide, sex dies creationis allegorice interpretari, ac totum creationis opus momento temporis expletum asserere; si absque temeritatis nota S. Eucherius Lugdunensis (8), Tonti, Serry,

(1) Lib. I. *De opificio sex dierum*, cap. 14, § 1, ubi exemplum adducit ex Cicerone, qui lib. II in Verrem inquit : *Itaque, cum ego* diem *in Siciliam inquirendi* perexiguam *postulavissem, invenit iste, qui sibi in Achaiam* biduo breviorem diem *postularet.*

(2) *Dies septimus*, inquit apposite S. August. *Conf.* lib. XIII, cap. 36, *sine vespere est, nec habet occasum.*

(3) *De Opificio mundi*, tom. I opp. edit. Mangey. Londin. 1742.

(4) *Strom.* lib. VI, pag. 813, edit. Potteri, Venet. 1757.

(5) *De princip.* lib. III, cap. 5.

(6) Procopii Gazæi sophistæ *Octateuchum. comm. in Gen.* cap. I.

(7) Lib. II. *De Gen. contra Manich.* c. 3. *De Gen. ad lit. imperf.* capp. 2, 9, 15; *De Gen. ad lit.* II, IV, V, VI. Vid. S. Th. in II *sent.* dist. XII, q. I a. 6, et in *Summa* p. I, q. 58, a. 6. Faure S. J. in *Enchirid.* S. Aug. p. 18.

(8) Sive auctor doctus et cathol. *Comment. in Genes.*, quod ejus nomine circumfertur.

Macedo, Berti aliique eamdem sententiam tueri potuerunt (1); si non admodum dissimilem expositionem primi Geneseos capitis Cajetanus et Melchior Canus (2) impune dederunt, aperte consequitur, nihil obesse, quominus expositio de sex periodis indeterminatis admittatur, eo magis quod S. Augustinus tum in lib. IV, *De Gen. ad lit.* cap. I, tum in lib. XI *De civ. Dei*, cap. VII, speciatim doceat, nil temere pronunciandum circa naturam dierum creationis; sic enim loquitur, *De civ. Dei*, lib. I, cap. VI: *Qui dies cujusmodi sint, aut perdifficile nobis aut etiam impossibile est cogitare, quanto magis dicere?* Animadvertunt denique, eidem interpretationi suffragari antiquissimas tum Persarum tum Hetruscorum cosmogonias; in persica enim, prout legitur in Zendavesta, perhibetur Oromazdes, summi numinis primogenitus, hunc mundum *sex temporibus* creavisse, initio facto a lumine, et postquam omnia absolvisset, festa celebravisse (3). In hetrusca autem, ut habet anonymus quidam auctor apud Suidam, traditur Deus sex mille annos rebus universis condendis impendisse (4). Ab his autem non valde abhorrent Ægyptiorum et Phœnicum cosmogoniæ superius commemoratæ (5).

(1) Berti *De theol. discipl.* lib. XI, cap. 2, prop. 1_a, ubi plures sive antiquos sive recentiores pro eadem sententia recenset. Cfr. etiam Petav. *De opif. sex dier.* loc. cit. cap. 5, necnon Card. Noris, *Vind. Augustin.* cap. 4, § 9, Natalis Alex. *Hist eccles. Vet. Test.* tom. I, diss. I, art. 8, prop. I; Nicolaï, *Lezione sul Genesi.*

(2) Cajet. in *Comment.* ad cap. I Gen. v. 5; Melch. Canus apud Bannez, p. I, q. 74, art. 2.

(3) Cfr. Moshemii dissert. citata, qui tamen censet ea, quæ leguntur in Zendavesta de creatione mundi, ubi sex temporibus intra anni unius spatium ex dispari dierum numero constantibus peracta, eodem tamen ordine, quo cap. I Geneseos refertur, ex Christianorum aut Judæorum libris desumpta potius, quam apud Persas nata esse. Non pauca tamen sunt, quæ nos prohibent, quominus ipsi assentiamur.

(4) In *Lexico*, tom. III, ad vocem Τυῤῥηνὰ χῶρα, seu *Regio Tyrrhena*, ubi refert ex fide cujusdam anonymi Tyrrhenios seu Tuscos accepisse Deum illum, a quo condita sunt omnia, duodecim mille annos consumpisse in fabricandis operibus suis: mille primis cœlum et terram comparata ab eo esse; post hæc cœlum illud esse constructum, quod oculis nostris patet; tum mare et aquas, etc. sex igitur annorum millia effluxisse, antequam homo fingeretur a Deo; reliquos sex mille annos humano generi esse tributos, ut in his terris vitam degat.

(5) Philo Biblius ex Sanchuniatone,

181. Hanc vero expositionem, quam non pauci ex recentioribus theologis atque interpretibus catholicis tuentur, nos neque amplectimur neque respuimus; hoc unum nobis in præsentia satis est animadvertere, ejusmodi sententiam non esse ab Ecclesia proscriptam, ac non solum salva fide, sed etiam absque temeritatis nota defendi posse, si graves ipsi rationes suffragentur. Quare, si *evidentes* observationes nos cogant a communi interpretatione recedere, nullum detrimentum patitur mosaïca cosmogonia, quæ in hac hypothesi optime cum iisdem cohærere potest; sin vero ejusmodi observationes non habentur, perperam adversarii eas mosaïcæ cosmogeniæ opponunt, quæ, etiam admissa communiori interpretatione, nulla ratione convellitur (1).

quem ipse ex lingua phœnica sub Hadriano Imperatore in græcam transtulit (apud Eusebium, *De præp. evang.* lib. I, cap. 10), refert Phœnicum theologiam ponere principium hujus universi aerem tenebrosum et spiritalem, sive spatium aeris tenebrosi et Chaos caligine involutum : Ταῦτα δὲ εἶναι ἄπειρα, καὶ διὰ πολὺν αἰῶνα μὴ ἔχειν πέρας· ὅτε δὲ, φησιν, ἠράσθη τὸ πνεῦμα τῶν ἰδίων ἀρχῶν, καὶ ἐγένετο σύγκρασις, ἡ πλοκὴ ἐκείνη ἐκλήθη πόθος, κ. τ. λ. id est : *Hæc porro, infinita esse, nullumque nisi longo* sæculorum intervallo *terminum habere. Verum, ubi Spiritus amore principiorum suorum flagrare cœpisset, cumque simul esset mixtio consequuta, nexum hunc mutuum cupidinem appellarunt*, etc. fuse enim hanc descriptionem persequitur, quam quisque ibid. videre poterit. Interea ex his patet istarum cosmogoniarum in iis, quæ ad substantiam spectant, mira consensio.

(1) Quare merito D. Frayssinous, *Défense du Christ. ou conférences sur la religion*, tom. II, confér. VI, circa medium scripsit : *Dès-lors nous sommes en droit de dire aux géologues : Fouillez tant que vous voudrez dans les entrailles de la terre, si vos observations ne demandent pas que les jours de la création soient plus longs que nos jours ordinaires, nous continuerons de suivre le sentiment commun sur la durée de ces jours; si au contraire vous découvrez d'une manière évidente, que le globe terrestre avec ses plantes et ses animaux doit être de beaucoup plus ancien que le genre humain, la Genèse n'aura rien de contraire à cette découverte; car il vous est permis de voir dans chacun des six jours autant de périodes de temps indéterminées, et alors vos découvertes seraient le commentaire explicatif d'un passage, dont le sens n'est pas entièrement fixé.* In hoc porro aliisque similibus argumentis, in quibus aut cum astronomis aut physicis, chymicis, geologis agendum est, nunquam theologus prætereat præclara monita

182. Demum animadvertendum est, nos minime debere judicium ferre de origine mundi ejusque formatione ex actione lenta et progressiva causarum secundarum, quæ mundum semel constitutum regunt; quum Deus omnipotenti virtute sua vim (δύναμιν) agentium naturalium augere potuerit ac rapidiorem evolutionem entium efficere, et, quemadmodum animantes et hominem ætate jam adulta condidit, eadem ratione mundum ipsum ejusque partes singulas, montes præsertim, quos *primitivos* vocant, uno temporis puncto potuit efficere. Quibus præmissis, sit

PROPOSITIO.

Neque ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus quidpiam eruitur, unde cosmogonia mosaïca infirmari possit.

183. Post ea, quæ hactenus præmissa a nobis sunt, vix probatione indiget enunciata propositio. Vel enim, quæ ex geologia, ex physica atque astronomia proferuntur, talia sunt, ut cum communiori expositione componi possint, vel non. Si primum, perperam igitur traducitur mosaïca cosmogonia velut contraria novis ejusmodi observationibus; si alterum dicatur, hoc unum

SS. Augustini et Thomæ Aquinatis. Ille enim lib. II, *De Genes. ad lit.* cap. I, n. 4: *Hic*, inquit, *occurrit admonere cavendum errorem... ne arbitretur aliquis nostrum adversus istos... subtiliter disserentes, isto testimonio Scripturarum esse nitendum; quia illi, non retenti auctoritate litterarum nostrarum, et nescientes, quemadmodum dictum sit, libros sanctos facilius irridebunt, quam illud repudiabunt, quod vel certis rationibus, vel experimentis manifestissimis probaverunt.* Hic autem p, I, q. 68, de opere sextæ diei, art. I, scribit: *Sicut Augustinus docet, in hujusmodi quæstionibus duo sunt observanda. Primo quidem ut veritas Scripturæ inconcusse teneatur. Secundo, cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita præcise inhæreat, quod si certa ratione constiterit hoc esse falsum, quod aliquis sensum Scripturæ esse asserere præsumat; ne Scriptura ex hoc verbo ab infidelibus derideatur, et ne eis via credendi præcludatur.* Hoc prudenti consilio, quo hac ætate nostra potissimum opus est, utentes, theologi nec sese nec religionem ipsam incredulorum ictibus committent.

sequeretur, recedendum esse a communiori illa interpretatione, quæ privatorum est, non autem Ecclesiæ; hæc autem nullo unquam solemni judicio eam sancivit; neque unanimis est circa eam Patrum consensus; sarta proinde tectaque semper mosaïcæ cosmogoniæ veritas perstabit.

184. Nonnulla tamen hic animadvertere juvat. Et 1° omnia fere obsoleverunt systemata illa geologica, quæ ad hæc fere tempora invecta sunt, ex quibus plusquam octoginta mosaïcæ cosmogoniæ adversari videbantur (1). 2° Plures iique doctissimi physici et geologi, inter quos Wallerius (2), Kirwan (3) Pallas, Hermenegildus Pini (4), Henslerus (5), De Luc (6), André (7), Buckeland (8) aliique, contendunt mosaïcam cosmogoniam apprime convenire cum observationibus suis (plures ex his non recedendo a communi illa interpretatione (9), ideoque velut som-

(1) Cfr. *Discorsi apologetici di Fr. Duncan, corredati di note da Monsig. Gio. Fortunato Zamboni,* Firenze 1820, disc. II, not. 15 et seqq. ubi plura systemata recensentur, quæ sibi invicem successerunt. Cfr. etiam Frayssinous, loc. cit. nec non Cuvier, *Rapport de l'institut national,* edit. ad calcem operis, de quo mox dicemus, scilicet : *Théorie de la surface actuelle de la terre par M. André, connu cidevant sous le nom du* Père De Gy, Capucin, 1806, pag. 322 et seqq.

(2) In opere in italicum idioma ex Sueco, seu potius ex gallico translato, cui titulus est : *Della origine del mondo e della terra in particolare del sig. cav. Wallerio*, etc. Napoli 1783, tom. II, in 8°, edito ab auctore anno 1779. Hujus autem auctoris systema dissertatione exposuit et illustravit Cl. Cost. Battini, Ordin. Serv. Mariæ, non ita pridem theologiæ professor in Pisano Athenæo, in opere *Cosmogonia mosaica commentario illustrata.* Florentiæ 1817. Hoc vero Wallerii systema nunc obsoletum est.

(3) *Nuova teoria della terra*, opusc. di Milano, tom. XIII et 15.

(4) In observationibus in Geneseos loca selecta.

(5) In *Geological essay*, p. 35.

(6) *Lettres sur l'histoire physique de la terre, adressées à M.* Blumenbach, Paris 1798.

(7) *Théorie de la surface actuelle de la terre*, Paris 1806.

(8) *Vindiciæ geologicæ*, Oxonii 1821; et *De la géologie et de la minéralogie dans leurs rapports avec la théologie naturelle*, Paris 1838.

(9) Dixi *plures* ex his non recedendo a communi interpretatione; neque enim omnes, quos recensuimus mosaïcæ cosmogoniæ propugnatores, sex dierum spatio vulgari sensu accepto mundum confectum esse contendunt. Satis sit inter eos recensere J. A. De Luc, qui

niatores traducunt, quotquot ausi fuerant mosaïcam creationis historiam falsitatis arguere vel ex interiori telluris constructione vel ex ejusdem telluris superficie. 3° Magnam affinitatem inter seriem operationum, quæ Gen. I exponuntur, et eam, quam e naturalibus observationibus deducere credunt, animadverterunt docti geologi Brocchi (1), Demerson, (2), Boubée (3). 4° Quædam ex his, quæ vulgari interpretationi objiciuntur, nullius momenti esse doctiores naturalistæ fatentur (4). 5° Nonnulla phænomena,

tamen passim laudatur tanquam acerrimus assertor cosmogoniæ mosaïcæ, quasi communiori interpretationi dierum cap. 1. Gen. adstipularetur, quod quam falsum sit, liquido patet ex ejus verbis, quæ hic subjicimus ex op. cit. lett. 3, pag. 95 et 96 : *Les opérations, qui eurent lieu depuis cette grande* ÉPOQUE (creationis lucis) *jusqu'à la naissance de l'homme, récitées dans le premier chapitre de la Genèse, y sont divisées en six* PÉRIODES, *nommées* JOURS *dans nos traductions; et c'est sur l'interprétation commune de ce mot que les incrédules ont fondé leurs attaques les plus spécieuses contre la Révélation. Car quoiqu'ils n'eussent que fort peu de connaissances en géologie, il était aisé d'opposer bien des phénomènes à une succession de tels événements qui n'aurait embrassé que six de nos* jours *de vingt-quatre heures. Mais il est évident par le texte même que cette interprétation est erronée*, etc. Hæc eadem repetit in suis epistolis physicis et moralibus, *De historia telluris et hominis*, tom. II, pag. 356, in suis *Principiis theologiæ Theodiceæ et moralis*, pag. 23, et speciatim in epistola quadam sua, quam inseruit relationi cum Tellero ministro Berolinensi. Sic alii, a quorum testimoniis afferendis, ne longiores simus, supersedemus. Recentiores vero unanimes fere in eam sententiam seu interpretationem abierunt.

(1) *Conchiologia fossile subapennina*, tom. I, pag. 217, Milano 1814, ubi scribit : *Del rimanente in proposizioni recate innanzi in questo discorso non si oppongono per nulla all'autorità della bibbia, anzi mirabilmente vi si confermano, purchè si voglia ammettere, come gravi autori hanno sostenuto, che i giorni della creazione non sono altrimenti giorni solari, ma che rappresentano periodi d'indeterminata lunghezza. Aggiungo di più : la successiva produzione degli esseri viventi, quale fu esposta da noi, giustamente quadra, con quanto viene dichiarato in quel libro.* Quod deinde fuse persequitur. Vid. versio citati loci latina ad calcem hujus voluminis.

(2) *Géologie*, pag. 408, 461, Paris 1829.

(3) *Géologie élémentaire*, Paris 1833, pag. 63, cujus textum inferius afferemus.

(4) Apposite Demerson op. cit. Avert. p. 6 : *Le temps*, inquit, *qui fait justice de tout ce qui n'est pas vérité*,

quæ magnam sæculorum seriem exposcere visa sunt, vel satis commode repetuntur a Noëtico cataclysmo, cui probabiliter debemus non pauca ex ossibus elephantum, rhinocerotum, etc., quæ pluribus in locis sub ipsa prima telluris superficie reperiuntur, vel satis explicantur, si admittimus cum J. A. De Luc et aliis doctis viris terras minus elevatas, quæ modo habitantur, aquis maris usque ad diluvii tempus coopertas fuisse (1).

185. Ad astronomiam porro quod attinet, post Euler, Laplace, La grange, Frisium aliosque peritissimos astronomos compertum est, motum eclipticæ, ex quo difficultas petebatur, non esse progressivum, sed oscillatorium, et quidem intra angustum unius gradus spatium (2); idipsum pariter dicatur de phænomenis præcessionis æquinoctiorum (3) et nutationis axis tellu-

appesantit ses mains de fer sur ces ingénieuses et brillantes cosmogonies.

(1) De Luc, op. cit. lettr. 6; Brocchi, op. cit.

(2) Euler fortasse omnium primus vel suspicatus est vel significavit motum eclipticæ esse undulatorium, quod postea a subsequentibus astronomis Lagrange et Laplace aliisque demonstratum est. Nobis satis sit verba afferre Cl. Laplace, in op. *Exposition du système du monde*, Paris an. VII, liv. II, ch. 4, hæc habet : *L'axe du monde n'étant que le prolongement de l'axe de rotation de la terre, on doit rapporter à ce dernièr axe le mouvement des pôles de l'équateur céleste, indiqué par les phénomènes de la précession et de la nutation... ainsi, en même temps que la terre se meut sur elle-même et autour du soleil, son axe de rotation se meut très-lentement autour des pôles de l'écliptique, en faisant de* petites oscillations, *dont la période est la même que cellè du mouvement des nœuds de l'orbe lunaire. Au reste, ce mouvement n'est point particulier à la terre*, etc. Hoc ipsum vero calculis ostendit in *Traité de la mécanique céleste*, tom. III, liv. VI, ch. 10, Paris 1802.

(3) Placet etiam id exponere verbis ejusdem auctoris, qui op. cit. lib. I, ch. 11, pag. 50, ait : *Il n'a fallu que peu d'années pour reconnaître la variation des étoiles en ascension droite et en déclinaison. Bientôt on remarqua qu'en changeant de position relativement à l'équateur, elles conservaient la même latitude sur l'écliptique, et l'on en conclut que leurs variations en ascension droite et en déclinaison ne sont dues qu'à un mouvement commun de ces astres, autour des pôles de l'écliptique... Dans ce mouvement, l'inclination de l'équateur à l'écliptique reste la même, et ses nœuds ou les équinoxes rétrogradent uniformément de* 154″, 63 *par année. On a vu précédemment que cette rétrogradation des équinoxes rend l'année tropique un peu plus courte que l'année sydérale; ainsi, la différence des deux*

ris, lunæ ac planetarum, ex quibus increduli non ita pridem tot argumenta ineluctabilia adversus mosaïcam cosmogoniam se eruere jactabant (1).

186. Adeo certum est, scientiarum progressus, nedum religioni christianæ noceant, novum semper eidem firmamentum ac robur adjicere; nec quidpiam sive ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus erui potest, quo mosaïca cosmogonia vel minimum lædatur aut infirmetur, prout ostendere nobis erat propositum.

années sydérale et tropique et les variations des étoiles en ascension droite et en déclinaison dépendent de ce mouvement par lequel le pôle de l'équateur décrit annuellement un arc de 154″, 63 d'un petit cercle de la sphère céleste, parallèle à l'écliptique. C'est en cela que consiste le phénomène connu sous le nom de précession des équinoxes. Qui ibid. pergit ostendere parvas irregularitates, quæ in æquinoctiorum præcessione cernuntur, non provenire nisi ex motu poli, qui dicitur *nutationis*, ac pariter reperitur in ceteris astris.

(1) Quod ut facilius intelligatur, animadvertendum est eclipticam ab astronomis vocari lineam illam seu orbitam, quam sol annuo suo cursu apparenti percurrit. Verum ecliptica est obliqua æquatori; hac autem obliquitate constituit una cum æquatore angulum graduum viginti trium cum viginti octo fere minutis; æquator enim est circulus maximus æque distans a polis, ac proinde secans terram in duas partes æquales. Jam vero tempore Arati, seu potius Hipparchi angulus eclipticæ cum æquatore erat viginti quatuor circiter graduum, si istorum tamen observationibus acquiescere possumus. Ex diversa porro hac eclipticæ inclinatione, seu rectius inclinatione axis telluris, concludebant non ita pridem increduli eclipticam seu telluris axem olim fuisse aut verticalem, aut parallelam æquatori seu potius coincidentem cum æquatore ipso, ac paulatim ad eam inclinationem pervenisse, quam obtinebat ætate Arati aut Hipparchi ac deinde ad eam, quæ nunc habetur. Cum vero ingentes annorum myriades ad hoc requirantur, inferebant, mundum longe anteriorem mosaïca chronologia esse. Ast dupliciter errabant increduli isti. *Primo* in eo, quod nullam admittebant mendam in Arati observationibus, quas tamen constat fuisse imperfectissimas; recens enim nata in schola Alexandrina erat astronomia; satis autem est ad hoc cognoscendum percurrere tres libros Hipparchi apud Petavium, *De doct. temp.* tom. III, ex his enim patet Hipparchum perpetuo Aratum erroris arguere. Sed neque erroribus carent observationes ipsius Hipparchi et Ptolomæi, defectu præsertim instrumentorum. Quod facile, si opus esset, ostendi posset. *Secundo* in eo errabant, quod arbitrati sunt hunc eclipticæ seu axis telluris motum esse progressivum, quod tamen est falsum. Recentiores enim astronomi, ut vidi-

DIFFICULTATES.

187. Ex dictis patet vix ullum difficultatibus locum esse, cum objectionibus ex naturalium scientiarum studiis depromptis vel depromendis satisfactum sit. Perscrutentur quantum libet diligentissime montes primitivos, secundarios, tertiarios, ipsaque vulcanorum viscera; distribuant per species et genera conchas et buccina, *quæ peregrinantur in montibus*, ut cum Tertulliano loquar; dicant cum Pythagora apud Ovidium:

Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum; vidi factas ex æquore terras;
Et procul a pelago conchæ jacuere marinæ (1);

vel cum Manilio:

Emersere fretis montes, orbisque per undas
Exiliit; vasto clausus tamen undique ponto (2);

ostendant immania belluarum ossa e terræ sinu educta; digladientur, si placet, geologi neptunistæ cum vulcanistis aut plutonistis (3); id nunquam attingent, quod vehementer adeo quærunt, ut nempe demonstrent Moysem falsam epocham mundi creationi assignasse. His propterea dimissis, superest ut rationalistarum difficultates proponamus.

188. Obj. primo. 1° Duplex illa cosmogoniæ species, quæ in lib. Gen. (I, 1, et II, 4) tradita, ac reliquarum gentium prisca-

mus, ex theoria gravitationis universalis ostenderunt, ejusmodi motum non esse nisi oscillatorium. Hinc omnes incredulorum difficultates penitus evanescunt.

(1) *Metamorph.* lib. xv, v. 262 et seqq.

(2) *Astronomicon.*

(3) Hypotheses Neptunistarum et Vulcanistarum supponunt orbem hunc a principio fuisse *fluidum*, in quo scilicet dissoluta erant principia seu elementa corporum, quæ solidam nunc constituunt terræ massam; ast lis viget inter utriusque hypothesis fautores in constituendo, quod a chimicis vocatur *solvens*. Juxta Neptunistas hoc dissolvens est aqua; juxta Vulcanistas est ignis. Hi a nonnullis Plutonistæ dicuntur; et Vulcanistæ appellantur, qui ab igne repetunt quasdam rupes (rocce) et quædam mineralia, quæ alii contra ab aqua repetunt. Theoria Plutonistarum fere obsoleverat; at nunc iterum revocatur, ut patet ex citatis operibus Demerson et Boubée.

rum mythis simillima quidem, sed iis simplicior est atque præstantior, e philosophematibus et traditionibus antiquissimis videtur esse conflata. 2° Hujus auctorem recte monuerunt (critici biblici) hoc in primis utrumque sibi proposuisse : *Primum* ut Dei unius, rerum omnium creatoris, notionem, tanquam religionis et civitatis israëliticæ fundamentum, hoc documento confirmaret; *deinde*, ut legem de septimo quoque die consecrando tanquam aptissimum obsequii Deo hujus civitatis regi præstandi testimonium illustraret et commendaret. 3° Quum vero in ea narratione pleraque contineantur, quæ neque inter se, neque cum vera numinis idea, neque cum historia telluris, quantum nunc quidem perspicimus, bene conciliari possunt; facile intelligitur, quæstionum de tempore et modo, quo mundus fuit conditus, metaphysicarum solutionem, quippe quæ omnem mentis humanæ captum superare videantur, in mytho illo minime reperiri (1).

189. Resp. ad 1m, *Neg.* suppositum de duplici illa cosmogoniæ

(1) Hic observare juvat nonnullos contendere præter traditionem oralem præsto fuisse Moysi nonnulla antiquiora monumenta, quæ postea interciderunt, imo eum ex diversis fragmentis inter se dispositis et ordinatis priscam historiam assuere potuisse nonnulli existimant, quod colligere sibi videntur ex diversa ratione, qua nomen Dei in nonnullis capitibus continuo nuncupatur, ex certis loquendi formulis atque dictionibus propriis et peculiaribus, etc. Alii eo progressi sunt, ut, inspectis diligenter istis variorum monumentorum notis, definire studuerint singulas libri particulas. Ast mirifice inter se dissentiunt in veteribus his monumentis determinandis. Astruc enim in opere, cui titulum fecit : *Conjectures sur les mémoires originaux dont il paraît que Moïse s'est servi pour composer le livre de la Genèse, avec des remarques*, etc., in-8°. Bruxelles 1753, *duodecim* recenset; Eichhorn in *Einleit. in das A. T.* seu *Introductio in V. T.* part. 2, pag. 274, edit. tert. et alibi, *duo* hæc potissimum fuisse contendit; Ilgen, *Die Urkunden des ersten*, etc. id est, *Documenta primi Moysis libri in ipsorum forma originaria ex hebræo*, etc. Halæ 1798, e *tribus* monumentis antiquioribus librum Geneseos contextum autumat. Sed hæ nonnisi conjecturæ sunt. Rosenmüller in *Proleg. in Genes.* § 3, putat Moysem quæ de populi hebræi majoribus refert, partim a priscis narrationibus carminibusque Hebræorum ore propagatis, partim e scriptis tribuum stemmatibus et familiarum genealogiis hausisse. Quod quidem a vero abscedere non videtur.

specie in citatis locis a Moyse tradita; sed quod ipse contraxerat in primo capite circa hominis præsertim creationem, ne intermitteret narrationis seriem, quam sibi proposuerat, latius prosequitur in cap. II.

190. Quod vero additur de similitudine mosaïcæ narrationis cum mythis priscarum gentium atque ex antiquissimis philosophematibus erutæ, non aliunde provenit nisi a mythico rationalistarum ingenio. Moyses historiam suam de mundi origine per traditionem accepit ex antiquioribus Patriarchis (1). Cum vero gentes omnes ex Noë posteris prognatæ sint, eamdem traditionem servarunt ac posteritati transmiserunt, non uno tamen in loco, ut fit, latius amplificatam ac variam; maxime quod nonnisi post aliquot a Moysis obitu sæcula litteris consignata fuerit a fabulosis præsertim græcis scriptoribus. Philosophemata autem rudi illa ætate nondum excogitata fuerant; ex ipsis propterea historiam suam conflare seu fingere Moyses omnino non potuit.

191. Ad 2^{m}, *Dist.* Posita historica veritate, *conc.*; hac sublata,

(1) In hac parte Rosenmüllero assentiri nequeo, qui suis biblicis indulget, dum cap. 1° ait : *Illa autem quod attinet, quæ de rerum ortu, deque generis humani initiis et primis seculis, progressibus et fatis apud eum* (Moysem) *leguntur, videtur quæ cultiores Hebræis populi vicini, Phœnicii atque Ægyptii de illis rebus tradiderunt, in suos usus ita convertisse, ut illa iis, quæ ipse de uno Deo, conditore et moderatore omnium, colendo doceret, accommodaret.* Cur non potius a majoribus suis hæc ipsa Moyses accepisse dicendus est, quam a Phœnicibus, cum quibus ipse nunquam conversatus est, et ab Ægyptiis, qui tot annorum myriades antiquitatis sibi tribuebant, quibusque recentem mundi ortum opponit? Apposite De Luc, op. cit. 6me lettre, confutat hanc incredulorum sententiam, deductum ex similitudine, quæ intercedit inter mosaïcam cosmogoniam et mythologiam veterum populorum : *Ces mythologies des païens*, concludit, *étaient toutes liées, quoique diversement, à l'idée d'une antiquité immémoriale de leurs nations... Cependant Moïse s'adressant à sa nation nouvellement sortie d'un pays, où régnaient ces idées, et traçant l'histoire de la nouvelle race des hommes, depuis la même époque physique, commune à toutes les mythologies des païens, associe cette histoire à celle d'un petit nombre de générations désignées par des hommes remarquables, descendants les uns des autres. Quel écart de cette prétendue imitation avec les modèles qu'on lui assigne!* etc., pag. 289 et seqq.

et per quamdam fictionem sive accommodationem, ut vocant, *neg*. Hoc enim non modo divinæ revelationis veracitati adversatur, sed præterea sublata traditione illa ac populi præsertim, cui hanc Moyses legem dabat, fide ac praxi, impossibile ipsi fuisset hæc eidem persuadere, ut cuilibet rem hanc perpendenti patet.

192. Ad 3^m, *neg*. Hæc enim pariter non sunt nisi fictitia adversariorum commenta. Sex enim dierum spatium in hujus universi molitione potest ex intentione Dei morale documentum illudque multiplex exhibere (1).

193. Quod attinet ad historiam telluris, quæ juxta adversarios conciliari non potest cum mosaïca narratione, ex dictis falsum omnino est, ita ut nec difficultatibus solvendis locus supersit.

194. Demum divinæ revelationi injuriosum esse, quod additur de mytho impari solvendis metaphysicis quæstionibus, de modo et tempore creationis, quilibet deprehendere poterit, qui vel leviter perpendat, Moysem non *mythum*, ut adversarii autumant, sed *historiam* creationis nobis dedisse, cum qua observationes recentiores nuper institutæ apprime collimant, quasque recte vocaveris cosmogoniæ mosaïcæ commentaria (2). Quod si subti-

(1) Cfr. Petav. *De opif.* lib I, cap. 5, § 4.

(2) Superius verba Cl. Brocchi jam dedimus, his jam subjicimus alterius recentioris adhuc geologi confessionem, scilicet Nerei Boubée, qui op. cit. pag. 66 et 67, hæc scribit : *Ici se présente une considération dont il serait difficile de ne pas être frappé : puisqu'un livre, écrit à une époque où les sciences naturelles étaient si peu éclairées, renferme cependant, en quelques lignes, le sommaire des conséquences les plus remarquables, auxquelles il ne pouvait être possible d'arriver qu'après les immenses progrès amenés dans la science par le dix-huitième et le dix-neuvième siècle; puisque ces conclusions se trouvent en rapport avec des faits qui n'étaient ni connus ni même soupçonnés à cette époque, qui ne l'avaient jamais été jusqu'à nos jours, et que les philosophes de tous les temps ont toujours considérés contradictoirement et sous des points de vue toujours erronés; puisqu'enfin ce livre, si supérieur à son siècle sous le rapport de la science, lui est également supérieur sous le rapport de la morale et de la philosophie naturelle, on est obligé d'admettre qu'il y a dans ce livre quelque chose de supérieur à l'homme, quelque chose qu'il ne voit pas, qu'il ne conçoit pas, mais qui le presse irrésistiblement !*

les quæstiones metaphysicæ instituuntur, quæ curiositatem magis prodant et intemperantis ingenii indolem quam solidas inquisitiones, hoc non historiæ mosaïcæ, quæ vel ipsa sua simplicitate maxime se commendat, sed hominibus vitio verti debet.

195. Obj. secundo. 1° Quæ a Moyse tradita sunt de rerum omnium origine, ita sunt comparata, ut nemo non agnoscat prisci ævi simplicitatem disciplinæque omnis physicæ et astronomicæ infantiam. 2° Terram universi cardinem credit, cujus commodis sol ac luna cum reliqua siderum multitudine inserviant, astra vera splendentia corpora in cœlo expanso firmata. 3° Unde etiam factum est, quod, cum corporibus cœlestibus fabricandis unus tantummodo dies sufficiat, in formanda instruendaque terra quinque dies consumantur. Porro 4° quas nubes nos vocamus, nostro (scil. auctori) solidum quoddam diductum est, quo aquæ superiores distinerentur ab inferioribus. Quum 5° sol nondum existeret, dierum tamen noctiumque sunt vicissitudines. Animalia denique 6° ex terra pronascuntur. Quæ quum ita sint, jam 7° sponte patebit, quam recte hoc veteris opinionis commentum revocetur atque examinetur ad accuratam rerum physicarum scientiam, qua nostra ætas gaudet (1). Ergo.

196. Resp. ad 1m, *Dist.* Id est, nemo non agnoscit Moysem non hunc sibi finem præstituisse, ut nempe nos doceret physicam et astronomiam, *conc.*; in Moysis mente falsas physicæ et astronomiæ notiones hæsisse, quas fingunt adversarii, *neg.* Alterum enim ab altero dispescendum est. Primum libenter damus, alterum prorsus negamus, quum sine causa id sibi adversarii fingant.

197. Ad 2m, *Neg.* Hoc enim nunquam *credidit* Moyses, neque ex ipsius verbis conjicitur. Quod si exhibet solem, lunam et sidera terræ commodis inservientia, ratio in promptu est, quia scilicet sibi geogoniam potissimum describendam assumpsit, ac de cœlo nonnisi obiter loquitur, quatenus nempe systema cœleste cum telluris systemate conjungitur; neque unquam innuit *unicum* cœlestium corporum finem esse, ut terræ commodis inservirent;

(1) Rosenmüller, *Scholia in V. T.* tom. 1, in cap. 1 Gen. Lips. 1821.

multo minus asserit, quod ei affingitur, ea *corpora esse in cœli* fornice veluti defixa, quod non est nisi adversariorum interpretatio.

198. Ad 3m, *Dist.* Ob rationem nuper allatam, *conc.;* secus, *neg.* Addenda præterea sunt, quæ de dierum horum natura superius significavimus.

199. Ad 4m, *Neg.* pariter; quum iterum hoc non sit nisi gratuitum horum biblicorum glossema. Nusquam Moyses nubes exhibet ut solidum quoddam diductum, quo aquæ superiores distinerentur ab inferioribus; sed firmamentum, id est, atmosphæram exhibet detinentem aquas superiores, easque dividentem ab inferioribus, quod quidem atmosphæræ officium esse ipsa recens physica docet (1).

(1) Nescio quare Rosenmüller vocem רָקִיעַ verterit *solidum expansum*; illud enim *solidum* de suo adjecit, cum vox ista, quæ est a רָקַע, *expandit*, *extendit* etc. de se minime postulet ejusmodi *solidi* notionem, sed hac voce Moyses, ut patet ex contextu, designavit atmosphæram, quæ globum nostrum circumambit, cujus potissime duplex officium est, impediendi nempe pressione sua super telluris superficiem, ne aquæ inferiores sursum ferantur et per evaporationem diffluant, et ne aquæ superiores seu vapores in terram decidant, quod propterea accuratissime expressit Moyses etiam juxta recentiorum physicorum placita, dum factum a Deo tradit firmamentum, quo dividerentur aquæ ab aquis. Congruit arabica vox رَقَعَ *stipavit* rem aliquam veluti puteum *ne corrueret.* Quid ad nos, si Homerus, Empedocles, Artemidorus ceterique græci sive poëtæ sive philosophi, rudiori qua utebantur physica, censuerint cœlum solidum esse? Quæ conventio Moysis ad philosophos? Ita tamen se res habet: isti neoterici consueverunt ad profanos auctores biblia exigere, ut iis affingant, quæ nusquam docuerunt, et hac ratione incredulorum oppugnationibus Scripturam objiciant. Dolendum verum est D. Calmet, in dissert. *De mundi creatione*, præivisse recentioribus biblicis protestantibus in tribuendis Moysi erroribus contra physicam; de quo auctore apposite Feller ait : *C'est surtout l'histoire de la création que ce célèbre commentateur s'est plu à embrouiller, en attribuant à Moïse des opinions fausses sur la physique du monde; mais quand on examine le texte, on est surpris de n'y pas trouver ce que le savant Bénédictin a cru y voir. La physique de Moïse est la plus simple, la plus modeste, la plus sûre, qui ait jamais été écrite... le monde de Moïse, je veux dire, son récit de la création, est en considération, même chez les infidèles depuis* 5000 *ans*, *tandis que les systèmes les plus ingénieux se sont évanouis en se dévorant les uns les*

200. Ad 5m, Respondeo nostrum non esse litem componere inter interpretes circa hanc lucem primigeniam. Sufficit animadvertere scriptorem, qui vulgares rudium temporum opiniones amplecteretur et referret, nunquam dicturum lucem illustrasse terram, et dierum noctiumque fuisse vicissitudines, antequam sol existeret; si autem certum esset (quod nos tamen minime affirmamus), Moysis doctrinam cum systemate Newtonis de lucis *emissione* componi non posse, sed supponere materiam lucis seu ætherem per orbem universum diffusum, nihil detrimenti doctrina illa pateretur, quin imo mirabilior evaderet. Recentiorum enim experimentis factum est, ut systema *vibrationum* ætherearum a doctissimis physicis præferatur systemati *emissionis*, quod cum experimentis illis conciliari nequit. Verum hæc ad theologos non pertinent (1).

201. Ad 6m, *Dist.* Verumtamen non absque Dei jubentis imperio, *conc.*; per se, *neg.*

202. Ad 7m, Resp. Fundamentis de medio sublatis, necessario corruit conclusio, quæ inde deducitur, quæque non prodit nisi ingentem libidinem carpendi biblicam doctrinam, eamque exponendi incredulorum oppugnationibus. Ast inanes semper erunt omnes conatus, cum non humani, sed divini Spiritus ductu Scriptura fuerit exarata, ac proinde fluctus omnes intumescentes humanæ scientiæ, quoties ad hunc scopulum perveniunt, confringuntur penitus ac illiduntur. Poterunt impiorum molimina ad tempus illudere; at citius seriusve naturales ipsæ scientiæ, quo perfectiorem gradum pertingent, eo libentiores fasces religioni submittent, eique famulabuntur.

autres. Vid. *Catéch. philos.* tom. II, § 299, n. (a).

(1) Patet hic insulse prorsus pronunciasse Voltaire more suo in *Bible enfin expliquée*, Moysis systema de luce a sole independente falsum a Newtono ostensum esse; imprudenter vero se gerere nuperos biblicos, qui non tantum non satagunt Biblia cum scientia conciliare, sed omnes suos conatus eo dirigunt, ut ea velut secum pugnantia perhibeant.

CAPUT III.

DE MOSAÏCA EPOCHA, IN QUANTUM SPECTAT HUMANUM GENUS.

203. Mosaïca chronologia, ut superius innuimus, ab hominis creatione initium capit. Juxta hebraïcam veritatem et latinam Pentateuchi versionem, sex circiter annorum millia a primi hominis creatione ad nos usque effluxissent; septem vero et amplius juxta græcam alexandrinam seu LXX versionem; samaritanus codex mediam epocham indicat (1).

204. Increduli, qui undique corrogant quidquid divinæ revelationi adversari ipsis videtur, ex Ægyptiorum, Chaldæorum, Indorum atque Sinensium annalibus et historicis documentis arma sibi compararunt ad arguendum falsitatis mosaïcam historiam. Infelici porro exitu eos pugnasse in tanta historiarum et rei criticæ luce nunc ita compertum est, ut vix nos non pigeat eorum argumenta proferre. In iis tamen congerendis id lucri habemus, quod inde pateat, quam infirma sint eorum tela, qui adversus religionem assurgunt, ac præterea ex analogia istorum argumentorum cum ceteris ejusmodi difficultatibus palam fiat, nihil esse quod pertimescat christiana religio ab impiorum cujuscumque ætatis et indolis conatibus. Sit propterea

PROPOSITIO.

Frustra increduli ex historicis documentis affirmant humanum genus antiquius esse epocha, quam Moyses constituit.

205. Et sane 1° nullæ priorum temporum narrationes, quæ historiæ nomen sibi promereantur, et quæ accurate consideranti non sese fabulosas pandant, huic epochæ adversantur. Nulla chronologia occidentalium gentium per continuam seriem assurgit

(1) Textus Hebræus a creatione ad diluvium enumerat annos 1656, Versio LXX annos 2242; a diluvio autem usque ad vocationem Abraham juxta textum hebræum fluxerunt anni 367, juxta LXX anni 1143. Contra vero codex samaritanus a creatione mundi ad diluvium numerat dumtaxat annos 1307, a diluvio autem usque ad vocationem Abraham annos 1017.

nltra tria annorum millia. Non est cur sermo fiat de septentrionalibus Europæ populis, vel de Anglis, Gallis, Hispanis et Italis, præsertim septentrionalibus. Græca historia antiquissima mythologica omnino est. Antiquissimus profanus historicus, cujus extent opera, est Herodotus, qui florebat annis 440 ante Christum; historici, quos ipse consulere potuit, annis vix centum eum præcesserant. Berosus et Manetho pertinent, hic ad tertium ante Christum sæculum, ille ad tertium vel quartum. Hebræi tantum habent soluta oratione conscriptos annales Cyri epocha anteriores. Quæ narrantur de migrationibus Cecropis, Deucalionis, Cadmi, Danai et Dardani referri videntur fere ad Moysis ætatem (1). Ab Americanis vel a Mauris Africæ incolis antiquissimas historias exspectare ridiculum esset (2).

206. 2º Verum ad particularia descendamus. Si qua historica documenta humanum genus antiquius esse evincerent epocha a Moyse in Genesi constituta, hæc profecto essent Ægyptia, Chaldaïca, Indica atque Sinensia, quæ nobis increduli perpetuo obtrudunt. Atqui hæc minime id evincunt.

207. Objecta enim Babylonensia et Ægyptiaca chronica tanquam omni historica fide destituta repulerunt viri antiquitatis scientissimi. Ea aspernatur Tullius, profligat Plutarchus (3); Varro autem, qui inter Romanos archæologus peritissimus habebatur, annos bis mille ante æram christianam ægyptiacis rebus assignat.

208. Quæ quidem confirmantur ex ipsa Moysis doctrina et agendi ratione; potuisset enim Moyses (in Ægypto natus et eruditus) humano generi originem longe antiquiorem attribuere, eidem tamen æram recentissimam bis mille circiter annorum, quingentorum vero a noachica alluvione assignavit coram ipsa Ægyptiorum gente universoque orbe. Evidens igitur argumentum est, nullum monumentum tunc extitisse, quo ipse falsitatis

(1) Vid. Usserius, *Annales Vet. et N. T.* edit. Genev. 1722, ætas mundi III, pag. 12 et seqq.

(2) Cfr. Klaproth in *Annali di scienze religiose*, Roma 1835, n. 3, pag. 386.

(3) Cfr. Gerdil *Saggio d'instruz. teol. De Deo creatore.*

argui posset. Moyses præterea prævidet ac vaticinatur dispersionem populi sui per universas gentes; certus igitur erat nullum unquam monumentum in universo terrarum orbe repertum iri ad libros suos mendacii arguendos idoneum.

209. 3° Firmius etiam argumento nostro robur accedit ex veterum pariter agendi ratione. Flavius Josephus in sua *Archæologia*, ut probabiliora Romanis mosaïca instituta exhibeat, non semel imminuit eventa sive facta prodigiosa, nunquam tamen aliquid immutat de mosaïca chronologia, imo eam ex professo tuetur in libris contra Appionem. Celsus inter christianæ religionis impugnatores satis eruditus, quique data opera creationis epocham aggreditur, post plures irritos conatus, tandem vel invitus καὶ ἄκων, ut loquitur Origenes (1), fateri debuit mundi novitatem, neque gentem ullam aut monumentum aut factum reperiri, quod epocham a Moyse definitam prætergrederetur. Demum Democritus, peragratis Ægypti, Chaldææ, Persidis, Aethiopiæ ac Indorum regionibus, prout refert Diogenes Laertius (2), omnibus documentis sedulo excussis, in Græciam tandem se recipiens, mundum recens ortum proclamavit, nec ullum monumentum Thebarum bello aut Trojæ excidio antiquius reperiri affirmavit. Hinc ex ejus nomine Lucretius interrogat :

..... *Si nulla fuit genitalis origo*
Terraï et cœli, semperque æterna fuêre,
Cur supra bellum Thebanum et funera Trojæ
Non alias alii quoque res cecinere poëtæ?
Quo tot facta virûm toties cecidêre?

Respondet autem :

.... *Habet novitatem summa, recensque*
Natura est mundi, neque pridem exordia cepit (3).

210. 4° Nec magis firmum fundamentum constitui potest in Sinensium annalibus, quos non ita pridem certatim increduli

(1) *Contra Celsum.* lib. I, n. 20, tom. I, p. 338 edit. Maur. Paris. 1733.

(2) Lib. IX, segm. 35.

(3) *De rerum natura*, lib. V, v. 325 et seqq.

proferebant (1). Tres enim in epochas eos dispertiunt Goguet et Card. Gerdil (2). Prima universim et ex integro mythologica est; fabulis anilibus altera plane scatet; postrema aliquam historiæ speciem præ se ferre videtur, quæ tamen vix ab Abrahami vocatione originem ducit.

211. Ad Indicas vero antiquitates quod spectat, quibus tantopere fidunt Voltaire ejusque asseclæ, ac profecto plus æquo studuit Guillelmus Jones, a ceteris sodalibus Anglorum societatis Calecutii demonstratum est, eas non assurgere ultra Sinensium atque Ægyptiorum monumenta (3). Ezour Vedæ autem codicem, cui tanta antiquitas et auctoritas tribuebatur, librum esse spurium nuper critici deprehenderunt (4). Quæ igitur Sinenses, Ba-

(1) Ut Voltaire passim, præsertim in opere *Questions sur l'Encyclopédie.*

(2) *Saggio d'istruzione teologica*, *De Deo creat.* tom. x, opp. edit. rom.

(3) *Bibliot. britannique*, tom. xvi, pag. 347 et seqq. Genevæ 1801, ubi invenies compendium *Vedæ* ex diss. Wil. Jones inserta in *Asiatic researches, or transactions of the society instituted in Bengal*, etc. 1788-1816. Cfr. etiam Cuvier, *Discours sur les Révolutions du globe*, § 257-280 et § 306-319.

(4) Voltaire summam antiquitatem Ezour-Vedam tribuit tum in opere *Philosophie de l'histoire*, cap. 17, tum in *Défense de mon oncle*, cap. 12, adeo ut scribere non dubitet : *On ne peut pas douter qu'il n'ait été écrit avant l'expédition d'Alexandre dans les Indes.* Cfr. etiam *Ezour Vedam ou ancien commentaire du Vedam traduit du sanscretan par un brame.* Yverdon 1788, tom. 1, *Observations préliminaires*, pag. 152 et seqq. Nuper vero demonstravit Ellis, sodalis collegii *Madras,* Ezour Vedam opus esse conscriptum a Patre Roberto De Nobilibus Soc. Jesu anno 1621; cujus autographum ipsemet diligenter evolvit in Indiis, ubi asservabatur in antiquo Jesuitarum collegio. Exaratum autem est lingua samscritica, quam P. De Nobilibus optime callebat, ut viam sterneret Indis faciliorem ad christianam fidem amplectandam. Dissertatio D. Ellis inserta est vol. xiv *Researches asiatic.* Cfr. *The british catholic colonial quarterly intelligencer*, n. 2, pag. 161, art. *Robertus De Nobilibus and his Ezour Vedam*, London 1834. Animadvertendum tamen est, longe ante ejusmodi Anglorum perlustrationem notum fuisse catholicis Ezour Vedam, apocryphum opus fuisse. In opere enim : *Codices mss. indicis bibliothecæ de Propaganda*, dicitur : *Hoc opus est apocryphum.* Sonnerat, vol. ii, p. 41, liv. 3, jam suo tempore scribebat : *L'Ezour Vedam est un livre de controverse, écrit à Manilipatam par un missionnaire... C'est à tort que M. de*

bylonenses, Ægyptii, Indi, ut gentis suæ primordia augustiora redderent, adornarunt certatim, splendidæ sunt fabulæ, quæ sacrarum Scripturarum testimonium lædere nulla ratione valent.

212. 5° Cum mosaïca historia mirum in modum profana historia consonat. Historicus sacer narrat filios Noë in campo Sennaar prope Euphratem versatos primitus esse, seu Chaldæam primum incoluisse; atqui Babylonenses, Assyrii, quibuscum commiscentur Chaldæi, primæ nationes sunt, quas Herodotus et Diodorus Siculus commemorant, quarum, ut vidimus, nullum monumentum affertur, quod nedum ultra mundi originem Gen. I descriptam, sed nec ultra diluvii catastrophen progrediatur.

213. Scientiarum præterea atque artium initia et progressus infantiam mundi invicte demonstrant. Ante Hebræorum legislatorem quis nobis germanæ qualiscumque scientiæ indigitet vestigium? Cadmus quippe ex Phœnicia omnium primus perhibetur saltem ex communiori sententia (1), qui litteras in Græciam detulerit XII aut XVI sæculo ante æram christianam. Ante Thaletem et Pythagoram vix audita philosophiæ notio (2). Pingendi atque sculpendi artes felicioribus dumtaxat temporibus apud Græcos excelluerunt, earumque auctores fere omnes noti sunt. Quodsi recentioribus archæologis fidem adhibemus, Italia jam sua habebat politioris cultus monumenta, cum vix e barbariei sinu Græcia emergere incipiebat (3). Unde factum est, ut procul mis-

Voltaire et quelques autres donnèrent à ce livre une importance qu'il ne mérite pas.

(1) Dixi juxta *communiorem sententiam*, nam Freret in *Mémoires des inscriptions*, etc. tom. v, pag. 311 et seqq. contendit 1° Cadmum Moyse annis 103 antiquiorem esse; 2° græcos characteres seu litteras proprias habuisse, quum Cadmus ad eos detulit characteres phœnicios, quos suis substituerunt (Vid. ib. pag. 615).

(2) Vid. Diogenes Laërt. in proœmio, seg. 12 et 13.

(3) Sic inter ceteros sentiunt Clavier, *Histoire des premiers temps de la Grèce*, *Discours prélimin.* ac inter nostros italos, Mech. Delfico, *Dell' antica numismatica della citta di Atri*, etc. pag. 11, Napoli 1826; quæ opinio magis invaluit ex quo tot monumenta effodiuntur ex Etruriæ regalis veteri provincia apud Vetulonienses, Populonienses, Tarquinienses, Vul-

sis mythologicis omnibus antiquis narrationibus, qui historiam veterem scribere aggrediuntur, a detectis nuper in Etruria præsertim monumentis initia ducant, in iisque fundamenta jaciant. Hæc autem monumenta longe recentiora sunt, et in eam epocham incidunt, qua homines post phalegicam dispersionem in exiguas primum societates coaluerunt (1). Jam vero si hominis creatio per tot annorum myriades, quas fabulabantur increduli, supra Moysem altius conscenderet, undenam factum est, ut hominum ingenium incultum prorsus tanto temporis spatio contra ipsius naturam perstiterit?

214. 6° Consonant demum ipsæ observationes geologicæ, prout ostendunt commemorati Cuvier, De Luc, Brocchi etc., ex quibus constat vel nuspiam hactenus reperta ossa fossilia humana, vel si quæ novissimis temporibus reperta perhibentur (2), si *vere fossilia* dici debent, certe rarissima esse. Sic neque instrumenta vel metallica vel lapidea vel alterius cujuscumque naturæ ab hominibus fabrefacta et elaborata reperiuntur in locis et adjunctis, quæ nimiam antiquitatem ostendant. Unde sequi videtur, non modo humanum genus epocha a Moyse indicata antiquius non esse, sed fortasse etiam tempore diluvii noëtici non ita dispersum fuisse, nec ita multiplicatum, ut multi putant (3).

215. Reliqua prætermitto, ne in re non dubia argumentis uti videar non necessariis, cum ex dictis facile constet, frustra incredulos laborasse ad ostendendum genus humanum ex historicis documentis antiquius esse epocha a Moyse constituta (4).

cienses ac Cæretes præsertim. Hæc tamen omnia nondum ita sunt certa, ut non de ipsis inter se certent archæologi.

(1) Delfico, op cit.

(2) Cfr. *Discours sur les révolutions du Globe*, Paris, vel ejusdem operis versio italica cum notis Ignatii Paradisi, Florentiæ 1828, tom. I, § 201 et seqq.; De Luc, *Lettres. physiques*; Brocchi, op. cit. *Introduzione*, pag. 36 et seqq. *Fossile* porro dicitur, quod sub terrestribus, ut vocant, *stratis* fossum est. Circa hæc fossilia humana, seu ut vocant *anthropolitas*, vide quæ cl. Cam. Ranzani, *Elementi di Zoologia*, tom. II, Bologna 1821, scripsit in prolixa adnotatione addenda ad hominis articulum pag. 720 et seqq., ubi accurate expendit, quæ a geologis de ejusmodi ossibus fossilibus reperta dicuntur, et judicia, quæ ab ipsis lata sunt.

(3) Inter ceteros ita censent auctores angli *Historiæ universalis*, tom. I.

(4) Etsi, ut ex dictis patet vix quid-

DIFFICULTATES.

216. Obj. primo. 1° Chaldæi jam ab Alexandri ætate, teste Diodoro Siculo (1), astronomicas observationes servabant quadringentorum septuaginta duorum annorum millium. 2° Herodotus præterea refert, se accepisse a sacerdotibus ægyptiis, a primo ipsorum rege Vulcano 330 reges regnasse usque ad Möerim, qui juxta illos regnabat anno 1350 ante natum Christum et usque ad Setum alios 341 regnasse per annos 11,340; eosdemque ei ostendisse 345 lignea simulacra, imagines præ se ferentia totidem pontificum, qui a patre in filium alter alteri successerant; addebant tanto illo temporis spatio bis solem ortum esse ad occidentem, bis invicem ad orientem occidisse (2); quibus si accedant observationes astronomicæ Indorum atque Sinensium, tantum non confecta res erit (3). Hæc autem confirmantur ex zodiacis et planispherio non ita pridem detectis in templis Tentyræ atque Latopolis (Esne), ex quibus patet juxta regulas *præcessionis æquinoctiorum* a duodecim ferme annorum millibus ea exculpta fuisse (4). Ergo.

quam nihil omnino his indigeamus, animadvertendum tamen est, posse etiam quemque Catholicum sequi chronologiam LXX vel textus samaritani; adeoque tam licet, salva fide, ponere circiter 4000 annos inter Adamum et æram christianam, quam 4891 cum P. Tournemine, vel 5199 cum Eusebio Cæs., Beda et Martyrologio Romano, vel etiam 5504 cum Ecclesia alexandrina, 5508 cum Theophilo antiocheno et Chron. alex., 5510 cum Ecclesia Constantinopolitana, 5604 cum Clem. Alex., 5800 cum Lactantio, 5972 cum P. Pezron, 6000 cum S. Cypriano, 6004 cum Isaaco Vossio, 6011 cum S. Juliano Toletan. vel 6311 cum Onuphrio Panvinio, adeoque, si revera tantam humani generis antiquitatem certa monumenta demonstrarent, nil inde religio et sacrorum codicum auctoritas detrimenti caperet.

(1) *Biblioth.* lib. II, pag. 118, edit. Laur. Rhodomani, Hanov. 1604.

(2) *Herodot.* lib. II, pag. 55 et pag. 64, edit. Henr. Stephani 1566.

(3) Mirum est quantum tribuat astronomicis observationibus Indorum, Sinensium, etc. Bailly in suo *Traité de l'astronomie indienne et orientale*, in-4°. Paris 1787. Cfr. *Discours préliminaire*, pag. 110 et suiv., 129 et suiv., 140 etc.; ast non leviter vapulat a Delambre, quem inferius proferemus.

(4) Nomine *præcessionis æquinoctiorum* venit motus pene insensibilis,

217. Resp. Ad 1^m, et 2^m, *Dist.* Ea referunt memorati historici mendacibus narratiunculis decepti, *conc.;* veridicis ducti, *neg.* Ad observationes enim astronomicas Chaldæorum quod spectat, quæque ad nos pervenerunt, La Place ostendit, eas octingentis annis non excedere æram christianam (1), neque antiquiorem esse astronomiam Ægyptiorum. Quæ de ortu et occasu solis ipsi retulerunt, satis ostendunt, quanta fuerit veterum Ægyptiorum scientia. Indorum vero tabulas recentiores adhuc esse, ac ipso Ptolomeo posteriores idem Cl. astronomus evincit (2). Delambre autem longe probabilius censet Sinenses mutuatos esse suam doctrinam astronomicam ab Indis primo, deinde vero a Mahumedanis (3). Hoc porro certum est, omnes antiquas observationes, ipsis fatentibus, periisse, nec nisi anno 104 ante Christum Sse-Ma-Tssien nonnulla documenta ac præcepta collegisse ad metiendum planetarum motum et ad eclipses determinandas (4). Unde nec demonstratur necessitas confugiendi cum Montucla vel cum P. Tournemine ad diversas chronologias versionis alexandrinæ aut codicis samaritani, ut rationem reddamus observationum sinensium, quæ factæ perhibentur tum sub Fo-Hi, anno 2858 ante Christum, tum anno 2608 sub Hoang-Ti, ac præsertim eclipsis, quæ contigisse fertur anno 2159 juxta P. Mailla vel anno 2155 juxta P. Gaubil, quæ cum ab astronomicis oscitantibus vel indoctis Hi et Ho prænunciata non fuerit, ipsi ab imperatore Tchong-Kang, misso contra eos exercitu, capite damnati dicuntur. Quæ

quem habent stellæ fixæ ex oriente in occidentem, cujusque circulus completur spatio 25,960 annorum.

(1) *Exposition du système du monde*, liv. v, chap. 1, pag. 291; cfr. Cuvier, *Discours sur les révolutions du globe*, § 281-293, § 320-326.

(2) Ibid. pag. 294, ubi rejicit assertiones Bailly, suppresso tamen ejus nomine. Sic Delambre, *Histoire de l'astronomie ancienne*, Paris 1817, liv. 1, chap. 1, pag. 11 et suiv., ubi, prolatis ineptissimis astronomicis Ægyptiorum doctrinis, concludit: *Tout ce que nous avons d'ailleurs de l'astronomie des Égyptiens ne prouve que l'ignorance de ces prêtres si vantés.* Quod confirmat cap. 6, ubi agit de Manethone, et ridet de conatibus Bailly. Cfr. etiam Cuvier, lib. cit. § 257-280, § 306-319.

(3) Delambre, op. cit. liv. II, chap 1, pag. 398.

(4) Cfr. Gerdil, *Saggio d'instruz. teolog. De Deo creatore*, *Cinesi.*

certe omnia vel fabulosa vel saltem valde incerta sunt (1). Idem præterea Delambre ostendit, omnes recensitos populos adhuc in infantia scientiæ astronomicæ versari, nec nisi elementares aliquot atque imperfectas illius notiones habuisse, vel etiam adhuc habere, quæ nec scientiæ nomen merentur (2).

218. His positis, ad testimonium Diodori Siculi reponimus, ipsum fortasse numeris illis designasse quosdam Chaldæorum cyclos, quos *Saros*, *Neros* et *Sossos* vocabant (3).

219. Observationes Chaldæorum, prolatæ a Ptolomæo, sunt decem observationes eclipsium satis ineptæ, nec antiquiores anno 721 ante Christum (4).

220. De ænigmatica mysterioque plena narratione sibi invicem contradicentium Ægyptiorum dicimus, nondum liquido inter doctos constare, quid sibi per illam voluerint; alii enim aliter eam interpretantur, seu potius divinare contendunt. Aliqui suspicantur, eam non fuisse nisi sacerdotum illorum sycophantiam, quod quidem mihi omnibus perpensis vehementer probatur (5). Saltem ex parte fabulosa est.

221. Inter eos, qui definire conati sunt epocham zodiacorum et planisphærii Tentyrensis, tot sententiæ quot capita. Planisphærium Lutetiam delatum accurate examinavit Delambre, qui decernere non dubitavit illud Alexandro M. posterius esse, et præsertim Cl. Biot, qui ex accuratis mensuris et calculis deduxit,

(1) Delambre, loc. cit. pag. 350 et suiv.

(2) Ibid. chap. 2 et suiv. ubi pag. 400, loquens de historia astronomiæ Indorum Bailly, sic scribit de hoc auctore: *Quelquefois, et surtout dans ce dernier ouvrage, il s'appuie sur une masse imposante de calculs, dissimulant avec soin tout ce qui pourrait nuire à sa cause, ainsi que les objections qu'on pourrait lui faire et qu'il a dû sans doute apercevoir lui-même.* Cfr. quoque *Discours prélim.* pag. 17.

(3) Cfr. Laplace, *Exposition* etc. liv. v., chap. 1, pag. 291.

(4) Laplace, ibid. Quarum tres lunæ eclipses præcipuæ sunt, quæque a Babylonensibus observatæ sunt anno 619 et 720 ante æram christianam. Cfr. etiam Delambre, op. cit lib. 1, chap. 1, pag. 4.

(5) Sic enim loquitur Delambre, loc. cit. pag. 11.: *Hérodote avait appris d'eux* (prêtres égyptiens) *que le soleil avait changé quatre fois les points de son lever, qui étaient devenus ceux de son coucher; ou Hérodote ne les a pas compris, ou ils étaient des hableurs ignorants, ou bien ils se sont moqués d'Hérodote.*

illud exhibere cœli formam seu statum, prout erat a septingentis ante Christum annis, addit tamen illud post æram christianam constructum esse. Et revera, quæcumque cœli forma seu status ab his monumentis referatur, non ideo sequitur ea tempore statui illi respondente constructa esse; uti, si picta tabula referat antiquum alicujus urbis vel regionis statum, non idcirco illo tempore picta fuit. Verum hæ disquisitiones fere inutiles sunt. Architectura enim et sculpta vel picta signa ostendunt ad epocham non valde remotam pertinere templa Tentyræ et Latopolis. Templi Tentyræ, ubi erat planisphærium, porticus in qua adhuc zodiacus superest, sacra erat *Saluti Tyberii*, ut docet græca inscriptio. In minori templo Latopolis (quod jactabant ædificatum saltem anno 2700 vel 3000 ante Christum) adest columna sculpta et picta (et quidem eo stylo, quo proximus zodiacus) anno X Antonini, seu anno 140 æræ christianæ. Præterea divisio illa zodiaci, quam putabant solstitium indicare, nullam cum eo relationem habet. Arca cadaveris juvenis defuncti anno XIX, seu 116 æræ nostræ, præ se fert zodiacum cum distributione signorum ut in templo Tentyræ (1). Quæ omnia argumento sunt invictissimo

(1) Cfr. Biot, *Recherches sur plusieurs points de l'astronomie égyptienne*, Paris 1823, Avant-propos, pag. 36 et suiv., ubi inter cetera scribit: *Pendant l'impression de l'ouvrage que je soumets ici au public, deux savants distingués, M. Champollion le jeune et M. Letronne, ont, par des découvertes fort diverses, jeté une lumière toute nouvelle sur l'époque véritable à laquelle ont été faites les sculptures astronomiques de Denderah et de Latopolis.... M. Champollion.... a trouvé qu'il* (l'alphabet hiéroglyphique) *reproduisait les titres et les noms de plusieurs empereurs romains, tels que César, Tibère, Domitien, Claude, etc. Il a cru même reconnaître, sur le contour extérieur du zodiaque circulaire de Denderah, le mot* autocrator, *exprimé dans ce genre de caractères; ce qui établirait que ce monument a été sculpté sous la domination romaine. Le travail de M. Letronne, quoique conduisant à des résultats équivalents, est fondé sur des preuves d'une nature toute différente. Il repose sur la discussion des inscriptions grecques trouvées en Égypte, et dont quelques-unes étaient sculptées sur les temples mêmes de Denderah et de Latopolis.* Ast præstat consulere integrum opus, in quo confutat præsertim Fourier, qui antiquissimam epocham his monumentis assignat. Cfr. insuper Letronne, *Recherches*, etc. pag. 180 et in *Observations*, etc. pag. 30; Cuvier loc. cit. § 335-385. Legi etiam possunt

inepta prorsus esse, quæ increduli non ita pridem exinde contra revelationem intorquebant, classicumque canebant, quasi triumphum adversus mosaïcam historiam retulissent. Quam miseri sunt, geminare prorsus juvat, incredulorum conatus (1)!

222. Obj. secundo. Impossibile est tam angusto temporis spatio, quale ab Adam seu potius a Noë ad nos usque fluxisse supponitur, adeo multiplicari homines potuisse, ut universum terrarum orbem occupaverint; ergo.

223. Resp. *Neg.* Etenim Euler inito calculo ostendit, quod si homines a diluvio vel a creatione singulis annis (prout tunc temporis fieri poterat) per decimam sextam partem multiplicati fuissent, sola quadringentorum annorum periodo integer eorum numerus excedere debuisset ingentem summam centum sexaginta sex mille, sexcentum sex decies centena millium, ad quam multitudinem continendam alendamque non sufficeret totius terraquei orbis amplitudo (2); cujus quidem calculi veritas confirmatur ex facto multiplicationis Israëlitarum in Ægypto (3).

D. Testa dissertatio, cui titulus : *Il zodiaco di Dendera illustrato*, Roma et Genova 1822 ; Gussman S. J., *Sugli antichi zodiaci d' Egitto, traduz. dal tedesco*, Venez. 1802, cum addition. traductoris Potzobut S. J.; *Recherches sur l'antiquité du zodiaque de Denderah*, etc.; Brocchi, *Bibliotheca italiana*, tom. XVIII, pag. 338 ; *Correspond. astronom. du baron de Zach*, vol. VI, n. 5, ubi legitur epistola D. Riccardi cum notis ejusdem baronis de Zach.

(1) Ægyptiaca monumenta, quæ hac potissimum ætate eruditi viri illustrarunt, chronologiæ mosaïcæ non modo non adversari, sed mirum in modum cum eadem conspirare, novissime ostendit Cl. Hippolytus Rosellini, in ingenti opere, cui titulum inscripsit : *I monumenti dell' Egitto, e della Nubia, disegnati dalla spedizione scientifico-letteraria toscana in Egitto, distributi in ordine di materia, interpretati ed illustrati*, parte I, *Monumenti storici*, tom. I, Pisa 1832, tom. II, Pisa 1833. Omissis porro, quæ eruditus archæologus scribit tom. I, capp. 4, 5, 7, etc. hanc ejus conclusionem legimus, tom. II, cap. 4, § 2, pag. 83 : *Sarrebbe in vero difficile desiderare un migliore accordo frà la cronologia sacra et quella della storia di Egitto*, id est, *Difficile admodum videbitur, perfectiorem optasse concordiam inter chronologiam sacram et chronologiam historiæ Ægyptiacæ*. Hoc opus, quod nondum absolutum est, plurimam lucem in omnibus, quæ ad religionem spectant, affundit remotissimæ illi antiquitati.

(2) Euler. tom. I, *Introduct.* exempl. 3, cap. 4, *De qualitatibus exponentibus et logarithmis*, tum exempl. 4.

(3) Ducentos quindecim annos in

224. Obj. tertio. Nullum saltem est argumentum, quod ex artium et scientiarum ortu et progressu eruitur ad adstruendam generis humani novitatem. Fieri enim potuit, ut ob diversas nobisque incognitas vicissitudines vel generales cataclysmos oblivione penitus obrutæ fuerint, ac denuo postea ac pluries inventæ (1); ergo.

225. Resp. *Neg. antec.* Ad probat. vero animadverto, 1° hic non agi *de possibilitate*, sed *de facto;* ostendant proinde adversarii monumentis certis tum illas vicissitudines, tum generales illos cataclysmos reipsa locum habuisse, alioquin nullam vim habet proposita difficultas. Porro nonnisi unum universalem cataclysmum memorant omnium gentium annales, quem nec antiquissimum jactant. Animadverto 2° nonnullas artes tantæ necessitatis esse ac in usu quotidiano positas, ut data etiam qualicumque vicissitudine, nunquam possint obliterari. In quacumque propterea hypothesi, nisi universum humanum genus perierit, non amplius opus esset, qui vel aratrum inveniret, vel qui nos artem fabrilem doceret, vel qui vitem ostenderet; neque amplius in deorum album referretur, qui nos de litterarum usu instrueret (2). Sed hæc satis sunto.

Ægypto degit Jacobi familia juxta eruditiores chronologos; ita tamen propagata est, ut in exitu Israëlitarum ex Ægypto sexcenta et amplius hominum millia fuisse referantur, et ea quidem bellicæ tantum juventutis, demptis nempe mulieribus, pueris et senibus, quibus per sexum aut per ætatem arma tractare minime licebat, imo et Levitarum viginti duobus millibus, ad ministerium custodiamque excubantium. Dixi 215 annos; nam annos 430 peregrinationis Hebræorum, de quibus Galat. III, 17, eruditiores chronologi non ad servitutem illorum in Ægypto referunt, sed a promissione repetunt facta Abrahamo Gen. XII, secundum quam statim a Charan egressus in Chananæam commigravit. Cfr. Joan. Bapt. Ricciolii S. J. *Chronologia reformata*, Bonon. 1669, tom. I, lib. VI, cap. 6, concl. 6, pag. 259 et seqq.; vid. etiam Petav. *De doctrina temp.* tom. II, lib. IX, cap. 25. Antv. 1703.

(1) Bailly, *Hist.* etc. Celsus apud Origenem, lib. I, n. 20.

(2) Cfr. Brocchi, *Conchiologia fossile*, etc. *Introduzione*, pag. 39 e seq., ubi absurdam adversariorum hypothesim abunde confutat.

TRACTATUS DE DEO CREATORE

PARS III.

DE HOMINE.

226. Perfecerat operis sui partes omnes, quum sese Deus ad hominem condendum convertit, perinde ac si antea domum exstruere atque exornare voluisset; illius enim causa facta sunt omnia, ut scilicet eorum omnium et usu et contemplatione frueretur; atque hic veluti per gradus ad Dei notitiam, admirationem, amorem denique ac prædicationem assurgeret (1).

227. Quidquid ad philosophiæ ac sacrarum litterarum professores spectat, omnino omittimus; quidquid est theologi, in

(1) Communis ac recepta Catholicorum sententia e sacris litteris deprompta hæc est, Deum hoc universum ad gloriæ suæ manifestationem condidisse. Dicitur enim Prov. XVI, 4: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus....* Attamen ex recentioribus Kantius autumat Deum, in constituendo summo mundi creati fine, naturarum tantum intelligentium habuisse rationem. Vid. *Kritik. der prakt. Vernunft*, seu *Critica rationis practicæ*, pag. 235 et seqq.; *Krit. der Urtheilskr.* seu *Critica facultatis judicandi*, pag. 338 et seqq., 421 et seqq. In eamdem sententiam concesserunt Chr. Will. Snell, *Drei Abhandlungen*, etc. seu *Tractatus tres de materia philosophiæ*, tract. 2, *De optimismo*, Lips. 1796; Jacobi, *Allg. Religion*, seu *Religio generalis*, pag. 416 et seqq.; Ammon, *Summa theol. Christ.* pag. 131 et seq.; Wegscheider, *Inst. theol.* § 96. Horum potius Protestantium et rationalistarum vestigiis quam Catholicorum insistere maluit Georg. Hermes, qui in *Introduct. philosophica*, Monast. 1819, quæst. 2, § 71, pag. 470, repudiata communi theologorum sententia, qui affirmant Deum gloriam suam in creatione rerum veluti finem habuisse, post plura satis obscure disputata concludit: *Deus itaque creavit hominem propter hominem, et quidem ad ejus felicitatem; nam Deus, ut ens moraliter perfectum et bonum, non potuit ei male, sed unice bene velle. Dixi: et quidem ad ejus felicitatem, hoc est, non ad sensibilem felicitatem, nam fruitio sensibilis non habet valorem immutabilem pro ente rationali-sensibili, et nunquam erit eo digna, sed*

postrema hac tractatus parte, in qua de homine disserimus, nos consectabimur, ne longius, quam par est, disputatio discurrat. Ut igitur præstitutis finibus contineantur, quæ de homine disceptari solent, de ejusdem in primis creatione, felicitate et gratia, seu gratuita elevatione; de ipsius deinceps lapsu, et peccati ori-

ad felicitatem, quæ oritur ex convenientia moraliter libere acquisita. Cetera omnia super terram non possumus admittere nisi propter hominem facta esse. Homo igitur erit inter omnes creaturas unicum ens, propter quod Deus hunc mundum condidit. Verum hæc doctrina, præterquam quod identica est cum Kantii ceterorumque rationalistarum placitis, quæ ducunt ad *optimismum*, ut patet ex Wegscheider loc. cit. exinde oritur, quod non bene dignoscuntur diversi fines, qui simul confunduntur. Interdum enim *finis* nomine intelligitur *id*, *cujus obtinendi gratia eligitur medium*, et a scholasticis dicitur *finis cujus;* interdum venit *causa finalis,* eo quod participet rationem causæ, quæ importat influxum in existentiam alterius (Vid. Suarez, *Metaph.* disp. 12, sect. 3, n. 3); rursus finis usurpatur pro ea ratione aliquid volendi, quæ nomen finis habet, quatenus est aliquod bonum per se appetibile, sed præscindit ab eo, quod hoc bonum possideatur vel desideretur, et passim dicitur *finis quia.* Præterea finis usurpatur pro subjecto, cui volumus aliquod sive bonum sive malum; atque hic dicitur *finis cui;* qui rursum in duos distinguitur, ultimum et non ultimum sive proximum. Insuper finis id etiam dicitur, quod alicui volumus; atque hic appellatur *finis qui.* Tandem finis vocatur possessio boni, quod intendebatur, atque hic audit *finis quo.* His positis, 1° Finis creationis mundi per modum causæ a Deo, vel realiter vel per nostrum cogitandi modum a Deo distinctæ, nullus esse potest (Cfr. S. August. *De Genes. cont. Manich.* cap. 2, pag. 316, et in libro *Quæst.* 83, q. 28, pag. 211, et S. Thom. p. 1, q. 19, a. 5). 2° Finis creationis mundi per modum rationis, qua Deus ex nostro intelligendi modo illam voluit, est divina bonitas (Cfr. S. Aug. *De Gen. ad lit.* lib. 1, cap. 7, n. 13, col. 121; et *De civ. Dei,* lib. XI, cap. 21, col. 288; nec non S. Thom. p. 1, q. 44, a. 4; et *Contra gentes,* lib. II, cap. 35, et alibi passim; Vasquez in 1 part. Disp. 82, cap. 2 et seqq.). 3° Deus in creatione mundi habuit pro *fine cui* omnium ultimo gloriam suam, id est, cognitionem divinarum perfectionum, ex qua creaturæ intelligentes in Dei laudem assurgunt, quæ est notio propria hujus nominis, juxta S. Thom. II, 2, q. 132, a. 1. Quod expresse declaratur Isaï. XLIII, 7; Deut. XXVI, 19; Ezech. XXVIII, 22; Prov. loc. cit. Psal. XVIII; Baruch III, 35; Apoc. 1, 8 etc. 4° Deus in constructione hujus terræ et omnium brutorum animalium, quæ in ipsa sunt, habuit homines pro fine immediato, ut Scripturæ aperte declarant, Psal. CXIII; Psal. VIII; Gen. I, 26, 28 (Cfr. Suarez, *De oper. sex dier.* lib. III, cap. 17, n. 13 et seqq.; Pallavicini,

ginalis propagatione et effectibus; de futura demum pro meritis hominis sorte ac resurrectione ex ordine agemus. Atque hac porro ratione, quæ potiora sunt ac scitu maxime necessaria, complectimur pro diverso hominis statu ac multiplici conditione.

Del bene, lib. II, cap. 2 et seqq.). Hæc enucleatius exponenda erant adversus eos, quos omnia permiscere juvat, ut absurda quæque obtrudant, ex quibus deinde pessimæ consecutiones deducuntur, ut videbimus disserendo adversus Bayle, ubi de æternitate pœnarum, quæ necessariam habet cum hic dictis connexionem. Videsis Andr. Spagni, S. J. *Diss. de mundo*, prop. 9, sect. I et seqq. Romæ 1770. Ceterum, cum agatur de re summi momenti, nempe de fine hominis et totius universi, nos non piget unum vel alterum ex S. Thoma depromere argumentum, quo ostendatur adversus G. Hermes, Deum debuisse omnino hominem propter se creare, nec alium in hoc sibi finem præstituere posse, neque in hoc respicere commodum proprium, ut Hermes autumat, sed bonum nostrum. Sic igitur loquitur S. Doctor, *Contra gentes*, lib. II, cap. 25 : *Finis divinæ voluntatis non potest esse nisi ejus bonitas*; *non autem agit propter hunc finem producendum in esse.... cum bonitas ejus sit æterna et immutabilis, ita quod ei nihil accrescere potest*; *nec etiam potest dici, quod propter ejus meliorationem Deus agat; nec etiam agit propter hunc finem acquirendum sibi; ipse enim est sua bonitas. Restat igitur, quod agat propter finem, in quantum effectum producit ad participationem finis.* Rursum ibid. lib. I, cap. 93, Deus nobis non benefacit, *ut sibi exinde aliquid accrescat, sed quia ipsum communicare est sibi conveniens, ut fonti bonitatis. Dare autem, non propter aliquod commodum ex datione expectatum, sed propter ipsam bonitatem et convenientiam dationis, est actus liberalitatis.* Cfr. præterea in locis cit. *Sane*, ut inquit P. Rogaccius S. J. in op. *Unius necessarii*, part. I, cap. 25, *ullane liberalior esse potest ac beneficentior voluntas, seu lucis erga hominem cæcum, quam si illum spectatorem suæ pulchritudinis cupiat, seu fontis erga siti confectum, quam si ad gustandos suos latices eum provocet?* Sed consulendus idem auctor, qui non minus pie quam solide id evincit.

CAPUT I.

DE HOMINIS CREATIONE.

228. Duo potissimum errores adversantur mosaïcæ creationis historiæ. Alter eorum est, qui hominem a Deo, saltem immediate, creatum negant, sed vel ab terræ ipsius fecunditate, vel ab ovo, vel limo sicut ranæ ex Nilo eum prodiisse affirmant (1). Nullum fere argumentum est, quo magis increduli et athei torqueantur, quam istud de anthropogonia seu hominis origine : circa quam, quidquid absurdi ac ridiculi ægri somniis excogitari potest, commenti sunt. His accedunt rationalistæ ac neoterici biblici, qui in mosaïca anthropogonia non agnoscunt nisi *mythum*, ac Moysem propterer primum *mythographum* appellare non verentur (2). Alter error eorum est, qui autumant ante Adam alios homines fuisse conditos, qui propterea *præadamitæ* audiunt. Hujus erroris instaurator fuit Isaacus La Peyrere (3) e Calvini disciplina,

(1) Neeldham et Buffon negant, saltem immediate a Deo hominem conditum esse, sed prodiisse affirmant ex particulis vel essentiis, ut vocant, *organisatricibus* aut vi vegetativa, quibus Deus naturam ditavit. Cfr. Spalanzani, *Osservazioni microscopiche*, etc. tom. II, Milano 1826. Aristoteles modo emittit *hypothesin* de humano genere nunquam cœpto; modo eam vocat πίστιν, *persuasionem*. Denique lib. III, *De generat. anim.* concludit : *Quare et de hominum ac quadrupedum ortu non absurde quis conjiciat, si olim ex terra editi sunt, id duorum modorum altero evenisse, aut ut ex verme*, ὡς σκώληκος, *primum existerent, aut ex ovis*, ἐξ ᾠῶν, *ederentur*. Expositis autem his modis, ait : *Quare, si quid initium existendi animantibus fuit, id altero de duobus istis modis contigisse manifestum est.* Ὅτι μὲν οὖν εἴπερ τὶς ἀρχὴ τῆς γενέσεως πᾶσι τοῖς ζώοις, εὔλογον δυεῖν τούτων εἶναι τὴν ἑτέραν, φανερόν. Vid. edit. Paris. 1619, tom. I, part. alt. pag. 1113. Aliqua tamen venia dignus est, utpote revelatione destitutus, si ita desipuit. At nulla venia digni sunt recentiores illi, qui, ut revelationem abjicerent, nihilo minus desipuerunt circa hominis originem, quorum alii ex ovo, vel putredine, vel mari vel piscibus ortum eum autumarunt, alii infinitam successionem admiserunt, quos vel recensere inane omnino opus esset.

(2) Ita Wegsch. § 98, n. (*a*), p. 321.

(3) In op. *Præadamitæ, vel exercitatio exegetica in Epist. ad Rom.* V, 12 et seqq. in-4°. Lyon 1655, quem nonnulli alii in eadem sententia præcesserunt, quos recenset Calovius in

qui tamen ad meliorem postea frugem revocatus errorem hunc una cum hæresi calviniana ejeravit. Parum ab hoc errore abludunt ii, qui censent non omnes homines ab eodem parente progenitos esse, sed contendunt in qualibet mundi plaga suos fuisse aborigenes, qui specie distinguerentur, a quibus diversæ hominum gentes prodierunt (1). Ad ejusmodi errores convellendos sit

PROPOSITIO I.

Primi parentes immediate a Deo conditi sunt.

229. Dum immediate a Deo conditos progenitores asserimus, non solum de anima, sed etiam de corpore propositionem hujusmodi intelligi volumus, seu de toto homine. Rursum, dum dicimus hominem etiam quoad corpus, id affirmamus ad excludendum memoratum incredulorum errorem, qui hominem repetunt ex causa immediata naturali; nec enim propositum nobis est manus miscere cum scholasticis illis, qui opinati sunt, Deum ministerio Angelorum usum esse ad protoparentis corpus e terræ limo plasmandum (2), cui ipse postea vitam et animam communicavit (3) atque indidit. Itaque primo sensu sumpta

System. locor. theol. tom. III, pag. 1041, nec non Von Irwing, *Ueber den Ursprung*, etc. seu *De origine cognitionis veritatis et scientiarum*, Berolini 1781.

(1) Telliamed seu de Maillet in op. *De origine mundi*, pag. 201, affirmat Ægyptios, Indos, etc. seu viginti populos docere homines indigenas et aborigenes fungorum adinstar e terra prodiisse. Alibi asserit pisces in homines mutatos, præsertim in regionibus septemtrionalibus. Sublimis sane philosophia! Alio sensu aborigenes admiserunt Carli, Fabroni et Aloys. Bossi, *Dell' istoria d'Italia antica e moderna*, Milano 1819. Sed de his postea.

(2) Cfr. Cornel. a Lapide in hunc locum. Similia habet Philo, *De opif. mundi*. Ast S. Basil. *Hexaëm.* hom. IX; Ambr. *Hexaëm.* lib. VI, cap. 7, n. 40; S. Aug. *De Genesi ad lit.* lib. IX, cap. 15; Theodoret. *In gen.* q. 19, Angelos excludunt.

(3) Nonnulli contendunt distinguendum esse principium vitale ab anima, atque ab Apostolo tres homini partes tribui σῶμα corpus, ψυχὴν vitam animalem, et πνεῦμα vitam spiritualem, rationem, I Cor. XV, 44 et seqq. Coll. II, 14; I Thes. V, 23; Heb. IV, 12. Veteres philosophos distinctionem instituisse inter *animum* et *animam* certum est, ut testatur Cicero, tum alibi, tum *Tus-*

propositio ad fidem spectat, ut patet ex superius recitato decreto Concilii Lateranensis IV.

230. En autem quomodo ejusmodi veritatem evincimus revelatione duce : Gen. II, 7, aperte traditur, jam conditis omnibus animalibus, *Formavit Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Deus proinde totum hominem condidit, per se enim corpus e limo terræ *formavit*, animam vero per *inspirationem* indidit.

231. Et hæc quidem de mare. De feminæ autem formatione et ortu legimus, ibid. II, 21 : *Immisit Dominus soporem in Adam; cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus et ædificavit eam in mulierem.* Si hæc porro in sensu historico ac litterali intelligantur, satis superque perhibent utrumque protoplastam a Deo ipso formatum et conditum fuisse; jam vero prout jacent accipienda ea verba esse, ipse contextus, sensus traditionalis Hebræorum et ceterorum librorum sacrorum irrefragabilis auctoritas ostendunt.

232. Ac in primis contextus id postulat. Nisi enim litteralis sensus ratio habeatur, cum iis verbis nulla ratione cohærent quæ sequuntur; vix enim Adam expergefactus a sopore suo Evam conspexerat, dum in illas voces erupit : *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea; hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est* (1). Ad hæc porro verba alludit apertissime

cul. IV, 5, quos imitatus Josephus, *Archeol.* lib. I, cap. I, num. 2 : Ἔπλασεν inquit, ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς λαβών, καὶ πνεῦμα ἐνῆκεν αὐτῷ καὶ ψυχήν, id est, *Finxit Deus hominem, accepto ex terra limo; immisitque in eum spiritum et animam.* S. Irenæus, *Adversus hær.* lib. V, cap. 6 : *Anima autem*, ait, *et spiritus pars hominis esse possunt, homo autem nequaquam.* Origenes, *De principiis*, lib. III, cap. 4; Nemisius *De natura hominis*, cap. I. Usus tamen obtinuit vocabula ψυχή et πνεῦμα promiscue usurpari non secus atque hebraïcæ voces רוּחַ et נֶפֶשׁ. Cfr. Lactantius, *De opificio Dei*, cap. 18, cum notis Joan. Bapt. Le Brun et Nic. Lenglet Dufresnois, tom. II, opp. Paris. 1748; ubi plura in hanc rem congeruntur. Lucretius fuse discrimen inter *animum* et *animam* prosequitur, lib. III, v. 138-161.

(1) Gen. II, 23.

Apostolus, I Cor. XI, 8, ubi ait : *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro* (1). Cfr. I Tim. II, 13. Neque Judæi, si fabulatores nonnullos excipias rabbinos, ab eodem sensu unquam recesserunt (2). Quod spectat ad veteres Ecclesiæ Patres, supervacaneum est ipsos singillatim recensere, cum una omnium sententia sit, formationem Evæ ex latere Adam dormientis fuisse typum Ecclesiæ ex latere Christi Domini in cruce mortui efformatæ.

233. Hinc, ipsis adversariis fatentibus, ex hoc veluti fonte pervulgati sunt ac recepti apud orientales mythi de feminæ formatione, mosaïcæ historiæ affines, præsertim apud populos Asiæ superioris (3); nec desunt hujus traditionis documenta apud populos recens detectos (4). Quæ quidem omnia aperte evincunt mosaïcam anthropogoniam nativo sensu accipiendam esse; ac propterea, quod inde sequitur, primos parentes immediate a Deo conditos fuisse.

DIFFICULTATES.

234. Obj. primo. 1° Homo e terra suapte natura oriri potuit per fortuitam motus ac materiæ conjunctionem. Plura enim corpora organis instructa a natura ipsa quotidie produci nemo non videt (5). 2° Quod vero refert Moyses Gen. II, 7, osten-

(1) Cfr. etiam Tob. VIII, 8.

(2) Philo Jud. allegorice exponit, lib. II, *Legis alleg.* pag. 109 seqq. apud Calmet, nonnullique Rabbini; ceterum Josephus loc. cit. Judæique passim universi, sensu litterali accipiunt.

(3) Ita Wegsch. § 98, n. (*a*). Sic *Einleit. art. Adam, in Ersch und Gruber Encyklopädie*, I, seu *Introductio art. Adam, in Encyclopœdiam Ersch et Gruber.* Sane ejus traditionis documenta apud Sinenses non pauca profert Windischmann, loc. cit. et apud Indos ibid. part. I, sect. 2, pag. 386 et seqq.

(4) Cfr. *Annales de Philosophie chrétienne*, Paris 1834, année v, n. 43, tom. VIII, Janvier, art. *Voyage et traditions, croyances, superstitions et reste des traditions primitives observées par M. Dumont D'Orville dans son voyage autour du monde à bord de l'Astrolabe, dans la Nouvelle-Zélande et les îles de Tonga;* ubi inter ceteras servata est traditio mulieris ex latere viri productæ.

(5) Sic auctor operis *Réflexions philosophiques sur le système de la nature.* Nec valde abludit Neeldham, qui omnia fere corpora organis instructa repetit a

dit hominem, humili nimium origine sua minime contentum, sibi a Deo eam accersivisse. 3° Sane commentarii mosaïci duplicem exhibent hujus originis historiam : *alteram* (Gen. I, 26), qua Deus uno actu, *alteram* minus puram atque perfectam (Gen. II, 7, 21, 22), qua primo marem e pulvere terræ, deinde feminam e costa illius deductam formasse traditur. 4° Quæ quidem ex incultioris ætatis ingenio et aliarum gentium de anthropogonia mythis accommodata sunt (1). Ergo.

235. Resp. Ad 1m, *Neg.* Satis est enim vel leviter anatomiæ principia degustare, ut quisque sibi persuadeat, absurdam esse hypothesin materialistarum, comminiscentium casu hominem e terra prodire potuisse. Tam affabre enim in humano corpore membra singula disposita sunt, ut nonnisi opus plane divinum ipsum esse quisque intelligat et altissimæ sapientiæ consilium in eo elucere. Quod autem de hac hypothesi dictum est, idipsum tute quivis pronunciare poterit de aliis similibus somniis incredulorum, qui dummodo possint sibi persuadere se a Deo conditore non prodiisse, absurda quæque devorant multo facilius libentiusque, quam infantes fabulas ac historiolas admittunt; attamen obducto supercilio sibi philosophi ambitiosum nomen adsciscunt (2).

vi vegetativa, ut ipse eam vocat, a qua repetit corpus Adam, imo et Evæ formationem, quæ adinstar populi junioris ab alio dissecti prodiit ex corpore Adam. Cfr. Spalanzani, *Opusculi di fisica animale*, Milano 1826, Opusc. 1°, part. 1, pag. 17, 18.

(1) Ita Wegsch. § 98, ubi concludit : *Ei vero, qui narrationes istas mosaïcas ad institutionem vitæ communis transferre studet, maxime cavendum est, ne homines nostri, puriore numinis idea imbuti, quam quæ in libris illis passim significata est, singula nimium premendo, offendantur, neve a pio in Deum creatorem amore et reverentia abducantur debita.* Ex quibus quanta sit hominis impudentia satis elucet.

(2) Quæri etiam posset, quare illa fortunatissima tellus, quæ homines ultro e sinu suo producebat, fecunditatem suam amiserit? Forsan respondebunt, quod olim Epicureus Lucretius, *De natura rerum*, lib. v, v. 824 et seqq. edit. Taurin. 1831.

Sed, quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto,
Mutat enim mundi naturam totius ætas;
. . . .
Sic igitur mundi naturam totius ætas

236. Ad 2m, *Neg.* pariter; et addo nullam aliam originem, si recta ratione quis uti velit, posse sibi quemquam confingere. Atque hinc fit, ut homo, velit nolit, ineluctabile semper secum ferat argumentum existentiæ Dei.

237. Ad 3m, *Neg.* Sed una eademque mosaïcis commentariis historia traditur; in primo quidem capite mundi ortum in universum ac summatim, in altero vero modus ac ratio exponitur, qua telluris recens creatæ nuda et incompta facies instructa sit plantarum ornatu, tum de maris et feminæ origine, atque de primorum parentum sede et conditione latius disseritur (1) ac per partes describitur. Evanescit propterea, quod a rationalistis

Mutat, et ex alio terram status accipit alter,
Quod potuit, nequeat; possit quod non tulit ante.

Cfr. Cudworth *Syst. intell.* cap. 5, § 68, 69, pag. 125, tom. II, edit. Lugd. Bat. 1773.

(1) Sic fere Rosenmüller, auctor adversariis non suspectus, in *Scholiis in V. T.* in hunc loc. ubi solvit omnia argumenta eorum, qui contendunt caput primum et secundum Geneseos, non ab eodem, sed a diverso auctore esse conscripta. Præstat vero adnotare, Eichhorn inferre antiquioris ætatis et scriptoris esse, quæ cap. 2 et 3 Gen. habentur, ex dicendi genere, quod ibi deprehendere sibi visus est, *impolito atque indocto*, quod vetustissimi ævi simplicitatem referat. Contra vero in his ipsis capitibus *stylum multi ornatiorem*, quam in iis, quæ præcesserant, nec pauca exquisitioris doctrinæ indicia agnoscit Heinrichs, *Commentatio de antiquo illo documento, quod secundo Geneseos capite extat*, Götting. 1790, unde eadem recentiori ætati assignat. Quam probe inter se cohærent hi philologi protestantes! Gesenius vero in opere: *Ædificium doctrinæ linguæ hebr. p. hist. ling. hebr.* ex eo quod in primo capite Geneseos sermo tantum sit de אלהים *diis*, in capitibus vero duobus subsequentibus factus sit יהוה אלהים *Deus Deorum* in compositiono æquivalens τῷ יהוה צבאות *Deus Sabaoth*, in reliquis demum appareat solus יהוה *Deus*, deducit progressum a polytheismo ad ideam unitatis Dei. Miseri fabulatores! Hoc enim Gesenii commentum explodit vel levis totius libri inspectio; etenim ter in ipso Gen. III, 2-5 legitur solum nomen *Elohim* absque additamento *Jehova*; sic Gen. XXVII, 16 et seqq. nomina *Jehova* et *Elohim* promiscue usurpantur. Eadem dicendi ratio in ceteris omnibus V. T. libris observatur. Cfr. speciminis gratia Jon. IV, 1-4, 6, 7, 8, 9, 10, in quibus modo *Jehova* solum, modo *Jehova Elohim*, modo denique rursum solum *Jehova* reperiuntur.

additur de altera originis historia *minus pura atque perfecta* Gen. II, 7, 21, 22, quæ non alio nititur fundamento nisi cuncta carpendi cacoethe (1).

238. Ad 4m, *Neg.* Tum quia in simplici ac ingenua Moysis narratione nihil est, quod mythum indigitet; tum quia aliarum gentium, qui dicuntur de anthropogonia mythi, non sunt nisi primævæ traditionis corruptiones, quæ plus minus recesserunt a veritate pro diversitate indolis eorum, qui eam servarunt (2), qui omnes, cum posteriores sint mosaïcis commentariis, eosdem in omnibus suis partibus mirifice confirmant.

239. Obj. secundo. 1° Nemo sobrius inficiari saltem poterit feminæ e viri latere formationem, prout a Moyse describitur, mythum esse seu philosophema ad mutuum illud atque vehementissimum viri et feminæ desiderium adumbrandum, quo sese mutuo prosequuntur, ab ipso rerum omnium auctore utrique sexui alte infixum et ingeneratum. 2° Simili mytho de viro ac femina uno olim corpore conjunctis, sed a Jove postea diremtis, amoris mutui vim Plato declaravit (3). 3° Quod vero Deus Adamo, quum somno erat obrutus, ne dolorem sentiret, costam exemisse narratur; homo autem expergefactus, conspecta femina, exclamasse dicitur, hoc demum esse animal sibi simile, id aperte est additum fabulæ adornandæ causa (4). 4° Ab hac vero expositione non abhorrent catholici ipsi theologi, quorum aliqui allegorice verba Moysis interpretati sunt, ut Cajetanus (5).

(1) Cfr. *Lettres de quelques Juifs à M. de Voltaire*, tom. I, *Petit commentaire*, etc. tom. IV, *Extrait d'Adam et de son histoire.*

(2) Cfr. Banier, *La mythologie et les fables expliquées par l'histoire*, tom. III, lib. I, cap. 4, ubi erudite ostendit græcos defectu historicorum ignorasse suam propriam originem ac propterea seipsos vocasse αὐτόχθονας seu ex ipsa terra ortos, quod pariter præstiterunt Pelasgi, Celti, Hiberi, Scythi etc. eadem vanitate ducti ac nonnulli itali nostri, quos inferius recensebimus, qui ut stulta huic antiquitati faverent, minime veriti sunt Scripturæ auctoritati refragari.

(3) In *Timæo*, tom. III, p. 41 et seq. op. edit. Steph. Paris. 1578, et in *Symposio*, ibid. pag. 189 et seqq. ex impuri Aristophanis persona fuse persequitur fabulam de homine ἀνδρογύνῳ in duas partes dissecto, etc. Lucret. loc. cit. v. 837.

(4) Ita Rosenmüller, ad v. 21, cap. 2, Geneseos.

(5) *Comment.* in hunc loc.

alii primum hominem vel androgynum vel hermaphroditum a Deo conditum autumarunt (1). 5° Ipsa quodammodo rei natura aliquam ex his expositionibus exposcere videtur, nisi primum hominem aut monstrosum ante Evæ formationem, costa scilicet redundantem, aut imperfectum post ejusdem ortum, costa videlicet destitutum, extitisse contendamus. Ergo.

240. Resp. ad 1m, *Dist.* Supposita historica veritate, *conc.*; si illa excluditur, *neg.* Ipsi Ecclesiæ Patres atque Scripturarum catholici expositores deprehenderunt moralem mutui conjugum amoris sensum in feminæ procreatione, prout a Moyse describitur (2); sed hic moralis sensus in litterali fundatur, quo sublato, actum est de sacri historici veracitate. Nonnisi recentiores biblici protestantes purum mythum in Moysis verbis exprimi commenti sunt contra sensum traditionalem et invitis omnibus germanæ exegeseos legibus.

241. Ad 2m, *Neg.* suppositum ut ex dictis liquet. Plato autem phantasiæ suæ indulgens exornavit plus æquo, quod apud orientales gentes, quarum provincias peragravarat, traditum invenit (3).

242. Ad 3m, *Neg.* Sublato enim fundamento, cetera quæ illi superstruuntur, corruant necesse est; maxime quod reliqua Scripturarum loca, juxta exposita, arbitrariam biblicorum et rationalistarum hypothesim evertant.

(1) Mirum est Michaelem in dissert. pag. 72 et suiv. potuisse serio contendere auctoritate Platonis ac rabbinorum Adamum reipsa androgynum fuisse a Deo procreatum. Absurda rabbinorum commenta referunt Heidegger in *Histor. Patriarch.*, Exerc. IV, tom. I, pag. 35, et Fabricius in *Codice Pseud. Vet. Test.* tom. I. Voltaire veritus non est, tum in opere *Raison par alphabet*, art. *Adam*, tum in *Bible enfin expliquée*, Moysi tribuere historiam de homine androgyno; sed Cfr. *Lettres de quelques Juifs*, loc. cit. § 12.

(2) Cfr. Cornel. a Lapide, in hunc locum. Vid. S. Thom. p. I, q. 92, a. 2 et 3.

(3) Cfr. Banier, op. cit. tom. I, liv. I, chap. I, ubi ostendit in antiquorum anthropogoniis, non exclusa ipsa Platonis loc. cit., elucere vestigia mosaïcæ historiæ, ac scite concludit : *L'esprit humain fait en vain tous ses efforts pour corrompre la vérité ; elle laisse toujours quelque trace lumineuse qui la fait reconnaître* (p. 78). Quod speciatim ad Platonem attinet, ipsum deprompsisse fictionem suam a traditione quæ apud Orientales vigebat, quam tamen ipse non satis intellexerat, animadvertit Eusebius, *Præp. Evang.* lib. XII, cap. 12, edit. cit.

243. Ad 4m, *Dist.* Id est, nonnulli contra communem Patrum et interpretum sensum, *conc.*; alias, *neg.* Ideo autem quod singulares isti expositores plus æque suo ingenio indulserint in Scripturarum explanatione contra sensum totius antiquitatis, sapientiorum omnium reprehensionem invidiamque subierunt. Exinde discimus, aleæ opus plenum esse, velle a recepta et communi in Bibliis exponendis sententia recedere. In eos scopulos inciderunt, in quos passim Protestantes ex suis principiis navem suam impingunt (1).

244. Ad 5m, *Neg.* Ad allatam vero probationem reponimus, neque monstrosum nec deficientem parte aliqua integrali primum hominem sive ante sive post feminæ formationem extitisse, Deo providente ac disponente sapientia sua, ne in alterutrum defectum incideret. Sacer textus id aperte innuit (2). Deceptio illorum, qui his nugis detinentur, in eo est, quod velint judicium ferre de rebus longe a se positis, et quarum adjuncta omnia penitus ignorant.

PROPOSITIO II.

Universum humanum genus ab Adam omnium protoparente propagatum est.

245. Hæc propositio ad fidem spectat, utpote necessario connexa cum articulo de propagatione peccati originalis, de qua inferius disseremus. Duas porro adversariorum classes perstringit, præadamitas videlicet et fautores *aborigenum autochthonumve*, eorum scilicet hominum, qui habentur ut enati in diversis mundi

(1) In ejusmodi absurda incidit nuper Fr. Baader, quamvis catholicus, in *Annot. in cap.* 2m *Geneseos*, 1829.

(2) Menochius, Estius, Piscat. Catharinus in commentariis ad hunc loc. censent et costam et carnem Deum suffecisse in ejus locum, unde et carnem et costam sumpserat, prout verba ipsa Adami indicant: *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea.* Nonnulli vocem צלע vertunt *latus*; Chaldæus interdum eamdem vocem reddit *partem*; sic Alexandrini eodem sensu transferunt eam identidem per vocem *μέρος*. Ast necesse non est ad hæc confugere. Cfr. *Commet.* Calmet in hunc locum.

plagis, et a quibus multiplices species repeti solent humani generis (1), licet etiam a Deo conditæ.

246. Cum vero ex adversariis, quos hic refellendos suscipimus, alii, ut præadamitæ, Scripturæ auctoritatem admittant, alii vero rejiciant, hinc argumentis ex Scriptura depromptis alia præterea ab externis fontibus petita ad eos refellendos adjicere cogimur.

247. Ac primo sic præadamitas perstringimus: Sacra Scriptura præadamitarum existentiam excludit, si perpetuo nobis exhibeat Adamum omnium hominum solum et unicum progenitorem. Porro id nobis aperte prodit in primis liber Geneseos; capite enim I, 27, perfectis totius mundani orbis operibus, legitur: *Creavit Deus hominem* (2) *ad imaginem suam... masculum et feminam creavit eos.* De hoc autem ipso homine, antequam enucleatius ipsius creationis ratio exponatur, dicitur II, 5: *Et homo non erat qui operaretur terram;* et II, 20: *Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus;* ac rursus III, 20: *Et vo-*

(1) Animadvertendum autem apprime est, non omnes, qui admittunt aborigenes seu autochthonas, perverso sensu hanc sententiam tueri, sed eorum plerique aborigenum et autochthonum nomine eos populos vocare solent, quorum ex historicis documentis origo cognosci nequit. Hoc sensu exponunt, quod de autochtonibus aut indigenis veteres referunt. Vid. Delfico op. cit. *Della numismatica della città di Adria, nel Piceno*, Napoli 1826, qui in *Discorso prelim. Sulle origini italiane*, pag. 64, inter cetera scribit: *Intanto per quel sentimento*, *che Vico chiamò* boria delle nazioni, *le più antiche pretesero all' autoctonato*, *cioè di esser prodotto spontaneo della natura*; *nè ciò bastò loro*, *e contesero di antichità anche colla luna.* Deinde statuit non alios sub indigenarum aut aborigenum nomine intelligendos, nisi eos, quorum derivatio ex aliis orbis partibus ob monumentorum defectum nos latet. Micali, *Storia degli antichi popoli italiani*, pag. 6, Firenze 1832: *Da ciò*, inquit, *i mitologi*, *primi storici*, *presero motivo di fingere la stirpe umana quivi dalla terra ingenerata. Opinione certamente ripugnante alla buona fisica*, *ma che sotto il velo dell' allegoria celava il concetto della impenetrabile antichità del popolo italiano*, etc. Vid. versio latina horum locorum ad calcem voluminis.

(2) Hebraice porro clarius id exprimitur per articulum præfixum הָאָדָם italice *l' uomo*, quod est nomen appellativum, postea vero proprium primi hominis factum est κατ' ἐξοχὴν, seu per excellentiam ita dicti; unde patet hic proprie describi hominis, seu naturæ humanæ originem primam.

cavit Adam nomen uxoris suæ Eva : eo quod mater esset CUNCTORUM *viventium*. Quæ quidem confirmantur tum ex libro Sapientiæ X, 1 : *Hæc* (sapientia) *illum*, *qui* PRIMUS *formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum* SOLUS *esset creatus, custodivit*; tum ex Apostoli verbis, Act. XVII, 26 ; *Fecitque* EX UNO *omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ* (1). Hæc autem clara adeo ac perspicua sunt, ut nullam exceptionem admittant.

248. His vero si accedat sensus traditionalis Hebræorum et Christianorum, qui constans et universalis est, ac dogma propagationis originalis noxæ in homines singulos, quod semper, ut ostendemus, Ecclesia professa est, quodque huic facto innititur, nullus subest dubitandi locus.

249. Quod autem attinet ad adversarios ceteros, qui aborigenes seu autochthonas populos inducunt, vel ipsi a Deo hos homines seu primos terrarum incolas conditos admittunt, vel non; in utraque hypothesi difficile non est, eos erroris arguere.

250. Etenim 1° adversus eos stant omnes antiquæ anthropogoniæ, quas nobis sive poëtæ sive historici servarunt, quæ prorsus collimant cum anthropogonia mosaïca. Sanchuniaton enim, cujus historiæ fragmentum nobis transmisit Eusebius (2), refert

(1) Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

(2) *Præp. evang.* lib. 1, cap. 10, edit. Vigeri, ex versione Philonis Biblii, qui totum opus Sanchuniatonis ex lingua phænicia in græcam transtulit ac in novem libros distribuit. Cujus quidem Sanchuniatonis operis diversa exstiterunt criticorum judicia, quæ hic expendere non vacat. Nonnulli adeo progressi sunt, ut illud suppositium existimaverint. At prudentior criticorum pars suo auctori hanc historiam vindicavit. Imo anno 1835 in Lusitania integram Philonis græcam Sanchuniatonis translationem repertam esse nunciatum fuit, quam revera græce et latine anno 1837 Bremæ edidit F. Wagenfeld, nullis tamen additis notis vel vindiciis. In citato igitur fragmento legitur : Φησὶ γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ Κολπία ἀνέμου καὶ γυναικὸς αὐτοῦ Βάαυ, τοῦτο δὲ νύκτα ἑρμηνεύειν, Αἰῶνα καὶ Πρωτόγονον θνητοὺς ἄνδρας, οὕτω καλουμένους. Εὑρεῖν δὲ τὸν Αἰῶνα τὴν ἀπὸ τῶν δένδρων τροφήν, seu, *Ex Kolpia vento atque ejus uxore Baau, quam noctem* (Græci) *interpretantur, Ævum ac Primogenitum, mortales ambos, procreatos, Ævumque cibi ex arboribus petendi auctorem fuisse*. Eruditus autem Fourmont senior, in op. *Réflexions sur*

ex *Merouach kolpia* seu ex *Spiritu vocis Dei* procreatos esse Æonem et Protogonon, Adam nempe et Evam, ex quibus homines ceteri progeniti sunt. Huc tendit Berosus chaldæus apud Syncellum, qui pariter illius theogoniæ fragmentum servavit, quæ refert hominis originem anthropogoniæ mosaïcæ admodum similem (1); neque ab ea differt anthropogonia Diodori Siculi, qui nobis eam retulit in theogonia Ægyptiorum et Græcorum (2); nec diversam hominis originem nobis tradiderunt Orpheus (3), Hesiodus (4), Aristophanes (5), Horatius (6) et Ovidius (7).

l'origine, l'histoire et la succession des anciens peuples, tom. I, liv. II, chap. 5, Paris 1747, ostendit verba originalia Sanchuniatonis fuisse מְרוּחַ קוֹל פִּי יָהּ נוֹלָדוּ הַיוֹן וּבְכוֹר seu : *merouach quol phi yah noladou hayon oubekor*, id est, *Ex spiritu vocis Dei procreati sunt Æon et Protogonos*; ac probe sensum Sanchuniatonis retulisse Philonem, græcos vero ignaros textum interpolasse. Porro per Æonem, seu potius Hajon, Hevam ibi exprimi, et per Protogonon Adamum, voce Dei procreatos, ibidem ostendit. Et sane, quæ traduntur de Æone auctore cibi ex arboribus petendi, aperte produnt. Sed consulatur idem auctor loc. cit.; nec enim diutius nobis id persequi in animo est. Cfr. etiam Banier, op. cit. lib. I, chap. 2, pag. 84 et seq.

(1) Banier loc. cit. pag. 75 et seqq.

(2) *Bibliot.* lib. I cap. I, ubi duplicem refert opinionem suo tempore viguisse circa hominum originem; alios quidem existimasse *ab æterno sine ullo generationis principio extitisse humanum genus*, τὸ γενὸς τῶν ἀνθρώπων ἐξ αἰῶνος ὑπάρχειν, μηδέποτε τῆς αὐτῶν τεκνάσεος ἀρχὴν ἐσχηκυίας, alios vero, qui et factum mundum hunc, et corruptioni obnoxium esse censent, proinde atque illum *homines quoque certo tempore ortum consecutos asseverare* : Τοὺς ἀνθρώπους τυχεῖν τῆς πρώτης γενέσεως ἀρισμένοις χρόνοις. Mente autem seu Deo accedente, hæc peracta fuisse ex Ægyptiorum theologia, ac proinde Phœnicum, patet ex iis, quæ scribit Diogenes Laert. in Procemio, segm. 4, edit. Menagii Amstel. 1692. Cfr. etiam Cudworth, *Syst. intell.* pag. 317; Banier loc. cit. pag. 96 et seqq.

(3) Orphei *Hymni* I et seqq. præsertim 5, Πρωτογόνου θυμίαμα, seu *Primogeniti thus*, et 24, Πρόθεως θυμίαμα, id est, *Prothei thus.* Heroici carminis, vol. I, pag. 502 et seqq. Cfr. Banier loc. cit. cap. 5, pag. 103 et seqq.

(4) Hesiod. lib. I, *Dies*; cfr. Banier loc. cit.

(5) *Aves*, v. 667, ubi vocat homines πηλοῦ πλάσματα, seu *luti opera.* In hac vero ipsa Avium comœdia breviter Græcorum theogoniam et cosmogoniam distinctius et clarius exponit quam Hesiodus.

(6) *Odarum* lib. I, oda XVI, v. 13 et seqq.

(7) *Metamorp.* lib. I, v. 75 et seqq.

251. 2° Adversus eosdem præterea dimicant traditiones omnium populorum, non antiquiorum modo (1) sed etiam recentiorum (2).

252. 3° Historiæ omnes, quæ coloniarum transmigrationes ex Asia, Chaldæa præsertim, Phœnicia, Ægypto, Græcia etc. referunt, testes saltem sunt luculentissimæ, populos omnes paulatim ex tenui principio exortos excrevisse, et originem communem habuisse, prout a Moyse refertur; cujus quidem mosaïcæ historiæ, profanæ, quæ eam subsecutæ sunt, sive temporum, ut vocant, heroicorum, sive cultiorum, totidem possunt vocari commentaria et confirmationes (3).

(1) Cfr. Fourmont, opp. cit. lib. I, sect. 2, cap. I et seqq.

(2) *Annales de philosophie chrétienne*, loc. cit., Windischmann, loc. cit.; J. Klaproth, *Tableaux historiques de l'Asie*, Paris 1814.

(3) Banier et Fourmont, opp. cit. Sed quæret hic fortasse quispiam, quomodo hæ traditiones componi possint cum recepta apud varios populos persuasione, se αὐτόχθονας et γηγένεις, id est, se esse e terra genitos, seu cum ipso solo quod incolebant, ut de Græcis præsertim, *genus in gloriam suam effusissimum* a Plinio merito vocatis, exploratum est. Sic inter ceteros Aristophanes, *Vesp.* v. 1071: Ἐσμεν ἡμεῖς. *Sumus nos* etc. Euripides, Jon. v. 29 et seqq. Ἐλθὼν λαὸν εἰς αὐτόχθονα κλεινῶν Ἀθηνῶν: *Profectus ad Autochthonem populum Athenarum inclytarum.* Sic Plato in dial. *Menex.* cap. 7; Lucian. *Philopseud.* § 3°, Ἀθηναῖοι.., φασὶ καὶ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀναφῦναι, καθάπερ τὰ λάχανα, id est, *Athenienses... aiunt et primos homines olerum instar de Attico solo enatos.* Quibus addatur Diogen. in procemio, segm. 3, et Cicero, *Pro Flacco*, cap. 26: *Athenarum urbs vetustate ea est, ut ipsa ex se se cives suos genuisse dicatur.* Quæ opinio aliis præterea populis communis est, Ægyptiis præsertim, de quibus Diod. Sicul. *Biblioth.* lib. I, pag. 6, edit. cit.: Φασὶ τοίνυν Αἰγύπτιοι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν ὅλων γένεσιν πρώτους ἀνθρώπους γενέσθαι κατὰ τὴν Αἴγυπτον. *Sub primos ergo rerum omnium ortus, primos in Ægypto homines provenisse Ægyptii memorant.* Cfr. ibid. et pag. 5. Ea opinio est etiam Italis, de quibus inter ceteros Virgilius, *Æneid.* lib. VIII, v. 315:

Gensque virûm truncis et duro robore nata;

et Cato apud Servium, I, 6: *Primo Italiam tenuisse quosdam, qui appellabantur Aborigines.* Alios omitto. Responsio in promptu est: Populi illi innata quadam gloriolæ cupidine ducti cœperunt inter se de antiquitate decertare; deerant documenta, unde erueretur, a quibus primum incolis regio quælibet habitari cœpisset. Hinc factum est, ut appellari cœperint indigenæ, seu inde nati, vel autochthones, etc. perinde

253. 4° Philologia ipsa, quæ novis curis exculta hac nostra ætate est, aliud suppeditat adversus eos, quos impugnamus, argumentum. Exploratum namque est linguas omnes ad duas præcipuas sive matres, ut vocant, ac primitivas revocari a philologis, *semiticam* scilicet, et *japeticam* (1); porro iidem observarunt linguas istas sive idiomata plures radices imo et voces communes habere, si parvam inflexionem excipias, nec non interdum formas et grammaticale systema. Rursum ab iis, qui peculiari studio linguam *samscriticam* nuncupatam, quæ in usu apud Indos est, excoluerunt, notatum est hanc in plerisque vocabulis cum linguis græca et latina, aliisque sive antiquioribus sive recen-

ac si non aliunde originem traxissent. Quibus accesserunt poëtæ, qui mythis suis hanc opinionem amplificarunt. Ceterum nationalis hæc seu provincialis gloriola minime obfuit, quominus gentes omnes vestigia servarint primævæ traditionis circa originem hominum, ut ex dictis patet. Ubique tum a Græcis tum a Latinis laudibus extollitur *Japeti genus*, cujus quidem Japeti seu Japhet, a quo plerique Europæi deveniunt, frequentissima mentio apud antiquos occurrit. Cfr. Guérin Du Rocher, S. J. in op. *Histoire véritable des temps fabuleux*, præsertim tom. I.

(1) Hoc argumentum non ita pridem jam excoluerat Cl. Leibnitzius, qui in opusc. *Brevis designatio meditationum de originibus gentium, ductis potissimum ex indicio linguarum* (tom. IV, pag. 186 et seqq., opp. edit. Dutens, Genev. 1768), revocat linguas omnes ad communem aliquam, quæ una primum esse debuit, quæque postea bifariam divisa est in *japeticam* et *aramæam*; quæ hinc a prima prodierunt lingua, septemtrionem implevere, quæ a secunda, meridiem. Ad *japeticas* linguas refert eas, quibus usi sunt *Japheti* posteri; ad *aramæas*, quas tenuerunt *Semi Chamique* propagines. Observat plura vocabula cognationem communem præ se ferre in ejusmodi linguis; ex quibus jure infert, gentes omnes unius gentis aut stirpis propagines coloniasque fuisse, quanquam in remotioribus paulatim vestigia cognationis omnino perierint. Idem argumentum fusius prosecutus est Laur. Hervas S. J. tum in op. *Origine*, *formazione*, *etc. degl' idiomi*, Cesena 1785, et in op. *Saggio pratico delle lingue*, Cesena 1787, tum in suo *Vocabolario Poliglotto*, Cesena eod. anno. Quem secuti sunt superioribus annis plures alii Vater, Adelung, Klaproth, Pictet, Schlegel, etc. Qui præterea ex philologia comparata collegerunt hunc fructum non minus historiæ quam religioni proficuum, nempe constare, independenter ab historia ipsa, derivationem populorum, qui tamen varietatis constantis notas præ se ferunt, ab uno eodemque stipite seu origine primitiva communi. His animadversionibus confirmantur ipsa argumenta physiologica. Cl. Klap-

tioribus apprime congruere (1), ac propterea unam eamdemque horum populorum primam fuisse linguam. Nec demum eosdem philologos fugit, gentes interdum longissime a se non raro dissitas, quæque diversæ speciei habebantur, communi lingua uti, dum eæ, quæ proximiores nunc sunt, in immensum prope inter se differunt. Quæ quidem omnia aperte produnt, unam ab initio omnibus hominibus communem linguam extitisse, ac propterea ex

roth in sua *Asia polyglotta*, pag. 35 et seqq. statuit rectissimam distinctionem inter affinitatem *generalem* et affinitatem *particularem* linguarum. Perspectum porro est, inveniri inter populos maxime a se dissitos, quique magis inter se differunt sub respectu indolis physiologicæ varietatum constantium, multitudinem radicum analogicarum tum forma tum significatione; affinitas *particularis* varietatum constantium inter se non solum fundatur in analogia radicum duarum aut plurium linguarum, sed præterea in quadam unitate illarum systematis grammaticalis. Viri doctissimi hoc studium, quod *linguisticum* vocant, ingenti animi contentione prosequuntur. Nec dubitare licet, quin per illud, cum ulteriorem perfectionem assecutum fuerit, præbeatur argumentum evidens unitatis primitivæ et originariæ generis humani, quod præeat tempore omnibus historicis documentis; unde etiam atque etiam patebit scientiarum et artium progressus semper religionis veritati confirmandæ inservire. Cfr. interea *Biblioth. univers. de Genève*, tom. XXIX, *Littérature*, art. *Philologie*, pag. 493 et suiv. 1825.

(1) Cfr. *Recherches asiatiques*, vol. VII, VIII, XIV, etc.; nec non *The asiatic journal and Monthly Register*, etc. April 1835, vol. XVI, *New series*, London, pag. 221 et seqq.; tum *Monuments littéraires de l'Inde, ou Mélanges de littérature samscrite*, par A. Langlois, Paris 1827. Novo autem examini subjecit linguam samscriticam Cl. A. W. De Schlegel in *Mémoire lu à la société royale de littérature de Londres le 20 novembre* 1833 (*Transactions of the royal society*, etc. vol. II, p. 2, 1834), in qua, instituta comparatione linguæ samscriticæ cum persica, græca, latina, linguisque germanicis, celticis, schlavonicis sive slavis, concludit cap. 9: *En admettant que l'affiliation des langues justifie la conclusion (et d'après ma conviction elle la justifiera d'autant plus qu'elle sera examinée plus à fond), que toutes ces familles de peuples sont issues de la même souche; que leurs ancêtres, à une époque quelconque, ont appartenu à une seule nation, qui est divisée et subdivisée dans sa propagation successive; la question se présente naturellement de savoir, quel a été le siége primordial de cette nation-mère.* Eamque statuit ad orientem maris Montis Caspii in Asia ac præcise in Assyria, etc. Cfr. *Bibliothèque Univ.* cit. Mars 1835, art. *Antiquités orientales*, pag. 225.

cognatione, affinitate, identitate quandoque linguarum omnium necessario consequi unam pariter gentium omnium originem fuisse.

254. Nunc vero ut incredulos reliquos seu potius amentes autochthonum et aborigenum assertores aggrediamur, qui divinam creationem hominis respuunt, ita eos perstringimus : 1° Ex mathesi, ut alias diximus (1), perspectum est, nullam dari posse sive successivam sive simultaneam terminorum seriem infinitam; ergo homo necessario aliquam originem habuit. 2° Ex physica pariter certum est, prout ostenderunt repetitis experimentis Vallisneri, Redi et Spalanzani (2), viventia cuncta præsupponere alia ejusdem speciei viventia, a quibus procreentur, et absurda esse systemata tum particularum organicarum, tum ovi, tum vermiculorum, putredinis, etc. Ergo a primo aliquo homine, quem Deus ipse condiderit, homines reliquos procreatos esse necesse est; ut præteream argumenta hactenus allata, quæ stolidum ejusmodi commentum penitus excludunt.

255. Quum igitur Scriptura Adam velut protogonon, seu primum a Deo conditum testetur, a quo homines reliqui omnes procreati sunt; quum anthropogoniæ omnium antiquissimarum gentium, quoad rei summam, mosaïcam confirment; quum populorum traditiones, historiæ omnes, philologia ipsa eamdem adstruant veritatem; quum denique scientiæ ipsæ naturales omnem explodant contrariam hypothesin, sequitur quod ostendendum nobis assumpsimus, nempe humanum genus universum ab Adam omnium protoparente fuisse propagatum.

(1) Tract. *De Deo*, etc. part. I, cap. I, n. 37 et seqq.

(2) Cfr. Ant. Vallisneri *Consideraz. ed esperienze intorno alla generazione de' vermi nel corpo umano*; item: *Esperienze ed osservaz. intorno all' origine, sviluppi etc. di varii insetti*, etc. opp. tom. I, fol. edit. Venet. 1733; Fr. Redi, *Esperienza intorno agl'insetti* : nec non *Osservazioni intorno agli animali viventi*, etc. vol. II, opp. in-4°, edit. Ven. 1712; Laz. Spalanzani, opp. vol. VI, Milano 1826; præsertim *Opuscoli di fisica animale e vegetabile*.

DIFFICULTATES

Præadamitarum.

256. Obj. primo. Ex sacris litteris, ante Adam alios fuisse a Deo homines procreatos multa sunt quæ suadeant; ac 1° quæ leguntur Gen. I, 26, ubi primus homo conditus a Deo exhibetur diversus ab eo, qui creatus dicitur ibid. II, 7, ut ex omnibus adjunctis eruitur. 2° Quæ dicuntur ibid. IV, 2, de Abel et Caïn : *Fuit autem Abel pastor ovium, et Caïn agricola.* Cur enim Abel custodiebat oves? Nempe propter fures, qui certe pater ipsius aut mater aut frater esse non poterant; ergo ab aliis præexistentibus hominibus. Quo pariter 3° referuntur, quæ Deus Caïn minatus est, dicens, ibid. IV, 6, 7 : *Quare iratus es, et cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris recipies? Sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* Quid hic *fores*? Portæ scilicet, in quibus judicia apud Orientales exerceri consuevisse Scriptura passim commemorat. Significat igitur Deus Caïn, si male ageret, tradendum ipsum judicibus, qui pœnas ab eo patrati sceleris reposcerent, qui profecto solus Adam esse nequit. 4° Hæc confirmantur ex verbis Caïn, sic Deum alloquentis, ibid. IV, 14 : *Ecce ejicis me hodie a facie terræ... et ero vagus et profugus in terra ; omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.* Quod ne fieret, Deus *posuit Caïn signum, ut non interficeret eum omnis, qui invenisset eum.* Fugit tamen Caïn ab hominum illorum consortio *ad orientalem plagam Eden.* Quæ sine hominum multitudine intelligi nequeunt. Quid? quod Caïn agricola perhibeatur; agricultura porro et aratoria ars plures exigit alias artes. Caïn præterea uxorem habuisse dicitur ; nec profecto Adami filiam ducere potuit, cum nulla ei adhuc nata esset ; ergo ex filiabus gentium. Illud etiam de Caïn docet Scriptura, ibid. IV, 17, ædificasse illum civitatem, vocavisseque nomen ejus ex nomine filii sui (utique primogeniti) *Henoch.* Architecti igitur aderant, aderant, quos in eam urbem deduceret cives. Quinam ii fuerint, quum Abele interfecto unus Adam cum Eva superfuisset? Ergo.

257. Resp. Ad 1^m, *Neg.* Sed ex dictis, quæ hic operæ pretium non est iterare, caput II non continet nisi anacæphaleosin eorum, quæ Moyses cap. I scripserat, eamque uberiorem, in qua, quæ ibi strictius de hominis formatione dicta fuerant, retractantur, atque accuratius explicantur (1); alioquin bis creata dicenda essent aut disposita cœlum, terra, virgultum agri, omnisque herba regionis, quia Gen. II, 4, hæc repetit Moyses.

258. Ad reliqua hic objecta reponimus, 1° duplici falso supposito ea laborare. Primum quidem, pleraque hæc contigisse simul ac Adam e paradiso fuerat expulsus aut paulo post; cum tamen certum sit, nonnisi circa annum 129 Abel occisum esse, ut indicat illud Gen. IV, 25, anno scilicet Adam 130° natum esse Seth pro interfecto Abele. Alterum vero, paucos per ea tempora extitisse homines, eo quod pauci a Moyse commemorentur; quum scopus ipsius plures recenseri non ferret (2).

259. Resp. 2°, Speciatim ad 2^m, *Dist.* Et pastoralis ars præter custodiam gregis a furibus plurima alia complectitur, *conc.*; illam solam, *neg.* Porro artem pastoralem nec totam nec præcipue in tutandis gregibus a latronum rapacitate consistere, notum adeo est, ut fusius id ostendere minime præstet.

260. Ad 3^m, *Dist.* Et phrasis illa : *In foribus peccatum aderit*, sensu translato a Moyse adhibetur ad pœnam imminentem significandam, *conc.;* sensu proprio, *neg.* Hæc autem loquendi ratio non solum in Scripturis sensu exposito usitata est, ut

(1) Sic etiam exponit Rosenmüller, dicens in cap. 2, 1 : *Epilogus superiorum, priusquam ad diem septimum transeat*; *quasi diceret : Ita his sex diebus completum est cœlum et terra (quibus verbis, ut supra cap. 1, totam hanc mundi fabricam complectitur) homine creato, qui fuit colophon quasi Dei operum.* Sed longe ante ipsum hoc præstiterat Theophilus, *Ad Autolycum*, lib. II, cap. 19, 20, tom. II, *Bibliot. Patrum Galland.* edit. Ven. 1761.

(2) In memoriam revocanda sunt, quæ superius adnotavimus de mira israëlitici populi propagatione duorum aut paulo amplius sæculorum spatio, quæ facta est in Ægypto. Cfr. etiam Petav. *De doctr. temp.* tom. II, lib. IX, cap. 14, *De generis humani propagatione*, ubi ponit diagramma propagationis hominum post diluvium, ita ut paucis annis, nempe ab 8° post diluvium ad 285^m, ab 8 individuis qui erant superstites, potuissent pervenire ad ingentem numerum 1, 247, 224, 717, 456.

ex. gr. Marc. XIII, 29, ubi loquens Christus de extremo judicii die, dicit : *Scitote, quod in proximo sit in ostiis*, sed etiam in scriptoribus profanis. Plutarchus enim illud exhibet adagium : *Febris est in foribus*; quo spectat etiam illud Horatii, *Culpam pœna premit comes.* Eo magis quod Moyses, hæc scribens, potuerit ætatis suæ mores spectasse; quod infrequens non est sacro scriptori (1), et exempla ejusmodi non pauca suppetunt in Josepho, Livio ceterisque scriptoribus.

261. Ad 4m, *Dist.* Inanis fuisset metus Caïn, si præter Adam et Eva nulli homines extitissent, *conc.*; multiplicatis jam hominibus, quod jam animadvertimus, *neg.* Addo etiam a posteris sibi Caïn timere potuisse (2).

262. Quod dicitur de arte agraria, supponit adversarius iisdem instrumentis a Caïn eam exercitam fuisse, quibus nunc terra a nobis exercetur, quod tamen omnino est gratuitum.

263. Nec magis Peyrerium juvat, quod urget ex uxore Caïn; etsi enim Moyses aperte non insinuat filias tunc temporis Adam natas esse, inferri nequit nullam natam fuisse (3).

(1) Cfr. Gen. VII, 2. Quamvis neque his opus sit, siquidem tum ex hebraïco textu tum ex membro sequenti hujus versiculi patet, non de peccati pœna, sed de ipso peccato, seu peccati cognitione, citata verba accipi debere. Textus enim ita se habet : ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ, *Si vero male egeris, ante fores peccatum jacet*, seu se prodet, peccatum tuum non magis celari potest, quam id quod pro foribus jacet. Membrum vero quod sequitur, est juxta vulgatum : *Sed sub te erit appetitus ejus* (nempe peccati); *et tu dominaberis illius*, id est, ei resistere debes. Quo posito, omnis evanescit difficultas. Cfr. Rosenmüller in cap. 4 Geneseos, v. 7.

(2) Opportune animadvertit S. Ambrosius, *De Caïn et Abel*, lib. II, cap. 9, n. 33 : *Potuisse* (Caïn) *et parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium posse committi; potuerunt enim et parentes de filio discere, quod didicerant posteri de parente.*

(3) Hanc difficultatem jam præoccupaverat S. Augustinus, *De civit. Dei*, lib. XV, cap. 16, qui præterea docet sororem suam Caïno in uxorem ducere, in iis humani generis exordiis, licuisse, ut humana soboles propagaretur. Augustino assentiunt S. Epiphanius, *Hæres.* XIX, n. 6, Sethian.; S. Joan. Chrysost. *Hom.* XX *in Genes.*; Theodoretus, *Quæst.* 43 *in Gen.* Ceterum, etsi inverso ordine, cap. V, 4, id aperte Moyses tradit, dicens de Adam : *Genuitque filios et filias.*

264. Ad Henochiam ædificandam opus quidem fuisset Caïn architectis, si civitas illa Europæ urbes æmulata esset, minime vero, si tuguriola, quod credere non est nefas, pro illa mundi infantia, solum complectebatur. Nemo præterea nescit, temporibus nobis longe propinquioribus oppida passim civitatis nomine donata esse. Cum præterea constet ex doctissimorum chronologorum sententia, non ante mundi annum quadringentesimum, ac fortasse etiam quingentesimum, Caïn Henochiam condidisse (1); inde patet incolarum satis frequentem multitudinem colligere ipsum potuisse, qua eam repleret.

265. Obj. secundo. Apostolus, Rom. V, scribit: *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, quum lex non esset; sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ.* Jam vero nomine *legis*, inquit Peyrerius, hic intelligenda venit lex Adamo data, cujus transgressio peccatum Adami fecit, quam datam omnibus hominibus in Adamo censendum est eadem ratione, qua in Adamo illam violavisse reputandi sunt. Peccatum igitur erat in mundo usque ad legem adamiticam. Homines ergo admitti debent, qui ante Adamum peccaverint, quamvis peccatum ipsis imputatum non fuerit, cum lex non esset.

266. Resp. *Neg.* assumptionem Peyrerii, hic nempe nomine legis designari legem Adamo datam; sed legem mosaïcam designari dicimus, ut patet ex ipsis adductis Pauli verbis: *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem.* Quod ut apprime intelligatur, præstat Apostoli scopum exponere, ex quo germanus ejus sensus melius intelligitur in citato textu.

267. Scopus porro Apostoli est efficaci ratione ostendere veritatem suæ generalis propositionis, qua versu 12° dixerat: *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt;* seu vult significare mortem esse pœnam peccati originalis, quod omnes homines ab Adam

(1) Cfr. Zacharia, *Diss. adv. præad. syst.* inferius citanda.

progeniti contrahunt; quod ut evincat, sic argumentatur Apostolus versu sequenti : Usque ad legem, nempe mosaïcam, peccatum erat quidem in mundo, attamen peccatum non imputabatur ad certam pœnam temporalem ob defectum legis positivæ, sive sanctionis cujusdam, cum lex, quæ talem pœnam decerneret, nondum hominibus fuisset data; nihilominus mors, quæ est pœna peccati, regnavit etiam ab Adam usque ad Moysem vel in ipsos infantes, qui in similitudinem prævaricationis Adæ nullo actuali peccato se inquinaverunt; ergo mors, quæ in omnes homines dominata est per id temporis, non aliunde repeti potest, quam a peccato originali, quod omnes ab Adam progeniti contraxerunt (1).

268. Nec obstat Deum diluvio, cœlestibus flammis aliisque gravissimis calamitatibus ante mosaïcam legem de hominum sceleribus pœnas sumpsisse, tum quia, ut observat Card. Toletus, pœnæ illæ, quibus Deus in aliquot animadvertit legis naturalis transgressores, fuerunt potius pœnæ mortis, peccato originali debitæ, ante tempus exactio, quam mors ipsa; tum quod pœnæ illæ non fuerunt constantes et universales, cujusmodi mors est, quæ proinde non ab actualibus peccatis, sed a peccata ex origine contracto repeti unice debet.

269. His positis, sua sponte ruit moles illa, quam Peyrerius huic fundamento inædificaverat (2).

DIFFICULTATES

Coadamitarum.

270. Obj. primo. Accuratum historiæ naturalis studium nos necessario ducit ad plures hominum species agnoscendas. 1° Id enim in primis postulant notæ specificæ, per quas diversi homi-

(1) Cfr. Card. Toleti, S. J. *Commentarii et annot. in epist. S. Pauli Apost. ad Rom.* ad hunc loc., qui omnium facile luculentissime mentem Apostoli in hoc satis difficili textu exposuit.

(2) Cfr. P. Zachariæ egregia dissertatio, qua Præadamitarum systema confutatur, quamque præmisit lib. I Petavii *De opific. sex dierum*, edit. Ven. 1757, et reperitur tom. III *Thesauri theologici.*

num stipites inter se secernuntur; 2° incipiendo enim ab homine *bimano* et simia-satyro (*Orang-outang*) ac gradatim procedendo reperiri potest quædem species consanguineitatis inter hominem et vespertilionem (1). 3° Homo intellectualis non est nisi consequentia necessaria *hominis mammalis* (2). 4° Hinc celebriores zoologi plures paucioresve hominum species constituerunt; sic Linneus duas species admittit, *hominem sapientem* et *hominem troglodyten* (3); Virey pariter duas species agnoscit, quas determinat ex mensura *anguli facialis* (4); Demoulins undecim species enumerat (5); Bory de S. Vincent quindecim recenset (6). Frustra igitur theologi contendunt omnes homines ab uno eodemque stipite prognatos esse, nec nisi unicam dari humani generis speciem.

271. Resp. *Neg. antec.* Accuratum enim historiæ naturalis, seu potius zoologiæ studium ad unitatem humanæ speciei agnoscendam necessario ducit. Nempe quod pluries animadvertimus, scientia quamdiu infans est, difficultates parit, quas postea adulta solvit.

272. Ad 1m, *Neg.* dari ejusmodi notas specificas, a quibus diversa species erui possit; ut enim observat Cl. Blumenbach, genus humanum non habet nisi unicam speciem, omnesque populi cujusque demum ætatis ac regionum omnium, qui cogniti nobis sunt, provenire possunt a stipite communi. Omnes locales varietates, quæ positæ sunt in conformatione et colore corporis humani, non magis incomprehensibiles sunt quam illæ, per quas ante nostros oculos tot aliæ species corporum *organisatorum*, præcipue vero cicurum animantium inter se differunt; verum omne hujusmodi discrimen per quosdam veluti gradus ita leviter incedit, ut neque ullum omnino cavillationibus locum relinquat,

(1) Ita Bory de S. Vincent, in opere *Revue encyclopédique*, tom. XXIX, Mars 1826, Paris, art. *Sciences physiques*, *Homme*, article extrait du tom. VIII du *Dict. classique d'hist. naturelle*, pag. 319.

(2) Ibid. pag. 76.

(3) Car. a Linné, *Systema naturæ*, tom. I, *Regn. nat.* classis I, *Mammalia*, art. *Primates*, n. 1 et 2.

(4) *Dict. d'hist. naturelle.*

(5) Art. cit. *Revue*, etc.

(6) Ibidem.

neque fundamentum præbeat iis divisionibus, quas sophistæ quidam vellent instituere (1).

273. Ad 2m, *Dist.* Id est, reperiri potest in corporum organis et configuratione convenientia aliqua et similitudo plus minusve perfecta inter homines et bruta, *conc.*; species consanguineitatis proprie dictæ, *neg.* Scimus utique ex anatome comparata aliquam intercedere similitudinem organorum in brutis, quæ a simia satyro seu potius ab homine, quem spectare possumus ut typum primitivum, usque ad vespertilionem descendendo, et rursum a vespertilione usque ad aves, et ita porro, et vicissim ab animantibus imperfectioribus progrediendo, ad humani corporis perfectionem accedat (2). Attamen negamus, vel nullos dari veluti

(1) *Manuel d'hist. naturelle trad. de l'allem.* tom. I, Metz 1803. Sed præstat ipsius auctoris verba adducere : *Le genre humain*, ait ipse, *n'a qu'une espèce, et tous les peuples de tous les temps et de tous les pays, qui nous sont connus, peuvent provenir d'une souche commune. Toutes les différences nationales dans la conformation et la couleur du corps humain ne sont pas plus frappantes et plus inconcevables que celles qui défigurent presque sous nos yeux tant d'autres espèces de corps organisés, et principalement nos animaux domestiques; mais toutes ces différences se perdent, pour ainsi dire, les unes dans les autres, par tant de nuances, par tant de transitions insensibles, qu'elles ne peuvent donner lieu qu'à des divisions arbitraires et point du tout tranchantes.* Sect. 4, *Des Mammifères*, ord. I, *Bimane.*

(2) Cfr. Cuvier, *Leçons d'anatomie comparée*, Paris 1805, tom. I, première leçon : *Considérations sur l'économie animale*, præsertim art. 4, pag. 58, 59. Observat ad rem nostram : *Dans toutes ces combinaisons, il s'en trouve nécessairement beaucoup qui ont des parties communes, et il y en a toujours un certain nombre qui* ne diffèrent que très-peu, *en sorte qu'en plaçant les unes après les autres celles qui se ressemblent le plus, on peut en établir une espèce de suite, qui paraîtra s'éloigner comme par degrés d'un type primitif. C'est sur ces considérations que reposent les idées, que certains naturalistes se sont formées, d'une échelle des êtres, qui les rassemblerait tous en une série unique, commençant au plus parfait et finissant au plus simple... et telle que l'esprit passerait de l'un à l'autre sans presque apercevoir d'intervalle et comme par nuances insensibles.* Et sane Cl. auctor hanc gradationem persequitur, comparationemque instituit singulorum organorum eadem methodo, quinque voluminibus, 1° in homine, 2° in mammalibus, 3° in avibus, 4° in reptilibus, 5° in piscibus, simulque ostendit notas specificas et characteristicas, quibus inter se distinguuntur, ut patet etiam

typos seu notas specificas, quibus diversæ classes seu species animalium inter se distinguantur, quod nemo prudens zoologus inficiatur; vel typos illos eamdem originem arguere, unde exurgat consanguineitatis species illa, quam somniat adversarius, quem impugnamus.

274. Ad 3m, *Neg.* Ratio enim sive intelligentia proprietas est hominis solius. In brutis enim omnibus non reperitur nisi *instinctus*, qui consistit in ea virtute, qua pollent sese subjiciendi per motum interiorem innatum ac necessarium, absque ulla institutione seu a se ipsis, per quasdam actiones uniformes ad eumdem finem, ad propriam nempe conservationem et ad conservationem propriæ speciei (1). Quod si in nonnullis animalibus, cicuribus præsertim, nonnulla signa conspiciuntur sagacitatis et industriæ, etc., hæc toto cœlo distant a facultate intelligendi, comparandi, judicandi, abstrahendi etc., qua instructus est homo, ut ostendunt psychologi. Etenim si intelligentia non est nisi consequentia necessaria *hominis mammalis*, ut contendit adversarius, quare in ceteris animantibus mammalibus non reperitur?

ex tabulis comparationis, quas adjecit, ut cæcus sit oportet, qui eas non videat. Satis sit hic urgere *organum vocale*, quod dicimus, quodque in uno homine tantum reperitur ad voces articulandas, siquidem Camper ostendit ex dissectione simiæ satyri, hoc animal ineptum omnino esse ad hominis instar loquendum, et naturaliter etiam super pedes posteriores incedendum; attamen hoc solum animal perinde ac *Gibbon* cum homine comparatur. Ipse Richerand, *Nouveaux éléments de Physiologie*, § 193, pag. 314, edit. Bruxel. 1833, aperte affirmat : *L'homme seul peut articuler les sons, et jouit du don de la parole.* In italico idiomate, edit. Florent. 1815, tom. II : *L'uomo solo può articulare i suoni e gode del dono della parola.* Quod deinde ostendit ex anatome; item Magendie, in opere : *Précis élémentaire de Physiologie*, italice edit. Pisis 1818, tom. I, pag. 195. Recte propterea Homerus frequenter utitur epitheto μερόπων ἀνθρώπων, id est, *hominum vocem articulatam* emittentium, interdum etiam homines vocat μερόπας seu *vocem articulantes* tanquam notam hominis specificam, ut alia omittam de mento saliente ac toto systemate osteologico, aliisque non paucis. De quibus cfr. Cl. Ranzani, qui in op. *Elementi di zoologia*, tom. II, Ordine primo, pag. 69 et seqq. has notas summa diligentia prosequitur.

(1) Cfr. Blumenbach, op. cit. sect. 3, § 35. Cfr. etiam Cuvier, *Le règne animal*, Paris 1817, tom. I, *Introduct.* pag. 51 et suiv.

275. Ad 4m, *Neg*. Pauci zoologi, neque profecto celebriores, ut ipsi autumant, plures hominum species distinguunt, et quidem perperam, ut patet ex dictis in responsione ad 1m; cum nullum prorsus sit fundamentum ejusmodi distinctionum, quæ proinde arbitrariæ omnino sunt, et repugnant ipsi experientiæ. Hinc enim constat, animalia orta ex conjunctione duarum specierum esse prorsus infecunda; nihil tamen ejusmodi reperimus, ut observat Cuvier, in individuis a quibuscumque hominibus procreatis (1). Quare nemo jam est ex zoologis alicujus nominis, qui plures hominum species inducat (2).

276. Quod si Linneus duplicem speciem recensuit, humani aliquid et ipse passus est; quare a Blumenbachio vapulat (3). Attamen ipsemet Linneus hanc suam sententiam retractavit (4). Virey per *speciem* intelligit divisionem primariam generis humani, non autem stipitem primitivum originarium. Quanquam autem juxta Sacram Scripturam a filiis Noë tres primas varietates constantes repetat, *albam* a Japhet, *flavam* et *fuscam* a Sem, *nigram* seu *hottentottam* a Cham, reliquas ab earum commixtione, quas distinguit ex diversis gradibus anguli facialis (5); nihilominus plures admittit stipites, nec cum saniore zoologorum parte convenire videtur. Quapropter nec eum nec reliquos moramur, qui per hanc ipsam opinionum diversitatem ostendunt nescire se, ubi pedem figant: quare et a sanioribus zoologis

(1 *Règne anim. Mammifères*, § *Variétés de l'espèce humaine*, pag. 94.

(2) Ut patet ex recentioribus, si memoratos incredulos excipias, qui contemptui propterea sese exposuerunt.

(3) Op. cit. sect. 4, p. 80, ubi inquit: *La description de l'homo troglodyte de Linnée est un mélange inconcevable de l'histoire d'un de ces nègres blancs maladif et souffrant, et de celle de l'Orang-Outang. Son homolar est un véritable singe.* Hinc ipse Frid. Gmelin, qui adornavit decimam tertiam editionem *Systematis naturæ* Linnei, anno 1789, non solum posuit troglodyten inter simias, sed præterea subdit in nota ad loc. cit. *Quæ de homine troglodite refert immortalis auctor, partim figmentis nituntur, partim ad monstrosam morbosamve hominum progeniem, partim ad simias pertinent... Ad fictitia refero pariter luciferum sive hominem caudatum.*

(4) Cfr. *Revue encyclopédique loc. cit.*

(5) De hoc angulo faciali, cfr. Ranzani, opp. cit. tom. II, part. I, pag. 37 et seqq. et Cl. Wiseman, *Discours sur les rapports entre la science et la religion révélée*, tom. I.

reliquis omnibus deseruntur. Illud solum animadvertere præstat, juxta aliquot istorum, nullam esse notam seu characterem, quo homo sapiens ab homine, ut vocant, troglodyte, aut simia satyro, discernatur: paulo tamen postea juxta eosdem tot sunt notæ characteristicæ inter homines ipsos, ut enumerent undecim vel quindecim etiam ipsorum species. Quam præclare hæc inter se cohærent (1)!

277. Obj. secundo. 1° Verum quid dicendum de hominibus caudatis, de Americæ incolis imberbibus, de gigantibus seu patagonicis, atque de pygmæis, præsertim vero de nigritis, cupreis, anacrocephalis, etc? 2° Nonne totidem notæ illæ sunt, quibus specierum diversitas constitui debet?

278. Resp. ad 1^m, Illud ipsum quod physiologi et zoologi prudentiores reponunt, nempe homines caudatos, cincticulos, perinde ac centauros et sirenas totidem fabulas esse, quas operæ pretium non est refutare (2), quæque hodiedum a scientiæ gravitate arcentur. Americani etsi rariorem, barbam tamen ut ceteri habent, dummodo eam alant.

279. Gigantes naturæ excessum, pygmæi defectum et vitium intra eamdem speciem produnt (3).

(1) Cfr. Wiseman, op. cit. et Forichon, *Examen des quest. scientifiques de l'âge du monde, et de la pluralité des races humaines*, etc. Paris.

(2) Sic Blumenbach, op. cit. sect. 4, pag. 80 : *Il n'y a point de peuples*, inquit, *qui aient une queue, les Hottentots n'ont point de tablier, les Américains ont la barbe comme les autres peuples, quand ils veulent la laisser croître. Il n'y a ni centaures, ni sirènes; toutes ces fables ont pu ne pas effrayer la crédulité de nos ancêtres, mais elles ne méritent plus d'être refutées.*

(3) Cfr. Gauchat, *Lettre* 155; Buffon, *Hist. nat. de l'homme; Hist. des voyages*, par M. l'abbé Prévot, tom. XVII; *Dissert. sur les géants*, tom. I de la Bible de Vence, édit. 5me, Paris 1827; *Lettres de quelques Juifs portugais*, par l'abbé Guénée, tom. II, lettr. 3, § 3, 4. Ceterum de gigantibus et pygmæis sic rursum scribit Blumenbach loc. cit.: *Les prétendus géants, des Patagons par exemple, depuis les temps de Magellan jusqu'aux nôtres, ont diminué peu à peu dans les relations des voyageurs, de douze pieds jusqu'à sept; ainsi ils sont à présent un peu plus grands que tout autre homme d'une bonne taille. Il est aussi plus que vraisemblable que les* quimos *de Madagascar, que Commerson a pris nouvellement pour un peuple de nains, ne sont rien d'autres qu'une espèce de crétins, c'est-à-dire de malheureux*

280. Circa nigritas, cupreos, etc. non est quod valde insistamus, cum plures causæ naturales ortæ ex calore, climate, aëre, alimentis, vitæ ratione etc. efficere potuerint aut etiam possint ejusmodi accidentales diversitates. Hippocrates de hoc phænomeno plura jam scripserat in lib. *De aëre, locis et aquis* (1). Nunc exploratum apud physiologos est, diversum hominum colorem residere in *reticulo*, ut vocant, *malpighiano*; nam in æthiopibus tam cuticula quam cutis nigræ non sunt, et alba in ipsis est cicatrix (2). Demum observandum est, varietatem colorum ita paulatim ac sensim sine sensu progredi, pro majori vel minori accessu vel recessu a linea æquinoctiali, ut nuspiam possit figi terminus, quo una species desinat, altera vere incipiat.

281. Ad 2m, *Dist.* Quibus constitui debeat diversitas varietatum constantium et hæreditariarum italice *razze*, gallice, *races*, aut etiam varietatum simplicium, *trans.* vel *conc.*; specierum, *neg.* Varietates constantes (*variétés*) et varietates simplices vocantur illæ aberrationes, quæ a degeneratione insensibili profluunt in conformatione specifica originaria specierum particularium corporum *organisatorum.* Hoc porro intercedit discrimen inter varietatem constantem et varietatem simplicem, quod illa hæreditaria sit et generatione necessario et inevitabiliter propagetur, hæc autem

imbéciles avec de grosses têtes et de grands bras, comme on en trouve dans le pays de Salzbourg, etc. Consentit abbas Guénée, loc. cit., ubi gigantes dicit *races d'hommes d'une taille au-dessus de l'ordinaire*, et de pygmæis *peuple au-dessous de la taille ordinaire.* Ceterum de *albinis* et *cretinis*, ut nuncupantur, Laur. Martini in opere *Elementa phisiologiæ*, Taurini 1835, § 305, lib. VI, pag. 137 et seqq. ostendit eos non esse nisi degenerationem speciei humanæ, quæ in diversis rerum adjunctis ad pristinum statum revocari potest, quod inspectione sua confirmat.

(1) Inter Hyppocratis opera græc. lat. edit. Vanderlinden, Lugd. Batav. 1665, tom. I, pag. 327, a cap. 25, in finem. Ex hoc enim libro plurimum recentiores profecerunt, qui de hoc argumento tractarunt.

(2) Cfr. L. Martini, op. et loc. cit. præsertim vero in alio diffusiori opere cui titulus: *Lezioni di fisiologia*, Torino 1830, tom. XI, Lez. 89, § 3, pag. 311, ubi præterea ostendit non solum a luce, sed potissimum a climate hanc colorum varietatem esse repetendam. Sic Richerand, op. cit. § 228, ubi in nota ait: *Il color nero della pelle de' mori pare dovuto all' abbruciamento della gelatina che fa la base del corpo mucoso di Malpighi*, id est, *Color niger pellis Maurorum ori-*

non ita (1). Hinc emergit distinctio apud physiologos recepta, ut genus humanum dispescatur in plures aut pauciores ejusmodi varietates constantes, licet accidentales (2), quas adversarii nostri vellent totidem constituere generis humani species contra omnia scientiæ principia, ut dictum est, quæ necessario nonnisi unum originarium ac omnibus communem stipitem exposcunt.

282. Obj. tertio. Unico et communi speciei humanæ stipite constituto, 1° ratio dari non potest de insularum longe dissitarum, 2° præsertim vero utriusque Americæ incolis; cum media, quibus aliunde illuc appellerent, ipsis nulla suppeterent. 3° Hinc ea ratione, qua animantia cetera, quæ in hominum utilitatem condita sunt, in diversis orbis partibus, prout ipsorum fert natura, creavit Deus; sic nihil vetat, quominus dicamus alios et alios homines saltem pro constanti eorum varietate, a Deo conditos esse. Hoc enim posito, non solum explicantur, quæ de indigenis, autoch-

ri videtur ex adustione gelatinæ quæ pars præcipua est, corporis Malpighii.

(1) Ita Blumenbach op. cit. sect. 2, § 14, et Cuvier, *Le règne animal*, § *Variétés de l'espèce humaine,* pag. 94.

(2) Cuvier, loc. nuper cit. admittit tres varietates constantes, *albam* seu *caucasicam*, *nigram* seu *æthiopicam*, *flavam* seu *mongolicam*. De Lacepède his duas præterea addit, nempe *cupream* seu *americanam* et *hyperboriam*. Blumenbach pariter quinque admittit; Duméril in opere *Zoologie analytique*, sex esse contendit; Virey pariter sex agnoscit; quin imo, cum divisisset genus humanum in duas species, postea quatuor varietates constantes admittit sub prima specie, et duas sub altera. Prima species juxta ipsum constituitur angulo faciali graduum 85; altera comprehendit eos quorum angulus facialis est inter gradum 80 et 85. Sed species juxta ipsum designat solum divisionem primariam, ut dictum est, varietas constans divisionem secundariam. Cl. Martini, loc. cit. pag. 300, posito discrimine inter varietatem constantem, modificationem, degenerationem ac morbum, statuit unam tantum esse generationem primitivam, non plures, sed solum varias modificationes secundarias; duas esse albinorum varietates distinctas, quarum altera spectari potest ut morbi vitio affecta; *cretinismum* non constituere speciem neque degenerationem generalem, sed affectionem morbosam peculiarem, quæ nempe attingit pauca et hac illac dispersa individua. Negat varietatem constantem (*razza*) spectari posse velut degenerationem hæreditariam, cum constet nigritas ipsos excultos eisdem facultatibus physicis et moralibus præcellere, quibus ceteri donantur. Deinde rationibus intrinsecis evincit, prætensas varietates constantes non esse nisi varietates secundarias. Quod fuse ibid. prosequitur.

thonibus (1) veteres tradiderunt, sed et quæ de antipodibus nunc explorata sunt. 4° Notum enim est S. Augustinum negasse antipodas, quia res ipsi nimis absurda videbatur, *aliquos homines ex hac in illam partem, oceani immensitate trajecta, navigare ac pervenire potuisse, ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueretur humanum* (2). Quin etiam usque adeo VIII sæculo ea inolevit opinio, ut Zacharias Rom. Pont. Virgilii cujusdam, qui antipodas extare affirmabat, *sententiam perversam et iniquam doctrinam* vocaverit, ejusque auctorem damnari jusserit (3). Quum igitur jam constet antipodas existere, eos necesse est ab alio homine quam ab Adamo prodiisse (4). Ergo.

283. Resp. Ad 1m, *Neg.* Etsi enim nostrum non sit determinare medium, quo in dissitas illas seu regiones seu insulas homines transmeaverint, quum multiplex esse potuerit, certum tamen est eos, illuc ex continentali terra nostra pervenisse. Sane duo hemisphæria ferme contigua esse geographi detexerunt; Groenlandiam et Asiam separat ab America angustum fretum, imo per Kamtskatka ambæ fere junguntur continentes (5). Europæi igitur et Asiatici facile ad Americam gradum facere potuerunt. Atque reipsa ita factum esse inde patet, quod compertum sit, Americam eo magis populorum frequentia abundare, quo minus distat ab illis punctis; tum etiam ex eo, quod plures adhuc mores communes sint inter illos affines populos cum Europæis et Asiaticis, sive ethnicis, sive Judæis sive Christianis (6); tum demum ex pluribus traditionibus et ritibus, quos apud americanos invene-

(1) Ita Joan. Fabbroni, anno 1803, apud Aloys. Bossi, *Storia d'Italia*, Milano 1829, tom. I, cap. 3, pag. 97 et seqq.

(2) *De civ. Dei*, lib. XVI, cap. 9.

(3) Epist. Zachariæ ad Bonifac. apud Hartzeim, S. J. *Concil. Germaniæ*, tom. I, pag. 85.

(4) Ita La Peyrère, op. cit.

(5) Cfr. Malte Brun, *Précis de la Géographie universelle*, italice edit. Mediolani 1815, tom. III; lib. LIX, et plures art. *Voyages* in *Biblioth. univ. de Genève*, quos longum est hic recensere. Cfr. Krachéninnikow, *Hist. du Kamtskatka*, 2me partie, chap. 10, trad. St. Pré, 1768. Sed præstat legere opus : *Preuves que les indigènes de l'Amérique sont de la même race et de la même famille que ceux de l'Asie*, par M. Samuel L. Mitchell, prof. d'hist. natur. à New-York (trad. de l'anglais).

(6) Etenim cum paganis retinebant cultum ignis, idola, vestales, novum

runt, qui eos primum inviserunt, cujusmodi ex. gr. est memoria diluvii et unius familiæ ex eo servatæ, circumcisio apud Mexicanos, sabbati septima dies, jubilæi quinquagesimo anno recurrente celebratio, aliaque non pauca, quæ invictissime ostendunt communem istorum incolarum cum ceteris hominibus originem.

284. Ad 2m, *Dist.* Si eadem rationum momenta faverent tam hominibus quam animantibus brutis, *conc.*; si diversa, *neg.* Jam

ignem, etc; cum Judæis circumcisionem et alia non pauca; cum Christianis baptismum, confessionem et præsentiam quamdam realem in Eucharsitia sub duabus speciebus panis et vini, id est, horum rituum adumbrationem, ut supponitur, et simulacrum sive imitationem. Cfr. *Lettere americane di Carli Rubi*, tom. I, lett. 4, 5, 6, 9. Cfr. De Maistre, *Soirées*, tom. II, édit. Paris 1831. septième entret. pag. 85 et 97, n. 13. Sed cfr. cit. Mitchell, qui ostendere nititur, § 4, antiquos indigenas Americæ septentrionalis esse evidenter stirpem Tartarorum, quam sententiam quatuor *facta* evincunt: 1° ut ipse loquitur, *Ressemblance de traits de physionomie*, 2° *Affinités des idiômes*, 3° *Existence de coutumes semblables*, 4° *Identité d'espèces du chien de Sibérie en Asie et du chien d'Amérique*. Quæ singillatim evolvit. Tum, § 2, probat stirpem, non ita pridem in America septentrionali exterminatam fuisse Malajam. Vid. *Le nouv. Conservateur belge*, tom. IV, p. 168. Quod fuse prosequitur ex opificiis, moribus, habitibus, vestitu, etc. Deinde concludit: *Je rejette donc la doctrine professée par plusieurs naturalistes de l'Europe, que l'homme de l'Amérique occidentale diffère sur plusieurs points importants de l'homme de l'Asie orientale. Si les Buffon, les Robertson, les Raynal, les De Paw, si tant d'autres, qui ont raisonné spéculativement sur le caractère américain et ont cherché à l'avilir, eussent acquis sur l'hémisphère situé à l'ouest de notre continent une instruction qui leur était indispensable, ils auraient découvert que les habitants d'une partie considérable de l'Asie, et en nombre de bien des millions, sont du même sang et de la même famille que cette population américaine qu'ils méprisent et déprécient. Le savant docteur Williamson a discuté ce point avec un talent véritable.* Frid. Schlegel, *De la langue et de la philosophie des Indiens*, liv. I, chap. 4, invenit in lingua peruana voces derivatas a lingua samscrita. Mexicanos indigenas originem duxisse ex Asia, doctis investigationibus ostendit Humbolt. Cfr. *Biblioth. univ. de Génève*, tom. V, *Littérature*, 1817, art. *Histoire*, pag. 340, ubi hæc dicuntur: *Qu'il y ait eu et très-anciennement entre l'Asie et l'Amérique une communication qui ait porté les peuples d'un continent à l'autre, c'est ce qu'il n'est plus permis de revoquer en doute. Dès le milieu du siècle dernier Steller et Krachéninikow avaient reconnu la réalité de cette communication*, etc.

vero quod attinet ad bruta, nihil ex revelatione scimus præter ipsorum creationem; contra vero de homine ab eadem novimus, omnes ex iisdem progenitoribus descendere. Quod autem dicitur in hominum utilitatem condita animalia esse, non evincit homines statim et ubique adesse debere, sed solum eos data occasione et opportunitate iisdem uti posse; alioquin, cum nonnulla ex ipsis in præruptis atque inaccessis locis constituta sint et vivant, vel frustra creata videri ea animalia possent, vel iisdem in locis homines degere deberent; quæ quam absurda sint nemo non videt.

285. Ad 3m, *Neg.* Quo enim sensu, quæ de indigenis sive autochthonibus traduntur, accipi debeant, superius declaravimus.

286. Ad 4m, *Dist.* Hypothetice, *conc.*; absolute, *neg.* Quum increduli et Protestantes mirum in modum abusi sint hoc facto, ut irriderent Patres, ac præsertim Romanos Pontifices occasione sumpta ex Zachariæ epistola, præstat rem ejusmodi etiam atque etiam declarare, ut inde prava adversariorum fides et perversa eorumdem agendi ratio magis patescant.

287. Ecclesia Catholica circa quæstiones physicas in se et seorsim spectatas nihil definit; si vero de his ob rerum connexionem mentionem fieri contingit in ecclesiasticis decretis, sententiam tenet, quæ illa ætate, qua hæc eduntur, communis est. Neque propterea, si forte illa sententia falsa sit, ignorantiæ hac in re argui potest. Tunc enim eadem ignorantia communis est ceteris omnibus (1).

(1) Ridiculos profecto se produnt increduli, dum Patribus errores in rebus physicis aut astronomicis ac geographicis exprobant, perinde ac si antiquiores philosophi immunes ab iisdem essent; satis tamen est, vel leviter veterum philosophorum libros pervolvere, ut ipsis Patribus imperitiores philosophi detegantur. Cicero ipse in libris *De natura Deorum*, in *Academicis quæst.* etc. plura habet, quæ, si hac nostra ætate proferrentur, risu exciperentur; attamen nemo ipsos objurgat; soli Patres perstringi debent. Satis est, ut ea cognoscerent, quæ ipsorum ætate deferebantur. Num increduli si id temporis vixissent, plura cognovissent? Ceterum, si quis vellet perspicere aliquod specimen imperitiæ alicujus historici profani antiquioris in geographia, adeat Q. Curtium, lib. III, *De rebus Alex. M.* cap. I, § 13.

288. Porro, etsi circa quæstiones physicas, prout in se sunt, indifferens Ecclesia sit, non ita tamen se habet, quando cum fidei dogmatibus adnexæ illæ quæstiones sunt, vel attingunt religionis substantiam sive *absolute* sive *hypothetice*.

289. Jam vero persuasum erat omnibus tum S. Augustini tum Zachariæ ætate, oceanum non potuisse transmeari; unde fiebat, ut, qui existentiam antipodum adstruerent, eo ipso docerent existere homines *super terram* (1), qui non essent ab Adamo, quam tamen sententiam catholica doctrina respuit. Unde negatio antipodum nonnisi *conditionata est*, nimirum, si vastus oceanus non possit transmeari, et, quod hinc profluit, si antipodes ab Adamo non procedunt, non existunt. Hanc hypotheticam antipodum negationem ipsa objecta Augustini verba aperte demonstrant, et confirmat Zachariæ clausula : *Et subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus* (2); ut enim sciretur, an Virgilius (quem nonnulli perperam cum S. Virgilio

(1) Dixi *super terram*; hoc enim solum fides docet, omnes homines, qui super terram sunt, ab uno stipite propagatos esse. Quod vero spectat ad *planeticularum* systema, nihil religio statuit. *Dans cette manière*, apposite scribit Frayssinous, conf. cit., *les opinions sont libres; nous ne disons pas que les astres sont peuplés d'hommes comme nous, nous n'en savons rien; mais enfin vous paraît-il étrange que la terre, qui n'est qu'un point dans l'immensité, soit seule habitée, et que le reste de l'univers ne soit qu'une vaste solitude? Aimez-vous dans le soleil, dans la lune, dans les planètes et les mondes étoilés des créatures intelligentes, capables de connaître et de glorifier le Créateur? La religion ne vous défend pas d'embrasser cette opinion.* La pluralité des mondes *de Fontenelle peut bien n'être qu'un ingenieux roman, mais vous êtes libres d'y voir une réalité.* Cfr. etiam Nicolaï. *Lez.* 10, *sul Genes.*

(2) Ita se habet integer textus epist. Bonifacii in iis, quæ ad præsentem quæstionem spectant : *De perversa autem et iniqua doctrina, quam contra Deum et animam suam locutus est* (Virgilius), *si clarificatum fuerit, ita eum confiteri, quod* alius mundus et alii homines *sub terra sint, hunc accito consilio ab ecclesia pelle, sacerdotii honore privatum. Attamen et nos scribentes prædicto duci evocatorias de prænominato Virgilio mittimus litteras, ut nobis præsentatus et* subtili indagatione *requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis sanctionibus condemnetur.* Ep. cit. n. 6. Epistola S. Bonifacii ad Zachariam deperdita est.

Salisburgensi Episcopo commiscent (1)) affirmaret necne, existentiam antipodum, adeo *subtili* indagatione opus non fuerat; bene vero ad dijudicandos errores connexos. Ceterum ex ipsis Zachariæ verbis patet, eum hac in causa nihil definivisse, cum rem ulteriori examini reservarit.

290. Quibus præmissis, dicimus, mutatis rerum adjunctis ac præferente facem geographica scientia, nullum amplius locum habere posse difficultatem propositam; cum ex dictis certis certo constet, homines ex nostro in aliud hemisphærium facile se conferre potuisse, nec necesse sit confugere ad aliam hominum speciem, quæ ibidem condita fuerit (2).

(1) Mirum est in hunc errorem lapsos pariter esse editores *Ephemeridum Trevoltiensium*, ad annum 1737, mense August. n. 83, ubi tamen plura præclare adnotata invenies. Vide etiam Pagi in *Critica annal. Baron.* ad an. 748, n. 6, 7.

(2) Ex iis, quæ hactenus proposuimus circa primitivam humanæ speciei originem, satis superque liquet, quo in censu habendæ sint temerariæ sententiæ nonnullorum, qui sibi docti videntur, dum ad inanem quamdam gloriolam sibi captandam non verentur Scripturæ sacræ contradicere. Ex. gr. Fr. Chr. Schlosser, *Universal histor. Uebersicht der Gesch.* etc. seu *Histor. univers. complexus historiæ mundi antiqui ejusque culturæ*, part. 1, sect. 1, § 3, pag. 26, edit. Francof. ad Mœn. 1826, hæc scribit: *Nulli respectus ad religiosas ideas aut ad humanæ dignitatis agnitionem retinere nos possunt, quominus traditionem et historiæ indicia sequamur, si hæc cum naturæ studii effectibus concordia nobis tres ostendant diversas plane stirpes, omnino differentes conformatione et indole plene discrepantes in illis regionibus, quæ primis revolutionibus et cataclysmis subtractæ fuerunt. Excelsi scilicet montes et planities, quæ in majori elevatione se se protendunt, illas regiones nobis indicant, ubi primos homines quærere oportet. Montes dicti* Hammaleh *et regiones meridionales patriam caucasicæ stirpis. Ultra hos et montes a veteribus* Imans *dictos desertum Kobi et Tibet primitivam mongolicæ stirpis sedem, interior Africa circa montes lunares tertiæ stirpis locum exhibet. America vero series ex originali suo statu prodit.* Similiter Comes Carli, qui autumat *aborigenes* homines esse in Italia superstites ex magno cataclysmo; Joan. Fabbroni, qui censet eadem ratione, qua plura quercuum millia, sic a supremo auctore naturæ diffusum esse per diversas mundi plagas familiarum numerum; Car. Bossi, qui non solum Carli et Fabbroni opiniones laudat, sed et Telliamed seu De Maillet, quem *ingenuosum* vocat, systema, juxta quod homines ex piscibus essent; vid. *Della istoria d'Italia antica et moderna*, Milano 1819,

CAPUT II.

DE PROTOPARENTUM GRATIA ET FELICITATE.

291. Argumenti nexus et ordo exposcere viderentur, ut de hominis anima ejusque natura ac dotibus dissereremus; cum tamen hanc provinciam sibi vindicaverint psychologi, ac dicendorum amplitudo non patiatur nos ista prosequi, quæ certe leviter ob rei gravitatem pertractanda non sunt, ideo his metaphysices disciplinæ dimissis, nos ad ea, quæ dogmatici theologi sunt, exponenda ac vindicanda ac recto veluti cursu properamus.

292. Prima igitur quæstio, quæ disputari a nobis debet, respicit statum, in quo, præcipue relate ad Deum ac ultimum finem suum, homo constitutus fuit. Huic enim fundamento ea innituntur, quæ de hominis lapsu, originalis noxæ propagatione ceterisque, de quibus in ipso tractatu dicturi sumus.

293. Duplex porro atque oppositus error catholicæ de hac quæstione doctrinæ opponitur.

294. Pelagiani enim, Sociniani, Arminiani, quibus rationalistæ adstipulantur, negant protoparentes in ortu suo donis supernaturalibus fuisse exornatos, contenduntque talem nunc hominem esse, qualis olim conditus fuit, nempe sine gratia et sine peccato, ut inde inferant, nullam esse gratiæ necessitatem, nullum originale peccatum, nullam proprie dictam redemptionem et reparationem. Contra vero Lutherani, Calvinistæ, Jan-

vol. 1, lib. 1, cap. 3, § 24), ubi demum concludit: *Con questo nuovo sistema fondato egualmente sulle osservazioni naturali, e sui racconti degli storici, non fa più d'uopo ricorrere alle incerte memorie dei patriarchi Noachidi*, id est, *Post excogitatum hoc novum systema, quod æque observationibus naturalibus ac historicorum narrationi innititur, jam non operæ pretium erit ad incertam Patriarcharum Noachidarum memoriam recurrere.* etc. (ibid. § 35). Ita quidem hi liberiores homines; verum per hæc eadem ipsimet sibi et dedecus et mortem quodammodo pepererunt. Quanto enim magis naturæ studia progrediuntur, tanto ipsi et imprudentiores et contemptibiliores sese produnt. Atque idem sibi ceteri religionis impugnatores polliceantur; etenim *qui contemnunt me, erunt ignobiles*, dicit Dominus.

senistæ, statum, in quo homo conditus seu constitutus fuit, eidem debitum fuisse contendunt ac naturalem, ut inde eruant, hominem lapsum destitutum esse libero arbitrio, concupiscentiam verum esse peccatum aliaque ejusmodi, quæ sanæ doctrinæ adversantur, ut videre est apud Bellarminum (1).

295. Catholica autem veritas, quæ media consistit, ab his omnino dissentit. Docet enim protoparentes originali justitia seu gratia sanctificante, quæ eos supra naturam elevaret, ornatos a Deo esse; docet præterea fuisse eosdem donatos integritate, qua fiebat, ut inferiores corporis vires rationi, ratio autem perfecte Deo subderetur; tum demum naturali ac supernaturali scientia ac immortalitate præditos cum ceteris bonis, quæ eam comitantur. Hæc vero omnia præclara decora atque charismata ex sola Dei liberalitate in primos homines profluxisse eadem doctrina catholica docet, nec ullo modo naturæ debita fuisse.

296. Priusquam ad has veritates vindicandas accedamus, operæ pretium ducimus saltem strictim indicare eas controversias, quæ olim disputabantur in scholis, ne diversa scholarum placita cum Ecclesiæ doctrina confundantur.

297. Prima itaque quæstio est, utrum cum eximiis illis donis primi parentes *conditi* fuerint, an vero hæc iisdem, in naturalibus creatis, Dei largitate tributa fuerint. Prima sententia communi jam calculo probatur, ut patet ex Suarez (2).

298. Altera controversia respicit distinctionem inter justitiam originalem et gratiam sanctificantem; quam quidem dari alii affirmant, alii negant. Affirmant ii omnes, qui contendunt protoparentes in ipsa creatione accepisse a Deo rectitudinem illam, qua omnes animi facultates tum quoad se, tum quoad suos actus ordinabantur, ut dicemus. Hanc vero rectitudinem justitiam originalem appellant, eo quod Adam eam acceperit ab sua origine, certe in hunc finem, ut eam scilicet ad posteros transmitteret, *si in officio stetisset*; deinde affirmant gratiam sanctificantem eidem primo parenti collatam fuisse ac superadditam, per quam evec-

(1) Lib. *De gratia primi hom.* cap. I.

(2) *De opere sex dier.* lib. III, *De hominis creat.* cap. 17, n. 5 et seqq.

tus fuit ad ordinem supernaturalem (1). Alii theologi autem censent inseparabilem esse justitiam originalem a gratia sanctificante, sive ab elevatione primi hominis ad statum supernaturalem; hanc enim gratiam sanctificantem spectant in Adam veluti principium et originem ceterorum bonorum, quæ ipse assecutus est ab ipsa sua creatione (2).

299. His igitur omissis, quæ ad institutum nostrum minus pertinent, ut propugnemus catholicam doctrinam, sequentes a nobis adstruuntur propositiones:

(1) Ita sentiunt præter Alensem, Magister Sentent. in 2 dist. 24; S. Bonaventura in 2 dist. 29, art. 2, q. 2; Scotus, Richardus et a fortiori, qui negant Angelos fuisse in gratia creatos, de quibus cfr. Suarez. loc. cit.

(2) Sic opinantur omnes Thomistæ ibid. juxta S. Thom. p. 1, q. 95, art. 1, ubi ad majorem eorum, quæ proferentur, perspicuitatem obiter notandum est, complexionem donorum, quæ sub nomine *justitiæ originalis* comprehenduntur, includere *tum* dona supernaturalia stricte sumpta, quæ extollunt naturam super suam conditionem, cujusmodi sunt gratia sanctificans, virtutum theologicarum habitus etc., *tum* dona illa, quæ supernaturalia eo sensu dicuntur, quod naturam ipsam perficiunt in suo ordine, etsi eam non elevent supra conditionem suam, cujusmodi sunt integritas, immunitas ab ærumnis, perfecta subjectio cupiditatum ad rationis imperium, etc. quæ tamen per se natura non exposcit, *tum* denique dona supernaturalia, quæ ita dicta sunt, quod naturæ humanæ aliqua addant, quæ natura non solum non exposcit, sed contrarium potius, sua conditione spectata, exigeret, prouti est immortalitas. Hæc autem tria, licet in Adam innocente conjuncta fuerint, possunt tamen ab invicem separari, cum concipi possit homo elevatus per gratiam sanctificantem, sed absque integritate et immortalitate, vel homo integritate præditus absque elevatione per gratiam sanctificantem, vel homo integer et elevatus absque immortalitate, vel denique homo suæ conditioni relictus absque ullo istorum donorum. In Adam vero ejusmodi dona ita congesta erant, ut reliquorum conservatio in se et in posteris penderet a conservatione primi, nempe gratiæ sanctificantis. Quod si homini lapso per Christi merita restituitur gratia sanctificans, cetera tamen eidem, saltem in hac vita, minime restituuntur. Hinc in Adam gratia sanctificans potest spectari relate ad cetera dona adinstar causæ; reliqua vero adinstar effectus. Quæ quidem apprime alta mente reposta tenenda sunt, tum ut vitetur idearum confusio, tum ut inserviant dicendorum intelligentiæ.

PROPOSITIO I.

Primi parentes in statu justitiæ et sanctitatis constituti a Deo fuerunt.

300. Hæc propositio ad fidem catholicam spectat, ut patet ex Conc. Trid. quod sess. V, canone I, sic statuit : *Si quis non confitetur primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse... anathema sit* (1); et can. II: *Si quis Adæ prævaricationem sibi soli... asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam perdidisse... anathema sit.*

301. Hanc autem doctrinam a revelatione emergere tria quidem ostendunt argumenta, ex Scriptura deprompta. Ac 1° verba Gen. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*; quæ de sanctitate Adamo collata plures Patres apud Bellarminum interpretantur (2); imo communis apud eos horum verborum expositio est, ut nomen *imaginis* ad naturam, nomen *similitudinis* ad sapientiam et justitiam referant; unde concludunt, Adam quidem per peccatum amisse similitudinem, quam habebat cum Deo, non autem Dei imaginem (3). 2° Verba Ecclesiastis VII, 30 : *Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem* RECTUM; non solum autem de rectitudine morali, sed de justitia ac sanctitate supernaturali hæc dicta esse, liquet ex voce יָשָׁר *jassar*, quæ de Deo passim usurpatur, ut Deut. XXXII, 4, ac de hominibus justis, ut Num. XXIII, 10, nec non Psal. XXII, 1, ubi dicitur : *Exultate justi in Domino*, rec-

(1) Et hic perpendenda summa prudentia Tridentinorum Patrum in condendis fidei decretis, qui verba singula ita attemperarunt, ut dum catholicam fidem tradunt, nullis scholarum sententiis aut favere aut detrahere videantur. Quod Card. Pallavicini in *Hist. Conc. Trid.* sæpe observat.

(2) Lib. cit. cap. 2. Cfr. etiam Petavius, lib. II, *De opif. sex dier.* cap. 2 et seqq.

(3) Cfr. Petav. loc. cit. cap. 2, §§ 11, 12, 13; cfr. etiam Trombellius, *Anecdotorum* tom. II, part. 2, pag. 150 et seqq.

tos decet collaudatio; Psal. VII, 11 : *Salvos facit rectos corde*; et alibi passim. 3° Denique idem ea omnia evincunt, quibus præcipimur *renovari*, ut Ephes. IV, 23 : *Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis*; et Coloss. III, 9, 10 : *Exspoliantes vos veterem hominem... et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum.* Porro, ut observat Bellarminus, qui *renovari* jubetur, fuit aliquando novus. Quod si renovatio posita in eo est, ut induamus hominem Christo similem, creatum secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis; fuimus igitur aliquando, in primo videlicet parente nostro, homines novi, conditi secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis; seu quod idem est, primi parentes fuerunt a Deo in justitia et sanctitate constituti (1).

302. Hæc confirmantur ex traditione. Concilium enim Arausicanum II, cap. 19 (2), hæc habet : *Unde cum sine Dei gratia salutem non possit* (humana natura) *custodire*, QUAM ACCEPIT, *quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?* Cum igitur reparetur per Christum gratia sanctificans, quam in Adam perdidimus, consequens est hac sanctificante gratia primum hominem præditum fuisse. Unanimis pariter est sanctorum Patrum doctrina, quorum testimonia expendit Bellarminus loc. cit. Nos unius Augustini verba dabimus, ne prolixiores simus : *Vide ergo*, inquit, *quod sequatur : Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis*; *Ecce quod perdidit Adam per peccatum* (3).

DIFFICULTATES.

303. Obj. primo. 1° Apostolus, 1 Cor. XV, 45, scribit : *Fac-*

(1) Bellarm. lib. cit. cap. 3, n. 2, 3.

(2) *Collect. Conc.* Harduini, tom. II, col. 1099.

(3) *De gen. ad litt.* lib. IV, cap. 26. Sæpe eadem repetit et inculcat eodem lib. a cap. 24 usque in finem, ubi totus est in refutanda illorum opinione, qui censebant corpus Adam in statu innocentiæ spiritale fuisse. Alia tum S. Augustini tum aliorum Patrum testimonia exhibet Bellarminus, loc. cit.

tus est primus homo Adam in animam viventem, *novissimus Adam in spiritum vivificantem*; ergo Adam spiritu vivificante seu sanctificante gratia, instructus non fuit. 2° Sane si protoparentes in gratia sanctificante constituti fuissent, peccare non potuissent. Ergo.

304. Resp. ad 1m, *Dist. antec.* Et Apostolus in adductis verbis antithesin instituit inter statum corporis Adam et Christi post resurrectionem, *conc.*; inter gratiam Adam et Christi, *neg.* Ut enim contextus evincit, ibi sermo est de statu resurgentium; Apostolus enim confert corpus recens formatum Adami cum corpore Christi post resurrectionem; corpus Adæ *animale* vocat, utpote cibo potuque egens, et Christi corpus post resurrectionem, cum nulli necessitati sit obnoxium, *spiritale* vocavit. Ceterum potuit corpus Adæ animale esse et ejus animus spiritalis, cujusmodi revera fuit per habitantem in eo Spiritum Sanctum (1).

305. Ad 2m, *Neg. antec.*; Nec enim gratia sanctificans, quæ animæ inhæret, et qua homo (seu alia quæpiam rationalis natura) ornatus fit Deo acceptus, auget aut imminuit libertatem qua pollet. Cum igitur Adam liber fuerit, peccare potuit.

306. Obj. secundo. S. Augustinus passim docet, non statim accepisse Adam spiritum gratiæ, sed solum spiritum animæ rationalis; ergo.

307. Resp. 1°, *Neg. conseq.* Ex his enim non sequitur protoparentes gratia sanctificante ornatos saltem postea non fuisse.

308. Resp. 2° *Dist.* Ea tradit Augustinus relate ad integram perfectionem status naturalis, quam Adam, ex ipsius mente, assecutus non est, antequam translatus fuit in paradisum, quamque a gratia habuit et non a natura; vel loquitur de omnimoda felicitate assequenda per meritum obedientiæ, *conc.*; relate ad gratiam sanctificantem, quasi ea instructus Adam non fuerit ex mente Augustini ante peccatum, *neg.* Quæ enim ex ipso adduximus, hunc sensum aperte excludunt (2).

(1) Cfr. Bernard. a Piconio *Tripl. expos.* in hunc loc.

(2) Textus, qui objiciuntur ex S. Augustino, ita se habent, *De civ. Dei*,

PROPOSITIO II.

Una cum justitia et sanctitate conjuncta erant in primis parentibus eximia tum animæ tum corporis dona : scientia in primis et perfecta voluntatis ordinatio quoad animam, immortalitas et immunitas ab ærumnis et doloribus quoad corpus.

309. Et hæc propositio ad catholicam doctrinam pertinet, ut constat ex Ecclesiæ definitionibus editis adversus eos, qui Adam in puris naturalibus constitisse autumant, ignorantiæ proinde, concupiscentiæ, fragilitati, ærumnis ac morti denique ipsi ob-

lib. XIII, cap. 23, n. 1, ubi adductis verbis Apostoli : *Factus est primus homo*, etc. addit : *Primus homo de terra terrenus in animam viventem factus est, non in* spiritum vivificantem, *quod ei per obedientiæ meritum servabatur.* Sed ex contextu patet, non aliam hic S. Doctoris mentem esse, quam nondum assecutum fuisse Adam in paradiso conditionem corporis glorificati, quæ non erat tribuenda nisi ejus fidelitati, quemadmodum et ea justi donabuntur, quum gloriosi resurgent. Alter textus legitur, *De Genesi contra Manich.* lib. II, cap. 8, n. 10, ubi inquit : *Nondum spiritalem hominem debemus intelligere, qui factus est in animam viventem, sed adhuc animalem. Tunc enim spiritalis effectus est, cum in paradiso, hoc est in beata vita constitutus, præceptum etiam perfectionis accepit, ut verbo Dei consummaretur.* Sensus autem ex contextu esse videtur, donis gratuitis nondum fuisse Adam a Deo auctum ante ejus in paradisum translationem. Sequitur enim : *Itaque, postquam peccavit, recedens a præcepto Dei, in hoc remansit, ut animalis esset. Et ideo animalem hominem prius agimus omnes, qui de illo post peccatum nati sumus, donec assequamur spiritalem Adam, id est, D. N. J. C.* Ex quibus ineluctabile habetur argumentum adversus Jansenianos, qui se jactant solos germanos Augustini discipulos, contendentes tum elevationem ad ordinem supernaturalem, tum immortalitatem aliaque dona gratuita, debita esse integræ humanæ naturæ, ac proinde homini naturalia, ut in propositione 3ª dicemus. Tertius denique textus desumitur ex libro *De corrept. et grat.* cap. 10, n. 27, ubi docet Deum sic ordinasse Angelorum et hominum vitam, *ut in ea prius ostenderet, quid possit eorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium justitiæque judicium.* Sed hic loquitur S. Doctor de perseverantiæ dono, quod nec illi Angeli nec primus homo habuerunt. Cfr. Suarez, *De hominis creat.* cap. 17, n. 17; Tournely, *De grat.* tom. 1, q. 2.

noxium, perinde ac nos sumus; quem errorem sic Tridentini Patres, sess. V, can. I, confixerunt : *Si quis non confitetur primum hominem, Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset trangressus, statim sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam prævaricationis hujusmodi, iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam per illam prævaricationis offensam,* SECUNDUM CORPUS ET ANIMAM *in deterius commutatum fuisse, anathema sit.* Præditus igitur fuit Adam non solum sanctitate et justitia, sed insuper immortalitate et firma corporis et animi habitudine; canone autem V idem Concilium declarat concupiscentiam *ex peccato* esse.

310. Ut autem perspicuitati studeamus, per partes propositam doctrinam declarabimus et propugnabimus.

311. 1° Scientia igitur Adam præditum a Deo esse, evidenter ostendunt, quæ auctor Eccl. XVII, 6, de protoparentibus scripsit : *Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et bona et mala ostendit illis* (1). Quibus accedunt, quæ Gen. II, 19, leguntur de nominibus animantibus brutis impositis ab Adam, quæ eorumdem naturæ congruerent, ut insinuant verba illa : *Omne enim, quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus*; quod nisi a naturæ doctore sapientissimo fieri non poterat, ut vel ipsius Pythagoræ auctoritate S. Augustinus comprobat (2); qui præterea ostendit ignorantiam cum

(1) Quibus verbis non obscure tum scientia supernaturalis tum naturalis indicatur. Supernaturalis quidem, dum dicitur : *Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum;* quæ videntur innuere gratiæ munus, cujus est illustrare mentem et animum permovere. Naturalis autem, dum dicitur : *Bona et mala ostendit illis*; quæ tum de cognitione juris naturalis tum de ceterorum notitia intelligi possunt.

(2) *Operis imperf.* lib. v, cap. I : *Nam ipse Pythagoras*, inquit, *a quo philosophiæ nomen exortum est, dixisse fertur, illum fuisse omnium sapientissimum, qui vocabula primus indidit rebus.* Cfr. etiam Cicero, *Quæst. Tusc.* I, 25 et Petav. *De opific.* lib. II, cap. 8, § 5, 6, ubi multa præclare dicta habentur.

illo beatissimo protoparentum statu consistere non potuisse, quia *ex ignorantia,* ut ipse loquitur, *dehonestat error*, *ex difficultate cruciatus affligit* (1). Quod et ratio suadet, siquidem Adam non solum futurus erat pater, sed et doctor ceterorum hominum, qui filios suos instituere debebat tum in iis, quæ ad Deum spectant, tum in iis quæ ad mores (2). Cujusmodi autem fuerit hæc scientia, qua Adam a Deo donatus est, quanta ejus amplitudo, qui limites, ardua res est determinare; hoc unum dici potest, eam fuisse pristinæ illius conditioni omnino consentaneam. Theologi præsertim scholastici plura de ea habent (3).

312. 2° Ad voluntatem quod attinet, per ejus *perfectam ordinationem* significare intendimus nullis eam pravis affectionibus vitiatam fuisse, nullis pravis motibus exagitatam, adeo ut inferiores corporis vires rationi, ratio autem Deo perfecte subderetur, ac summa in primi hominis animo inesset pax, cum nec caro concupisceret adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem. Hanc autem fuisse primorum parentum conditionem, satis perspicue Scripturæ docent. Geneseos enim II, 25, dicitur: *Erat autem uterque nudus*, Adam scilicet et uxor ejus, *et non erubescebant*; cap. autem III, 7, de iisdem post peccatum: *Aperti sunt oculi amborum, cumque cognovissent se esse nudos,* etc. et ibid IV, 10 et 11, cum Adam ad Deum dixisset: *Timui, eo quod nudus essem*, respondit ei Deus: *Quis indicavit tibi, quod nudus esses*; *nisi quod ex ligno, de quo dixeram tibi ne comederes, comedisti*? Ergo ante peccatum habuerunt primi parentes speciale donum, quo appetitus eorum continebatur, ne contra rationem insurgeret, quod donum per peccatum amiserunt. Hoc etiam sensu Ecclesiæ Patres allata testimonia intellexerunt. *Hanc ergo* (obedientiam), inquit S. Augustinus, *priusquam violassent, placebant Deo, et placebat eis Deus, et quamvis corpus animale gestarent, nihil inobediens in illo*

(1) *De lib. arbit.* lib. III, c. 18, n. 52.

(2) Cfr. *S. Thom.* p. 1, q. 94, a. 3.

(3) Vid. inter ceteros Suarez, *De hominis creat.* lib. III, cap. 9, 10, ubi copiose de scientia Adami naturali disputat, pluresque conclusiones statuit et evolvit; item cap. 18, ubi agit de scientia supernaturali.

adversum se moveri sentiebant. Faciebat quippe hoc ordo justitiæ, ut, quia eorum anima famulum corpus a Domino acceperat, sicut ipsa eidem domino suo, ita illi corpus ejus obediret, atque exhiberet vitæ illi congruum sine ulla resistentia famulatum. Hinc et nudi erant et non confundebantur (1); et alibi passim.

313. 3° Quod vero tot tantisque donis maximum afferebat incrementum, immortalitas erat. Quæ tamen immortalitas ut rite intelligatur, animadvertendum est cum S. Augustino (2), valde hæc duo inter se differre : *non posse mori* et *posse non mori*; illud primum non fuit in Adam, eo quod illi naturæ tantum congruit, quæ dissolutionem corruptionemque non patitur, ut in Angelis et animabus nostris, quarum natura seu essentia ita simplex est partiumque compositione caret, ut dissolvi propterea minime possit; Adami vero corpus hac ratione immortale esse non poterat, utpote contrariis pugnantibusque principiis seu partibus constans. Dei igitur munere Adam *poterat non mori*; si enim in officio perstitisset, impedisset Deus quominus quidpiam ei obesset, ægritudinibus aut senio conficeretur, venena feræque nocerent, quidquam denique ei triste accideret; contra fecisset, ut incolumis super terram, quamdiu ipsi Deo placuisset, perstaret, et ut sine morte ad beata regna perveniret (3). Dixi : *si in officio perstitisset.* Adam enim sub hac sola conditione, ac nonnisi servata justitia originali, immortalis erat, non autem abso-

(1) *De peccat. merit. et remiss.* lib. II, cap. 22, n. 36. Cfr. Suarez, *De hom. creat.* lib. III, cap. 12, n. 4 et seqq. Attamen Clericus in *Comment.* ad cap. 3 Gen. v. 7, hæc, quæ de protoparentum nuditate leguntur, ad sensum metaphoricum trahere nititur contra communem totius antiquitatis sententiam et historicæ narrationis simplicitatem. Sed socinianus est auctor, cui lapsus primi parentis non arridet. Hinc sub finem *Comment.* in cap. 2 putat, *credibile esse Moysen hac observatione innuere voluisse primos parentes quasi infantes recens natos, quibus pudori non est nuditas, ob mali ignorantiam fuisse.* Quam expositionem neoterici biblici, ut videbimus, summo consensu exceperunt.

(2) *De Genes. ad lit.* lib. VI, cap. 25, n. 36.

(3) Cfr. Petav. *De opif.* lib II, cap. 6 et 7.

lute, seu ea amissa; ut enim per peccatum justitiam, sic et immortalitatem amittere poterat (1).

314. Sic porro ita expositum fidei dogma ex Scripturis evincimus. Scriptura peccato tantum, mortis causam tribuit; ergo... Antecedens patet ex Apostolo, Rom, V, 12 : *Per peccatum mors;* rursum ibid. VIII, 10: *Corpus mortuum est propter peccatum* (ergo non sola anima, ut contendebant Pelagiani). Idipsum patet ex libro Sapientiæ I, 13, ubi legitur : *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum*; et apertius ibid. II, 23 : *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem... invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Id demum constat ex illo Dei interdicto et comminatione Adamo facta Gen. II, 17 : *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris.*

315. Non minus certa est veritas ista ex Conciliorum et Patrum auctoritate. In can. I Conc. Milevitani II, aperte dicitur : *Placuit.. ut quicumque dicit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ; anathema sit* (2). Idem pariter sancitum fuit in Conc. Arausicano II, can. 2, in Diospolitano, in Carthaginiensi IV. Hinc merito S. Augustinus : *Unde constat*, aiebat, *inter Christianos veraciter catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege naturæ, quia nullam mortem homini Deus fecit, sed merito inflictam esse peccati* (3).

(1) Hinc ea facile componuntur, quæ veteres in speciem sibi invicem contradictoria de primorum parentum immortalitate prædicarunt. Alii enim immortalem dixerunt Adam, alii mortalem; alii mortalem actu, immortalem autem potentia; alii nec mortalem nec immortalem, sed medium inter utrumque et in potentia ad utrumque; alii demum et mortalem et immortalem simul. Quæ quidem omnia simul commode componi possunt et vera sunt; quandoquidem Adam non habuit immortalitatem omnimodam, adeo ut non potuerit mori, nec mortalitatem absolutam, ut debuerit mori; sed habuit posse non mori, idque non ex natura, sed, ut dicemus, ex beneficio Conditoris, et quidem dependenter ab obedientia sua.

(2) Etsi vulgo sic citari soleat hic canon, non est proprie Concilii Milevitani, sed Carthaginiensis Universalis, et in *Codice canonum Ecclesiæ africanæ* est n. 109. Cfr. *Collect. Concil.* Harduini, tom. I, col. 925 et col. 1217.

(3) *De civ. Dei*, lib. XIII, cap. 15.

316. 4° Ex hoc porro immortalitatis dono veluti ex ipso defluens jam illud sequitur, quod postremo loco statuimus, primis parentibus in illo felicitatis statu fuisse collatum, immunitatem videlicet ab omnibus ærumnis, afflictionibus et doloribus. Aperte enim id habetur ex toto Genes. cap. II, ubi traditur Deum posuisse hominem *in paradiso voluptatis*, ut operaretur et custodiret illum (1). Hunc autem beatitudinis statum et conditionem ita præclare exponit S. Augustinus, *De civ. Dei*, lib. XIV, c. 26: *Vivebat*, inquit, *itaque homo in paradiso sicut volebat, quamdiu hoc volebat quod Deus jusserat; vivebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus; vivebat sine ulla egestate, ita semper vivere habens in potestate. Cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret; lignum vitæ, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore vel ex corpore ullas molestias ullis ejus sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas... Nihil omnino triste, nihil erat inaniter lætum; gaudium vero perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat charitas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta; atque inter se conjugum fida ex honesto amore societas, concors mentis corporisque vigilia, et mandati sine labore custodia. Non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus premebat invitum.*

317. Hæc, quæ de primæva protoparentum felicitate exposuimus, confirmantur omnium gentium traditionibus. De Græcis constat ex Platone, qui in *Politico* primam ætatem vere auream appellat (2). De ipsis rursum ac de Romanis patet ex ipsorum poëtis, qui aureum Saturni sæculum nobilissimis ornarunt imaginibus,

(1) Cfr. Petav. *De opific.* lib. II, cap. 6, ubi plura discutiuntur scitu dignissima.

(2) Θεὸς ἔνεμεν αὐτοὺς, αὐτοὺς ἐπιστατῶν... καθάπερ νῦν ἄνθρωποι, ζῶον ὂν θειότερον, ἄλλα γένη φαυλότερα αὐτῶν νομεύουσι... Γυμνοὶ δὲ καὶ ἄστρωτοι θυραυλοῦντες τὰ πολλὰ ἐνέμοντο. Id est, *Deus eos pascebat, custosque eorum ipse erat, sicut nunc hominem, divinius animal, pascunt animalia sequiora. Nudi autem et sine stragulis sub dio plerumque pascebant.* pag. 271, tom. II, op. edit. Paris. 1578. Cfr. etiam in *Cratylo*, pag. 397, 398, tom. I, op. ubi etiam profert versus Hesiodi. Sic Dicæarchus, peripateticus, citatus a Porphyrio, *De abstinentia animal.*

ut Virgilius (1), Juvenalis (2), Ovidius (3), Tibullus (4). Apud Persas eamdem traditionem viguisse, testis est Plutarchus (5); apud Indos Strabo (6); quin et adhuc eamdem illic vigere, patet ex Creuzer (7). De Sinensibus idem testantur sacri ipsorum libri *King* nuncupati (8). Quare *Knapp* scribere non dubitavit : *Communis est omnium fere nationum omnis ætatis opinio de aureo sæculo, hoc est, de vita longe beatissima, quam prisca gens mortalium hac in terra egerit. Eam vitæ beatitatem etsi pro suo quisque ingenio ac sensu informat, in eo tamen ad unum omnes consentiunt, ut omne genus ærumnarum atque imbecillitatum, quas hominum societas et cultus vel affert vel auget, ab his generis humani incunabulis procul plane abjiciendum cen-*

lib. IV, cap. 2, pag. 295, edit. Traject. ad Rhen. 1765, et a Varrone, *De re rustica*, lib. I, cap. 2, ait : Τοὺς παλαιοὺς καὶ ἐγγὺς Θεῶν γεγονότας, βελτίστους τε ὄντας φύσει καὶ τὸν ἄριστον ἐζηκότας βίον, ὡς χρυσοῦν χρόνον νομιζεσθαι, seu, *Primos illos diisque proximos mortales optimæ fuisse indolis, vitamque vixisse optimam, unde et auream dici ætatem.* Alia collegit testimonia Eusebius ex Platone et Diodoro Siculo, *Præp. evang.* lib. I, cap. 8, et lib. XII, cap. 13. Quibus addendus Hesiodus, *Theogon.* a v. 521 ad v. 579, et *Opera et dies*, v. 47 et seqq.

(1) *Georg.* lib. I, v. 125 et seqq. :

Ante Jovem nulli subigebant arva coloni,
Nec signare quidem aut partiri limite campum, etc. tum *Eclog.* IV.

(2) *Satyra* VI, I et seqq.

(3) *Metamorph.* lib. I, v. 89 et seqq.

Aurea primum sata ætas, etc.

(4) Lib. I, *Eleg.* III, v. 35 et seqq.

Quam bene Saturno vivebant rege, etc.

(5) In lib. *De Iside et Osiride.*

(6) Lib. XV, pag. 250, tom. II, op. edit. Oxon. 1807, ubi sic exponit doctrinam Gymnosophistarum : Πάντ' ἦν ἀλφίτων καὶ ἀλεύρων πλήρη, καθάπερ καὶ νῦν κόνεως· Καὶ κρῆναι δ' ἔρρεον, αἱ μὲν ὕδατος, γάλακτος δ' ἄλλαι, καὶ ὁμοίως αἱ μὲν μέλιτος, αἱ δ' οἴνου, τινὲς δ' ἐλαίου· ὑπὸ πλησμονῆς δ' οἱ ἄνθρωποι καὶ τρυφῆς εἰς ὕβριν ἐξέπεσον. Ζεὺς δὲ, μισήσας τὴν κατάστασιν, ἠφάνισε πάντα, id est, *Olim omnia plena erant triticeæ et hordeaceæ farinæ, ut nunc pulveris. Fontes alii lacte, alii aqua fluebant, nonnulli melle, alii vino, quidam oleo. Homines autem ob satietatem et luxuriam ad contumeliam se transtulerunt. Jupiter igitur illum statum exosus omnia abolevit.*

(7) Cfr. *Religions de l'antiquité considérées principalement dans leurs formes symboliques et mythologiques; ouvrage traduit de l'allemand de D. Frid. Creuzer, refondu en partie, complété, développé par J. D. Guigniaut*, 1815. Vid. *Bibliothèque univ. de Génève*, tom. XXX, an. 10me.

(8) King, seu *Sacri*, in quibus legitur : *Tempore primi cœli pura voluptas et pax perfecte regnabant.*

seant (1). Hæc autem gentium omnium conspiratio originem primitivam ejusmodi traditionum apertissime evincunt; hac enim *facti* veritate constituta, omnia bene cohærent; ea sublata; nulla amplius earum traditionum ratio probabilis dari potest.

DIFFICULTATES.

318. Obj. primo. Variis illa doctrina, ubi accurate examinatur, premitur difficultatibus. Obstat enim notio sapientiæ et sanctitatis congenitæ, quæ sibi ipsi repugnat, neque ipso narrationis mosaïcæ argumento confirmatur, utpote quæ protoplastos communi hominum natura sensuum illecebris obnoxia præditos fuisse aperte docet; obstant certi naturæ humanæ hujusque vitæ terrestris fines, qui quidem proprietates humanis superiores omnino excludunt, cujus generis est immortalitas corporis (2); ergo.

319. Resp. *Dist.* Premitur difficultatibus apparentibus, *trans.*; veris, *neg.* Neque in primis obstat notio sapientiæ et sanctitatis congenitæ, ut adversarii supponunt. Quæ enim repugnantia fingi potest in eo, quod Deus ipse, qui præter naturæ ordinem hominem condidit, ipsum fecerit sibi charum et acceptum, charitatem in ipsius animum diffundendo, ut cum Apostolo loquar, et quod præter discendi aut loquendi facultatem, quam eidem datam ipsi concedunt, concesserit eamdem facultatem expeditam seu actum ipsum (3)? Eadem enim ratione, qua Deus protoparentibus non jam corpus infantile, sed perfectum dedit, sic ipsa rerum analogia postulat, ut ipsam intelligentiam iis præditam cognitionibus dederit ejusmodi statui consentaneam. Nos hujus asserti vadem dedimus ipsam libri Ecclesiastici auctoritatem, præter mosaïcam narrationem de nominibus ab Adam recens creato animantibus impositis; hypothesis autem suæ quodnam fundamentum rationalistæ proferunt, præter gratuitam assertionem?

Nulli tunc labores, non pœnæ, non dolores, non crimina, omnia humanæ in terris parebant voluntati. Cfr. Windischmann, *Philosophia, in progressu historiæ mundi*, vol. I, pag. I, sect. I, pag. 206.

(1) *Scripta varii argumenti*, Prolus. I, ed. 2, pag. I.

(2) Ita Wegscheider, § 100.

(3) Vid. S. August. *De civ. Dei*, lib. VII, cap, 30.

320. Falsum porro est, non confirmari narrationis mosaïcæ argumento, quod de sanctitate et scientia Adamitica statuimus. Ipsa enim familiaris Dei cum ipsis protoparentibus agendi ratio, quæ ibidem describitur, satis ostendit, quam accepti Deo essent. Quod si exhibentur protoplasti communi hominum natura sensuum illecebris obnoxia instructi, ut id liberaliter adversariis demus, quod patet ex dictis in superiore propositione, ratio est, quia gratia sanctificans hominem impeccabilem minime efficit, nec immunem a sensuum illecebris, ut quotidiana experientia ostendit (1).

321. Neque pariter obstant doctrinæ catholicæ de primæva hominis conditione certi fines terrestris humanæ hujus vitæ; quia immortalitatem aliasque proprietates humanis superiores, Deus, non juxta, sed præter naturæ leges ex privilegio, ut inferius dicetur, ac liberalitate sua primis parentibus concessit, ut eum ex adductis auctoritatibus certo concessisse constat.

322. Non aliunde propterea difficultates contra catholicam doctrinam oriuntur, quam ex rationalismi systemate, quo rejicitur quidquid consuetum naturæ ordinem prætergreditur, quum tamen ipsa universi orbis hominisque prima creatio præter illum ordinem sit.

323. Obj. secundo. Saltem quæ afferuntur ad voluntatis ordinationem et rectitudinem stabiliendam, eam minime evincunt. Etenim 1°, ut post Clericum recentiores expositores observant, ideo protoparentes non animadverterunt se nudos esse, quod in statu infantiæ conditi fuerint, neque malum agnoscerent; hinc quasi infantes recens nati pudore non afficiebantur. Quod si postea se nudos deprehenderunt, ex adepto rationis usu ab ipsius fructus esu repeti id debet (2). Quod plane congruit cum doctrina Patrum, qui protoparentes infantilem prorsus simplicitatem præ se tulisse docent, antequam cibum sibi vetitum comederent (3).

(1) Cfr. S. Thom. 2. 2, q. 163, art. 1, ubi ostendit, qua ratione primus homo peccaverit superbia. Vid. etiam Bellarm. *De amiss. grat. et statu pecc.* lib. III, cap. 4 et seqq. tum Feller, *Catéch. philos.* tom. II, § 262.

(2) Ita cum aliis Rosenmüller, *Schol. in V. T.* cap. 3 Genes.

(3) Apud Petav. *De opificio*, lib. II, cap. 9.

2° Adde concupiscentiam bonum naturæ esse, quo proinde primi homines carere non debuerunt. Ergo.

324. Resp. ad 1m, *Neg*. Ad 1am probation. *Dist*. Conditi fuerunt in statu infantiæ quoad rectitudinem et morum integritatem, *conc*.; quoad defectum rationis usus, *neg*. Hoc enim commentum novum est ac mosaïcæ narrationi prorsus contrarium. Moyses siquidem, ut vidimus, exhibet Adam animantibus nomen uniuscujusque naturæ proprium imponentem; non erat igitur rationis usu destitutus. Deinde hæc minime congruunt cum auctoris Ecclesiastici dictis superius adductis. Hinc vel ipse Jahn, non suspectus auctor : *Protoparentes*, inquit, *primo momento erant adulti, qui omnes animi facultates et omnia corporis membra ad usum habebant expedita* (1).

325. Neque alius est sensus Patrum, qui de infantili protoplastorum simplicitate locuti sunt (2).

326. Ad 2m, *Neg*. Nam, prout hic accipitur, concupiscentia defectus est et quasi morbus quidam naturæ, ut loquitur Bellarminus (3), ex materiæ conditione profluens; cum hic agatur non de concupiscentia per se sumpta, sed de inordinatione concupiscentiæ, quæ rationem prævertit et antevenit. Ast de concupiscentia infra.

327. Obj. tertio. 1° Scripturarum testimonia, quæ primo homini immortalitatem videntur tribuere, de magna potius longævitate explicari debent; prout ipsemet Flavius Josephus aperte significat (4). 2° Illæ autem comminationes, quæ Adam factæ sunt,

(1) *Introd. in libros sacr. V. T.* sect. 1, cap. 1, § 19, edit. 2, Viennæ 1814.

(2) Cfr. Prud. Maran, *Præfat. in Opp. S. Justini Martyris*, part. 2, cap. 5, edit. Paris. 1742; ubi exponit sensum, quo Theophilus, Irenæus, Tertullianus, Greg. Nazianz., Joan. Chrysostomus, Joan. Damascenus tribuerint infantiæ statum Adamo, nempe ob recentem creationem mediumque inter mortalitatem et immortalitatem statum, in quo conditus Adam a Deo fuerat, ob innocentiam et animi simplicitatem. Ubi etiam singularem declarat Clementis Alex. opinionem circa Adæ peccatum.

(3) *Lib. de gratia primi hominis*, cap. 5, num. 11 et seqq.

(4) *Antiq. judaic.* lib. 1, cap. 1. Sic etiam Mercerus, *Comm. in Gen.* II, 7.

vel de morte animæ sunt intelligendæ, vel de mortis festinatione et pœna; quam absque peccato expertus forsan non fuisset nisi per dulcem quamdam ac suavem animæ a corpore separationem. 3° Sane protoparentes ad corporis vires reficiendas cibo indigebant et potu. 4° Arbor ipsa vitæ, quæ per modum medicinæ operabatur, evidens argumentum est, et senectuti et morti per se obnoxios fuisse primos homines, sive peccassent, sive in officio stetissent. Ergo.

328. Resp. Ad 1m, *Neg.* Dicunt enim Scripturæ, Deum fecisse hominem *inexterminabilem.* Auctoritati autem Josephi auctoritatem opponimus Scripturarum. Plura sane ibidem fabulatur hic auctor nimis ingenio suo indulgens, ex. gr. omnia animalia tunc communi quadam loquela usa fuisse, aliaque ejusmodi non pauca.

329. Ad 2m, *Neg.* Non quidem de morte animæ, ut patet ex contextu et ex Dei verbis : *Pulvis es et in pulverem reverteris,* et ex adducto insuper S. Pauli testimonio, quod loquitur de sola corporis morte; ac demum ex eo, quod mors animæ, ut observat Petavius (1), non habeat rationem pœnæ, cum peccatum ipsum mors animæ sit. Sed neque de mortis festinatione Dei comminationes intelligi possunt; cum sint absolute de morte ipsa intelligendæ ut adducta Scripturarum testimonia postulant. Consonat interpretatio Patrum, qui Dei verba : *In quacumque die comederis, morte morieris*, ita exponunt, ut sensus sit : *Morti obnoxius eris,* seu, ut vertit Symmachus : *Mortalis eris* (2). Quam versionem laudant et Hieronymus et Theodoretus (3).

330. Ad 3m, *Neg. conseq.* Nam ex hoc, quod anima et corpore constabant protoparentes, et alimentis vesci debebant, non tamen consequitur, fuisse eos morituros, etiamsi non peccassent; cum semper potuissent ali et semper vivere.

331. Ad 4m, *Dist.* Ex peculiari Dei beneficio vim habuit perennem vitam tribuendi, *conc.*; virtute propria seu naturali,

(1) Loco jam citato.

(2) Θνητὸς ἔσῃ. Apud Origen. in *Hexapl.* et in opp. Origenis. edit Maur. tom. I, pag. 16.

(3) Apud Petav. *De opif.* lib. II, cap. 10, § 4.

neg. Dissentiunt quidem inter se interpretes circa hujus arboris naturam ; verisimilior tamen nobis eorum videtur opinio, qui censent ex peculiari Dei virtute ac beneficio eam habuisse hanc vim, mortem scilicet arcendi in perpetuum ab iis, qui ejus fructibus vescerentur (1).

332. Obj. quarto. Nihil conferunt mosaïcæ narrationi, imo potius obstant similes mythi, quos de ætate primitiva, quam auream appellant, quæque sensim in deteriorem abierit, feliciore ac lætiore hominum vitæ conditione apud alios antiquos populos reperimus. Omnes enim ejusmodi narrationes, si accurate examinantur, tantum abest, ut historiæ fide nitantur, ut contra ab hominibus fictæ esse videantur, quibus præsentium temporum fastidium lenirent animumque imagine vitæ ab omni labe immunis oblectarent. Quapropter pro fundamento rerum ad historiæ leges exigendarum nullo modo haberi possunt (2). Quo incultior fuit ætas, eo magis in illa prævaluit studium fabulas vel rumore traditas captandi, vel novas fingendi. 2° Sane genus humanum in humili loco positum et ab exiguis initiis profectum sensim adolevisse argumento est totius naturæ historia ; et omnium populorum primordia, fama ac monumentis quibusvis ad posteritatem propagata, egregie illud idem confirmant. Frustra igitur, qui Indorum, Persarum, Hebræorumque mythos pro vera historia amplectuntur, et obsoletas sententias novis commentis exornatas sequuntur, conantur allegoriis et symbolicis adumbrationibus artificiose nectendis historiarum luci clarius explendescenti officere (3). 3° Ætas proinde aurea non præ se fert nisi statum illum societatis, in quo maxime vigeret anthropophagia (4), vel quo

(1) Cfr. Petav. op. cit. lib. II, cap. 7, § 6 et seqq. Vid. etiam Nicolaï, *Lez.* XXIII *sul Genesi.*

(2) Ita Wegscheider, § 100, not. 1 ; A. Matthiæ, *Præfat. de ratione tractandæ Græcorum mythologiæ*, pag. 5, quæ reperitur in Seebode, *Archiv. fur Philologie und Pædagogie*, seu, in *Archivio pro philologia et pædagogia*, auctore Seebode, Helmst. 1826, vol. II, part. 3 ; Arnold. Ekker, *Specim. inaug. in Protagoræ apud Platonem fabulam de Prometheo et generis humani ad humanitatem progressione*, Ultraj. 1822.

(3) Wegscheider, § 97, nota (*q*).

(4) Ita Bory de St.-Vincent, cfr. *Revue encyclop.* Paris 1825, Mars,

homines belluino more viventes, nudi fere incedebant et glande ad cibum utebantur (1). Ergo.

333. Resp. ad. 1m, *Neg.* Conjecturis enim non destruuntur, quæ gentium omnium omnisque ætatis traditiones unanimiter confirmant, maxime quod conspirent in præcipuis adjunctis eorum, quæ de ætatis illius vita Moyses refert. Ac 1° quidem eximia vitæ innocentia primos homines fruitos esse, omnium pœnarum, dolorum, laborum, criminum expertes, ut Sinenses habent; 2° fuisse eosdem diis proximos, optimæ indolis, vitamque vixisse optimam, ut Græci et Latini tradunt; 3° eos a Deo enutritos fuisse ac nudos et sine tegumento sub dio altos, ut Plato et Diodorus Siculus juxta Ægyptiorum traditionem narant. 4° Si cum his conferantur, quæ de mulieris ex costa Adam formatæ, quæ de parentum lapsu, deque modo, quo lapsus contigit, effectibusque inde sequutis habentur, de quibus postea dicemus (2), et in quæ omnium gentium annales et memoriæ collimant, luce clarius patet, nonnisi ex communi fonte hæc omnia manare potuisse. Quod vero additur de studio præsentium temporum fastidium leniendi, fabulas captando novasque addendo, ita ut populi omnes religione, moribus, indole, ætate, lingua, regione longe a se dissiti, non solum in ipsius facti natura, sed in peculiaribus etiam ejusdem adjunctis fingendis conspiraverint, ab omni veritate longe abest. Id profecto non modo a germana philosophia, sed et a commini hominum sensu abhorret, præsertim cum plures ex ipsis nullo inter se commercio uterentur (3); hoc enim portento simile foret.

art. *Sciences physiques*, *Homme*, qui præterea censet vere auream dicendam esse ætatem illam, quam leves scriptores ferream dixerunt; profitetur autem se novam seu quintam præstolari ætatem, nempe *rationis*, quæ reservatur futuris generationibus, cujus tamen non valde exigua crepuscula jam nunc cernimus.

(1) Non valde abhorret ab ejusmodi principiis Jos. Micali, *Storia degli antichi popoli italiani*, Firenze, 1832, tom. 1, cap. 1, pag. 9, et Aloys. Rossi, *Della istoria d'Italia* cap. 4, pag. 12.

(2) Cfr. *Annales de Philosophie chretienne*, art. cit.; Windischmann, op. et loc. cit.

(3) Quibus si addantur traditiones et argumenta de communi populorum origine, de origine mundi, de hominis lapsu etc. de quibus partim monumenta

334. Ad 2^{m}, *Dist.* Diversis temporibus, seu post hominis lapsum, *trans.*; eodem tempore, seu ante lapsum, *neg.* In primis enim observandum est, eadem illa monumenta historica, quæ de primordiis humani generis supersunt, incipiendo ab Hesiodo, Herodoto, Diodoro Siculo usque ad ætatem politiorem, quæque nobis primas societates seu primos homines veluti tribus nomadas oculis objiciunt ac paulatim ad perfectiorem cultum progredientes, nobis pariter exhibere traditionem aureæ ætatis, seu status innocentiæ primorum parentum. Quapropter nedum sibi invicem adversentur historica hæc documenta, apprime inter se conveniunt; si tamen admittatur diversa hominum diversis temporibus conditio, status, tum ante, tum post hominis lapsum. Hinc si hæc adversarii recipiunt, dum humilem primorum hominum conditionem exponunt, quare eadem recusant, dum protoparentum beatam vitam et originem describunt, atque ut mythos traducunt, aut allegorias et symbolicas imagines historiæ luci officientes? Non modica potius lux historiis conciliandis inde maxime affulget, ut ex dictis patet.

335. Ad 3^{m}, *Neg.* Siquidem anthropophagia in humani generis primordiis nullibi visa est; huic enim assertioni documenta historica repugnant; hinc illa non fuit nisi prava humani generis deviatio, prout est vita silvestris, feritas, quæ in nonnullis adhuc populis observatur, prout est rudis eorum lingua (1). Eadem enim

attulimus, partim inferius afferemus, vix non habetur argumentum evidens et demonstrativum de hujusmodi traditionum veritate.

(1) Cfr. Comes de Maistre, *Soirées de St.-Petersbourg*, Entretien deuxième, tom. I, pag. 81; ubi hæc præclare scribit : *De là viennent les sauvages qui ont fait dire tant d'extravagances, et qui ont surtout servi de texte éternel à J. J. Rousseau... il a constamment pris le sauvage pour l'homme primitif, tandis qu'il n'est et ne peut être que le descendant d'un homme détaché du grand arbre de la civilisation par une prévarication quelconque, mais d'un genre, qui ne peut plus être répété, autant qu'il m'est permis d'en juger ; car je doute qu'il se forme de nouveaux sauvages. Par une suite de la même erreur, on a pris les langues de ces sauvages pour des langues commencées, tandis qu'elles sont et ne peuvent être que des débris de langues antiques*, ruinées, *s'il est permis de s'exprimer ainsi, et dégradées, comme les hommes qui les parlent. En effet, toute dégradation individuelle*

ratione, qua dantur in hominibus progressus a cultu et educatione devenientes, dantur et regressus ex illius præsidii atque adjumenti defectu. Exemplum habemus in Europa nostra, quæ ex barbarorum incursionibus, depopulationibus, ferocia paulatim a summa humanitate in eam barbariem transgressa est, quam medio ævo deploramus. Idem dicas de Asia et Ægypto quondam culturæ ac litterarum, ut ita dicam, domiciliis. Vita igitur silvestris et anthropophagia spectari debent tanquam extrema declinationis periodus, in quam populi quidam omnibus cultus præsidiis destituti prolapsi sunt.

336. Vehementer propterea errant plerique ex neotericis historicis aut archæologis, qui sibi sapientes videntur, cum Sacræ Scripturæ contradicunt, contendentes primos homines feritate primum belluina aut etiam anthropophagia laborasse, paulatim ad vitam silvestrem ac venaticam progressos, ac deinde ad pastoritiam seu nomadicam, agricolam postea pervenisse, ac demum ad socialem. Hi enim permiscent veram ac primitivam hominum conditionem cum iis, quæ contigerunt post generales aut partiales alterius ætatis dispersiones ac deviationes, a quibus homines paulatim redeuntes primordia societatum ac civilis culturæ jecerunt, donec per ulteriores progressus ad statum, ut ita dicam, adultum perfectionis pervenerunt, et de quibus tum mythologica tum historica monumenta loquuntur (1).

ou rationnelle est sur-le-champ annoncée par une dégradation rigoureusement proportionnelle dans le langage.

(1) Hinc Joan. Müller, *Historia univers.* cap. I, ubi agit de statu hominis primitivo, observat sub duobus diversis aspectibus statum primitivum generis humani describi; cum aliæ traditiones pingunt ætatem auream, in qua justitia et pax regnarunt, referunt pariter ætatem subsequentem speciei nostræ tanquam deviationem a primævo instituto; aliæ vero traditiones describunt hominem ab initio agrestem atque ferocem, donec sensim ac veluti per gradus mansuevit. Verum utræque hæ traditiones optime inter se cohærent, si ratio habeatur diversi status, in quo homines fuerunt, juxta ea quæ superius a nobis dicta sunt; quibus plane consentit S. Thom. dum insulsæ Tulli opnioni de hominibus sylvestribus (*De invent* I, 2,) respondet: *Verbum Tullii potest esse verum, quantum ad aliquam gentem; si tamen accipiatur principium* proximum *illius gentis*, per quod ab aliis gentibus *est distincta, quia non in omnibus perducitur ad effectum id, ad quod naturalis ratio inclinat. Non est autem verum universaliter.* (*Supplem.* q. 41. art. I.)

PROPOSITIO III.

Status justitiæ seu gratiæ sanctificantis et felicitatis, in qua primi parentes constituti a Deo sunt, non erat eis debitus.

337. Propositio sic enunciata catholicam doctrinam exhibet, ut ex dicendis patebit. Cum tamen in salebrosam quæstionem inciderimus ob quorundam catholicorum theologorum controversias, præstat nonnulla præmittere, quæ conferant ad faciliorem propositæ doctrinæ explanationem, et Ecclesiæ doctrinam a privatis scholarum placitis apprime secernere. Hæc igitur adnotanda sunt :

338. 1° *Debitum* naturæ, seu naturale multiplici sensu aliquid dici potest; sumitur enim vel pro eo quod origine contrahitur, vel pro eo quod est naturæ consentaneum, vel quod naturam in sui ordinis operationibus perficit; vel demum quod est naturæ pars, aut fluit a naturæ principiis, cujusmodi in homine sunt corpus et anima, aut facultas sentiendi et intelligendi (1). Rursum aliquid naturæ *indebitum* ac *supernaturale* duplici ratione intelligi potest, scilicet aut *per se*, cum nempe ex principiis naturæ fluere seu provenire nequit, cujusmodi ex. gr. fuit ascensio Eliæ in cœlum super currum igneum, Samsonis robur, etc., aut *per accidens*, quod interdum obtinetur miraculo, licet alioquin ex naturæ principiis fluere soleat, ex. gr. omnes curationes instantaneæ, visus cæco restitutus, sapientia Adami, etc.

339. 2° Lutherus itaque, et post ipsum Bajus, Jansenius, Quesnellus cum suis contendunt, tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia atque immortalitatem cum reliquis consectariis sic homini naturales esse, ut sine ipsis hominis perfecta seu integra natura consistere non possit; neque Deum, salva sua bonitate et justitia, sine illis hominem condere potuisse. Ex quo principio inferunt, hominibus, qui nunc absque justitia originali nascuntur, aliquod naturale bonum deesse, quale deesset pecudi, si clauda vel cæca nasceretur; quod si ali-

(1) Cfr. Bellarminus, *De gratia primi hominis*, cap. 5.

cui divinitus redderetur originalis justitia, donum quidem istud fore *supernaturale* per accidens, seu quoad modum, non autem per se, prout de visu cæco restituto diximus. Catholica autem doctrina tenet, tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia ac immortalitatem dona supernaturalia esse in se, et ita gratuita, ut Deus, salvis suis attributis, hominem sine illis condere omnino potuisset; nihilque propterea de naturæ bonis hominem per peccatum originale perdidisse; ita ut, peccato excepto, homo creari a Deo potuerit, qualis nunc nascitur, morti scilicet, infirmitati, concupiscentiæ, ignorantiæ obnoxius, neque ad ordinem supernaturalem elevatus.

340. 3° Propositio nostra duo complectitur : *primo*, esse indebitam gratiam, *secundo*, indebita dona gratuita scientiæ, integritatis, immortalitatis, quæ sub *felicitatis* nomine comprehendit.

341. 4° Doctrina catholica sic exposita commisceri nequit cum duplici quæstione scholastica; quarum prima est, num Deus potuerit saltem de *potentia ordinata*, ut vocant, hominem sine elevatione ceterisque recensitis donis condere, nec ne; si quidem de *potentia absoluta* Deum ita se gerere potuisse omnes theologi catholici concedunt (1). Altera controversia est, num (in hypo-

(1) Hoc vero discrimen instituunt theologi isti inter potentiam *ordinatam* et *absolutam* : ordinata est, quum Deus operatur non solum ex sapientiæ, sed et bonitatis, decentiæ ac congruitatis legibus; absoluta, cum operatur ex solis legibus justitiæ. Hinc quidam docent, Deum quidem de potentia *absoluta* potuisse hominem absque donis supernaturalibus et gratuitis condere, non autem de potentia *ordinata*. Non defuerunt, qui hanc sententiam accusaverint tanquam jansenisticam, eo quod vel ipse Jansenius fassus fuerit, Deum *absolute* sic homines condere potuisse, non autem ex potentia *ordinata*. Ast hujus sententiæ fautores profitentur magnum intercedere discrimen inter se ac Jansenium; quia Jansenius autumabat hominem esse *distortum ac malum* illis donis destitutum; contra vero se expresse affirmare *bonum* hominem sine illis fore; sed cum Dei *perfecta* sint opera, ideo concludunt, Deum sine his præclaris dotibus hominem minime condere potuisse. Ast rursum alii reponunt, nostrum non esse decernere quid divina bonitas postulet, quid non; quo principio semel constituto nos duceremur ad optimismum. Hæc certa nobis esse videntur : 1° Veteres in hoc saltem argumento hanc distinctionem penitus ignorasse; 2° qui hanc distinctionem

thesi, quod Deus sive de potentia absoluta, sive de potentia ordinata potuerit hominem in puris naturalibus, ut scholæ loquuntur, condere) homini sic constituto necessaria forent gratiæ auxilia ad legem naturalem adimplendam. Jam vero nos pro certo habemus, etiam in hac hypothesi necessaria fore homini ejusmodi auxilia, nec ei a Deo defutura, qui nunquam impossibilia jubet, non quidem *ad modum*, ut scholæ loquuntur, sed *ad substantiam operis*, quæ non essent nisi naturalis ordinis, ut supponitur (1).

inducunt, eadem proferre argumenta ad ostendendam impossibilitatem status naturæ puræ juxta potentiam Dei *ordinatam*, quibus utitur Jansenius ad evincendam eamdem impossibilitatem; 3° hujusmodi distinctionum artificio fretos Jansenistas, omnes suas propugnare doctrinas, non verentes pontificiam censuram. 4° Cum ex solis justitiæ legibus, aut spectata sola potentia, Deus agere non possit, sequitur, si attentis etiam bonitatis, decentiæ ac congruitatis legibus hominem absque ejusmodi elevatione donisque adnexis creare nequeat, creari eum sine ipsis *nullatenus* posse; quod tamen pugnat cum propositionibus damnatis. 5° Propositiones Baji damnatæ sunt sensu ab auctore intento; atqui Bajus admittebat Deum de potentia *absoluta* creare potuisse hominem absque ejusmodi elevatione ac donis, ut colligitur ex Jansenio, qui in suo *Augustino* Baji doctrinam adstruere et defendere vehementer contendit, ita ut initio opus suum inscribere voluerit: *Defensio Baji;* ergo, dum Bajus in propositionibus damnatis negat hominem a Deo creari potuisse in statu non elevato, intelligendus est de potentia Dei *ordinata*; ergo hoc sensu damnatæ sunt; ergo contradictoria catholica erit et vera: *Deus de providentia ordinata creare potuit hominem absque ejusmodi elevatione.* Quid juvat doctrinas profiteri, sin minus hæreticas aut erroneas, saltem iisdem maxime affines, cum pateat via regia omnibus obvia? Doctrina hæc catholica, quam tuemur maximi momenti est; cum annulus, ut ita dicam, sit, qui cetera doctrinæ catholicæ capita adnectit circa peccati originalis effectus, libertatem, Christi gratiam etc., ut ex dicendis planum fiet.

(1) Ex his patet statum quæstionis non cognosci ab iis auctoribus, qui hujus naturalis conditionis possibilitatem impugnant ex eo, quod homo tunc foret velut emancipatus a Deo, neque auxiliorum ipsius indigens, quod imprudenter admodum nonnulli ex Germania præsertim autumant; vel non amplius hominem debere ad Deum preces suas fundere ad ejusmodi auxilia obtinenda; vel etiam non posse amplius ostendi necessitatem revelationis, quum ex his sequeretur hominem per peccatum originale in iis, quæ ad naturæ humanæ essentiam spectant, non inferioris conditionis factum esse, quam

342. His præmissis sic cum Card. Gotti propositam doctrinam adstruimus (1). Si status ille debitus homini esset, debitus foret vel ex parte hominis vel ex parte Dei; atqui neque ex parte homiminis, neque ex parte Dei debitus dici potest. Non quidem ex parte hominis, cujus natura non exigit, nisi ut sit animal rationale, et ad bonum sui ordinis comparatum, cujusmodi profecto non est gratia sanctificans, alioquin non esset gratia, ut ratiocinatur Apostolus (Rom. IV); sed neque immunitas a concupiscentia, quam per se humana natura non exigit, cujus est ferri in bonum sensibile per sensum et appetitum, ac in bonum spirituale et intelligibile per intelligentiam et voluntatem, ex quarum contrariis propensionibus naturaliter conflictus oritur ac ingens recte agendi difficultas; neque demum immortalitas et immunitas a doloribus ac pœnis, cum naturæ sensibilis, ac contrariis elementis seu principiis concretæ, proprium sit dolores pati, corruptionem, totalem denique solutionem (2). Non debitus

foret in statu naturæ non elevatæ. Hæc enim aliaque ejusmodi nonnisi ex perperam vel intellecta vel exposita illius status conditione descendunt, non autem ex doctrina ipsa. Sane per ejusmodi auxilia seu media naturalis ordinis, quæ extrinsecus homini proveniant, ipsum minime propterea transferri ad ordinem supernaturalem inde patet, quod corpus humanum ex. gr. in statu suo naturali indigeat alimentis, quæ tamen in agris crescunt, et exterius suppeditantur, num propterea desinit esse in statu naturali, quia hæc alimenta non in proprio suo fundo, id est, intus in ipso corpore continuo succrescunt? Anima humana pro facultatum suarum evolutione et cultura indiget instructione parentum, institutorum, etc. infans nonnisi a cura parentum habet, quæ ad sui conservationem et perfectionem requiruntur; ad naturam itaque entis limitati non pertinet, omnia habere in seipso, nullaque re extra se indigere ad sui conservationem et finis sui assecutionem.

(1) *Theol. scholastico-dogm.* in primam partem, *De homine et ejus statibus*, quæst. II, *De statu naturæ puræ*, dub. I, § 2 et seqq., tom. VI, op. edit. Bononiæ 1729.

(2) Ita physiologi unanimiter docent, qui naturam hominis, prout in se est, et comparate ad animantium brutorum naturam investigarunt, ut Bichat, *Anatomie génér.* tom. I; M. A. Petit, *Discours sur la douleur*; Bilou, *Diss. sur la douleur*; Jacopi, *Fisiologia* tom. II; Tommassini, *Lez. critic.*, ac ceteris omissis, Ben. Mojon, *Leggi fisiologiche.* Cfr. edit. 3ª, Milano 1821, *Considerazioni generali sulla vita*, *e sopra i suoi fenomeni*, § I et seqq. tum ibid. classe I, *Delle funzioni con-*

est ex parte Dei, qui, cum in donorum suorum distributione liberrimus sit, nulla adigitur necessitate, ut hunc potius quam illum perfectionis gradum creaturis suis largiatur.

343. Eadem veritas constat ex proscriptione thesium Baji et Quesnelli, in quibus contraria doctrina traditur. Nam S. Pius V et Gregorius XIII sequentes Baji propositiones proscripserunt, nempe 21m : *Humanæ naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ, debita fuit integritati primæ conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis* (Eadem dicuntur in propositionibus 23a et 24a); item 26m : *Integritas primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio*; 55m : *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur*; 78m : *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio*; ac demum prop. 79m : *Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine justitia naturali* (1). Cum vero Quesnellus eamdem doctrinam

servatrici della vita e relative all' individuo, ord. I, genere I, *Del piacere e del dolore*, § 42 et seqq. et gen. VI, § 479 et seqq.; Magendie, *Précis élémentaire de physiologie*, articulo ult. operis. Ne longiores simus quam par est, hujus tantum textum dabimus : *L'existence individuelle de tous les corps organisés est temporaire; aucun n'échappe à la dure nécessité de cesser d'être ou de mourir, l'homme subit le même sort. L'histoire particulière des fonctions nous a fait voir que dès les premiers temps de la vieillesse, et quelquefois auparavant, les organes se détériorent, que plusieurs cessent complètement d'agir, que d'autres sont absorbés et disparaissent, qu'enfin dans la décrépitude la vie est réduite à quelques restes des trois fonctions vitales et à quelques fonctions nutritives détériorées; dans cet état, la moindre cause extérieure, le plus petit coup, la chute la plus légère, suffisent pour arrêter l'une des trois fonctions indispensables à la vie, et la mort arrive immédiatement, comme le dernier degré de la destruction des organes et des fonctions. Mais un très-petit nombre d'hommes arrivent à cette fin qu'amènent les seuls progrès de l'âge. Sur un million d'individus à peine quelques-uns y parviennent; le reste meurt à toutes les époques de la vie, d'accidents ou de maladies*, etc. Cfr. etiam L. Martini, *Lezioni di fisiologia*, Torino 1831, tom. XII, lez. 93.

(1) Bulla Greg. XIII : *Provisionis nostræ*, qua confirmavit Bullam S. Pii V jam pridem datam kal. octob. 1567. Utramque confirmavit Urbanus VIII.

instaurasset prop. 35ª, quæ ita se habet : *Gratia Adami est sequela creationis, et erat debita naturæ sanæ et integræ*, eam rursum damnavit Clemens XI in Const. *Unigenitus*. Cum igitur omnes istæ propositiones, utpote doctrinæ catholicæ adversantes, proscriptæ sint, ab hisce ipsis veritas patet contradictoriæ doctrinæ.

344. *Premitur hic Jansenius*, inquit Card. Gotti (1), *hæret, velut anguis torquetur*; at postea, resumptis animis, confidenter affirmat, censura ista damnatos esse Pontifices novem sanctissimos doctissimosque : Innocentium, Zosimum, Bonifacium, Sixtum, Cœlestinum, Leonem, Gelasium, Hormisdam et Joannem II, a quibus Augustini doctrina, ut Ecclesiæ catholicæ fidem continens, laudata est amplissimeque confirmata (2).

345. At frustra pravæ doctrinæ suæ Jansenius cum suis asseclis S. Augustinum patronum aut adstipulatorem sibi arrogat. Sic enim scribit S. Doctor : *Homo ad Dei similitudinem factus est; tamen, quia non est unius ejusdemque substantiæ, non est verus filius, et ideo fit gratia filius, qui non est natura* (3). Si igitur *gratuita* ejus est filiatio, non est eidem *debita*. Rursum : *Quamvis*, inquit, *ignorantia et difficultas, etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset* (4); et clarius etiam : *Si* (anima) *talis esse cœpit non*

(1) Loc. cit. § 2, num. 10.

(2) Eminet hic etiam prava Jansenii fides, qui, lib. 1 *Prælect. de gratia Christi*, viginti nec minus capita insumit ad apologiam texendam, stabiliendamque doctrinam S. Augustini; quam doctrinam a novem Romanis Pontificibus approbatam et consecratam adstruit, suam non minus quam doctrinam Ecclesiæ esse affirmat, et comparat S. Doctorem cum Apostolo Paulo. Eamdem viam subierunt ejus asseclæ, semper ab extollenda doctrina S. Augustini exordientes, ut deinceps, Augustini nomine quodammodo tecti, omnes suos errores disseminarent. Aliquis inter ipsos eo progressus est, ut effutire non erubuerit : *Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam pontificiam bullam.* Quæ propositio damnata est ab Alexandro VIII. Eodem artificio usi jam fuerant Lutherus et Calvinus. Quum vero S. Augustinus non modo ipsis non favet, imo contrarium aperte docet, tunc nihili faciunt ejus auctoritatem.

(3) *Cont. Maximin.* lib. II, cap. 15, num. 2.

(4) *Retract.* lib. I, cap. 9, num. 6.

solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde conditori suo gratias agat... Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est... sed etiam quod facultatem habet, ut adjuvante creatore se ipsam excolat, et pio studio possit omnes adquirere et capere virtutes, per quas et a difficultate cruciante, et ab ignorantia cæcante liberetur (1). De immunitate autem a concupiscentia hæc scribit : *Gratia Dei magna ibi erat, ubi terrenum et animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia non habet in nudo corpore, quod puderet, spoliatus gratia sensit, quid operire deberet* (2). Pariter de immortalitate disserens : *Qui status*, inquit, *eis mirabili Dei gratia præstabatur* (3); et alibi : *Ipsum mortale non est factum mortuum nisi propter peccatum* (4). Hæc autem luculenta sunt adeo, ut commentariis non egeant.

346. Placet autem S. Augustino S. Thomam adjungere, qui ejus doctrinam in sua transtulit scripta, ejusdemque mentem expressit. Clarissima porro sunt Angelici doctoris verba : *Possibile fuit Deo, ut hominem faceret in puris naturalibus* (5); et alibi

(1) *De libero arbitrio*, lib. III, cap. 20, num. 56.

(2) *Cont. Julian.* lib. IV, cap. ult. num. 82.

(3) *De civ. Dei*, lib. XIII, cap. 20.

(4) *De peccat. merit. et remiss.* lib. I, cap. 5.

(5) *Quodlib.* I, art. 8, opp. S. Th. edit. Rom. 1570, tom. VIII, part. 2; ibi enim ex professo de hoc argumento agit, dicens : *Sed quia possibile fuit Deo, ut hominem faceret in puris naturalibus, utile est considerare, ad quantum se dilectio naturalis extendere possit.* Deinde expositis aliorum sententiis, concludit: *Dicendum est ergo, quod diligere Deum super omnia plusquam seipsum est naturale non solum Angelo et homini, sed etiam cuilibet creaturæ, secundum quod potest amare aut sensibiliter aut naturalter.* Et in 2, dist. 31, q. 1, art. 3 : *Poterat Deus*, inquit, *a principio quando hominem condidit, etiam alium hominem ex limo terræ formare, quem in conditione naturæ suæ relinqueret, ut scilicet mortalis et passibilis esset, et* pugnam concupiscentiæ ad rationem sentiens, *in quo nihil humanæ naturæ derogaretur, quia hoc ex principiis naturæ consequitur; non tamen iste defectus in eo rationem culpæ et pœnæ habuisset, quia non per voluntatem* (Adami) *iste defectus causatus esset.* Opp. cit. edit. tom. VI. Demum part. I, q. 95, art. I, disserens de rectitudine, cum

passim, adeo ut nulla possit suboriri dubitatio de ipsius sententia (1).

347. Patet igitur ex dictis, tum auctoritate, tum ratione constare, statum justitiæ seu gratiæ sanctificantis et felicitatis, in qua primi parentes constituti a Deo sunt, non fuisse eis debitum; quod nobis demonstrandum proposuimus (2).

DIFFICULTATES.

348. Obj. primo. 1° Ultimus creaturæ rationalis finis in visione Dei beatifica consistit; cum ipsa sola plene hominis animum expleat, ipsumque perfecte beet, juxta celebre Augustini effatum : *Fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* 2° Et sane, nisi ita esset, Deus hominem innocentem addixisset æternæ calamitati. Vel enim homo eam beatitudinem expeteret, vel non; si non expeteret, ipsa hæc perversitas calamitas esset; si vero expeteret et non obtineret, esset item calamitas ipsa privatio. 3° Jure propterea S. Augustinus Pelagianos, qui parvulos peccato originali carere affirmabant, et tamen sine baptismo decedentes excludebant a regno cœlorum, sic vehementer urgebat : *Quare patrimonium regni cœlorum abripis*

qua conditus fuit Adam : *Manifestum est autem*, inquit, *quod illa subjectio corporis ad animam et inferiorum virium ad rationem non erat naturalis, alioquin post peccatum mansisset; cum etiam in dæmonibus data naturalia post peccatum permanserint.* Hæc ex diversis S. Th. operibus afferri volui, ut pateat, quam impudenter nonnulli soleant pro contraria doctrina adducere auctoritatem S. Thomæ.

(1) Cfr. Martinez Ripalda, Soc. Jesu, tom. III, *De ente supernat. Append.* disp. 8, sect. I, Colon. Agripp. 1648, ubi accuratissime tum S. Thomæ tum reliquorum scholasticorum loca recenset.

(2) Quantum satis est, de hoc argumento inter ceteros scripserunt Bellarminus, lib. *De gratia primi hominis*, primis novem capitibus; Suarez, proleg. 4, *De grat.*; Card. Gotti, loc. cit.; Tournely, *Tract. De gratia*, quæst. II; sed præ ceteris P. Casini Soc. Jes. egregiam dissertationem scripsit cui titulum fecit : מה־אנוש scilicet, *Quid est homo? seu Controversia de statu naturæ puræ*; quam iterum vulgavit P. Zacharia ut appendicem ad librum II *Opificii sex dierum, Petavii*, tom. III opp. edit. Venet. 1757.

innocenti? A quo regnum cœlorum non adquiritur, profecto magno bono fraudatur. Quæ est ista justitia (1)? 4° et alibi passim scribit, olim beatitudinem futuram *meriti mercedem*, quæ jam facta est *donum gratiæ*. Ergo.

349. Resp. Ad 1m, *Neg. antec.* Finis enim proprius naturæ rationalis non elevatæ præmiumque honestarum actionum positum quidem est in contemplatione et amore Dei, sed ordinis naturalis, seu in cognitione Dei abstractiva et amore naturali (2).

350. Atque hinc responsio patet ad id, quod adjectum est, solam visionem beatificam animum nostrum explere. Hoc certe falsum est in hypothesi hominis status non elevati ad ordinem supernaturalem. In eo enim cognitio abstractiva Dei ejusque amor naturalis ordinis sic hominis animum expleret, ut in eo non existeret desiderium ullum vehemens et acre, ut aiunt, *absolutum et efficax* boni majoris, quod ejus pacem beatitudinemque turbaret, sicut modo beatos anxios aut mœstos non tenet desiderium perfectioris visionis atque hypostaticæ unionis (3).

351. Itaque effatum S. Augustini pro præsenti conditione accipi debet; in alio vero rerum ordine optime congruit ordini naturali, ut modo dictum est, non autem ordini supernaturali; hunc enim homo non agnosceret, ideoque neque expeteret, siquidem ignoti nulla cupido.

352. Ad 2m, *Neg.* Ex dictis enim jam patet nullam vim habere propositum dilemma, homo enim non expeteret nisi naturalem beatitudinem, quam obtinere posset. Propensio autem, quam in se homo sentit ad felicitatem, respicit beatitudinem seu felicitatem in genere, non autem particularem, cujusmodi visio beatifica est. Ex hac autem naturali propensione eruunt philosophi argumentum ad adstruendam animorum immortalitatem.

353. Ad 3m, *Dist.* Sensu Pelagianorum, adversus quos S. Doctor *ad hominem*, ut aiunt, argumentum instituebat, *conc.;*

(1) Serm. xciv, cap. vi.

(2) Cf. Suarez, Prolog. iv, *De grat.* num. 10.

(3) Cfr. Suarez, loc. cit. num. 19 et 20, et Card. Gotti, loc. cit.

sensu proprio, *subdist.*: in præsenti providentæ ordine, *conc.*; in alio, de quo loquimur, *neg.* Pelagiani enim contendebant posse quempiam naturalibus meritis regnum cœlorum seu beatitudinem, quæ in visione beatifica consistit, quamque *naturalem* vocabant, obtinere. Merito propterea S. Augustinus eos arguebat, quod ab ea excluderent naturam *innocentem*, in sensu intellige Pelagiano, qui non admittebant peccatum originale (1). Deinde loquitur de ordine præsentis providentiæ, in quo juxta ipsum, ut suo loco expendemus, nullus status datur medius inter tormentorum locum et cœlorum regnum.

354. Ad 4m, *Dist.* Improprie loquendo et habita ratione majoris gratiæ, quæ nunc positive indignis confertur, *conc.;* proprie et ut excludat omnem gratiam, *neg.* Etenim in *Enchiridio*, cap. XXVIII, disserens de statu innocentiæ, aperte ait: *Sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset.* Cur autem dixerit: Nunc *naturam humanam accipere per gratiam, quod fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum,* ibid. explicat respondendo: *Quia post illam ruinam, major est misericordia Dei.*

355. Inst. S. Thomas (*Cont. gentes*, lib. III, cap. 50, et p. I, q. 12, art. 1) docet inesse homini naturale desiderium videndi Deum, et viso effectu naturaliter desiderare hominem videre primam causam. Ergo.

356. Resp. *Dist. antec.* Supposita ejus elevatione et fidei illustratione, *conc.;* per se, *neg.* Sic homo, viso effectu, desiderat videre primam causam, *Dist.* Prout est capax ex propria conditione, *conc.*; absolute, *neg.* Docet enim idem Sanctus (cit. quæst. art. 4.) neque hominem, neque aliquam quamcumque creaturam naturaliter, seu spectata naturali conditione, Dei essentiam videre posse (2).

(1) Cfr. Cl. Bernard. De Rubeis, Ord. Præd. *De originali peccato Tract. theol.*, cap. XXXI, § I et seqq. Venet. 1757.

(2) Cfr. De Rubeis, op. cit. cap. XXXV, ubi, cum protulisset ex Jansenio testimonia S. Thomæ, quæ suæ sententiæ favere videntur, in medium adductis apertissimis S. Thomæ locis, imo et principiis, evidenter ostendit Angelicum Doctorem nunquam docuisse, visionem Dei beatificam seu intuitivam esse naturalem hominis finem; sed ubique prorsus contrarium tradidisse.

357. Obj. secundo. Impossibilis est status ille, quo homo nasceretur absque peccato, ignorantiæ tamen et concupiscentiæ obnoxius; ignorantia enim et concupiscentia, ut docet passim S. Augustinus, sunt pœna peccati, et Rom. VIII, 20 et 23 concupiscentia absolute *peccatum* dicitur; atqui talis foret status puræ naturæ; ergo.

358. Resp. *Neg. maj.* Ad 1m autem probationem, *Dist.* Ignorantia et concupiscentia sunt pœna peccati in præsenti statu, *conc.*; absolute et in alio statu possibili, *neg.* Mens enim humana, utpote finita, ex propria natura ignorantiæ et errori obnoxia est. Rursum natura humana, utpote sensitivo appetitu instructa, ita affecta est, ut in bonum sensibile tendat, et a malo sensibili refugiat, in quo nihil vitii habetur. Quod si interdum ejusmodi appetitu homo et inclinetur inordinate ad malum, et avertatur a bono, id per accidens est; et si defectus in hoc reperitur, non moralis sed physicus est, qui suapte natura oritur tum ex insita seu inhærente cuicumque creaturæ imperfectione, tum ex utriusque partis animalis et rationalis conjunctione. Dum vero S. Augustinus ignorantiam et concupiscentiam pœnas peccati vocat, loquitur, ut patet, de præsenti rerum ordine, quod et nos dicimus. Pœnæ siquidem nomen relativum est ad culpam (1).

359. Eodem sensu Apostolus concupiscentiam peccatum vocat, quatenus nempe a peccato est, et ad peccatum inclinat; ut declaravit Tridentina Synodus, ideoque concupiscentia nonnisi improprie *peccatum* dicitur.

Deinde exponit, quo sensu dixerit S. Doctor, hominem *viso effectu* naturaliter desiderare seu appetere ut videat primam causam. Adeo ut mirum sit quam leviter nonnulli hæc S. Doctoris verba objiciant ad adstruendam impossibilitatem status naturæ puræ. Nobis satis sit afferre, quæ scribit S. Th. quæst. 22, *De veritate*, art. 7, quibus aperit mentem suam: *Homini*, inquit, *inditus est appetitus ultimi finis sui in communi, ut scilicet appetat naturaliter se esse completum in bonitate. Sed in quo ista completio consistat, utrum in virtutibus, vel scientiis, vel delectabilibus, vel hujusmodi, non est determinatum a natura.* Vide etiam Card. Gotti, loc. cit.

(1) Cfr. Card. Gotti, loc. cit.

360. Inst. primo. Si ita esset, concupiscentia non solum naturalis proprietas hominis dicenda foret, sed insuper bona; atqui S. Augustinus plurimis in locis probat contra Julianum eam ex se pravam probrosamque esse; 2° eumdem Julianum insectatur, quod eam *naturalem* dicere auderet; 3° peccati præterea originalis transfusionem ex naturæ corruptione evincere satagit; quam quidem corruptionem vel ipsi ethnici philosophi agnoverunt, naturam non matrem sed novercam appellantes. 4° Profecto, nisi ita esset, Deus tum ignorantiæ tum omnium scelerum, ad quæ sive ira sive cupiditate homines incitantur, tum denique errorum omnium, quorum fecunda mater ignorantia est, auctor esset censendus. Hæc porro absurda sunt. 5° Hinc receptum illud scholarum effatum, hominem per peccatum originale non solum spoliatum esse gratuitis, sed et vulneratum in naturalibus. Quod pariter expressit Conc. Trid., dum per peccatum totum hominem secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse declarat (1); ergo ignorantia, concupiscentia, mortalitas non proprietates, sed vulnera naturæ dicenda sunt.

361. Resp. Ad 1m, *Dist.* Si pro *facultate* bonum sensibile appetendi et malum aversandi, sumatur concupiscentia, tum *naturalis*, tum bona proprietas est dicenda, *conc.*; si pro actu malum concupiscendi, *neg.* Hoc enim postremo sensu est defectus naturæ, et solum a Deo permissus.

362. Dum vero S. Augustinus docet, eam esse ex se et pravam et probrosam seu malam et pudendam, ut ipsemet declarat, talis est, quatenus *pro appetitionibus, quibus caro concupiscit adversum spiritum* sumitur; seu, ut idem loquitur: *Quando id, quod non licet, libet* (2); non vero quatenus sumitur pro facultate appetendi. Probrosam pariter concupiscentiam vocat, prout naturalem defectum denotat; sicut erubescere solemus de corporis vitiis, quæ a culpa sejungi solent, non quasi res esset moraliter mala.

363. Ad 2m, *Dist.* Eo quod *naturalem* diceret concupiscentiam, quæ ex defectu in malum tendit, *conc.*; quæ in facultate bonum

(1) Sess. V, can. I.

(2) *Enarr. in Ps.* CXVIII.

sensibile appetendi consistit, *neg.* Multiplici porro ratione errabat Julianus : 1° in eo quod vellet concupiscentiam, prout est defectus, esse *moraliter* bonam ; 2° quod nullam agnosceret concupiscentiam *pœnalem*, seu rebellem ; 3° quod fas esse diceret ipsi assentiri, aut sola sensuum delectatione et voluptate duci ; 4° demum quod hanc ipsam naturæ imperfectionem ad primam hominis conditionem referret. Quæ omnia jure S. Augustinus adversus Julianum insectatur (1).

364. Ad 3m, *Dist.* Postquam constituit mala ista, quibus affligimur, non primordia sed supplicia esse naturæ et quidem argumento conjecturali, ut vocant, *conc.*; absolute ac independenter a jam probatis, *neg.* Originalis siquidem noxæ existentia et in omnes transfusio nonnisi ex revelatione, seu ex fide constare certo possunt et ostendi, prout revera dari originalem noxam ex his fontibus ipse Augustinus ostendit. Hac autem posita demonstratione, in subsidium vocat rationem ipsam, ut non solum originale peccatum, sed etiam adventum Salvatoris, ejusque gratiam, aliaque fidei nostræ mysteria pariter colligat ex miseriis parvulorum (2).

365. Sic philosophi naturæ corruptionem viderunt, quæ oritur ex defectu naturæ, *conc.*; quæ oritur ex peccato, *subdist.*; conjecturaliter, *trans.*; absolute, *neg.* Adde, ut observat Bellarminus (3), ipsos diversimode de homine sensisse et locutos fuisse, prout et nostri increduli faciunt, qui eum modo brutis exæquant, modo Deo (4).

(1) Cfr. Dissertat. cit. Ant. Casini, § 3, art. 4.

(2) Cfr. Tournely, *De gratia*, part. I, quæst. II, art. 3, object. ex parte miseriarum.

(3) Lib. *De gratia primi hominis*, cap. VII, num. 26, seu in solut. ad XI diffic., ubi ait, philosophos ethnicos contraria de natura nostra sensisse, ut ostendit Theodoretus (lib. V *Contra Græcos*). Alii enim hominem miserrimum, alii felicissimum a natura conditum disserebant. Tullius in III *De republ.* apud Augustinum, *In Julian.* lib. IV, cap. 12, naturam nobis novercam fuisse queritur. Contra Plato in III item *De republ.* scribit, hominem per corpus fieri posse beatum, esseque animantium omnium felicissimum. Nec minus Galenus in libris *De partibus*, celebrat auctorem naturæ, ut *qui cum hominum genere præclarissime egerit.*

(4) Non alia ratione se se gessisse aut gerere recentiores philosophos circa ho-

366. Ad 4^{m}, *Dist.* Deus esset auctor naturæ, quæ secum trahit has imperfectiones et hos defectus, *conc.*; esset auctor harum imperfectionum et defectuum, *neg.* Ea enim ratione, qua faber censeri nequit auctor rubiginis, etiamsi de gladio ipso rubigo prodeat, ut docet S. Thomas (1), quia nempe sic fert natura et conditio ferri, ita, quod homo vel creatura quælibet aut ulteriorem perfectionem ac præstantiam non habeat, aut, quod idem est, defectus insitos habeat quosdam, qui ipsum consequuntur, non ex Deo id repetendum, sed ex finita et limitata ipsius naturæ conditione. Quod nobilissimo exemplo ex fonte petito illustrat P. Casinus. Ex fonte enim repetendum est, quidquid aquæ quis haurit, ex vasis angustia, quidquid non habet (2).

367. Ad 5^{m}, *Dist.* Homo læsus est in naturalibus, id est, gratuitis et respective ad statum naturæ integræ, *conc.*; in essentialibus et naturæ humanæ propriis, *neg.* Neque alia est mens Concilii Tridentini. Magna tamen inter theologos contentio viget, num deterior nunc homo sit, quam foret in puris naturalibus; huc quidam, quidam alio in diversas sententias distrahuntur. S. Thomas, Bellarminus, Suarez et communis scholasticorum sententia negant (3); nonnulli recentiores Theologi affirmant. Ipsi viderint. Nobis videtur quæstionem hanc ortam esse ex non satis perpensa naturali hominis conditione, quæ non exposcit nisi facultates ne-

minis conditionem, patet ex eo quod Fischer, Jacobi, Schelling, Sansimoniani, novi templarii, ut ex dictis in Tract. de Deo constat, censeant, imo tueantur, hominem ipsum Deum esse, ac propterea profiteantur autotheismum; contra vero materialistæ in nullo ipsum differre volunt a brutis, si excipias *organisationem*, ut vocant, ex qua deducunt omnes ejus operationes, quas nos dicimus psychologicas. Hinc Bory de S. Vincent, loc. cit. contendit, hominem non posse sibi vindicare nisi primatum inter animantia bimana (perinde ac si præter hominem alia bimana existerent!), nam nonnisi ex humana superbia factum est, ut nonnulli philosophi ipsum donatum existimarint aliqua intelligentiæ divinæ particula; non aliter ac si vermiculus ex eo, quod in ipsum sol radium immittit, jactaret se esse emanationem entis incomprehensibilis. Sic ipse, qui, ut vidimus, consanguineitatem cum vespertilione affectat.

(1) 1ª. 2æ, q. 85, art. 6.

(2) Dissertat. cit. art. IV, § 6.

(3) Cfr. Suarez, *Proleg.* IV, *De grat.*

cessarias, sive ad verum cognoscendum, sive ad bonum sui ordinis consectandum, quibus seu recte seu prave utens homo, possit se vel meliorem vel deteriorem efficere, tum in hoc tum in alio ordine providentiæ, fretus præsertim, ut præfati sumus, adjumentis ad id opportunis.

368. Ex dictis patet ignorantiam aliaque incommoda, quibus urgemur, non alio sensu vocari posse naturæ vulnera, quam respectu habito ad statum protoparentum; minime vero absolute; quo sensu etiam pœnæ aut pœnalitates dicuntur.

369. Obj. tertio. Tum auctoritati tum rectæ rationi adversatur asserere, Deum potuisse condere hominem absque sua culpa tum mortalem, tum morbis, doloribus ceterisque ærumnis obnoxium. Auctoritati quidem, cum 1° Conc. Arausicanum, can. II, definierit : *Injustitiam Deo dare, qui censent Adamum moriturum fuisse, etiamsi non peccasset*; et 2° S. Augustinus asserat : *Corporis mortem non lege naturæ, sed merito inflictam esse peccati* (1); qui 3° præterea *crudelitatis fore*, inquit, *si Deus hujus vitæ ærumnis animas nullius peccati reas addiceret* (2). Repugnat insuper rectæ rationi; anima enim, quæ pars hominis est nobilior, est immortalis. 4° Naturam igitur animæ potius quam corporis homo consequi deberet; præsertim cum homini beatitudo saltem naturalis debeatur; vita autem, *si non est æterna*, *nec est beata*, ut sæpe arguit ipse Augustinus; 5° alioquin anima, quæ semper trahitur desiderio corporis, vim pati perpetuo deberet, quod est absurdum. 6° Illud præterea omnibus innatum et in animo quasi insculptum a natura est, non posse, qui innocens sit, re adversa ulla cruciari; ergo tum immortalitas tum dolorum et ærumnarum immunitas connaturales proprietates hominis sunt.

370. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m, *Dist.* Ex eo quod Deus promissis suis non stetisset, *conc.*; ex eo quod Deus naturale aliquod hominis jus violasset, *neg.* Loquitur porro Concilium ex suppositione concessæ Adam immortalitatis.

(1) *De civ. Dei*, lib. XIII, cap. XV.

(2) Disp. I *Cont. Fortunat. manich.* num. 9, et disp. II, num. 28.

371. Ad 2m, *Dist.* Cujusmodi in Adam erat, quem Deus privilegio immortalitatis donaverat, *conc.;* naturali spectata hominis conditione, *neg.*

372. Ad 3m, *Dist.* Crudelitatis fore in sensu Manichæorum, qui Deum peccati auctorem simul et ultorem faciebant, *conc.*; in nostræ thesis sensu, *neg.* Cum vero disputans adversus Julianum, docet : *Deum fore injustum, si tam gravi jugo premeret innocentes*, id docet juxta *hujus sæculi dispositionem*, ut ipse loquitur, seu in præsenti providentiæ ordine (1).

373. Ad 4m, *Dist.* Nisi corporis naturalis conditio aliud postularet, *conc.;* alias, *neg.* Quod vero additur de naturali beatitudine, quæ homini debetur, nempe pro meritis, non de hac vita, sed de altera intelligendum est, nunc enim homo in via ac fere in agone versatur. Pariter, quod dicitur de beatitudine, accipiendum est de beatitudine essentiali, quæ in anima speciatim consistit; non autem de beatitudine corporis, quæ adventitia est et accidentalis. Non esset autem vita beata, si non esset æterna beatitudine essentiali, ut dictum est.

374. Ad 5m, *Trans.* et *neg. cons.* Dato enim hoc desiderio, Deus huic desiderio supplere posset, ut nunc in beatis supplet. Deinde posset Deus per donum *quoad modum*, ut aiunt, supernaturale, rursum corpora propriis animabus conjungere.

375. Ad 6m, *Dist.* Non posse cruciari sine causa, *conc.*; sine culpa, *neg.* Porro nos nulla habita ratione culpæ, causas mortis, dolorum, etc. assignavimus ex ipsa naturali hominis constitutione petitas. Certe animantia sine culpa malis afficiuntur, non tamen sine causa. Huc spectant duæ proposit. in Bajo confictæ, nempe 75a: *Omnes omnino justorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum*; *unde et Job et martyres, quæ passi sunt, propter peccata sua passi sunt*; et 73a : *Nemo præter Christum est absque peccato originali*; *hinc B. V. mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita, sicut et aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.*

(1) Cfr. Casini, Dissertat. cit. art. III, § 3, ad secundum

376. Hinc patet non alio sensu immortalitatem aliaque recensita, connaturales proprietates dici posse, nisi quatenus ipsi naturæ sunt consentanea, et homini innocenti concessa.

CAPUT III.

DE PROTOPARENTUM LAPSU.

377. Beata illa, in qua primi parentes nostri divino munere constituti fuerant, felicitas ac bonorum omnium affluentia brevi periit. Prævaricati enim sunt divinum mandatum; sensit tellus divinum anathema, quo tribulos et spinas ferre jubebatur; quare in sudore vultus sui terram scindere, ex ejus visceribus victui necessaria eruere coactus, et infortuniorum societate devictus exinde homo est. Qui præterea, originali innocentia amissa, pugnam in se cupiditatum experiri cœpit ac jugum grave ferre debuit, donec in eam terram reversus est, ex qua ejus corpus fuerat efformatum. Hanc divini mandati transgressionem increduli hodierni directe impetunt; neoterici biblici expungunt; rationalistæ inter mythos amandant (1). Ad doctrinam propterea catholicam propugnandam, sit

PROPOSITIO.

Primi parentes mandatum sibi a Deo datum transgressi sunt, ac per ejus transgressionem graviter peccarunt.

378. Utraque propositionis pars ad fidem spectat, ut patet ex superius recitatis Conc. Trid. canonibus. Primam itaque ejus partem, quæ factum complectitur, evincimus 1° ex Gen. II, 17 collato cum III, 6 et seqq. Etenim Gen. II Deus hoc præceptum Adam dederat: *De ligno scientiæ boni et mali ne comedas*; *in*

(1) Rosenmüller, quæ Gen. III de hominis lapsu referuntur, exponit de usu rationis, quem tunc primum protoparentes adepti sunt; sic Gablerus in *Prolegom. Commentationis Eichhornianæ*, vol. II, p. I, pag. 137; Joan Thiess in *Variarum de cap.* III° *Geneseos recte explicando sententiarum specimine;* aliique passim.

quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris; et Gen. III de Eva legitur : *Tulit de fructu illius, et comedit : deditque viro suo, qui comedit.* Ad hæc autem respiciens Apostolus (Rom. V, 12), scribebat : *Per unum hominem* (Adam) *peccatum intravit in mundum.*

379. Evincimus idem 2° ex communi Synagogæ et Ecclesiæ christianæ sensu. Veteres enim Hebræi tradunt malorum dæmonum principem, quem Sammaëlem vocant, Evam ad peccandum perduxisse. Horum loca e scriptis hebræis collegit Eisenmenger (1). Certe Sap. II, 24 dicitur : *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum;* nempe peccatum, ad quod primos parentes diabolus induxerat; ibid. X de Adam legitur : *Eduxit* (sapientia) *illum a delicto suo.* Nec alia unquam fuit christianæ Ecclesiæ doctrina, quam ipsa a Christo et Apostolis accepit. Etenim Christus, Joan. VIII, 44, diabolum vocat *homicidam ab initio*, hanc scilicet ob causam; ita etiam Apostolus (II Cor. XI, 3) ait, serpentem *Evam seduxisse astutia sua.* Hisce similia leguntur Apoc. XII, 9.

380. Hæc omnia confirmantur 3° ex antiquæ traditionis vestigiis, quæ apud omnes gentes reperiuntur. Nec enim intra Judæorum et Christianorum fines hæc traditio sese continuit. Antiquissimis enim temporibus hanc traditionem inter mediæ et superioris Asiæ populos jamdiu fuisse pervulgatam, patet ex doctrina Zoroastrica de Ahriman, malorum geniorum supremo, serpentis specie induto, qui primos homines ad peccandum seduxit, ut habetur in Zendavesta a Kleukero edito (2). Eam apud Græcos pariter diffusam fuisse, liquet ex antiquissimis Promethei fabulis et Herculis, decerpentis mala aurea ex arbore una cum serpente *Ladon* dicto ex arbore pendente, prout etiam visitur in nummo Antonini Pii, quem Spanhemius edidit et illustravit (3);

(1) In op. *Judaismus detectus*, vol. 1, pag. 822 et seqq.; Cfr. etiam Reinh. Rus, Diss. *De serpente seductore non naturali sed diabolo*, Jen. 1712; et Zachar. Grapius, Diss. *De tentatione Evæ et Christi a diabolo in assumpto corpore facta contra Balth. Bekkerum*, Rostoch. 1712.

(2) Tom. 1, pag. 25, et III, pag. 84 et seqq.

(3) In notis ad Callimachum; vid pag. 670.

et in versibus Appollonii Rhodii (1) describitur hic lapsus. Hujus traditionis vestigia exstare apud Ægyptios, non obscure eruitur ex celebri quodam monumento hieroglyphico, quod detexit inter ruinas veterum Thebarum, ac gallice descripsit et lineari pictura in ære referri curavit Norden (2), doctus Danus, qui

(1) *Argonaut.* IV, v. 1396 et seqq.

. . . . ᾧ ἔνι Λάδων
Εἰσέτι ποῦ χθιζὸν παγχρύσεα ῥύετο μῆλα,
Χώρῳ ἐν Ἄτλαντος, χθόνιος ὄφις. ἀμφὶ δὲ Νύμφαι
Ἑσπερίδες ποίπνυον, ἐφίμερον ἀείδουσαι.

In quo campo Ladon ad hesternam usque diem aurea custodiebat mala, in Atlantis regione, terrestris serpens, cui Nymphæ Hesperides ministrabant, suavissime concinentes. Sic I. G. Hasse, *Entdeckungen im Felde der altesten Erd- und Menschengeschichte*, seu : *Inventa spectantia ad antiquissimam telluris et hominis historiam*, part. I, pag. 194.

(2) Paris 1795, tom. II, pag. 125, ubi ait : *Si je ne me trompe, il y est fait allusion à la chute d'Adam et Eve. On y a représenté un arbre vert, à la droite duquel est un homme assis, tenant à la main droite quelque instrument, dont il semble vouloir se défendre contre une petite figure ovale couverte de caractères hiéroglyphiques, que lui présente une femme, qui est debout à la gauche de l'arbre, pendant que de l'autre main il accepte ce qui lui est présenté. Derrière l'homme paraît une figure debout, la tête couverte d'une mitre, et qui lui tend la main.* Hinc non defuit, qui mosaïcam de origine mali narrationem e monumento figuris hieroglyphicis inscripto haustam existimaverit, ut Georg. Rosenmüller in *Commentat. Repertorio eichhorniano lit. bibl. et orient.* part. 5, pag. 158 et seqq. inserta; sic G. Fr. Hezel, *Ueber die Quellen der mosaïschen Urgeschichte*, id est : *De fontibus mosaïcæ primigeniæ historiæ*, Lemgo 1780, pag. 61 et seqq. et Gamg. in lib. *Nysa, oder philosophisch-historische Abhandl. Eleuteropolis*, 1790. Quorum sententias collegit et exposuit Gabler in *Prolegomenis Archæol. eichhornianæ*, part. 2, vol. I, pag. 288 et seqq. Vid. Car. Rosenmüller *Scholia in Gen.* III. Quidquid porro dicat de ejusmodi sententia, quam non probamus, ex ea tamen colligitur pervagatum apud gentes antiquitus lapsum protoparentum, ac veram historiam, non autem aut mythum aut visionem nobis Moysem retulisse. His addi debent, quæ de antiqua Sinensium traditione characteribus historicis leguntur apud Windischmann op. cit. *Phil. in progressu historiæ mundi*, vol. I, pag. I, sect. I, Bonnæ 1827, pag. 367, de imagine seu effigie mulieris inter duas arbores consistentis, in quarum altera signum *cœli* reperitur, in altero vero signum *peccati* (apud grammaticos) *fructus incogniti*, quæ aperte produnt *seductionem* uxoris illius, qui ab iisdem Sinensibus ibid. vocatur *communis archiparens*, seu caput omnium hominum. Cfr. etiam quæ de eadem traditione

Ægyptum invisit anno 1737. Demum, ne alios singillatim populos annumeremus, rem conficimus testimonio et confessione ipsius increduli, nec propterea suspecti, qui sic generatim scribit : *Casus hominis est fundamentum theologiæ omnium pene antiquorum populorum* (1).

381. Alteram propositionis partem, quæ ad jus spectat, seu ad gravitatem peccati primorum parentum, apertissime scriptura testatur. Eccli. enim X, 14 dicitur : *Initium superbiæ hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus.* Ex quibus patet primos parentes peccasse superbia, quod clarius colligitur ex promissis a serpente Evæ factis : *Eritis sicut dii*; peccasse insuper inobedientia recedendo a Deo, quod pariter confirmatur tum ex verbis Gen. III : *Quia audisti vocem uxoris tuæ*, etc. tum ex Apostolo (Rom. V), qui peccatum Adæ vocat *inobedientiam*, et ex frequenti antithesi, quam ipse instituit inter Adæ inobedientiam et obedientiam Christi, ut Rom. V, 19 et alibi; peccasse, mulierem saltem, infidelitate, quia credidit potius diabolo dicenti : *Nequaquam moriemini*, quam Deo mortem comminanti; eos peccasse contemptu Dei et ingratitudinis vitio, per se patet. Quæ certe omnia levia censeri non possunt. Crescit vero horum miltuplicium peccatorum gravitas tum ex facilitate præcepti, tum ex adnexa pœnæ comminatione, de quibus disserit S. Augustinus (2). Hinc est quod Apostolus loc. cit. passim vocet peccatum Adæ *prævaricationem atque delictum.* Confirmatur denique peccati protoparentum gravitas ex illinc profluentibus pœnis, de quibus fusius agit Bellarminus (3).

382. Satis superque igitur constat, tum primos parentes mandatum sibi a Deo datum transgressos esse, tum ejus transgressione eos graviter peccasse.

lapsus Angelorum et primorum parentum apud Indos, ibid. p. 614-619 referuntur.

(1) Voltaire, *Philosophie de l'histoire*, chap. 17.

(2) *Op. imperfecti cont. Julian.* lib. III, num. 57; item num. 65 et alibi passim.

(3) *De amiss. grat.* lib. III, cap. 11; et *De civ. Dei*, lib. XIV, cap. 12.

DIFFICULTATES.

383. Obj. primo. 1° Nondum expositores inter sese conveniunt de sensu, quo tota illa mosaïcæ narrationis pars, cui doctrina de primi hominis lapsu innititur, accipienda sit; nihil certi proinde statui potest circa protoparentum peccatum 2° Nec sane cujusmodi peccatum illud proprie fuerit, definiri potest; neque cur Deus, qui summe bonus est, istud tam severe ultus fuerit, quum omnia in mosaïca narratione indicent, nonnisi de levissima culpa agi et brevissimi temporis. Ergo.

384. Resp. ad 1m *Dist.* Interpretes seu expositores liberiores ac protestantes, *conc.*; interpretes vere catholici, *neg.* Quotquot enim vere Catholici sunt, neque novam Protestantium exegesim sectantur, sed Scripturam juxta Ecclesiæ et communem Patrum sensum exponunt, hi unanimiter consentiunt, agnoscentes verum et grave peccatum in illa Adami transgressione. Si qui vero singulares opiniones sectantur circa modum, quo illud peccatum patratum est, et sinceros prudentioris exegeseos fontes fastidiunt ac in absurda labuntur, ipsi viderint. Nos ex constanti Judæorum, Christianorum ac omnium pene gentium traditione, atque ex clarissimis utriusque fœderis biblicis documentis ostendimus, de vera historia agi in mosaïca narratione, et de diabolo sub veri serpentis larva latente, non autem aut de aliquo mytho, philosophemate, ut nonnulli biblici neoterici contendunt, aut de allegoria, visione aut somnio, ut nonnulli autumant (1); alioquin de factis omnibus hac ratione reddi ratio facile posset.

385. Ad 2m, *Neg.* Diximus enim ex Apostolo, Adæ peccatum esse peccatum inobedientiæ, quod plura alia, superius enumerata, comitata sunt.

386. Ex eodem Apostolo didicimus, non levi, sed gravissima culpa protoparentes se commaculasse, quam *delictum* et *prævaricationem* nominat idem Paulus, quamque proinde S. Augustinus *ineffabiliter grande peccatum* vocat (2). Quare justissime

(1) Ita Cajetanus, *Comm. in Gen.* in hunc loc. quem ex recentioribus secutus est Jahn.

(2) Tum alibi tum in *Enchirid.* capp. 26 et 27.

potuit Deus graviter in protoparentes animadvertere. Nec enim ex solo objecto culpæ gravitas aut levitas dimetienda est, sed præterea ex ejusdem peccati subjecto, intentione, fine, ac ceteris adjunctis omnibus, quæ illud comitantur.

387. Obj. secundo. Si mosaïcæ narrationis cortici inhærendum esset, non pauca occurrerent, quæ vix aut ne vix quidem cum Dei sapientia et bonitate conciliari queant. 1° Quis enim in primis sibi persuadeat, Deum homini innocenti et justo ejusmodi præceptum dedisse, quo rem indifferentem ac omnino innocuam vetaret? Præterea 2° nonne Deus, qui hominem in iis rerum adjunctis collocavit, in quibus ipsum diu consistere nolle præviderat, merito peccati auctor dici posset? Iniquum 3° demum videtur, Adamum eadem cum Eva pœna mulctatum, cum tamen ejusdem gravitatis crimine minime teneretur. Ergo.

388. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m, Dico juxta communem Patrum sententiam, ideo Deum ejusmodi præceptum Adæ dedisse, tum ut ipse se Deo ac Domino subjectum esse cognosceret, tum ut virtutum exercendarum causam eidem suppeteret, præsertim obedientiæ (1).

389. Ad 2m, *Neg.* Deus enim libero arbitrio et gratia protoparentes munierat; si noluissent ipsi peccare, utique potuissent se a peccato continere. Cur vero Deus prævisum hunc lapsum permiserit, respondeo 1° cum S. Augustino: *Altitudinem consilii ejus penetrare non possum, sed longe supra vires meas esse*

(1) Cfr. Petav. *De opif.* lib. II, cap. 9, § 6. Pulchre S. Joan. Chrys. *Hom.* XVI *in Gen.* hac similitudine Dei cum primo homine agendi rationem exposuit, dum usum illius fructus ei interdixit: *Quemadmodum*, inquit, *munificus aliquis dominus ædes amplas et magnificas cuipiam fruendas concedens, non justum illarum pretium, sed exiguam ejus particulam vult accipere, ut et sibi dominii jus integrum servet, et usuarius iste certo sciat, non se ædis esse dominum, sed illius beneficio ac liberalitate utendum sese accepisse, sic Dominus noster, cum quidquid aspectabile est homini commisisset, eique tum in paradiso domicilium, tum ejus delicias ad fructum animi tribuisset, ne paulatim animo in transversum abreptus ista ipsa, quæ oculis cernuntur, per se ac temere esse crederet, et supra dignitatis suæ modulum de ipso sentiret, unius illi usum arboris interdixit.*

confiteor (1). Respondeo præterea cum eodem S. Doctore : *Quia et de peccante multa bona facere poterat, ordinans eum secundum moderamen justitiæ suæ; et quia nihil oberat Deo peccatum ejus ; et sive non peccaret, mors nulla esset, sive quia peccavit, alii mortales de ejus peccato corriguntur. Nihil enim sic revocat homines a peccato, quemadmodum imminentis mortis cogitatio* (2). His addo eamdem expostulationem fieri posse adversus permissionem alterius cujuscumque peccati, et sic recidimus in quæstionem de permissione mali moralis, de qua consuli possunt, quæ suo loco disseruimus (3).

390. Ad 3m, Respondeo nostrum non esse judicium fere, uter gravius peccaverit, Adam ne scilicet an uxor ejus, quum hoc soli cordium inspectori Deo reservatum sit. Hac de re consulantur, si placet, Bellarminus (4) et ceteri auctores, qui utriusque sententiæ patrocinatorum monumenta expenderunt.

CAPUT IV.

DE PECCATI ORIGINALIS PROPAGATIONE.

391. Tota christiana religio duobus, ut ita dicam, cardinibus volvitur, peccati nempe originalis in omnes homines propagatione, et totius humani generis per Christum redemptione; magni propterea interest, hujus fidei dogmatis vindicias suscipere adversus acerrimos hostes tum veteres, tum recentiores, qui illud evertere conati sunt.

392. Pelagiani omnium primi originalis peccati existentiam et propagationem adorti sunt. Sociniani post obscuros nonnullos alios hæreticos idem bellum adversus catholicam hanc veritatem instaurarunt. Protestantes recentiores fere omnes idem error invasit, adeo ut in nonnullis provinciis de hoc articulo etiam disputare in ipsorum scholis vetitum sit (5). Neoterici biblici ac

(1) *De Gen. ad litt.* lib. xi, cap. 4.

(2) Lib. *De gen. cont. manich.* cap. xxviii.

(3) *Tract. De Deo ejusq. attribut.* cap. ii, prop. iii.

(4) *De amiss. grat. et statu peccati*, lib. iii, cap. ix.

(5) Cfr. quæ attulimus in tractatu

rationalistæ ad unum omnes inter obsoletas doctrinas eumdem articulum rejiciunt (1).

393. Priusquam veritatem fidei nostræ circa hunc articulum propugnemus, de more nonnulla præmittenda esse ducimus ad majorem dicendorum perspicuitatem.

394. 1° Commisceri non debet dogma de *existentia* ac propagatione originalis noxæ cum ejusdem propagationis *modo*. Illud enim ad fidem pertinet, istud non item; circa hunc enim propagationis modum discrepant Catholicorum sententiæ.

395. 2° Rursum hæc eadem de peccati originalis existentia controversia permisceri nequit cum quæstione de ejusdem peccati *natura* et *essentia*, circa quam sæculo XV novatores turpiter errarunt, dum originale peccatum vel in substantia aliqua, vel in ipsa concupiscentia, vel in aliquo actuali jugi peccato, quod ex fomite oritur, vel in actuali aliqua prava cupiditate consistere autumarunt. Hæc enim aliaque ejusmodi non pauca quum jamdiu obsoleverint, non est cur in iis refellendis immoremur. Eadem de causa antiquatas nonnullorum theologorum opiniones circa ejusdem peccati naturam non attingimus, cujusmodi sunt qui peccatum originale constituerunt in morbida quadam animæ qualitate, vel in ipsa Adami inobedientia nobis imputata, de quibus consuli potest Bellarminus (2). Si qui sunt ex recentioribus theologis,

De vera relig. part. II, prop. I, pag. 208. not. I, de decreto emisso ab ecclesia Genevensi die 5 Maji 1817, quo prohibetur, ne quispiam in scholis agat de peccato originali.

(1) Ita Clericus, *Hist. eccl.* ad annum. 180, §§ 30 et 34 et alibi passim. Wetstenius, Frid. Ammon, uterque Rosenmüller, Georgius scilicet et Carolus, etc.; quibus accessit De Potter, non indignus Episcopi Pistoriensis Scipionis Ricci laudator et historicus, in opere, cui tit.: *L'esprit de l'Eglise, ou Considérations philosoph. et polit. sur l'hist. des Conciles et des Pontifes*, tom. II, pag. 151. De quo cfr. Cl. Mastrofini, *Rilievi su l'opera del sigr. de Potter*, cap. VI, Roma 1826. Ibi repetit De Potter doctrinam de peccato originali ex reliquiis Manicheismi, a quibus S. Augustinus se penitus liberare non potuit, quum sese convertit, ac propterea *primus* introduxit ejusmodi dogma in Ecclesiam.

(2) *De amiss. grat. et statu peccati*, lib. V, cap. I et seqq. usque ad cap. XVII.

inter Germanos præsertim, qui obsoletas quasdam sententias instaurare adnisi sunt, opportuno loco eos perstringemus.

396. Melius agnosci non potest Ecclesiæ Catholicæ doctrina circa peccati originalis transfusionem et naturam, quam ex canonibus Concilii Tridentini sess. V, quos propterea hic ex ordine subjicimus, ut indidem corollaria nonnulla colligamus, quæ viam pluribus difficultatibus præcidunt. Sunt autem : Can. 1us : *Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam prævaricationis hujusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam per illam prævaricationis offensam, secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; anathema sit.*

397. Can. 2us: *Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, et non ejus propagini asserit nocuisse; et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam perdidisse ; aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod est mors animæ ; anathema sit.*

398. Can. 3us : *Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione transfusum omnibus, inest unicuique proprium... per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum.. Jesu Christi.... ; anathema sit.*

399. Can. 4us : *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati...; anathema sit.*

400. Can. 5us : *Si quis per J. C. D. N. gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet... anathema. sit.*

401. Ex his igitur patet, 1° peccatum Adæ quoad reatum

culpæ, quem actio mala relinquit in anima, donec deleatur, in omnes homines transfundi.

402. 2° Hunc reatum, in quo ratio seu, ut scholæ loquuntur, *formalitas* peccati consistit, non aliud esse nisi *mortem animæ* ex Adami actione personali profectam. Ideoque naturam seu essentiam rationemve peccati originalis, prout *actionem* dicit, esse ipsum peccatum Adæ, quatenus caput erat totius humanæ naturæ seu omnium hominum, quæ quidem actio *physice* propria fuit solius Adæ; prout autem *reatum* dicit, non esse nisi *privationem* (non simplicem *carentiam* rei indebitæ) gratiæ sanctificantis et justitiæ, *quæ nobis inesse deberet* juxta ordinem a Deo constitutum; ex qua privatione fit, ut nos vere peccatores simus, filii iræ, Dei inimici et habitualiter, saltem negative, a Deo aversi (1).

403. 3° Patet, mortem, concupiscentiam, morbos, ad malum pronitatem, etc. non esse nisi peccati originalis *effectus*, appendices seu pœnas.

404. Quibus præmissis, duo a nobis præstanda sunt : debemus scilicet ostendere tum ex Scriptura tum ex traditione peccati originalis (ita dicti, quod a prima generis humani origine descendit) in omnes homines propagationem; deinde adversus incredulos, illosque qui eos sectantur, probare debemus nihil habere hanc propagationem, quod rectæ rationi adversetur.

405. Quum vero de peccato agitur, dicam cum B. Augustino : de B. Virgine Maria *propter honorem Domini nullam prorsus habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum* (2). In eamdem sententiam Conc. Trid. sess. V

(1) Cfr. S. Th. 1ª. 2ᵃᵉ. quæst. 82, art. 3, ubi palam profitetur : *Sic ergo privatio originalis justitiæ, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali.* Sed hæc magis enucleata habentur inferius in propositione III.

(2) Lib. *De natura et gratia*, cap. XXXVI. Si quis plura cupiat de hoc argumento, præter Bellarminum, *De amiss. grat. et statu peccati*, lib. IV, cap. XV et Petavium, *De incarnat.* lib. XIV, cap. II, consulat Ben. Plazza Soc. Jes. *Causa immaculatæ conceptionis Sanc-*

declarat : *Non esse suæ intentionis comprehendere in decreto*, ubi de originali peccato agitur, *beatam et immaculatam Virginem Mariam, Dei genitricem.*

PROPOSITIO I.

Peccatum originale, quod est mors animæ, in omnes Adæ posteros transfundi, Sacræ Litteræ docent.

406. Cum ea quæ minus clara sunt ab iis, quæ sunt clariora, lucem mutuari debeant, ideo ex N. T. libris, in quibus longe apertius doctrina traditur tranfusionis originariæ culpæ, probationes nostras desumimus, ut ex his ea, quæ minus aperte in V. T. de eodem peccato leguntur, majorem vim accipiant, et luculentius determinetur sensus illorum textuum, qui ad rem præsentem faciunt.

407. Urgemus itaque Apostoli verba, Rom. V, 12, ubi scribit : *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (1). Rursum v. 17 : *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ*; et v. 19 : *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obeditionem justi constituentur multi.* Quare sibi semper constans Apostolus, I Cor. XV, 22 : *Sicut in Adam*, inquit, *omnes moriuntur*, *ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Demum, aliis prætermissis, II Cor. V, 14 : *Si unus pro omnibus mortuus est*, *ergo omnes mortui sunt*, *et pro omnibus mortuus est Christus* (2).

408. Quibus præmissis, sic ratiocinamur : 1° Apostolus in adductis locis loquitur de quodam peccato, per quod omnes ho-

tissimæ Matris Dei Mariæ D. N. vol. un. in-4°, Panormi 1747, qui hanc quæstionem ex omni parte declaravit.

(1) Versu 12 : Διὰ τουτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε. καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον.

mines facti sunt peccatores, ac proinde morti obnoxii : *In quo omnes peccaverunt*, etc. Atqui ejusmodi peccatum non potest esse actuale, seu actuali uniuscujusque voluntate patratum, cum etiam infantes sint morti obnoxii et sæpe moriantur, antequam quidpiam boni vel mali propria voluntate patrare potuerint; ergo est peccatum originale.

409. 2° Ut ex iisdem testimoniis patet, Apostolus perpetuam antithesin instituit inter Adam et Christum, inter inobedientiam Adæ et obedientiam Christi, ac proinde affirmat, nos constitui peccatores per Adam, justos per Christum; atqui nos vere et proprie in Christo et per Christum justi efficimur; ergo vere et proprie in Adam et per Adam efficimur peccatores.

410. 3° Juxta Apostolum non solum nos vivificabimur per Christum quoad corpus per futuram resurrectionem, sed etiam nunc vivificamur per justificationem quoad animam; ergo non solum quoad corpus in Adam et per Adam mortui sumus, sed etiam quoad animam per peccatum; atqui hoc peccatum ex dictis non potest esse actuale; ergo originale est.

411. Hæc autem non tantum confirmantur ex repetitis illis vocibus : *In quo omnes peccaverunt*; *in Adam omnes moriuntur*; *in omnes homines in condemnationem*; sed præterea ex mente Apostoli, qui ostendere nititur per argumentum, ut vocant, ad hominem adversus Judæos, qui admittebant omnium hominum condemnationem ob unius Adæ peccatum, omnes homines justificari ob unius merita Christi, ut fatentur Michaëlis (1), Rosen-

(1) J. D. Michaëlis, *Introd. au Nouveau Test.* IVe *edit. traduite sur la troisième édition avec une partie des notes de l'évêque de Petersbourg, Londres* 1819, *et des notes nouvelles de J. J. Chenevière, pasteur et prof. en théolog* à Genève 1822, sect. VI, ubi docet, Judæos et gentiles fuisse destinatos ad immortalitatem et vitam per communem parentem Adamum, quem ipsi ut prototypum minime delegerant; quod si Deus voluit restituere immortalitatem per novum alterum caput fœderis spiritualis, id est, Christum, æquum erat ut Judæi et gentiles inter sese eos fructus dividerent, quos novus hic generis humani prototypus (*représentant*) allaturus erat. Ita hic auctor sensum capitis V Epistolæ ad Rom. exponit.

müller (1), Chr. Fr. Ammon (2), qui ostendunt, Judæorum fuisse opinionem, peccatum Adami fuisse causam omnis moralis corruptionis omniumque calamitatum. Porro ex Apostolo justificantur in Christo etiam infantes; ergo etiam infantes peccato obnoxii nascuntur.

412. Atque huc referuntur tum verba Job, XIV, 4 : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es?* Seu prout in hebraica veritate leguntur : *Quis dabit mundum ab immundo? Non unus, etiamsi breves dies ejus* (3). Et juxta versionem Alexandrinam : *Nemo mundus a sorde, nec infans, cujus est unius diei vita super terram* (4). Tum illa David, Psal. L, 7 : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* Multo etiam clarius in hebraico textu dicitur : *Ecce in iniquitate genitus sum, et in peccatis peperit me mater mea* (5). Quæ cum dicta fuerint juxta

(1) *Schol. in N. T.* in cap. v. Epist. ad Rom. versu 12, ubi hæc scribit : *Summa totius sequentis disputationis, satis obscuræ, est hæc : sicut omnes Adami posteri, non tantum Judæi, sed etiam gentiles peccant et miseri fiunt, ita omnes, non tantum Judæi, sed etiam gentiles per unum Christum consequi possunt remissionem peccatorum et felicitatem. Hæc est doctrina, a qua probe distinguenda est argumentandi ratio, qua Paulus utitur* (hæc enim rationalistis biblicis incommoda est). *Disputat nempe cum Judæis ex concessis. Nam Judæi erant in ea opinione, peccatum Adami fuisse causam omnis humanæ corruptionis moralis omnisque miseriæ.*

(2) Eadem habet Christ. Fr. Ammon, *Comm. de vestigiis theologiæ judaicæ in epist. Pauli ad Rom.* (in novis opusculis theologicis 8, pag. 63 et seqq. Gœtt. 1803); qui præterea per summam impietatem, quæ tamen valde arridet Rosenmüllero, statuit pag. 74, Paulum, Pharisæorum allegorematibus et interpretamentis midraschicis initiatum, in sua ad Romanos epistola multas attulisse doctrinas rabbinicas, quibus dogmata christiana involveret, et sublimiora Messianismi, quum allegorici tum moralis, placita animis Judæorum insinuaret. En, quo devenerint recentiores Protestantes, et quid sentiant de sacrorum scriptorum inspiratione!

(3) מִי־יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא לֹא אֶחָד׃ אִם־חֲרוּצִים יָמָיו׃

(4) Τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ᾽ οὐδεὶς, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

(5) הֵן־בְּעָווֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי׃ Hæc autem verba

receptam persuasionem de peccato Adami tanquam causa omnium hominum condemnationis, ex confessione adversariorum nostrorum patet, non alium sensum subesse posse his textibus, nisi infantes aliqua immunditia, labe ac peccato pollutos concipi ac nasci, seu quod idem est : Vetus Testamentum apprime cohæret cum Novo circa doctrinam de peccati originalis propagatione ; alioquin nulla ratione potuisset Apostolus Judæos perstringere de universali justificationis causa per merita unius Christi, nisi pro certo sumpsisset ex Judæorum doctrina peccatum unius Adæ causam fuisse, cur genus humanum universum unam eamdemque condemnationem subierit.

DIFFICULTATES.

413. Obj. primo. 1° Apostolus in locis prolatis, speciatim vero Rom. V, vel loquitur de peccato actuali Adæ, qui, cum primus peccaverit, omnium peccantium agmen ducit ; unde peccatum cœpit esse inter homines, qui cum labilis naturæ sint, sicut et Adam fuit, eum imitantur (1) ; vel 2° loquitur de peccato meto-

sic vertit Rosenmüller : *En ego cum iniquitate genitus sum, et cum peccato (peccato inquinatum) fovit me mater mea.* Ea deinde ita explanat : *Hæret in natura tota mea jam inde ab ortu meo et innata mihi pravitas. Quibus verbis judicem ad misericordiam flectere studet, ignoscendique peccati sui, si ex æquitate et clementia judicare velit, nonnihil adesse causæ asserit, quod infecta per originis vitium natura, non mirum est, si peccata alia proferat ac germinet. Imo dicit vates, se tunc etiam, cum a matre conciperetur, uteroque gestaretur, peccato fuisse infectum.* Hæc videntur ad speciem catholica, sed reipsa non exhibent nisi sensum Zwinglii.

(1) Ita veteres Pelagiani, deinde Zwinglius, demum Rosenmüller cum aliis neotericis biblicis. Sic inter ceteros loquitur Rosenmüller : *Nam sermo est de Adamo, qui primus peccavit, et respicitur ad cap.* I *et* II, *ubi Paulus evicerat, Judæos et gentiles esse* ὑφ' ἁμαρτίαν. *Ibi vero sermo est de peccatis actualibus. Peccatum* εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, *invasit genus humanum, id est, cœpit esse inter homines. Similes formulæ sunt : luxus invasit terram, provinciam aliquam ; id est cœpit esse in illa terra. Hanc* ἁμαρτιαν, *seu peccandi consuetudinem et licentiam introductam esse dicit,* δι' ἑνὸς ἀνθρώπου, *per unum hominem Adamum, qui primus peccavit et omnium peccantium agmen ducit. Adamus nempe fuit labilis (natura ita*

nymice sumpto, seu de peccati pœna et effectu, quia omnis infirmitatis humanæ causa et origo, ut ex experientia patet, peccata sunt, et sic noxa in omnes homines diffunditur, quia omnes peccatores deprehenduntur. Quod confirmatur ex verbis *ἐφ' ᾧ ex quo*, quibus utitur Apostolus, quæ juxta Erasmum et Clericum idem sonant ac *quatenus, quia, eo quod* omnes peccaverunt, seu peccare solent, ideoque et pœnas luere, quod pariter ostenderunt Wetstenius, Varinus in hunc loc. et Jacobus Vernetus (1). Ergo.

414. Resp. ad 1m, *Neg.* Nam qui primus peccatorum agmen ducit inter Angelos est diabolus seu satanas, inter homines est Heva; aliunde vero Apostolus loquitur de eo peccato, per quod peccatores *constituti sunt* multi, sicut *constituuntur* justi multi in Christo, ideoque non per solam imitationem. Loquitur

comparatus, ut cupiditas facile præponderare posset), *et revera lapsus est. Omnes ejus posteri sunt ejusdem naturæ, infirmi, laborant imperfectione morali. Non mirum igitur, omnes variis modis peccasse, et adhuc peccare*, Joan. III, 6. *Quomodo autem per Adamum peccatum invaserit genus humanum, an per neglectam educationem, vel mala exempla, hoc non explicatur ab Apostolo.*

(1) Ἐφ' ᾧ *particula causalis*, inquit idem, *tantumdem valet ac* διότι, quia, eo quod, quandoquidem, *ut* II *Cor.* v, 4, *Philip.* IV, 10. *Multa loca collegit Wetstenius ad hunc loc. Thomas magister*: Ἐφ' ᾧ, ἀντὶ τοῦ διότι. *Varinus*: Ἐφ' ᾧ, ἀντὶ τοῦ διότι λέγουσιν Ἀττικοί. *Vulgata habet*: in quo. *Unde mirabiles ortæ sunt disputationes; quasi mens Apostoli fuisset: nos omnes in uno Adamo peccavisse, illiusque culpam nostram factam esse. Sed in latinitate minus eleganter* in quo (*neutrius generis*) *sæpe sumitur pro* eo quod, quia, *unde ipsa vulgata versio*, ἐφ' ᾧ *nunc reddit* in quo, *Phil.* III, 12, *nunc* sicut, *Philip.* IV, 10. *Multa egregie de hoc loco monuit Jacobus Venetus* (*in selectis opusc. Genev.* 1784, *pag.* 268 *et seq.*) *caute tamen legendus.* Ἥμαρτον peccare solent, *ut in aliis plerisque locis hujus epistolæ. Ceterum bene monuit Erasmus ad* v. 19, *non de* infantibus, *sed de* adultis, *ut in tota epistola, ita et hoc loco Paulum loqui.* Ex his deprehendimus: 1° Quot progressus rationalismus inter Protestantes fecerit; 2° quam desciverint Protestantes hodierni a suorum majorum (hæresiarcharum nempe, qui sacrorum instauratores sese prædicabant) institutis, qui, ut videbimus totum hominem etiam quoad essentialia per peccatum originale immutatum docuerunt; 3° quantum vero hæ distent interpretationes a Pauli mente et scopo, tum ex dictis tum ex dicendis patebit.

præterea, ut ex dictis constat, de eo peccato, per quod et infantes mortui sunt ac debent vivificari in Christo; quare omnino non possunt intelligi Apostoli verba de peccato imitationis.

415. Ad 2m, *Neg*. Etenim si de peccato proprie dicto non loqueretur Apostolus, sed solum de peccati pœna et effectibus, plura absurde dicta darentur in Apostoli verbis. Sic cum dicit: *Et per peccatum mors*, idem esset ac *per mortem mors*; et cum persequitur ostendendo regnum mortis per regnum peccati, ostenderet regnum mortis per regnum mortis; qui sensus, quam sit absonus, nemo non videt. Sed ex illo capite hæc expositio excluditur, quod Apostolus semper comparet inter se condemnationem per Adam et justificationem per Christum; justificatio autem per Christum propria et intima est, ergo et condemnatio inducta per Adam.

416. Ad confirmationem autem petitam ex vocibus ἐφ' ῳ, *ex quo*, respondeo cum Cl. Muratorio, qui sic Clericum perstringit: *Equidem expectabam ab homine critico aut veterum Græcorum auctoritatem, aut rationes ex intima linguæ græcæ peritia petitas, quibus hæc sua Paulini loci interpretatio confirmaretur. Sed ille unum nobis obtrudit Erasmum, virum certe in græco sermone minime hospitem, sed in quæstione de peccato originali plane pelagianum, quique nihil non molitus est, ut in alium sensum hæc et superiora Apostoli verba invita detorqueret. Erasmi studium hac in re infelicissimum alii castigarunt. Verum quis stilum Pauli vel leviter novit, qui non etiam didicerit similes sermonis structuras duras in speciem, et parum (uti delicatis videtur) elegantes Apostolo esse familiares? Deinde Theophylactus, OEcumenius et alii procul dubio græcæ linguæ peritissimi* ἐφ' ῷ *interpretantur* IN QUO ADAMO. *Quamobrem nisi qui ab anticipatis judiciis turbidisque affectibus judicio uti prohibetur, nemo alius hoc in loco memorasset imperitiam græci sermonis, eamque objecisset Augustino, verba ista cum Græcorum ipsorum consensu*, IN QUO *intepretanti* (1).

(1) Lamindi Pritanii, *De ingeniorum moderatione*, lib. III, cap. I, p. 365, edit. Paris 1716. Sed quoniam attulimus interpretationem, seu potius

417. Sed data etiam illa Erasmi, Clerici, Wetstenii aliorumque interpretatione seu versione, nihil contra nos erui posse sic rursum ostendit ibid. Muratorius : *Fingamus*, ait, *Apostolum dicere : Sic et in omnes homines mors pertransiit, quia omnes peccaverunt, non hic de solis peccatis actualibus loqui Paulus potest... nam, cum dicat morti omnes homines esse obnoxios et reapse mori hac de causa, quod omnes peccarint, certumque sit, infantes nullius actualis peccati reos sæpe de vita decedere, necesse est, ut aliquod peccatum sit vel ipsis infantibus, cujus causa malum istud subeant.* Et sic etiam responsio patet ad ea, quæ Erasmus addebat, Apostolum nempe hic non loqui de infantibus, sed de solis adultis. Aperta enim vis infertur Apostoli

corruptionem Sacræ Scripturæ Rosenmülleri aliorumque ejusdem farinæ hominum græcizantium, qui verba ἐφ' ᾧ, exponunt *ex quo*, et perfricta fronte omnem respuunt dubitationem, ac dicunt illud *in quo* esse generis neutrius, tum vocem ἥμαρτον reddunt *peccare solent*, præstat scriptorum græcorum auctoritate istorum audaciam castigare. OEcumenius itaque in hunc loc. illud, Ἐφ' ᾧ ἥμαρτον, sic exponit : 2. Ἐφ' ᾧ Ἄδαμ, ἢ δι' ὃν Ἄδαμ... ἐπὶ τούτῳ, φησὶ συναποθνήσκομεν τῷ Ἄδαμ, ἐφ' ᾧ καὶ συναμαρτάνομεν. Id est, *In quo* Adam, *vel per quem Adam.... in ipso inquit Adam simul morimur, quia in ipso simul peccavimus.* Theophylactus item in eumdem locum inquit: Τί δὲ ἐστὶ τὸ, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον; τουτέστιν, ἐπὶ Ἄδαμ πάντες ἥμαρτον. Id est, *Quid autem est,* in quo omnes peccaverunt? *Hoc est*, in Adamo *omnes peccaverunt.* Eumdem sensum agnoscit S. Joan. Chrysost. Ubi igitur occurrit ἐφ' ᾧ neutrius generis? ubi illud ἥμαρτον pro *peccare solent* ponitur? Si hoc sensu verbum istud accipiatur, nullum suppeteret in uberrima illa totius græcæ linguæ copia verbum, saltem in usu ecclesiastico, ad exprimendam peccati actionem. Cfr. Gasp. Suiceri *Thesaurus ecclesiasticus*, e Patribus græcis compilatus, ad hanc vocem. Quod si hæc interpretandi ars non est prorsus arbitraria atque ad pervertendum Scripturarum sensum excogitata, quænam illa sit, penitus me ignorare fateor. Hi enim profani homines eo nervos suos intendunt, non ut dogmata ad Scripturas, sed ut Scripturas, licet invitas, ad sua præconcepta dogmata detorqueant. Ceterum ostendit Card. Toletus in cap. v Epistolæ ad Rom. annot. xv, præpositionem græcam ἐπί aliquando accipi pro ἐν, ut Hebr. ix, 17; immo apud probatos auctores particulam ἐπί, cum dandi casu, causam significare. Ipsum adi. Cfr. etiam Bellarm. *De amiss. grat.* etc. lib. iv, cap. iv; Bossuet, *Défense de la tradition des SS. Pères*, chap. xii et seqq. contra Richardum Simonium.

verbis, quibus testatur mortem regnasse etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ.

418. Inst. primo. 1° De eodem peccato loquitur Apostolus versu 12 ac de eo quo loquitur versibus 13 et 14, ut patet ex particula causali *enim* in versu 13. Atqui in his versiculis loquitur de peccato actuali, ut ex contextu patet, cum sermo sit de peccato, quod non imputabatur ex legis positivæ defectu, et de iis, qui non peccaverunt adversus legem positivam, prout Adam peccaverat, sed tantum contra legem naturalem. Ergo. Et sane, addunt, 2° id manifestum magis fit ex versibus seqq. Etenim in v. 15 dicitur, quod unius delicto *multi* mortui sunt; si *multi*, ergo non *omnes*. 3° Antithesis instituitur inter mortuos per Adam et justificatos per Christum; dicitur autem : *Donum in gratia unius hominis J. C. in plures abundavit;* et rursum v. 18. Atqui 4° non omnes justificantur in Christo; ergo non omnes damnantur in Adam.

419. Resp. Ad 1m, *Trans. maj.* Diversæ enim expositorum sententiæ sunt; alii probabilius negant, contenduntque hoc ipso quod in v. 12 Apostolus loquitur de peccato originali, eum in v. 13 disserere de peccato actuali, prout orationis series et instituta ab Apostolo argumentatio suadet (1). Sed hoc omisso, *Dist. min.* Loquitur *etiam* de peccato actuali, *conc.;* tantum, *neg.* De utroque enim loquitur, tum de originali tum de actuali, seu potius de actualibus; loquitur enim de eo peccato, per quod mors regnavit in omnes, etiam in eos qui non peccaverunt adversus legem positivam; porro, ut ostendimus ex infantium morte, ejusmodi peccatum non potest esse actuale; ergo loquitur de peccato originali.

420. Ad 2m, *Dist.* Id est *omnes* seu multitudo, *conc.;* multi tantum, *neg.* Universaliter autem voces *multi*, *multos*, etc. ab Apostolo hic usurpari, non autem sensu restrictivo, ex ipso contextu evincitur; promiscue enim in adductis versiculis *multi*, *plures*, *omnes* dicuntur. Est autem hebraïsmus in dictione οἱ πολλοί cum articulo, denotans totam seu universam multitudinem (2).

(1) Cfr. Tolet. loc. cit.

(2) En verba Rosenmülleri : Οἱ πολ-

421. Ad 3m, *Dist.* Antithesis instituitur inter damnum nobis per Adæ peccatum illatum, et beneficium nobis collatum ex Christi meritis, *conc.*; inter numerum et numerum, *neg.* Id enim evincunt ipsa Apostoli verba v. 15 : *Sed* NON SICUT DELICTUM ITA ET DONUM, *si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis J. C. in plures abundavit.* Et versu seq. explicat, quonam sensu hæc dixerit, addens : *Nam judicium quidem ex uno homine in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem.* Ex quibus patet, Apostolum extollere beneficium Christi in nos proveniens super malum, quod in nos provenit per Adam; ex Adam siquidem unum contraximus peccatum originis; per Christum vero non solum ab hoc peccato, sed et ab innumeris actualibus, quæ deinde propria voluntate contraximus, liberamur. Hinc demum concludit v. 20 : *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia.*

422. Ad 4m, *Dist.* Si non renascantur in Christo secundum spiritum, prout ex Adam secundum carnem nati sunt, *conc.*; secus, *neg.* Antithesis enim hic instituitur inter duo capita, carnale et spirituale, ita ut quemadmodum omnes, qui secundum carnem ex Adamo generantur, peccatores nascuntur, sic omnes qui secundum spiritum regenerantur in Christo, justi efficiuntur, non imitatione, ut patet, sed regeneratione (1).

λοί, *cum articulo : Multitudo, totum genus humanum. Est hebraismus in hac dictione; nam etiam* רבים omnes *denotat, et* πολλοί *redditur in Theodotionis versione Dan.* XII, 2. Addendum præterea est receptum esse apud ipsos profanos auctores, *omnes* dicere *multos*, cujus rei testem habemus Ciceronem ipsum, qui, *De republica*, lib. I, cap. XXXVI, edito ab Emin. Card. Ang. Majo, Romæ 1822, scripsit : *Siquidem* omnes *multos appellari placet.* Cfr. nota 4a Cl. editoris in hunc locum.

(1) Apposite hic observat Becanus S. J. *Manual Controv.* lib. IV, cap. I, n. 7, Apostolum utrumque dixisse et *multos* et *omnes.* Qui sunt illi *multi*? Nempe omnes, qui ex Adamo nascuntur per seminalem generationem, et similiter omnes, qui in Christo renascuntur per baptismum. Hi ergo multi sunt et omnes sunt. Non quidem simpliciter omnes (quia Heva et Christus non sunt constituti peccatores per Adamum, nec infideles constituti sunt justi per Christum), sed omnes, qui ex Adamo et Christo nascuntur, ex Adamo

423. Inst. secundo. 1° Si Apostolus locutus esset de peccato Adami ut causa mortis, non asseruisset, mortem regnasse *usque ad Moysem etiam in eos*, *qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*; siquidem mors regnavit non solum usque ad legem, sed semper, ante legem, sub lege ac post legem et post ipsum Christum. Sed et hoc concesso, 2° quid vetat quominus dicamus, per Adæ peccatum, quo ipse mortalis effectus est, in omnes ejus posteros mortem transiisse cum ceteris ærumnis, etsi non ad omnes transierit peccatum ipsius? 3° Hoc enim magis consentaneum est ipsius Apostoli doctrinæ, qui in eadem epistola cap. IV, 15, aperte docet: *Ubi non est lex*, *nec prævaricatio*; hæc enim lex parvulis non adest, ideoque nec prævaricatio; et ibid. VII, 8: *Absque lege peccatum mortuum erat*; item II Cor. V, 10: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi*, *ut referat unusquisque propria corporis*, *prout gessit sive bonum sive malum*, seu neminem condemnari nisi propter peccata personalia. Ergo.

424. Resp. Ad 1m, *Neg.* Alio enim tendebat Apostoli scopus, quippe volebat ostendere omnes peccatores esse, tum infantes tum adultos. Quod ut obtineat, argumentum ducit ex morte, quæ est pœna peccati; cum vero nulla lege positiva ante Moysem hæc pœna mortis delinquentibus statuta esset, ipse ex morte, quæ ab Adam regnavit usque ad Moysem, colligit omnes obstrictos fuisse hac mortis pœna ob peccatum Adæ, quod in omnes ejus posteros pertransiit, licet plures ex his, nempe infantes, nullo se potuerint inquinare peccato actuali, prout Adam fecerat. Hinc patet necessariam ei minime fuisse temporibus subsequentibus legem mosaicam (1).

425. Ad 2m, Resp. Quominus id dicamus, vetare ipsum Apostolum, qui non solum mortem sed et peccatum ipsum docet in

per seminalem generationem, ex Christo per spiritualem regenerationem. Eodem sensu dictum est, Gen. XVII, 5: *Patrem multarum gentium constitui te*; et cap. XXII, 18: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Ubi patet, eos qui promittuntur Abrahamo, filii, nunc dici *multos*, nunc *omnes*, quia omnes sunt in certo quodam genere, non tamen omnes respectu totius humani generis.

(1) Cfr. Tolet. loc. cit. annot. XIX.

omnes homines pertransiisse : *Ex quo omnes peccaverunt.* Hac hypothesi adversariorum semel admissa, corruit tota Apostoli argumentandi ratio, ut ex nuper dictis patet. Etenim, cum peccatum originale non sit nisi justitiæ originalis privatio, ut inferius etiam enucleatius exponemus, fieri omnino non potest, ut justitiam originalem Adam in posteros transmitteret, cujus prius per peccatum suum personale jacturam fecerat; dona vero gratuita, illi gratiæ seu justitiæ originali adnexa, pariter amissa per culpam Adæ fuerant; hinc factum est, ut non potuerit filios gignere nisi utroque bono spoliatos. Id maxime, ex eo patet quod scopus Apostoli fuerit ostendere Judæis, quomodo ex justitia unius Christi ceteri justi fieri potuerint; quod evincit exemplo peccati Adæ, quo omnes peccato infecti sunt, argumento ut vocant ad hominem, adversariis ipsis nostris fatentibus.

426. Ad 3m, *Neg.* Etenim in primis id non evincit quod ex eodem Apostolo affertur : *Ubi non est lex*, *nec prævaricatio*; siquidem de solis adultis ac de peccatis actualibus id affirmat Paulus.

427. Sed neque id probat, quod ex eodem adducitur Rom. VII, 8 : *Absque lege peccatum mortuum erat*; id enim asserit de concupiscentia, quæ per legem irritatur juxta illud : *Nitimur in vetitum cupimusque negata*, ut patet ex contextu; dixerat enim immediate ante objecta verba : *Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*, id est, in omne malum me induxit.

428. Non denique id ostendit tertius textus : *Omnes nos*, etc. Ibi enim, ut verba ipsa ostendunt, sermo est de peccatis personalibus seu actualibus, quæ nonnisi ab adultis patrari possunt.

429. Inst. tertio. 1° Apost. Rom. V, 12, dicit : *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*; ergo per imitationem, si enim per generationem intrasset, non per unum hominem intrasset sed per duos. Quare 2° Ezech. XVIII, 20, legitur : *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur*; *filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii.* Porro, si Adami peccatum transfunderetur, filii portarent iniquitatem patris. Ergo.

430. Resp. ad 1^{m}, *Dist. antec.* Tanquam per causam primariam, *conc.*; tanquam per causam instrumentalem, *neg.* Etenim solus Adam fuit caput totius humani generis, non Heva ejus conjux, quæ sub viro fuit tanquam suo capite (I Cor. XI, 3), quæque fuit tantum occasio peccati originalis. Adde hunc loquendi usum, cum de generatione sermo est, in Scripturis obtinere. Sic Apostolus, Hebr. XI, 12, *ab uno* Abraham ortos asserit omnes ejus posteros (1).

431. Ad 2^{m}, *Dist. maj.* Filius non portabit iniquitatem patris, nisi sit ejusdem iniquitatis particeps, *conc.;* si sit particeps, vel imitatione per peccata actualia, vel generatione, ut in casu nostro, *neg.* Prophetam autem loqui de peccatis actualibus, apertum est. Judæi enim in captivitatem babylonicam abducti querebantur, quod ob patrum suorum crimina a Deo plecterentur. Quare invaluerat apud ipsos proverbium : *Patres manducaverunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt*; ad ipsorum propterea os obstruendum Deus eos monet, quod si ipsi destitissent imitari exempla ac crimina patrum suorum, minime laturi essent pœnam peccatorum, quæ patraverant ipsorum parentes, dicens : *Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, quæ fecit, timuerit, et non fecerit simile eis... hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita vivet... et dicitis : Quare non portavit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius judicium et justititiam operatus est, omnia mandata mea custodivit, et fecit illa et vivet vita. Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris.* Perperam igitur ad rem præsentem hæc afferuntur (2).

(1) Cfr. Bellarminus, *De amiss. grat. et statu pecc.* lib. IV, cap. VIII, n. 10.

(2) Ibid. n. 2, necnon Becanus loc. cit. Vid. etiam *Lettres de quelques Juifs à M^{r}. De Voltaire*, tom. I, lettre II, § 10.

PROPOSITIO II.

Dari peccati originalis propagationem, perpetua et constans docet Ecclesiæ traditio.

432. Cum Pelagiani S. Augustinum peccati originalis doctrinæ primum auctorem prædicaverint, non secus ac neoterici Sociniani aut increduli homines faciunt (1), respondebat S. Doctor iniquæ expostulationi : *Non ego finxi originale peccatum, quod catholica fides credit antiquitus* (2).

433. 1° Et sane veteris hujus germanæque fidei catholicæ testes sunt antiquissimi Ecclesiæ Patres, qui ante exortam pelagianam hæresim scripserunt. Sæculo II° S. Justinus in *Dialogo cum Tryphone* docet, non ideo Christum voluisse baptizari et crucifigi, *quod his rebus indigeret, sed pro humano genere, quod ab Adamo in mortem et serpentis fraudem inciderat* (3). Tatianus, *Orat. contra Græcos* : *Non facti sumus*, inquit, *ut moreremur; sed nostra culpa morimur. Perdidit nos libera voluntas; servi facti*

(1) Superius nonnullos adduximus, queis nunc addimus Wegscheider, qui in suis *Institutionibus Theologiæ Christianæ dogmaticæ*, § 116, etsi fateatur Tertullianum primum vitium aliquod originis et traducem peccati significasse, atque alios alia his similia in medio protulisse, *a manicheismo*, ut profanus homo loquitur, *non valde aliena; Augustinus tamen*, ait ipse, *quoniam et ipse manichæus, princeps extitit, qui subtiliorem systematis formulam de peccato originali contra Pelagium, britannicum, acriter defenderit, et per universam Ecclesiam Latinam propagaret.* § 182 et seqq. subdit : *Controversia ista pelagiana maximam habuit vim ad systema quoddam Theologiæ christianæ occidentalis et effingendum et confirmandum.* Sic Münscher, *Dogmengeschichte*, seu *Hist. dogm.*

(2) *De nupt. et concup.* lib. II, cap. XII.

(3) Ὡς ἐνδεὴς τούτων, ὑπέμεινεν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ὑπὸ θάνατον καὶ πλάνην τὴν τοῦ ὄφεως ἐπεπτώκει, n. 88. Hoc autem observat doctiss. Maran : *Manifeste et peccatum hæreditate acceptum et propria cujusque peccata distinguuntur*, (suddit enim S. Martyr immediate post citata verba : Παρὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν ἑκάστου αὐτῶν πονηρευσαμένου, *unoquoque sua culpa improbe agente*). *Omnes a serpente decepti sunt; omnes in mortem et serpentis fraudem inciderunt; sed tamen propria quisque culpa improbe agit.*

sumus, qui liberi eramus : per peccatum venditi sumus (1); Quæ propositio cum generalis sit ac sese extendat etiam ad parvulos, qui nonnisi per peccatum originale propria culpa mori dici possunt, patet non de peccato personali, sed de originali loqui Tatianum. S. Irenæus, *Adv. hæres.* lib. V, cap. XVI : *Deum*, inquit, *in primo Adam offendimus, non facientes ejus præceptum; in secundo autem Adam reconciliati sumus, obedientes usque ad mortem facti* (2). Sæculo III° et IV° Tertullianus, *De testim. animæ*, cap. III, scribit : *Per quem* (diabolum) *homo a primordiis circumventus, ut præceptum Dei excideret, et propterea in mortem datus; exinde totum genus de suo semine infectum, suæ etiam damnationis traducem fecit.* Nec minus aperte S. Cyprianus in epistola scripta non suo tantum, sed totius Carthaginiensis Concilii nomine, quod sexaginta sex Episcopis constabat, ex tota ferme Africa convocatis, catholicum dogma tradit, dum quorumdam rejicit sententiam, qui contendebant baptizandos infantes esse octavo a nativitate die, prout in Veteri Lege circumcidi solebant. Etenim : *A gratia*, inquit, *prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxit;* subdit autem : *Illi remittuntur non propria, sed aliena peccata* (3), id est, non actualia, sed originale

(1) Οὐκ ἐγενόμεθα πρὸς τὸ ἀποθνήσκειν, ἀποθνήσκομεν δὲ δι' ἑαυτούς. Ἀπώλεσεν ἡμᾶς τὸ αὐτεξούσιον· δοῦλοι γεγόναμεν οἱ ἐλεύθεροι, διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπράθημεν. Post opera S. Justini, edit. Maurin. pag. 253.

(2) ... Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ προσεκόψαμεν, μὴ ποιήσαντες αὐτοῦ τὴν ἐντολήν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Ἀδὰμ ἀποκατηλλάγημεν, ὑπήκοοι μέχρι θανάτου γενόμενοι. Ubi notandum est S. Irenæum, ut etiam ex antecedentibus et consequentibus constat, instituere perpetuam antithesim inter Adam, a quo et in quo perditi sumus, et Christum, per quem redempti sumus. Concludit enim ibid. : Οὐδὲ γὰρ ἄλλῳ τινὶ ἦμεν ὀφειλέται, ἀλλ' ἢ ἐκείνῳ, οὗ καὶ τὴν ἐντολὴν παρέβημεν ἀπ' ἀρχῆς, id est, *Neque enim alteri cuidam eramus debitores, sed illi, cujus et præceptum trangressi fueramus ab initio.* Ex his liquet, quam impudenter rationalistæ vel Augustino vel *Occidentali* Ecclesiæ tribuant doctrinam de peccato originali; siquidem Irenæus fuerat institutus in Ecclesia Orientali, etsi postea factus fuerit Episcopus Lugdunensis.

(3) *Epist.* LXIV, *ad Fidum,* in edit. autem Maur. epist. LIX. Cfr. quæ de

peccatum. Atque, ut omittam Athanasium, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, qui omnes unanimiter verba Psal. L : *Ecce enim*, etc. exponunt de peccato originali, S. Gregorius Naz. *Orat. V*, n. 5 : *Cum... omnes*, inquit, *ex eadem terra et massa coagmentati simus*, *eamdemque vitii arborem gustaverimus* (1). Reliqua testimonia recolantur apud Bellarminum (2).

434. 2° Testes præterea hujus antiquæ fidei sunt Ecclesiæ definitiones in diversis Conciliis prolatæ ab anno 412° ad 431m. Per id enim temporis viginti quatuor Concilia in causa Pelagianorum celebrata sunt, inter quæ celebriora fuere tria Carthaginiensia, Diospolitanum in Palæstina et Milevitanum, quorum decreta Innocentius I solemniter probavit; quod pariter præstitum est sequenti sæculo, præsertim in Concilio Arausicano II, anno 529 celebrato (3).

435. 3° Ejusdem fidei testis est universalis Ecclesiæ praxis, quæ ab ipsa ætate apostolica obtinuit, baptizandi infantes *in remissionem peccatorum*, prout dicitur in symbolo Nicæno-Constantinopolitano, quam nunquam Pelagiani inficiari aussi sunt; nec non ritus pariter antiquitus ubique receptus exorcismorum et insufflationum, quibus ab infantibus spiritus abigitur immundus, quem ritum pariter in Ecclesia universalem fuisse Pelagiani fatebantur (4). Jam vero cur baptizarentur infantes in remissio-

hoc ineluctabili S. Cypriani testimonio adversus Joan. Clericum habet Cl. Muratorius, op. cit. lib. III, cap. II, pag. 375 et seqq.

(1) Ὅτι... πάντες ἦμεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χοὸς καὶ φυράματος, καὶ τοῦ αὐτοῦ ξύλου τῆς κακίας γεγεύμεθα.

(2) *De amiss. grat. et statu pecc.* lib. IV, cap. V. Cfr. etiam De Rubeis, *Diss. de pecc. orig.* cap. XXI et seqq.

(3) Cfr. *Collect. Concil.* Harduini tom. I, ubi Conciliorum referuntur acta, quæ tum in Orientali tum in Occidentali Ecclesia in hac causa per id temporis celebrata sunt, quibus addi debet Concilium œcumenicum Ephesinum, in quo doctrina pelagiana proscripta est, et canone IV depositionis sententia lata est in clericos, qui *vel privatim vel publice quæ sunt Nestorii et Cœlestii sapere* ausi fuerint. Ibid. col. 1623.

(4) Quare merito sic Julianum urgebat S. Augustinus, *Cont. Julian.* lib. II, cap. II : *Id tu commemorare timuisti, tanquam ipse a toto orbe exsufflandus esses, si huic insufflationi, qua princeps mundi a parvulis ejicitur foras, contradicere voluisses.*

nem peccatorum, si nullo peccato adstricti essent? cui bono abigeretur satanas, si ab ipso infantes nullo modo constringerentur

436. 4° Denique doctrinæ de peccati originalis transmissione testis est ipsa præscriptio. Vix enim exorta hæresis pelagiana est, dum eam omnes christiani orbis Ecclesiæ exhorruerunt atque damnaverunt. Quare Pelagius, ut in Diospolitana Synodo promeritam condemnationem declinaret, doctrinam suam, ut hæreticis mos est, vocibus ambiguis obtegere diligenter sategit, ne agnosceretur. Quinimo, teste Hieronymo, *Dial. III*, Pelagiani timuerunt, ne, si doctrinam suam palam proferrent, a plebe lapidarentur (1). Hinc omnes sectæ ante Pelagium ab Ecclesia divulsæ, ut Novatiani, Donatistæ, Sabelliani, Ariani, Apollinaristæ, etc. dogma de originali peccato velut laciniam catholicæ fidei secum transtulerunt; Pelagiani igitur doctrinam catholicam impugnarunt, ac proinde novatores fuerunt. Merito propterea Vincentius Lirinensis in celebri suo *Commonitorio* hoc argumento Pelagianos premebat: *Quis ante prodigiosum discipulum ejus* (Pelagii) *Cœlestium reatu prævaricationis Adæ omne genus humanum denegavit adstrictum* (2)? Constat ergo ex universali et constanti Ecclesiæ traditione, dari peccati originalis propagationem (3).

DIFFICULTATES.

437. Obj. primo. S. Joannes Chrysostomus non solum peccatum originale non agnovit, sed ipsum penitus rejecit. Etenim, *Hom. X, in epist. ad Romanos*, exponens Apostoli verba: *In*

(1) Etenim n. 17 Critobolus, qui Pelagianorum partes sustinet, ita loquitur: *Cogis me, ut ad invidiosum illud veniam, et dicam tibi: Quid enim peccaverunt* (infantes)? *Ut statim in me populorum lapides conjicias, et quem viribus non potes, voluntate interficias.* Cui bene respondit ibidem Catholicus: *Ille hæreticum interficit, qui esse hæreticum patitur. Ceterum nostra correptio vivificatio est, ut hæresi moriens, vivas catholicæ fidei*, col. 788, tom. II opp. edit. Vallars.

(2) Cap. XXXIV.

(3) Cfr. Ger. Vossius, *Hist. Pelag.* lib. II, part. I, thes. 6, ubi testimonia Patrum in hanc rem perquam diligenter collegit.

quo omnes peccaverunt, 1° infert quidem ex iis mortem ad posteros Adæ transiisse, non vero culpam; sic enim loquitur : *Illo lapso ii etiam, qui de ligno non comederant, effecti sunt ex illo omnes mortales, non peccatores.* 2° Absurdum plane existimat, Adamo peccante, ejus posteros factos esse peccatores; non item vero factos esse mortales : *Quod enim,* prosequitur, *illo peccante et mortali facto, qui ex illo orti sunt, tales efficiantur, id a verisimili non abhorret; quod autem ex inobedientia unius alter peccator fiat, id quam consequentiam habuerit?* 3° Exponens vero, quo sensu Apostolus dicat : *Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*, pergit : *Quid igitur hic significat illud* peccatores? *Mihi quidem videtur supplicio obnoxios et ad mortem damnatos. Quod igitur Adam mortuo omnes simul mortales effecti, id clare et pluribus ostendit Apostolus.* Ergo.

438. Resp. *Neg. antec.* Aperte enim S. Joan. Chrysostomus non uno in loco catholicam doctrinam de peccati originalis propagatione tradit, ut ostendit S. Augustinus, qui ejus affert testimonium ex epistola ad Olympiadem, ubi hæc habet S. Doctor : *Cum Adamus grave illud peccatum admisisset, atque commune hominum genus condemnasset, labore tum mulctatus est* (1). Similia habet in *Hom. ad Neophytos,* in qua hæc legebantur (postea enim deperdita est) : *Venit semel Christus, invenit chirographum paternum, quod scripsit Adam; ille initium induxit debiti, nos fœnus auximus posterioribus peccatis* (2); in quæ verba scite observat S. Augustinus a S. Joan. Chrysostomo distingui paternum chirographum, quod hæreditate contraximus, ideoque et *nostrum* vocavit, ab illis debitis, quorum per peccata nostra actualia fœnus accrevit. Imo S. Doctor non obscure in hac ipsa

(1) Quæ verba leguntur epist. III, n. 3, edit. Maur. Ὅτε γὰρ ἥμαρτεν ὁ Ἀδὰμ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην τὴν χαλεπὴν καὶ τὸ κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων κατεδίκασε γένος, μόχθῳ τότε κατεδικάζετο.

(2) Cujus græcum textum nobis conservavit S. August. *Contra Julian.* lib. I, n. 26 : Ἔρχεται ἅπαξ ὁ Χριστὸς, εὗρεν ἡμῶν χειρόγραφον πατρῷον, ὅτι ἔγραφεν ὁ Ἀδάμ. Ἐκεῖνος τὴν ἀρχὴν εἰσήγαγεν τοῦ χρείους, ἡμεῖς τὸν δανεισμὸν ηὐξήσαμεν ταῖς μεταγγενεστέραις ἁμαρτίαις.

nobis objecta *Hom. X* doctrinam de peccato originali tradit, dum asserit, peccatum illud, de quo Apostolus loquitur, quodque dominatum est in mundo ante legem, non fuisse legis transgressionem, *sed illud Adami peccatum inobedientiæ ipsummet fuisse quod omnia perdidit* (1). Ibidem præterea antithesin perpetuo urget et comparationem inter Adam et Christum, quemadmodum per Christum orbis salutem adeptus est, ita, *uno inobediente Adam, orbis condemnatus est.* Prosequitur insuper : *Cum tibi Judæus dixerit, quo pacto, uno recte agente Christo, universus orbis salvus factus est? possis illi respondere : quo pacto, uno non obediente Adam, universus orbis condemnatus est* (2). Alia prætereo, quæ catholicam hujus S. Patris mentem circa hunc articulum luculenter ostendunt. Si quæ vero in ejus, scriptis occurrunt, ut in scriptis nonnullorum aliorum Patrum, quæ duriuscula videantur, rationem suppeditat S. Augustinus, dicens : *Quia disputans in catholica Ecclesia non se aliter intelligi arbitrabatur; et vobis* (Pelagianis) *nondum litigantibus, securius loquebatur* (3). Nondum scilicet discussa atque enucleata catholica doctrina, cujus germina seu principia, ut ita loquar, tenebant Patres, non adeo accuratis vocibus seu verbis eam exponebant, ut factum ab iis est, qui post exortas circa quemlibet articulum hæreses scripserunt.

439. Ad 1m, *Dist.* Peccatores actuales, id est, labe personali infecti, *conc.*; qui non essent peccatores simpliciter, seu qui non essent originali noxa inquinati, *neg.* Alioquin non vocasset mortem *pœnam*, *supplicium*, *damnationem*, quæ voces cum relationem dicant ad culpam, hanc necessario supponunt, idque præsertim ex principio a S. Doctore posito n. 2, ubi ait : *Pœnas neminem debere, nisi ex se peccator fuerit* (4).

440. Ad 2m, Eadem esto distinctio, ut patet ex scopo et contextu.

(1) Ἀλλ' ἐκείνη ἡ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, αὕτη ἦν ἡ πάντα λυμαινομένη, n. 1, tom. IX, pag. 520.

(2) Πῶς, ἑνὸς παρακούσαντος τοῦ Ἀδὰμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη; ibid.

(3) *Contra Julian.* lib. 1, n. 22, in fine.

(4) Μηδὲ δίκην ὀφείλων ὁ τοιοῦτος, εἴγε μὴ οἴκοθεν γέγονεν ἁμαρτωλός.

441. Ad 3m, *Dist.* Cum exclusione reatus actualis peccati, *conc.*; cum exclusione reatus culpæ originariæ, *neg.* Alias non eos dixisset *supplicio obnoxios* et *ad mortem damnatos*, quæ reatum supponunt, ut vera sint; alioquin censuisset S. Pater innocentes supplicio affectos quod esset injustitiam Deo tribuere, ut definivit Synodus Araus. II, can. II. Ubi non est omittendum, S. Joan. Chrysostomum minus clare exposuisse *peccatum generatione contractum*, ex eoque illatam *mortem animæ*, ut fideles, quos erudiebat, procul arceret ab erroribus, quos tradiderant Manichæi, quosque Massaliani disseminabant. Peccatorum actualium principium natura sua malum adserebant Manichæi. Catholica doctrina de peccato originali abutebantur Massaliani (1). Ab his erroribus ut sibi caveret Chrysostomus, eosdemque procul arceret a fidelium mentibus, ita verba sua temperavit in quæstione de peccato originali, ut minus accurate de peccati traduce egisse videatur, ut observat Le Quien (2), ita ut primi peccati

(1) Docebat enim et docet Ecclesia, animam Adæ ob peccatum mortuam esse, et diabolum in cor ejus ingredi, qui peccat. Hæc eadem hæretico sensu Massaliani tradebant. Duas quippe in quolibet homine animas ponebant, *communem* unam, *cœlestem* alteram, qua per peccatum exclusa, mortuus homo censeretur. Aiebant diabolum cum homine peccatore *οὐσιωδῶς*, *substantialiter* conjungi, nec ulla baptismi alteriusve sacramenti virtute abigi, nisi per orationem. Cfr. De Rubeis, *Diss. de pecc. orig.* cap. XII, §. 4, et cap. XXVI, §. 1.

(2) S. Joan. Damasc. *De fide orthodoxa*, lib. II, cap. XXX, not. ult. ubi inter cetera describit S. Joan. Chrysostomi verba ex *Hom. in Psal. L*, ad illa verba : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*, ubi ait : *Iniquitatem illam profert* (David), *quam primi parentes per summum nefas admiserunt*, *eamque factam esse dicit horum effluviorum scaturiginem. Nisi enim illi peccassent, morte non essent multati; dempta morte, corruptelam evasissent; incorruptionis socia foret immunitas a perturbationibus; nullus superesset peccato locus. Ex quo autem peccavere, corruptioni addicti sunt; corruptibiles facti, consimiles filios procrearunt, in quos subinde timores, cupiditates, libidines derivantur.* Attamen Maurini editores hanc homiliam inter spurias rejiciunt; desumpta autem sunt adducta verba ex *Commentario* Theodoreti, in hunc eumdem Psalmum. Ceterum Joan. Chrysost. mentem circa peccati originalis propagationem bene assecuti sunt Theophylactus et OEcumenius, qui eum ut ducem sequuntur in *Commentariis* suis. Cfr. horum *Commentarii* in cap. V Epistolæ ad Romanos.

appendices et effectus longe lateque describeret, de ipsa causa et radice parcius ageret; tot quidem nocumenta, quæ patimur, in ipsum Adæ peccatum refert, traducem ejus aperte non declarat (1).

442. Inst. primo. In eadem homilia hæc addit S. Joan. Chrysostomus : *Non solum nihil nocumenti accepimus a morte hujusmodi et condemnatione, si sapuerimus, sed mortales effecti lucrum etiam fecimus.* Atqui hæc falsa essent, si originalem maculam contraheremus. Ergo.

443. Resp. *Dist. maj.* Vertendo per gratiam Christi malum in bonum, *conc.*; quasi nullam noxam contraxerimus, *neg.* Hoc eodem sensu canit Ecclesia : *O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem;* confirmatque S. Pater exemplo martyrum, Apostolorum et Patriarcharum.

444. Inst. secundo, 1° Idem Sanctus, *Hom. ad Neophytos*, decem effectus enumerans baptismi, ne verbum quidem habet de culpæ originalis emundatione, quæ tamen in hypothesi de peccato originali primus esset baptismi effectus; immo 2° infantes a peccato immunes appellat, dicens : *Hac de causa etiam infantes baptizamus, cum non sint coinquinati peccato, ut eis addatur sanctitas, justitia, adoptio, hæreditas, fraternitas Christi, ut ejus membra sint.* Ergo.

445. Resp. ad 1m, *Dist.* Quia aliud exposcebat propositus ipsi scopus, *conc.*; quasi eam emundationem non agnosceret, *neg.* Scopus porro S. Doctoris erat, ostendere baptismi effectum non in sola peccatorum remissione consistere, ut aliqui sibi persuaserant; hinc alios præterea effectus ipse recenset, ut eos ab hac persuasione abduceret. Præ oculis habenda præterea est animadversio, quam nuper apposuimus circa peculiarem œconomiam, quam servare debuit agendo de hoc peccato originis, ob incurrentes tunc hæreses Manichæorum et Massalianorum.

446. Ad 2m, *Neg.* Nec enim S. Pater dixit, infantes non esse coinquinatos peccato, prout verba S. Joan. Chrysostomi verte-

(1) Ita ratio dignoscitur, quæ in nonnullis aliis Patribus græcis obtinet, Theodoreto præsertim, de quo postea.

rat Julianus. Ut enim ostendit S. Augustinus, qui præ oculis deperditam illam homiliam habebat, S. Doctor ita scripserat: *Præterea etiam infantes baptizamus, quamvis* PECCATA *non habentes*; *intellige propria* (sive actualia), concludebat S. Augustinus, *et nulla contentio est* (1). Quo eodem sensu etiam S. Cyprianus, *Epist. LXIX ad Fidum*, infantibus dicit remitti *non propria, sed aliena peccata.*

447. Ad verba immediate sequentia: *Ut eis addatur sanctitas*, etc. Resp. præter remissionem originalis noxæ juxta dicta, non autem quod sanctitas sanctitati adjiciatur, quod esset aperte nimis contra ejus mentem.

448. Inst. tertio. Idem Sanctus, verba Apostoli exponens I Cor. XV, 22: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*, hæc habet, *Hom. XXXIX*, n. 3: *Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adam peccati morte mortui sunt? Quî ergo Noë vir justus sæculo suo fuit? Quî Abraham, quî Job, quî multi denique alii? Quid vero, dic rogo, omnesne vivificabuntur in Christo? Et ubi sunt, qui abducuntur in gehennam? Ergo de corpore si dictum accipiamus, oratio constabit, si de peccato et justitia, minime.* Quare sibi semper constans *Hom. XVII* in eamdem epistolam, enumeratis bonis per Adæ peccatum amissis, prosequitur: *Quid ergo, inquies, faciam ego? Propter illum ne* (Adam) *peream? Non sane propter illum. Neque enim tu sine peccato mansisti; sed si non idipsum peccatum, aliud utique admisisti.* Ac demum, *Hom. IV in Epistolam ad Ephesios*, circa finem: *Corruptibile*, inquit, *est corpus nostrum, sed anima incorruptibilis. Ne itaque ipsam corrumpamus. Hoc fecit prius peccatum. Quod est autem post lavacrum, potest etiam animam corrumpere.* Ex his igitur patet juxta S. Joan. Chrysostomum: 1° Non omnes extitisse peccatores in Adam; sed plures justos semper extitisse. 2° Neminem perire

(1) Ipsa græca verba S. Joannis pariter posuit, quæ hæc sunt: *Διὰ τοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καίτοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα. Contra Julian.* lib. I, n. 22. Cfr. ibi §§ seqq., ubi non pauca in medium profert ejusdem testimonia.

ob peccatum Adam ; sed quotquot pereunt, perire ob peccata personalia. 3° Solum corpus corruptibile per Adæ peccatum evasisse, non autem animam, quam sola peccata actualia corruptibilem efficiunt.

449. Resp. ad 1m, *Dist.* Peccato actuali, *conc.*; originali, *neg.* Liquet enim primum textum esse de justitia et peccato actuali. Agit præterea hic S. Doctor adversus Manichæos, qui negabant resurrectionem mortuorum, exponebantque Apostoli verba de *ressurrectione peccatorum actualium*, et de iis perimendis ac vitandis. Unde eos perstringit hoc fere argumento : Per resurrectionem mortuorum Manichæi intelligunt aut liberationem a peccatis lethalibus, aut a peccatis levibus. Si de peccatis lethalibus, cum Noë, Abraham et Job aliique sanctissimi viri iis minime se polluerint, minime resurrexissent; adeoque, quod consequens est, resurrectio non esset generalis, ut eam affirmat Apostolus; si vero contendant Manichæi, resurrectionem hanc nihil aliud esse præter liberationem a peccatis venialibus, cum in hac vita nemo liber sit a peccato veniali, jam nulla foret resurrectio. In hac propterea quæstione adversus Manichæos nullus erat locus tradendæ catholicæ fidei de peccato originali (1).

450. Ad 2m, *Dist.* Si Adæ peccatum per lavacrum deletum sit, *conc.*; si non sit deletum, *neg.* Loquitur porro S. Doctor de baptizatis, ut ostendit contextus.

451. Ad 3m, *Dist.* Licet peccatum deletum sit, quo quidem corpus differt ab anima, quæ denuo post baptismum corrumpi nequit, seu inquinari, nisi per actualia peccata, *conc.*; quasi anima corrupta non fuerit ante baptismum, *neg.* Ex his patet, commode ad catholici sensus normam exponi posse, quæ asperius interdum scripsisse in hoc argumentum videtur S. Doctor, nec necesse esse ut affirmetur cum nonnullis minus cautis theologis S. Joannem Chrysostomum nondum exorta hac controversia errasse; cum præsertim ex iis, quæ superius allata sunt, constet, ipsum communem cum ceteris omnibus tenuisse doctrinam. Quibus coronidis gratia hoc ejusdem S. Patris effatum addimus, ex *Hom. XL in I ad Cor.*

(1) Cfr. De Rubeis, Diss. cit. cap. xxv, § 2.

n. 2 : *Solus Deus hoc facit, quod quidem operatur in lavacro regenerationis. Ipsam animam* (Deus) *tangit gratia, et illinc peccatum evellit radicitus* (1), ejus nempe qui baptizatus est (2). Quam longe abfuerit S. Pater a dogmate Pelagii, ostendunt, quæ de eodem scribit ad Olympiadem : *De Pelagio monacho magno dolore affectus sum* (3), quod nempe *in fraudem abripi* et *impelli* viderit, ut ibidem addit. Attamen vix tunc temporis prava dogmata sua Pelagius disseminare cœperat.

452. Obj. secundo. 1° Clemens Alex. ait : *Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus, vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus* (4) ? 2° Origenes passim docet : *Non omnes homines, sed multos unius delicto peccatores fuisse effectos.* 3° Tertullianus vero : *Quid festinat innocens ætas ad remissionem peccatorum* (5)? 4° Cyrillus Hierosolymitanus : *Hoc quoque addisce, quod, priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit; sed cum absque peccato venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus* (6). 5° Theodoretus inter cetera hæc habet : *Non enim propter primi parentis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit* (7). Ergo communis est veterum Patrum sententia, nullam nos ex Adamo maculam trahere.

453. Resp. ad 1m, *Dist.* In sensu hæreticorum Basilidianorum et

(1) Θεὸς μόνος τοῦτο ποιεῖ, ὃ δὲ καὶ ἐν τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας ἐργάσεται· αὐτῆς γὰρ ἅπτεται τῆς ψυχῆς ἡ χάρις κἀκεῖθεν πρόῤῥιζον ἀνασπᾷ τὴν ἁμαρτίαν.

(2) Cfr. De Rubeis, Diss. cit, cap. XXV, §. 2, ubi S. Joan. Chrysostomum accurate vindicat. Cfr. etiam Bellarminus, *De amiss. grat.* lib. IV, cap. IX.

(3) *Epist.* IV, *ad Olympiadem*, in fine : Σφόδρα ἤλγησα ὑπερ Πελαγίου τοῦ μονάζοντος. Exarata autem est hæc epistola circa annum 407.

(4) Λεγέτωσαν ἡμιν, ποῦ ἐπόρνευσεν τὸ γεννηθὲν παιδίον; ἢ πῶς ὑπὸ τὴν τοῦ Ἀδὰμ ὑπόπτωκεν, ἀρὰν τὸ μηθὲν ἐνεργῆσαν; *Strom.* lib. III, n. 16, tom. I, p. 556 et seq. edit. Potteri, Venet. 1757.

(5) *De nupt.* cap. XVIII, edit. Rigaltii.

(6) Μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὶν παραγένηται εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἥμαρτεν· ἀλλ' ἐλθόντες ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνομεν. Catech. IV, § 19.

(7) Οὐ γὰρ διὰ τὴν τοῦ προπάτερος ἁμαρτίαν· ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἕκαστος δέχεται τοῦ θανάτου τὸν ὅρον. *Comment. in Epist. ad Rom. cap.* 5, v. 12, tom. III, opp. edit. Sirmondi.

Encratitarum, quos hic impugnat, *trans.*; ut excludat peccatum originale, *neg.* Transmisimus porro primam partem, quia non satis constat ex contextu, utrum allata verba ex ore adversariorum proferat Clemens, an ex suo. Sed et hoc prætermisso patet, hic Clementem non loqui de peccato originali, sed de sorde contracta ex generatione, quam malam vocabant illi hæretici, qui nuptias damnabant (1).

454. Ad 2m, *Dist.* Id est, peccati sectatores, *conc.*; peccatores simpliciter, *neg.* Nempe Origenes distinguebat inter eos qui peccant et peccatores; affirmat autem universos peccare, non omnes tamen esse peccatores, qui usum scilicet contraxerint ac consuetudinem peccandi. Ceterum Origenem agnoscere omnes peccatores effectos ob culpam Adæ, aperte ac sæpe profitetur (2).

455. Ad 3m, *Dist.* Innocens, id est, nullo personali peccato inquinata, *conc.*; immunis a peccato originis, *neg.* Alioquin minime baptismi necessitatem adeo inculcasset, ut clericis deficientibus in mortis discrimine a laicis ac feminis ipsis illum administrari posse contenderet (3).

(1) Id patet ex verbis immediate sequentibus: Ἀπολείπεται δὲ αὐτοῖς ὡς ἔοικεν, ἀκολούθως λέγειν τὴν γένεσιν εἶναι κακήν· id est, *Restat ergo eis, ut videtur, consequenter malam esse generationem.* Cfr. hic nota editoris.

(2) Cfr. Huet, in *Origenianis*, lib. III, § 24. Ex innumeris fere, quæ adduci possent, Origenis testimoniis, in quibus peccati originalis propagationem palam profitetur, unum afferimus ex *Hom.* XIV *in Luc.*, ubi ait: *Parvuli baptizantur in remissionem peccatorum. Quorum peccatorum? vel quo tempore peccaverunt? aut quomodo potest ulla lavacri in parvulis ratio subsistere, nisi juxta illum sensum, de quo paulo ante diximus: Nullus mundus a sorde, nec si unius diei fuerit vita ejus super terram? Et quia per baptismi sacramentum nativitatis sordes deponuntur, propterea baptizantur et parvuli.* Cfr. etiam *Hom.* VIII *et* XI *in Lev.*, *et Contra Cels.* lib. IV, pag. 191, edit. Spenceri.

(3) Ut in loc. cit. *De baptismo*, circa finem cap. XVII, ubi inter cetera scribit: *Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis. Quoniam reus est perditi hominis, si supersederit præstare, quod libere potuit.* Ceterum *De cultu feminar.* lib. I, cap. I: *Ut non magis*, inquit, *in sordibus ageret et squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Evam lugentem et pœnitentem, quo plenius id, quod de Eva trahit (ignominiam dico primi delicti et invidiam perditionis humanæ), omnis satisfac-*

456. Ad 4ᵐ, *Dist.* Excluditur platonicum aut origenianum commentum de peccato electionis, ante ortum patrato, *conc.*; excluditur peccatum per Adam contractum, *neg.* ut patet ex contextu. *Catechesi* autem *XIII*, n. 17, universum humanum genus peccato obstrictum dicit, et vocat *humanitatem peccatricem* (1); peccatum præterea dicit *maximum humani generis vulnus*; aliaque plura habet, quæ omnem de ejus mente suspicionem amovent.

457. Ad 5ᵐ, *Dist.* Id est, non propter personale peccatum Adæ, sed propter suum, quod nascendo ex Adam contraxit, *conc.*; propter suum actuale tantum, *neg.* Hoc enim falsum esset in infantibus, ut patet. Recte siquidem Theodoretum de peccato originali sensisse aperte ostendunt, quæ in *Epitome divinorum decretorum* cap. XI, scripsit: *Justitiæ decretum, cum unus peccaret, universum genus humanum morti tradidit. Divina autem misericordia, cum omnes homines essent sub maledicto, et peccati laqueis essent implicati, per unius justitiam dedit omnibus salutem* (2).

PROPOSITIO III.

Dogma de propagatione peccati originalis nullo modo rectæ rationi adversatur.

458. Veritas hujus propositionis non solum indirecte constat ex generali illo principio, per quod fieri omnino nequit, ut recta ratio aliquid doceat, quod divinæ revelationi adversetur; sed

tionis habitu expiaret... et Evam te esse nescis? Vivit sententia Dei super sexum istum in hoc sæculo; vivat et reatus necesse est. Tu es diaboli janua, es arboris illius resignatrix, etc. Alia testimonia habet Bellarminus loc. cit.

(1) Ἡ ἀνθράποτης ἁμαρτωλός· et μέγιστον ἦν τὸ τραῦμα... τὰ τῆς ἀνθρωπότητος τραύματα. Plura alia vide apud Touttée, Dissert. III, *De Doctr. S. Cyrilli*, cap. 6, *De peccato originali*, Parisiis 1720.

(2) Ὁ μὲν γὰρ τῆς δικαιοσύνης ὅρος, ἑνὸς ἡμαρτηκότος, ἅπην τὸ τούτου γένος τῷ θανάτῳ παρέδωκεν· ὁ δὲ θεῖος ἔλεος πάντων ἀνθρώπων ὑπὸ τὴν ἀρὰν γεγονεμένων, καὶ ταῖς τῆς ἁμαρτίας πάγαις ἐμπεπαρμένων, δι' ἑνὸς δικαιοσύνην πᾶσι τὴν σωτηρίαν δηδώρηται, pag. 280 et seq. tom. IV opp. edit. Sirmondi, ubi plura vide.

constat præterea directe, dummodo germana teneatur notio peccati originalis ex Ecclesiæ doctrina.

459. Quod ut pateat, juvat in mentem revocare, quæ attulimus ex Concllio Tridentino, quod palam docuit peccatum originale esse *mortem animæ*. Porro mors non est nisi vitæ privatio; cum autem vita animæ sit gratia sanctificans, hinc facile fluit, mortem animæ, ac proinde peccatum originale in sua formali ratione, ut aiunt, spectatum, consistere in privatione gratiæ sanctificantis seu justitiæ originalis, quam Adam peccato suo actuali, dum sibi perdidit, perdidit etiam toti posteritati suæ (1).

460. Superius notavimus, aliud esse *carentiam* rei indebitæ, aliud *privationem* rei debitæ. Si Adam divino munere non fuisset elevatus ad statum supernaturalem per gratiam sanctificantem seu justitiam originalem, neque præterea illis donis gratuitis cumulatus fuisset, quæ constituebant integritatem naturæ, cujusmodi esse diximus scientiam, rectitudinem seu ordinationem partis inferioris ad superiorem, immortalitatem corporis, immunitatemque a doloribus; tam ipse quam ejus posteri sine ipsis fuissent, quin horum carentia haberet rationem vel culpæ vel pœnæ. Quum vero divinæ bonitati placuerit elevare hominem a se conditum et cum ipso et in ipso totam humanam naturam ad ordinem supernaturalem per gratiam sanctificantem seu justitiam originalem, cujus ope tandem aliquando perveniret ad consortium divinitatis per visionem beatificam; quum præterea eidem Adam et in ipso et cum ipso toti humanæ naturæ contulerit integritatem per dona gratuita, quæ adjecit, Adam vero per peccatum a se patratum tum sibi tum posteris hæc amiserit; hinc fit, ut horum privatio habeat, tam in Adam quam in ejus posteris, rationem tum peccati tum pœnæ: *peccati* quidem, quoad privationem justitiæ originalis stricte sumptæ; *pœnæ*, quoad privationem ceterorum donorum, quæ eidem Deus adjecerat. Hoc tamen intercedit inter peccatum Adæ et peccatum posterorum ejus discrimen, quod

(1) Cfr. S. Thom. loc. cit. 1. 2, q. 82, art. 3, ubi conceptis verbis inquit: *Sic ergo privatio originalis justitiæ, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali.*

peccatum in Adam duplici sensu tale sit, nempe actionis et reatus, qui actionem pravam sequitur, atque consistit gratiæ privatione seu expoliatione; in posteris vero in altero tantum sensu, nempe quantum ad illos peccatum istud consistit in reatu seu privatione sive expoliatione gratiæ sanctificantis(1).

461. Quum Adam debuerit conservare statum illum supernaturalem, ad quem a Deo per gratiam sanctificantem fuerat elevatus, neque illum absque gravi culpa potuerit amittere, non poterat Deo esse acceptus, nisi tali gratia ornatus. Hæc proinde gratia inesse, seu inhærere debebat tum ipsi tum ipsius posteritati : cum vero peccasset, hinc tam ipse quam ejus posteri destituti seu privati sunt re debita, seu quæ inesse aut inhærere eis debuisset; quare dum dicimus rationem formalem peccati consistere in privatione, non simpliciter id intelligendum est, sed in *privatione rei debitæ*, seu gratiæ sanctificantis, quæ singulis deberet inesse, ut essent Deo grati et accepti. Adam ea privatus fuit *agendo*, posteri autem *nascendo.*

462. Hinc optime S. Anselmus, *De concept. Virg. et pec-*

(1) Hic sedulo est animadvertendum, duplicem subesse *peccati* nomini notionem seu acceptionem : altera est *vulgaris*, ut ita dicam; altera vero *theologica.* Vulgari sensu dicitur peccatum actio ipsa prava et inordinata, qua quis Dei mandatum transgreditur; sensu theologico peccatum dicitur status ille habitualis, quo quis in statu peccati manet, seu a Deo aversus, destitutus gratia sanctificante, quæ amissa est per actum ipsum transgressionis. Quo sensu etiam vulgus dicere solet : Talis vel talis vivit in peccato, mortuus est in peccato, etc. Tamdiu vero quispiam in tali statu manet, quamdiu per veram conversionem ipsi non restituitur amissa gratia sanctificans. Hic autem status perquam proprie *peccatum* dicitur et est; siquidem est privatio rectitudinis, sanctitatis et amicitiæ cum Deo. Non est sola carentia aut negatio, sed verissima perfectionis privatio, juxta divina promissa debitæ. Voluntaria quoque dici debet, non adinstar actionis, quæ a libera voluntate proficiscitur, sed instar effectus, qui pravam actionem consequitur, aut instar termini, in quem denique ducit actio prava. Ab ea homo denominatur *habitualiter* malus et peccator, redditurque abominabilis Deo. Privat ipsa præterea hominem, seu animam candore et fulgore; unde *macula* est et labes animæ. Quæ sane omnia constituunt *veram* peccati *rationem.* Cfr. De Rubeis, *De pecc. orig.* cap. 58, § 3. Hoc vero postremo sensu peccatum Adæ in posteros propagatum dicitur.

cato orig. cap.XXIII, alias XXI : *Quod in illis* (infantibus), inquit, *non est justitia, quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas personalis sicut in Adam, sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam... spoliavit persona naturam bono justitiæ in Adam; et natura egens facta, omnes personas, quas ipsa de se procreat, eâdem egestate peccatrices et injustas facit.* Et cap. XXVII, alias XXVI : *Hoc peccatum, quod originale dico, aliud intelligere nequeo in eisdem infantibus, nisi ipsam, quam supra posui, factam per inobedientiam Adæ justitiæ debitæ nuditatem.* Sed cfr. ipse ibidem.

463. S. Anselmo adjungimus S. Thomam, qui in II *Sent.* dist. XXX, q. 1, art. 2, inter cetera, quæ præclare ibi scribit, hæc habet : *Dicendum, quod defectus illius originalis justitiæ, quæ homini in sua creatione collata est, ex voluntate hominis accidit, et sicut illud naturæ donum fuit, et fuisset in totam naturam propagatum, homine in justitia persistente : ita etiam et privatio illius boni in totam naturam perducitur, quasi privatio et vitium naturæ; ad idem enim genus privatio et habitus referuntur. Et in quolibet homine rationem culpæ habet ex hoc, quod per voluntatem principii naturæ, id est, primi hominis inductus est talis defectus* (1).

464. Gratiæ sanctificanti seu justitiæ originali adnexum erat donum integritatis, seu adnexa erant dona nuper commemorata, quæ a gratiæ sive justitiæ originalis conservatione pendebant. Amissio præterea seu privatio justitiæ originalis secum adduxit amissionem seu privationem ejusmodi donorum, tum in Adam, tum in ejus posteris. Hæc autem privatio non habet proprie rationem *peccati*, sed tantum *pœnæ* et *effectus*, subsequentis privationem justitiæ originalis seu gratiæ sanctificantis.

(1) His vero si conferantur quæ Leibnitzius, Wolfius, Kantius, aliique excogitarunt de animalculorum præformatione, quæ ab Adamo ad hominis usque generationem per gradus lineæ descendentis deferantur; si conferatur systema Du Vigier, qui prima corpusculorum stamina ab initio elaborata invehit ad explicandam originalis peccati propagationem, patebit quam absurda hæc sint commenta ac indigna christiano philosopho. Cfr. de his Bern. De Rubeis, op. cit. capp. 70 et 71.

465. Hinc ignorantia, in malum pronitas, concupiscentia, seu potius concupiscentiæ rebellio, ceteræ ærumnæ, mors ipsa, sunt totidem *pœnæ et effectus* peccati originalis (1).

466. Jam vero juxta doctrinam catholicam superius vindicatam, tum elevatio primi hominis ad statum supernaturalem per gratiam sanctificantem, tum integritas naturæ non fuerunt humanæ naturæ debita, sed dona fuerunt gratuita, homini a divina largitate concessa, ita ut Deus potuerit absolute sine illis hominem condere. Igitur homo per peccatum non amisit nisi ea, quæ superaddita a Dei liberalitate illius naturæ fuerant. Seu, quod idem est, homo per peccatum ad eum se redegit statum, in quo absolute creatus fuisset, si Deus cetera dona minime addidisset, tum pro hac, tum pro altera vita (2).

(1) Passim scholastici cum S. Thoma vocant concupiscentiam, seu concupiscentiæ inordinationem, *materiam* peccati originalis, vel partem *materialem* peccati, ut eam discernant a privatione gratiæ sanctificantis seu justitiæ originalis, quam dicunt partem *formalem* aut etiam *formam*. Verum etiamsi non rejiciamus hanc distinctionem et denominationem, multo nobis videtur commodius concupiscentiam vocare *pœnam* et *effectum* peccati originalis, perinde ac reliqua in textu commemorata. Privatio enim rectitudinis seu plenæ subjectionis partis inferioris ad superiorem, quæ subsecuta est amissionem justitiæ originalis, habet rationem pœnæ et effectus extrinseci. Et sic tollitur quævis æquivocatio. Sane ex Card. Pallavicino (*Della storia del Conc. di Trento*, lib. VII, cap. 9, n. 7) discimus : *Si scancellò dal decreto* (peccati originalis) *un periodo, nel quale dicevasi, che il Concilio non riprovava quella succinta proposizione, usata dagli scolastici : Del peccato originale rimanere dopo il battesimo la parte materiale e non la formale*, id est, *E decreto de peccato originali sublatam fuisse periodum, in qua asserebatur, Concilium non reprobare brevem illam, apud scholasticos acceptam, sententiam : Post baptismum partem materialem peccati originalis manere, non vero partem formalem.* Delendo hanc periodi particulam, Concilium profecto non damnavit ejusmodi distinctionem ; attamen hinc constat, posse quempiam eam impune rejicere, maxime quod ipsum Concilium declaravit concupiscentiam eo tantum sensu dici *peccatum, quia a peccato est et ad peccatum inclinat.* Nec desunt, ut videbimus, qui, hujusmodi verborum tegmine abutentes, erroneas doctrinas incautis obtrudant.

(2) Clarissime hoc exponitur a Card. Cajetano, *Comm. in* 1, 2, q. 109, art. 2, S. Thom., ubi loquens de differentia inter naturam in puris naturalibus et naturam lapsam, ait : *Quæ* (differentia), *ut unico verbo dicatur*,

467. Quod si status ille, qui in alia hypothesi fuisset *conditio puræ naturæ*, nunc habet rationem *naturæ peccatricis*, *lapsæ* ac *depravatæ*, ideo est, quia a peccato personali Adæ seu primi parentis inductus est. Hinc in iis, qui nascuntur ex Adam, defectus gratiæ habet, ut diximus, rationem privationis rei debitæ, seu peccati, defectus vero integritatis habet rationem pœnæ, seu effectus peccati. Quare in præsenti conditione nomina *peccati et pœnæ* sunt relativa ad statum elevationis et integritatis, et ideo sunt *peccatum* et *pœna* non in se, sed quia relationem habent ad peccatum Adami; contrarium autem damnatum fuit in propositione 47 Baji, quæ ita se habet : *Peccatum originis vere habet rationem peccati sine ulla ratione ac respectu ad voluntatem, a qua originem habuit.*

468. Sic dum dicimur nasci per peccatum aversi a Deo, ejusmodi *aversio* intelligi debet in sensu *negativo*, seu de defectu conversionis et amoris; alioquin, si de aversione *positiva* accipi deberet, sequeretur parvulos, cum usum rationis attingunt, actualiter odisse Deum, ac repugnare divinæ legi, quod absurdum

tanta est, quanta est inter personam nudam ab initio et personam expoliatam... Sicut enim persona nuda et persona expoliata non distinguuntur in hoc, quod una sit magis aut minus nuda, ita natura in puris naturalibus, et natura expoliata gratia et justitia originali non differunt per hoc, quod altera earum sit magis aut minus in naturalibus destituta... Sed quantum ad rationes rerum magna differentia est, quia sicut in persona nuda nuditas negationis rationem habet, in expoliata vero habet rationem privationis vestis debitæ conservari,... ita defectus animæ et corporis naturæ in puris naturalibus nec culpæ, nec pœnæ, nec vulnerum, etc. *rationem habent, sed naturalium conditionum; in natura autem lapsa habent rationem corruptionum, vulnerum, pœnæ et culpæ in parte susceptiva illius.* Ita etiam loquitur Dominicus a Soto, alter præstantissimus Ord. Prædicat. theologus, qui, *De natura et gratia*, lib. 1, cap. 9, dicit : *Illud* (peccatum originale) *primum fuit, cui posita erat pœna communis, scilicet ut genus nostrum in suam nudam naturam recideret.* Sic Bellarminus, *De gratia primi hom.* lib. 1, cap, 5, § 12 : *Quare*, inquit, *non magis differt status hominis post lapsum Adæ a statu ejusdem in puris naturalibus, quam distet spoliatus a nudo, neque deterior est humana natura, si culpam originalem detrahas*, etc.

est, et pariter damnatum in propositione 49 Baji, quæ sic sonat: *Ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus discedens sine regenerationis sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actualiter Deum odio habeat, Deum blasphemet et lege Dei repugnet* (1).

469. Ex his porro, quæ juxta doctrinæ catholicæ regulas explanavimus de peccati originalis natura, propagatione et effectibus, pronum est inferre adversus incredulos:

470. 1° Nihil igitur habet dogma de peccato originali ejusque propagatione, quod rectæ ratione adversetur. Quænam enim concipi repugnantia potest in eo, quod Deus ob culpam hominem expoliaverit gratuitis donis, quibus ipsum ex pura sua liberalitate cumulaverat? Imo potius ejus bonitas in eo commendanda est, quod tot ac tantis bonis ipsum gratuito ditaverit (2).

471. 2° Frustra igitur insultant increduli catholicæ fidei, quasi hæc ad exponendam propagationem peccati originalis doceret, quod voluntates nostræ *conjunctæ* seu *inclusæ* essent in voluntate Adami, sive spectetur ut caput physicum, sive ut caput

(1) Hoc ipsum animadverterat Cl. De Rubeis, Diss. cit. cap. 46, n. 3, his verbis: *Quod in originali peccato permanenter et instar habitus est, in defectu consistit, non in aliquo pravo intellectus judicio, neque in aliqua prava voluntatis conversione in bonum commutabile; sed attamen ex eo defectu cognitionis in intellectu oritur habilitas ejus ad errandum, et ex defectu rectitudinis in appetitu oritur ejusdem habilitas ad inordinate concupiscendum, et ex defectu rectitudinis in voluntate oritur pronitas voluntatis ad pravos consensus.*

(2) Apposite Joan. Fonseca, Stabiensis Antistes, apud Pallavicini, *Istoria del Concilio di Trento*, lib. VII, cap. 8, hujus noxæ propagationem exposuit exemplo regis tradentis feudum subdito suo, ut ad posteros perveniat sub conditione fidelitatis, a qua si deficiat, privet se et posteros suos. Observat autem historicus satis fuisse istud exemplum intentæ a Fonseca explicationi, per quam solum exponere contendebat, quo pacto Deus ob alterius noxam absque injustitia multare nos posset. Qua vero ratione hujusmodi noxa nostrum omnium culpa vocetur, alterius est quæstionis, quam alii ibidem exposuerunt. Adverto autem longe ante Fonsecam hoc idem exemplum attulisse S. Thomam in *Compendio theol.* cap. CXCV.

morale totius generis humani, quod ipsi absurdum esse clamant, eo quod nostræ voluntates non existerent; quod vero non existit, nec agere nec velle vel repræsentari per alium potest, nisi ad summum per fictionem juris relate ad effectus externos, ut in societate quandoque contingit, non autem quoad reatum intrinsecum et proprie dictum (1). Nam ipsi permiscent fidei dogma cum explicationibus privatorum, quas Ecclesia nec approbat nec rejicit.

472. 3° Quin potius ex dictis inferimus, nec habere locum difficultatem petitam ex *modo* propagationis peccati originalis. Si enim ratio *formalis*, ut aiunt, seu essentia vel, si mavis, *quidditas* peccati originalis consistit juxta exposita in sola *privatione* gratiæ sanctificantis, seu justitiæ originalis, dum quæritur, qua ratione seu quo modo propagetur peccatum originale, quæritur qua ratione aut quo modo propagetur *privatio*, seu quomodo non communicetur alteri, quod non habetur (2). Terminus enim

(1) Cfr. Feller, *Catéch. philosoph.* tom. III, art. 5, *Le péché originel.* Cfr. etiam De Rubeis, Diss cit. cap. 61, ubi inter cetera scribit : *Minus apta videntur, quæ afferuntur exempla ex humanis actibus atque præscriptis... Tametsi pupillorum voluntas v. g. dicatur quodammodo ex principis præscripto in voluntate tutorum reposita, id attamen negotium omne in actibus effectibusque consistit civilibus atque exterioribus... Longe dissita ratio est de peccato originale. Tradux ejus modusque traducis a Dei revelatione pendet, quæ pactum nullum nullamque conventionem indicasse videtur. Agitur etiam de culpa deque pœna proprie dicta, deque posteris hominibus, qui in utramque, culpam et pœnam, incidunt. Atqui ad culpam contrahendam subeundamque pœnam, uni alicujus voluntati alligari eorum voluntates posse qui non sunt, probare non videntur, quæ allata sunt exempla.* Dominicus Soto loc. cit. pactum, quod nonnulli dicunt intercessisse inter Deum et Adam nomine totius generis humani, vocat fabulam, dicens aperte : *fabula est.* Sed præstat ipsum adire.

(2) Quæstio potius instituenda esset, quanam ratione justitia originalis, quæ donum gratuitum fuit, in Adæ posteros fuisset propagata, si ille in officio stetisset, cum positiva sit et naturæ superaddita, non autem quomodo non propagetur, quod non est. Exinde patet omnes difficultates sponte sua concidere, v. g. has quæ a Pelagianis tanto cum apparatu proponebantur, quæque ab incredulis instaurantur : Non peccat qui genuit, non peccat qui condidit, non peccat qui nascitur, per quas rimas igitur peccatum fingitur ingressum? Tum etiam : Sæpe qui gignit a peccato

generationis est individuum ejusdem speciei, per generationem propterea propagatur seu communicatur natura, qualem illud individuum exigit, ut talis naturæ sit et non alterius.

473. 4° Infertur adversus antiquos novatores lutheranos, quam absurde commenti ipsi fuerint, peccatum originale consistere in quadam substantia, aut accidenti concupiscentia, etc., et adversus Hermesium, qui non dubitavit peccatum originale *in inordinata sensualitate* reponere (1). Ex quo principio sequeretur

justificatus est, quo pacto igitur trajicit peccatum in filium, quod ipse non habet; Non est peccatum nisi voluntarium; aliasque ejusmodi, quæ videri possunt apud Bellarminum loc. cit. cap. 10.

Id ipsum dicatur de hypothesibus circa originem animæ excogitatis ad propagationem peccati originalis explicandam. Mirum est ætate hac nostra virum, alioquin doctum et pium, in Germania non solum revocare antiquatum *traducianismum*, verum etiam ipsum evehere *generatianismum*, quem mordicus tuetur ceu *solum* systema, quo propagatio peccati originalis explicetur, juxta quod non solum corpus, sed anima quoque a parentibus *generatur*. Non vacat ejusmodi systematis argumenta in medium afferre, quæ nullius momenti sunt. Solum observo, generatianismum istum sapere materialismum, quod etiam non leviter indicatur ex argumento, quod hic auctor secundo loco ponit : Omnis *organismus* generat simile sibi ; ergo homo, etc. Hæc vero ratio vindicandi catholicam doctrinam, ipsam objicit dicteriis et impugnationibus impiorum. Cfr. S. Thom. p. 1. q. 118, art. 2, ubi non solum argumenta solvit, quæ adducit auctor ad adstruendum *generatianismum*, sed in corp. circa fin. hæc habet notatu digna. *Cum sit* (anima) *immaterialis substantia, non potest causari per generationem, sed solum per creationem a Deo. Ponere ergo animam intellectivam a generante causari, nihil est aliud quam ponere eam non subsistentem, et per consequens corrumpi eam cum corpore, et ideo hæreticum est dicere, quod anima intellectiva traducatur cum semine.*

(1) In op. *Christiano-catholica dogmatica*, part III, Monasterii 1834, ubi, pag. 163, dicit : *Certum igitur est, naturam hujus hæreditatæ peccaminosæ qualitatis consistere posse in hæreditata disproportione inter rationem et sensualitatem ; vel brevius : in hæreditata inordinata dispositione, ex qua in annis evolutionis illa disproportio vel illa inordinata sensualitas necessario oritur.* Et clarius, pag. 172 : *Ego*, inquit, *ex rationibus cap. præced.* § 226, *adductis utique peccatum originale in inordinata sensualitate reponam. Qui illam demonstrationem non putat esse sufficientem, substituat corruptionem humanæ naturæ* (ipsi ignotam). Eadem jam insinuaverat in *Christ. dogm.* part. I, pag. 33, ubi peccatum originale vocat

adhuc remanere peccatum originale in renatis per baptismum, quum in baptizatis adhuc talis *inordinata sensualitas* subsistat, ac proinde concupiscentiam verum esse peccatum, quæ omnia nimis directe doctrinæ Concilii Tridentini adversantur.

474. Et hæc ex perspicua, quam exhibuimus, juxta catholicæ doctrinæ principia, peccati originalis notione hic deduxisse sufficiat, ne nimis prolixi simus; reliqua autem quæ ex eadem profluunt, data opportunitate, evolvemus.

DIFFICULTATES.

475. Obj. E mytho sacro (hominis lapsus) nulla ejusmodi dogmata in veræ religionis doctrinam recipienda sunt, nisi 1° quæ non pugnant cum idea numinis et cum naturæ humanæ indole morali, quales e Scripturæ Sacræ effatis indubitatis ac sanæ rationi convenientibus recte demonstratæ fuerint. Quapropter, si dogmata de peccato originis et de imputatione peccati adamitici ad hanc legem exegeris, hæc maxime tenebis: *Primum*, nec *benignitatem* Dei concedere, ut per unius hominis peccatum universa hominum natura corrumpatur atque depravetur; nec *sapientiam* pati, ut opus Dei, ab initio præstantissimis instructum dotibus, paulo post ob causam levissimam in aliam plane deterioremque conditionem transformetur; nec *justitiam* admittere, ut innocentes ob alienum peccatum ita puniantur, ut ipsis peccandi necessitas imponatur. Hinc bene jam Pelagius monuit, *nulla ratione concedi posse, ut Deus, qui propria remittit peccata, aliena imputet* (1). *Deinde* 2° Jesu ipsius nullum extat effatum, quo dogma illud confirmetur; nec quisquam scriptorum sacrorum præter Paulum diserte illius mentionem fecit; imo naturæ humanæ post lapsum etiam Scriptura Sacra non solum ipsam imaginem divinam, sed magnas quoque attribuit vires ad virtutem colendam, quam ne ethnicis quidem denegat, eademque peccata ad liberum hominis arbitrium plane perspicueque refert, et filios paternorum peccatorum pœnas luere negat (Deut. XXIV, 16; II (nempe IV) Reg.

peccaminosam qualitatem... aliquam moralem corruptionem.

(1) Apud S. Augustinum, *De peccat. merit.* lib. III, cap. 8.

XIV, 6; Ezech. XVIII, 20,). *Postremo* 3° experientia docet, conscientiam recti cum ratione progrediente cuivis homini inesse, et cupiditates ipsas per se malas non esse, sed malas fieri tantum ex prava hominis voluntate, neque vitiositatem eam esse, ut semper et ubique homines qualescumque in pessima quæque ferantur. Ita Wegscheider (1).

476. Admisso adversarii principio, quod ex mosaïca narratione (quam impie ipse *mythum sacrum* appellat) nihil erui possit, quod pugnet cum Numinis idea aut adversetur sanæ rationis principiis.

477. Ad 1m, Negamus doctrinam de propagatione peccati originalis rite expositam juxta catholicæ fidei principia, Dei benignitati, sapientiæ aut justitiæ repugnare. Non quidem benignitati, cui eadem ratione, qua non repugnat permittere in unoquoque nostrûm peccata actualia seu personalia, sic nec repugnat illud permittere potuisse in Adam. Idem dicas de sapientia et de justitia, prout peccatum Adæ sub respectu peculiaris illius actionis spectatur, seu prout personale fuit. Sin vero idem peccatum attenditur, quatenus ad nos relationem dicit, non magis iisdem Dei attributis repugnare evincitur. Sub hoc enim respectu, ut ex dictis patet, peccatum originale in nobis non dicit in se nisi *negationem* tum gratiæ tum donorum, quæ Adam peccando amisit, et *privationem* relate ad culpam personalem Adæ. Hinc nec deteriores facti sumus, nec positivam corruptionem naturæ incurrimus, nisi quam exposceret prima ipsa naturæ conditio. Ideoque, quod inferius ostendemus, neque ullam peccandi necessitatem, ut ipse autumat, intulit nobis originale peccatum, neque innocentes ob alienum peccatum plectuntur, neque aliena nobis peccata imputantur.

478. Ad 2m, Esto, nullum extare expressum Christi Domini effatum de peccato originali (2); quum tamen Apostolus

(1) Op. cit. § 117.

(2) Dixi *expressum*, æquivalenter enim hoc docuit Christus Dominus, cum, Joan. III, 3, dixit Nicodemo: *Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei;* et rursum v. 5: *Nisi quis renatus fuerit,* etc.

Paulus, ut adversarius fatetur (1), diserte de eo mentionem fecerit, christiano cuilibet id satis esse debet, ut firmissime illud credat; tum quia Paulus est scriptor divinitus inspiratus, tum quia ipse profitetur, se Evangelium suum neque ab homine neque per hominem didicisse, *sed per revelationem Jesu Christi*, Gal. I, 12; hinc enim patet non aliam esse doctrinam Pauli quam doctrinam Christi (2). Quod vero subdit de viribus ad virtutem excolendam ac libero arbitrio nobis relictis, non ferit nisi suos Lutheranos, Calvinistas et Jansenistas, eorum discipulos, non autem doctrinam catholicam, quæ, ut ex dicendis patebit, liberum hominis arbitrium post peccatum agnoscit et profitetur, ac Protestantes contrarium docentes anathemate percellit. Quod ex Deut., IV Reg. et Ezechiele urget, nihil commune habet cum eo, de quo nos agimus (3); siquidem in Deuter et lib. Regum prohibetur, quominus in politico regimine filii insontes occidan-

(1) Tandem fatentur, Paulum *diserte* mentionem facere peccati originalis. Quo igitur abeunt tot subtilitates, philologica tentamina Erasmi, Wetstenii, Rosenmülleri aliorumque ad eludendum Pauli testimonium? Ast conscientiæ nunquam ita resisti potest, ut interdum se non prodat. Pretiosa propterea nobis esse debet tam impii hominis confessio, qui præterea ibid. § 115, fatetur Libros Sacros ipsos docere: *Non solum quemvis hominem ad errores atque vitia proclivem esse, sed nonnullis etiam locis nativam quamdam commemorare naturæ humanæ imbecillitatem ac vitiositatem, per Adam ad posteros propagatam.* Quod sane parum non est.

(2) Hic vero notanda est ejusmodi hominum protestantium inverecundia, qui nullum servant modum, omnem a Sacris Scriptoribus inspirationem ablegant, et erroris eosdem insimulant; ut patet ex ejusdem scriptoris verbis, § 118, ubi ait: *Imputatio vero illa peccati adamitici, quam Paulus Apostolus, sui temporis doctores judæos secutus, argumentationibus suis subjecit, ad obsoleta dogmata releganda est; quæ et philosophiæ et historiæ ignorantia in magnum veræ pietatis detrimentum per Ecclesiam propagavit et aluit.* Potestne reperiri aut fingi major audacia? attamen hic publicus professor est in academia Fridericana! Tales sunt Protestantismi progressus in Germania. Suo loco vidimus accusatum Joannem et ceteros Apostolos emotæ phantasiæ, eo quod Christi divinitatem prædicaverint; nunc accusatur Paulus; interdum accusatur Christus ipse!!

(3) Hæc ipsa jam objecerat Voltaire in suo *Dict. philos.* art. *Ezéchiël* Cfr. *Lettres de quelques juifs.* etc tom. II, lett. IV, § 6.

tur una cum patribus. Ezechiel vero loquitur de iis, qui patres suos non imitantur, ut ex dictis patet.

479. Ad 3^m, Reponimus pariter hæc non impetere nisi novatorum doctrinam; qui docuerunt peccatum originale consistere in vitiositate et concupiscentia; concupiscentiam ipsam esse vere et proprie peccatum; inquinari ab ipsa omnia justorum opera, aliaque absurda, a quibus doctrina Catholica penitus abhorret (1). Idipsum dicatur de iis, quæ idem auctor ibidem fuse prosequitur, quasi doctrina de peccato originali conferret ad virtutis studium deprimendum vel plane extinguendum, foveret superstitionem, aliaque ejusmodi, a quibus refellendis supersedemus, utpote quæ omnia proficiscantur ex falso supposito ac a vitiosa Catholicæ doctrinæ expositione.

480. Sic pariter supersedemus ab aliis incredulorum difficultatibus afferendis, quæ omnes eodem vitio laborant; quæque ex data explicatione peccati originalis ita evanescunt, ut nullum amplius locum habeant. Velle propterea his diutius insistere, idem esset ac tempus inutiliter terere et crambem repetere.

481. Satius erit in exitu quæstionis, Muratorii sententiam verbaque proferre, quibus propulsat ac penitus obterit Pelagianos, Socinianos, ceterosque incredulos hujus temporis, qui catholicam doctrinam incusant, quasi ipsa Deum injustum exhibeat, quod ob unius culpam genus humanum universum tot tantisque objiciat pœnis : *Quod si justus*, inquit, *et laudandus esset Deus, si talem, qualis nunc est, hominum naturam creasset, sique Phereponus* (Clericus), *ut arbitror, idem fatetur, imo contendit, quid est quod ipse ejusque majores Pelagiani, justitiam divinam Catholicorum opinione dictitant lædi; et cogitatione assequi non posse videntur, quomodo Augustini hypothesis, imo thesis, consistere queat cum ejusdem divinæ justitiæ evidentis-*

(1) Sic enim ad mentem Concilii Tridentini declarat doctrinæ catholicæ sensum *Catechismus Rom.* part. II, cap. 2, 32 : *Concupiscentia, quæ ex peccato est, nihil aliud est nisi animi appetitio, natura sua rationi repugnans; qui tamen motus, si voluntatis consensum aut negligentiam conjunctam non habet, a vera peccati natura longe abest.* Errores vero Lutheranorum Concilium Trid. sess. V, anathemate confixit.

sima notione? Iisdem testantibus, divinæ bonitati atque justitiæ contrarium non est, naturam nostram ab initio tot subjecisse ærumnis, cum tanta proclivitate ad malum, tantaque difficultate ad bonum, tametsi nulla culpa præcesserit; ergo multo minus divinæ justitiæ repugnat, tot in nos mala congerere unius peccati præcedentis intuitu. Justus ergo et bonus et laudandus in utraque hypothesi Deus. Hæc sola intercedit diversitas: quidquid Pelagiani adferre possunt pro tuenda justitia ac bonitate divina in hypothesi sua, illud ad eamdam tuendam in hypothesi Catholicorum inservit. Quidquid vero Catholici pro sua habent, non æque a Pelagianis pro sua opinione usurpari potest. Facilius enim Catholici justitiam ac bonitatem Dei sartam nobis tectamque exhibent, tot humanæ naturæ miseriis non a primæva institutione ac voluntate Dei boni, sed a primorum parentum culpa derivatis, quam si talem, qualis nunc est, naturam ab initio creatam affirment. Et hoc sinceri sagacesque viri non intelligere nequeunt (1).

482. De iis, quæ spectant ad ejusdem originalis peccati remedium tum apud Hebræos tum apud Ethnicos, in tract. *De baptismo* disseremus.

CAPUT V.

DE PECCATI ORIGINALIS EFFECTIBUS.

483. Primi *emendatores sacrorum* (hæresiarchæ) ex eo, quod sunt amplexi, principio, justitiam originalem, quæ, ut diximus, complectebatur tum gratiam sanctificantem tum dona gratuita, quibus Deus primum hominem cumulavit, esse eidem homini debitam ac partem essentialem ipsius humanæ naturæ, deduxerunt, hominem lapsum per justitiæ originalis amissionem turpiter adeo corruptum esse, ut amiserit prorsus libertatem suam naturalem, factus sit in spiritualibus veluti truncus, lapis, salis statua, ipsam amiserit ad agendum atque ad sese determi-

(1) Op. cit. lib. III, cap. I.

nandum *potentiam* (1); intulerunt insuper concupiscentiam verum esse peccatum; quæ cum inficiat omnes hominis actiones, has totidem fieri peccata; philosophorum virtutes totidem vitia esse (2).

(1) Dixi *potentiam*, licet enim nonnulli recentiores Protestantes negent, majores suos inficiatos esse ejusmodi potentiam in homine lapso, satis tamen superque ex libris eorum symbolicis constat, ipsos eam absolute negasse. Etenim, ut alia omittam, *Apolog.* II, § 2, pag. 54, legitur: *Hic locus testatur nos non solum actus, sed et potentiam, seu dona efficiendi timorem et fiduciam erga Deum, adimere propagatis secundum naturam.* Ceterum eos hominem lapsum velut truncum habuisse, patet ex *Form. Concil. epit.* art. 1, p. 572 et seqq.; *Declar.* art. 1, pag. 544, ubi dicitur: *In spiritualibus et divinis rebus, quæ ad animæ salutem spectant, homo est instar statuæ salis, imo est similis trunco et lapidi, ac statuæ vita carenti, quæ neque oculorum, oris aut ullorum sensuum cordisve usum habet.* Et pag. 661: *Et hac ratione recte etiam dici potest, hominem non esse lapidem aut truncum. Lapis enim aut truncus non reluctatur; sed neque intelligit aut sentit, quid secum agatur, sicut homo Deo sua voluntate reluctatur.* Et pag. 723: *Velut ille Adam quasi asinus indomitus et contumax..... quasi fuste, plagis etc.* De libertate post peccatum hæc habet *Apol. Confession. augustanæ*, 1, 50: *Libero arbitrio in rebus spiritualibus omnino destituta,* etc., nempe humana voluntas.

(2) Quod attinet ad concupiscentiam, Protestantes eam habuisse ut *verum peccatum*, evincunt clara ipsorum testimonia. Sic Melanchton, *Loc. theol.*, *De peccato orig.* pag. 360 et seqq.; Chemnitius, *Loc. theol.* 1, 317; Quenstedt, *Theol. did.* pol. II, 135 et seqq.; Gerhard., *Loc. theol.* IV, 317 et seqq.; Bretschneider, *Entwickl. der dogmat. Begr.*, seu *Evolut. dogm. concept.* § 94. Sed præstat, id evincere ex ipsorum libris symbolicis. Itaque in *Confessione Gallic.*, art. XI dicunt: *Credimus, hoc vitium* (concupiscentiam) *esse vere peccatum, quod omnes et singulos homines, ne parvulis quidem exceptis adhuc in utero matrum delitescentibus, æternæ mortis reos coram Deo peragat.* Idem docet *Catechism. Heidelbergens.* quæst. 5 et seqq. *Conf. belgica*, art. XIV et seq.; præsertim *Conf. Augustana*, art. II, p. q. Quod spectat ad sententiam Melanchthonis circa virtutes gentilium, vadem habemus ipsum Wegscheider, qui § 115, not (f) ait: *Ipse Melanchthon virtutes gentilium vera vitia et arboris maledictæ fructus nominare haud dubitavit. Loc. theol. ed. princ. an.* 1521, *fol.* 16, *art. b. Verumtamen quod Melanchthon Socratis, Zenonis, Catonis aliorumque virtutes philosophicas, ut ait, pro vitiis habet et virtutum umbris, ex amore laudis ortis, parum memor fuisse videtur eorum, quæ leguntur apud Ciceronem,*

484. Hæc ipsa ex eodem principio collegerunt Bajus ac Jansenius, ut ex dictis ac dicendis patebit.

485. Posteriores *sacrorum emendatores*, seu qui sub finem sæculi elapsi et hac ætate nostra illorum emendatores emendarunt vel in dies magis emendant, ex ea, quæ Protestantismi propria est, natura in oppositos errores dilapsi sunt ac dilabuntur, quo magis rationalismus progreditur et evolvitur.

486. Isti igitur autumant, 1° Adamum *paradisicum* (sic enim vocant hominem justitia originali præditum) nunquam fuisse individuum *historicum* ac reale, sed merum *ideale*, quatenus per ipsum prototypus spiritualis intuitionis exhibetur, ad quem homo realis et historicus saltem propius pertingere posset, ac tandem magis magisque pertingeret illum in se exprimendo (1).

487. 2° In doctrina Lutheri, asserentis justitiam originalem constituisse partem essentialem naturæ humanæ, agnoscunt sublimiorem humanæ ejusdem naturæ ac dignitatis formam, juxta quam justitia sive sanctitas in hominis natura reperitur, et ei non ab extrinseco provenit, ut Catholici, juxta ipsos, perperam docent.

488. 3° Hinc, si justitia originalis homini concreata est et naturalis, etiam justitia *restauratrix* ac *redimens* eumdem characterem habeat necesse est. Quare Redemptor ipse non est apparitio absolute supernaturalis, sed juxta aptissimam formulam Schleiermacher Christus est *perfectionata creatio humanæ naturæ* (2).

etc. Ex his discimus, unde dogmata sua hauserint Jansenistæ.

(1) Ita Baur, hodie prof. theol. protestanticæ in univers. Tubingæ, in opere, quod opposuit libro Cl. Doct. Möhler, cui tit. *Symbolica, seu Expositio dogmaticarum antithesium Catholicorum et Protestantium*, Moguntiæ, 1832, qui non ita pridem et ipse erat professor theolog. Catholicæ in eadem Tubingæ universitate; verum cum scripsisset, *Neue Untersuchungen* etc. seu *Novas disquisitiones circa dogmata opposita inter Catholicos et Protest. sive Defensio meæ Symbolicæ adversus criticam profess. Baur.* etc. Moguntiæ 1834, ex illo commendatissimo tolerantiæ domicilio migrare, saltem indirecte, coactus fuit; postea vero professor theologiæ in universitate Monachii in Bavaria, ibidem obiit anno 1838. Cfr. cit. opus, *Novæ disquisitiones*, pag. 72 et pag. 122.

(2) Cfr. ibid. pag. 123.

489. 4° Peccatum proinde originale seu hominis lapsus, spectari tantum potest velut naturæ lapsus in deterius, quæ a Deo pura atque honesta ab origine condita est ; ac ita se habet ejusmodi lapsus et malum, quod inde profluit, ad naturam, sicut *positivum* stat ad *negativum*. Distinguere enim debemus, aiunt, partem positivam et negativam naturæ humanæ. Quidquid spectat in homine ad partem positivam, est ipsa natura a Deo condita; quidquid autem negativum est in positivo, considerari debet velut negatio ac terminus activitatis creatricis Dei relate ad hominem, seu velut defectus ulterioris perfectionis in humana natura. Ac propterea, quod idem est, ex istorum doctrina peccatum originale non consistit nisi in malo metaphysico, seu in creaturæ humanæ limitatione; eo enim ipso quod homo finitus est, peccator est (1).

490. 5° Quare totum humanum ens concipi debet velut vitalis quædam per internam legem dynamica coordinata evolutio, per quam opposita sibi invicem principia, in primo jam semine inclusa, magis semper magisque resolvuntur ac manifestantur sub diversissimis formis, juxta relativam præponderantiam unius vel alterius, aut extolluntur per seriem graduum mirifice inter se coordinatorum ad summam vitæ potentiam (2).

491. Ex hac principiorum sibi oppositorum colluctatione ac relativa dynamica prævalentia sive rationis super sensibilitatem sive sensibilitatis super rationem, inferunt induci necessitatem, a qua homo nunquam non impellitur. Si prævalet sensibilitas, non habetur nisi homo *naturalis*, qualis nempe in suis primordiis conditus est et deinceps lapsus ; si prævalet ratio, tunc habetur homo *renatus* sive supernaturalis, qui naturali sua virtute magis evolvitur, et uno vel pluribus gradibus super hominem naturalem extollitur, prout magis minusve excitat in se vitam religiosam humanitatis, quam in se Christus in summo gradu expressit ac exhibuit. Sane nunc homo institutionis ac politioris

(1) Ibid. pag. 139.

(2) Ex his patet systema Baur sub diversis vocibus convenire cum systemate Janseniano de duplici delectatione necessario ac relative victrice. Cfr. pag. 123.

humanitatis ac scientiarum ope ad ejusmodi perfectionem accessit et statum supernaturalem, ad quem a Christo excitatus est, et in dies magis magisque progredietur (1).

492. Sic isti Rationalistæ, qui, dum universam, ut ita dicam, terminologiam religiosam retinent *justitiæ originalis*, *peccati originalis*, *redemptionis*, *status supernaturalis*, *gratiæ*, *libertatis* etc., totam religionem funditus labefactant ac evertunt (2); et tamen Pelagianam audent vocare libertatem illam indifferentiæ, quam in homine lapso Catholici tuentur (3).

(1) Ibid. pag. 151 et seqq. Hic merito observat Cl. Möhler: *Sic igitur juxta Baur est Orpheus ad Christum, uti se habet cantatrix diobolaris seu platearis ad dominam Catalani, aut uti Opiz ad Goëthe.* Ita ut totum discrimen, quod intercedit inter hominem quemcumque et Christum, pendeat ex diversis sapientiæ ac probitatis gradibus, et fieri fortasse poterit (quod in istorum hypothesi factum iri desperandum non est) ut aliquis Christum ipsum adæquet, aut etiam præcellat. Talis est Christi idea, quam novi isti emendatores sacrorum nobis exhibent!

(2) Ex quibus liquet, plane Rationalistas convenire cum Sansimonianis, novis Templariis, qui, ut vidimus in tract. *De Deo*, nomina retinent *Dei*, *Trinitatis*, *Salvatoris* seu *Redemptoris*, *Messiæ*, etc. eodem tempore, quo omnem *Dei*, *Trinitatis* etc. notionem atque existentiam rejiciunt ac evertunt. Nec mirum, siquidem fratres omnes sunt ex eadem familia, qui, mutato nomine atque habitu, impietatem profitentur, Rationalistæ velamine biblico obducti, ceteri citra omnem ambagem aut pallio philosophico obvoluti.

(3) Sic loquitur Baur apud Möhler, pag. 81: *Cum libero arbitrio, quamcumque demum ejusdem notionem nobis effingamus, connectitur Pelagianismus in tota sua extensione. Quid aliud enim liberi arbitrii nomine designatur (nisi velimus ei subjicere notionem prorsus arbitrariam), quam facultas se determinandi pari modo ad unum vel ad alterum, ideoque tum ad bonum quam ad malum? Igitur sine sensu atque contradictorium est, præter liberum arbitrium admittere quamdam præponderantem tendentiam sensibilem, quæ semper inflectat solum ad alterutram partem. Perinde ac libra, cujus ambæ lances, nisi æquales sint, atque ita dispositæ, ut æquilibrium post nutantem aliquem motum restituatur, nihil est, quod fini suo suoque conceptui respondeat; ita nulla justa idea cum liberi arbitrii nomine conjungi potest, nisi sumatur velut totalis indifferentia passiva ac velut æquilibrium. Quævis inflexio erga alterutram partem destruere non debet possibilitatem præcipitandi singulis momentis in oppositam partem; quia libertas, utpote electionis facultas, non admittit gradualem differentiam, aut vacillationem*

493. Verum incredulis istiusmodi dimissis, quum Jansenistæ plane conveniant cum antiquo Protestantium systemate circa justitiam originalem homini debitam, circa originalis noxæ naturam et inductam inde totalem ac essentialem hominis lapsi corruptionem, eadem ac priores Protestantes, mutatis vocibus, colligunt consectaria tum circa concupiscentiam, quam et ipsi peccatum proprie tale vocant, tum circa infidelium virtutes, quas pariter dicunt fuisse ac esse totidem vitia aliaque ejusmodi, tum præcipue circa libertatis amissionem ejusque in homine lapso naturam.

494. Quod attinet ad reliqua doctrinæ capita, id suo loco expendemus; hic discutiendam suscipimus eorum doctrinam circa hominis lapsi libertatem. Duplex porro est circa hanc doctrinam præcipuus Jansenistarum error: alter versatur circa naturam istius libertatis, quæ non requirit nisi immunitatem a coactione, non autem a necessitate, ut homo in statu naturæ lapsæ possit mereri vel demereri; alter circa existentiam libertatis indifferentiæ, quam penitus per originale peccatum sublatam fuisse autumant. Adversus quos errores sit

PROPOSITIO I.

Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non sufficit libertas a coactione, sed illa præterea requiritur, quæ dicitur a necessitate.

495. Hæc propositio de fide est. Etenim contradictoria propositio III[a] Jansenii, quæ his verbis concipitur: *Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*, tanquam *hæretica* proscripta fuit ab Innocentio X (1). Jansenio præiverat Bajus,

inter plus et minus. Hic solummodo punctum quæstionis sistit, an adsit, necne. Qui eam in sensu totali non habet, prorsus non habet. Ast vehementer errat hic auctor tum circa germanam libertatis, tum circa veram Pelagianismi doctrinam; ut partim ex dictis, partim ex dicendis planius fiet.

(1) In bulla, *Cum occasione.*

cujus propositio 39ª : *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit*, pariter damnata est a Gregorio XIII aliisque Romanis Pontificibus (1).

496. Ne verborum ambagibus implicemur, juverit paucis pestringere, ad majorem dicendorum perspicuitatem, quæ a theologis ac philosophis probatis traduntur circa libertatis naturam.

497. *Primo* libertas, prout hic eam accipimus, definiri potest *facultas eligendi*. Hæc definitio universalis est, et competit omni enti libero : Deo, Angelis, homini. Complectitur præterea tum libertatem, quæ dicitur *exercitii*, tum eam, quæ dicitur *executionis*. Excludit denique omnem necessitatem tum intrinsecam tum extrinsecam, veramque libertatis naturam exprimit variasque ejus species.

498. Sane Deus hujusmodi facultate utitur in omnibus suis operationibus, quæ *ad extra* dicuntur; liberrime enim eligit inter duos vel plures terminos contradictorios, inter duos vel plures diversos potest eligere vel non eligere. In quo vere ejus libertas a libertate tum Angelorum tum hominum differat, mox dicemus.

499. Complectitur eadem definitio, ut diximus, libertatem tum *exercitii* tum *executionis*. Porro libertatem exercitii voco imperium ipsum immediatum voluntatis, seu actum ipsum intimum volendi; libertatem vero *executionis* dico actus imperatos a voluntate et externos, cujusmodi essent surgere, ambulare, etc. Prior libertas habet pro objecto actus internos voluntatis; posterior actus etiam, ut diximus, exteriores. Jam vero libertatis notio proprie dicta non cadit in illam, quam diximus executionis, sed in illam, quam vocavimus exercitii; et hæc est, quæ dicitur fa-

(1) Mala Jansenii fides hinc eruitur, qui, cum optime nosset, tum istum tum ceteros errores Baji, quos ipse revocavit in suo Augustino, jamdiu fuisse a Romanis Pontificibus seu a Sancta Sede proscriptos, attamen moriens in extremis tabulis protestatus est, sesemet ipsum ac librum suum Sedi Apostolicæ humillime subjicere, ut, quidquid ipsa decreverit, ratum habere voluerit. Sed cfr. opus, cui titulus : *Réalité du Projet de Bourgfontaine*, ubi omnia hæc impietatis mysteria in apertam lucem proferuntur.

cultas eligendi, quæque a latinis optime dicitur *optio*, a græcis προαίρεσις sive *electio* (1).

500. Porro *eligere*, si sermo sit de actibus interioribus voluntatis, idem valet ac velle inter duas aut plures res unam, quam in adjunctis, in quibus quispiam vult, possit nolle; aut nolle unam aut plures res, quas in iis adjunctis seu circumstantiis, in in quibus reperitur, possit velle, aut contra.

501. Libertati executionis opponitur *violentia* seu *coactio*; ut cum quis impeditur vel cogitur ad aliquid faciendum vel omittendum contra suam voluntatem seu voluntatis imperium.

502. Libertati exercitii opponitur *necessitas*, quæ secum trahit *impossibilitatem oppositi*, ita ut quis sic determinetur, ut non possit non velle, quod vult, aut non possit nolle, quod non vult.

503. Fieri autem potest, ut aliquis fruatur libertate executionis, non autem libertate exercitii, et contra, ut fruatur libertate exercitii, et non polleat libertate executionis (2).

504. Electio duos saltem requirit terminos comparationis; alioquin non daretur facultas eligendi aut optio, si non possit

(1) Hinc illud: *Optio hæc tua est; utram harum vis conditionem, accipe.*

(2) Qui inclusus ex. gr. aut vinctus est, etsi maxime velit, non potest foras exire aut loco moveri, in quo detinetur. In interiori proinde animi motu liber est, ast impeditur ejusdem liberæ voluntatis executio extrinsecus. Ita etiam, si superior aliqua intelligentia ita posset in interiora organa nostra agere, ut intimos animorum motus impediret, ac proinde impediretur brachium aut manus, ne se attollerent, non daretur libertas executionis. Vis itaque seu violentia opponitur libertati executionis. At non potest opponi libertati exercitii. In hoc enim haberetur terminorum pugna; cogerer enim actualiter nolle quod volo, aut velle quod nolo, in quo habetur manifesta contradictio. Hinc neque Deus ipse potest violentiam inferre voluntati, ut docet S. Th. 1æ, 2æ, q. 6, art. 4, ad 1m: *Deus, qui est potentior quam voluntas humana, potest voluntatem humanam movere... Sed, si hoc esset per violentiam, jam non esset cum actu voluntatis, nec ipsa voluntas moveretur, sed aliquid contra voluntatem.* Contra vero simplex necessitas non opponitur *libertati executionis*, sive physica sit sive moralis. Si detur quispiam, qui toto vitæ suæ tempore *faciat quod vult*, et detur eodem tempore, ipsum in nullo casu particulari aliter posse operari, etiam si vellet, iste semper necessario cogeretur perficere suas particulares volitiones; neque unquam liber esset, etsi suam semper voluntatem exequeretur.

quis nisi unum determinate prosequi aut aversari. Hinc nemo dixerit liberum esse hominem in prosequendo felicitatem in genere, aut liberos esse beatos in amando Deum; quia in his non dantur termini comparationis, in quos cadat electio.

505. Termini autem comparationis multiplices sunt. Tales esse possunt duo vel plura contradictoria, ex. gr. amare vel ab amando abstinere; tunc exurgit ea libertatis species, quæ dicitur *contradictionis*. Interdum termini comparationis possunt esse duo non solum contradictoria, sed etiam contraria, ut amare et odisse; in hoc casu ea libertatis species habetur, quæ dicitur *contrarietatis*. Demum ejusmodi termini posunt esse res inter se solum diversæ, ex. gr. scribere vel legere; ex his profluit libertatis species illa, quæ *specificationis* aut *disparitatis* nomen habet.

506. In Deo et in beatis non invenitur libertas contrarietatis, qua possit eligi inter bonum et malum; in hominibus vero una cum ceteris libertatis speciebus et hæc reperitur, quæ oritur ab humana natura finita tum ex parte intellectus tum ex parte voluntatis.

507. Libertatis enim radix, ut observat S. Thomas (1), *est voluntas sicut subjectum, sed sicut causa est ratio; ex hoc enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas acceptiones boni.* Animadvertit præterea ibid. S. Doctor, actus voluntatis et rationis supra se invicem ferri posse, seu mutuam dari actionem voluntatis in rationem, et vicissim rationis in voluntatem, quatenus voluntas potest applicare rationem ad consideranda motiva electionis inter diversos terminos, seu ad deliberandum, et ratio movere potest voluntatem ad eligendum. Hæc autem deliberatio rursum in creaturas tantum cadit, utpote finitas et limitatas; non autem in Deum, qui nunquam deliberat, utpote qui omnia uno actu videt.

508. Ex dictis jam colligitur, 1° non esse permiscendam libertatem executionis, quæ etiam libertas *consequens* nuncupatur, cum libertate exercitii, quæ etiam dicitur *antecedens*, et a qua prior illa pendet.

(1) 1ª 2æ, quæst. 17, art. 1, ad 2m.

509. 2° Non esse confundendam *voluntatem* cum *libertate*, quia actus potest esse maxime voluntarius, etsi non sit liber.

510. 3° Nullam dari libertatem, ubi non datur locus electioni. Nec ullam dari electionem, ubi non saltem duo habeantur termini comparationis, in quorum alterutrum cadere possit electio, aut ubi dici nequeat : *Optio hæc tua est*; *utram harum velis conditionem, eam sumas.*

511. 4° Naturam libertatis, de qua loquimur, proprie consistere in antecedenti immunitate a quacumque interna necessitate, sive *physica* sive *moralis* aut alio quocumque nomine vocetur, qua tollatur indifferentia ad electionem inter duos aut plures terminos sive oppositos sive diversos, et, si præterea de homine in præsenti statu sermo sit, inter terminos sibi contrarios. Hinc est quod *libertas indifferentiæ* et *arbitrii* etiam nuncupetur, per quam homo vere dicitur et est dominus suarum actionum.

512. *Secundo.* Ad intelligentiam veterum auctorum, quorum auctoritate Jansenistæ pessime abutuntur, animadvertisse pariter juverit, 1° veteres passim *voluntarium* et *spontaneum* pro *libero* usurpare (1); 2° vocabula *voluntatis* et *libertatis* vicissim sumere (2); 3° sæpe confundere *necessitatem* cum *coactione*, *vi* atque *violentia*; 4° interdum etiam libertatem *naturalem* cum libertate *morali*; idem dicas de servitute (3). Quæ si, ut par est, ob oculos habeantur, omnia disjicientur, quæ ad suam communiendam sententiam seu hæresim adversarii proferunt, ut ex dicendis patebit.

513. His itaque delibatis, facile sic jam assertam propositionem adstruimus et vindicamus : Etiam in statu naturæ lapsæ ad merendum vel demerendum non sufficit libertas a coactione, sed præterea requiritur libertas a necessitate, si hæc necessitas etiam in hoc statu omnis meriti ac demeriti rationem prorsus tollit ac destruit. Atqui.....

(1) Ita S. Augustinus non semel dicit, libere Deum vivere, quamvis maxime necessarium sit eum vivere. Cfr. Petav., *De Opif.*, lib. III, cap. VI et cap. XII.

(2) Cfr. Petav. ibid. cap. VII.

(3) Ibidem.

514. Minor autem constat 1° ex iis omnibus Scripturæ locis, in quibus actiones humanæ meritoriæ aut demeritoriæ illi tantum electioni adscribuntur aut imputantur, per quam homo dominus dicitur et est suarum actionum. Talia sunt Deut. XXX, 19 : *Testes invoco hodie cœlum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum.* I Cor. VII, 37, de virginibus sic loquitur Apostolus : *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit*; et alibi passim. Talia præterea sunt illa omnia, quæ continent præcepta, exhortationes, consilia. Sic Exodi. XX, 3 et seqq : *Non habebis deos alienos... non assumes nomen Dei tui frustra*, etc. Talia demum sunt ea testimonia, in quibus Deus aliquid hominibus promittit sub ea conditione : *si voluerint*; Matth. XIX, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata ;* ibid. v. 21 : *Si vis perfestus esse*, etc. Quæ omnia aliaque ejusdem generis multa plenam electionem seu optionem ad merendum vel demerendum etiam in præsenti rerum ordine aperte vel declarant vel supponunt (1).

515. Contat 2° eadem minor ex testimoniis Patrum, qui humanæ libertatis naturam in præsenti statu in hoc positam affirmant, quod homo immunis per eam sit a quavis intima necessitate. Hæc testimonia copiosissime, ut solet, collegit Petavius (2). Nos unum aut alterum tantum promemus. S. Hieronymus : *Liberi*, inquit, *arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona est* (3). Quam Hieronymi sententiam cum protulisset S. Augustinus, eam maxime probat his verbis : *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat? Quis aliter conditam humanam neget esse na-*

(1) Cfr. Tournely, *De Deo.* Appendix, *De arbitrii libertate,* secundæ conclusionis prima probatio, ex Scripturis.

(2) Toto libro III *De opif.*; et, ad S. Augustinum quod attinet, lib. IV; nec non in opusc., quod inscribitur : *Elenchus Theriacæ Vincentii Lenis*; quod quidem fictum est nomen, nam verus auctor est Fromondus.

(3) *Cont. Jovin.*, lib. III, num. 3, edit. Vallarsii.

turam (1) ? Qui præterea in libro *De duabus animabus contra Manichæos*, inter cetera hæc habet : *Quamobrem illæ animæ, quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi carent, peccatum earum tenere non possumus* (2). Quid est autem liber ad faciendum vel ad non faciendum animi motus, nisi vis electiva, nisi optio? Adeo vero certum hoc erat S. Augustino, ut ibidem contrarium asserere, peccare nempe posse quempiam absque ejusmodi electione seu libero animi motu, *iniquitatis, insaniæ et magni deliramenti* damnet (3). Cetera testimonia recolantur apud citatos auctores.

516. Cum vero adversarii abutantur auctoritate S. Thomæ, nos non piget locupletissimum ac insignem hac de re S. Doctoris locum exscribere. Quum enim quæsivisset : *Utrum homo habeat liberam electionem* actuum, *aut ex necessitate eligat?* respondet : *Dicendum quod quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum; nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur* (quæ est ipsissima Jansenii sententia)... *Hæc autem opinio est hæretica. Tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus; non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas philosophiæ opiniones, quia non solum adversatur fidei, sed subvertit omnia principia philosophiæ moralis. Si enim non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum et punitio, laus atque vituperium, circa quæ moralis philosophia consistit* (4). Ergo ex S. Doctore 1° libera non est voluntas, quæ ex

(1) *De natura et grat.* cap. LXV, num. 78.

(2) *De duabus animabus*, cap. XII, n. 17, tom. VIII. opp.

(3) Ibid. Sic enim loquitur : *Dicere... peccare sine voluntate* (libertate) *magnum deliramentum est; et peccati reum tenere quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summæ iniquitatis est et insaniæ.*

(4) Quæst. VI, *De malo*, Opp. S. Doctoris edit. Rom. 1570, tom. VIII; quod de ceteris citationibus S. Doctoris semper intelligendum est; una enim, excepta Summa, hac editione utor.

necessitate movetur, etsi nulla interveniat coactio; 2° sententia, quæ id adstruit, hæretica est, utpote fidei contraria; 3° germanæ morum philosophiæ adversatur, cum præcidat omnes radices et principia moralitatis, consiliisque, adhortationibus, præceptis, punitioni, laudi ac vituperio aditum intercludat.

517. Constat 3° ex ipsa ratione. 1° Etenim, semel constituto principio de voluntate ineluctabili atque antecedente necessitate ad aliquid abrepta, tota moralitatis ratio destruitur; ideo enim *morales* actiones nostræ dicuntur, tum quod morum regulis congruant aut adversentur, tum præcipue quod earum imperio ac disciplinæ subjiciantur, seu ab iis dirigantur. *Incipit genus morum*, inquit S. Thomas, *ubi primum dominium voluntatis invenitur* (1). Atqui id, ad quod interna ducimur necessitate, a morum regulis dirigi nequit; ergo. 2° Ex eodem S. Doctore prima totius meriti radix in eo posita est, ut aliquid ex iis tribuendo, quæ in dominatu habemus, quoddam nobis jus comparemus, ut quidpiam de alienis accipiamus: *Per actum proprium*, inquit, *quis mereri non potest, nisi sit dominus sui actus. Sic enim suum actum quasi pretium pro præmio dare potest* (2). Atqui actuum, quos non vis electiva eliciat, sed necessitas, quamvis placita, a nobis extorqueat, proprie domini non sumus. Ergo frustra eos quasi pretium pro præmio offerremus. 3° Ea insita est omnibus libertatis notio, ut dominium quis habeat in proprios actus, quod ex deliberatione oritur: *Dicendum*, inquit rursum Doctor Angelicus, *quod ex hoc contingit, quod homo est dominus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest* (3). Atqui in voluntate ineluctabili necessitate ad alterutrum compulsa, nullum locum habere potest deliberatio, nec proinde dominium aut libertas. Addatur, in adversariorum hypothesi non magis reum esse, qui innocentem gladio peteret et occideret, quam lapis, qui e tecto decidendo transeuntem perimeret. Quid jam esset de legibus ac de societate universa, ubi

(1) In II *Sentent.* distinct. 24, quæst. 3, art. 2.

(2) *De veritate*, quæst. 29, art. 6.

(3) 1ª 2æ, quæst. 6, art. 2, ad. 2m.

invalesceret absurda ejusmodi doctrina? Concludendum igitur est, ad merendum vel demerendum, etc., prout demonstrandum assumpsimus (1).

DIFFICULTATES.

518. Obj. prim. S. Augustinus passim docet, omnem actum voluntarium liberum esse eo ipso, quod a voluntate profluat. Nam lib. *De spir. et litt.* cap. XXXI: *Hoc*, inquit, *quisque in potestate habere dicitur, quod si vult facit; si non vult non facit;* et *De civ. Dei*, lib. V, cap. X: *Necesse est, ut*, *quod volumus, libero velimus arbitrio*; et alibi passim (2). Huic doctrinæ subscribit S. Prosper, lib. *Contra Collatorem*, cap. XVIII, ubi ideo nos liberos adstruit esse sub gratia, quia *volentes oramus*, *volentes loquimur, volentes operamur*, etc. Subscribit S. Joan. Damascenus, *De fide*, lib. III, cap. XIV, dum ait: *Arbitrii libertas nihil aliud est quam voluntas.* Subscribunt denique S. Fulgentius, S. Bernardus, S. Anselmus aliique. Ergo.

519. Resp. *Dist. antec.* Docet S. Augustinus cum reliquis Patribus omnem actum voluntarium eo ipso liberum esse, quod profluat a voluntate, quatenus est formaliter voluntas, id est, prout sumitur pro electiva facultate, *conc.*; quatenus natura est, seu prout agit ex natura, *neg.* Duplici enim sensu *voluntatis* vox usurpari consuevit, tum nempe ad facultatem naturalem animi nostri significandam, quæ per modum naturæ ad unum determinatæ ac necessitate impellente movetur; tum ad liberam ipsam ejusdem voluntatis electionem, quæ præcedente deliberatione ab eadem voluntate veluti proprio motu fit. Hanc distinctionem jamdiu S. Thomas viderat: *Voluntas*, inquit, *in quantum voluntas*,

(1) Consulantur de hac gravissima quæstione, præter Petavium in tribus impostremis libris *De opif.* ac in *Elencho adv. Vinc. Lenis*, et lib. IX, *De incarn.*, De Champs S. J. in egregio opere *De hæresi Janseniana*, Maffejus in *Historia theologica*, et in ceteris scriptis quæ opposuit P. Migliavacca, qui in libro inscripto, *L'infarinato posto nel vaglio*, doctrinam catholicam impugnaverat, et Tournely in *Append.* sæpius laudata.

(2) Omnia S. Doctoris testimonia, quæ huc referri possent, collegit et expendit Petavius. op. cit. nec non Tournely loc. cit. sec. obj.

cum sit libera, *ad utrumlibet se habet. Potest enim agere vel non agere, sic vel sic facere*, *velle et non velle* (en voluntatem proprie talem seu formaliter sumptam). *Si respectu alicujus,* pergit ipse, *hoc voluntati non conveniat*, *hoc accidet voluntati*, *non in quantum voluntas est*, *sed ex inclinatione naturali*, *quam habet ad aliquid sicut ad ultimum finem*, *quem non potest non velle* (1) (en voluntatem, prout natura est, seu agentem per modum naturæ). Eadem habet S. Augustinus (2). Duplicem hunc sensum data opera adversarii confundunt, ut S. Augustino ac reliquis Patribus tribuant sensum ipsorum menti plane adversantem.

520. Inst. primo. Atqui juxta citatos Patres voluntas ita distinguitur a natura, ut semper libera sit, ad discrimen naturæ, quæ in aliquid fertur, utpote ad unum determinata. Etenim S. Augustinus, lib. *De duabus animabus,* cap. XII : *Illæ animæ*, scribit, *quidquid faciunt*, *si* natura, *non* voluntate *faciunt*, etc. et *De libero arbitro*, lib. III, cap. I : *Motus* (animæ) *non est utique naturalis*, *sed voluntarius*. Sic pariter S. Bernardus; imo et S. Thomas, qui ait: *Voluntas dividitur contra naturam*, *sicut una causa contra aliam*; *quædam enim fiunt naturaliter*, *quædam voluntarie* (3). Ergo.

521. Resp. *Dist. min.* Voluntas distinguitur a natura juxta citatos Patres, prout est formaliter voluntas ex dictis, *conc.*; voluntas ut natura est, seu agit per modum naturæ ad unum determinatæ, *neg.* Idem enim recurrit loquendi abusus. Huic autem difficultati, quam sibi S. Thomas proposuerat, ita respondet:

(1) Quæst. 2ª *De potentia*, art. 3, in corp.

(2) S. enim Doctor, lib. *De duab. anim.* cap. XII : *Quamobrem*, inquit, *illæ animæ, si* natura, *non* voluntate *faciunt, id est, si libero et ad faciendum et ad non faciendum animi motu carent;* quibus verbis aperte distinguit voluntatem proprie dictam, seu formaliter, ut loquuntur, voluntatem, a naturali facultate, seu prout natura est. Rursum vero disputans cum Felice manichæo, lib. II, cap. VII : *Non necessitatem*, inquit, *natura facit; sed voluntas culpam*; et cap. IV : *Cum* (Dominus) *dicit : aut hoc facite, aut illud facite*, *potestatem* (id est voluntatem) *indicat*, *non naturam*. Ex his deprehendimus, unde S. Thomas hauserit suam distinctionem.

(3) 1ª part., quæs. 10, art. 1, ad 1.

Dicendum, quod voluntas dividitur contra naturam, sicut una causa contra aliam; quædam enim fiunt naturaliter, et quædam fiunt voluntarie. Est autem alius modus causandi proprius voluntati, quæ est domina sui actus, præter modum, qui convenit naturæ, quæ est determinata ad unum; sed quia voluntas in aliqua natura fundatur, necesse est, quod modus proprius naturæ quantum ad aliquid participetur a voluntate (1). Sin vero adversarii contendant, voluntatem a natura distingui, ut rem a re, ut vult Scotus, qui pariter objicitur, tunc reponimus, id dari posse, si natura accipiatur præcise ut natura est tantum. Voluntas enim non est natura tantum, sed natura simul et voluntas; cum in aliquibus agat ut natura tendens in unum, in aliis ut voluntas, seu ut facultas libera ad opposita, præeunte judicio rationis.

522. Inst. secundo. Ergo, quidquid præeunte ratione aliquis vult et amplectitur, liberum dicendum est. Atqui multa sunt, quæ præeunte ratione necessario volumus; cujusmodi in nobis est beatitudo in genere, in beatis amor beatificus, in Deo ipso processio Spiritus S.; optime igitur cohæret libertas cum necessitate.

523. Resp. *Dist. maj.* Quidquid præeunte ratione volumus, liberum dicendum est, si ita objectum proponatur, ut subsit rationis judicio et locus detur deliberationi, ita ut voluntas possit dici domina sui actus, *conc.*; si ita proponatur, ut necessario prosequendum aut fugiendum, *neg.* Atque ita exponi debent nonnulla Patrum testimonia, qui ideo inferunt hominem liberum esse, quia ratione præditus est. Hoc enim verum est, si ad hunc sensum referatur, quod nempe ratio sit radix et fundamentum libertatis, seu si referatur ad libertatem suppositi vel potentiæ; at falsum est, si referatur ad libertatem actus, quando objectum non proponitur ut indifferenter prosequendum vel fugiendum, ut patet in exemplis adductis (2).

(1) Ibid. Unde colligitur mala adversariorum fides, dum non verentur depromere pro sua sententia argumenta ex S. Thoma, qui eos tanto ante jam tempore omnino protriverat.

(2) Recolantur quæ prænotavimus initio propositionis.

524. Inst. tertio. Atqui etiam in his, in quibus objectum ab intellectu proponitur ut necessario prosequendum vel fugiendum, juxta S. Augustinum consistit vera et proprie dicta libertas. Quum enim, lib. *De nat. et grat.*, cap. XLVI, objiceret Pelagius : *Voluntatis arbitrio ac deliberatione privatur*, *quidquid naturali necessitate constringitur ;* respondet S. Doctor. : *Per enim absurdum est*, *ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram* (scilicet libertatem), *quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus, nescio qua et bona constrictione naturæ*; *nec dicere audemus, ideo Deum non voluntatem, sed necessitatem habere justitiæ*, *quia non potest velle peccare.* Quod et alibi passim inculcat. Ergo.

525. Resp. *Neg. subsumptum.* Ad prob. *Dist.* Absurdum est juxta S. Augustinum, nos liberos non esse in eo, quod beati esse volumus, quoad libertatem contrarietatis, *conc.*; quoad libertatem contradictionis, *neg.* Scopus enim S. Augustini in adducto loco aliisque similibus est, refellere Pelagianos, qui constituebant essentiam libertatis in libertate contrarietatis seu in indifferentia ad bonum ac malum, minime vero in libertate contradictionis aut specificationis. Eos propterea provocat ad exemplum Dei ac beatorum, qui, licet peccare non possint, neque a justitia deficere, tamen liberi essentialiter sunt ; quia : *Nec libertas, nec pars libertatis*, ut loquitur S. Anselmus, *est potestas peccandi* (1); sed potius *libertatis defectus,* ut ait S. Thomas (2). Merito igitur S, Augustinus Julianum, qui dicebat : *Deus liber non est*, *qui malum non potest velle,* hac ratione perstringit : *Siccine Deum laudas*, *ut ei auferas libertatem* (3)?

526. At, inquit Jansenius, S. Augustinus loquitur de voluntate justitiæ, prout in Deo et beatis est, quæ non patitur indifferentiam contradictionis. Deus enim suam justitiam essentialiter et necessario vult, prout necessario pariter eam volunt beati.

527. Resp. *Dist. ant.* Loquitur S. Augustinus de voluntate,

(1) *Dial. de lib. arb.* cap. I, pag. 117, col. 1, *B;* quod postea etiam inculcat. Eadem habet S. Thomas passim.

(2) 1ª 2ᵐ, qu. 109, art. 2, ad 2ᵐ.

(3 *Op. imperf. cont. Julian.* lib. 1, num. 100.

qua prosequitur justitiam, prout dicit exercitium justitiæ ad extra, qua bona et justa operari potest vel omittere, *conc.*; prout dicit attributum essentiale ad intra, *neg.* Ad prob. *Dist.* Deus justitiam suam et necessario vult quoad specificationem ad volendum bonum et justum, ita ut contrarie ab ipsa deficere non possit malum volendo aut operando, *conc.*; quoad exercitium ad extra, ita ut ab ipsa deficere non possit negative non operando, *neg.*

528. Inst. quarto, S. Augustinus, *De civ. Dei*, lib. V, cap. X, ad declarandam naturam nostræ libertatis utitur exemplis vitæ et præscientiæ Dei. Ait enim : *Si illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, ut ita aliquid vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat voluntatis. Neque enim et vitam Dei et præscientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper vivere et cuncta præscire.* Porro necessitas, quæ similis est illi, qua necesse est Deum vivere et cuncta præscire, omnem interimit libertatem a necessitate; atqui hæc necessitas ex Augustino libertatem voluntatis non tollit; ergo.

529. Rest. *Dist. maj.* Necessitas, quæ similis est illi, qua necesse est Deum vivere et cuncta præscire, omnem tollit libertatem, si sermo sit de vita Dei naturali et essentiali, qua Deus est, *conc.*; si sermo sit de vita Dei, ut ita dicam, accidentali, quæ in operatione ejus ad extra consistit, quæ necessaria non est, nisi necessitate consequente et hypothetica perinde ac præscientia, *neg.* Jam vero S. Doctorem de ejusmodi vita ac præscientia loqui, patet tum ex contextu tum ex scopo sibi proposito, qui est stoicos illos impugnare, qui cum Tullio contendebant voluntates nostras nulli necessitati etiam consequenti subjici : *Ne videlicet non essent liberæ, si subjicerentur necessitati.* Quibus apposite respondet S. Augustinus, necessitatem consequentem nullo modo officere libertati : *Sic etiam cum dicimus*, pergit ipse, *necesse esse, ut, cum volumus, libero velimus arbitrio, et verum procul dubio dicimus, et non ideo ipsum liberum arbitrium necessitati subjicimus, quæ adimit libertatem* (1).

(1) Ibid. num. 1.

530. Inst. quinto. At idem S. Doctor, lib. *De duab. anim.* cap. I, liberum arbitrium definit : *Animi motum cogente nullo.* Cui definitioni insistens S. Thomas, hæc expresse habet : *Liberum arbitrium dicitur ex eo quod cogi non potest* (1). Igitur coactio est, quæ liberum arbitrium tollit. 2° Et sane, inquiunt, juxta hos Sanctos Doctores unam tantum proprieque dictam coactionem libertati adversari evidentissimo efficitur S. Thomæ testimonio, ex 1 p. q. 82, art 1, ubi, cum quæsiisset : *Utrum voluntas aliquid ex necessitate appetat ?* illudque, quod certissimum est, constituisset, in beatitudinem universos *necessario* trahi, ideoque voluntatem aliquid *ex necessitate* velle, celebri quod sibi objecerat Augustini effato : *Si aliquid est necessarium, non est voluntarium*, respondet : *Dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum de necessario necessitate coactionis. Necessitas autem naturalis non aufert libertatem voluntatis, ut ipsemet in eodem libro dicit.* Ergo juxta utrumque Doctorem sola vere ac proprie dicta coactio libertati adversatur; ideoque meritum ac demeritum optime potest cum necessitate naturali consistere.

531. Resp. *Dist. antec.* Juxta utrumque Doctorem liberum arbitrium ex eo dicitur, quod cogi non potest coactione improprie dicta seu necessitate, *conc.;* proprie dicta, *neg.* Interdum enim coactionis vox *stricte* sumitur pro vi ex principio extrinseco illata ; interdum *late* pro naturali ac necessaria ad unum inclinatione, quæ facultatem ad oppositum aufert ; interdum denique *latissime* pro morali quadam vi eaque vehementi, non tamen ineluctabili. Porro tum S. Augustinum tum S. Thomam *coactionis* vocabulum *late*, imo *latissime* usurpasse pro quacumque *necessitate*, adeo ut, dum aiunt : *Id esse liberum, quod non est coactum*, nil aliud sibi velint, quam : *Id esse liberum, quod nulla necessitas extorserit,* ex plurimis ipsorum locis apparet. Sic S. Augustinus, *Retract.* lib. I, cap. XV, scribit, primos parentes ideo esse culpandos, quia *nullo cogente*, hoc est, libera voluntate peccarunt : *Suasit enim*, ait, *tentator*, *ut hoc fieret*, *non coegit.* Sic pariter S. Thomas, *Cont. gent.* lib. III,

(1) In II, dist. 25, quæst. I, art. 4.

cap. CXLVIII, cum demonstrandum suscepisset, *Per auxilium divinæ gratiæ hominem non cogi ad virtutem*, ita disputationem aggreditur : *Posset autem videri alicui, quod per auxilium divinum coactio homini inferatur ad bene agendum.* Ita alibi passim.

532. Ad 2m, seu ad confrm. *Dist.* ut supra : Si voluntas accipitur pro natura, *conc.*; si pro rationali accipitur facultate eligendi ac respuendi vi prædita, seu prout est formaliter voluntas ex dictis, *neg.* Talem esse mentem S. Thomæ, constat ex iis, quæ *De veritate*, cap. XXIV, art. 1, scribit; ubi, cum ipsissimam S. Augustini sententiam usurpasset, ait : *Cum electio sit quoddam judicium de agendis, vel judicium consequatur, de hoc potest esse electio, quod sub judicio nostro cadit. Judicium autem in agendis sumitur ex fine, sicut de conclusionibus ex principiis. Unde, sicut de primis principiis non judicamus, ea examinantes, sed naturaliter eis assentimus..... ita et in appetibilibus de fine ultimo non judicamus... sed naturaliter approbamus; propter quod de eo non est electio, sed voluntas. Habemus ergo respectu ejus liberam voluntatem, cum necessitas naturalis inclinationis libertati non repugnet secundum Augustinum, non autem liberum judicium, proprie loquendo, quum non cadat sub electione.*

533. Inst. sexto. Laus non debetur nisi actibus liberis; atqui S. Augustinus laudem Deo et Angelis tribuit ob actus ipsis prorsus necessarios. Etenim, *Tract. LIII in Joan.* laudi Deo vertit, *quod negare se ipsum non potest*; et *De Civ. Dei*, lib. XII, cap. I, *Angelis adhærere Deo.* Id ipsum dicatur de vituperio ac de demerito. 2° Nam idem S. Doctor, sibi semper constans, docet, inesse in nobis post primi hominis lapsum peccandi necessitatem, adversus Pelagianos, ac præsertim *Operis imperf.* lib. I, cap. CV; et tamen simul docet adversus eosdem peccata ista ex necessitate patrata a Deo imputari; ait enim ibid. : *De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur : delicta juventutis et ignorantiæ meæ ne memineris! Quod genus delictorum si non imputaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis.* Ergo.

534. Resp. *Dist*, *maj*. Laus proprie et stricte sumpta non debetur nisi actibus liberis, *conc.;* laus latiori sensu sumpta, scilicet pro honore, *neg*. Sic *Dist. min.* S. Augustinus laudem late sumptam Deo et Angelis tribuit ob actus ipsis necessarios, *conc.*; stricte sumptam, *neg*. Ut enim observat S. Thomas, laus stricte sumpta est *sermo dilucidans magnitudinem virtutis*; et hæc non debetur nisi actibus liberis; quatenus vero late sumitur, laus nempe pro honore, *non actui, sicut laus, sed magis agenti tribuitur*, ut ipsemet loquitur, et confertur ratione dignitatis solius suppositi, licet jam sit in fine, ac proinde etiam propter actus necessarios (1). Neque aliter in objectis locis intelligendus est S. Augustinus. Ad Deum vero speciatim quod attinet, ipsum etiam stricto sensu laudare possumus, si non quantum ad ejus essentiam, *saltem secundum affectus ipsius*, *qui in nostram utilitatem ordinantur*; quod Angelicus Doctor rursum animadvertit (2).

535. Ad 2m, *Dist.* S. Augustinus docet, inesse homini necessitatem peccandi peccato materiali et improprie dicto, *conc.*; formali et proprie dicto, *subdist.*; necessitatem moralem et vagam, *conc.*; physicam et determinantem ineluctabiliter ad aliquod peccatum, *neg*. (3). Sed de hoc fusius in tract. *De gratia*.

536. Obj. secunda. Christus liber plane fuit tum in amando Deo, tum in præcepto Patris servando de morte subeunda. His enim actibus et sibi et nobis meruit, sibi gloriam, nobis gratiam; libertas autem totius meriti radix est. Atqui Christus nulla quoad illos actus utebatur libertate a necessitate; cum neque ab amando Deo abstinere posset, utpote comprehensor, neque a

(1) In primo *Ethic.*, lect. 18; et 2a 2æ, quæst. 103, art. 1, ad 3m, ubi integer textus ita se habet : *Laus distinguitur ab honore dupliciter. Uno modo, quia laus consistit in solis signis verborum; honor autem in quibuscumque exterioribus signis; et secundum hoc laus in honore includitur. Alio modo, quia per exhibitionem honoris testimonium reddimus de excellentia bonitatis alicujus absolute; sed per laudem testificamur de bonitate alicujus in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quæ non ordinantur ad finem, sed jam sunt in fine.*

(2) 2a 2æ, quæst. 91, art. 1, ad 1m.

(3) Cfr. Tournely, loc. cit., septima objectio.

morte subeunda, cum sibi servandum esset præceptum Patris. Ergo... Hæc autem confirmantur ex iis, quæ scribit S. Thomas, disserens de libero Christi arbitrio: *Vel dicendum*, inquit, *quod si etiam* (liberum arbitrium Christi) *esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest; tamen ex hoc non amittit libertatem aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit, et ita est actus sui dominus* (1). Ergo juxta S. Thomam 1° non tollitur libertas *ex determinatione ad unum*; 2° ad rationem meriti ac laudis sat est, non *coacte*, sed *sponte* in laudabilia ferri, seu sola externa coactio, non autem necessitas aut spontaneitas officit libertati.

537. Resp. *Dist. primam partem maj.* Christus liber fuit in amando Deo, quatenus amor ille ad creaturas tendebat, *conc.*; quatenus amor ille divinam bonitatem essentialem intuitive cognitam spectabat, *neg.* Hoc enim postremo sensu actus amoris beatifici nec liber est nec indifferens, sed omnino necessarius; at priori sensu actus amoris in Christo liber fuit libertate *specificationis* seu *disparitatis*. *Licet enim anima Christi*, inquit S. Thomas, *esset determinata ad unum secundum genus moris scilicet ad bonum, non tamen erat determinata ad unum simpliciter; poterat enim hoc vel illud facere et non facere. Et ideo libertas in eo remanebat, quæ requiritur ad merendum* (2).

538. Alteram majoris partem de libera Christi morte, *conc.*; *Oblatus enim est, quia ipse voluit;* at *neg. min.* ex ea parte, qua dicitur Christus mortem necessario subiisse, vel quia, ut pluribus placet, præceptum Patris non fuit præceptum stricte tale seu stricte sumptum, sed solum late tale (3), vel quia, quod

(1) In III, dist. 18, quæst. 1, a. 2, ad 5.

(2) *De verit.* quæst. 29, a, 6, ad 1.

(3) Ita censet inter ceteros Petavius, *De incarn.* lib. IX, cap. 8, § 6, cujus hæc verba sunt: *Præceptum illud et mandatum, quod Christo Pater edidisse dicitur, velut de perferendis suppliciis ac luenda morte, non absolutum imperium videri fuisse, sed simplicem significationem consilii ac voluntatis suæ, quia multa illi proponebat Pater ad humanam recuperandam salutem remedia, ex quibus*

aliis potius arridet, si mandatum Patris fuit præceptum proprie dictum, Christus ipsum habuit conditionatum tantum, dummodo scilicet ipse voluisset mortem obire nec petere dispensationem (1). In utraque porro hypothesi Christus liberrimus fuit, ideoque per eam et sibi et nobis promereri potuit (2).

quod vellet eligeret, adeo ut, quidquid ex omnibus capesseret, id sibi gratum esse ac placere monstraret, proindeque mandante se ac præcipiente faceret. Non fuisse præcepti necessitate aliqua circumscriptum Dominum Jesum, docere ipsemet videtur, apud Joannem, x, 17, *ita loquens* : Propterea me deligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso; *et* potestatem habeo ponendi eam et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. *In his verbis, cum se habere dicit ἐξουσίαν, id est*, potestatem ponendi animam suam, *ex proprietate nominis intelligendum est, utriusque amplectendi liberam ei optionem fuisse, non unius dumtaxat. Nec enim potestatem vel ἐξουσίαν homini datam esse quisquam sanus ac sobrius dicat, naturalis aliquando subeundæ mortis, vel, si ex alto præcipitet, in terram cadendi; vel eum denique, qui vinculis alligatus in carcere detinetur, potestatem habere illic manendi. Hæc enim ridicula sunt. Cum ergo Christus potestatem habere se dicat mortis obeundæ, eamque se ab semetipso, id est, suapte voluntate suscipere, procul dubio demonstrat liberum sibi integrumque fuisse, utrum mallet e duobus eligere, ut aut moreretur aut se morti subtraheret.* Quam deinde sententiam plurimorum Patrum Græcorum et Latinorum auctoritate adstruit. Cfr. *Theses* Nic. Rayé, Soc. Jes., quas inseruit P. Zaccaria in *Thesauro Theol.* tom. IX, opusc. 18, in quibus ostendere satagit Christum incapacem fuisse præcepti rigorosi.

(1) Sic plures Theologi arbitrantur juxta illud, quod legitur, Matth. XXVI, 53, de Christo, dicente ad Petrum : *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* Nec improbabile putat Petavius, loc. cit. § 13, in fine : *Potuisse Christum eodem momento, quo paternum de redimendo genere humano consilium sine ullo præciso mandato cognovit, ab eodem ultro petere, ut, quod suæ voluntati electionique permittebat, sibi hoc accuratiore imperio præciperet, quo tanto demissiore et humiliore obsequio fungeretur. Nam utrumque sic obtinebimus, ut et liberrima optione Christus mortem per tot cruciatus obeundam susceperit, et in hoc ipso* strictæ, *ut vocant, ac rigidæ obedientiæ partes impleverit.*

(2) Plusquam viginti recensentur theologorum sententiæ ad hunc nodum dissolvendum, quem quisque recolere potest tum apud Marin, S. J. tom. II, tract. 17, *De Incarn.*, disp. 13 et 14; tum apud Aranda, in eod. tract. *De Incarn.* Nemo tamen excogitavit, quod

539. Ad Confirmat. Resp. Non tollitur, juxta S. Thomam, libertas ex determinatione ad unum secundum genus moris, quæque relinquat libertatem contradictionis et specificationis seu disparitatis, *conc.*; ex determinatione ad unum simpliciter, *neg.* Mentem enim suam S. Doctor exposuit in adductis verbis.

540. Ad 2m confirmat. *Dist.* Ad rationem meriti ac laudis sat est non *coacte*, sed *sponte* in laudabilia ferri, id est, libere ex immunitate a necessitate, *conc.*; spontanee tantum, *neg.* Eo enim ipso, quod dicat Angelicus Doctor : *Et ita est dominus actus sui*, patet eum vocem *coacte* pro *necessario* usurpasse. Eodem enim docente : *Sumus Domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere... unde appetitus finis non est de his, quorum domini sumus* (1).

541. Obj. tertia. Ipsa libertatis notio suadet optime necessitatem cum libertate componi. Ad hoc enim, ut actus liber censeri debeat et sit, sufficit, 1° ut prævio rationis judicio eliciatur; per hoc enim distinguitur ab actibus brutorum; 2° ut voluntas seipsam ad agendum moveat, agatque proinde, et non agatur tanquam bruta animantia (2); 3° ut sit perfecte voluntarius, id est, non solum a voluntate elicitus, sed etiam imperatus, et non coactus; 4° ut ita sit voluntarius, ut etiam sit in nostra potestate, adeo ut homo per ipsam, *si vult*, *facit*; *si non vult*, *non facit*, ut loquitur S. Augustinus (3); 5° ut cum voluntaria delectatione eliciatur juxta illud ejusdem S. Augustini certissimum effatum :

Hermesius in op. cit. *Christiano-cath. dogmatica*, part. 3, Munsteri 1834, pag. 260, asserit, humanam Christi voluntatem minime liberam fuisse, seu, ut ipse loquitur, Christum non habuisse *humanum libere velle*. Quæ doctrina erronea est, nec solum contraria communi Patrum doctrinæ et Theologorum omnium (Cfr. Petav. *De Incarn.* lib. VIII, cap. 8), sed ipsius Ecclesiæ sensui et Scripturæ auctoritati, quæ nobis perhibent, Christum ut hominem meruisse obediendo et mortem subeundo; non meruit autem, neque obedivit voluntate divina; ergo meruit et obedivit voluntate humana, et quidem *libera*, ut patet ex hactenus dictis et ex Ecclesiæ doctrina, quæ ad merendum vel demerendum definivit requiri immunitatem a necessitate; quod nunc de fide est.

(1) Part. 1, quæst. 82, art. 1, ad 3m.

(2) S. Thom., *De verit.* quæst. 24, art. 2.

(3) *De Spiritu et litera*, cap. 31, num. 53.

Ibi sumus veraciter liberi, ubi non delectamur inviti (1); vel etiam, ut alibi loquitur : *Libera voluntate facimus.... quia delectati facimus* (2). Et sane, inquiunt, 6° licet peccatores obdurati et habitibus irretiti dura premantur necessitate, libere tamen peccant, imo et ipsi damnati et dæmones graviter peccant majori adhuc necessitate compulsi; 7° beati in cœlo licet necessario Deum diligant, libere tamen diligunt, cum ipsorum amor actus humanus sit; ac 8° demum Deus ipse, licet nunc saltem necessario creaturas velit, liber tamen semper circa easdem censetur. Ergo.

542. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m, *Dist.* Sufficit, ut subsit judicio rationis indifferenti seu libero et expedito, *conc.*; judicio ineluctabiliter ad unum inflexo et determinato, *neg.* (3). Hoc enim speciatim intervenit discrimen inter homines et bruta animantia.

543. Ad 2m, *Dist.* Ut voluntas ita se ad agendum moveat, ut possit pariter se non movere per plenam ad motum et quietem facultatem, *conc.*; secus, *neg.* Et hic rursum patet diversa hominum et brutorum ratio; quia bruta physice, non autem moraliter se movere possunt, nec propterea *habent dominium sui actus*, ut ait S. Thomas (4).

544. Ad 3m, *Dist.* Ut sit perfecte voluntarius sensu nuper exposito, *conc.;* alias, *neg.* Sic etiam ut non sit *coactus*, id est, necessarius, *conc.*; coactus stricte sumptus, *neg.*

545. Ad 4m, *Dist.* Ut sit in nostra potestate omnimoda physica et morali per facultatem electivam ad opposita et diversa, *conc.*, in sola potestate physica, *neg.*

546. Ad 5m, *Dist.* Eliciatur cum delectatione consequente, deliberata et vincibili, *conc.*; antecedente, indeliberata et invincibili, *neg.* Talis porro est sensus Augustini in citatis locis; ideo enim eam naturam sat bonam esse propugnat, *quæ habet in potestate, illicitam delectionem, si extiterit, ita cohibere, ut non*

(1) *De nupt. et concupisc.* lib. I, cap. 30, num. 33.

(2) *In Ps.* CXXXIV, num. 11.

(3) S. Thom., 1a 2æ, quæst. 6, art. 2, ad 2m.

(4) *Cont. gent.*, lib. II, cap. 47, ratione 3.

solum de ceteris licitis recteque factis, *verum etiam de ipsius pravœ delectationis cohibitione lœtetur* (1).

547. Ad 6m, *Dist.* Peccatores dura premuntur necessitate morali, voluntaria et vincibili, *conc.*; physica, *neg.* Id ipsum dicatur de dæmonibus et damnatis, qui juxta satis receptam sententiam nonnisi morali compelluntur necessitate, libere propterea vereque peccant, licet ipsis peccata non amplius ad demeritum imputentur, utpote in termino constitutis, ut loquitur S. Thomas (2).

548. Ad 7m, *Neg.* beatos libere Deum diligere. Ad confirmat. autem *Dist.* Amor beatificus humanus est quoad substantiam operis, *conc.*; quoad modum operandi, *neg.*

549. Ad 8m, *Dist.* Deus ipse nunc saltem necessario vult creaturas necessitate consequente, ideoque semper libere, cum velit per eumdem actum, quo semel voluit, seu potius vult ab æterno, eo quod in Deo nulla detur successio actuum, *conc.*; necessitate antecedente, *neg.* (3).

PROPOSITIO II.

Etsi per originale peccatum liberum hominis arbitrium attenuatum sit, *non est tamen extinctum*;

seu

Manet in statu naturœ lapsœ vera et proprie dicta libertas ad merendum vel demerendum necessaria.

550. Propositio hæc est de fide. Concilium enim Trident., sess. VI, can. V, hanc definitionem edidit : *Si quis liberum hominis arbitrium post Adœ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo*, *imo titulum sine re*, *figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam*, *anath. sit.*

(1) *De Gen. ad lit.*, lib. XI, cap. 7, num. 11.

(2) Cfr. 2a 2æ, quæst. 13, art. 4, ad 2m et alibi.

(3) Recolantur, quæ de hoc argumento scripsimus in tract. *De Deo*, num. 291 et seqq.

551. Cum vero dicimus, liberum hominis arbitrium per peccatum originale esse viribus attenuatum atque inclinatum, non id intelligendum est de proprietatibus ipsius naturalibus, sed juxta dicta relate ad integritatem naturæ, qua Deus primum hominem præditum voluit.

552. Hæc thesis præcipue perstringit novatores sæc. XVI, Lutheranos et Calvinistas, nec non Jansenistas, qui communem cum ipsis causam inierunt; ideoque argumentis theologiæ propriis est vindicanda. Indirecte vero eos pariter afficit incredulos, qui negant hominem libero arbitrio pollere. Cum autem omnia argumenta, quæ tum ex Scriptura et Patribus tum ex libertatis notione deprompta in superiori propositione attulimus, disserentes de libertatis natura, hanc eamdem propositionem evincant, supervacaneum et molestum esset, ea denuo proferre. Urgebimus propterea adversus incredulos ea rationum momenta, quæ nos certos faciunt de existentia nostræ libertatis.

553. Ac prima quidem ratio petitur ex ipso intimo sensu; quo ita afficimur, ut plane sentiamus, nos aliquid velle vi propria et ex proprio delectu, ut possimus id ipsum non velle; id vero ita, ut de libera electione nostra dubitanti illico possimus facto ipso libertatis nostræ demonstrationem exhibere. Altera ratio petitur ex modo ipso agendi. Etenim si necessitate aut spontaneitate ad agendum impelleremur, totam vim nostram promeremus, non autem ex parte tantum, ut in agentibus necessariis fit; porro nos vim nostram pro arbitrio exerimus, eam cohibemus, suspendimus, iterum conamur, etc. Tertia eruitur ex universali omnium hominum consensione, quæ oriri nequit nisi vel ex sensu intimo vel ex naturali animi propensione ad istud judicium ferendum; quod pro instituto suo ostendunt philosophi. Hanc vero totius orbis conspirationem in agnoscenda hominis libertate pulchre exposuit S. Augustinus, dum ait: Hanc *cantant et in montibus pastores, et in theatris poëtæ, et indocti in circulis, et docti in bibliothecis, et magistri in scholis, et Antistites in sacratis locis, et in orbe terrarum genus humanum* (1). Quartam sup-

(1) *Lib. de duab. anim.*, num. 15, alias cap. 11. Cfr. Cudworth, *De*

peditant leges, præmia ac pœnæ, quibus, Solone teste, ut habet Cicero, omnis humana respublica continetur; quæ prorsus inutiles forent, nisi daretur vera in homine libertas (1). Quintam denique, ceteris prætermissis, præbent ipsi libertatis impugnatores, qui, etsi ore et scriptis libertatem inficiantur, ita vitam suam componunt, et omnia sua dirigunt atque accommodant, ac si plena se se uti libertate persuasum ipsis esset; in periculis enim sunt admodum solliciti, in dubiis cauti, in ulciscendis injuriis feroces; hortantur et ipsi suos, uxorem, prolem, domesticos, ut honestatem colant; puniunt, si quid deliquerint; injurias propulsant, aliaque ejusmodi præstant, quæ cum ipsorum doctrina componi nulla ratione possunt (2). Ergo.

æternis et immutabilibus justi et injusti notionibus, cap. I et seqq., ad calcem *Syst. intellect.*; Hoocke, *Religionis nat. principia*, part. 2, sect. I, art I, *De libertate.*

(1) Hinc A. Gellius, *Noct. attic.* lib. VI, cap. 2 : *Sine libertate*, aiebat, *pœnæ forent injustæ*. Quæ ipsa quoque Augustini mens est : *Sublata libertate omnis humana vita subvertitur; frustra leges dantur; frustra objurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur; neque ulla justitia bonis præmia et malis supplicia constituta sunt.*

(2) Cfr. Storchenau, S. J., *Institutiones methaphysicæ*, lib. III, *Psych.* part. I, sect. 3, cap. 3. Apposite Holland, *Réflex. philosoph.* etc. de hoc argumento scribit : *Il en est des arguments contre la liberté comme de ceux qu'on fait contre la possibilité du mouvement et contre l'existence des corps. Ces arguments sont quelquefois très subtils, difficiles à résoudre, surtout pour ceux qui ne connaissent pas les charlataneries dialectiques; mais comme ils contredisent des sentiments vifs, profonds, irrésistibles, universels, ils éblouissent l'esprit sans le convaincre. Indépendamment de toute méditation, l'homme croit qu'il y a du mouvement dans le monde, qu'il existe des corps autour de lui, et que c'est lui-même qui se détermine aux actions qu'on lui voit faire pendant le cours de sa vie. Les philosophes, qui soutiennent que c'est là un instinct trompeur, ne peuvent s'en dépouiller eux-mêmes; malgré tous les sophismes qui leur font illusion, ils ne pensent pas autrement que le vulgaire, parce qu'ils ne peuvent s'empêcher de sentir comme lui.*

DIFFICULTATES.

554. Obj. prima. Scripturæ passim nulla nos proprie dicta libertate in præsenti statu pollere tradunt, ut 1° Jerem. X, 23 : *Scio Domine, quia non est hominis via ejus.* 2° Prov. XXI, 1 : *Cor regis in manu Domini; quocumque voluerit, inclinabit illud.* Ita alibi sæpe. Ergo.

555. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m, *Dist.* Quoad executionem, *conc.*; quoad exercitium, *subdist.* Quoad opera supernaturalia, *conc.*; quoad opera naturalis ordinis, si faciliora sint, *neg.*

556. Ad 2m, *Dist.* Per motionem congruam, *conc.*; per libertatis ablationem, *neg.* Sic cetera testimonia, quæ afferri solent, exponi debent, nempe vel de libertate executionis, vel de necessitate gratiæ, vel de servitute peccati, vel de necessitate morali, etc. ut suis locis expendemus.

557. Obj. secunda. S. Augustinus, disputans adversus Pelagianos, tria hæc nunquam non inculcat : 1° Periisse post hominis lapsum, innocentis hominis arbitrium, ut in *Enchirid.* cap. XXX : *Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum.* 2° Esse in natura lapsa peccandi *necessitatem*, ut in *Lib. contra Fortunatum*, num. 22 : *Postquam ipse* (Adam) *libera voluntate peccavit, nos in necessitatem præcipitati sumus, qui ab ejus stirpe descendimus.* 3° Arbitrii *indifferentiam* per Adæ scelus omnino periisse; eamdemque in libris *Contra Julianum* acriter insectatur; et *Serm. CVI*, num 11, aperte *nos non agere, sed agi* affirmat. Ergo.

558. Resp. Ad 1m, *Dist.* Affirmat S. Augustinus, periisse post Adæ lapsum liberum hominis arbitrium, quale in paradiso fuit, *habendi plenam cum immortalitate justitiam,* seu quoad ejus perfectionem, ut ex dictis constat, *conc.*; absolute ac simpliciter, *neg.* Docet nempe S. Doctor, innocentis hominis arbitrium potens fuisse etiam ad *immortalitatem* et ad ulteriores actus, justitia originali et sanctitate ut privilegio stabili felicissimum statum illum perficiente; et hæc profecto libertas periit. At remanet arbitrii libertas naturalis, qualem hominis natura exigit tum ad actus aliquos saltem moraliter honestos, tum ad assentiendum *active*

gratiæ motionibus. Hinc, *Enchir.* loc. cit. S. Augustinus *emortuum* et *non emortuum* dicit nostrum arbitrium *emortuum, ad habendam plenam cum immortalitate justitiam; non emortuum,* ad cooperandum Deo, et ad moralia naturæ opera saltem faciliora perficienda (1).

559. Ad 2m, *Dist.* Necessitatem *moralem* ortam ex concupiscentía vel concupiscentiam ipsam, *conc.*; nessitatem proprie dictam, *neg.* Per hanc siquidem necessitatem intelligit S. Doctor concupiscentiam ipsam, seu perversam illam peccati legem, de qua conquerebatur Apostolus (Rom. VII, 15): *Non enim, quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio*; ex qua oritur proclivitas ad malum et difficultas ad bonum.

560. Ad 3m, *Dist.* Acriter insectatur arbitrii *indifferentiam*, qualem Pelagiani adstruebant in perfecto virium æquilibrio, prout erat in statu innocentiæ, *conc.*; qualem adstruunt Catholici, *neg.* Pelagiani enim contendebant, talem a Deo hominem

(1) Cfr. Faure S. J., *S. Augustini Enchiridion notis et assertionibus theologicis illustratum*, Romæ 1755, in hunc locum, ubi fuse ostendit, liberum arbitrium, quod hic deperditum dicit S. Augustinus, esse illud, *quod homo primus, male utens, perdidit; atqui illud fuit arbitrium* sanum *et potens* juste *vivere. Deinde dicitur perditum illud arbitrium, quod contraponitur arbitrio liberato post casum; hujusmodi autem non est nisi arbitrium sanum. Præterea arbitrium deperditum comparatur facultati, quam Ad vitam conservandam habet, qui se occidit; igitur sermo est de arbitrio potente conservare vitam caritatis acceptam in creatione. Denique Augustinum ante liberationem in homine servo, negare liberum arbitrium* cum addito, *non simpliciter et ea universalitate, qua nostra ætate loquimur, ostendunt verba, quæ sæpe hoc capite habet, et quibus arbitrium negat:* AD JUSTE FACIENDUM LIBER NON ERIT, *et infra:* QUOMODO QUISQUAM DE LIBERO ARBITRIO IN BONO GLORIETUR OPERE. *Concludendum itaque, Augustinum hoc Enchiridii loco idem docere, quod et alibi docet, et omnes cum illo: Verum est, magnas arbitrii vires homo, cum conderetur, accepit; sed peccando amisit* (Aug. *Serm.* 132, num. 6, *De verb. Apost.*). *Sed merito addit Aug.: Adhuc curatur... sanatur languor; libertas periit per peccatum, sed illa quæ in Paradiso fuit* (Lib. 1, *ad Bonif. contra duas epist. Pelag.*, cap. 2). Hæc exscribere placuit, quia aureus hic libellus admodum rarus est, atque ut pateat verus Augustini sensus ex ipso contextu erutus. Hoc enim loco valde abusi sunt Lutherus, Calvinus et Jansenius.

conditum esse, qualis nunc nascitur; et inficiabantur per Adæ scelus in nobis infirmatum seu attenuatum arbitrium esse per grassantem concupiscentiam; sed autumabant perfecta nos uti arbitrii indifferentia et ad bonum et ad malum. Hoc erat totius Pelagianæ hæreseos fundamentum, quod cum Catholica doctrina cohærere nulla ratione potest. Illud propterea totis viribus subruere satagebat S. Augustinus. Præstat has omnes responsiones confirmare earum rerum auctoritate, quas S. Doctor scribit, *Contra Epist. Pelagianorum*, lib. I, cap. II; objicientibus siquidem Pelagianis, quod ex Catholicorum doctrina; *primi hominis peccato liberum arbitrium perierit, ut nemo jam potestatem habeat bene vivendi, sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate cogantur*, respondet : *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam. Propter quod natura humana divina indiget gratia, dicente Domino : Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis, utique ad bene justeque vivendum.* Hæc plane invictissime ostendunt, quam turpiter ac fraudulenter erraverit Jansenius in videnda, ut ipse ait, et asserenda Augustini sententia.

561. Ad illud, quod additur ex eodem sancto Doctore : *Nos non agere, sed agi*, reponimus falsum esse, quod adversarii obtrudunt; nam S. Augustinus ibid. aperte dicit : *Immo et agis et ageris, si a bono agaris.*

562. Obj. tertia. Voluntas nunquam agit, sed semper agitur. 1° Vel enim malum aversatur, vel bonum prosequitur. Si malum aversatur, necessario aversatur, eo ipso quod felicitati, in quam neccessario tendit, opponatur; 2° quod si bonum prosequitur, semper necessario majus bonum prosequitur vel reale vel apparens, non solum in genere, sed etiam in specie seu in particulari. 3° Si vero diversi generis bona ab intellectu ut æqualia apprehendantur, voluntas nunquam eliget; alioquin enim eligeret sine ratione sufficienti, bilancis in modum, quæ si utrinque æque gravis fuerit, nullum unquam dabit præpondium; quod si alteri ex lancibus adjectum quidpiam vel detractum fuerit, eam illuc

præponderare oportebit, quo eam gravius pondus abripiet, ideoque jam necessario. 4° Et sane voluntas in eligendo semper sequitur intellectum, qui causa est necessaria; 5° cum non possit aliter res percipere nisi ex effectu, quem objecta in eum efficient aut excitabunt, quæque major aut minor erit pro diversa corporum nostrorum indole, diverso animi habitu aut propensione. Hinc cernimus, diversa ratione ab uno eodemque objecto alios homines affici, imo eumdem hominem diversimode diversis temporibus. Ergo.

563. Resp. *Neg. ant.* Ad 1^m, *Dist.* Si sub sola ratione boni vel sub sola ratione mali quidpiam voluntati proponatur, *conc.*; si sub mixta repræsentatione boni ac mali, *neg.* (1). Tunc enim voluntas non abripitur, sed deliberat.

564. Ad 2^m, *Neg.* Quandoquidem, ut scite passim observat S. Thomas, sola felicitas in genere seu bonum summum, quod est undequaque bonum, determinat necessario nostram voluntatem; cetera autem bona, quæcumque demum sint, hoc ipso quod sint finita ac limitibus circumscripta, nunquam necessario assensum nostrum abripiunt, cum ipsa limitatio malum seu defectus sit (2).

(1) Hinc optime S. Th. 1ª 2æ, quæst. 13, art. 6 : *In omnibus*, inquit, *particularibus bonis potest* (homo) *considerare rationem boni alicujus et defectum alicujus boni, quod habet rationem mali. Et secundum hoc potest unumquodque hujusmodi bonorum apprehendere ut eligibile vel fugibile. Solum autem perfectum bonum, quod est beatitudo, non potest ratio apprehendere sub ratione mali aut alicujus defectus; et ideo ex necessitate beatitudinem homo vult, nec potest velle non esse beatus, aut esse miser. Electio autem, cum non sit de fine, sed de his, quæ sunt ad finem . . . non est perfecti boni, quod est beatitudo, sed aliorum particularium bonorum. Et ideo homo non ex necessitate, sed libere eligit.*

(2) Rursum S. Th. loc. cit. q. 10, num. 2 : *Quia defectus,* inquit, *cujuscumque boni habet rationem non boni, ideo illud solum bonum, quod est perfectio, et cui nihil deficit, est tale bonum, quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo. Alia autem quælibet particularia bona, in quantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona. Et secundum hanc considerationem possunt repudiari vel approbari a voluntate, quæ potest in idem ferri secundum diversas considerationes.* In

565. Ad 3m, *Neg.* Neque admittimus, voluntatem in ejusmodi casu eligere sine ratione sufficienti; quia ipse finis, propter quem hoc vel illud eligeret inter duo æqualia, esset ratio sufficientissima electionis. Adde, ipsum propriæ libertatis exercitium pro ratione sufficienti haberi posse (1).

566. *Neg.* etiam paritatem adductam ex bilance. Nec enim anima nostra ad libræ imaginem et similitudinem facta est, sed ad imaginem et similitudinem Dei, qui inter duo aut plura æqualia eligit; et nos proinde eligere possumus in tali æquilibrio constituti, cum voluntas nostra sit principium activum, cujusmodi libra non est (2).

567. Ad 4m, *Dist.* Ita tamen, ut ipsa intellectus applicatio ad aliquid considerandum, et quidem sub uno potius respectu quam sub alio, ab ipsa vicissim voluntate pendeat, *conc.*: secus, *neg.*

568. Ad 5m, *Negamus* in ejusmodi perceptione vel affectione constitutam esse libertatem, prout adversarii fingunt; sed in electione constituitur, quæ talem perceptionem aut affectionem subsequitur; quæ si habeat pro objecto bonum particulare, lo-

quæst. vero 6, *De malo*, art. unico, observat: *Quod objectum movens voluntatem est bonum* conveniens *apprehensum. Unde, si sit aliquod bonum, quod apprehendatur sub ratione boni, non autem sub ratione boni convenientis, non movebit voluntatem.*

(1) Cfr. Storchenau loc. cit. § 129, schol. 1, in resp. ad 5m diff.; ubi pluribus rationibus labefactat ejusmodi difficultatem; ac inter cetera observat, *rationalis* et *rationabilis* non idem hoc loco significare, cum possit voluntas aliquid *rationaliter* appetere et *irrationabiliter* eligere. Quod toties fit, quoties aliquis ex certa scientia, deliberato proposito atque ex sola malitia legem divinam aut humanam transgreditur; talis enim est, qui eligit peccatum, quod actu cognoscit grave malum esse, juxta illud poetæ:

. . . Aliudque cupido,
Mens aliud suadet; video meliora proboque,
Deteriora sequor.

(2) Cfr. Zorzi, *Prodromo della nuovo enciclopedia italiana*, Siena 1779, art. *Libertà*, § 18, ubi statuit libertatem fundari in indifferentia æquilibrii, quod fuse prosequitur. Eo tamen progressus est Spinoza, ut asserere non dubitaverit: Homo *in tali æquilibrio positus* (nempe qui nihil aliud percipit quam sitim et famem, talem cibum et talem potum, qui æque ab eo distant) quin *alterutrum eligat, fame et siti peribit.* Hæc delirantium somnia sunt.

cum semper relinquit deliberationi, ac proinde libertati, juxta ea, quæ ex S. Thomæ observatione protulimus. Adde sine objecto sive motivo externo determinante posse voluntatem ex principio suæ activitatis intrinseco se movere, prævia objecti repræsentatione et ita propriæ activitatis vim exerere, secus ac Leibnitziani contendunt (1).

569. Obj. quarta. 1° Voluntas nunquam ad actum accedit nisi prævio judicio practico; 2° multo minus aliquid vult contra practicum et ultimum intellectus judicium; 3° maxime quod voluntas non est nisi potentia cæca; ergo a judicio practico necessario determinari debet. 4° Atqui judicium practicum est necessarium; pendet enim a judicio intellectus theoretico, cujus munus est rationem exhibere tum boni tum mali in objecto, quod necessario repræsentat prout illud percipit, cum intellectus sit potentia necessaria. Ergo.

570. Resp. ad 1m *Neg.* Neque enim absolute requiritur ejusmodi practicum judicium ad hoc, ut voluntas aliquid velit aut nolit, vel etiam suspendat suas volitiones. Sufficit enim simplex boni repræsentatio vel mali, neque necesse est ut verum judicium instituatur, ut voluntas suos actus eliciat. Ex ejusmodi enim repræsentatione habet voluntas, quidquid proxime requiritur ad volendum aut non volendum.

571. Ad 2m, *Dist.* Quatenus voluntas nunquam non velit, quando actu vult, *conc.;* quatenus aliquod judicium prævium requirat, ut illud necessario sequi debeat, *neg.* Cum enim a voluntate pendeat, ut judicium illud ultimum sit, quando jam vult, si contrarium posset velle, vellet et non vellet eodem actu, quod implicat. Ast ipsa nullo indiget judicio prævio, quo necessario determinetur (2).

(1) Cfr. Storchenau, loc. cit., ubi observat indifferentiam activam duplicem esse, unam *electionis*, alteram *simpliciter* activam; illa non eget principio determinante externo, hæc eget; differt tamen ab indifferentia passiva, quæ per principium externum *efficiens* tolli debet; illa soli voluntati competit, estque necessarium veræ libertatis constitutivum, hæc et intellectus et appetitus propria est.

(2) Cfr. ibid. cap. 2, § 22, schol. 1, ubi id ex professo ostendit.

572. Ad 3^{m}, *Dist.* Voluntas est potentia cæca, quatenus nunquam agat absque objecti repræsentatione, *conc.*; absque judicio practico et quidem prævio, *neg.* Hinc *negamus consequentiam.*

573. Ad 4^{m}, *Neg.* Ex dictis enim voluntas ipsa est, quæ vim suam exercet in hoc judicio, intellectum applicando ad hæc potius quam illa motiva perpendenda, sub hac potius ratione quam sub alia, et prout vult, donec se determinet ad electionem; et hinc patet, liberum pariter sub hoc respectu esse judicium theoreticum intellectus, quod a simplici perceptione minime pendet, sed ab applicatione voluntatis ad ea quæ percipit. Licet propterea perceptio in se sit necessaria, non est tamen necessarium judicium, quod eam subsequitur; imo sæpe sæpius judicamus contra id, quod sensus exhibent et res percepta præ se fert, ex. gr. remum in aqua non esse fractum, etsi fractus appareat; solem et lunam longe majoris amplitudinis esse, ac sensus referant ob ipsorum a nobis distantiam, aliaque id genus innumera, ut leges opticæ postulant, ac physica præsertim recentior docet. Sæpe etiam posita perceptione suspendimus judicium et nihil omnino decernimus. Demum ipsa perceptio quodammodo voluntatis imperio subest, quatenus voluntas, ut dictum est, applicat sensus circa hoc vel illud objectum, ut inde mens ideas sensibiles sibi cudat, ac deinde percipiat; et si de veritatibus abstractis sermo sit, mentem applicat ad hanc potius quam illam veritatem contemplandam. Patet inde mentem humanam semper activam esse in suis ideis, in suis perceptionibus, in suis judiciis, in suis volitionibus ac determinationibus (1).

(1) Ex dictis patet, corruere totam argumentationem ductam ex animi nostri analysi, per quam ingenti adeo apparatu humanam libertatem se evertere præfidebat Collins. Quæ enim, ut ipse aiebat, ad hanc de libertate quæstionem pertinere possunt mentis nostræ operationes, ad has quatuor potissimum revocantur: percipere, judicare, velle, agere. Jam vero ex nulla harum oriri potest electio. Mens enim necessario percipit, judicat porro prout percipit, vult prout judicat, agit prout vult, nullus igitur electioni locus. Verum ex iis, quæ attulimus, constat, falsas esse ejusmodi assumptiones. Nam nec mens necessario percipit, prout expositum est: nec necessario judicat prout per-

574. Obj. quinta. 1° Saltem sensus intimus decipere nos potest, dum videtur testari nos pro lubito velle, dum tamen reipsa a causa exteriori movemur; 2° eadem ratione ac si acui magneticæ aut lapidi decidenti paulo ante motum cum cognitione desiderium aliquod versus locum aliquem determinatum se movendi imprimeretur, viderentur sibi hæc corpora a se ipsis ad eum motum determinari, ac proinde libere. 3° Ita porro et in homine reipsa accidere, patet ex eo, quod a Deo tanquam prima causa prædeterminari debeat, et applicari ipsius potentia, quoties ad actum accedere debet; seu saltem necessaria est Dei præmotio, qua homo tanquam causa secunda omnes et singulas actiones suas peragat. Ergo.

575. Resp. ad 1m, Vel *neg.* vel *dist.* Sensus intimus nos decipere potest in iis, quæ sunt sensus intimi objectum, et de quibus ipse aperte testatur, *neg.*; in ceteris, *trans.* vel *conc.* Ostendunt enim philosophi nunquam sensum intimum in iis, de quibus aperte testatur et quæ ejus objectum sunt, decipere nos posse (1). Si quæ sint, in quibus videmur decipi, non sunt ejusdem intimi sensus objecta, cujusmodi esset existere nos ab alio, conservari, etc.

576. Ad 2m, *Neg. paritatem.* Nunquam enim vel acus magnetica aut lapis, qui in dicta hypothesi putarent se libere moveri, possent propriæ libertatis demonstrationem exhibere cessando a motu; contra vero homo non solum sentit, dum movetur, se libere moveri, sed sentit præterea se actu habere potestatem ad oppositum atque ad diversa, et cuilibet, a se petenti demonstrationem suæ libertatis, illico eam exhibet exsiliendo, consistendo, motum cohibendo vel accelerando, prout ipsi libet.

577. Ad 3m, *Dist.* Prædeterminari aut præmoveri debet homo a Deo tanquam causa prima, quatenus indiget conservatione il-

cipit, uti ostendimus; judicium enim juxta sanam philosophiam est mentis operatio distincta a mera perceptione; nec sæpe vult prout judicat; quod si agit prout vult, ideo est, quia hoc includit ipsum exercitium libertatis; implicat vero, eodem tempore velle agere et non velle; idem enim simul esset et non esset.

(1) Cfr. Storchenau, *Logic.*, § 158 et seqq.

lius activæ facultatis, quam per creationem ipsi communicavit, *conc.*; quatenus homo ad actus singulos debeat præmoveri aut prædeterminari, *neg.* Nempe ea ratione, qua homo aut alia creatura quælibet propriam existentiam cum facultatibus, quas uniuscujusque natura exposcit, a Deo per creationem accepit, eadem ratione illarum a Deo conservationem habet per continuationem, seu extensionem illius divinæ voluntatis actus, quo primum conditus est. Actus iste divinæ voluntatis, qui se porrigit ad totam conservationis periodum, dicitur perpetua creatio, non eo sensu quod Deus reipsa continue ac singulis veluti momentis eum de novo creet; sic impulsus ille, quem Deus homini primum indidit ad felicitatem in genere, et qua homo movetur ad eligenda particularia media, quæ ad eam conducunt, debet a Deo conservari, ut possit vires suas exercere, dicitur continua præmotio et si placet prædeterminatio (1). In hoc profecto nihil intercedit, quo humana libertas lædi vel minimum possit, quod facile cuiquam patet (2).

578. Difficultates, quæ peti solent vel ex divina præscientia, vel ex divinæ gratiæ efficacia, partim in tractatu *De Deo* disjecta sunt (3), partim disjicientur in tractatu *De Gratia*.

CAPUT VI.

DE FUTURA HOMINIS VITA.

579. Brevi dilabitur præsens hæc vita, quæ data homini est, ut serviat Deo conditori suo. E matris sinu ad tumuli obscurita-

(1) Ita S. Thom. 1ª 2æ quæst. 9, art. 6, ad 3m, his verbis : *Deus movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale objectum voluntatis, quod est bonum; et sine hac universali motione homo non potest aliquid velle. Sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud, quod est vere bonum vel apparens bonum.*

(2) Cfr. Fortunatus a Brixia, Ord. Min. reform. *Metaphys.* p. 3, sect. 3, § 60 et seqq. ubi luculenter hoc argumentum evolvit. Cfr. etiam Card. Gerdil, *Saggio d'instruz. teolog. de Deo creatore, De mundo.* Hinc ipse Tullius, *Quæst. Tusc.* lib. 1, cap. 23, aiebat: *Sentit animus se moveri; quod cum sentit, illud una sentit, se vi sua, non aliena, moveri.*

(3) Part. 3, cap. 1, n. 392 et seqq.

tem præcipiti ruimus cursu : *Omnes enim morimur*, ut sapiens illa Thecuites aiebat, *et quasi aquæ delabimur in terram*, *quæ non revertuntur* (1). At, si itineris nostri metam attigerimus, pro meritis, quæ nosmet nobis comparavimus, altera nos vita manet fausta vel infausta. Fieri autem potest, ut homo ex hac vita decedens beatitudinem, ad quam conditus est, statim assequatur; vel ad tempus ab ipsa arceatur, donec scilicet a levibus, quibus hinc coinquinatus sordibus migravit, purgetur, aut debitas aliunde pœnas persolvat; vel etiam ob nefaria scelera, queis sese obstrinxit, non solum ab ea penitus excludatur, verum etiam gravioribus addicatur suppliciis; vel denique ob originalem noxam, qua inexpiatus supremum diem obiit, ab eadem beatitudine in perpetuum abjiciatur. De hac proinde supernaturali felicitate, quæ in intuitiva Dei visione ac fruitione posita est, de purgatorio et inferno, de statu decedentium sine baptismate disserendum ex ordine superest, quæ totidem distinctis articulis prosequemur.

ARTICULUS I.

De supernaturali hominis beatitudine.

580. Beatitudo, quæ etiam summum bonum ac ultimus finis dicitur, quamque et probi et pravi homines vehementer appetunt (2), definitur in genere a Boetio *status omnium bonorum congregatione perfectus* (3), et a S. Augustino *bonorum omnium summa et cumulus*, (4), a scholasticis passim definiri solet *summum bonum, appetitus rationalis adæquate satiativum* (5).

(1) II Reg. XIV, 14.

(2) Cfr. S. August. *Serm.* I, *in Psal.* CXVIII, n. I, ubi præclare scribit : *Si vis esse beatus, esto immaculatus. Illud enim omnes, hoc autem pauci volunt, sine quo non pervenitur ad illud, quod omnes volunt... Beatum quippe esse tam magnum est bonum, ut hoc et boni velint et mali. Nec mirum est, quod boni propterea sunt boni; sed illud est mirum, quod etiam mali propterea sunt mali, ut sint beati.*

(3) *De consolat. philos.*, lib. III, pros. 2.

(4) *Enar. in Psal.* II, n. II.

(5) Cfr. Suarez, tract. *De ultimo fine et beat.* disp. 15, sect. I.

581. Ea autem vel est *objectiva* vel *formalis*. Objectiva est res ipsa, cujus possessione efficimur beati; formalis est actus ipse, quo beatitate ipsa utimur ac fruimur, seu ipsa hujus rei possessio et fruitio (1).

582. Magna olim inter philosophos de beatitudine objectiva exarsit contentio; quare in diversas ipsi abiere sententias, quas Lactantius enumerat (2). Marcus Varro apud S. Augustinum ostendit, sectas philosophorum de summo bono ita posse permisceri, ut ex ea permixtione biscentum octoginta octo sententiæ seu placita existant, non quæ aliquando fuerint, sed quæ esse potuerint (3). Divina postmodum revelatione affulgente, nullum dubium superest, solum Deum, in quocumque providentiæ ordine, objectum esse essentialis beatitudinis intelligentis naturæ, quatenus ab eadem possidetur per ultimam ac perfectissimam actualem facultatum operationem. Hæc vero perfectissima operatio tribus potissimum actibus continetur, visionis nempe, amoris et gaudii (4).

583. Hæc, quæ de beatitudine diximus, tum naturali tum su-

(1) Ex quibus patet beatitudinem ex duobus conflari, tum nempe re extrinseca, in qua consistit summum bonum, et ejusdem boni possessione, seu unione, qua nobis conjungitur; nisi enim objectum beatitudinis nobis uniatur, et nos quodammodo afficiat, beati nec esse nec dici possumus. Cfr. Lessius, *De summo bono*, lib. I, cap. I.

(2) *Divin. Instit.* lib. III, cap. 7, ubi decem recenset sententias cum suis auctoribus.

(3) *De civ. Dei*, lib. XIX, cap. I, n. 2, ubi, quomodo illa permixtio facienda sit, et quibus differentiis additis tantus sententiarum numerus emergat, ostendit clarissime. Cfr. Suarez, *De beat. in communi*, disp. 5, sect. I; Lessius, loc. cit., cap. 3.

(4) Cfr. Suarez, loc. cit. lib. I, disp. 6, sect. 2, n. 10; et sect. 3; et Lessius, op. cit. lib. II, cap. I et seqq. præsertim vero cap. 6, ubi inquirit: Quis horum actuum in beatitudine sit potior, visio, an amor, an gaudium? ostenditque quemlibet eorum sub peculiari respectu sibi primatum vindicare. Visio primas tenet, quatenus est perfectio physica et reliquorum radix et fundamentum; amor primum obtinet locum, quatenus Deum respicit ejusque bonum; gaudium seu fruitio primas obtinet, quatenus bonum hominis spectatur. Dantes, *Parad.* Cant. XXX, v. 40, has diversas sententias præclare componit illis versibus:

Luce intellettual piena d'amore,
Amor di vero ben pien di letizia,
Letizia, che trascende ogni dolciore.

pernaturali, ad utriusque rationem conveniunt. Beatitudo enim naturalis, quamvis in se perfecta, relate tamen ad supernaturalem imperfecta est, ac ejusmodi nomine vix digna, utpote quæ in sola visione seu potius cognitione abstractiva consistit, quæ comparari potest per creaturas, atque in amore et gaudio naturali, quæ inde dimanant. Contra vero supernaturalis in clara atque intuitiva ipsius Dei visione seu cognitione (1) sita est, ex qua amor pariter supernaturalis et supernaturale gaudium profluunt. Nobis de postrema hac tantum disserere in animo est, atque ut dogmaticos theologos decet, posthabitis scholasticis inquisitionibus, quæ fidei dogmata minime attingunt (2).

584. Cum igitur Deus intuitive visus sit objectum supernaturalis beatitudinis, ad quam tendimus, quatuor potissimum sunt a nobis constabilienda, quæ totidem fidei nostræ articulos constituunt. Ac 1° quidem beatos superno lumine illustratos Deum ipsum immediate ac intuitive videre; 2° nec tamen ipsum comprehendere; 3° pro diverso meritorum gradu eosdem Deum inæquali modo videre; 4° demum divinam hanc beatificam visionem ad futuram usque corporum nostrorum resurrectionem minime esse differendam.

PROPOSITIO I.

Beati in patria supernaturaliter Dei essentiam intuitive vident.

585. Hunc fidei articulum definivit Concilium Florentinum, quod, Actione XXII, in *Decreto unionis,* statuit, animas perfecte puras *in cœlum mox recipi*, *et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est* (3); Idem jam antea fecerat Benedictus XII (4).

(1) Dixi: *seu cognitione*; exploratum enim est, nomen *visionis* hic sumi sensu translato pro cognitione, quam per intellectum adipiscimur.

(2) De his quæstionibus consuli possunt inter ceteros Suarez et Lessius, opp. cit.

(3) Cfr. *Acta Conc.* Harduini. tom IX, col. 986.

(4) In *Extrav.*: *Benedictus Deus*, apud Raynaldum, ad annum 1334.

586. Dixi in propositione enunciata *supernaturaliter*, ut sic excluderem errorem Beguardorum et Beguinarum, docentium sæculo XIV, naturaliter Deum ab intellectu creato videri posse, et *animam non indigere lumine gloriæ ipsam elevante ad videndum Deum*, ut refertur in *Clementina : Ad nostrum*, *De hæreticis* (1). Beguardis præiverant in hoc errore Eunomiani, qui, teste Theodoreto, non solum Deum naturali virtute ac perspicue videri, sed comprehendi posse ab humano intellectu incredibili audacia autumarunt (2).

587. Adstruitur vero thesis adversus Palamitas contendentes Deum a beatis minime videri, prout in se est, seu in sua essentia, nec supernaturaliter, sed tantum abstractive (3). Recentiores

(1) Cfr. *Coll. Conc.* Labbei, tom. XI, part. 2, col. 1566.

(2) *Hæret. fabularum*, lib. IV, cap. 3, ubi refert Eunomium ausum esse dicere : *Se nihil ex rebus divinis ignorare, sed ipsam Dei essentiam exacte se nosse, eamdemque de Deo notitiam habere, quam Deus habet de se ipso;* Ὡς οὐδὲν τῶν θείων ἠγνόησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκριβῶς ἐπίσταται τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει περὶ τοῦ θεοῦ γνῶσιν, ἣν αὐτὸς ἔχει περὶ ἑαυτοῦ ὁ θεός. Eadem scribit S. Epiphan. *Hær.* LXXVI, p. 989, edit. Petavii.

(3) Hujus erroris apud Græcos schismaticos vindex et propugnator acerrimus exstitit Gregorius Palamus, novæ illius factionis coryphæus, quæ Palamitarum nomen ab ipso nacta est. Inter stultiora Palamitarum placita illud erat, quod affirmabant lucem quamdam esse increatam, et oculis conspiciendam velut manantem ex Deo fulgorem, qualem in Thabore viderunt Apostoli, cujus adspectu gaudent beati in cœlo; in eoque spectaculo velut in summa felicitate acquiescant; quod natura ipsa Dei, qualis in se est, a nemine conspici possit. At enim quod Palamitarum stuporem magis magisque ostendit, illud est, quod effutiebant, se ad certum corporis habitum conformatos mirifica quædam cernere. Cum enim ad pectus vel umbilicum caput ac mentum admovissent et oculos contorsissent, suppresso spiritu, mirabilem se lucem intueri, et inexplebili voluptate affici dicebant; imo affirmabant, lumen istud conspiciendum etiam oculis corporeis verum illud esse lumen, quo Deus induitur. Cfr. Petav. *De Deo*, lib. I, cap. 12 et 13, tum lib. 7, cap. 7, §8, ubi ejusmodi Palamitas acerrime vellicat. Hujus erroris nebula veluti tinctum sese exhibet, nempe quoad lucem illam thaboriticam, de qua paulo ante, vel ipse Leo Allatius, in op. *De eccles. occid. et orient. perpet. consens.* lib. II, cap. 17, col. 837, edit. Colon. Agrip. 1648. Cumque ob id laudatus fuisset a Beausobre, *Hist. crit. de Manichée*, liv. III, chap. 1, pag. 470, vehemen-

Armeni schismatici, teste Radulpho Archiepiscopo Armachano, eumdem errorem amplexi sunt (1).

588. Sic porro Catholicum dogma ex Scripturis in primis ostendimus : Christus, Matth. XVIII, 10, diserte inquit : *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.* Quemadmodum autem Angelos videre Deum inde constat, sic de hominibus idem est consequens ex eo, quod, Matth. XXII, 30, de iisdem affirmet ipsemet Christus : *Erunt sicut Angeli Dei in cœlo,* seu ut, Luc. XX, 36, apertius adhuc dicitur : *Æquales Angelis sunt.* Videbunt igitur et ipsi faciem Dei. Hoc pariter palam confirmat Apostolus, dum ait : *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.* Quod de perfecta cognitione et manifesta profecto dicitur, quum illi opponatur ea, quæ est adumbrata et per ænigma alienamque speciem objicitur. Idem evidentissime declarat hoc Joannis : *Scimus, quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Porro nisi Dei essentiam ac naturam clare et manifeste intueamur, non eum videbimus *sicuti est.* Ergo.

589. Idem dogma constanter Patres tradiderunt, quos longo agmine profert Petavius (*De Deo,* lib. VII, cap. 7). Nos unum vel alterum ex Græcis ac Latinis laudabimus, ne in hac re, quæ non amplius in controversiam cadit, longiores simus. S. Irenæus itaque : *Quemadmodum,* inquit, *videntes lumen intra lumen sunt, et claritatem ejus percipiunt, sic et qui vident Deum, intra Deum sunt, percipientes ejus claritatem. Vivificat autem eos claritas; percipiunt ergo vitam, qui vident Deum* (2).

tius propterea vapulat a Trevoltiensibus, anno 1736, art. 1, pag. 14, his verbis : *Léon Allatius, Grec de cette espèce de prétendus savants qui ont beaucoup lu et n'ont jamais su lire, admirateur des Grecs modernes, Allatius sans principes de philosophie ni de théologie,* etc., quæ nimis fortasse acerbe dicta mihi videntur, habita præsertim ratione hominis, qui ab schismate ad unitatem Ecclesiæ Catholicæ rediit, et multigena eruditione excelluit.

(1) *De quæstionibus armen.* lib. XIV, cap. I.

(2) Ὥσπερ οἱ βλέποντες τὸ φῶς, ἐντός εἰσι τοῦ φωτὸς, καὶ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ μετέχουσιν· οὕτως οἱ βλέποντες

S. autem Cyprianus: *Quæ erit gloria*, exclamat, *et quanta lætitia, admitti ut Deum videas* (1)? His adjicimus S. Augustinum, qui: *Homo*, inquit, *Dei faciem videre non potest. Angeli autem etiam minimorum in Ecclesia semper vident faciem Dei; et nunc in speculo videmus et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in Angelos profecerimus* (2). Quæ perspicua sunt adeo, ut interpretatione non egeant.

DIFFICULTATES.

590. Obj. prima. In sensu minus proprio accipiendæ Scripturæ sunt, dum videntur intuitivam Dei visionem adstruere; quod duplici ex capite eruitur: 1° ex analogia, cum sæpe exhibeant Sanctos Veteris Testamenti Deum conspexisse *facie ad faciem*, ut Jacob, Gen. XXXII, 30, et Moysem, Exod. XXXIII, 11, et alibi, illi tamen ipsius Dei essentiam non viderunt, neque Catholici id contendunt; et insuper ex omnimoda invisibilitate, quæ ex iisdem Scripturis Deo vindicatur; sic Apostolus, I Timoth. I, 17, ait: *Regi sæculorum immortali*, INVISIBILI; et clarius adhuc ibid, VI, 16: *Qui... lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit*, SED NEC VIDERE POTEST. Quibus consonat dictum Joannis, I, 18: *Deum nemo vidit unquam.* 2° Sane nec ipsi Angeli Deum intuentur, dicente Petro, 1 epist. I, 12: *In quem* (Spiritum S.), DESIDERANT *Angeli prospicere.* 3° Eodem propterea sensu Deus *invisibilis* dicitur, quo *incomprehensibilis* prædicatur; quum vero incomprehensibilis Deus reipsa sit, sic et est invisibilis. Ergo.

591. Resp. *Neg. antec.* Neque in primis id eruitur ex analogia; quanquam enim demus prolata testimonia de visione improprie dicta esse accipienda, prout alia Scripturarum loca declarant et communis interpretatio fert (3), non tamen inde consequitur,

τὸν Θεὸν, ἐντὸς γίνονται τοῦ Θεοῦ μετέχοντες αὐτοῦ τῆς λαμπρότητος . . . ζωῆς οὖν μεθέξουσιν οἱ ὁρῶντες Θεόν.

(1) *Epist.* LVI, edit. Maur.

(2) *Epist.* CXLVIII, alias CXI, num. 7, referens verba S. Hieronymi, tum *Tract.* XXI *in Joan.* n. 14, 15.

(3) Etenim hoc nobis est certum ac declaratum ex Oseæ XII, 3, ubi de Jacob, qui tamen Deum vidisse per-

eodem sensu esse intelligenda, quæ protulimus, tum quia antithesis in his instituitur inter visionem abstractivam, quam vocant, et intuitivam, quæ in aliis non habetur; tum quia alia ratione, quam illud adversarii contendunt, hæc eadem loca exposuit universa antiquitas et perpetuus Ecclesiæ consensus retinuit.

592. Non eruitur ex altero capite, ex omnimoda nempe invisibilitate, quæ Deo vindicatur, ut iidem autumant. Quod ut intelligatur, animadvertendum est, quatuor modis juxta Ecclesiæ Patres Deum invisibilem in Scripturis perhiberi: 1° oculis corporeis; 2° in præsentis vitæ conditione; 3° solius naturæ viribus; 4° interdum dicitur invisibilis ex hoc, quod est incomprehensibilis. Quibus positis dico, Apostolum in duobus objectis locis vel de visione, quæ per oculos corporeos haberi posset, vel de visione per naturæ vires comparanda esse intelligendum, nisi ipsum sibi non constare velimus. Hinc S. Augustinus, *Epist. CXLVIII,* verba illa enarrans; *Regi sæculorum*, etc. ait: *Invisibili autem non in sæcula sæculorum, sed tantum in hoc sæculo.* Sic textus S. Joannis ad statum præsentis vitæ referendus est (1).

593. Ad 2m, *Neg.* Cum græcus textus illud Angelorum *desiderium* referat, non ad Spiritum S., sed ad mysteria, de quibus Petrus ibidem locutus erat, dicens: *in quem* (2). Deinde quia, ut animadvertit S. Gregorius Magnus, Angeli desiderant prospicere desiderio excludente fastidium, non autem desiderio excludente præsentiam et fruitionem: *Et desiderant igitur*, inquit, *sine labore, quia desiderium satietas comitatur; et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur* (3).

594. Ad 3m, *Neg.* Cum diversa materia substrata eumdem sensum minime patiatur. Nam neque divina omnipotentia fieri potest, ut intellectus finitus comprehendat adæquate objectum infinitum, cujusmodi Deus est; contra vero nulla invenitur re-

hibetur, dicitur: *In fortitudine sua directus est cum Angelo, et invaluit ad Angelum et confortatus est.* Ad Moysen vero quod spectat, jam illi dixerat Deus: *Faciem meam non videbis.* Cfr. Calmet, *Com. in Exod.* loc. cit. Cfr. etiam S. August. Epist. cit. ubi fusius de hoc argumento scribit.

(1) Cfr. Tolet. in h. l. Annot. LIV, nec non Maldonatus, qui diversas exhibent hujus loci interpretationes.

(2) Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

(3) *Moral.* lib. XVIII, n. 91.

pugnantia in eo, quod Deus se videndum præbeat beatis, auxilio præsertim, ut inferius dicemus, suffultis, quod lumen gloriæ vulgo dicitur. Diverso propterea sensu Deus invisibilis et incomprehensibilis prædicatur.

595. Obj. secunda. Sancti Patres, Ambrosius, Hieronymus, plerique græci, præsertim S. Joan. Chrysostomus et Theodoretus, aperte negant divinam naturam unquam fuisse visam sive ab hominibus sive ab Angelis. Satis sit S. Joan. Chrysostomi verba proferre, quæ *Hom. XV in Joan.* leguntur : *Id quod est Deus*, inquit, *non modo prophetæ, sed nec Angeli nec Archangeli vident.... creata quippe natura quomodo increatum videre possit* (1)?

596. Resp. *Neg. antec.* Ad probat. *Dist.* Patres aperte negant divinam naturam unquam fuisse visam visione *comprehensiva*, *conc.*; *intuitiva*, *neg.* Id constat ex fine, quem sibi proponebant, impugnandi scilicet Anomæos. Et re quidem vera de intuitiva Dei visione hæc habet S. Joan. Chrysostomus, quæ plane decretoria sunt : *Quid dicetur, quando ipsa rerum veritas aderit? Quando apertis regiis ædibus ipsum regem conspicere licebit, non ultra in ænigmate, neque per speculum, sed facie ad faciem; nec ultra per fidem, sed per speciem* (2)? In objecto vero loco non excludere S. Doctorem nisi perfectam comprehensionem, evincunt verba immediate sequentia; subdit enim : *Quantam Pater habet de Filio* (3).

597. De eadem visione comprehensiva *juxta naturæ suæ proprietatem* palam loquitur S. Hieronymus, vel, ut ait S. Augustinus,

(1) Αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς, οὐ μόνον προφῆται, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι εἶδον, οὔτε ἀρχάγγελοι ... ἡ γὰρ κτιστὴ φύσις ἅπασα πῶς καὶ ἰδεῖν δυνήσεται τὸν ἄκτιστον; num. I, tom. VIII, edit. Maur.

(2) Τί ἂν τις εἴποι, ὅταν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια παραγένηται, ὅταν, τῶν βασιλείων ἀνοιγέντων, κατοπτεύειν ἐξῇ τὸν βασιλέα αὐτὸν, μηκέτι ἐν αἰνίγματι, μηδὲ δι' ἐσόπτρου, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, μηκέτι διὰ πίστεως, ἀλλὰ διὰ εἴδους; *Parænes* I, *ad Theodor. lapsum*, in fine num. II, tom. I, opp. edit. Maur.

(3) Τοσαύτην ὅσην ὁ Πατὴρ ἔχει περὶ τοῦ παιδός, ibid. num. 2. Paulo ante jam pariter dixerat : *Nemo sic novit ut Filius*, οὕτως οὐδεὶς οἶδεν ὡς ὁ Υἱός. Witasse, tract. *De Deo*, tom. II, quæst. XI, art. 2, sect. 2.

negat videri posse Deum oculo corporeo, *quia tunc mente cernitur, cum invisibilis* (terrenis his oculis) *creditur.* En quomodo S. Hieronymus aperte tradat dogma catholicum : *Homo igitur Dei faciem videre non potest. Angeli autem etiam minimorum in Ecclesia semper vident faciem Dei. Et nunc in speculo videmus, tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in Angelos profecerimus, et potuerimus cum Apostolo dicere : nos autem omnes revelata facie gloriam Dei speculantes in eamdem imaginem transformamur a gloria in gloriam, quasi a Domini spiritu* (1).

598. De eadem pariter visione comprehensiva est intelligendus S. Ambrosius, *Comment. in S. Lucam*, ubi videtur negare Deum tum ab hominibus tum ab Angelis conspici; prosequitur enim ibid. dicens : *Ideo Deum nemo vidit unquam, quia eam, quæ in Deo habitat, plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis* COMPREHENDIT (2).

599. Sic Patres reliqui, præsertim græci, sunt intelligendi in iis, quæ facessere videntur aliquam difficultatem; si qui vero sunt, quorum dicta emolliri non possint, velut singulares et a communi ceterorum, imo et ipsius Ecclesiæ sensu discrepantes, ea qua par est reverentia, sunt deserendi (3).

600. Obj. tertia. Huic intuitivæ Dei visioni obstant: 1° finitæ creaturæ conditio, quæ objectum infinitum, cujusmodi Deus est, attingere nequit; 2° naturæ diversitas, unde fit, ut impares simus ad naturam divinam conspiciendam, quæ in alio prorsus ordine est. Hinc ea ratione, qua oculus corporeus objecta spiritualia, ex. gr. Angelos, videre nequit, sic mens nostra Deum, ut in se est, non potest conspicere, qui immenso in-

(1) *Comm. in cap.* I *Isaï.* in v. 10, quæ verba superius vidimus ab Augustino relata.

(2) *Expos. in Luc.* lib. I, num. 25.

(3) Cfr. Petav. *De Deo*, lib. VII, cap. 6. Ex his dignoscimus necessitatem vivi ac infallibilis jugiter magisterii Ecclesiæ, quæ per anfractus, ut ita loquar, sententiarum tuto semper nos ducat. De Theodoreto, cujus non pauca obscure dicta habentur ob hæresin Anomæorum, quæ in sua diœcesi Cyrensi grassabatur, cfr. Witasse, loc. cit.

tervallo ejus excedit facultatem. Nec enim datur ulla proportio inter facultates nostras et Deum. Ergo.

601. Resp. *Neg. antec.* Neque enim obstat *primum*; cum nos minime contendamus, creaturam finitam Deum attingere *modo infinito*, ut supponitur, sed modo finito ac limitato, ut creaturam decet; alioquin neque abstractivam de Deo cognitionem haberemus.

602. Sed neque *alterum* obstat; quia, etsi impares simus pro naturæ nostræ in se spectatæ conditione, ad naturam divinam conspiciendam ut in se est, ad id tamen pervenire possumus snffulti atque adjuti peculiari illo auxilio, quo mens roborata capax efficitur ejusmodi visionis; non aliter quam divina gratia in præsenti sæculo instructi opera supernaturalis ordinis et meritoria vitæ æternæ præstare possumus, ad quæ tamen ex nobis ipsis profecto assurgere minime valemus.

603. Atque hinc responsio patet ad comparationem institutam inter oculos corporeos quoad objecta spiritualia et mentem nostram quoad Deum, maxime quod comparatio claudicet inter oculos et mentem. Oculi enim corporei nonnisi sensibilia pro objecto habere possunt; mens vero remote saltem, ut loquuntur scholæ, ad Deum videndum potentiam habet, quæ proxima efficitur seu idonea per *luminis gloriæ* adjumentum, ut de gratiæ auxilio dictum est.

604. Sic nulla datur inter Deum et facultates nostras proportio *entitatis*, ut vocant, *conc.*; nulla datur proportio *habitudinis*, *neg.* Alias nec possemus nobis Dei abstractive cogniti ideam et certitudinem comparare.

605. Si quis modo quærat, quid tandem sit *lumen gloriæ*, quo illustrati Deum beati vident, respondeo, difficile nobis esse id definire. Disceptant non parum inter se theologi in ejus natura determinanda. Juxta Thomistas est qualitas quædam creata, ad modum habitus animæ beatæ inhærens. Juxta Scotistas est charitas ipsa, quacum justi decedunt, et cujus ope consortes fiunt divinæ naturæ. Si Thomassinum audiamus, ipsa est Spiritus Sancti hypostasis, beatorum mentem intime collustrans; si Petavium, est Deus ipse, animæ beatæ conjunctus. Ex fidei principiis nihil de

eo liquido constat; quapropter, cujusmodi sit, tunc plane noverimus, cum, divina sospitante gratia, ad beatitudinem illam nobis pervenire contigerit (1).

PROPOSITIO II.

Beati supernaturaliter Deum nec comprehendunt nec comprehendere possunt.

606. De fide est hæc propositio, ut ex Concilio Lateranensi IV, cap. *Firmiter* constat, ubi: *Credimus*, inquiunt Patres, *quod sit Deus incomprehensibilis.*

607. Priusquam vero eam adstruimus, animadvertendum est diversa ratione a veteribus Patribus et recentioribus theologis ejusmodi incomprehensibilitatem exponi. Veteres enim, ut ostendit Petavius (2), ad comprehensionem requirebant æqualitatem *objectivam* et *intentionalem* cognoscentis et rei cognitæ, adeo ut ex

(1) *Quale autem sit necessarium illud auxilium*, inquit Petavius, *De Deo*, lib. VII, cap. 8, § 4, *sive lumen gloriæ, quo ad Deum videndum natura fulcitur, nemo liquido demonstravit, minime omnium efficientis quoddam genus esse causæ, ac velut habitum, et* δύναμιν, *sive facultatem actuosam, quod passim in scholis percrebuit. Immo vero si ex iis, quæ palam et aperte significarunt* (veteres), *conjecturam de eo facere volumus, cujusmodi lumen illud sit, magis erit ut ad objectam intelligentiæ ac visioni rem illud referamus, quam ad efficientem visionis potentiam. Quemadmodum externa lux illa, qua illustrata corpora cernuntur oculis corporis, ad subjectiva visui colorata potius corpora quam ad videndi sensum pertinet, et in* objecti, *ut loqui solent, censu apparatuque numeratur, non ipsius videndi facultatis.* Quod deinceps, allatis in medium pluribus veterum testimoniis, ostendere pergit. Thomassini sententia, quod ad rem ipsam spectat, cum hac Petavii convenit.

(2) *De Deo*, lib. VII, cap. 3, ubi monet *comprehensionem* Latinis idem esse ac Græcis κατάληψιν, quæ vox a καταλαμβάνειν profluit ac proprie idem significat ac *assequi* vel *attingere*, id præsertim, quod vehementer assequi conati sumus. Hinc ad animum translata dictio obscuræ et hactenus occultæ ac diu quæsitæ rei certam perceptionem significat. Deinde cap. seq. talem fuisse veterum mentem, cum loquuntur de incomprehensibilitate Dei, luculentissime ostendit.

istorum sensu comprehensio sit potius *repræsentatitia* quam *essentialis*, quæ consistat in plena et adæquata objecti cogniti perceptione, quæ totum illud perfecte contineat, ac veluti exhauriat, ita ut nihil rei cognitæ lateat cognoscentem. Plenam autem esse oportere volunt hanc notitiam tum rei ipsius secundum se ac substantiam suam (*formalem* vocant), tum eorum omnium, quæ in illius potentia continentur, quod *eminenter* inesse dicitur (1). Recentiores vero theologi deterriti difficultatibus, quæ in componenda Dei simplicitate et intuitiva visione cum incomprehensibilitate occurrunt, illa notione non contenti, aliam subjecerunt, adeo ut juxta ipsos ad comprehensionem requiratur tanta perfectio cognitionis, quanta est in objecto perfectio cognoscibilitatis, ac propterea ad comprehensionem requirunt æqualitatem *essentialem* et *entitativam*, ut vocant (2).

608. In hoc commodior prior sententia videtur, quod faciliorem præbeat viam ad duo ista componenda, visionem nempe Dei intuitivam et incomprehensibilitatem. Sunt qui contendant hanc eamdem notionem incomprehensibilitatis etiam S. Thomæ propriam fuisse (3); eam certe amplexi sunt Vasquez et Peta-

(1) Hoc itaque intercedit discrimen inter veterum Patrum et scholasticorum recentiorum sententiam circa incomprehensibilitatis notionem, quod veteres ad comprehensionem non requirerent nisi adæquatam rei notitiam tum ejus, quod *formaliter* eidem inesse dicitur, tum ejus, quod *eminenter*, ut nos loquimur, aut *virtualiter* in ea includitur. Scholastici autem præterea ad comprehensionem requirunt cognitionem, quæ ita exæquet et exhauriat objectum cognitum, ut nihil in eo sit, quod penitus non cognoscatur. Hinc veteres constituebant comprehensionem in *æqualitate objectiva* et *intentionali* cognoscentis et rei cognitæ, scholastici eam constituunt in *æqualitate essentiali* et *entitativa* inter cognoscentem et rem cognitam, secus ac veteres existimarunt, qui, ut ex dictis liquet, *repræsentatitiam* potius quam *essentialem* et *entitativam* æqualitatem exposcebant.

(2) Idque ex principio philosophico olim recepto, præter cognitionem requiri æqualitatem *modi* cognoscendi; quia *modus* objecti debet esse *modus* cognoscentis. Objectum porro in casu nostro est infinitum; ergo, inferunt, infinitus pariter debet esse cognoscens ad comprehendendum.

(3) Ita quidem censet Petavius; verum plura sunt, quæ huic sententiæ sese opponere videntur. Cfr. tamen ipse S. Doctor p. 1, quæst. 12, art. 7, in corp. et ibid. art. 7, ad 3m, cfr. Witasse, loc. cit. quæst. XI, art. 3.

vius (1). Verum quidquid de hoc sit, quod diutius expendere non vacat, in utraque hypothesi generalibus argumentis ex Scriptura, traditione ac ipsa ratione theologica deductis veritatem catholicam breviter vindicamus.

609. Etenim, Jerem. XXXII, 19, Deus dicitur *Magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu;* et Rom. XI, 33, exclamat Apostolus : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus*! Quo pariter referuntur omnia illa Scripturarum loca, in quibus Deus *invisibilis* perhibetur, quæ, ut ex dictis patet, nonnisi de ejusdem incomprehensibilitate accipi possunt.

610. Nec minus aperte eadem veritas patet ex Patribus; inter quos S. Irenæus : *Immensurabilis,* inquit, *in corde Deus, et incomprehensibilis in animo* (2); S. Augustinus autem : *Adtingere,* ait, *aliquantum mente Deum, magna beatitudo est, comprehendere autem, omnino impossibile* (3). At supervacaneum arbitror, omnium Patrum testimonia singillatim proferre, cum eorum doctrina circa hunc articulum evidenter constet ex ipsorum principiis adversus hæreticos. Etenim ipsi 1° nituntur ostendere Filii et Spiritus Sancti divinitatem ex comprehensione divinitatis ipsius; ita S. Joan. Chrysostomus in *Homiliis contra Anomæos,* Cyrillus Hieros. *Catech. VI*, et S. Irenæus, cujus celebre effatum prædicatur : *Mensura Patris Filius, qui et capit eum* (4). 2° Colligunt, Spiritum S. Deum esse, eo quod Dei solius sit divinam essentiam comprehendere, cum tamen de ipso scriptum sit, I Cor. II, 10 : *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei;* ut S. Athanasius, disputans adversus Arium, Clemens Alexand. S. Epiphanius, S. Ambrosius, S. Cyrillus Alexand. aliique (5). 3° Luculenter affirmant, Deum neque ab hominibus, neque ab Angelis et Archangelis comprehendi posse; ut S. Joan. Chrysostomus, S. Hilarius, ceterique passim.

(1) Petav. loc. cit.; Vasquez, in I part. S. Thom. disp. 52 et 53.

(2) *Contra hæres.* lib. IV, cap. 19, n. 2, pag. 252, edit. Maur. ubi de hoc argumento disputat.

(3) *Serm.* CXVII *De verbis Evang. Joan.* cap. 5.

(4) Cfr. Petav. loc. cit. cap. 4.

(5) Vid. Petav. *De Trin.* lib. II, cap. 14, n. 10.

611. Quare merito proscripta fuit a Concilio Basileensi Augustini de Roma propositio : *Anima Christi videt Deum tam clare et intense, quantum clare et intense Deus videt se ipsum.* Hanc autem censuram confirmavit Nicolaus V, Eugenii IV successor, quum anno 1449 Concilium Basileense ipsum approbavit, *quantum ad censuras* et *causas beneficiales* (1). Porro anima Christi Deum supernaturaliter videt. Ergo.

612. Rationem theologicam nobis suppeditat S. Thomas p. 1, q. 12, a. 7, dicens : *Unumquodque cognoscibile est* (intrinsece) *secundum quod est ens actu. Deus igitur, cujus esse est infinitum, infinite cognoscibilis est; nullus autem intellectus creatus potest Deum infinite cognoscere; in tantum enim intellectus creatus divinam essentiam perfectius vel minus perfecte cognoscit, in quantum majori vel minori lumine gloriæ perfunditur. Cum igitur lumen gloriæ creatum in quocumque intellectu creato receptum non possit esse infinitum, impossibile est, quod aliquis intellectus creatus Deum infinite cognoscat; unde impossibile est, quod Deum comprehendat* (2).

DIFFICULTATES.

613. Obj. Prima. 1° Apostolus, I Cor. XIII, 12, ait : *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum.* Atqui Apostolus profecto cognitus erat a Deo cognitione comprehensiva. 2° Quare in eadem epistola IX, 24, ita fideles adhortabatur : *Sic currite, ut comprehendatis*; et ad Philip. III, 12 : *Sequor autem, si quo modo comprehendam.* 3° Hinc receptum est, ut beati *comprehensores* vocentur. Ergo.

614. Resp. ad 1m, *Dist.* Id est, *simili* cognitione seu intuitiva, *conc.*; *æquali* seu comprehensiva, *neg.* Hic enim posterior sensus in quacumque hypothesi esset absurdus; ideo autem hoc utitur verbo Apostolus, ut significet discrimen inter cognitionem Dei, quæ in hac vita haberi potest, quæque non est nisi abstrac-

(1) Cfr. *Acta Conc.* Hard. tom. VIII, col. 1200; tum col. 1307 et seqq.

(2) Ex quibus magis patet, quænam fuerit Doctoris Angelici mens circa notionem *comprehensionis*.

tiva, et illam, quam in altera vita nos esse assecuturos confidimus, quæ in clara ipsius Dei visione posita est.

615. Ad 2m et 3m, *Dist.* Per assecutionem termini, *conc.*; per adæquatam cognitionem objecti, *neg.* Duplici enim sensu vox *comprehensionis* sumitur, videlicet pro cognitione adæquata cognoscibilitati objecti, ita ut tantum cognoscatur, quantum in se cognoscibile est; tum pro assecutione termini, ad quem tenditur; hoc autem posteriori sensu loquitur Apostolus in adductis locis, ut ipse contextus declarat; item etiam sancti Patres, dum affirmant, Deum non posse comprehendi in via, posse autem in patria. Hinc beati, qui ad illam pervenerunt, *comprehensores* vocantur (1).

616. Obj. secunda. S. Augustinus, *Epist. CXLVIII*, cap. IX, sic comprehensionem definit: *Totum comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt.* Porro ita Deum vident beati; Deus enim, utpote simplicissimus ac nullis constans partibus, omnique compositione carens, aut non videtur omnino, aut ita videtur, ut nihil videntem lateat. Ergo.

617. Resp. *Neg. min.* Nec enim fines Dei conspici possunt, qui dari nullo modo possunt, nec talis profecto est sensus S. Augustini loc. cit. ubi solum contendit Deum a nulla creata mente comprehendi posse, utpote infinitum, ac proinde talem præmisit comprehensionis notionem, ut quod sibi proposuerat ostenderet, neminem scilicet Deum comprehendere. Ad probat. *Dist.* Nullis constans partibus realibus et reali carens compositione, *conc.*; virtualibus partibus ac virtuali compositione, *neg.* Ex iis enim, quæ suo loco disseruimus (2), constat, admittendam in Deo esse virtualem distinctionem, tum inter divinam essentiam et attributa, sive absoluta sive relativa, tum inter attributa absoluta inter se comparata; idem dicatur de virtuali eorumdem attributorum graduum extensione. Quare beati ea tantum vident, quæ *formaliter*, ut aiunt, in Deo insunt, non autem ea omnia, quæ *eminenter*

(1) Cfr. Suarez, *De Deo*, lib. II, cap. 5, n. 1.

(2) Tract. *De Deo*, n. 281 et seqq.

solum aut *virtualiter* in Deo continentur, quod tamen requiritur, ut dici possit, Deum a beatis comprehendi. Ita quidem nonnulli theologi ex veterum placitis respondent.

618. S. Thomas vero cum aliis, qui eum sequuntur, respondet, Deum quidem a beatis totum videri, at non *totaliter*. Ideo scilicet in hac sententia Deus non comprehenditur a beatis, dum eum vident, quia ab ipsis *non ita perfecte videtur*, *sicut visibilis est*; *sicut, cum aliqua demonstrabilis propositio per aliquam probabilem rationem cognoscitur*, *non est aliquid ejus*, *quod non cognoscatur, non subjectum*, *nec prædicatum*, *nec compositio*, *sed tota non ita perfecte cognoscitur*, *sicut cognoscibilis est* (1). Utraque responsio probabilis est; utram quis amplectatur, incolumis est doctrina catholica. Imo fortasse non discrepant inter se nisi verbis; in eo enim ambæ conveniunt, quod nempe totum objectum infinitum videatur, sed modo finito, cum alter creaturæ competere nequeat (2).

619. Hic alias plures difficultates subjicere possem, in quibus potissimum ingenium suum exercuerunt scholastici. Verum ut plurimum in vocum ambiguitate, aut diversa comprehensionis notione consistunt. Cum agatur de quæstione, quæ jamdiu obsolevit, pluresque hodiernæ majoris momenti nos urgeant, eos, qui plura cupiunt, remittimus ad illos auctores (3).

(1) Loc. cit. ad 2m.

(2) Suarez, *De Deo*, lib. II, cap. 19, n. 14, quod dicitur a S. Thom. loc. cit. ad 3m, *Deum non videri* totaliter, *quia modus objecti non est modus cognoscentis*, ita exponit: *Id est, quia objectum est cognoscibile infinite et visio non est infinite cognoscitiva; unde, licet videns essentiam Dei videat ipsam esse infinite cognoscibilem, tamen simul videt a se non infinite videri, et ita suam visionem non habere modum adæquatum objecto, et ideo non comprehendere illud.* Quid autem sit objectum illud esse infinite cognoscibile, explicat D. Thomas in art. 8, *quod in eo potest videri, quidquid possibile vel cognoscibile est: quod fieri non potest per visionem finitam.*

(3) Vid. Petavius, Suarez, Vasquez, Witasse, loc. cit. nec non Simonnet, tract. *De Deo*, disp. 5, etc.

PROPOSITIO III.

Beati pro diversitate meritorum inæquali ratione Deum vident.

620. Hic fidei nostræ articulus a duobus œcumenicis Conciliis definitus est. Concilium enim Florentinum in *Decreto Unionis* statuit : *Sanctorum animas in cœlum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, pro meritorum diversitate, alium alio perfectius*; et Tridenditum, sess. VI, can. XXXII, eum anathemate percellit, *qui dixerit, hominem justificatum per bona opera non mereri gloriæ augmentum.*

621. Statuitur autem adversus Jovinianum sæculi IV hæreticum ejusque sectatores, qui, cum ex Stoicorum placitis peccata omnia paria esse autumarent, paria quoque merita esse dixerunt, proindeque et parem omnium fore retributionem. In eumdem errorem etsi ex diverso principio prolapsus est Lutherus. Eumdem hunc errorem jamdiu damnaverat S. Siricius Rom. Pontif. in Concilio Romano et S. Ambrosius in Concilio Mediolanensi.

622. Dum vero asserimus inæqualitatem beatificæ visionis pro diversitate meritorum, hæc inæqualitas non respicit beatitudinem essentialem, seu objective sumptam, aut etiam specificam, sed eam tantummodo, quæ accidentalis dicitur, seu majorem vel minorem intensitatis gradum. Exploratum ac certum quippe apud omnes est, visionem beatificam specificam et essentialem eamdem prorsus esse in omnibus beatis, cum unum idemque sit objectum, nempe Deus, et idem principium proximum visionis, scilicet lumen gloriæ in omnibus, prout in præsentiarum unum idemque cunctis fidelibus fidei lumen est.

623. Ita igitur propositionis sensu exposito, pronum est eam evincere. Scripturæ enim luculentissime doctrinam Catholicam tradunt; siquidem Christus, Joan. XIV, 2, dicit : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*; et Apostolus, I Cor. XV, 41 : *Alia,* inquit, *claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate; sic et resurrectio mortuorum.* Præclare Tertullianus in *Scorpiaco*, cap. VI, Gnos-

ticos perstringens, eos hisce verbis interrogat : *Quomodo multæ mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum? Quomodo et stella a stella distabit in gloria, nisi pro diversitate radiorum?* Sed apertius idem Apostolus in citata epist. cap. III, 8, scribit : *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem*; et II Cor. IX, 6 : *Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.*

624. Talis præterea semper fuit Ecclesiæ sensus, ut ex Patribus constat. Etenim S. Polycarpus (in actis passionis suæ) : *Merita mea*, dicebat, *doloris æstimatione pensabo; quanto graviora pertulero, tanto præmia majora percipiam* (1). S. Cyprinus : *Cum habitationes multas* (Christus) *apud Patrem suum dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrat* (2). S. Hieronymus duos integros libros Joviniano opposuit. S. Augustinus lib. *De sancta virginitate*, expendens Apostoli verba : *Stella enim a stella differt in claritate*, addit : *Hæc sunt merita diversa Sanctorum* (3).

625. Hæc eadem veritas ex ratione theologica seu principiis fidei nostræ adstruitur. Nam vita æterna proponitur ut merces et corona, quæ ex justitia redditur juxta illud Apostoli, II Timoth. IV, 8 : *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* Ergo pro inæqualitate meritorum inæqualis erit (4). Hac præterea diversa retributione sublata, acriora incitamenta desunt ad virtutem sectandam, ad adversa fortiter perferenda, ad magna et ardua suscipienda. Ita enim constituti sumus, ut, nisi stimuli nobis addantur, cito deficiamus, aut saltem in incœptis deferveamus.

DIFFICULTATES.

626. Obj. prima. Matth. XX, 10, Unus denarius et una mer-

(1) Vid. *Epistol. Ecclesiæ Smyrn.*, de S. Polycarpi martyrio, n. XI, post epist. S. Ignatii. edit. T. Smithi, Oxon. 1709.

(2) *De habitu virgin.* circa finem.

(3) Cap. 26. Cfr. plura alia Patrum testimonia, apud Petav. *De Deo*, lib. VII, cap. 10.

(4) Cfr. S. Thom. part. I, q. 12, a. 6.

ces cunctis pariter retribuitur operariis, licet alii plus, alii minus in vinea excolenda laboraverint; ergo eadem omnes gloria donabuntur.

627. Resp. *Dist. antec.* Una merces objective et specifice sumpta, *conc.*; una merces formaliter ac in eodem gradu, *neg.* Scilicet unus Deus erit omnium merces, qui ab omnibus possidebitur, at non eadem perfectionis et intensionis mensura. Ad parabolas autem rite intelligendas, earumdem scopus attendendus est. Porro scopus Christi in parabola operariorum est, ostendere futurum esse ut sint *primi novissimi et novissimi primi*; nempe Gentiles credentes in Christum præponendos esse Judæis, qui longe prius vocati fuerunt a Domino ad fidem. Cetera, quæ in parabola occurrunt, ejusdem emblemata sunt et ornamenta minime attendenda. Ac profecto hoc sensu eam Patres semper intellexerunt (1).

628. Obj. secunda. Si Sancti in cœlo Deum inæquali ratione vident, alter erit altero beatior; quod absurdum est. Etenim, si alter esset beatior altero, præ alio alius majori bono frueretur, quod pariter absurdum est, tum quia omnes fruuntur summo bono, summo autem non datur majus aut æquale, tum quia omnes beati Deum vident sicuti est, ac proinde omnes æquali ratione, cum Deus sit ipsa divina essentia simplex prorsus et indivisibilis. Ergo.

629. Resp. *Dist. min.* Est absurdum, si alter altero beatior esset, quia alius fruitur majori bono quam alius, *conc.*; si alter altero beatior esset, quia alius summo bono perfectius fruitur quam alius, *neg.* Omnes autem ejusmodi difficultates eodem vitio laborant, in eo nempe quod statuitur diversitatem beatitudinis petendam esse ab ejusdem objecto, cum tamen repetenda sit ex parte subjecti seu videntis. Beati enim eamdem Dei essentiam vident eodemque bono fruuntur, at diversa ratione pro diversa cujusque aptitudine (2) ac lumine gloriæ, quo Deus potest perfectius unius intellectui conjungi quam alterius. Sic plures eam-

(1) Cfr. Petav. loc. cit. cap. 11 et Maldon. hic. ac Cornel. a Lapide.

(2) Cfr. S. Thom. loc. cit.

dem depictam tabulam intuentur, omnes eamdem vident et totam contemplantur; at, qui melius pingendi artem callent, multo plura vident seu considerant quam alii minus periti, ex. gr. æquissimam omnium partium proportionem, umbras apte luminibus intermixtas, colorum dispositionem et harmoniam, defectus, si qui sunt, aliaque ejusmodi, quæ ceteros fugiunt, aut nonnisi imperfecte ab iis discernuntur (1).

630. Inst. Si inter beatos alii minus, alii perfecte Deum vident, qui minus perfecte vident, dici nequeunt vere beati, tum quia eorum appetitus non expletur, cum possint clariorem visionem appetere, tum quia possunt invidere majori aliorum felicitati. Ergo.

631. Resp. *Dist. antec.* Nisi essent beati divinæ voluntati plene conformes, *conc.*; secus, *neg.* Unusquisque enim, cum Deum pro sua aptitudine videat, qua pro meritis anteactæ vitæ donatur, hoc ipso expletum sentiet suum desiderium; hinc etiam nemo alterius majori felicitati invidere poterit, perinde ac nemo inter convivas alteri invidet, quod plus cibi potusve sumpserit, cum quilibet pro suo desiderio atque capacitate sumat. Præclare S. Augustinus dicit: *Ita Deus erit omnia in omnibus*, *ut*, *quoniam Deus charitas est, per charitatem fiat*, *ut*, *quod habent singuli*, *commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis*, *quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis* (2).

PROPOSITIO IV.

Animæ justorum, quibus nihil luendum superest, non expectata corporum resurrectione neque extremo judicii die, simul ac corpore discedunt, beatifica visione donantur.

632. Hæc propositio de fide est; definita enim fuit hæc veritas primum a Benedicto XII, Rom Pont. in Constit. *Benedictus Deus*, ac rursum a Conc. Florent. quod in *Decreto unionis*, recitatis prius Concilii Lugdunensis verbis : *Credimus...*

(1) S. Thom. ibidem.

(2) *Tract.* LXVII *in Joan.* n. 2.

illorum animas, qui post baptisma susceptum, nullam omnino maculam incurrunt, eas etiam animas, quæ post contractam peccati maculam vel in suis corporibus vel iisdem corporibus sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, alia hæc verba adjecit : *et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est* (1).

633. Ut difficilior hæc quæstio, quantum fieri potest, dilucida sit, nonnulla præmittenda nobis sunt.

634. *Primo.* Diversa ratione diversi hæretici hoc fidei dogma impugnarunt. Alii enim ideo differendam autumarunt visionem Dei beatificam usque ad futuram corporum resurrectionem, quod voluerunt animas interire cum corporibus, ac postea una cum corporibus extremo judicii die excitari ac revocari ad promeritam gloriam aut pœnam. Hic error quorumdam Arabum fuit peculiaris sæculo III, qui opera præsertim Origenis fuerat protritus (2), penitusve obsoleverat, nisi hac fere ætate nostra denuo a nonnullis Protestantibus, duce Priestley, vitam recepisset (3). Alii dilatam eamdem visionem contenderunt, eo quod censuerunt, animas, licet omnino purgatas, in beata aliqua requie degere usque ad futuram corporum resurrectionem, promeritam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, expectantes. Hunc errorem amplexi sunt Græcorum plerique post Photianum schisma (4), sibique usurparunt Lutherus et Calvinus (*sacrorum emendatores* !); sed et ejusmodi error in oblivionem fere deciderat, donec sæculo superiore renovatus est non sine ingenti quodam apparatu a Burneto, ejusque opera longe lateque inter Protestantes disseminatus (5).

(1) Apud Hard. loc. supra. cit. et in *Collect. Conc.* Labbei, tom. XIII, col. 1167.

(2) Cfr. Euseb. *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 37, ubi refert convocatum adversus illum errorem fuisse non exiguum Concilium, in quo Origenes tanto robore decertavit, ut, qui prius in errorem lapsi fuerant, sententiam mutarent.

(3) Cfr. Pierre de Joux, *Lettres sur l'Italie, sous le rapport de la religion*, tom. II, pag. 581, note.

(4) Cfr. Muratorius, *De Paradiso non expectata corporum resurrectione*, etc. cap. 18, pag. 194 et seqq. Veronæ 1738.

(5) Vid. Muratori, ibid. cap. 1.

635. *Secundo.* Neque debet hæc quæstio permisceri cum millenarismo. Etsi enim Millenarii seu Chiliastæ mille annorum regnum in hoc eodem terrarum orbe tribuant justis post resurrectionem cum Christo, attamen, si aliquem excipias, non propugnant differendam ipsis propterea esse ad id temporis, multo minus post resurrectionem, visionem Dei beatificam. Hi enim propugnant, tum post mortem tum post futuram resurrectionem justos visione beatifica donari, præsertim si sermo sit de recentioribus millenarismi propugnatoribus. Animadvertendum tamen, sermonem hic nobis non esse, quod per se satis patet, de millenarismo, qualem antiqui Gnostici commenti sunt, qui omnem vivendi turpitudinem sibi pollicebantur in illo millenario regno. Hæc enim doctrina aperte hæretica est.

636. *Tertio.* Sedulo præterea distingui debet ab hæreticorum errore quæstio illa, quæ agitari cœpit sub postremis Joannis XXII annis inter quosdam Minoritas et Dominicanos. Minoritæ enim ultro fatebantur, animas justorum ante corporum resurrectionem et in cœlis recipi et Christi in forma servi aspectu frui, sed negabant, quum quæstio satis nondum discussa fuisset, ante resurrectionem eas videre ipsam essentiam Dei seu Christum in forma Dei. Contra vero Dominicanæ familiæ alumni ejusmodi animas ipsam Dei essentiam intueri contendebant. Joan. XXII, Rom. Pontif. examini hanc controversiam subjecit, discutiendamque proposuit præstantioribus illius temporis theologis, nec ipse dedignatus est, quæ pro utraque parte stare videbantur, argumenta et auctoritates congerere; quare malevolorum invidiam subiit, quasi veritati refragaretur (1).

637. *Quarto.* Ad obscuriora quorumdam Patrum dicta intelligenda, animadvertere demum juverit, permiscendam non esse quæstionem de visione beatifica ante corporum resurrectionem cum beatorum sede, circa quam præcipue versantur nonnullæ

(1) Hæc sedulo præ oculis habenda sunt, ne inter se controversiæ simul permisceantur, quæ, quamvis toto cœlo differant, passim tamen simul confunduntur. Documenta, quæ huc referuntur, inferius dabimus.

Patrum locutiones; alii enim eam vocarun *paradisum*, alii *Abrahæ sinum*, *receptacula*, etc. (1).

638. Ex his deprehendimus, alia esse argumenta, quibus tum Priestley tum Burneti errores impugnari debent, alia quibus illorum Minoritarum sententia evertitur, quæ post datas ab Ecclesia definitiones prorsus obsolevit. Ad expositos enim hæreticorum errores proterendos, ea omnia Scripturarum ac Patrum testimonia sufficiunt, in quibus promiscue mentio fit tum de Christi tum de Dei assecutione post hujus mortalis vitæ cursum. Adversus autem Minoritarum opinionem illæ præterea requiruntur auctoritates, quæ directe ostendant, justorum animas, non solum ad Christi, sed ad Dei ipsius consortium ac visionem ante corporum resurrectionem admitti.

639. Quibus ita dispositis, iter jam nostrum insistimus ad propugnandam enunciatam Catholicam veritatem. Ac primo quidem eam evincunt, quæ scribit Apostolus, II Cor. V, 6: *Cum sumus in corpore, peregrinamur a Domino* (per fidem enim ambulamus, et non per speciem); *audemus autem, et bonam voluntatem habemus, magis peregrinari a corpore et præsentes esse ad Dominum.* Quæ prorsus decretoria sunt. Ex Apostolo enim, ne peregrinemur a Domino, et ut præsentes ad eum simus, id est, ut non amplius per fidem, sed per speciem seu facie ad faciem, ut alibi loquitur, ipsum videamus, debemus

(1) Ut enim observat Muratorius, op. cit. cap. 12, non levis inter aliquot ex antiquis Patribus dissensio occurrit, ubi agitur de statuendo *loco*, in quem justorum animæ absedentes a corpore deferantur. Alii *cœlum*, alii *sinum Abrahæ*, isti *locum quietis*, illi *paradisum* censent sive appellant. *Paradisus* ipse apud aliquos aut ipsum cœlorum regnum significat, aut saltem in cœlorum regione situs creditur; apud alios in ignota hujus terræ plaga. Sunt et paucissimi, qui sub terra, sive in inferis, non quidem pœnalibus, ejusmodi animarum sedes collocant. Attamen vel ipsi, qui a cœlesti patria illorum animas interim arcere videntur, eorum beatitatem inchoatam, immo prægrandem omnes fere fatentur; ipsamque tum solum consummandam complendamque arbitrantur, quum Christus judex cunctos tandem e tumulis excitabit et judicabit. Quod dictum est de loco, idipsum dicatur de *gradu* beatitudinis, de quo inter se discrepant, non autem de beatitudine ipsa. Quare hæc distingui debent.

peregrinari a corpore; imo, ut citius tantum consequamur bonum, *bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore.* Ergo divisi a corpore statim ad divinam præsentiam ac fruitionem admittimur; alioquin talis voluntas non bona, sed vacua esset ac fatua, si usque ad finem mundi expectanda nobis felicitas tanta esset. Magis magisque illud confirmatur ex ejusdem Apostoli verbis, quæ immediate præcedunt: *Scimus,* inquit, *si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis.* Ad hanc igitur domum non manufactam pervenire tantum nobis licebit, *cum terrestris domus nostra dissolvetur,* hoc est, cum mors a corpore nos separabit. Hisce principiis inhærens idem S. Apostolus, ad Philipp. I, 23, scribebat: *Coarctor autem a duobus: desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius; permanere autem in carne necessarium propter vos.* Certum igitur erat Apostolo statim se esse ad Christum perventurum post corporis sui dissolutionem. Ex his simul collatis præterea discimus, ex mente Apostoli idem esse, Deum intueri ut in se est, et non amplius per fidem sed per speciem, ac esse cum Christo vel cum Domino, ideoque his testimoniis Apostoli non minus errores hæreticorum convelli quam illorum Catholicorum doctrinam, qui tempore Joannis XXII distinguebant inter visionem Dei beatificam et consortium Christi.

640. Nec alia unquam fuit sacræ antiquitatis doctrina. Nos pauca delibabimus Patrum Græcorum et Latinorum testimonia ad id adstruendum. Ex Græcis porro eminet S. Gregorius Nazianzenus, qui, *Orat. X, in laudem Cæsarii fratris,* eum exoptat *in cœlum penetrare... ac magno regi assistere et emicante inde lumine compleri* (1); et apertius etiam, *Orat. XI, in S. Gorgoniam sororem suam,* quam assecutam ait *contemplationem*

(1) N. 18. Σὺ δὲ ἡμῖν οὐρανοὺς ἐμβατεύοις ... βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ περιστάμενος, καὶ τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς πληρούμενος. Ubi obiter observandum est, hic a Gregorio Nazianzeno *cœlum*, in quod fuisse receptam confidit animam fratris sui, vocari ibidem *sinum Abrahæ*, in quo conquiescat, et spectet choream Angelorum ac beatorum virorum gloriam. Hæc sunt ejus verba: Καὶ ἐν κόλποις Ἀβραάμ, οἵτινες δή οὗτοί εἰσιν, ἀναπαύσαιο, καὶ ἀγγέλων ἐποπτεύοις χορείαν, καὶ μακαρίων ἀνδρῶν δόξας τε καὶ λαμπρότητας.

gloriæ, tum ceteræ, *tum supremæ Trinitatis puriorem* (1); sic, *Orat. XVIII, in S. Cyprianum*, affirmat hunc martyrem et in cœlo esse, et *Sanctæ Trinitati assistere* (2). Item S. Gregorius Nyssenus, de Pulcheria Theodosii imperatoris filiola loquens: *Hinc est avulsa planta*, ait, *verum in paradiso consita est. A regno in regnum translata est*,.. *quam ille pulcher oculus est, qui Deum aspicit* (3)? Sic S. Joan. Chrysostomus, *Orat. in S. Philogonium*, beatum illum sanctum prædicat, quod hinc abiens, et civitatem suam relinquens, in alteram, quæ est Dei, civitatem ascendit, et hanc Ecclesiam deserens, in illam conscriptus est, quæ est primogenitorum descriptorum in cœlis, ac festis istis relictis, ad celebrem Angelorum conventum translatus est; *illic autem*, inquit, *qui adsunt*, *perpetuo vident* (regem Deum), *quatenus illum videre licet*, *non solum præsentem, verum etiam suæ gloriæ splendore condecorantem universum cœtum* (4). Quare Græci in *Menologio* Sanctos vita functos *adstare Trinitati* in cœlo dicunt, ut de S. Basilio legitur: *Basili sapiens*, *qui assistis Trinitati* (5)! Ex Latinis satis sit commemorare S. Cyprianum, qui in *Cohortatione ad martyrium*: *Quæ erit gloria*, ait, *et quanta lætitia admitti, ut Deum videas*, *honorari, ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ gaudium capias*, etc. (6)? Integer porro S. Martyris liber, quem *De mortalitate* inscripsit, de hoc argumento est.

641. Sed quia permolesta res est, Patres singillatim singulos appellare, juverit communem ipsorum doctrinam ad quædam præcipua capita revocare, ex quibus melius constans ac perpetua antiquitatis doctrina colligitur.

(1) N. 27. Τάξις οὐρανία, δόξης θεωρία, τῆστε ἄλλης καὶ τῆς ἀνωτάτω τριάδος ἔλλαμψις καθαρωτέρα τε καὶ τελεωτέρα. Tom. II, p. 949-950, edit. Paris. 1615.

(2) N. 30 . . . Καὶ τὴν τῆς ἁγίας τριάδος ἔλλαμψιν, ἧς σὺ νῦν παραστάτης, κ. τ. λ. Pag. 286 edit. Billii.

(3) Ἔνθεν τὸ φυτὸν ἀνεσπάθη, ἀλλά τῷ παραδείσῳ ἐνεφυτεύθη· ἐκ βασιλείας εἰς βασιλείαν μετέστη.... ὡς καλὸς ἐκεῖνος ὁ ὀφθαλμὸς ὁ τὸν Θεὸν βλέπων.

(4) Ἐκεῖ δὲ διηνεκῶς οἱ παρόντες ὁρῶσιν (τὸν βασιλέα Θεόν) ὡς αὐτοῖς ἰδεῖν δυνατόν· καὶ παρόντα, καὶ τῇ τῆς ἰδίας δόξης λαμπρότητι κοσμοῦντα τοὺς συνιόντας ἅπαντας. Pag. 494 tom. I opp. edit. Montf.

(5) Βασίλει σοφὲ, παρεστὼς τῇ τριάδι. Vid. *Menol. Græcorum*.

(6) Quæ est epistola LVI, *Ad Thiaritanos*, edit. Maur. pag. 94.

642. Atque in primis recensendi sunt illi Patres antiquissimi, qui, persecutionibus furentibus, consueverunt hac spe, obtinendæ statim beatitudinis, credentium fidem confirmare. Ita Tertullianus, licet chiliasta, et S. Cyprianus (1).

643. 2° Illi omnes, qui Sanctorum animas deposita corporum mortalitate illico æterna vita, regno cœlorum, Dei ac Christi consortio frui dicunt, cujusmodi innumeri prope sunt, tum inter Græcos, tum inter Latinos, ac inter ceteros uterque Gregorius, Nazianzenus et Nyssenus, Joan. Chrysostomus superius commemorati, Basilius (2), nec non Cyprianus, Ambrosius, Petrus Chrysologus apud Petavium (3).

644. 3° Ii omnes, qui affirmant, discrimen inter utrorumque Sanctorum statum, eorum nempe qui aut ante aut post Christum obierunt, in eo consistere, quod illi ad infernos carceres mitterentur, donec eos illinc Redemptor eduxisset, isti autem post ejus adventum non amplius illuc detrudantur, sed evehantur in cœlum et ad Christi convictum et consortium. Ita S. Joan. Chrysostomus, *Hom. de SS. Bernice, Prosdoce et Domnina*, ubi de mortis metu, qui in antiqua lege summus fuit viris etiam sanctissimis, in nova minimus ne in puellis ac parvulis quidem extitit, disserit, illud quod *merito accidisse* dicit: *Nam antea mors ad inferos deducebat, nunc autem ad Christum perducit* (4). Sic etiam S. Cyrillus Alex., Auctor sermonis *De consolatione mortuorum*, apud eumdem (5).

645. 4° Denique, ceteris omissis, ii omnes, qui perhibent Christum ad inferos descendisse, ut captivos inde Patres secum eveheret in cœlum. *In inferna loca descendit*, inquit S. Gregor. Nazianz. (*Orat. XXXV*), *sed inde animas evehit* (6). Ita pariter S. Athanasius, Cyrillus Hierosolym., S. Augustinus, et ante

(1) Tertull. *Scorpiace*, cfr. p. 492, edit. Rigaltii, not. (i). Cyprianus passim tum loc. cit. tum *Epist.* XV, LII, LVI, etc. Cfr. not. Rigaltii.

(2) Cfr. Petav. *De Deo*, lib. VII, cap. 13.

(3) Ibid.

(4) N. 3. Τὸ μὲν γὰρ πρότερον ὁ θάνατος εἰς τὸν ᾅδην κατῆγεν· νυνὶ δὲ ὁ θάνατος πρὸς τὸν Χριστὸν παραπέμπει.

(5) Ibid.

(6) N. 93, edit. Billii. Εἰς ᾅδου κάτεισιν, ἀλλ᾽ ἀναγει ψυχὰς, ἀλλ᾽ εἰς οὐρανοὺς ἄνεισιν.

hos, ipse S. Irenæus, etsi millenarismo aliquantulum indulserit, S. Ignatius, Clemens Alex., Origines, aliique passim (1).

646. Ex quibus præterea eruimus, sanctos Patres promiscue loqui, tum de Dei, tum de Christi præsentia ac fruitione, ideoque integrum catholicum dogma prorsus adstruere.

DIFFICULTATES.

647. Obj. primo cum Calvino (2) : 1º Scriptura tam bonorum præmium quam malorum pœnam semper ad extremum judicii diem refert. Matth. enim XXV ita describitur universale judicium ac si tunc primum tum justis tum improbis detur promerita retributio; nam tunc electi segregabuntur a reprobis; ergo ad eam diem permixti erant. Regnum præterea electis *paratum* dicitur a constitutione mundi; ergo ipsum non erant adepti. Tertio, sententia sic pronunciabitur : *Venite* BENEDICTI, *discedite* MALEDICTI; ac demum concluditur : *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*, ut ostendatur eos tunc primum *ire*, non autem *redire*; quibus nihil apertius esse potest. 2º Sed magis hæc confirmantur, tum ex parabola zizaniorum, Matth. XIII, 24, quæ crescere permittuntur, donec in consummatione sæculi ab Angelis separentur, tum ex parabola sagenæ missæ in mare et congregantis omnia piscium genera, ibid. 47, insuper ex Christi promissione Apostolis facta, Joan. XIV, 2 : *Vado parare vobis locum... iterum venio et accipiam vos ad meipsum, ut, ubi ego sum, et vos sitis.* Hinc denarius diurnus, in quo significatur æterna retributio, non datur nisi ad vesperam, id est, ad mundi finem. Ergo.

648. Resp. *Dist. antec.* Scriptura, tum bonorum præmium tum malorum pœnam seu retributionem adæquatam et completam perhibet reddendam toti homini, id est, animæ et corpori, *conc.*; inadæquatam et incompletam, quæ soli animæ datur, *neg.* Hac enim ratione exponi debent omnes adducti textus de judicio universali, in quibus minime sermo est de solis *animabus*,

(1) Cfr. Murat. op. cit. cap. 10.

(2) *Institut.* lib. III, cap. 25, num.

sed de *hominibus*, qui non sola anima, sed et corpore præterea constant. Homines enim reipsa tunc primum judicis vocem audient; tunc primum sententiam accipient; tunc primum alii ab aliis separabuntur, tunc demum primum *ibunt*, non *redibunt*, alii in vitam æternam, alii in supplicium æternum, Christus electos recipiet ad se, eisque tribuet denarium diurnum. Hæc autem expositio necessario admittenda est, ut simul componantur ejusdem Scripturæ testimonia, in quibus æterna retributio statim a corporis morte promittitur, et copia videndi Deum et Christo fruendi; alioquin secum constare nequeunt. Cum igitur facilis via pateat ad conciliationem ejusmodi instituendam adversantium sibi auctoritatum, ubi vero ea deseratur, omnis alia ad eam prorsus intercludatur, pronum est inferre, hanc solam admitti posse, accedente præsertim totius Ecclesiæ ac traditionis sensu, ut ex probationibus luculenter patet.

649. Inst. 1° Judicium uniuscujusque particulare statim post obitum tunc deberet institui. Jam vero ejusmodi particularis judicii, cui subjiciantur animæ simul ac corpore discedunt, nullum extat in Scripturis vestigium; imo quoties agitur de præmio aut pœna, utrumque ad universale judicium refertur. Hinc Apostolus, Hebr. XI, 13, loquens de Sanctis Veteris Testamenti, ait : *Juxta fidem defuncti sunt omnes isti*, *non acceptis repromissionibus*, *sed a longe eas aspicientes;* deinde subdit v. 16 : *Nunc autem meliorem* (patriam) *appetunt*, *id est*, *cœlestem;* demum concludit v. 40 : *Deo pro nobis melius aliquid providente*, *ut non sine nobis consummarentur.* Omnium igitur sors pendet anceps, donec electorum numerus fuerit expletus, quod nonnisi in mundi exitu locum habere poterit. 2° His principiis propterea semper insistens B. Apostolus, II Timoth. IV, 8, de reposita sibi corona justitiæ dicit : *Quam reddet mihi in illa die justus judex.* Et 3° S. Joannes, I Epist. III, 2 : *Scimus*, ait, *quoniam*, *cum apparuerit* (Christus scilicet in fine mundi), *similes ei erimus*, *quoniam videbimus eum sicuti est.* Ergo.

650. Resp. *Neg. min.* Apposite S. Augustinus, *De anima*, lib. II, cap. IV, n. 8 : *Quis adversus Evangelium*, inquit, *tanta obstinatione mentis obsurduit*, *ut in illo paupere*, *qui post*

mortem ablatus est in sinum Abrahæ, et in illo divite, cujus in inferno cruciatus exponitur, ista non audiat, vel audita non credat, scilicet *judicari animas*, ut ibidem ait, *cum de corporibus exierint, antequam veniant ad illud judicium, quo eas oportet, jam redditis corporibus, judicari* (1)? Et sane, Eccles. XI, 28, de hoc particulari judicio perspicue dicitur : *Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias ejus*; et Apoc. VII, 9, Joannes testatur, se vidisse turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus et tribubus et linguis stantes *ante thronum Dei et in conspectu agni, amicti stolis albis et palmæ in manibus eorum*; quæ certe gloria nisi post meritorum discussionem esse non potuit.

651. Sed, ut accedamus ad explanationem verborum Apostoli ex cit. Epist ad Hebr. *Juxta fidem omnes isti* (id est Patriarchæ) *defuncti sunt*, *non acceptis repromissionibus*, *Dist.* Terrenis *conc.*; cœlestibus, *Subd.* ante Christi in cœlum ascensionem, *conc.*; post Christi ascensionem, *neg.* Tunc enim ex eodem Apostolo, Ephes. IV, 8, 9, cum Christus descendisset primum in inferiores partes terræ *ascendens in altum captivam duxit captivitatem.*

652. Sic in subsequentibus verbis *Nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem* non tempus dilationis exprimitur, sed vis illationis, ut Apostoli sensus exposcit, ait enim : *Confitentes, quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant, se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi. Nunc* (id est, *igitur, ergo* etc.) *autem meliorem appetunt, id est, cœlestem*; ac si diceret : Qui autem peregrinos se dicunt, hoc dicentes significant, se patriam desiderare. Quam ergo patriam desiderabant patres nostri? Sane, si Chaldæam desiderassent, tempus illis non deerat illuc revertendi; vita enim erat longa, via brevis. Fatendum est *igitur* eos meliorem desiderasse patriam, nempe cœlestem (2).

(1) Exinde patet, Calvinum nobis illudere, dum se tanti facere auctoritatem S. Augustini sæpius inculcat; ubi enim aperte adversus suas hæreses pugnantem videt, eum parvi pendit omnino, ut alias animadvertimus.

(2) Cfr. Bernardinus a Piconio, *Triplex expos.* in hunc locum.

653. Postrema autem verba : *Deo pro nobis melius aliquid providente*, *ut non sine nobis consummarentur*, hunc sensum præ se ferunt ex mente Apostoli : Hinc illis præcipuis amicis suis et omnium fidelium patribus paravit Deus Jerusalem cœlestem, in qua una cum Deo regnant. Hanc autem sibi promissam beatitudinem tunc temporis, seu toto Veteris Testamenti tempore, illi non receperunt, Deo per singularem in nos bonitatem providente, ut usque ad tempora nostra, nimirum usque ad ascensionem Christi, nemini Sanctorum illuc pateret aditus, ut non ante Novi Testamenti tempus, quod nostrum est, consummatam consequerentur beatitudinem; animæ quidem, quam consecuti sunt per visionem Dei, qua fruuntur ab ascensione Christi; corporis vero, qua fruentur nobiscum in communi omnium resurrectione. Itaque neutram *sine nobis*, id est, ante tempora nostra recipiunt beatitudinem.

654. Ad 2^{m}, *Dist.* Toti personæ (*mihi*), *conc.*; animæ, *neg.* Responsio patet ex dictis.

655. Ad 3^{m}, *Dist.* Id est, etiam quoad corpus glorificatum, *conc.*; quoad solam animam, *neg.* Si tamen ad Christum ea verba referuntur, et non rectius ad ipsam divinam essentiam, ac proinde ad visionem beatificam, ut non obscure postulat ipse contextus.

656. Obj. secunda. Sancti Hilarius, Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus et Bernardus aperte docent beatitudinis consecutionem usque ad futuram corporum resurrectionem esse differendam. Etenim S. Hilarius passim docet : *Animas in custodia detineri, donec veniat tempus, quo judex meritorum faciat examen* (1); *Sitire Dei aspectum* (2); ea esse adstrictas necessitate, ut consepultis corporibus ad inferos descendant (3). Ita S. Ambrosius, qui hæc habet : *Solvitur corpore anima, et post finem vitæ hujus adhuc tamen futuri judicii ambiguo suspenditur. Ita finis nullus, ubi finis putatur* (4).

(1) *In Psal.* CXX, n. 16 et alibi.
(2) *In Psal.* LXII, n. 3.
(3) *In Psal.* CXXXVIII, n. 22 et alibi.
(4) *De Caïn et Abel*, lib. II, cap. 2, n. 9.

S. Joannis Chrysostomi verba tam aperta sunt, ut aliter accipi nullo modo queant : *Quoniam*, inquit, *si maneat anima*, *et millies sit immortalis*, *sicut est revera*, *absque carne non accipiet bona illa ineffabilia sicut neque punietur... si enim non resurgit corpus*, *incoronata manet anima extra illam beatitudinem*, *quæ est in cœlis* (1). S. Augustinus passim memorat *receptacula*, in quibus animæ detinentur usque ad resurrectionem (2); et, *Retract.* lib. I, cap. XIV, n. 2, hæsitantem se exhibet, dicens : *Angeli quidem sancti*, *quod ibi* (in cœlo) *sint*, *nulla quæstio est. Sed de sanctis hominibus jam defunctis*, *utrum ipsi saltem dicendi sint jam in illa possessione consistere*, *merito quæritur.* Demum S. Bernardus, tum in *Serm. I*, *III* et *IV*, *De sanctis*, tum alibi docet, animas *in expectatione quietis sub altari et in atriis esse*, ibique expectare corporum resurrectionem, donec exultent *visione et contemplatione Dei.* Ergo.

657. *Dist. antec.* Docent Patres differendam esse beatitudinem *accidentalem*, *adæquatam* et *completam*, quæ non solum in animæ, sed et in corporis glorificatione consistit, *conc.*; *essentialem*, *inadæquatam* et *incompletam* quoad animam, vel *neg.* vel *subdist.* In sententia nonnullorum, qui arbitrabantur animam solutam, desiderio teneri proprii corporis, adeoque incompletam esse sub hoc respectu illius beatitudinem, *conc.*; alio sensu, *neg.*

658. Quæ quidem ut probe intelligantur, animadvertendum est : 1° Patres citatos nobiscum re consentire, dissentire autem in loquendi ratione; 2° ipsos differre Sanctis beatitudinem completam, quod et nos profitemur; 3° eos diversa *loca*, *mansiones*, *receptacula*, *sinum Abrahæ*, *paradisum*, *regnum Christi*, *regnum Dei*, diversos *cælos* commemorasse, ad ostendendam dif-

(1) *Hom.* XXXIX, *in* I *ad Cor.* XI, 3,

(2) *Enchir.* cap. 109; *De civ. Dei*, lib. XII, cap. 9, n. 2; *De Genesi ad lit.* lib. XII; cap. 35, etsi ibi vox *receptaculum* non occurrat, dicit tamen animas non resumptis corporibus *non sic videre posse incommutabilem substantiam*, *ut sancti Angeli vident. Confess.* lib. IX, cap. 3, admissum dicit amicum suum Nebridium nuper defunctum *in sinum Abrahæ.*

ferentiam inter statum futurum post resurrectionem stabilem ac completum et statum præsentem incompletum atque, ut ita dicam, precarium; tum etiam ad ostendendam diversitatem in gradibus beatitudinis pro diversitate meritorum. His præmissis:

659. S. Hilarius in primo textu, qui nobis opponitur, loquitur de gloria consummata et perfecta; alioquin, si vim verborum urgere velimus, consequeretur, nec impios addictos esse pœnis, quod est contra apertam illius doctrinam; nam, *Tract. in Psal. II*, testatur impiorum animas statim ad infernum puniendas descendere: *Testes nobis*, ait, *evangelicus dives et pauper quorum unum Angeli in sedibus beatorum et in Abrahæ sinu locaverunt, alium* STATIM *pœnæ regio suscepit... Nihil illic dilationis aut moræ est* (1). Passim præterea S. Hilarius martyrum animas *ad refrigerium æternæ beatitudinis post mortis istius tempus* admittit, ut in *Comm. in Psal. LXV*, n. 22. In secundo textu qui objicitur, ideo dicit Hilarius animas sitire regnum Dei, quia ex ipsius mente duo hæc regna Christi et Dei inter se differunt in eo, quod in regno Christi visio non sit adeo completa, prout erit in regno Dei, in quo post resurrectionem completa omnino erit, ut ibidem ipsemet declarat (2). In tertio denique testimonio S. Pater peculiarem suam proponit opinionem, animas ad exemplum animæ Christi, antequam admittantur in cœlum, debere prius ad inferos descendere, nec tempus determinat, quo animæ apud inferos manere debeant (3). Ceterum S. Hilarius scribens in Psal. XLI, n. 9, sic argumentatur: *Si Christus Dei requies est; ergo qui in Christo erunt, erunt in Dei requie.*

660. S. Ambrosius, lib. *De Caïn et Abel*, nil aliud sibi voluit, quam animas incertas adhuc esse de futuræ resurrectionis tempore. Alioquin, si nimis urgerentur ejus verba, sequere-

(1) Num. 48. Ex quibus rursum patet, idem esse ex mente S. Hilarii *sinum Abrahæ* et *sedes beatorum.*

(2) Cfr. Murat. op. cit. cap. 12, ubi plura testimonia congerit, quæ satis superque ostendunt, mentem hujus Patris cum catholica doctrina plane consentire.

(3) Cfr. Murat. ibid. cap. 11, pag. 99, ubi observat hanc fuisse opinionem etiam S. Irenæi et Tertulliani, quæ tamen peculiaris illorum fuit, nec alios habuit adstipulatores.

tur juxta ipsum, animas adhuc manere incertas de sua propria sorte, quod esset contra ipsius principia. Etenim ipse, *Epist. XV*, n. 4, de S. Acholio, Thessalonicensium Episcopo, scribit : *Est igitur jam superiorum incola, possessor civitatis æternæ illius Hierusalem, quæ in cælo est. Videt illic urbis ejus mensuram immensam... lumen sine sole perpetuum; et hæc omnia jam dudum quidem sibi comperta, sed* NUNC *facie ad faciem manifestata*, etc. His similia plura occurrunt in S. Ambrosii scriptis (1).

661. Quod vero spectat ad diversas mansiones, quas distinguit in lib. *De bono mortis*, quem *nondum veteranus sacerdos* scripsit (2), eas collocat in cœlo; scribit enim, cap. X : *Hæ sunt habitationes, de quibus dicit Dominus* (Joan. XIV, 1) *multas mansiones esse apud Patrem suum, quas suis pergens ad Patrem suum discipulis præpararet* (3). Quare ratio nulla est, cur his Burnetus prave adeo abutatur.

662. S. Joan. Chrysostomus in objectis verbis vult ostendere necessitatem resurrectionis corporis, non autem differri animæ

(1) Cfr. Murat. ibid. cap. 14, pag. 135 et seqq. qui plura exhibet.

(2) Cfr. Admonitio editorum Maurin. in lib. *De bono mortis*, et in nota ad cap. 11 hujus libri, ubi ipsi conciliant, quæ contraria scribere visus est S. Doctor, nempe libro II° *De Caïn et Abel*, cap. 2, n. 9, a nobis adducta, et quæ hic affirmat, *ut factorum suorum incertum supremo judicio non vereantur* (animæ solutæ) *eventum*; verba igitur ex libro II° *De Caïn et Abel* eo sensu exponunt, ut nimirum anima non de sua felicitate, quam cognitam et exploratam esse Patrum communis est opinio, dicatur ambigere, sed de resurrectionis ac judicii die, immo et de fratrum salute, quorum, Ambrosio teste, eam miseret. Nam, si de salute propria vir sanctus animam incertam putasset, quomodo in eodem libro, cap. 9, n. 31, de justis mortuis dixisset : *Et merito pro viventibus habentur; quia, etsi corporis gustaverint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, et illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur æterna?* Similia et alibi habet.

(3) Num. 45, ubi pariter notandum est, S. Antistitem ea, quæ scribit in hoc libro de diversis habitaculis, desumpsisse ex apocrypho libro IV° Esdræ, ut ipsemet testatur, dicens: *Siquidem et in Esdræ libris legimus . . . et* habitacula *reddent animas, quæ his emendatæ sunt, et revelabitur Altissimus super sedem judicii.* Hæc porro leguntur lib. IV Esdræ, cap. 7, 32 et seqq.

beatitudinem. Nempe ex eo quod, ut ipse argumentatur, corpus fuerit animæ comes in passione, concludit : vel utrumque coronabitur vel neutrum. Etenim dogma catholicum ipse luculentissime tradit, *Hom. X, in II ad Cor.* dicens : *Ne timeas. Confide, cum concideris. Neque enim ille dumtaxat te a corruptione vindicat, ac gravi sarcina levat, sed etiam ad Dominum* CONFESTIM *transmittit* (1). Alia ejusdem testimonia non minus perspicua dedimus in probationibus (2).

663. S. Augustinus cit. loc. ostendit, se dubitare de loco, non autem de gloria ipsa ante extremum judicii diem, quod jamdiu animadverterat Lud. Vives in suis notis ad opera S. Augustini. Sane *Epist. CLXXXVII*, n. 7, diserte scribit S. Doctor: *Ubicumque sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est, qui ubique est*; et *Confess.* lib. IX, cap. III, de Nebridio amico suo nuper defuncto dicit : *Quidquid illud sit, quod illo significatur sinu* (Abrahæ), *ibi Nebridius meus vivit... Nam quis alius tali animæ locus? Ibi vivit, unde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Jam non ponit aurem ad os meum, sed spiritale os ad fontem tuum, et bibit quantum potest sapientiam pro aviditate sua sine fine felix. Nec sic eum arbitror inebriari ex ea, ut obliviscatur mei, cum tu, Domine, quem potat ille, nostri sis memor.* Quid vero est ex mente Augustini *inebriari? Est facie ad faciem Deum videre,* ut ipse declarat in *Enarr. in Psal. XXXV,* n. 14, exponens vocem *inebriabuntur*. Ejusdem præterea mens patet ex iis, quæ disputat passim adversus Pelagianos, inducentes distinctionem inter vitam æternam et regnum cœlorum (3).

(1) Num. 2 : Μὴ φοβηθῆς· θάῤῥει κατακοπτόμενος. οὐ γὰρ μόνον φθορᾶς σε ἀπαλλάττει καὶ βάρους, ἀλλὰ καὶ τῷ κυρίῳ παραπέμπει ταχέως.

(2) Cfr. Murat. op. cit. cap. 15, ubi luculentissime mentem S. Doctoris explanat, omnesque difficultates disjicit, quas ex illius scriptis Burnetus opponit.

(3) Observandum præterea est S. Augustinum olim millenariorum opinioni adhæsisse, ut ipsemet fatetur, *De civ. Dei*, lib. XX, cap. 7, dicens : *Quæ opinio esset utcumque tolerabilis, si aliquæ deliciæ spiritales in illo Sabbato adfuturæ Sanctis per Domini præsentiam crederentur. Nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando.* Vid. Joan. Cadonici in *Vindiciis au-*

664. Demum S. Bernardus in præfatis sermonibus intelligi potest de gloria consummata et adæquata, quam Sancti resumptis corporibus olim obtinebunt, minime vero de gloria essentiali, quæ in Dei visione consistit, quæ tamen juxta peculiarem ipsius opinionem minus perfecta censenda est ob corporis desiderium, quo animæ solutæ quodammodo urgentur. Sic enim, *Serm. LXXXVII*, de contemplatione Dei disputans, tres modos distinguit pro diverso statu corporum in Sanctis : *Et primo quidem*, inquit, *vocatur cibus*, *secundo potus*, *tertio ebrietas... Prius comedunt, dum in carne adhuc corruptibili degunt. Postmodum vero corpore exuti et in cœlum translati jam bibere dicuntur eadem, quæ prius comederant, quia jam per speciem contemplantur sine labore*, *quæ prius per fidem crediderunt*, *dum in corpore positi peregrinarentur a Domino... In hoc ergo statu positi, Sancti bibere quidem possunt*, *sed inebriari non possunt*, *quoniam a perfectissima contemplatione divinitatis quodammodo retardantur, dum adhuc resurrectionem sui corporis in fine sæculi præstolantur.* Quod si alicubi duriuscula quædam scripsit, quæ cum communi doctrina vix componi queunt (1), alibi ea

gustinianæ ab imputatione regni millenarii doctrinæ, edit. anno 1747, tum in tribus *Dialogis*, anno 1753, ac demum *De Augustini sententia de beatitate sanctorum ante Christi Domini descensum ad inferos*, 1763. Ubi Cadonici animadvertit, juxta S. Augustinum justos per mille annos fruituros cum Christo spiritalibus deliciis in terris, ita tamen, ut beatifica visione nunquam illi caruerint vel cariturі sint. In hac bibliotheca Collegii Romani asservatur epistola Muratorii ad eumdem Cadonici data, in qua ejus opus summopere commendat ac felicitatem in mente S. Augustini exponenda. Cfr. tamen quæ adversus Cadonici scripsit P. Mamachius Ord. Præd. in op. *De animabus justorum in sinu Abrahæ, ante Christi mortem*, duobus vol. 4°, Romæ 1766.

(1) Singularia certe videntur, quæ scripsit, *Serm.* III, *De Sanctis*, n. 1, ubi ait : *Advertistis ... tres esse sanctarum status animarum : primum videlicet in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in corpore jam glorificato*; *pimum in militia*, *secundum in requie, tertium in beatitudine consummata*; *primum denique in tabernaculis*, *secundum in atriis*, *tertio in domo Dei*, etc. et *Serm.* IV, n. 1 : *Interim sub Christi humanitate feliciter Sancti quiescunt... donec veniat tempus, quando jam non sub altari collocentur*, *sed exaltentur*

retractavit. Nam in *Serm. XLII*, *De diversis*, n. 5. luculentissime doctrinam Ecclesiæ Catholicæ declarat, dicens : *Qui in cœlo sunt, gaudio gaudent ad visionem Dei, Christi fratres in natura, cohæredes in gloria, similes in æternitate jucunda*. Similia habet alibi passim (1).

665. Obj. tertia. 1º Ecclesia semper consuevit pro omnibus indiscriminatim orare, prout constat ex vetustissimis liturgiis, nempe pro Beata Virgine, pro Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus, etc. Instar omnium sit liturgia syriaca, in qua de Sanctis sic legitur : *Deus præsta eis requiem bonamque memoriam, et potissimum sanctissimæ Deiparæ Mariæ*. Similia occurrunt in liturgiis æthiopica, Jacobi, Marci, Basilii, Gregorii Nazianzeni, Chrysostomi, Epiphanii, utriusque Cyrilli, nec non in Sacramentario Gelasii et Gregorii M. atque in missali mozarabico. Hujus autem consuetudinis vestigia adhuc supersunt in secreta S. Leonis Papæ, in qua precamur, *ut et illum beata retributio comitetur, et nobis gratiæ tuæ dona conciliet*. 2º Accedunt denique orationes et responsoria pro defunctis, quæ palam ostendunt, nondum de animabus latam esse sententiam, ut cum dicitur : *Libera eam de morte æterna*, etc. aut : *Ne absorbeat eas tartarus*, aliaque ejusmodi. Ergo.

666. Resp. ad 1m. *Dist.* Diverso sensu ac diverso fine, *conc.*; eadem ratione eodemque fine, *neg.* Nempe, etsi consueverit Ecclesia pro omnibus preces fundere, quod et nunc etiam in canone pro omnibus facere pergit, illis verbis : *Ipsis Domine et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis ut indulgeas deprecamur*, accommodam tamen distributionem pro diverso defunctorum statu atque ad diversos fines easdem pre-

super altare... Quonam igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescunt? Visione *utique et contemplatione, non prælatione. Ostendit enim nobis Filius (ut pollicitus est) semetipsum non in forma servi, sed* in forma Dei. *Ostendet etiam nobis Patrem et Spiritum Sanctum, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis*. Quæ tamen commode videntur exponi posse per ea, quæ ex eodem Sancto attulimus de triplici modo Deum videndi.

(1) Cfr. Murator. cap. 19, pag. 202 et seqq.

ces fundit. Animabus scilicet in purgatorio degentibus requiem apprecatur; Sanctis in cœlo regnantibus gloriam accidentalem ejusque augmentum, vel etiam corporis resurrectionem, tum etiam ut nos potius ipsorum precibus commendemus, ipsorum gratulemur triumphis (1), etc. Quod optime significavit S. Augustinus, dum in *Enchiridio*, cap. CX, inquit: *Cum sacrificia sive altaris sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etsi nulla sint adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt*; et *Serm. CLIX*, n. 1: *Injuria est*, inquit, *pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari* (2); quod intelligendum, est ut ex dictis patet, de gloria essentiali. Atque sic reipsa accipiendas esse ejusmodi preces, necessario exposcit ipsa ejusdem Ecclesiæ consuetudo orandi sanctos in cœlis regnantes, ut pro nobis intercedant, quod item in iisdem liturgiis reperitur.

667. Ad 2m, *Dist.* Quatenus Ecclesia in orationibus aut responsoriis pro defunctis rem præteritam velut præsentem spectare soleat, *conc.*; quatenus profiteatur incertum adhuc esse ipsorum judicium atque sententiam, *neg.* Hæc autem ratio agendi Ecclesiæ patet in solemnitatibus, quas per annum celebrare consuevit. Etsi enim agatur de re jamdudum præterita, eam tamen tanquam præsentem aut etiam futuram spectare consuevit, ex. gr. tempore Adventus illa frequenter ingeminat: *Rorate cœli de-*

(1) Cfr. Tournely, *De Deo,* quæst. 14, in solut. diff. ex liturgiis et precibus Ecclesiæ. Circa secretam S. Leonis M. cfr. Aug. Rocca Ord. S. Aug. in *Scholiis ad lib. sacramentorum S. Gregorii M.* Romæ, 1597 ad pag. 128. Addenda præterea est animadversio eorum, qui observant, Ecclesiam certam non fuisse, utrum Sancti illi, quorum mentio fiebat, jam pervenerint ad beatitudinem, an vero nonnullas adhuc leviores maculas eluendas habuerint, sine quibus vita hæc mortalis non transigitur. Hinc pro ipsis Ecclesia orare consuevit post ipsorum obitum. Cfr. Card. Bona loc. mox citando.

(2) Ibid. vero Ecclesiæ mentem uberius explicat dicens: *Ideoque habet ecclesiastica disciplina, quod fideles noverunt, cum martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oretur; pro ceteris autem commemoratis defunctis oratur.*

super, et nubes pluant justum, etc., et sic de ceteris; atque hac ratione filios suos admonet atque hortatur, devotionem in iis excitat, lætitiam etiam aut mœrorem pro eorum diversitate, quæ ipsa frequentat (1).

668. Obj. quarta. Gloriæ dilationem ratio ipsa suadet: 1º Sancti enim Veteris Testamenti non statim ad beatitudinem admissi sunt; ergo nec Sancti Novi Testamenti admitti statim ad eam debent; 2º Christus ipse cum anima sua ad inferos descendit, neque ad cœlum ascendit nisi post resurrectionem. 3º Præterea corpus animæ socium fuit in meritis; ergo et in retributione comes esse debet; 4º præsertim cum anima sine corpore semper misera esse debeat, utpote quæ perpetuo corporis desiderio torquetur. Ergo.

669. Resp. 1º Cum agitur de dogmate fidei, non ratione aut congruentiis disceptari debet, sed monumentis, inquirendumque utrum Scripturæ, traditio, Ecclesia hoc dogma tradiderint nec ne; cum id constat, conjecturæ nostræ per se concidunt. Singillatim nunc ut ad propositas difficultates faciamus satis,

670. Resp. 2º *Neg. antec.* Ad 1m, *Neg. conseq.* et paritatem; neque enim eadem ratio temporis valet pro Sanctis Veteris Testamenti ac pro Sanctis Novi Testamenti. Quemadmodum autem fuit Christus primogenitus mortuorum, sic prior in cœlum ingredi debuit, antequam alius quisquam Sanctorum illuc admitteretur.

671. Ad 2m, *Neg.* rursum *conseq. et paritatem*; nam præterquam quod anima Christi beatifica Dei visione fruebatur, ideo ad inferos descendit, ut Sanctorum animas indidem educeret ac secum in cœlum eveheret; quæ ratio in Sanctis locum non habet, neque in omnibus Christo Sancti assimilari debent, alioquin et ipsi deberent die tertia post mortem resurgere, etc.

672. Ad 3m, *Dist. antec.* Ita tamen ut causa meritorum anima sit, *conc.*; secus, *neg.* Anima enim ad opera bona perficienda corpore utitur tanquam instrumento; deinde *neg. conseq. et parit.* quia anima a corpore disjuncta gloriæ capax est.

(2) Card. Bona, *Rerum liturgic.* lib. II, cap. 14, et Bened. XIV, *De sacrif. Missæ,* lib. II, cap. 9; Lebrun, *Explication de la Messe*, tom. III, diss. 10, art. 18, *Remarques*, pag. 300 et seqq. Paris 1741.

673. Ad 4m, Esto quod anima tali desiderio quodammodo torqueatur, non inde tamen sequitur ipsam miseram effici, tum quia essentia beatitudinis in anima consistit; quæ vero ad corpus dimanat, non est nisi accidentalis; tum quia Deus huic desiderio non sine fenore supplere potest.

674. Obj. quinta. Joannes XXII sententiæ de dilatione visionis beatificæ adstipulatus est; ter enim ex suggestu in ecclesia Avenionensi eam propugnavit. Hinc suæ opinionis fautores summa benevolentia excipiebat; contra vero eidem refragantes insectabatur, prout contigit Durando Meldensi Episcopo, qui vix Pontificis judicium effugit, regia auctoritate ac patrocinio fretus; et Thomæ Valesio, Ord. Præd., qui in carcerem conjectus est. In eum finem, ut quot posset in suam sententiam perduceret, Lutetiam Parisiorum Gerardum Eudum generalem ministrum Minoritarum misit, una cum Arnaldo de S. Michaele, prout referunt Card. de Alliaco, Gerson, Ochamus, aliique. Quare Philippus Galliarum rex ignem eidem Joanni comminatus est, nisi a sententia resipuisset. Ergo.

675. Resp. *Neg. antec.* Ut autem Joannis XXII factum rectius cognoscatur, hæc ordinatim sunt diligenter animadvertenda:

676. 1° Exorta est ejus tempore controversia inter quosdam Minoritarum et Prædicatorum Ordinis alumnos, an beati in cœlum statim post mortem recepti, præter Christi humanitatem fruerentur visione ipsa Dei beatifica (1). Joannes controversiam hanc dirimere aggressus, ut ea, qua par erat in re tanti momenti et tunc temporis satis implexa quæstione, procederet maturitate, quæ utrique contendentium parti favere videbantur, tum ex Scriptura tum ex Patribus argumenta summa diligentia collegit. Hæc discutienda dedit Cardinalibus omnibus, Præsulibus atque Doctoribus, quos anathematis religione adstrinxit, ut diligentis-

(1) Cfr. Raynaldi Tarvisini, *Annales ecclesiast.* ad annum 1333. Exorta videtur hæc quæstio ex occasione illorum sermonum, quos habuerat S. Bernardus in solemnitate omnium SS.; quos superius citavimus. Mota autem hæc quæstio est anno 1331.

sime ea pervestigarent, *nobisque, quid eis videatur*, *exponant*, ut ipse loquitur (1).

677. 2° Cum accepisset ejusmodi collectionem, in qua argumenta pro utraque parte prostabant, calumniam sibi impactam esse a malevolis, quasi neganti sententiæ favisset, adscitis eodem anno Cardinalibus per publicos tabelliones protestatus est, se *nunquam gessisse in animo decidere vel credere*, *quod esset quovis modo Scripturæ Sacræ obvium vel contrarium fidei orthodoxæ*, voluitque ut hæc protestatio in orbe universo christiano publicaretur (2). Litteris præterea ad regem Philippum datis calumniam eamdem illic disseminatam a se propulsavit præsertim quoad duos illos, qui missi Lutetiam perhibebantur ad eam doctrinam propagandam (3).

678. 3° Invaluit calumnia opera præsertim illorum schismaticorum, qui favebant Ludovico Bavaro, cujus odium simultatesque adversus hunc pium Pontificem eo erant progressæ, ut ei opposuerit antipapam Petrum de Corbaria. Falsis ejusmodi rumoribus decepti sunt nonnulli scriptores minus in Pontificem propensi, qui calumniosas hasce voces pronis auribus exceperunt posterisque transmiserunt (4).

679. 4° Nec Durandus Meldensis Episcopus fuit a Joanne inquisitus, neque Thomas Valesius, sed ambo a fidei quæsitore; Durandus quidem ob erroneas aliquot sententias, quas disseminaverat in libro a se conscripto (5); Valesius eo quod impru-

(1) Cfr. Raynaldi, ibid. ad annum 1334, num. 27.

(2) Ibidem.

(3) Ibid. Hujus protestationis meminerunt etiam pseudo-minoritæ et præsertim Bonagratia, ejusdem pontificis infensissimus hostis.

(4) Genebrardus, Ocham, Ciaconius recensentur a Bzovio, Ord. Præd. inter Pontificis malevolos. Cfr. in *Annal. eccles.* ad annum 1331. Inter hos tamen Ochamus aperte ostendit, se dubium esse circa ea, quæ de Joanne XXII retulerat. Ait enim: *Si assertiones illius* (Joannis) *vel opera aliter recitaverim quam habeat veritas*, *reportatoribus imputetur... mihi nullatenus*, *quia sub illa forma mihi recitata fuerunt.* (In *Dialogo*, part. 2, tract. 2, sub finem).

(5) Tres potissimum fuerunt errores, in quos Durandum Meldensem Episcopum, doctorem *robustissimum* nuncupatum, fidei inquisitores prolapsum deprehenderunt, quos hic non vacat

T. III. 20

denter e publico suggestu non solum Joannem Pontificem perstrinxerit, sed præterea, controversia nondum dirempta, maledictionem divinam precatus fuerit in contrariæ sententiæ assertores (1).

680. 5º Philippus et Robertus, alter Galliarum, alter Scotiæ rex, per litteras ad Joannem pontificem datas obsequium demissionemque animi luculenter significantes, eum exorarunt, ut controversiam definire vellet (2); easdem preces Parisienses theologi in epistola ad eumdem Rom. Pontificem scripta obtulerunt, in qua: *Vestræ Beatitudini*, inquiunt, *cum qua possumus humilitate et reverentia*, *totis cordis præcordiis supplicamus, quatenus prædictæ quæstioni... dignetur vestra sanctitas finem dare*, *partem illam*, *qua nutrita fuit hactenus devotio populi christiani*, *vestro regimini crediti*, *veram esse*, *determinatione apostolica confirmando* (3). Quæ profecto cohærere non possunt cum iis, quæ vulgabantur a Pontificis malevolis inimicis, quæque leviter nimium ac imprudenter arripuit Card. De Alliaco, qui anno 1406, id est, 62 anno a morte Joannis XXII, ea vulgavit.

681. 6º Demum re satis discussa Joannes, hortatu præsertim Philippi regis et academiæ parisiensis, convertit animum ad emittendam definitivam decisionem suam pro immediata Dei visione beatifica. Hanc vero cum morte præventus publicare minime potuerit, legit coram Cardinalibus et tabellionibus, in qua protestabatur se declarare intentionem, *quam habemus*, inquit, *et* HABUIMUS (4). Revera non aliam unquam ipsius mentem fuisse,

recensere, quique videri possunt apud Raynaldum, ad annum 1333, num. 48 et seqq.

(1) Cfr. Bzovius loc. cit. n. 11.

(2) Apud Joan. Villani, lib. XI, cap. 19.

(3) Cfr. Apud Martene in op. *Thesaurus novus anecdotorum*, tom. I, col. 1383 et seqq. edit. Paris. 1717.

(4) Apud Raynaldum, ad annum 1334, num. 37. Neque hic silentio prætereundum, quod Joannes in bulla canonisationis S. Thomæ Aquinatis de eodem sancto habet, *quem in cœlestibus agminibus positum Deum glorificare cognoscitur*. Data est hæc bulla die 18 Julii 1323; cfr. *Bullar. Ord. Præd.*, Romæ 1730, tom. II, pag. 161. Similia leguntur in bulla canonizationis S. Ludovici Tolosati, data 7 idus aprilis 1317; cfr. *Bullar. Rom.* Laërt. Cherubini, Romæ 1617, tom I, pag. 153.

crebræ ipsius protestationes, quas data occasione emisit tribus postremis vitæ suæ annis, quibus controversiam hanc discutiendam suscepit, luculentissime patefaciunt. Quod pariter testantur scriptores coævi etiam minus in Pontificem propensi. Disserens enim Bzovius de tribus illis sermonibus, quos habuit Pontifex in ecclesia Avenionensi, jamdiu deperditis, quibus videbatur catholicum dogma oppugnare ex Scriptura et Patribus, eos *neque asserendo*, *neque decernendo*, inquit, recitavit (1); *nec nisi disputandi gratia*, subdit Ciaconius (2); *sic enim ad veritatem poterit promptius perveniri*, ut scripsit ipsemet Pontifex ad Philippum regem anno 1333 (3).

682. Ex his autem, quæ ex certissimis documentis deprompsimus, colligitur, non solum evanescere, quæ in objectione congesta sunt, sed præterea falsitatis argui Calvinum, dum affirmare non erubuit, Joannem XXII docuisse mortalitatem animorum (4); insuper minus fideliter a nonnullis auctoribus catholicis referri factum istud, dum Pontificem traducunt veluti propensum fere in contrariam fuisse sententiam, de dilatione nempe visionis beatificæ; multo magis autem a vero ablusisse inter Catholicos eos, qui autumant Joannem XXII eamdem sententiam *ex cathedra* definivisse; ut ita detrahant infallibilitati Romani Pontificis (5).

(1) Bzovius, ad annum 1331, num. 11. Cfr. etiam cit. epistola universitatis Parisiensis ad Joannem XXII, apud Martene loc. cit., ubi doctores parisienses ita scribunt: *In qua* (quæstione) *Vestra Sanctitas pulcherrime et subtilissime allegavit et quamplures auctoritates adduxit*, *immo tot quot non recordamur nos legisse doctorem aliquem, quas ad unum adduxit tot et tantas, semper tamen recitando, et nihil determinando, asserendo, seu etiam opinando, sicut audivimus, dignetur*, etc.

(2) *Historiæ Pontificum Rom.* fol. tom. I, col. 871, Romæ 1630, ubi ait: *Affirmans, se nihil nisi disputandi gratia afferre et nihil adhuc se determinasse.*

(3) Apud Raynaldum, ad annum 1333, num. 46 et seqq.

(4) *Instit.* lib. IV, cap. 8, § 28, de quo cfr. Raynaldus, ad annum 1334, num. 38.

(5) Ita auctor libri, cui titulus: *Défense de la déclaration du clergé de France de l'année* 1682, part. 3, liv. IX, chap. 46. Quod quidem opus non esse genuinum Bossueti fœtum non pauci scriptores, neque spernendis ar-

ARTICULUS II.

De Purgatorio.

683. Purgatorii nomine significamus statum expiationis ad tempus duraturæ, in quo animæ justæ obstrictæ vinculis ac debito temporaneæ qualiscumque satisfactionis, vel ob venialia peccata, vel ob lethalia quoad culpam jam dimissa, a corpore disjunctæ detinentur, donec dignæ factæ sint, quæ ad æternam beatitudinem admittantur.

684. Ut omnem tum indulgentiarum tum suffragiorum usum in Catholica Ecclesia receptum ad illarum animarum levamen e medio tollerent novatores sæculi XVI, Aërium sæculi IV hæreticum, nec non Petrobruisianos, Albigenses, Waldenses, nonnullosque alios sectarios secuti, purgatorii existentiam inficiati sunt, atque hinc suffragiorum utilitatem. Lutherus prius anceps hæsit, deinde utrumque rejecit. Calvinus eo usque progressus est, ut, *Instit.* lib. III, cap. V, § 3, clamandum dixerit, *non modo vocis, sed gutturis ac laterum contentione, purgatorium exitiale esse Satanæ commentum, quod Christi crucen evacuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit ac evertit.*

685. Ut autem adversus hos novatores commodius pugnemus, verus quæstionis status aperiendus est, apprime secernendo ea quæ stricte sunt de fide ab iis, quæ intra opinionum limites continentur. Porro duo hæc tantum quoad purgatorium de fide sunt, primo scilicet ejusdem purgatorii existentia, secundo suffragiorum utilitas, ut ex dicendis patebit.

686. Omnia igitur, quæ spectant ad locum, durationem, pœnarum qualitatem, ad catholicam fidem minime pertinent, seu definita ab Ecclesia non sunt. Utrum scilicet sit aliquis determinatus locus necne, et ubi positus sit; utrum parum an diu debeant

gumentis contendunt, aut saltem fuisse interpolatum, antequam in lucem ederetur ab ipsius nepote, jansenianis partibus non parum addicto; mirum porro est, quam graviter hallucinetur hujus operis editor in notis, quas loc. cit. apposuit; cfr *OEuvres de Bossuet*, tom. XXI, édition de Liége 1768.

animæ in purgatorio detineri; utrum ignis purgatorii sit materialis an metaphoricus, utrum scilicet consistat in quadam animi tristitia, exorta ex anteactæ vitæ consideratione, fœditate peccati, aliisve ex causis, propter quas voluntaria et peroptata ipsis animabus sit purgatoria hæc afflictio (1). Diversæ olim de iis extiterunt inter veteres Ecclesiæ Patres, et inter scholasticos etiam recentiores adhuc vigent discrepantes sententiæ. Idipsum dicatur de modo, quo animæ defunctorum suffragiis fidelium juvantur, circa quem diversæ pariter perhibentur theologorum sententiæ, de quibus inter alios consuli possunt Bellarminus, toto libro II, *De purgatorio*, et duo germani fratres De Walemburg (2).

(1) Leibnitzius, *System. theol.* pag. 350, scribit : *Plerique omnes* (veteres et recentiores) *consenserunt in castigationem paternam sive purgationem post hanc vitam, qualiscumque ea esset, quam ipsæ animæ ab excessu ex corpore, illuminatæ, et sibi conspecta tunc imprimis præteritæ vitæ imperfectione, et peccati fœditate maxima tristitia tactæ, sibi accersunt, libentur nollentque aliter ad culmen beatitudinis pervenire. Voluntariam enim esse purgatoriam hanc afflictionem recogitantis acta sua animæ, præclare multi viri notarunt, et inter ceteros illustris est Granatensis locus, qui Philippo secundo in novissima ægritudine magnam consolationem attulit.* Hæc hausisse videtur Leibnitzius ex pulcherrimo tractatu, quem de purgatorio scripsit S. Catharina Januensis, in quo inter cetera hæc habet : *L'anima separata dal corpo, la quale non si trova in quella nettezza, come fu creata, vedendo in se l' impedimento, e che non le può essere levato salvo che per mezzo del purgatorio, presto vi si getta dentro, e volentieri, e se non trovasse questa ordinazione atta a levare quell' impaccio, in quello instante in lei si genererebbe un' inferno peggiore del purgatorio;* et paulo ante jam dixerat : *Non credo, che si possa trovare contentezza da comparare a quella di un' anima del purgatorio* (*eccetto quella de' santi del paradiso*) *ed ogni giorno questa contentezza cresce per lo influsso di Dio che in esse anime va crescendo... e quanto alla volontà non possono mai dire che quelle pene sieno pene... Dall'altra parte poi hanno una pena tanto estrema, che non si truova lingua che la possa narrare, ne intelletto, che possa capirne una scintilla.* Vid. versio latina citati loci ad calcem hujus voluminis; sed præstat integrum legere hunc ipsum tractatum, qui impressus est ad calcem vitæ ejusdem Sanctæ.

(2) Petrus et Hadrianus ambo Episcopi et celebres controversistæ. Cfr. *Tractatus speciales de controversiis fidei.* Colon. Agrippinæ 1671, tom. II, *De unitate Eccles.* lib. XIII, controversia I, *De purgat.* §. 5.

687. Haud, ignoramus ex his, quæ diximus ad fidem minime spectare, aliqua esse, quæ, quamvis definita non sint, absque temeritatis nota rejici non possunt; quum satis innotescat circa ea non solum communis theologorum doctrina, a qua cordato Catholico absque gravissima causa recedere nefas est, sed insuper ipsius Ecclesiæ sensus, præsertim circa pœnarum acerbitatem, quibus animæ in purgatorio cruciantur. Cum tamen nobis propositum sit, catholica dogmata potissimum tueri atque adstruere adversus incurrentes errores, et contra ea, quæ catholicam doctrinam quoquomodo labefactant, ideo rata habentes, quæ communi consensu probata sunt, adversus Protestantium doctrinam sequentem statuimus propositionem.

PROPOSITIO.

Datur purgatorium, et justorum animæ in eo detentæ fidelium suffragiis juvantur.

688. Hanc propositionem quoad utramque sui partem de fide esse, liquet ex fidei professione, jussu Pii IV edita, juxta quam Catholicus quilibet profiteri debet: *Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari.* Et sane præter Concilii Florentini definitionem in *Decreto Unionis*, Concilium Tridentinum, sess. XXV, in *Decreto de purgatorio*, tradit Ecclesiam Spiritu Sancto edoctam ex sacris litteris et antiqua Patrum traditione in sacris Conciliis docuisse: *Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari.* Sapienterque ibidem *præcipit sancta Synodus Episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam a sanctis Patribus et sacris Conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique prædicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores et subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur. Incerta item, vel quæ specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quæ ad curiositatem quamdam ac superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula pro-*

hibeant. Cum vero fundamentum erroris Protestantium in eo fuerit, quod contenderent, non posse dimitti culpam, quin tota simul remittatur et pœna, hinc eadem Tridentina Synodus, sess. VI, can. XXX, definit: *Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti et reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis, exsolvendæ vel in hoc seculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patere possit; anathema sit.*

689. Vere igitur Ecclesiam doctrinam suam de purgatorio ex sacris litteris in primis hausisse, quoad Vetus Testamentum, monumentum ineluctabile habetur II Machab. XII, 43, ubi fortissimi Judæ religiosa pietas commendatur, qui, *facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum et vanum videretur orare pro mortuis), et quia considerabat, quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Quæ peremptorii testimonii verba perspicua sunt adeo, ut nulla indigeant explanatione. Neque aliam viam ejus vim evadendi Protestantes invenerunt, quam negando hujus libri canonicitatem (1), perperam tamen, ut suo loco ostendunt sacrarum litterarum professores. Idem patet quoad Novum Testamentum ex iis, quæ Matth. XII, 32, Christus protulit: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo neque in futuro.* Quibus verbis non obscure Christus alludit ad receptam apud Judæos persuasionem, nonnulla peccata etiam in futuro sæculo remitti, ut indicant ea, quæ protulimus ex lib. II Machabæorum: *Ut a peccatis solvantur.* Nam *de quibusdam veraciter non diceretur,* ut inquit S. Augustinus, *quod non eis remittatur, neque in hoc sæculo, neque in futuro, nisi essent*

(1) Cfr. Nat. Alex. *Hist. eccles.* diss. 45 in sæc. IV[um].

(quidam peccatores), *quibus, etsi non in isto, tamen remittetur in futuro* (1). Et S. Bernardus : *Si non credunt*, ait, *ignem purgatorium restare post mortem.... quærant ab eo, qui dixit, quoddam peccatum esse, quod neque in hoc sæculo neque in futuro remitteretur, cur hoc dixerit, si nulla manet in futuro remissio purgatiove peccati* (2)? Quæ omnia huc demum recidunt : Ex allata Christi sententia, aliqua peccata sunt, quæ saltem quoad pœnam remitti in futuro sæculo possunt; sed qui cum talibus peccatis ex hac vita decedunt, in regno cælorum esse non possunt, in quod nihil coinquinatum intrabit, neque in inferno, in quo nulla datur peccatorum remissio, nec spes ulla evadendi; status igitur medius debet aliquis esse temporariæ pœnæ vel expiationis, in quo ad eluenda ejusmodi peccata detineantur.

690. Ex antiqua pariter traditione Ecclesiam Catholicam suam de purgatorio accepisse doctrinam, testes in primis sunt vetustissimi Patres, Tertullianus, lib. *De corona militis*, cap. III : *Oblationes pro defunctis*, inquit, *annua die facimus. Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum*, subdit, cap. IV, *si legem expostules Scripturarum, nullam invenies* (quæ videlicet annuas istas oblationes præcipiat); *traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix*. Similia habet in lib. *De monogamia*, et alibi (3). S. Cyprianus, *Epist. LXVI, ad clerum et plebem Furnitanam* data, prohibuit, ne pro Victoris anima *oblatio fiat, aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesia frequentetur*, quod contra canones Geminium Faustinum presbyterum ausus fuisset bonorum suorum tutorem constituere. *Episcopi*, subdit, *antecessores nostri, religiose considerantes et salubriter providentes, censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret; ac, si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur*. Certum igitur est, in Ecclesia africana a sæc. II° et III° consuetudinem inolevisse sacrificium offerendi pro defunctis; præsertim, quod Patres isti de ea loquuntur tanquam de re a

(1) *De civ. Dei*, lib. XXI, cap. 24, n. 2.
(2) *Serm.* LXVI, *in Cant. n.* 11.
(3) *De Monog.* cap. 10, circa finem, tum in lib. *De exhort. castitat.* cap. 11.

majoribus ac traditione recepta (1). Sed eadem consuetudo viguit in Ecclesia orientali. S. Cyrillus, *Catech. V Mystag.* n. 9, scribit : *Deinde pro omnibus generatim* (oramus), *qui inter nos vita functi sunt*, *maximum hoc credentes adjumentum illis animabus fore*, *pro quibus oratio defertur*, *dum sancta et perquam tremenda coram jacet victima* (2). Eusebius, *De vita Constantini*, lib. IV, cap. LXXI, refert, sacrificium oblatum esse pro ipsius Imperatoris anima in martyrio Apostolorum. Omitto Arnobium, utrumque Gregorium, Nazianzenum et Nyssenum, Chrysostomum, Basilium, aliosque non paucos, quos recenset Natalis Alexander (3). Frustra siquidem eorum testimonia proferremus; Calvinus enim fatetur, Patres omnes per annos mille trecentos tradidisse, ut pro defunctis orationes fierent; quamvis tamen incredibili ausu asserat, omnes in errorem abreptos fuisse. *In eo dico*, scribit, *Instit.* lib. III, cap. X, *aliquid humani passos esse*; *ideoque ad imitationem trahendum non esse contendo, quod fecerunt.* Idem fatetur Dallæus; hoc ipsum confirmat Forbesius, qui diserte præterea ostendit, in *Instructionibus historicis*, omnium Patrum auctoritate niti orationes pro defunctis; attamen et ipse concludit ; *Non est tutum veteres imitari.* Sic etiam fatetur Petrus Vermilius, cognomento Martyr, in Epist. I ad Corinth. cap. III, Ecclesiam semper orasse pro mortuis (4).

691. 2° Præter Patres testes sunt Concilia antiquissima. In Conc. enim Carthag. III anno 397 celebrato cavetur, ut *sacramenta altaris nonnisi a jejunis hominibus celebrentur... nam, si*

(1) Revocandum hic in mentem est, quod alias notavimus, Ecclesiam africanam ab Ecclesia romana fidem seu Evangelium accepisse, ideoque et articulum de purgatorio, deque suffragiis pro defunctis, ac proinde, quod consequens est, eamdem obtinuisse fidem in Ecclesia Romana sæc. I° et II°.

(2) Εἶτα.... πάντων ἁπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμένων· μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται, τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης προκειμένης θυσίας. Vid. pag. 328 opp. edit. Touttée, Paris 1720.

(3) *Hist. Eccles.* diss. 45, in sæc. IV^m.

(4) Ex his pariter constat, illudere nobis velle Protestantes, dum fingunt se controversias fidei revocare ad tria aut quatuor priora Ecclesiæ sæcula. Cfr. Nat. Alex. diss. cit.

aliquorum pomeridiano tempore defunctorum... commendatio facienda sit, solis orationibus fiat (1). Concil. Bracarense I, cap. XVI, pro illis orare vetat, qui mortem sibi consciscunt (2); et cap. XXI inter clericos dividere jubet oblationes factas, ut oraretur pro defunctis (3). Eorumdem suffragiorum meminerunt Concilia Cabillonense, Wormatiense, etc. (4).

692. 3° Testes sunt liturgiæ antiquissimæ, non solum Ecclesiæ Catholicæ, cujusmodi sunt tum illa, quæ S. Jacobo tribuitur, quæque in usu fuit in plerisque Orientalibus Ecclesiis, quæque citatur a Concilio Trullano, et exponitur a S. Cyrillo Jerosolym., tum liturgiæ a SS. Matthæo, Marco, Petro, etc. nuncupatæ, item liturgiæ, quæ sub nomine S. Basilii, S. Joan. Chrysostomi, Gregorii et Cyrilli vulgatæ sunt, Syriaca, Mozorabica sive Hispanica, etc. ut alias Ecclesiæ Occidentalis liturgias silentio prætercam. Huc insuper accedunt liturgiæ complurium sectarum, quæ a primis ipsis Ecclesiæ sæculis separatæ sunt ab Ecclesia, in quarum numero sunt liturgiæ Jacobitarum, Cophtorum, Armenorum, Æthiopum, Syrorum, Nestorianorum, tum Malabaricorum ac Chaldæorum. Ex his Malabarici Missam præterea peculiarem habent pro defunctis, quæ prostat apud Lebrun (5), qui animadvertit, liturgias omnes editas ante sexdecim secula, *nulla omnino excepta*, memorias et preces habere pro animabus defunctorum, omnesque Orientales Ecclesias unanimiter credere, sic ordinatum fuisse ab Apostolis, juxta id etiam quod legitur in Constitutionibus apostolicis, editis sub finem sæculi II (6).

693. 4° Testes sunt vetustiora ipsa epitaphia seu sepulcrales inscriptiones, in quibus pacem et requiem defunctis superstites

(1) In *Act. Conc.* Hard. tom. I, col. 964.

(2) Ibid. tom. III, col. 351.

(3) Ibid. col. 352.

(4) Ibidem.

(5) *Explication de la Messe*, etc. diss. 10, pag. 300. tom. III, Paris 1741. Vid. etiam Card. Bona, tum *De rebus liturg.* lib. II, cap. I, §. 7, tum *De officio defunct.* §. 2 et 3.

(6) Apud Cotelerium, *SS. Patrum, qui temporibus apost. floruerunt ... opera*, etc. *Const. Apost.* lib. VIII, cap. 41 et 42, pag. 419. vol. I; cfr. ibid. not. 25; vid. etiam Card. Thomas. tom. V, p. 226, col. I et seqq.

adprecantur, vel a defunctis ipsis bona expostulantur; hasce illustravit Gener (1) et rursum Cl. Morcelli (2).

694. 5° Testes demum sunt non pauci ex Protestantibus ipsis. Etenim Calvino, Dallæo, Petro Martyri, quos superius commemoravimus, addendus est Binghamus, qui ejusmodi consuetudinem ab ipsa primitiva Ecclesia receptam esse fatetur, orandi scilicet pro defunctis ac pro iis litandi (3). Plures modo Protestantes, tum ex Anglia tum ex Germania, consentiunt in admittendo statu expiationis post mortem. Ex Anglis quidem potissimum recensentur Montagu et Gunning apud Starkium (4), qui sese admittere profitentur statum *epurationis*, Scheldon insuper, Blanscford, Barow apud Tabaraud (5), qui suffragia ac preces pro defunctis non respuunt. Inter Germanos autem Dr. Molanus apud Bossuetum (6) fatetur, Lutheranorum partem non solum approbare, verum etiam frequentare preces pro defunctis (7). Nominatim vero Leibnitzius, in *Systemate theologico*, et statum

(1) *Theolog. dogmatico-scholast.* Rom. 1773, tract. 3, part. 2, lib. III, § 2, class. 8, tom. IV, pag. 430 et seqq.

(2) *De stilo inscrip. latin.* Romæ 1780, lib. II, cap. 3, *De Epitaphiis*, qui non solum plures profert veteres inscriptiones, in quibus Christiani, qui eas collocarunt, pacem et expiationem peccatorum defunctis precantur, sed adnotat dictionem illam : *In pace*, vel : *In pace esse faciat Deus*, totam esse christianam, ita ut viri eruditissimi non aliud quærant testimonium, ut vetus epitaphium inscriptionibus Christianis adnumerent. Vid. § 4. In nostro (Soc. Jesu) musæo Kircheriano prostat inscriptio vetustissima, in qua veterum fides de purgatorio his verbis exprimitur : KALIMARE. DEUS. REFRIGERET. SPIRITUM. TUUM. UNA. CUM. SORORIS. TUÆ. HILARE.

(3) Lib. XV, cap. 3, § 16, tom. VI, pag. 330 et seqq. edit. Halæ, ubi dicit : *Fuisse autem universalem Ecclesiæ praxin pro omnibus, nemine excepto, orare, ex concordi omnium scriptorum ecclesiasticorum testimonio liquet.* Agit autem de precibus defunctorum.

(4) *Entretiens philosophiques, ou le Banquet de Théodule, par M. le baron De Starck, ministre protestant, trad. de l'allemand sur la 5me édit.* pag. 335, Paris 1818.

(5) Tabaraud a. a. o. pag. 358, 420 et seq. ibid.

(6) *Projet de réunion, dans les œuvres posthumes de Bossuet,* tom. I, pag. 90.

(7) Fatetur ipsemet Wegscheider, § 192, not. (*f*), lutheranam ecclesiam haud prorsus improbasse preces pro defunctis. Sane in *Apol. conf. augustan.*

expiationis propugnat et preces in suffragium defunctorum (1); eamdem profitetur doctrinam Dr. Less, theologus Gottingæ (2), nec non Young, recens scriptor (3), qui rationes insuper addit ad istiusmodi dogma confirmandum.

695. Nec mirum videri debet, Protestantes demum purgatorium seu statum *expiationis*, quam et *scholam præparationis* vocant (4), admisisse, cum pro hoc statu pugnet quodammodo universum genus humanum, sive quodam ipsius naturæ instinctu, sive, quod longe probabilius existimo, ex antiqua traditione. In hoc enim conveniunt Judæi, tum veteres, ut ex adducto Machabæorum lib. II loco palam fit, tum recentiores, qui oratione *Kadisch*, seu commemoratione animarum precantur pro ipsis. De hoc ritu apud ipsos recepto fidem præterea facit liber, qui inscribitur *Mazor*, pluresque Rabbini testantur apud Serarium (5) et Gene-

art. XII, dicitur : *Quam* (orationem pro defunctis) *nos non prohibemus*. Vid. *Libri symbolici. Protest.* edit. Augusti. pag. 274 et seq.

(1) *Exposition de la doctrine de Leibnitz sur la religion*, *Système theologique*, edit. D. Emery, pag. 348 et seq. Paris 1819.

(2) *Théorie de la religion chrétienne*, apud Starckium, loc. cit.

(3) *Théorie de la connaissance des esprits*. ibid.

(4) Si protestanti cuilibet *purgatorium* commemores, excandescit; si vero ab eodem quæras, utrum admitti possit nec ne status *expiationis*, *epurationis*, aut *schola præparationis*, *expectationis*, etc. id tibi facile tribuit; imo interdum ejusmodi statum admittendum esse vehementer contendit. Tanta est vis verborum! Præter citatos auctores plures alii addi possent, qui proferuntur a Koeppen in *Philosophia christianismi*, vol. II, qui exscribit integros textus Plank ex *Verbis pacis*, Horst ex *Mysteriosophia*, Meyer, etc. Quibus præiverant Hollaz, *Exam. theol.* pag. 1221, et Quenstedt, *Theol. did.* vol. IV, pag. 377 et seqq. nec non Holst, *Warum beten wir für die Verstorbenen?* seu *Cur oramus pro mortuis?* et alii. Verum in eo conveniunt omnes, quod dicant, nimis violentum esse statim in cœlum admittere eos omnes, quos anteactæ malæ vitæ tantum pœnituit in extrema periodo, vel qui nimium indulserunt hujus vitæ sensualitatibus, cum *nihil coinquinatum* illuc ingrediatur; item durum nimis esse, istos omnes æternis cruciatibus addicere. Sane, sublato purgatorio, vel omnis spes peccatoribus in exitu vitæ est adimenda, vel debent facinorosiores quilibet statim collocari cum SS. Aloysio ex. gr. atque Theresia, a quo ipsa conscientia refugit. Quantumvis enim homo sibi adblandiatur, vox conscientiæ altius clamat, præsertim in mortis articulo.

(5) In *Harmonia Machabæorum*, lib. II, cap. 12, pag. 692 et seqq.

brardum (1). In ipsam hanc doctrinam conveniunt Islamitæ, qui orationem pro defunctis vocant *El-Katme* (2). Conveniunt ethnici, tum græci tum romani. Etenim Clem. Alex. refert, Stoicos credidisse statum expiationis post mortem, quem vocabant ἔμπυρόσιν (*empyrosin*) (3). Doctrina Pythagoræorum circa metempsychosin eidem fundamento innititur. Græci passim vocant mortuos κεκμηκότες (*cecmecotes*) et καμόντας (*camontes*), id est, *patientes*, *laborantes* etc. Hinc Homerus, *Iliad. III*, et ex eo Virgilius, *Æneid.* lib. VI, v. 441, memorat *lugentes campos*, ac v. 740 et seqq. pluribus describit eos, qui

..... *exercentur pœnis, veterumque malorum*
Supplicia expendunt (4).

Claudianus similiter, *In Ruffinum*, lib. II, v. 491 :

Quos ubi per varios annos, per mille figuras
Egit Lethæo purgatos flumine, etc.

Plato ipse, tum alibi tum in dialolg. *De animo*, docet animas in luto et tenebris detineri, quamdiu penitus purgatæ sint (5). Sic etiam Persæ. Zoroaster enim apud Eusebium, *Præp. evang.* (6), loquitur de transmigratione animarum per duodecim zodiaci signa, priusquam emaculatæ perveniant ad cœlestem beatitudi-

(1) Apud eumdem, ibid.

(2) Cfr. Marraccius Cong. Mat. Dei in *Alcorano arabice ac latine edito*, 2. vol. fol. Patavii 1698. Postellus lib. XXI. *De concordia orbis* lib. XXI, cap. 9, scribit : *Orat Judæus pro defunctis, comedit cum pauperibus musulmanus.* Cfr. Marac. tom. I, prodrom. part. 3, ad refut. Alcorani, pag. 81, edit. cit. tum quæ ibid. ex Alcor. pag. 90, 91, refert de examine sepulcri.

(3) *Strom.* lib. V, pag. 549.

(4) Cfr. La-Cerda, S. J. in comm. in hæc loca Virgilii, et observ. Beathie in op. *On Truth.*, part. 3, chap. 2, in 8°, p. 221 et seqq. Sic Homerus, *Iliad.* lib. III, v. 278.

Καὶ ποταμοὶ, καὶ γαῖα, καὶ οἵ ὑπένερθε καμόντας
Ἀνθρώπους τίνυσθον.

Et flumina et tellus et qui sub terra mortuos
Homines punitis.

Cfr. *Dict. Ernesti*, ad vocem Κάμνω, *laboro*, nec non Eustathii, *Comment. in* hunc loc. Homeri. *De persuasione Roman.* Cfr. Joh. Kirchmanni Lubecens. *De funeribus Roman.* lib. IV.

(5) Cfr. apud Euseb. *De præp. evang.* lib. XI, cap. 37 et seq.

(6) Apud Starck, loc. cit.

nem. Sic Indi admittunt suffragia mortuorum per preces, sacrificia, etc. ut patet ex itinerum descriptione Hafner (1).

696. Cum igitur unanimi consensu, ac veluti inita conspiratione, in purgatorio admittendo conveniant Scripturæ, Patres, Concilia, liturgiæ, sectæ omnes, omnesque populi christiani, judæi, islamitæ, pagani, nec ab ipso dissentiant doctiores ipsi Protestantes, cujuscumque demum communionis sint, nescio omnino, quare adhuc in dubium revocari possit ejusmodi dogma, in quod vel ipsa nos quodammodo natura impellit, qua ducimur ad veniam pacemque parentibus et amicis implorandam. Hunc statum ipsa rerum analogia exposcere videtur; a legibus enim civilibus non omnes culpæ capitali pœna plectuntur. Ejusmodi præterea fides incredibili solatio est homini in extrema vitæ periodo constituto, qui, etsi gravibus se antea sceleribus commaculaverit, veniæ tamen obtinendæ dulci spe alitur, neque in desperationem agitur, dum sibi in hac vita pœnitentiæ satisfactoriæ nullum amplius locum esse persentit. Vel enim hoc ipsi solamen dandum est, quod scilicet expiatoriis pœnis in altera vita possit noxas suas eluere, vel omnis salutis ac conversionis spes ipsi est adimenda. Conscientia siquidem hominis, præsertim in aditu mortis, ita torquet et angit, ut nemo unquam possit sibi ita vim inferre, ut sibimet persuadeat, se post tot admissa scelera in cœlum post paullulum admissum iri, perinde ac si innocentem omnino sanctissimamque duxisset vitam (2).

DIFFICULTATES.

697. Obj. prima. Secundus Machabæorum liber apocryphus est; aliena præterea manus in illum intulit eam sententiam: *Sancta ergo*, etc. Verum, utroque etiam dato, nihil inde pro

(1) *Voyages de Hafner*, 2me part. pag. 29, *dans la Bibliothèque de Sprengel*, part. 39. Cfr. Baro De Starck, op. cit.

(2) Cfr. Pierre de Joux, *Lettres sur l'Italie*, tom. II, lett. 41; Comes De Maistre, *Soirées*, etc. *huitième entretien* cum notis appositis; qui plures congerunt animadversiones, ut evincant, quam pium sit hoc dogma et naturæ humanæ sensibus consentaneum.

catholico dogmate extundi potest, 1° quia hic auctor illud commendat, quod prout vituperandum ipsi Catholici rejiciunt, cujusmodi est Raziæ facinus, qui sese interemit; 2° quia in prolato testimonio sermo est de hominibus lethali culpa adstrictis, qui nempe contra legis vetitum surrepta idolorum donaria intra vestes celarant; 3° quia ex eo sequeretur, animas interire cum corporibus, una cum iisdem corporibus ad novam postea vitam revocandas: *Nisi enim*, inquit hic auctor, *eos, qui ceciderint, resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis;* 4° quia agitur de facto singulari, nempe Judæ, quod in exemplum trahi non potest, præsertim cum nulla pro mortuis in lege sacrificia statuta seu præscripta sint; 5° quia non ad eos levandos a purgatorii pœnis, de quibus nec ibi nec alibi mentio est, sacrificium offerri voluit, sed potius ad ostendendum affectum suum erga ipsos, et ad avertendam Dei vindictam a reliqua exercitus parte. Ergo.

698. Resp. 1°, *Neg.* Nos vero hic utrumque tanquam certum habemus ex sacrarum litterarum professoris lectionibus, ad quem provincia vindicandi authentiam SS. librorum spectat. Illud addimus, hunc librum a recentioribus Protestantibus in censum sacrorum librorum passim admitti; tum etiam in illorum hypothesi, qui eum rejiciunt, non minus validum inde erui argumentum tanquam ex libro historico ac fere coævo, qui nobis eam testatur credendi rationem, quæ apud Judæos eo tempore obtinebat. Pluris certe nobis valet hujus libri auctoritas, quam auctoritas Flavii Josephi, Gorionidis aut Philonis, ad fidem de iis faciendam, quæ ipsorum ætate contingebant. Genuinam præterea esse sententiam illam, quæ ab adversariis textui assuta traducitur, aperte evincunt græca omnia et latina exemplaria, sive edita, sive manuscripta, in quibus nunquam non reperitur (1); et apprime ingenio congruit scriptoris, qui passim solet ejusmodi considerationes interserere.

699. Ad 1m, *neg.* Quod si auctor commendat factum Raziæ se interficientis, eum quidem, laudat quod *fortiter* fecerit, non au-

(1) Cfr. Nic. Serarius S. J. op. cit.; sexta, dissert. 7, art. 8; Calmet, Nat. Alex. *Hist. eccles.* V. T. ætat. *Præf. in duos lib. Machab.* etc.

tem quod *pie*, ut adnotat S. Augustinus, qui hac de causa secundum hunc Machabæorum librum dicit *sobrie* esse legendum (1).

700. Ad 2m, Resp. 1o, *Trans.* Nec enim omnes consentiunt, eos milites in surripiendis illis idolorum donariis graviter deliquisse; quoniam non idololatriæ causa, sed aviditate potius immoderata arrepti, donaria illa sibi vindicarunt. Sed dato etiam, Resp. 2o Ipsos, potuisse ante mortem ejusmodi peccati pœnitere; sermo enim illic est de iis, *qui cum pietate dormitionem acceperant.*

701. Ad 3m, *Neg.* Ibi enim sacer scriptor pro Judæorum more utramque quæstionem, de animæ scilicet immortalitate ac de corporum resurrectione, conjungit, prout et Christus ipse, Sadducæos perstringens, Matth. XXII, 31, conjunxit : *Non legistis*, inquit, *quod dictum est a Deo dicente vobis, Ego sum Deus Abraham*, *et Deus Isaac*, *et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium;* et Apostolus, I Cor. XV, 32 : *Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducemus et bibamus*; *cras enim moriemur* (2).

702. Ad 4m, *Neg.* Non solum enim Judæ factum ab omnibus commendatum est, sed insuper, ut ibidem legitur, omnes *ad preces conversi*, *rogaverunt, ut id, quod factum erat delictum*, *oblivioni traderetur*; omnesque propterea pecuniam ad sacrificia pro defunctis offerenda suppeditarunt; universalis igitur erat praxis Judæorum orandi pro mortuis, quod et Grotius fatetur in *Adnotat. ad Cassandri consultationem*, ad art. 20, et alibi. Atque hinc responsio patet ad illud, quod addebatur de sacrificiis pro mortuis, quæ nullibi in lege præscripta leguntur. Comprehendebantur enim sub lege generali de sacrificiis pro peccatis totius populi, quæque offerri poterant tam pro præsentibus quam pro absentibus, tam pro vivis quam pro defunctis, juxta interpretationem et consuetudinem synagogæ; quo refertur et illud Eccli. VII, 37 : *Mortuo non prohibeas gratiam*, per eleemosynam scilicet, preces et sacrificia (3).

(1) *Contra Gaudent. Donat.* lib. I, n. 38.

(2) Cfr. Bellarm. *De purgat.* lib. I, cap. 3, n. 16 et seq. Calmet. in hunc loc.

(3) Cfr. Joseph. Du Voisin, in

703. Ad 5m, *Neg.* Etsi enim aperta mentio non fit de purgatorio, æquivalentibus tamen verbis idem dicitur. Si Judas enim sacrificium offerri voluit pro defunctis, profecto non id voluit pro iis, qui nullas pœnas saltem temporarias solvendas haberent, neque pro iis, qui pœnis æternis essent addicti, ut res ipsa clamat; ergo pro iis, quos credebat in purgatorium detrusos. Ultima animadversio locum habere nequit, quum directe pugnet cum iis, quæ ibidem referuntur.

704. Inst. Saltem nihil evincitur ex allatis Christi verbis : *Non remittetur ei neque in hoc sæculo neque in futuro* ; 1° enim ejusmodi dictio popularis est, cujus eadem est virtus, ac si diceretur : Ejusmodi peccatum *nunquam* fore remittendum, quod ex locis parallelis expresse eruitur; nam Marc. III, 29, dicitur *in æternum*, et Luc. XII, 10, *non remittetur* (1). 2° Neque ex eo, quod Christus negarit tale peccatum in futuro seculo remittendum, sequitur quædam alia peccata fore remittenda juxta dialecticæ regulas, quæ docent, ex negatione affirmationem minime descendere. 3° Loquitur Christus de remissione culpæ, quæ nonnisi in hac vita haberi potest, nec proinde ad remissionem pœnæ transferri debet; 4° ex hoc enim sequeretur leviora peccata remitti in hoc sæculo, graviora autem in futuro, quod cum Catholicorum principiis pugnat. Ergo.

705. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m, *Neg.* Dato enim, juxta parallelismum Evangeliorum, phrasim a Christo adhibitam idem valere ac *nunquam* ejusmodi peccatum dimissum iri; cum tamen *nunquam* sive *æternum* duas partes complectatur, hoc nempe seculum et futurum, quod Marcus et Lucas *universe* dixerunt, Matthæus *distributive* exposuit; quod non fecisset, nisi ad utramque partem, ad præsens scilicet sæculum et ad futurum, peccatorum remissio pertineret. Quæ animadversio robur sumit ex eo quod diximus, Christum per ea verba allusisse ad receptam apud

Procemio ad Pugionem fidei Raym. Martini; Bartolocci, *Biblioth. rabbinica*, part. 2, diss. 3; Card. Gotti, *De vera Christi Ecclesia*, tom. II, art. 10, § 11; Serarius, loc. cit.

(1) Εἰς τὸν αἰῶνα... οὐκ ἀφεθήσεται.

Judæos persuasionem de peccatorum remissione obtinenda, non solum in hac vita, sed etiam in futura (1).

706. Ad 2m, Responsio patet ex modo dictis. Hic enim Christus non instituit disputationem, quæ exigi ad strictas dialecticæ regulas debeat, sed vulgari loquendi modo utitur. In familiari autem sermone ridiculum se præberet, qui diceret, currum navimque mihi non extruam, neque in hac neque in altera vita, cum in altera vita neque currus neque naves extrui possint; sic porro locutus esset Christus, si nulla in futuro sæculo daretur peccatorum remissio. Præsertim quod illis verbis Christus alludat ad receptam fidem de peccatorum in altera vita remissione.

707. Ad 3m, *Neg.* Sed loquitur de peccato, quatenus complectitur et culpam et pœnam, quod insinuant ejusdem Christi verba apud Marcum loc. cit., ubi de ejusmodi blasphemo dicitur : *Reus erit æterni delicti*, id est, pœnæ æternæ, quæ nempe subsequitur peccatum. Quod tuentur vel ipsi recentiores exegetæ protestantes Grotius, Griesbachius, Kuinoel (2); ita ut sensus sit : Non remittetur ei in hoc sæculo quoad culpam, ideoque obnoxius erit in futuro sæculo æternis suppliciis, per oppositionem ad alia minus gravia peccata, quæ remittuntur quoad culpam in præsenti sæculo, et quoad pœnam, tum in hoc tum in futuro. Ex his disjicitur quod demum objiciebatur, inferri scilicet peccata leviora in præsenti vita remitti, graviora autem in altera; ex data enim modo expositione patet, istud minime sequi.

708. Obj. secunda. Scripturæ medium hunc expiationis statum constanter excludunt; ac 1o quidem in iis omnibus locis, in quibus vel duarum dumtaxat animarum sedium fit mentio, ex. gr. Matth. XXV, 34 et seqq : *Venite benedicti, possidete regnum....*

(1) Cfr. Maldon. *Comm. in Evang.* in cap. 12, 32 S. Matth.

(2) Sic enim ipse scribit in cap. 3, 29 S. Marci : Ἁμάρτημα *in versione Alexandrina respondet Hebræorum vocabulis* חַטָּאָה *et* עָוֹן, *quæ non tantum peccatum indicant, ut* חַטָּאָה, *Gen.* 31, 36, עָוֹן, *Exod*, 28, 38, *sed etiam peccati pœnam, ut* חַטָּאָה *legitur Zach*, 14, 19, עָוֹן Psal. 40. (41) 13, *quo posteriori loco* LXX *habent* ἀνομία, *de peccati pœna*, etc.

discedite maledicti in ignem æternum, vel perpetuitatis immutabilis status alterius vitæ, ut Eccles. IX, 10 : *Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare; nec opus, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas*; et clarius, cap. XI, 3 : *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem... ibi erit.* 2° Ita duplicem ab obitu statum esse docent, ut illico ad alterutrum animæ mittantur. Sic Luc. XVI, 22 : *Factum, est ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno.* Ita etiam, ibid. XXIII, 43, Christus pio latroni immediatam gloriæ consecutionem promisit; et, Joan. V, 24, idem Christus credenti in se promittit vitam æternam : *Et transit a morte ad vitam*; iis vero qui in Domino moriuntur, Apoc. XIV, 13 : *Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis*, græce : *Ex nunc illico*, etc. 3° Scripturæ medium illum statum excludunt iis omnibus in locis, in quibus summa meritorum Christi efficacia commendatur, qui *una oblatione*, ut dicitur, Heb. X, 14, *consummavit in sempiternum sanctificatos*, ita ut aliis precibus aut suffragiis opus non sit; etenim *Sanguis J. C.... emundat nos ab omni peccato*, ut ait S. Joan. I Epist. I, 7. Ergo.

709. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m, *Dist.* Post extremum judicium, *conc.*; ante illud, *Subd.* quoad animas penitus purgatas, aut lethali culpa adstrictas, *conc.*; quoad alias juxta dicta, *neg.* Et sic patet responsio ad primum Scripturæ textum.

710. Quoad alios textus, in quibus proponitur immutabilitas status, *Dist.* Respectu meriti vel demeriti, *conc.*; respectu solutionis debiti, si quod remanet, donec ad paradisum quilibet pertingat, *neg.* Ex illis enim objectis textibus solum evincitur, non dari amplius in altera vita locum ad ulteriora merita, nec ad resipiscentiam aut regressum, non autem non dari purgatorium, de quo ibidem non est sermo.

711. Ad 2m, *Dist.* Si nihil obstet, *conc.*; si quid adhuc luendum supersit, *neg.* Cum enim nihil coinquinatum in cœlum intret, hinc, licet in statu gratiæ ex hac vita decedant, tamdiu tamen in purgatorio detinebuntur, quamdiu debitum non solverint *usque ad novissimum quadrantem.* Et ita explicari debent adducta

Scripturarum testimonia de Lazaro, de pio latrone, ac de iis omnibus, qui debitis omnibus persolutis ex hac vita migrarunt aut in dies migrant.

712. Ad 3m, *Dist.* Christus una oblatione consummavit in sempiterum sanctificatos, ejusque sanguis emundat nos ab omni peccato, per se, seu quoad valorem pretii, quatenus per modum causæ ac remedii universalis oblatus est, *conc.;* quoad nos, *subdist.* si rite nobis applicetur per Sacramenta ac bona opera, *conc.*; secus, *neg.* Quo sensu idem Apostolus dicebat : *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi* (Coloss. I. 24); alioquin, si nimis urgerentur illa Scripturarum testimonia, nec infernus daretur. Quoniam vero per pia opera ad vitam æternam obtinendam necessaria, ut suo loco ostendemus, non evacuatur crux Christi, ita nec per pœnas satisfactorias purgatorii.

713. Dices : Deus, Ezech. XVIII, 21, ait : *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,.. omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.*

714. Resp. *Dist.* Quoad reatum culpæ et pœnæ æternæ, *conc.*; quoad reatum pœnæ temporalis, *subdist.* interdum, interveniente scilicet charitate aut contritione perfecta, *conc.*; semper et in omni casu, *neg.* Alioquin ipsemet Deus non poposcisset pœnas a Davide aliisque peccatoribus, quos certe peccatorum suorum pœnituit. Et sic alia his similia testimonia exponi debent, quæ optime cum doctrina ac toto systemate catholico cohærent.

715. Obj. tertia. Doctrina Patrum est, 1º nullam dari in altera vita peccatorum remissionem. Sic inter ceteros S. Joan. Chrysost. *Hom. II de Lazaro*, num. 2; ubi negat, posse quempiam, cum hinc decesserit, *commissa diluere ;* et S. Hieronymus, lib. III, *In cap. V Epist. ad Galat.*, ubi affirmat, in altera vita *unumquemque portare onus suum*, ita ut ibi non detur locus orationibus, quibus quis juvari possit, secus ac fit in hac vita. 2º Docent, nullum ibidem dari pœnitentiæ locum. Ita inter ceteros S. Cyprianus, *Lib. ad Demetrianum*; S. Ambrosius, *De bono mortis*, cap. II; S. Joan. Chrysostomus passim; S. Augustinus, *Epist. XCI* et *Tract. XLIX in Evang. S. Joan.*

num. 10, ubi ait : *Requiem, quæ continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque, cum moritur*; tum, *De peccat. merit.* lib. II, cap. XXXIII, affirmat, peccata hic remissa non obesse post mortem. Quare S. Pater ita passim non sine aliqua hæsitatione de purgatorio loquitur, ut dubius semper de eo esse videatur; cum enim in *Enchiridio*, cap. LXVIII, verba Apostoli : *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, de igne tribulationis hujus sæculi exposuisset, addit, cap. seq. : *Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, incredibile non est*; *et utrum ita sit, quæri potest.* Similia habet, *De civ. Dei*, lib. XXII, cap. XXVI, num. 4; ubi profitetur, se non redarguere *eos, qui Apostoli verba de igne purgatorii exponunt, quia forsitan verum est.* Imo, *De peccat. mer.* lib. I, cap. XXVIII, cui consonat Auctor libri *Hypognosticon*, expresse affirmat, in alia vita *non esse ullum ulli medium locum.* Ergo.

716. Resp. ad 1m, *Dist.* Doctrina Patrum est, nullam dari in altera vita remissionem peccatorum *lethalium* quoad culpam, *conc.*; quoad pœnam, et juxta plures theologos *venialium* et quoad culpam et quoad pœnam, *neg.* Et sic explicari debent, quæ opponuntur ex S. Joan. Chrysostomo et S. Hieronymo, ut patet ex contextu ac scopo ipsorum, qui hic est, ut inducant peccatores ad resipiscentiam, et quidem tempestivam (1).

717. Ad 2m, *Dist.* Nullum dari pœnitentiæ locum, ita ut ex malo aliquis bonus fiat per conversionem et lethalium culparum remissionem, *conc.*; ita ut pro peccatis præteritis ac prius

(1) Satis enim est, vel leviter S. Joan. Chrysost. contextum percurrere, ut ejus sensus apertissime appareat. Ait enim ibid. num. 3 : *Si quem calumniatus es, si cui factus es inimicus, reconciliare, priusquam veniatur ad judicium. Omnia hic dissolve, ut citra molestiam illud videas tribunal. Donec hic fuerimus, spes habemus præclaras; simul atque vero discesserimus illuc, non est postea nobis situm pœnitere, neque commissa diluere*, etc. tom. 1, p. 730, edit. Maur. Id ipsum dicatur de S. Hieronymo, qui loc. cit. exponit, duplici sensu vocem *onus* in Scripturis adhiberi, in bonam nempe ac in malam partem; et concludit sensum Apostoli esse, quod ille, qui conturbavit Galatas, *portabit pro hoc opere judicium, et consequenter pro suo labore mercedem.* Quid hic sit cum purgatorio commune, non video.

dimissis satisfacere non possit, *neg*. Atque hac ratione exponendi sunt laudati Patres, Cyprianus, Ambrosius et Chrysostomus juxta nuper dicta (1).

718. Prima vero, quæ objicitur Augustini sententia, nullam præ se fert difficultatem, quum ipsemet adjecerit conditionem *si ea dignus est,* qua satis aperte ostendit retardari ejusmodi requiem, si ille, qui ex hac vita decedit, obstrictus debitis sit, quæ nondum exsolverit (2).

719. Ad alterum testimonium, quo affirmat, peccata hic remissa non obesse post mortem, *Dist.* Si remissa sint et quoad culpam et quoad pœnam, *conc.*; si quoad culpam tantum, vel *neg.* vel *subdist.* non obesse post mortem ad obtinendam cœlestem gloriam vel ocius vel serius, *conc.*; nullo modo, *neg.* (3).

720. Negamus denique, S. Doctorem cum hæsitatione de ipso purgatorio loqui, cum nemo fortasse ex antiquis S. Augustino apertius de purgatorio disseruerit, tum alibi tum potissime in integro libr. *De cura pro mortuis,* nec non *Confess.* lib. IX, cap. XII, num. 32, ubi, loquens de funere matris suæ, inter cetera commemorat preces ad Deum fusas, *cum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri*; tum subdit, cap. seq. num. 37 : *Inspira Domine meus, Deus meus, inspira servis tuis fratribus meis... ut quotquot hœc legerint, meminerint ad altare tuum, Monicœ famulœ tuœ, cum Patricio quondam ejus conjuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam,* etc.; et *Serm. CLXXII*, cap. II,

(1) Satis et hic pariter est eorum contextum inspicere, quem solum brevitatis causa hic prætermittimus, cum agatur de re clarissima. Consulantur in loc. cit.

(2) Agit hic de diversis animarum receptaculis, donec perveniant ad futuram resurrectionem in qua sola consequentur animæ justæ perfectam et adæquatam beatitudinem, et reprobæ completam damnationem : *Cum facta fuerit resurrectio*, inquit, *et bonorum gaudium amplius erit, et malorum tormenta graviora*; *quando cum corpore torquebuntur.*

(3) Disputat adversus Pelagianos, qui ex remissione peccati originalis per baptisma arguebant adversus Catholicos, nullam amplius pœnam in ipsorum hypothesi fore solvendam, cum tamen contrarium constet. Respondet autem S. Doctor, etiam sublato peccato, remanere pœnalitates in hac vita, quæ cessabunt in altera vita.

alias XXXII, *De verbis Apostoli*, concludit, de suffragiis pro defunctis disserens: *Hoc enim a Patribus traditum universa observat Ecclesia.* Dum igitur videtur dubius hærere, de qualitate pœnarum ac ignis præsertim purgatorii disserit; et ancipitem in *Enchiridio* et loc. cit. ex lib. *De civitate Dei* se prodit, utrum ex adducto Paulino dicto pœna ignis satis confirmari possit, et utrum locus ille de purgatorio intelligendus sit nec ne (1).

721. Dum vero tum ab eodem S. Augustino tum ab auctore *Hypognosticon* dicitur, nullum dari post mortem locum medium, id affirmant sensu Pelagianorum, quos oppugnabant, qui distinguebant, quod satis innotescit, inter regnum Dei et vitam æternam, hancque conferri dicebant infantibus sine baptismo decedentibus. Hinc patet, nullum inde infligi vulnus doctrinæ de purgatorio, quam propugnamus.

722. Obj. quarta. 1° Nihil prohibet, quominus dicamus, persuasionem de purgatorio ac de suffragiorum utilitate ortam esse vel ex paganismo, vel 2° ex naturali quadam ac nobis insita pietate et amore in defunctos; unde illuc impellimur, ut eos bene valere cupiamus, aut in preces erumpamus ex suavi quadam illusione, vana tamen atque fallaci. Ergo.

723. Resp. ad 1m, *Neg.* Imo cum adeo constans ac universalis ejusmodi doctrina et praxis sit, ut ostendimus, cur potius dici non debet, gentes omnes ex primæva hominum fide eam accepisse, quæ quamvis postea apud ethnicos, prout in aliis doctrinæ capitibus plus minus contigisse novimus, erroribus permixta fuerit, in Dei tamen Ecclesia integra ac inviolata permansit? Ecclesia enim, seu vera Dei religio, si illius amplitudinem spectemus, ethnicismo anterior est. Ethnici, quod a progenitorum religione acceperant, erroribus suis ac vanis commentis eo turpius depravarunt, quo magis ab ea digressi sunt, non tamen ita, ut vestigia ac lineamenta antiquæ veritatis hic atque illic non retinuerint (2). Nisi enim id pro certo habeamus, quod ex ipsa religionis ac paganismi historia tam præclare constat, neque hujus neque al-

(1) Cfr. hæc ipsa S. Augustini loca. pag. 338, ac Pierre de Joux, op. et loc. cit.
(2) Cfr. Baro de Starck, op. cit.

terius cujuslibet persuasionis universalis ratio ullatenus reddi posset.

724. Ad 2m, *Dist.* Si sermo sit de privatis individuis, privatorumque precibus aut praxi, *trans.;* si de publicis atque ab universa Ecclesia approbatis atque præscriptis, *neg.* Etenim *quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur,* juxta auream S. Augustini regulam (1). Quare non ex dulci ac inani mentis illusione, sed ex revelatione ac perpetua et constanti Ecclesiæ doctrina receptum est, ut preces ac suffragia pro defunctis offerantur. Quod hæc autem doctrina adeo congruat cum naturæ nostræ affectionibus, satis superque evincit, nullam religionem præter catholicam naturæ ipsi æque idoneam et accommodatam esse. Interim Protestantismi doctrina dura est et abjecta. Dum enim Christianismi integritatem corrumpit, pias omnes affectiones extinguit; vincula omnia, quæ inter mundum hunc visibilem ac invisibilem intercedunt, atrociter præcidit; illum dissolvit nexum, quo utraque Ecclesia sive in terris militans sive in purgatorio patiens, inter sese conjunguntur; ac omnem demum viam intercludit, qua superstites erga propinquos et amicos pios sese ac liberales præbeant.

725. Quod vero spectat ad exceptiones, quæ fieri possent tum ex liturgiis tum ex satisfactionum inutilitate post dimissam culpam, eas partim solvimus in superiori Propositione, partim disjicere contendemus, ubi de Sacramento Pœnitentiæ sermo erit.

ARTICULUS III.

De Inferno.

726. Inferni nomine designatur status ille, in quo dæmones ceterique omnes, qui ex hac vita lethali peccato obstricti decedunt, æternum puniuntur. Inferni existentiam materialistæ omnes tum antiquiores tum recentiores inficiantur. Ejusdem vero æternitatem præter Origenistas, et eos, quos S. Augustinus ge-

(1) *De bapt. cont. Donatist.* lib. IV, cap. 24, num. 31.

nerali appellatione *misericordes* vocat, Anabaptistæ et increduli pariter negant. Istis quamplures accesserunt ex Socinianis et Protestantibus, qui nullam aliam pœnam præter expiatricem agnoscunt (1).

727. Mirabilis hinc dignoscitur in Protestantibus fidei varietas. Ideo enim ipsorum patres ab Ecclesia discesserunt, quod noluerint admittere nisi *solum ac purum infernum*; contra vero ipsorum filii, qui philosophi laudem assequi potius quam christiani inaniter satagunt, cœperunt negare inferni æternitatem, ut in ejus locum sufficiant *infernum temporarium* seu, quod idem est, *purgatorium*; et jam pugnant contra nos *pro solo purgatorio*.

728. Non tamen omnes, qui vel inferni existentiam vel ejus æternitatem impugnant, eadem ratione aut iisdem principiis dimicant. Sunt enim, qui cum incredulis quibusdam et Protestantibus censent, juxta Origenistarum placita, post diuturnam expiationem, tandem aliquando impios ad æterna gaudia admissum iri; sunt, qui cum Socinianis autumant, vel statim ab ipsorum obitu aut saltem post extremi judicii diem impios in nihilum fore redigendos; sunt denique, qui tantummodo rident qualitatem ac naturam pœnarum, quibus dicuntur reprobi puniri (2).

729. Ut igitur in quæstione tanti momenti ea, qua par est, perspicuitate progrediamur, et illud hic præstandum est, quod in superiori articulo, de purgatorio disserentes, præstitimus; debemus nempe ea, quæ tanquam de fide stricte definita sunt, ab iis secernere, quæ salva fide in disputationem veniunt. Hoc igitur unum de fide est, dari infernum, seu destinata esse supplicia impiis, et hæc fore æterna, seu sine fine. Cetera omnia, quæ spectant sive ad locum sive ad horum suppliciorum vel pœnarum naturam, de fide non sunt. Etenim *nullo Ecclesiæ decreto*, ut scite post Vasquezium observat Petavius (3), *adhuc obsignatum*

(1) Cfr. Patuzzi, Ord. Præd. in erudito op. *De futuro impiorum statu*, lib. III, cap. I.

(2) Cfr. Feller, *Catech. philos.* tom. III, art. 7, § 475.

(3) Petav. *De Angel.* lib. III, cap. 5, num. 7; Vasquez, *In* I *part. S. Th.* disp. 243, cap. I. Cfr. etiam Estius, *In* IV *Sent.* dist. 44, § 12 et 13. Vid. Feller, loc. cit.; nec non P. Kleppé

videtur, *neque ulla in synodo sancitum illud est*, scilicet vel ignem esse corporeum, vel suppliciorum locum esse sub terra, ubi cruciantur dæmones et homines damnati. Certe veteres in diversas abiisse sententias circa utrumque punctum præter Petavium (1), fuse ostendit Calmet (2). S. Augustinus autem, *De civ. Dei*, lib. XX, cap. XVI, scribit: *Qui ignis cujusmodi et in qua mundi*, *vel rerum parte futurus sit*, *hominum scire arbitror neminem*, *nisi forte cui Spiritus divinus ostendit* (3).

730. Et hic profitemur nos adhærere sententiæ in Ecclesia communiter receptæ circa harum pœnarum, quæ positivæ dicuntur, naturam et qualitatem; quæ nempe est de igne materiali et corporeo. Hæc enim doctrina certa est, ita ut in dubium absque temeritate vocari nequeat (4). Ne tamen, agendo cum incredulis et rationalistis, quæ dogmatica stricte sunt cum aliis, quæ non eumdem certitudinis gradum obtinent, simul permisceamus, hic contenti erimus, dogma catholicum adstruere. Duo autem præstabimus: *primo* doctrinam catholicam in revelatione contineri, *secundo* hanc doctrinam sanæ rationi nullatenus adversari ostendemus. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Dæmonum et hominum impiorum pœnæ æternæ sunt.

731. Fidei dogma esse pœnarum æternitatem, quibus dæmones ac damnati cruciantur, patet ex anathemate, quod inflixit Concilium œcumenicum V^m Origeniano errori, ita se habenti: *Temporanea esse dæmonum et impiorum hominum tormenta*,

S. J. *Exposition de la doctrine chrét.* Strasbourg, 1716, pag. 704; *Catéch.* de Bossuet, etc.

(1) Loc. cit.

(2) *Comment.* in cap. 9 S. Marc. tum in cap. 7, 19 Eccli. Qui tamen sibi parum constare videtur.

(3) Animadvertit tamen Estius loc. cit. § 12, in fine, S. Augustinum passim docere, ignem damnatorum vere esse corporeum; dum propterea in loco hic adducto affirmat, neminem mortalium scire cujusmodi sit ille ignis, magis de qualitatibus et modo urendi spiritus incorporeos, quam de specifica ejus natura, videri id accipiendum.

(4) Cfr. Patuzzi, *Diss. de sede inferni*, Venet. 1763.

finemque ea tempore aliquo habitura, atque impios ac dæmones in priorem suum statum restitutum iri (1); nec non ex Symbolo Athanasiano, quod ita concluditur : *Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala, in ignem æternum. Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

732. Ex triplici porro Scripturæ locorum classe hæc fidei veritas adstruitur. 1° Ex iis omnibus locis, in quibus disertis verbis damnatorum pœnæ *æternæ* dicuntur. Talia sunt inter cetera ex V. T. illud, Dan. XII, 2 : *Multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam et alii in opprobrium, ut videant semper* (2); et ex N. T. illud Christi Domini Matth. XXV, 41 : *Discedite a me maledicti in ignem, æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*; concludit vero (v. 46) circa diversam justorum impiorumque sortem : *Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.* Ex quibus patet, non solum dici æternas impiorum pœnas, sed eo sensu vocari æternas, quo æterna vocantur justorum præmia; atqui proprie et stricto sensu, adversariis ultro fatentibus, æterna dicuntur præmia justorum; ergo et proprie ac stricto sensu æterna dicuntur impiorum supplicia, quæ cum illis conferuntur.

733. Altera Scripturarum classis ea omnia testimonia complectitur, in quibus æternitas pœnarum reproborum exprimitur per *negationem finis.* Tale præsertim est, quod legitur Isaiæ LXVI, 24 : *Et vermis eorum* (damnatorum) *non morietur, et*

(1) Apud Nicephorum, *Histor. eccl.* lib. XVII, cap. 28. Et in Synodo VII, in qua, actione I, hæc habentur : *Sanctæ venerabilis quintæ Synodi, quæ Constantinopoli congregata est, communi et universali submissi sunt anathemati Origenes et Theodorus Mopsuestiæ.... de eo videlicet.... quod de restitutione in statum pristinum fatebantur, consentientibus quatuor Patriarchis.* In *Actis Conc.* Harduini, tom. IV, col. 66.

(2) Juxta Hebr. et vers. Alex. *in contemptum æternum* seu *confusionem æternam, εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.* Sane עוֹלָם æternum vertit Syriacus interpres, Arabs. *ignominiam æternam*, Vatablus et Pagninus in contemptum *æternum*, Marinus in *Lexic.* cum aliis vertit in durationem doloris *æternam.*

ignis eorum non extinguetur, *et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Ad hæc autem Isaïæ verba alludens S. Joan. Baptista, Matth. III, 12, de Salvatore ait : *Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem* (impios) *comburet igni inextinguibili.* Sed apertius adhuc idipsum prædicat Christus ipse, Marc. IX, 42 et seqq. : *Si scandalizaverit te manus tua, abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam*, *quam duas manus habentem ire in gehennam*, *in ignem inextinguibilem*, *ubi vermis eorum non moritur*, *et ignis non extinguitur;* quod ut altius hominum mentibus infigeret, et secundo et tertio repetit. Jam vero, si nec impiorum vermis unquam morietur, si nunquam extinguetur eorum ignis, qui propterea *inextinguibilis* dicitur, evidens est adversus Socinianos, vere æterna fore impiorum supplicia; nec integrum corporis et animæ exitium *æternitatis* voce, ut ipsi autumant, designari.

734. Tertia demum classis iis omnibus textibus constituitur, in quibus traditur, nullum post hanc vitam dari pœnitentiæ locum aut nullam veniæ obtinendæ spem, sed *immutabilis* plane sicut justorum ita et impiorum status perhibetur. Pervulgata porro est illa Eccli. sententia, ubi, agens de futura bonorum et malorum conditione, dicit, cap. XI, 3 : *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit*, *ibi erit.* Luculenta pariter sunt Christi verba, Matth. XII, 32 : *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis*, *remittetur ei*; *qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei*, *neque in hoc sæculo neque in futuro*; seu, prout legitur Marc. III, 29 : *Qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in æternum*; *sed reus erit æterni delicti.* Idipsum dicatur de iis locis, in quibus reprobi vocantur *vasa iræ et contumeliæ*, *vasa iræ apta in interitum,* aut in quibus dicitur : *Ira Dei manet super illos*; *regnum Dei non consequentur*; ac licet misericordiam quærant, Christus sit eis responsurus : *Nescio vos*; aliaque prope innumera, quæ sive veterum sive recentiorum Origenianorum ἀποκατάστασιν, seu novam sortem vel restitutionem impiorum ad cœlestes sedes plane subvertunt.

735. His accedit perpetuus et constans totius traditionis et Ec-

clesiæ Catholicæ sensus. Vix enim Origenianorum commentum de temporariis impiorum pœnis prodiit, dum illico omnes Ecclesiæ Patresque omnes illud exhorruerunt et anathemate perculerunt. Patres enim si consulamus, sive qui ante Origenistas vixerunt, sive qui iisdem suppares fuerunt, reperiemus eos eamdem doctrinam semper professos esse. Ita Clemens Rom., Justinus Mart., Theophilus, Tertullianus, Minucius Felix, Irenæus, Cyprianus, Julius Firmicus, Hippolytus unanimes sunt in *pœnis sempiternis*, *igne inextinguibili*, *tormentis sine modo aut ullo termino*, *æterno igne*, etc. asserendis (1). Nos unius aut alterius testimonia dabimus, ne longiores simus. Itaque Clemens Rom.: *Immortales*, inquit, *omnes animæ sunt et impiorum; quibus melius foret non in incorruptibilibus esse. Nam pœna sempiterna ab inextinguibili igne punitæ, neque morientes, magno suo malo, nullum finem obtinere possunt* (2). Justinus Mart.: *Quem* (diabolum) *in ignem esse mittendum cum exercitu ipsius et hominibus, qui eum sequuntur, in æternum puniendos, Christus ante significavit* (3). S. Irenæus: *Quibuscumque*, inquit, *dixerit Dominus: Discedite a me maledicti in ignem perpetuum, isti erunt semper damnati; et quibuscumque dixerit: Venite benedicti.... hi semper percipiunt regnum, et proficiunt* (4). Tertullianus: *Enim vero*, ait, *nos qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique æternam ab eo pœnam providemus, merito soli innocentiæ occurrimus, et pro scientiæ plenitudine, et pro latebrarum difficultate, et pro magnitudine cruciatus non diuturni, verum sempiterni eum timentes*, etc. (5). Eleganter demum, ut alios præteream,

(1) Cfr. Petav *De Angel.* lib. III, cap. 8.

(2) Ἀθάνατοι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ, καὶ τῶν ἀσεβῶν· αἷς ἄμεινον ἦν μὴ ἀφθάρτους εἶναι· κολαζόμεναι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου πυρὸς ἀπεράντῳ τιμωρίᾳ, καὶ μὴ θνήσκουσαι ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχουσι. Cit. a Damasc. apud Petav. ib. Cfr. etiam apud Coteler. tom. I, p. 547.

(3) Apolog. I, cap. 28. Ὃν (τὸν διάβολον) εἰς τὸ πῦρ πεμφθήσεσθαι μετὰ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς καὶ τῶν ἑπομένων ἀνθρώπων, κολασθησομένους τὸν ἀπέραντον αἰῶνα, προεμήνυσεν ὁ Χριστὸς.

(4) *Cont. hæreses*, lib. IV, cap. 28, alias 47, num. 2; vid. etiam lib. V, cap. 27, num. I.

(5) *Apolog.* cap. 45.

Minucius Felix ejusmodi tormenta describit, dicens: *Nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic sapiens ignis membra urit et reficit, carpit et nutrit, sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt; sicut ignes Etnæ montis et Vesuvii montis et ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur; ita pœnale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexosa corporum laceratione nutritur* (1). Ex his igitur habemus, pœnas impiorum *æternas, sine fine* ac *semper* duraturas, et conferri cum æternis justorum præmiis. Quod attinet ad Patres reliquos, eorum loca indicare satis erit, qui vel confutant Origenianum commentum, vel ipsum inter hæreses numerant, ut Hieronymus, Augustinus, aliique passim (2).

736. Quare, hac Ecclesiæ fide freti, strenui Christi martyres tyrannis sæva quæque tormenta minitantibus, nisi idolis litassent, respondebant, se ad tantum facinus nunquam adigi posse, ne incurrerent *pœnam perpetuam*, ut legitur in actis S. Julii, vel ne irent *in æternum interitum*, vel ne incurrerent *æternum supplicium*, vel ne mitterentur *in ignem æternum*, ut habetur in actis S. Felicitatis ejusque filiorum; quia diis sacrificantes *tormenta manebunt æterna*, ut in passione S. Maximi, et in actis SS. Domninæ et Theonillæ; quia *mortis æternæ mercedem et inexplicabiles sine termino cruciatus* apostatæ acquirent, ut in actis S. Victoris; qui propterea tormenta tyrannorum vocabant *unctiones* et *refrigeria* ad ignem inextinguibilem vitandum, ut in actis SS. MM. Claudii et Asterii; quibus similia occurrunt in actis SS. Patritii, Agapis, Chioniæ, Irenis, SS. Tarachi et Probi, etc. apud Ruinart et Bollandistas.

737. Non admodum difficile esset ostendere, in idem dogma de æternitate pœnarum universum conspirasse genus humanum. Verum cum eruditi viri diversarum gentium monumenta collegerint, ideo ad ejusmodi auctores, qui hæc fusius pernoscere voluerint, remittimus. De Hebræis scripsit Bartoloccius (3),

(1) In *Octav.* cap. 35.

(2) Cfr. Apud Patuzzi, op. cit. lib. cit. cap. 15 et seqq.

(3) *Biblioth. rabbinic.* in *Diss. de inferno.*

de Mahumedanis Marraccius (1), de græcis poëtis et philosophis Gutherus (2), de Romanis Montfaucon (3). De Chaldæorum, Persarum et Assyriorum sententia perinde ac Ægyptiorum præter Zendavesta testes sunt Tacitus (4) et Diodorus Siculus (5). Quod vero spectat ad reliquos populos sive septemtrionales sive americanos, plura documenta suppeditat inter ceteros Patuzzi (6). Adeo ut verum sit, quod recte non ita pridem animadvertit anonymus quidam inter Protestantes, religionem christianam nihil novi hac in parte in mundum intulisse, si excipias medium hactenus ignotum, per quod scelestissimi quique vel in ipsa mortis extrema periodo ab his æternis pœnis se eripere possint, ac cœli compotes ac hæredes fieri (7).

DIFFICULTATES.

738. Obj. prima. Frustra congeruntur Scripturarum testimonia ad adstruendam pœnarum æternitatem. Vel enim accipienda sunt de æternitate proprie dicta, et tunc exponi debent de totali destructione impii, quæ pœna utique æterna est, qua in perpetuum impius a gloria excluditur, quod sane aperte innuunt voces, quibus in Scripturis impiorum damnatio significatur, *mortis*, scilicet, *perditionis* et *interitus*, quæ destructionem indicant. Vel accipienda sunt de æternitate improprie dicta, et tunc de diuturniori vel breviori duratione suppliciorum pro diversitate meritorum debent intelligi, prout tot innuunt Scripturarum testimonia, in quibus *æterna* ea dicuntur, quæ nonnisi de longiori tempore usurpantur; quo sensu *in æternum* concessa dicitur Cha-

(1) In *Refut. Alcorani*. Cfr. etiam Hottingerus, tom. I. *Hist. Eccl.*

(2) Apud Grævium, tom. 12 *Thesaur. antiquit. Rom.* Lugd. Batav. 1699, in *Diss. De jure manium*, p. 1077.

(3) *Antiq. illustrat.* tom. v, Paris 1719, p. I, chap. VII, descriptio infernalium suppliciorum, etc.

(4) *Hist.* lib. v, cap. 5.

(5) *Biblioth. historicæ*, lib. II, sect. secunda, edit. Laur. Rhodomani, Hanoviæ, 1604, p. 65 et seqq.

(6) Op. cit. lib. III, cap. 18, ubi plura documenta afferuntur.

(7) In opusc. *Quelques réflexions sur la maxime chrétienne : Hors de l'Église il n'y a point de salut. Par un ministre protestant*, Paris, 1827.

nanitides Hebraeis; *in æternum* item firmatum iri solium David, etc.; quo sensu, ut cetera mittam, scripsit S. Judas, Epist. v. 7 : *Sicut Sodoma et Gomorrha... factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes*, cum tamen nonnisi ad breve tempus ignis ille perduraverit. Quæ posterior expositio eo magis præferenda videtur, quod et cum priori de destructione saltem post datum tempus consentiat, et simul pœnarum diuturnitatem pro culparum diversitate conjungat. Ergo.

739. Resp. *Neg. antec.* Ad prob. *Neg.* Tum quia ejusmodi expositio nova est et contraria sensu traditionali omnium Patrum et totius Ecclesiæ, tum quia apertam vim infert adductis Scripturæ textibus, qui loquuntur de pœna *positiva*, quæ significatur per vocabula *ignis*, *tenebræ exteriores*, *stridor dentium*, *vermis*, *sitis*, etc., minime vero de sola negatione aut privatione gloriæ.

740. Neque eam expositionem evincunt voces *mortis*, *perditionis* et *interitus*, quasi per eas insinuetur totalis destructio. Declarant enim eædem Scripturæ, quo sensu hæ voces usurpentur, sensu nempe translato. Etenim a Christo, Joan. XVII, 12, Judas dicitur *Filius perditionis*, ita tamen, ut de eo ibid. affirmet : *Melius erat, si natus non fuisset.* Quare autem vero, nisi ob æterna supplicia, quæ ipsum in altera vita manebant? Sic pariter Apostolus, II Thess. I, 9, de infidelibus ait : *Pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini.* Si pœnas dabunt, et quidem æternas, profecto in interitu non destruentur; sed ad promerita supererunt supplicia. Sic demum, Apoc. XXI, 8, legitur : *Timidis et incredulis et execratis... pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure; hæc est mors secunda.* En igitur quo sensu futura sit impiorum mors, quænam perditio et interitus! quibus vocibus reprobatio impiorum significatur, tum nempe ad designandam perpetuam Dei amissionem, qui vita animæ est, tum ad exprimendam summam illam ac irreparabilem calamitatem, in quam reprobi incident.

741. Sed neque secundo loco prolata Scripturarum testimonia evincunt, eodem latiori sensu illa, quæ de æternitate pœnarum attulimus, esse intelligenda. Ex substrata enim materia, ut aiunt, quæ æternitatem proprie dictam non patitur, et ex aliis

Scripturæ locis aperte constat de diuturniori tantum tempore objecta testimonia esse accipienda. Contrarium vero prorsus constat in casu nostro, uti ex adductis probationibus manifestum fit; in iis enim semper opponitur æternitas pœnarum æternitati gaudiorum; ac præterea conceptis verbis pœnæ illæ dicuntur *sine fine*, *sempiternæ*, ignis futurus declaratur *inextinguibilis*, *vermis non morietur*, nullus ibi erit pœnitentiæ locus, etc. Quæ omnia terminum omnem excludunt.

742. Ad illud, quod objicitur de igne, quo consumptæ sunt Sodoma et Gomorrha, *Dist.* Si spectetur ignis ille in se, *conc.;* si spectetur, prout erat figura ignis æterni, *neg.* Scilicet eo sensu æternus dicitur ignis ille, quatenus civitates illas delevit, earumque incolas in perpetuum ex viventium societate eripuit; vel, si magis placet, quatenus ignis ille perpetua sui vestigia in illis absumptis civitatibus reliquit. Quare fuit figura ac imago illius æterni ignis, quo in perpetuum impii apud inferos cruciabuntur. *Critici sacri* ita hunc locum exponunt: *Illud incendium vocatur ignis æternus*, *vel quia irreparabile est et semper duraturum, cujus vestigia hodie supersunt*, *mare mortuum, fumans*, etc. *vel* 2° *metonymice*, *eo quod typus fuerit ignis æterni, in quem isti a temporali incendio transmissi sunt. Incendium considerat* (S. Judas) *ut pœnam adhuc durantem, et quæ præsignificaret sequentem vindictam ignis æterni in inferno; qui solus dicitur* αἰώνιον πῦρ *in aliis omnibus locis, ut Matth. XVIII,* 8, *et XXV*, 41; *Apoc. XX*, 10 (1).

743. Hinc posterior pariter rejicitur adversariorum expositio, quæ, ut ex dictis constat, non solum omni vel levissimo fundamento destituitur, sed aperte atque omnino Scripturis adversatur.

744. Inst. primo. Atqui Scripturæ 1° sæpe negant divinam ultionem æternam fore; etenim Ps. LXXVI, 8, dicitur: *Numquid in æternum projiciet Deus?* et Ps. CII, 8 et 9: *Miserator et*

(1) Cfr. *Synops. Critic. sacr. in N. T.* vol. IV, in hunc loc. Vid. etiam *Crit. sac.* tom. IX, in hunc eumdem locum. Inter quos criticos Grotius ipse, qui non parum Socinianis favet, concludit, quod *sensus sit*, *eas urbes incensas instar exhibere ignis æterni*, *qui impios expectat.*

misericors Dominus... non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. 2° Aliquis præterea in Scripturis, reprobis jam pœnis addictis, promittitur exitus; sic Ps. XLVIII, 16: *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi*, et alibi passim. 3° Docent Scripturæ, ita rependenda esse impiis supplicia, ut culpas inter et pœnas proportio servetur; ut Apoc. XVIII, 7: *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum;* et apertius, Marc. XII, 40, de Pharisæis dicit Christus: *Hi accipient prolixius judicium;* quæ falsa essent, ubi æternitas pœnarum proprie dicta semel constitueretur. 4° Profecto, nisi ita res se haberet, inquiunt, falsum esset, quod Apostolus tradit, ad Rom. scribens, magis Christum hominibus redemptione sua profuisse, quam nocuerit Adæ peccatum, cum multo plures damnentur. Ergo.

745. Resp. Ad 1m, *Neg.* Allatæ enim omnes Scripturarum auctoritates loquuntur de hominibus adhuc in præsenti vita degentibus, ut ex ipsarum contextu constat; ut omittam unanimem Patrum et interpretum expositionem. Non enim sine gravi temporis jactura singulæ perpenderentur.

746. Ad 2m, *Neg.* pariter ad propositum nostrum spectare aliam Scripturarum classem, cum de liberatione ab angustiis, quibus David premebatur, in iis sermo sit, ut omnes rectæ exegeseos regulæ postulant.

747. Ad 3m, *Dist.* Docet Scriptura servandam proportionem inter culpam et pœnam quoad acerbitatem, *conc.;* quoad diuturnitatem seu durationem, *neg.* Eodem enim sensu accipiendi sunt adducti textus, quo, Sap. VI, 7, dicitur: *Potentes potenter tormenta patientur*, et, v. 9: *Fortioribus autem fortior instat cruciatio.* Duratio siquidem pœnarum ubique, ut vidimus, prædicatur æterna, sine fine, perpetua, etc.

748. Ad 4m, *Dist.* Si Apostolus institueret comparationem inter Christi redemptionem et ruinam per Adam illatam quoad salvandorum aut damnandorum numerum, *trans.*; si de intrinseca virtute, efficacia atque utilitate redemptionis Christi relate ad nocumenta, quæ intulit peccatum Adæ, *neg.* Significat igitur hìc Apostolus, Christum nos non solum ab Adæ culpa, quam

hæreditate contraximus, sed præterea ab innumeris prope actualibus peccatis liberasse, et cum fenore nobis restituisse quidquid in Adam amisimus. Ast, si effectum redemptionis quoad extensionem spectemus, longe minus late patet Christi redemptio quam Adæ peccati effectus ob plures causas extrinsecas, quas expendimus, cum dissereremus de Christi morte pro omnibus. Licet enim Christus pro omnibus mortem obierit, atque abunde satisfecerit, cum tamen passionis ipsius fructus non applicetur nisi illis, qui crediderint, qui mandata servaverint, qui in ipso manserint, omnesque ab eo præscriptas conditiones adimpleverint, idque non omnes præstent, ideo scriptum legimus : *Non omnis, qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum*; *sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (1); tum : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit,* aliaque ejusmodi. Ac revera Paulus ipse, quem nobis objiciunt, I Cor. VI, 9, docet, neque fornicarios, neque idolis servientes, neque adulteros, neque fures, neque avaros, neque alios ejusmodi nefarios homines regnum Dei esse possessuros. Cum igitur gratis omnino, imo falso prorsus et contra apertam Scripturarum auctoritatem, supponant adversarii, omnes aliquando homines Christi redemptionis participes futuros, perperam con-

(1) Matth. VII, 21. Quæstio agitari solet inter theologos, utrum major sit electorum an reproborum numerus, præsertim ex Catholicorum cœtu; et alii in alias sententias dilabuntur. Bergier, *Traité de la vraie religion*, et *Dict. de Théol.* ad vocem *Elu*, animadvertit adversus incredulos, qui inde occasionem nacti sunt oppugnandi religionem christianam, tot esse hac in parte doctorum hominum discrepantes sententias, ut integrum de iis volumen confici possit. Ecclesia nihil unquam circa hoc punctum definivit, imo profitetur se electorum numerum ignorare, dum Oratione secr. Dom. I Quadrag. sic Deum orat : *Deus*, CUI SOLI *cognitus est numerus electorum in superna felicitate locandus*. Propterea nonnisi conjecturis ducuntur, qui pro alterutra dimicant opinione. Nobis satis sit affirmare, eos omnes fore salvandos, qui divinæ gratiæ cooperantur, quæ nulli deest; eos fore damnandos, qui eidem reluctantur, ut propriis indulgeant cupiditatibus. Ceterum cfr. Bergier loc. cit. nec non egregium opus, cui tit. *Tesori di confidenza in Dio*, Pinerolo, 1831, præsertim p. 2; in qua docte expenduntur, quæ perperam ad parvum electorum numerum stabiliendum afferri solent.

cludunt, damnatorum pœnas finem tandem habituras esse, ut suam statuant ἀποκατάστασιν, seu omnium restaurationem.

749. Inst. secundo. 1° Quanquam Deus in Sacris Litteris pœnas æternas verbis sat disertis atque perspicuis comminatus fuerit, non tamen sibi ademit facultatem moderandi decretum suum. Quemadmodum humani principes aut legumlatores, etsi pœnas gravissimas ac perpetuas sæpe decernant, non sibi propterea potestatem adimunt veniam reis concedendi, aut pœnarum severitatem temperandi. Poterit ergo Deus supremo hoc suo dominio uti, et damnatis tandem ignoscere, eosque ab æterno supplicio liberare. Ita passim Clericus (1). Tilotzonus autem, ut integram servet divinam veracitatem, in suis commentationibus subdit: Hoc enim versatur inter promissiones ac minas discrimen observatione dignum, quod promissor jus alteri tribuit adversum seipsum, adeo ut juxta justitiæ regulas et fidelitatis promissis stare teneatur, verique nominis injuriam irroget, si ea exacte non impleat. Non eodem modo se res habet quoad illum, qui comminatur. Jus enim in ipso permanet minus exequendi, vel etiam non exequendi, quod comminatus est, ac citra alicujus injuriam potest non uti jure suo, ac debitum integrum remittere. Neque deest hujus divinæ agendi rationis exemplum in Scripturis. Jussu siquidem Dei citra expressam ullam conditionem Jonas propheta prædixit impiæ civitatis Ninives excidium post dies quadraginta obventurum: *Adhuc quadraginta dies et Ninive subvertetur*, quin tamen eversa sit, prout prædictum fuerat. Quidni ergo sperare liceat, Deum quidem denunciare hominibus æterna supplicia, quæ tamen non sit irrogaturus (2)? Concludendum est igitur, non posse ex Scripturis, utut perspicuis, certo colligi pœnarum æternitatem, nosque ignorare, quemnam fortasse modum minis a se factis apponet piissimus Deus, qui, licet delinquentes punire debeat, nulla tamen lege eo rigore punire adstringitur, quo minatus est; sed ex arbitrio et libertate sua pœnam, saltem ex parte condonare potest (3).

(1) Præsertim *Bibliothèque choisie*, tom. IX.

(2) *Serm.* XXXV, apud Patuzzi, loc. cit. cap. 9 et 10.

(3) Ibidem.

750. Resp. Ad 1^m, *Dist.* Deus potest pœnas æternas relaxare, si decretum de pœnis æternis inferendis esset tantum comminatorium, *trans.*; si sit absolutum, *neg.* Jam vero textus a nobis allati in probationibus perpetuo nobis exhibent decretum Dei absolutum inferendi pœnas æternas impiis. Christus enim in extremo judicio dicet his, qui a sinistris ejus erunt: *Ite maledicti in ignem æternum... et ibunt hi in supplicium æternum*; ita alibi passim, ut vidimus, *sine fine* hæ pœnæ dicuntur, etc. Cum igitur ex una parte habeatur sententia definitiva, ex altera perhibeatur executio juxta latam sententiam, jam patet, frustra sibi adblandiri adversarios nostros de fine, quem nunquam habituras ejusmodi pœnas, conceptis verbis Scripturæ ipsæ testantur. Eo igitur sensu tantummodo potest dici comminatorium Dei decretum, quod hæ pœnæ comminatæ sint viventibus, ut ad meliorem frugem redeant; quod si secus faciant, atque in statu peccati lethalis ex hac vita decedant, ex comminatorio decretum fit absolutum, ac incolumi Dei veracitate immutari jam nequit, prout Ecclesia a Deo edocta nullo non tempore Dei verba intellexit. Atque hac ratione tota corruit machina, quam adversarii moliebantur.

751. Ad illud vero exemplum, quod ex Ninive petebatur, responsio in promptu est; omnia enim adjuncta illius vaticinii comminatorii luculenter ostendunt, ipsum non fuisse nisi conditionatum; quod et ipse Jonas intellexerat, qui propterea fugerat in Tharsum, ne tanquam falsus propheta haberetur. Talia fuerunt missio prophetæ ad excidium denunciandum, prodigium patratum in ipsius prophetæ reluctantis persona, ut vim adderet suæ prædictioni, quadraginta dierum spatium interpositum inter denunciationem comminatæ pœnæ ejusque executionem; prout optime pariter intellexerunt Ninivitæ, qui ideo ad pœnitentiam redierunt, et veniam idcirco obtinuerunt. Ex comminatorio autem et conditionato hoc decretum transiisset in absolutum, nisi ab impietate sua Ninivitæ resipuissent; prout revera in absolutum transiit decretum de delendo universo humano genere aquis diluvii post annos 120. Neque enim est Deus quasi homo, ut mentiatur, aut filius hominis, ut mutetur. Hinc ruit inepta Clerici conclusio, quæ ex gratuitis ac falsis præmissis deducitur.

752. Inst. tertio. Saltem negari nequit aliquod fundamentum præfatæ Scripturarum expositioni, ac proinde aliquid spei damnatis præbere, quæ I Cor. XV, 22 et seq. leguntur : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur... Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus.... Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Ex quo textu apertissime hæc habentur, 1° *omnes* vivificandos esse in Christo ad vitam et ad gloriam, sicut omnes per Adam mortui sunt et corpore et anima per peccatum, ideoque et impios; 2° *novissimam* destruendam esse mortem, id est, mortem secundam, nempe impiorum, de qua loquitur Joannes, Apoc. XX, 14 ; demum 3° *omnia* subjicienda Deo esse, ita ut Deus in *omnibus* omnino regnaturus sit per gratiam et gloriam. 4° Quæ omnia confirmantur tum ex iis, quæ scribit idem Apostolus, Coloss. I, 19 : *In ipso* (Christo) *complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.* Ex quibus liquet, omnia demum per Christum esse pacificanda, scilicet et homines, qui sunt *in terris*, et dæmones, qui sunt *in cœlis*, qui propterea ab eodem Apostolo vocantur rectores tenebrarum harum, nequitiæ in cœlestibus. 5° His demum novum robur accedit ex iis, quæ dixit S. Petrus, Act. III, 21 : *Quem* (Christum) *oportet quidem cœlum suscipere usque in tempora restitutionis* (græce ἀποκαταστάσεως), *omnium*, id est, donec omnes tollantur, tum in Angelis tum in hominibus, peccati et pœnæ reliquiæ. 6° Hæc prorsus congruunt cum iis, quæ, Apoc. XX, 5, scribit S. Joannes de resurrectione prima, quæ locum habebit ante judicium, quæque proinde necessario supponit resurrectionem secundam, a morte scilicet secunda, cujus idem Joannes meminit, v. 14, ad quam dæmones et impii damnati erant ; adeo ut merito scribere potuerit, ibid. XXI, 5 : *Et dixit, qui sedebat in throno : ecce nova facio omnia,* id est, omnia renovo et in pristinum statum restituo. Ergo.

753. Resp. *Neg.* Ad antecedentis 1m illationem, *Dist.* Sanctificandos in Christo omnes electos, de quibus solis hic loquitur Apostolus, *conc.*; reprobos, de quibus hic ne verbum quidem, *neg.* Sensus enim istius textus Apostoli est, Christum post suam a mortuis resurrectionem velut primitias sanctorum suscitandorum semet ipsum obtulisse Deo Patri. Etsi vero Christus caput nostrum, Ecclesiam suam Deo obtulerit, et nunc etiam offerat continuo, nondum tamen ipsa a morte et mortalitatis conditione libera est, nondum a dæmonum insidiis tuta, nondum perfecte sancta. Adhuc enim ex aliqua parte, id est, in quædam membra dominatur peccatum, adhuc in ipsa grassatur diabolus, mors et mortis miseriæ sæviunt. Tunc autem, id est, in futura generali resurrectione Christus eam ab omni prorsus hoste liberam, plane sanctam, omnino beatam et penitus gloriosam exhibebit Deo. Quare, *cum evacuaverit omnem principatum*, id est, cum aboleverit Christus omnem potestatem dæmonum, qui nunc fideles lacessunt, cum plene a mysticis membris suis omne peccatum sustulerit, *novissima inimica destruetur mors*, id est, post diabolum victum, post peccatum destructum, mors, quæ una est ex inimicis Christi, annihilabitur per generalem scilicet et gloriosam sanctorum resurrectionem (1). Tunc demum Christus ut homo cum omnibus suis, id est, Christus caput Ecclesiæ cum omnibus mysticis membris suis subjicietur Deo, Deumque gratus adorabit, laudabit et glorificabit in æternum, *ut sit Deus omnia in omnibus*, quatenus integrum Ecclesiæ triumphantis corpus Deus possidebit, et possidebitur ab eo; et sic Deus a fidelibus possessus erit illis omnia, eorum perfecta beatitudo, omniumque desideriorum finis et complementum.

754. Ex his, quæ ex ipso loci objecti contextu eruimus, patet,

(1) Cfr. Bernardinus a Piconio, *Tripl. Expos.* in hunc loc. Pulchre ait S. Joan. Chrysost. *Hom.* XXXIX, *in I Epist. ad Cor.* n. 4 : Πῶς ἔσχατος; μετὰ πάντας, μετὰ τὸν διάβολον, μετὰ τὰ ἄλλα ἅπαντα· Καὶ γὰρ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔσχατος εἰσῆλθε· πρότερον γὰρ ἡ συμβουλὴ τοῦ διαβόλου, καὶ ἡ παρακοὴ, καὶ τότε ὁ θάνατος. *Quomodo novissima? Post omnes, post diabolum, post alia omnia. Etenim etiam in initio intravit novissima. Prius enim diaboli consilium et inobedientia, et tunc mors.*

illationes reliquas, nempe 2m et 3m, plane concidere atque evanescere, nec diutius ad eas convellendas tempus perperam terendum esse.

755. Ad 4m, *Neg.* hic agi de reconciliatione hominum et dæmonum ; sed agitur de reconciliatione inter Deum et homines, qui erant a se invicem aversi propter peccatum, quod Christus per mortis suæ sacrificium penitus sustulit ; unde, sublata inimicitiarum causa, cœlum et terra pacificata sunt. Quod constat ex verbis immediate sequentibus : *Et vos, cum essetis aliquando alienati et inimici... nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem*, etc.

756. Ad 5m, *Neg.* vel *dist.* Id est vel renovationis cœli et terræ post universalem resurrectionem et extremum judicium, seu mundi finem, *conc.*; id est, restitutionis impiorum, quam adversarii autumant, *neg.* Hunc porro esse sensum germanum verborum Petri, non solum declarat ipse contextus, et catholici omnes interpretes tradunt, sed vel ipsi recentiores biblici protestantes admittunt. Alloquitur enim ibidem S. Petrus Judæos, quibus persuadere contendit, J. C. esse Messiam a prophetis promissum, asseritque ipsum oportere in cœlis regnare (non autem in terris, ut perperam sibi persuaserant carnales Judæi), donec cetera impleantur a prophetis prænunciata circa Evangelii propagationem, et Ecclesiæ vicissitudines et triumphum, id est, usque ad mundi finem ac resurrectionem generalem et finale judicium, in quo et justi completam beatitudinem et impii completam damnationem, id est, una cum resumptis corporibus, pro meritorum diversitate assequentur (1).

(1) Ernestius, *Opusc. theolog.* pag. 477 : *Quid sit*, inquit, *κατάστασις*, *de eo dissensere omni tempore interpretes, et in explanando etymologiam potius verbi et lexicorum vulgarium auctoritatem secuti sunt, quam Scripturas ipsas audiverunt; suntque nonnulli ad fanaticas opiniones prolapsi.* His subscribit Kuinoel, qui præterea addit : *Vox ἀποκατάστασις significat emendationem, restitutionem in pristinum statum, mutationem in meliorem conditionem... Hæc autem vocabuli notio parum conveniens est huic loco, cum sermo sit de vaticiniorum eventu. Sed ἀποκατάστασις notat etiam perfectionem, absolutionem, consummationem, quæ significatio contextui*

757. Ad 6m, *Dist.* Fit mentio resurrectionis *primæ*, id est, beatitudinis, quam justi consequuntur ante resurrectionem secundam, in qua demum habebunt beatitudinem completam et adæquatam, *conc.*; resurrectionis primæ in ordine *ad mortem secundam* impiorum, *neg.* Alioquin S. Joannes non dixisset de reprobis : *Cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum*, ibid, v, 10; et, commemorata morte secunda, non addidisset : *Et qui non est inventus in libro vitæ scriptus*, *missus est in stagnum ignis* (v, 15).

758. Quod vero additur : *Ecce nova facio omnia*, dictum est quoad eos, *qui vicerint*, seu quoad electos, non autem quoad reprobos, qui mittendi sunt in stagnum ignis (1)

759. Obj. secunda. Ex antiquioribus Patribus juxta Petavium (2) *pauci* Origeni assensi sunt, docenti futuram aliquando liberationem diaboli ejusque satellitum a pœnis, quibus premuntur, easque finem habituras esse; *plures* vero ei assensi sunt quantum ad damnatos homines spectat, et alii quidem *plenius*, alii *levius* et quasi cunctanter. Ita præ ceteris ex Græcis, Gregorius Nyssenus passim, nec non Gregorius Nazianzenus; ex Latinis autem S. Hieronymus pluribus in locis, S. Ambrosius, Ambrosiaster, Auctor nempe qui sub ementito S. Ambrosii nomine, Commentarios edidit in Epist. ad Rom. et in Epist. ad Ephes. His addi possunt S. Justinus et S. Irenæus, quorum prior in *Dialogo cum Tryphone*, n. 5, aperte docet animas impiorum puniri, *quamdiu eas esse et puniri Deus voluerit* (3); alter vero, *Contra hæreses*,

apprime congruit... Petrus autem per τοὺς χρόνους τῆς ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν ἐλάλησεν, κ. τ. λ. *per tempus, quo omnia perficientur, absolventur, omnia eventum habebunt, quæ prædixerunt prophetæ, intellexit inaugurati regni Messiani et eventa, quæ eum præcedent, latiorem doctrinæ Christi propagationem, resuscitationem mortuorum, judicium extremum, etc. Cfr. Act.* I, 6; *Matth.* XVII, 11. *Sensus ergo omnino est : Usque ad finem mundi. Comment. in lib. N. T. historicos*, vol. IV, in hunc loc. ubi aliorum plurium recentiorum expositiones referuntur, quæ omnes huc collimant.

(1) Cfr. Bossuet, *L'Apocalypse avec une explication*, chap. XX, œuvres, tom. II, edit. Liège, 1766.

(2) *De Angel.* lib. III, cap. 6, et 7.

(3) Ἔστ' ἂν αὐτὰς καὶ εἶναι καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλῃ.

lib. II, cap. LXIV, pariter asserit, animas non secus ac res ceteras *perseverare, cum eas Deus et esse et subsistere voluerit* (1). Ergo.

760. Resp. 1° *trans. antec. neg. cons.* Unius enim vel alterius Patris auctoritas infirmare nullo modo potest argumentum, quod ex communi ceterorum Patrum consensu et constanti ac perpetua Ecclesiæ traditione et fide conficitur.

761. Resp. 2° *Dist.* Et iidem Patres si pravi quidquam scriptis suis ex Origenis lectione intexerunt, eodem Petavio teste (2), illud identidem emendarunt, *conc.*; in illa sententia perstiterunt, *neg.* Profecto vel ipse Origenes, *Hom. VII in Exod.* scribit: *Audi de peccatoribus et iis, qui præsens sæculum diligunt, quæ sit prophetæ sententia: Vermis enim, inquit, eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur. Isti sunt vermes, quos generat divitiarum cæca cupiditas,* etc. (3). Porro, si avarorum ceterorumque peccatorum vermis juxta Origenem non moritur, neque ignis extinguitur, pœna debet esse perpetua.

762. S. Gregorius Nyssenus, cujus tamen opera ab Origenistis interpolata fuisse, Germanus, Nicephorus, Photius aliique contendunt (4), in Oratione adversus eos, qui castigationem ægre ferunt, hæc scribit: *Misera* (anima) *tum suæ se temeritatis vehementer accusans, lugensque ac plorans et gemens in locum quemdam tristem tanquam angulum abjecta permanebit, luctu nunquam finituro ac insolabili in æternum pœnas luens* (5); atque, *Orat. V De Beatitudinibus*: *Quis, inquit, extinguet flammam? Quis avertet vermem nunquam morientem* (6)! Quæ

(1) In edit. autem Maur. lib. II, cap. 34, num. 4.

(2) Ibid. cap. 8, § 10.

(3) N. 6. Cfr. Huetius, *Origen.* lib. II, quæst. 11, § 23.

(4) Apud Patuzzi, op. cit. lib. III, cap. 17, § 12 et seqq.

(5) Ἀθλία τότε πολλὰ τῆς ἀβουλίας αὐτὴν καταμεμφομένη, οἰμώζουσα δὲ καὶ ὀδυρομένη, καὶ στένουσα, καὶ σκυθρωπῷ τινὶ τόπῳ, οἷον γωνίᾳ προσεῤῥιμμένη διατελέσει, τὸν ἄληκτον ὀδυρμὸν καὶ ἀπαραμύθητον εἰς αἰῶνας ἐκτίνουσα. pag. 746, tom. II, edit. Paris. 1615. Plura alia collegit luculentissima ejusdem S. Patris testimonia Patuzzi, loc. cit.

(6) Τίς κατασβέσει τὴν φλόγα; τίς ἀποστρέψει τὸν ἀτελεύτητον σκώληκα; tom. I, p. 810.

quidem aperta sunt adeo, ut nullam dubitationem circa ipsius mentem relinquant.

763. Nec minus ea sunt aperta, quibus S. Gregorius Nazianzenus sua sensa promit, *Orat. XV*, ubi de damnatis hæc scribit: *Hos autem simul cum aliis, vel potius ante alia, istud excruciabit, quod a Deo projecti sint, atque inustam in conscientia sempiternæ ignominiæ notam gerant* (1). Addit ibid. damnatis *nullum locum esse pœnitentiæ neque morum correptioni* (2).

764. S. Hieronymus passim doctrinam catholicam profitetur de æternitate pœnarum omnium damnatorum indiscriminatim, tum nempe infidelium, ut omnes fatentur, tum fidelium seu Christianorum. Etenim, *In cap. V Isaiæ* expendens illa Isaiæ verba: *Dilatavit infernus animam suam*, inter cetera ait: *Qui sæculi deliciis occupati, nec respicientes opera Dei...detrahentur in gehennam, ibique æternis cruciatibus deputati, potentiam et superbiam miseria cernent et humilitate mutari.* Quod si alicubi videtur finem aliquem Christianorum pœnis indicare, vel dicendum est, ipsum ex aliena sententia hæc protulisse, ut ipsemet testatur se sæpe fecisse (3), vel locutum de peccatoribus levioribus culpis obstrictis, aut si de iis, qui gravioribus peccatis commaculati erant, de iis disserit, quos suorum delictorum ante mortem pœnituerit (4).

765. Luculenta pariter sunt, quæ scribit S. Ambrosius de

(1) Τοῖς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων, βάσανος· μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων, τὸ ἀπεῤῥίφθαι Θεοῦ, καὶ ἡ ἐν τῷ συνειδότι αἰσχύνη, πέρας οὐκ ἔχουσα. n. 30, p. 230.

(2) Ἡνίκα κολάσεως καιρὸς, οὐ καθάρσεως. Ibid. n. 25.

(3) Lib. I *Contra Ruffinum*, testatur Hieronymus, *se in commentariis, ut se habet lex et consuetudo commentariorum, multa ex aliorum sententia non approbando, sed referendo tantum dixisse.* Quod et repetit in *Præf. Comment. in Jeremiam.* Quare merito Cl. Vallarsius ad Hieronymi verba, quæ leguntur in Comm. in cap. 64. Isaiæ: *Porro, qui volunt supplicia aliquando finiri, et, licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis*, etc. adnotat: *Plane igitur injuriosi in Hieronymum sunt, qui eum consentire calumniantur illis, qui terminum habitura malorum hominum tormenta somniant et probare conati sunt. Liquet enim, non suo illum sensu, sed tantum ex commentatoris officio testimonia in eam partem heic recitare.*

(4) Cfr. Patuzzi, op. cit. cap. II.

æternitate pœnarum. Etenim catholicam hanc veritatem profitetur, *Enarr. in Psalm. CXVIII*, ubi ait : *Scientes igitur in æternum mansura judicia omnia justitiæ Dei*, *caveamus ne opera nostra displiceant*, *et in æternum incipiamus subire judicium.* Ita loquitur alibi sæpe (1). Dum igitur loquitur de fine pœnarum, quas incurrunt peccatores, id asserit de iis, qui adhuc in hac vita degunt, nulla vero ratione de addictis jam pœnalibus suppliciis alterius vitæ (2).

766. Etsi possemus prætermittere Ambrosiastrum, utpote exiguæ auctoritatis scriptorem; attamen et ipsum admittere cum ceteris pœnarum æternitatem, liquet ex iis, quæ leguntur apud eum, in cap. II Epist. ad Rom. ubi post hanc vitam nullum superesse pænitentiæ locum disertissime inculcat.

767. S. Justinus in objecto loco disputat de animorum immortalitate, contenditque eos minime eadem immortalitate frui, qua Deus ipse pollet; sed eos habere immortalitatem communicatam et dependentem a Deo; ideoque subdit : *Cruciari animas impiorum*, *quoad eas cruciari et esse vult.* Cum vero Deus velit eas semper *esse*, cum immortales natura ipsas condiderit, hinc pariter vult eas semper *cruciari.* Quod in *Apol. I* absque ambage declarat, dicens : *Qui autem improbe vivunt*, *nec immutantur*, *eos igne æterno credimus puniri* (3).

768. Eodem sensu locutus est S. Irenæus, ut patet ex scopo, quem sibi proponit. Ceterum ipsum tenere impiorum pœnas æternas, evidenter ostendunt ea, quæ tum in eodem capite habet, tum in præcedenti, ubi inter alia scribens de iis, quibus dicetur : *Discedite a me maledicti in ignem æternum*, absolute subdit : *Isti erunt semper damnati* (4).

(1) Cfr. ibid. cap. 17, § 16 et seqq.

(2) Ibidem.

(3) *Κολάζεσθαι δὲ τοὺς ἀδίκους, καὶ μὴ μεταβάλλοντας ἐν αἰωνίῳ πυρὶ πιστεύομεν.* num. 21; alibi sæpe eadem inculcat, imo adstruit adversus ethnicorum irrisionem, in *Apol.* II, num. 9.

(4) Cap. 28, num. 2, edit. Massueti, alias cap. 47. Cap. autem 40 cit. edit. num. 1 et seqq. ex professo adstruit, præmia et supplicia æterna pro diversitate meritorum a Deo præparari.

769. Inst. Saltem aliquod levamen in iis pœnis potest in damnatis derivari ex orationibus viventium ; quod 1° nonnulli Patres insinuant (1), et 2°, non pauca missalia, quæ collegit Joan. Lamius, in quibus Missa refertur, in qua postulatur a Deo, saltem *ut tolerabilia fiant ipsa tormenta.* 3° Hæc autem consuetudo ab ea non differt, quam adhuc servat Ecclesia græca, teste Renaudotio (2). Ergo.

770. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m, Dico, si qui sint Patres, qui hoc asserant, quod tamen non immerito alii negant (3), non ex peculiari unius vel alterius sensu dijudicandum esse de Ecclesiæ doctrina, sed ex unanimi aut communi ipsorum consensu, præsertim ubi ipsis ceteri adversantur, et, quod caput est, adversatur Ecclesiæ praxis, quæ profecto, teste Augustino, nunquam consuevit pro damnatis orare (4); prout ipse Petavius animadvertit (5).

771. Ad 2m, Resp. Missalia, quæ levissima quadam jactantia protulit Lamius, ut ostendit Zaccaria, nonnisi pauca sunt; et probabilius nunquam, ne in ipsis quidem particularibus ecclesiis, ad quas pertinuisse dicuntur, in usum deducta fuerunt ; nec nisi post annum 890 conscripta sunt a quibusdam monachis ; quum Adrevaldius, Foriacensis monasterii abbas, in dioecesi Aurelianensi novum fecerat jussum, ut preces pro damnatis ad Deum funderent, *quatenus, etsi perpetuis non merentur absolvi cruciatibus, saltem minoribus mulctarentur a districto judice pœnis* (6).

772. Ad 3m, Resp. Ecclesiam græcam recentis ævi nullius auctoritatis esse, siquidem cum in pluribus aliis erraverit, in hoc

(1) Apud Petav. *De Angel.* lib. III, cap. 8, § 18.

(2) *Perpétuité de la foi*, tom. V, lib. VIII, chap. 10.

(3) Cfr. Patuzzi, op. cit. lib. III, cap. 12, §. 11 et seqq. Cfr. etiam Sinsart, Ord. S. Ben. *Défense du dogme catholique sur l'éternité des peines*, etc. Paris 1748.

(4) *De civ. Dei*, lib. XXI, cap. 24, num. 1.

(5) Loco jam citato.

(6) Cfr. prolixa nota apposita ad loc. cit. Petavii. Vid. pariter de hoc argumento erudita dissertatio Franc. De Berlendis, Cler. reg. *De oblationibus ad altare*, § 3, num. 11, pag. 81 et seqq. Venet. 1743.

etiam errare potest. Ipso fatente Lamio (1), græci in hac parte a vetustioribus sacrisque Ecclesiæ institutionibus longe abscedunt (2).

PROPOSITIO II.

Dogma de æternitate pœnarum rectæ rationi minime adversatur.

773. Si dogma de pœnarum æternitate revelatum a Deo est, ut ostendimus, evidens est, ipsum cum recta ratione pugnare non posse, ut sæpe alias animadvertimus. Sed præter hoc generale principium directæ insuper a theologis rationes afferri solent, quæ, sin minus ostendant ex uno rationis lumine æternitatem pœnarum peccatis gravibus debitam esse, evincunt saltem illam nullam involvere repugnantiam. Ut enim increduli demonstrare possent, dogma istud aliquam repugnantiam involvere, deberent ostendere peccato lethali, quod hominem avertit a Deo, ultimo ipsius fine, talem pœnam tum *privativam* tum *positivam* convenire non posse; atqui tantum abest, ut id increduli efficiant, ut nec pauca neque levia momenta contrarium potius evincant.

774. Pœna enim *privativa*, quam *damni* vocant, quæque consistit in perpetua amissione felicitatis, ad quam homo conditus est, sponte sua quodammodo exoritur ex ea vivendi ratione, quam sequutus est reprobus, dum viveret; est insuper et ipsa una ex iis necessariis et generalibus connexionibus, quæ intercedunt inter causas et effectus (3). Cum enim potuisset ac debuisset,

(1) In *Hodœporico*, pag. 313. De hoc autem sublestæ fidei auctore cfr. *Lettere di Atromo Traseomaco calabrese*, Venez. 1741.

(2) Cfr. ipse Renaudotius, loc. cit. ubi, prolatis diversis Græcorum recentiorum absonis doctrinis circa animarum statum post hujus vitæ interitum, concludit : *Telle est la théologie des Grecs modernes, et il est aisé de prouver que l'ancienne Eglise n'a rien enseigné de semblable;* prout reipsa ibid. ostendit.

(3) Hinc Leibnitzius, *Syst. theol.* pag. 338 : *Quotiescumque anima*, inquit, *e corpore discedens*, *in statu est peccati mortalis*, *adeoque male affecta erga Deum*, *sponte quadam sua*

quamdiu in vivis agebat, per bona opera ad beatam vitam, quæ in summo bono posita est, contendere, per prava opera volens libens, tanto bono in perpetuum nuncium remisit, ac sese in eum statum projecit, in quo amissam semel felicitatem recuperare non potest, non aliter ac si quis se oculis privaret, etiam si æternum viveret, æternum cæcus esset.

775. Atque hinc patet, sponte enasci adversus ejusmodi hominem pœnam positivam necessario æternam, intrinsecam nempe, cujusmodi est horror conceptus ex deformitate subversionis, in ipsum illatæ majori vel minori criminum suorum numero et fœditate, afflictio summa ex bono amisso et desperatio illud nunquam recuperandi, quæ quidem afflictio in immensum augetur ex comparatione cum iis, qui, cum pares olim illi essent, æternam ac plenam felicitatem adepti sunt; adhæc acerbus animi stimulus, qui exurgit per se ex patratis sceleribus, quique veluti vermis, ut loquitur Evangelium, non morietur, sed perpetuo delinquentem excruciabit; aliaque ejusmodi, quæ non solum fides docet, sed et recta ratio suadet. Concludendum igitur est, dogma de æternitate pœnarum hac ratione expositum, ad severiorem fidei normam non solum nihil præ se ferre, quod sive cum notione divinorum attributorum sive cum recta ratione pugnet, sed præterea nihil in eo esse, quod cum iisdem attributis et cum recta ratione non apprime congruat.

776. Demum præter has pœnas privativas et positivas intrinsecas, ex illis necessario orituras, aliis extrinsecis, quas *cruciatus* appellamus, torqueri reprobos debere, suadet pariter recta ratio ipsa; quæ docet, sontem iis esse plectendum, quibus dum viveret abusus est, quibusque sibi damnationem meruit. Ut enim arguit S. Thomas: *Sicut recte agentibus debentur bona, ita per-*

(quemadmodum pondus semel abruptum neque ab externa causa denuo retentum atque exceptum) in exitii baratrum delabitur, atque a Deo abalienata, sibi ipsi damnationem irrogat. . . usque adeo, ut pii quidam viri sentiunt, tantum esse damnatorum odium erga Deum, ut nolint ad gratiam ejus confugere, ac vel ideo æternam sibi infelicitatem accersant prorogentve, eoque minus mirari debemus justi judicis severitatem, neque ad Origenis clementiam devenire necesse est, etc.

verse agentibus debentur mala ; sed illi, qui recte agunt, in fine ab eis intento percipiunt perfectionem et gaudium; *e contrario ergo debetur hæc pœna peccantibus, ut ex his, in quibus sibi finem constituunt, afflictionem accipiant et nocumentum. Hinc est quod divina Scriptura peccatoribus comminatur non solum exclusionem a gloria, sed etiam afflictionem ex aliis rebus. Dicitur enim, Matth. XXV : Discedite a me maledicti in ignem æternum, et in Psalm. X*: *Pluet super peccatores laqueos*; *ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum* (1).

777. Addere demum præstat, Deum absque his pœnis æternis hominum generi non satis præsto fuisse præsidiis efficacibus, ut ipsum in officio contineret, et ad ardua, cum opus est, impelleret. Sublata enim pœnarum æternitate, homines ita sunt animo comparati, ut in cupiditatum præsertim æstu cetera quæcumque motiva parvi pendant. Homini enim cupiditatibus vehementibus abrepto, quidquid æternum non est, nihil est, ut quotidiana experientia constat.

DIFFICULTATES.

778. Obj. prima. Dogma de æternitate pœnarum pugnat cum divina misericordia atque clementia. Pugnat denique cum divina æquitate atque justitia ; ergo nullo modo ferri debet.

779. Resp. *Dist.* Dogma istud pugnat cum his attributis prout concipiuntur ab incredulis, seu prout hæc sibi gratuito ipsimet animo fingunt, *conc.;* prout illa vere in Deo sunt, et accipi debent, *neg.* Itaque increduli judicant de re sibi prorsus incomperta; ad hoc enim, ut ostenderent pœnas æternas pugnare cum recensitis Dei attributis, deberent ante omnia definire, quid speciatim exigant, quid refugiant hæc Dei attributa ; quod cum præstare nullo modo valeant (2), corruit ex hac una consideratione tota moles, cui superextruunt increduli suas difficultates.

780. Inst. primo. 1° Ea est omnibus insita ab ipso auctore

(1) *Cont. gent.* lib. III, c. 145, n. 4.

(2) Cfr. Spedalieri, *Diritti dell' uomo*, lib. IV, c. 12, § 16 et seqq. Cfr. etiam Feller, *Catéchisme philosophique*, loc. cit. § 474 et seqq.

naturæ Dei notio, ut sit infinite bonus atque beneficus pater, qui 2° nos filios suos ideo ex nihilo condidit, ut efficeremur tandem aliquando compotes sempiternæ illius felicitatis, cujus in corde nostro vehemens ac necessarium desiderium atque appetitum indidit. Si igitur ad hanc nullo unquam tempore *unus* etiam *homo* non perveniret, finem sibi præstitutum Deus vel *in illo uno* non assequeretur; 3° ac vehemens ille, qui in nobis est, beatitudinis appetitus inanis esset; imo ad hoc tantum illum indidisse Deus censendus esset, ut homines magis magisque torqueret ac miseriores efficeret, quod de divina bonitate nefas est suspicari. Licet vero a possessione finis jure excludantur, plectanturque suppliciis homines, qui a recta via deflectunt, nec rectum servant ordinem, quem Deus ipsis servandum præfinivit; sapientis tamen optimique provisoris est, ut eosdem per istiusmodi pœnas ad tempus inflictas in viam rectam reducat, atque in eum ordinem restituat, quo digni reddantur æterna felicitate, quod a summa Dei sapientia expectare necesse est. 4° Cum enim peculiarem curam gerat de rationalibus creaturis, earumque felicitatem tanquam finem sibi præstituerit, eo modo de iis disponere debet, qui magis congruat ipsarum beatitati. Nemo autem ambigere potest, quin ipsarum bono magis congruat, ut defectus, si quos incurrerint, vel per gratiam vel per vindictam reparentur, utque ipsæ in eum statum restituantur, in quo suprema felicitate perfrui possint, quam ut perpetuo puniantur. Ergo pœnarum æternitas cum Dei bonitate, providentia ac sapientia pugnat, etc.

781. Resp. ad 1m, *Dist.* Est infinite bonus, at ea bonitate, quæ consistit in amore ordinis, justi et recti, *conc.*; ea bonitate, quam sibi increduli fingunt, *neg.*

782. Ad. 2m, *Dist.* Deus nos ex nihilo condidit, ut efficeremur compotes æternæ beatitudinis per eam viam ac per illa media, quæ Deus ipse constituit, *conc.*; absolute, seu per viam, qua impii incedere volunt, *neg.* Desiderium porro beatitudinis, quod Deus nobis indidit, nos monet, ut virtutem sectemur, per quam solam ad illud desiderium explendum aliquando pervenitur, cum hujus desiderii complementum pendeat a conditione, quæ a nobis cum divinæ gratiæ ope ponenda est.

783. Sic Deus non assequeretur præstitutum sibi finem, si unus etiam homo ad beatitudinem non perveniret, *Dist.* Finem particularem et proximum, qui consistit in æterna Angelorum et hominum felicitate, sub conditione assequenda, *conc.;* finem generalem et ultimum, qui est ipsa gloria Dei, ut suo loco exposuimus, aut finem proximiorem, qui est bonum totius universi, quodque exurgit ex impiorum supplicio, *neg.* Porro Deus voluit Angelos et homines ad beatitudinem pervenire, dummodo illa præstent, quæ ad eam conducunt; alioquin, si se ea indignos reddant per legis transgressionem, sibi tantum id tribuere debent, si eam non consequantur. *Si vis ad vitam ingredi*, ait Christus, *serva mandata;* item: *Discedite a me operarii iniquitatis.*

784. Ad. 3m, *Dist.* Inanis esset beatitudinis appetitus a Deo inditus, si potentia et præsidiis necessariis ad eam assequendam homines essent destituti, *conc.;* si his mediis abundent, *neg.* Tunc scilicet inanis esset iste appetitus, si homines aut Angeli etiam faciendo quidquid ab ipsis per Dei gratiam exigitur, ad beatitudinem non pervenirent; minime vero, si eam reipsa assequantur recte iis præsidiis utendo.

785. Neque obstat, quod ingerunt, sapientis provisoris esse, ut per pœnas temporarias delinquentes ad ordinem revocentur, ex quo illi desciverunt; in hoc enim adversarii tanquam certum id sumunt, quod in quæstione est positum, utrum scilicet Deus teneatur creaturas ad illum ordinem revocare necne, in quo felicitatem amissam recuperent, si ipsæ ex propria pravitate ab ea exciderunt. Teneturne Deus restituere oculos insano illi, qui eos sibi volens eruit (1)?

786. Ad 4m, Resp. 1° *Nego suppositum*, ut constat ex dictis, cum Deus minime sibi proposuerit felicitatem creaturarum ut unicum finem. Resp. 2° *Dist.* Creaturarum felicitatem Deus sibi proposuit ut finem secundarium, subordinatum et conditionatum, *conc.*; ut finem primarium, ultimum et absolutum, *neg.* (2).

(1) Cfr. S. Thom. loc. cit. cap. 71, n. 3.

(2) Ibid. cap. 64, et lib. 1, cap. 86.

787. Inst. secundo. Saltem nequit hoc dogma consistere cum divina pietate atque clementia. 1° Pietas enim sive misericordia est compassio alienæ calamitatis, et ad eam relevandam impellit. Clementia vero est quædam animi lenitas in pœnis irrogandis, movetque ad eas minuendas aut sublevandas. 2° Tantum porro abest, ut cum his virtutibus componantur æternæ pœnæ, ut potius Deum ipsarum auctorem sævum atque crudelem exhibeant. Etenim crudelem, ut inquit Bayle, ex innata quadam nostris animis pietate existimamus exhorremusque judicem aut principem, qui lento igne punit reum, ut diutius horrendus ille cruciatus perduret. Supremum, quod sontibus per judicum sententiam inferri solet supplicium, plerumque brevissimo absolvitur tempore; nec ulla civilium gentium auctoritas approbat, quod diutino tempore torqueantur, quos nece condemnat; nemo est, qui non commoveatur, et non excandescat in carnificem, qui non uno tantum ictu, sed altero aut tertio vel quarto caput abscindat. Quanto igitur magis sævitiam præferret et crudelitatem Deus, si infelices damnatos sic plecteret, ut non unius aut alterius diei, sed æterno igne crementur? 3° Si huc accedat, ex communi omnium philosophorum consensu, æquum judicem in inferendis pœnis communem utilitatem sibi tanquam finem præstituere debere, juxta celebre illud effatum, quod Seneca laudat, *De clementia*, lib. I: *Nemo prudens punit*, *quia peccatum est*, *sed ne peccetur*, demonstratum jam ac certum est, non posse Deum in pœnis æternis infligendis sævitiæ notam effugere, quia non puniret reos ad emendationem ac correctionem, sed punitionem ipsam quæreret propter se, in eaque propter se delectaretur, cum nulli futuri sint in æternitate, qui ex reproborum pœnis utilitatem aliquam percipere possint. Ergo.

788. Resp. *Neg. antec.* Ad 1^m, *Dist.* Ita tamen ut Deus illas erga omnes et semper et eadem ratione exercere minime teneatur, *conc.*; ut erga omnes semper et eadem ratione teneatur eas exercere, *neg.* Aliud enim est in Deo has proprietates seu dotes inveniri, de quo dubitari nequit, aliud vero est earumdem exercitium et exercitii modus. Siquidem, ut præclare observat S. Thomas (1),

(1) 2^a, $2^{æ}$, q. 157, art. 2, ad 1^m.

ad hoc, ut tum severitas tum clementia virtutes sint, *secundum rectam rationem esse debent*; hinc, cum Deus jam pridem clementiam atque pietatem erga homines vel Angelos viatores exercuerit, juxta consilium sapientiæ suæ rectissimamque rationem, potest impios, nullum virtutum istarum detrimentum faciendo, in iis cruciatibus perpetuo deserere, in quos ipsi se conjecere, eorumque minime lenire dolores, qui sunt effectus necessarii vitæ anteactæ, juxta ea, quæ in probationibus dicta sunt.

789. Ad 2m, Resp. 1o *Neg.* Ad id porro, quod additur a justitiæ humanæ exemplo petitum, atque ex sola imaginationis nostræ ludificatione auctum, dico illud nimis probare; alioquin, si quid evinceret, sequeretur neque diu, ut Origeniani contendebant, et plerique ex adversariis nostris ultro contendunt, impios posse pœnas dare, sed vix unico temporis momento ipsorum cruciatus absolvi debere. Resp. 2o *Dist.* Si hæc Dei cum ipsis agendi ratio delicti mensuram excederet, *conc.*; si non excedat, *neg.* De Deo porro hoc sentire nefas est, qui in pœnis inferendis non solum nunquam prætergreditur mensuram seu modum, quem peccatorum gravitas exposcit, sed præterea neque hunc modum ad amussim attingit; quare receptum est aliud in scholis effatum, Deum punire *citra condignum.* His addendum, nihil, ut diximus, ab Ecclesia definitum circa harum pœnarum naturam, quæ præter intrinsecas et necessario ex ipsa culpa profluentes, damnatis positive inferuntur. Hinc Bayle plus æquo suæ imaginationi indulgens, hæc ad dogma de æternitate pœnarum impugnandum frustra intorquet.

790. Ad 3m, *Dist.* Censeretur crudelis judex humanus, cujus finis potissimum est, bonum exterius reipublicæ procurare ac subditos in officio continere, *conc.*; Deus, *Subd.* Si posset velle punitionem propter se ipsam, *trans.*; si ex amore justitiæ, in quo solum delectatur, et in quem tendit, *neg.* Optime S. Thomas: *Est autem concedendum*, inquit, *quod pœnæ inferantur a Deo non propter se* (id est propter ipsas pœnas), *quasi in ipsis Deus delectetur, sed propter aliud, scilicet propter ordinem imponendum creaturis, in quo bonum universi consistit... infligit igitur Deus pro quibusdam peccatis pœnas æternas*, *ut debitus*

ordo servetur in rebus, qui ejus sapientiam demonstrat (1). Alibi duplicem profert causam, ob quam pœnas æternas in statu æternitatis minime inutiles fore ostendit : *Sunt enim*, ait, *utiles ad duo : primo ad hoc, quod in iis divina justitia conservetur, quæ est Deo accepta propter seipsam; unde Gregorius, lib. IV Dialogorum : Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Secundo ad hoc sunt utiles, ut de his electi gaudeant, dum in his Dei justitiam contemplantur, et dum se evasisse eas cognoscunt*, etc. (2). Addo et hanc difficultatem evanescere, si ea accurate perpendantur, quæ in probationibus attulimus.

791. At, inquiunt, ea est pœnarum natura, ut ad resipiscentiam tandem et correctionem reum adducant. Quis porro sibi persuadeat, Deum, adeo misericordem et clementem, nullo pietatis sensu erga miseros permotum iri, nec eorum auditurum gemitus et clamores, ut veniam sceleribus concedat?

792. Resp. 1° Perperam supponere adversarios, hujus salutaris resipiscentiæ capaces esse reprobos, qui, utpote in termino constituti, meriti ac demeriti incapaces sunt, gratia præsertim privati, quam ipsis Deus dare non tenetur. 2° Eosdem perperam item supponere, omnes pœnas medicinales esse, et ad correctionem delinquentis infligi, cum sæpe ad instaurandum perturbatæ justitiæ ordinem infligantur.

793. Inst. tertio. Negari demum non potest ejusmodi dogma adversari divinæ justitiæ. Etenim juxta immutabilem justitiæ legem

(1) *Contra gentes*, lib. III, cap. 144. Grotius præterea, *De jure belli et pacis*, cap. 20, ostendit nullum habere locum quoad Deum hoc Platonis effatum, quod a Seneca adeo commendatur. Sic enim loquitur : *Nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, ut nocere ei non debeat, nisi alterius boni consequendi causa. In Deo alia res est, ad quam Plato dictam sententiam male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipsi summi dominii juri, præsertim ubi meritum speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponat extra ipsas, ita ut, cum impium punit, non alio fine hoc faciat, quam ut puniat, seu puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat.*

(2) *Supplem.* q. 99, a. 1, ad 4m.

sua debet esse inter culpam et pœnam proportio aut æqualitas, ut scilicet nemo amplius puniatur, quam meritum ejus exposcit; atqui nulla est, nec intelligi potest proportio aut æqualitas inter culpam momentaneam aut temporariam et pœnam sempiternam; ergo injurii Deo sunt, qui hujusmodi pœnas ab illo inferendas existimant, *omnemque destruunt divinæ æquitatis ideam* (1). Ergo.

794. Resp. *Neg. antec.* Ad probat. *Dist.* Nulla est proportio aut æqualitas, spectato tempore peccati et pœnæ duratione, *conc.*; spectato reatu culpæ et pœna inflicta, *neg.* Duplex enim spectari debet proportio aut æqualitas inter culpam et pœnam: altera, quæ exurgit ex persona lædente et persona læsa; et ex hac parte, ut mox dicemus, proportio servatur inter culpam lethalem et pœnam æternam; altera, quæ inter majorem vel minorem delicti gravitatem et inter majorem vel minorem pœnæ acerbitatem consistit, et in hac pariter servatur proportio. Nulla autem requiritur inter durationem peccati et pœnæ inde consequutæ; alioquin furtum, adulterium, homicidium aliaque ejusmodi scelera non deberent nisi uno temporis instanti puniri; cum tamen certum ac receptum sit in societate ipsa politica, illa perpetuo quandoque carcere vel exilio, quandoque etiam morte ipsa mulctari, in qua non occisionis tempus spectandum, sed perpetua potius e viventium societate ablegatio, quæ pœnæ divinitus inflictæ æternitatem adumbrat ac repræsentat. Falsum igitur est, quod assumebatur, vel injuriam Deo irrogari, vel destrui omnem divinæ æquitatis ideam ab iis, qui revelatione duce pœnarum æternitatem a Deo infligendarum propugnant.

795. Inst. quarto. Atqui per hanc doctrinam omnis prorsus divinæ æquitatis notio destruitur: 1° Siquidem præcipua ratio, cur Catholici pœnis æternis delinquentes plecti debere autument, huic innitur principio: *Nunquam posse in damnatis cessare calamitatem, quia nunquam ipsi possunt cessare a malitia.* Quod tamen principium falsum esse multis argumentis patet. Docet enim recta ratio, posse semper creaturas cessare a malitia, quoniam vel

(1) Ita auctor operis, cui titulus: *Religion essentielle.*

destrui a Deo possunt, vel converti quolibet temporis momento; quod si a malitia revera cessare non possunt, hoc ipso cessant, quod cessare non possunt, sicut amentes, qui ideo peccare jam desinunt, quia vitare peccatum nequeunt. Sed dato, quod invecta per culpam subversio, semper in damnatis perseveret, frustra inde colligitur et ipsam pœnam perseverare semper debere; 2° debitum quippe pœnæ extingui potest per *satispassionem*, ut vocant, ad quam non requiritur voluntaria acceptatio pœnæ, sed mera ipsius tolerantia, ut evincitur ex pœnis, quæ in delinquentes ab humanis judicibus inferuntur. Quanquam enim reus aut furti aut homicidii a prava voluntate non recedat, imo in ea constanter perseveret, ac pœnam sibi per leges inflictam iniquo animo subeat, non idcirco magis punitur, quam puniri meretur et solet, si, deprehensus in scelere, ejusdem statim pœniteat et illatam pœnam libenter sustineat. 3° Altera ratio, cur Catholici censent æterna pœna jure culpam lethalem puniri, petitur ex offensâ vel injuria infinitæ malitiæ, quam peccator Deo irrogat; at neque hæc ratio magis solida est; tum quia non desunt catholici theologi, qui absolute negant injuriam proprie dictam per peccatum Deo irrogari, eamque, si reipsa irrogetur, neque subjective, ut aiunt, neque objective simpliciter esse infinitam seu infinitæ malitiæ; 4° tum præterea quia certum est, malitiam aut minui aut augeri pro majori minorive cognitione ejus, qui offendit; cognitio vero, quam nos de Deo habemus, adeo imperfecta et exigua est, ut pene nulla dici possit, ideoque et malitia peccati, 5° maxime quod peccata nec Deo invito patrentur, cui propterea nulla fit injuria, juxta receptum a philosophis effatum: *Nullus patitur injustum volens*; 6° facultas vero peccandi non a peccatore, sed a Deo ipso sit, qui illam præbuit et conservat. 7° Adeo hæc hominum mentibus alte insculpta sunt, ut propterea æternitas pœnarum, quæ prædicatur, vix conferat ad delinquentium numerum minuendum; neque enim honestiores probioresque Catholici sunt, qui ejusmodi æternitatem se credere profitentur, quam ceteri, qui ejusmodi dogma rejiciunt. Ergo.

796. Resp. *Neg. min.* Ad 1m, etsi illa ratio ex iis sit, quæ a nonnullis theologis afferri solet ad ostendendam justitiæ divinæ

æquitatem in reprobis puniendis, ea tamen nec sola nec præcipua est, eamque nos ne attigimus quidem. Sed hoc etiam dato, negamus, falsum esse ejusmodi principium in subjecta materia, dummodo rite intelligatur; neque contrarium evincunt, quæ ab adversariis allata sunt.

797. Etsi enim in primis fieri possit absolute, ut dicitur, atque spectata Dei omnipotentia, ut ejusmodi reprobi vel converterentur vel destruerentur, videndum tamen superest, an Deus ad alterutrum teneatur, aut saltem velit; primum vero nunquam adversarii ostendent, eo ipso quod de Dei natura et attributis nonnisi imperfectam et inadæquatam cognitionem habeant; alterum vero scire non possunt nisi per manifestationem divinæ voluntatis; jam vero Deus revelatione contrariam suam manifestavit voluntatem. Aut igitur adversarii divinam revelationem admittunt aut rejiciunt; si rejiciunt, in summa versantur ignorantia; si admittunt, de contraria Dei voluntate omnino constat. Ergo nihil evincunt in qualibet hypothesi (1).

798. Illud vero, quod subdunt, cessare reprobos a malitia hoc ipso quod cessare non possunt, concedi ipsis potest, si agatur de malitia *actuali*; ast falsum est, si sermo sit de malitia præterita, quæ jugiter et virtualiter perseverat. Ludunt igitur in verborum æquivocatione adversarii, dum autumant, juxta nos in perpetuum puniri damnatos, quia reprobi in damnatione detrusi semper actualiter peccant, quod tamen falsum est, quum talis minime sit sensus scholastici illius effati. Ideo autem theologi docent semper peccare damnatos, ac propterea semper puniri, quia virtualiter in ipsis perseverat perversa illa voluntas, quæ in illis, cum adhuc in vivis agerent, jamdiu inerat, per quam, Deo ultimo suo fine posthabito, adhæserunt tanquam ultimo fini creaturis, quæ quidem voluntas salutariter mutari in ipsis non potest, quia in termino constituti sunt, ex defectu gratiæ, quam Deus, ut diximus, conferre ipsis non tenetur, præsertim quod revelatione novimus, nunquam illum hanc ipsis esse daturum. Atque hinc responsio patet ad exemplum adductum amentis (2).

(1) Cfr. de hoc argumento Tertull. lib. *De resur. carnis*, cap. 35.

(2) Cfr. Lessius, *De justitia et ira Dei*, cap. 25, n. 164 et seqq., ubi

799. Ad 2m, *Dist.* Si debitum ejusmodi naturæ sit, ut possit extingui, *conc.*; si sit inextinguibile, *neg.* Porro ex dictis patet, nunquam posse per pœnam extingui debitum, quod reprobi contraxerunt per suam culpam, quæ jugiter perseverat. Cum autem pœna a Deo infligatur ad restituendam in pristinum subversam æqualitatem ordinis, quam culpa invexit, evidens est, ejusmodi æqualitatem seu justitiæ reparationem aliter induci non posse, nisi tamdiu rebellis creatura deprimatur per pœnam, quamdiu adversus Creatorem et ordinem ab eo constitutum insurgit per culpam, et tamdiu puniatur contra suam voluntatem, quamdiu per pravum affectum reluctatur Dei voluntati; cum vero hæc salutaris conversio absque gratia, quæ tamen ei non datur, fieri nequeat, sequitur, pœnam infligendam æternam fore. Atque hinc negatur paritas deducta ex exemplo humanæ justitiæ, cujus officium cum sit, ut politico tantum ordini ac quieti prospiciat, nec potest nec debet totum id removere, quod pravum ac inordinatum est (1).

800. Ad 3m, *Dist.* Rite intellecta, *conc.*; perverso sensu, ut adversarii faciunt, *neg.* Negamus præterea ejusmodi rationem, ubi recto sensu accipiatur, solidam non esse. Quod si nonnulli theologi subtiles aliquot quæstiones excitarunt, utrum scilicet ad justitiæ rigorem injuria proprie dicta in Deum per peccatum irrogetur nec ne, aliasque ejusmodi, hæ minime officiunt rei substantiæ (2); in eo autem omnes consentiunt, gravem offensam

exponit, quo sensu effatum illud theologicum accipi debeat. Inter cetera, n. 165, scribit: *Etiamsi semper peccent* (damnati), *non tamen punientur ob illa peccata, cum sint extra statum merendi et demerendi; sed solum punientur propter actum peccati, quem fecerunt in vita, quem vellent se nunquam fecisse, et vehementer de eo dolent, quatenus tantorum malorum ipsis causa extitit, et, si possent, omnibus modis cuperent pro eo satisfactionem justam exhibere. Quod autem semper peccent, id provenit ex desperatione, quia sciunt se nunquam liberandos; ac proinde jam supponitur pœna æterna propter solum actum præteritum decreta.*

(1) Cfr. S. Thom. 1, 2æ, q. 87, a. 1 et seqq. nec non ibid. q. 72, a. 5.

(2) Cfr. Vasquez, *Comment. in* 1am, 2æ, S. Thom. Disp. 140, n. 19. Sed vid. Lessius, *De divinis perfect.* lib. XIII, cap. 25 et 26.

Deo per peccatum inferri, et hominem per grave peccatum averti a Deo ultimo fine suo, ac propterea sese reum æternæ damnationis constituere.

801. Verum parum interest, peccatum seu culpam neque subjective neque objective esse simpliciter infinitam. Neque enim ex eo singillatim inferimus æternitatem pœnarum, quod culpa infinitæ malitiæ sit, quod facile damus, sed potius ex eo quod voluntarie homo per culpam averterit se a Deo, ultimoque se fine privaverit, quemque ex se recuperare amplius nequit, nec Deus adjumentum ad ipsum recuperandum dare teneatur; ut si quis se e turri dejiciat, quantum ex se est, in eo statu se constituit a quo nunquam liberare se poterit.

802. Ad 4m, *Dist.* Et ex hoc illud solum infertur, malitiam peccati, quæ augeri aut minui potest, non esse simpliciter infinitam, *conc.*, non esse quadantenus infinitam, seu ut scholæ loquuntur, *secundum quid*, quæ proinde majorem aut minorem gradum admittere potest, *neg.* Apposite S. Thomas ait : *Peccatum... infinitatem quamdam habet ex tribus : primo ex infinitate divinæ majestatis*, *in quantum offensa fuerat per contemptum inobedientiæ*; *quanto enim major est*, *in quem peccatur*, *tanto gravior est culpa*, etc. (1). Neque obest, quod personam offensam, scilicet Deum, non nisi imperfecta atque inadæquata ratione cognoscamus; satis enim est, ut sciamus ipsum esse finem ultimum, et per peccatum graviter offendi (2), quod in omni lethali culpa supponitur.

803. Ad 5m, *Dist.* Id est, Deo non resistente, seu non impediente, *conc.*; positive consentiente, *neg.* Peccata profecto non patrarentur, si Deus ea non permitteret, aut si ea impediret. Verum ex eo quod Deus ea non impediat, minime sequitur, Deum in ea consentire eaque approbare. Ut enim effectus, qui omissionem

(1) Tum p. 3, q. 1, a. 2, ad 2m, tum in 3, Dist. 20, q. 1, a. 2.

(2) Notum est, voces *offendi*, *offensionis*, sensu translato accipi, præsertim cum de Deo sermo est, qui certe proprie non potest offendi peccatis nostris, sed eo sensu usurpari has voces, quatenus per legis transgressionem injuria Deo irrogatur, et quidam saltem virtualis Dei contemptus ostenditur, ut passim theologi post S. Thomam admonent.

subsequitur, seu ex ea provenit, sit alicui voluntarius, necesse est ut in omittente aut non impediente debitum aut obligatio sit non omittendi ac impediendi; hanc vero obligationem aut debitum Deo inesse, nunquam evincent adversarii; quin potius fines altissimos Deus habet peccata non impediendi, ut ex iis constat, quæ suo loco disseruimus (1). Ideoque nullum hic locum habet, quod objicitur effatum : *Nullus patitur injustum volens*.

804. Ad 6^m, *Dist.* Id est, libertas, quæ in se bona est, et in bonum finem nobis est a Deo concessa, *conc.*; quæ in se mala sit, aut data in malum finem, *neg.* Nam præter Dei intentionem homo abutitur dono, quo si divina opitulante gratia bene uteretur, æternam posset sibi felicitatem comparare, prout reipsa ad eamdem felicitatem adipiscendam ei fuit a Deo libertas concessa, ut superius ostendimus.

805. Ad 7^m, *Dist.* Ex defectu seriæ earumdem pœnarum considerationis, *conc.*; ex defectu sui, *neg.* Per se enim, ut patet, efficacissimæ sunt ejusmodi comminationes ad homines in officio continendos, et sunt validissima divinarum legum sanctio; quod si homines, ut cupiditatibus suis liberius indulgent, ab iis mentem et cogitationem divertunt, quid mirum, si exiguus sit ipsarum effectus et fructus? Etsi ignis natura sua ad comburendum et ad calefaciendum comparatus sit, attamen, si vel materia ipsi non admoveatur, aut subtrahatur, profecto neque comburit neque calefacit : *Desolatione desolata est omnis terra*, inquit Propheta, *quia nemo est*, *qui recogitet*; et *stultorum infinitus est numerus*, ut ait Sapiens.

806. Sane quî factum est, ut tot ex Catholicorum castris, in quibus, si secum ipsæ humanæ mentes pugnare nolint, peccatum et pœnarum æternarum comminatio componi non possunt, declinaverint, aut ad incredulitatem aut ad Protestantismum sive hæresin, nisi ut liberius viverent, et a se excuterent tot conscientiæ stimulos? Cur tot in præsentiarum rationalismus progressus apud eosdem Protestantes facit? Hæc et non alia vera causa est.

807. Denique et illud addimus, adversariorum non esse ju-

(1) Tract. *De Deo*, loc. cit.

dicium ferre utrum pauci, an plures ii sint, qui sempiterno gehennali supplicio exterriti meliores fiant, aut justi serventur, cum uni Deo id notum sit. Quin potius instituendo argumentum, ut vocant, *a minori ad majus*, dicimus, si tot tantaque patrantur scelera, non obstante validissima ejusmodi sanctione, hac sublata quid fieret (1).

ARTICULUS VI.

De statu decedentium absque baptismo.

808. De iis hic agimus, qui, priusquam ad rationis usum perveniant, absque salutari lavacro ex hac vita decedunt. Tales sunt omnes infantes, aut qui ex infantiæ statu, licet adulta jam ætate, vel egressi non sunt, vel non egredientur ex defectu aliquo physico; cujusmodi sunt, qui vulgo *cretini* aut *maccones* nuncupantur, perpetuo amentes, etc. De reliquis enim adultis alibi recurrit sermo.

809. Porro de infantibus et de iis, qui infantibus æquiparantur, absque baptismo morientibus sancita hæc sunt a duobus Conciliis œcumenicis, nempe Lugdunensi II et Florentino : *Credi-*

(1) Cfr. etiam quæ de pœnarum æternitate scripsit P. Rozaven. Soc. Jesu, *L'Église catholique justifiée*, Lyon 1822, pag. 68 et seqq. quod opposuit cuidam neoterico ecclesiæ russiacæ scriptori Stourdza, quondam legato Imperii apud Vinariam (Weimar) in circulo Saxoniæ. Hic enim auctor veritus non est, omnes verrere sordes Socinianorum et incredulorum ad infirmandum hunc fidei articulum. Attamen se membrum jactat Ecclesiæ dictæ orthodoxæ (*schismaticæ*). Nec mirum est, cum enim in ecclesia russiaca nullum jam subsistat principium unitatis, in iis præsertim quæ ad fidem spectant (siquidem in ceteris supplet gubernium), hinc plures pro libito dant principia lutherana, quandoque etiam sociniana tanquam doctrinam ecclesiæ russiacæ. Nemo tamen hiscit; satis enim illic est ut alienos se ostendant ab Ecclesia Catholica; quæcumque demum quisque doctrinæ principia profiteatur, parum interest. Expendemus suo loco discrimen, quod Philaret, quondam in academia Petropolitana professor, nunc metropolita Moscoviæ, autumat intercedere inter Ecclesiam græcam schismaticam et Ecclesiam Latinam in fidei professione. Hunc recte vocaveris novum ecclesiæ græcæ Cyrillum Lucarim, seu novum fidei ecclesiæ græcæ proditorem, ut ostendemus.

mus... illorum animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas (1). Ex quibus discimus, 1° de fide esse parvulos ejusmodi in infernum post mortem descendere seu *damnationem subire*; 2° pœnis illos et peccatores adultos *disparibus* puniri. Reliqua autem, quæ spectant sive ad hunc inferni locum, sive ad pœnarum disparitatem, seu in quo hæc disparitas ponenda sit, vel ad parvulorum statum post judicii diem, fidem nullo modo attingunt, cum nullum de his Ecclesiæ decretum existat. Patres proinde ac theologi in diversas sententias discedunt.

810. Prima sententia respicit pœnam sensus. S. Augustinus enim, quem fere omnes posteriores latini Patres sequuntur, præsertim vero S. Fulgentius, lib. *De fide ad Petrum*, cap. XXVII, passim docet, hos infantulos ad *ignem æternum* damnatum iri; sic in *Serm. CCXCIV*, n. 3 et seqq. alias XIV, *De verbis Apostoli*, et *Operis. imperf.* lib. III, cap. CXIX. Declarat porro S. Doctor in *Enchirid.* cap. XCIII (2), tum *De peccat. meritis*, lib. I. cap. XVI, n. 21, tum *Contra Julian.* lib. V, n. 44, eosdem *in damnatione omnium levissima* futuros (3); imo adeo mitem vult esse ejusmodi damnationem, ut anceps hæreat in definiendo, an *eis, ut nulli essent, quam ut ibi essent,*

(1) Apud Hard. *Coll. Concil.* tom. VII, col. 695 et seq., ubi verba recitata habentur ex Conc. Lugd. II, in fidei professione facta ab Imp. Michaële Paælologo nomine totius Ecclesiæ græcæ: Πιστεύομεν... ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν θανασίμῳ ἁμαρτήματι, ἢ μετὰ μόνης τῆς προπατορικῆς ἀποχωρησάντων, παραυτίκα εἰς τὸν ᾅδην καταβαίνειν, ποιναῖς ἀνίσοις τιμωρηθησομένας. Eadem porro verba usurpata inveniuntur in *Decreto Unionis*, Conc. Florent. collat. XXII, ibid. tom. IX, col. 986.

(2) Ubi ait: *Mitissima sane omnium pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum insuper addiderunt.*

(3) Scribit præterea ibidem: *Ego non dico, parvulos sine Christi baptismate morientes tanta pœna esse plectendos, ut eis non nasci potius expediret, cum hoc Dominus non de quibuslibet peccatoribus, sed de scelestissimis et impiissimis dixerit.* Demum concludit: *Quis dubitaverit parvulos non baptizatos, qui solum habent originale peccatum, nec ullis propriis aggravantur, in damnatione omnium levissima futuros?*

potius expediret (1). Hæret præterea ibidem circa pœnarum *qualitatem* et *quantitatem* eorumdem infantium; siquidem profitetur, *definire se non posse, quæ, qualis et quanta erit* hæc pœna (2).

811. Patres græci videntur solam pœnam damni pueris non baptizatis tribuere. Inter eos eminet S. Gregorius Nazianzenus et S. Gregorius Nyssenus. Primus enim in *Orat. in sanctum Baptisma*, dicit, ejusmodi pueros *nec cœlesti gloria nec suppliciis a justo judice afficiendos* (3); alter vero, *Orat. De infantibus, qui præmature abripiuntur* ait : *Nam immatura mors infantium, neque in doloribus ac mœstitia esse eum, qui sic vivere desiit, intelligendum esse nobis suggerit* (4).

812. Nec magis inter se cohærent scholasticorum ac theologorum placita. Etenim Petavius ex citato Concilii Florentini decreto censet, de fide esse parvulos pœnis sensus addici (5); contra vero Vasquez non solum putat, veram esse contrariam sententiam, sed refert nonnullos scholasticos censuisse, definitum esse, pœnam peccati originalis in sola visionis beatificæ privatione con-

(1) Ibidem.

(2) In epistola autem, quam scripsit ad S. Hieronymum, quæ est 131 inter Hieronymianas, edit. Vallars. n. 16, aperte suam hac in parte animi perplexitatem patefacit, dicens : *Sed cum ad pœnas ventum est parvulorum, magnis, mihi crede, coarctor angustiis, nec quid respondeam prorsus invenio.* Attamen Card. Norisius in *Vindiciis Augustinianis*, tom. I, pag. 981, edit. Veron. 1729, quod definire S. Augustinus non potuit, diligenter prorsus determinat, affirmans : ex Augustino pœna *levissima ac mitissima erit ab igne calefaciente cum aliqua molestia pueros, sed non eosdem ustulante... cum pueri hæreditarii tantum criminis rei sint, calore ad molestiam usque ac dolorem incutiendum intenso affligentur.* Nescio tamen quo thermometro usus sit ad hos gradus caloris et intensitatis tam accurate determinandos.

(3) Quæ est XL, n. 21 : Τοὺς δὲ μήτε δοξασθήσεσθαι, μήτε κολασθήσεσθαι περὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ.

(4) Ἡ γὰρ ἄωρος τελευτὴ τῶν νηπίων οὔτε ἐν ἀλγεινοῖς εἶναι τὸν οὕτω τὴν ζωὴν παυσάμενον νοεῖν ὑποτίθεται. Pag. 770, tom II, edit. Paris. 1615.

(5) *De Deo*, lib. IX, cap. 10, §. 10 et seqq. Hic desideranda videtur summi viri sagacitas, dum non animadvertit Concilii Florentini definitionem proprie cadere in vocem *mox*, non autem in qualitatem pœnarum, de qua tunc non disceptabatur.

sistere, ab Innocentio III his verbis : *Pœna originalis peccati est carentia visionis Dei; actualis vero pœna peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus* (1). Scholarum autem principes Petrus Lombardus (2), S. Thomas (3), S. Bonaventura (4), Scotus (5) et ingens antiquorum acies, qui eos secuti sunt, si unum fortasse excipias Gregorium Ariminensem, cui propterea nomen inditum esse *tortoris infantium*, ut refert Paulus Sarpius (6), communi suffragio infantes non baptizatos a sensus pœna eximunt, ac solam pœnam damni iisdem reservant.

813. Verum et circa hanc ipsam pœnam damni theologi minime inter se consentientes inveniuntur. Aliqui enim cum Bellarmino (7) arbitrantur, ejusmodi infantes tristitia aliqua ex ea privatione affici; alii autem cum S. Thoma id aperte negant (8); imo eo usque progrediuntur Catharinus (9) et Card. Sfrondrati (10), ut omnimodam naturalem felicitatem, quæ tum ad animam in præsentiarum, tum ad corpus post resurrectionem, pertinere possit, iisdem tribuant. Quemadmodum vero Card. Norisius gradus combustionis accurate determinavit, sic isti determinarunt gradus felicitatis et beatitudinis (11). Bellarminus

(1) In Cap. *Majores*, § *Sed adhuc*, *De baptismo et ejus effectibus*. Cfr. idem Vasquezius, *Comment. in* 1^m, 2. *S. Thomæ*, tom. I, disp. 134, cap. 3, n. 7.

(2) In II *Sent.* dist. 33.

(3) In loc. cit. Magistri *Sent.* q. 12, art. I.

(4) In loc. cit. Petri Lombardi, art. 3, q. I, tom. IV, opp. edit. Rom. 1589.

(5) Ibid. quæst. unica. opp. tom. VI, pars secunda, edit. Lugd. 1639.

(6) *Storia del Concilio di Trento*, lib. II, ubi agit de 9 art. proposito discussioni circa peccatum originale. Sed ante ipsum jam Dom. Soto, *De nat. et gratia*, loc. I, cap. 14, scripserat : *Augustinus plus justo videtur torquere parvulos. Unde, qui ejus sententiæ subscribunt, perpauci sunt, et tortores parvulorum nuncupantur.* Edit. Salmant. 1577.

(7) *De amiss. grat.* lib. VI, cap. 6.

(8) *Quæst.* V^a *de malo*, art. 2.

(9) Lib. *De statu puerorum sine baptismo decedentium.*

(10) *Nodus prædestinat. dissolutus*, part. I, § I, n. 23, et iterum § 2, n. 16; nec non Albertus Pighius et Hieronymus Savonarola, apud Bellarm. lib. cit. cap. I, n. 5; aliique apud Godoy, loco mox cit. §. 3.

(11) Cfr. cit. auctores et Bellarm. loc. cap. 3, n. 19, et cap. 2, n. 42, et apud De Rubeis, *Diss. de pecc. orig.* cap. 74.

postremam hanc sententiam fidei adversari autumat (1); at contra Petrus Godoy Ord. Præd. Oxoniensis Episcopus : *Sententia*, inquit, *concedens parvulis naturalem beatitudinem nullam censuram contra fidem meretur* (2); imo et a temeritatis nota illam alienam esse affirmat.

814. Quid igitur dicendum in tanta sententiarum discrepantia? Hæc scilicet : 1° de fide esse parvulos non baptizatos e supernaturali beatitudine in perpetuum excludi, quod mox vindicabimus adversus Protestantes et Socinianos; 2° de fide non esse, eos pati vel non pati pœnam sensus, tum ante tum post resurrectionem; 3° de fide non esse, hos parvulos aliqua affici tristitia ex privatione visionis beatificæ; 4° permiscendam non esse sententiam illorum theologorum, qui beatitudinem aliquam naturalem pueris non baptizatis concedunt, cum errore Pelagianorum; quia, etsi daretur, secus ac Bolgenio videtur, Pelagianos naturalem beatitudinem ejusmodi parvulis concessisse, non autem supernaturalem (3), attamen immenso adhuc intervallo discrepat hæc theologorum sententia ab errore Pelagiano. Etenim Pelagiani, ut ex universo ipsorum systemate constat, hanc beatitudinem infantibus sine baptismo decedentibus, tribuebant *sine morte peccati*, ita ut exclusio ab intuitiva Dei visione non haberet rationem *damnationis* neque *pœnæ* damni, sed esset naturalis illorum puerorum conditio. Contra vero theologi, de quibus loquimur, hanc ipsam naturalem beatitudinem cum *morte peccati* aperte adstruunt; ac propterea exclusionem a gloria supernaturali tanquam *pœnam ac damnationem* habent. Quapropter merito a Pio VI in Const. dogmatica : *Auctorem fidei*, Synodi Pistoriensis propositio, quæ est XXVI^a, et quæ ita se habet : *Doctrina, quæ velut fabulam Pelagianam explodit locum illum inferorum* (*quem limbi puerorum nomine fideles passim designant*),

(1) Loc. cit. cap. 2, n. 1.

(2) In 1am 2æ, q. 83, *De peccato orig.* tract. 4, disp. 38, § 8, n. 146. Dignus est qui consulatur Leon. Lessius, *De perfect. divinis* lib. XIII, n. 143.

(3) Bolgeni, *Stato dei bambini morti senza battesimo*, part. 2, cap. 2, Macerata 1787. Sed cfr. Petavius, lib. IX, *De Deo*, qui est primus *De prædest.* cap. 10 et 11; necnon in lib. *De Pela-*

in quo animæ decedentium cum sola originali culpa, pœna damni citra pœnam ignis puniantur, perinde ac si hoc ipso, quod qui pœnam ignis removent, inducerent locum illum et statum medium, expertem culpæ et pœnæ, inter regnum Dei et damnationem æternam, qualem fabulabantur Pelagiani, falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa declaratur (1).

815. Ex animadversione autem postremo loco posita, via patet, qua facile inter se concilientur diversæ et ad speciem contrariæ theologorum sententiæ circa statum horum infantium. Sub duplici enim respectu spectari potest ejusmodi status, nempe aut *in se* aut *relative*, ut aiunt; si spectetur *relative* ad supernaturalem beatitudinem, ex qua per peccatum originale infantes exciderunt, habet talis status rationem pœnæ et damnationis; sunt præterea ejusmodi infantes a Deo saltem negative aversi, etc. Si vero spectetur idem status *in se*, sive *absolute*, cum per peccatum, ut suo loco expendimus, de naturalibus nihil amiserint, talis erit ipsorum conditio, qualis fuisset, si Adam neque peccasset,

gian. et Sempelagian. hæresi, cap. v.

(1) Non dubito, quin auctores illi catholici, qui fortasse nimis acerbe hanc opinionem perstrinxerunt, mitius saltem de ea locuti fuissent, si hoc Sedis Apostolicæ oraculum jam prodiisset. Ita Petavius, qui locis cit. præsertim *De Deo*, lib. IV, cap. 10, § 8, affirmare non dubitat, eos, qui negant pœna ignis infantes cruciari, *calumniandæ Scripturæ ac novæ hæresis occasionem subministrare*; immo vero etiam Berti, qui in dissert. quam inscripsit: *Della dottrina teologica contenuta nella divina commedia di Dante*, de Aligherio conqueritur, quod infantes in primo potius inferorum circulo collocaverit, ad quem inferni flamma non pertingit, quam in secundo, dicens: *Nostra opinione ella è, salva la riverenza al Maestro delle sentenze, all' angelico S. Tommaso, al sottilissimo Scoto, al serafico S. Bonaventura e ai loro dotti seguaci meritevolmente dovuta, che nel* prossimo cerchio, dove stride *inoltre la fiamma, rinchiudere que' pargoletti e que' gentili si debbano.... Rifiuta di vantaggio* (*Dantes*) la fallace *dottrina d' altri scrittori, che di qualsivoglia dolore gli credettero affatto privi* (talis est sententia S. Thomæ), *quasi laggiù nel limbo, con puerili trastulli divertendosi, giuocar sogliano a pari e caffo, ed una canna, ovvero un bastone aggavignando, andarsene a cavalluccio, siccome de' viventi fanciulli canto il Venosino: Ludere par impar, equitare in arundine longa.* Vid. Dante, Oper. edit. Venet. Zatta, vol. III. Vid. versio latina citati loci ad calcem hujus voluminis. Ergo, ne talia dicantur de ejusmodi pueris, debebunt ipsi flammis stridentibus æternum comburi?

neque elevatus ad supernaturalem statum fuisset, id est, in conditione puræ naturæ (1). *Sibi* (Deo) *conjunguntur per participationem*, inquit S. Thomas, *naturalium bonorum; et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione* (2).

816. Ex quibus patet, S. Thomam his infantibus tribuere bona naturalia et aliquem naturalem amorem et gaudium, prout animadvertunt Th. de Lemos (3) et Billuart (4). Angelicus Doctor (5) præterea fusius ostendit, hos parvulos nullam subire pœnam sensus, et ad auctoritatem desumptam ex Matth. XXV, respondet, neque ad infideles, neque ad ejusmodi infantes *judicium* illud *discussionis* bonorum et malorum operum pertinere, in quibus fides non est fundamentum meritorum omnium (6); item vult voces *supplicii*, *tormenti*, *gehennæ*, *cruciatus æterni*, quibus designant Auctor Hypognostici, Fulgentius et Gregorius M. parvulorum statum, *esse large accipiendas pro pœna*, *ut accipiatur species pro genere*, *sicut etiam in Scripturis quælibet pœna figurari consuevit.* Addit insuper : *Ideo Sancti tali modo loquendi usi sunt*, *ut detestabilem redderent errorem Pelagianorum*, *qui asserebant*, *in parvulis nullum peccatum esse*, *nec eis aliquam pœnam deberi* (7).

(1) *Quam homini dignum est competere*, inquit Ambros. Catharinus, *De statu puerorum sine baptismo decedentium*

(2) In II, dist. 33, q. 2, art. 2 ad 5. Cfr. etiam Lessius, *De divin. perfect.* lib. XIII, qui est de justitia et ira Dei, cap. 22, num. 143 et seqq.

(3) *Panoplia gratiæ*, tom. I, tract. I, cap. 23, pag. 55, col. I, Leod. 1676.

(4) *In* 1_m $2^{æ}$, *S. Thom.* tom. II, diss. 7, art. 6, § 2.

(5) In II, dist. 33, q. 2, art. 1. Cfr. De Rubeis, diss. cit. *De peccato origin.* cap. 74; Suarez, *De pecc. orig.* disp. 9, sect. 6.

(6) In IV, dist. 47, q. 1, art. 3, ubi ad tert. quæst. inquit : *Infideles condemnabuntur ut hostes*, *qui consueverunt apud homines absque meritorum audientia exterminari.* Cfr. ib. ad quartam quæstionem.

(7) Quæst. V, *De malo*, art. 2, ad I. Cfr. etiam De Rubeis, diss. cit. cap. 75, § 3. Ex his constat scholasticos, qui emollire studuerunt asperas nonnullorum Patrum locutiones, eos vidisse ac legisse; ideoque non satis æquum de iis judicium tulisse Card. Noris, dum in *Vindiciis August.* pag. 974, edit. Veron. 1729, scripsit : *Qui* (scholastici) *si in Patrum voluminibus tantum stu-*

817. In quæstione V, *De malo*, pergit ostendere, quomodo infantes nulla afficiantur tristitia ob amissam beatitudinem supernaturalem, solvitque eas difficultates, quæ obstare videntur. Quarum responsionum summa ad hæc duo præcipua capita revocatur: 1° Pueros illos cognoscere visionis divinæ gloriam beatis concessam, ac se ab illa exclusos esse, et hanc privationem esse pœnam peccati, aliena nempe Adami voluntate contracti; sed illos tamen *non dolere*, tum quia cognoscunt, se ad illam gloriam consequendam per actus liberi arbitrii *nullam* habuisse *proportionem*, tum quia cognoscunt, se talem pœnam incurrisse, quam vitare nullo modo poterant, tum demum quia eorum ratio aut voluntas, cum recta sit, ut ipse loquitur, et nullo obliquata peccato (personali), perturbari non debet de eo, quod in ipsis non fuit, ut vitaretur. 2° Hos pueros cognoscere, ad aliquam beatitudinem sese conditos esse; sed eos minime cognoscere, hanc beatitudinem positam esse *in visione clara Dei*; idcirco ipsos ignorare, tum *se ab illa exclusos*, tum peccatum aliena voluntate contractum, ac pœnam inflictam, positamque in privatione visionis divinæ, adeoque de ejus amissione *non dolere*, sed hoc, quod per naturam habent, sine dolore possidere (1).

818. Nos vero his dimissis, quæ salva fide, omnique temeritatis nota seclusa, quilibet tueri ac sequi potest, hoc unum animadvertimus, non esse scilicet permiscendas opiniones privatorum cum Ecclesiæ doctrina, quæ liberam unicuique potestatem facit, quam maluerit, sententiam sectandi. Pessime proinde se gerunt increduli, dum in religionem ac fidem insurgunt, quod dogmata horribilia et rationi contraria credenda proponat, religioni ipsi privatorum theologorum placita tribuentes, quamvis Ecclesia nunquam ea suo suffragio probaverit (2), imo, ut vidimus,

dii ac laboris posuissent, quantum Aristoteli explicando impendere, profecto S. Augustini sententiam non obduxissent, neque eorum plerique Pelagianorum opinionem, quod naturalem illam puerorum beatitatem attinet, hominum mentibus tam alte infixissent.

(1) Cfr. De Rubeis, loc. cit. cap. 73, § 6.

(2) Cfr. Spedalieri, *Analisi dell' esame critico di Nic. Freret*, cap. 9, art. 9, § 11 et seqq. item § 17, ubi in nota (a) scribit: *Il signor Leib-*

eos damnaverit, qui notam inusserunt doctrinæ eorum, qui pœnam sensus in ejusmodi infantibus non admittunt.

nizio disperando di conciliare questa dottrina (dell' affliggente opinione, che assegna la pena del fuoco al peccato originale di cui si lagnano i Deisti) dice, Diss. De conform. rat. et fidei, *num.* 39, *pag.* 506 : *Talis igitur fidei triumphus festivis ignibus similis foret, qui post acceptam cladem accendi solent. Huc referenda est doctrina de infantium non baptizatorum damnatione, quam Nicolius veluti peccati originalis consectarium nobis obtrudit. Potrei citare moltissimi altri eretici, che hanno rigettata questa opinione, come Canzio, Steinhofero, ecc. benchè il lora sistema gli obblighi di ammetterla.* Vid. versio lat. ad calcem hujus voluminis. Cfr. etiam art. 10, ubi tuetur doctrinam S. Thomæ, S. Bonaventuræ et Scoti; atque observat, doctrinam S. Thomæ circa horum infantium conditionem non esse nisi consectarium doctrinæ ejusdem S. Doctoris de possibilitate status puræ naturæ.

Non abs re erit hic aliud subjicere Leibnitzii testimonium, quod Spedalieri nosse non poterat, ex *Systemate theologico*, ab Emery evulgato, pag. 344 : *Limbum infantium*, inquit, *seu locum, ubi animæ solam pœnam damni, non vero pœnam sensus patiantur, non ausim improbare, cum in Ecclesia passim defendatur a viris summæ doctrinæ ac pietatis, ac justitiæ divinæ satis consentaneus videatur. Neque enim eos laudare possum, qui, quemadmodum ipsi nil nisi extrema norunt, ita etiam Deum facere arbitrantur.*

Hic autem animadverto, etsi verum est, quod scribit Bellarminus, *De amiss. grat. et statu pecc.* lib. VI, cap. 2 : *Misericordiam nostram erga parvulos jam defunctos nihil eis prodesse, et contra nihil eis obesse sententiæ nostræ severitatem, multum autem nobis obesse, si ob inutilem misericordiam erga defunctos, pertinaciter aliquid contra Scripturas aut Ecclesiam defendamus; idcirco non affectum quemdam humanum, quo plerique moveri solent, sed Scripturæ, Conciliorum et Patrum sententiam consulere et sequi debemus;* etsi, inquam, hæc verissima sunt, attamen, cum Scripturæ nihil prorsus de hac ejusmodi parvulorum pœna sensibili aperte tradant; cum Ecclesiæ Patres inter se sint discrepantes; cum nemo unquam ex Patribus græcis neque ex latinis ullus, ante S. Augustinum quidpiam de eadem doceant, imo aliqui ut vidimus, quamdam iis naturalem felicitatem tribuant; cum Ecclesia nihil definiverit, imo potius censura Romani Pontifices perstrinxerint eos, qui tanquam Pelagianam traducunt illorum theologorum sententiam, qui hos infantes sine pœna sensus fore docuerunt; patet nullum periculum in hac sententia tuenda inesse. Ast solliciti præterea esse debemus, ne sub obtentu rigidioris doctrinæ exponamus doctrinam catholicam incredulorum oppugnationibus, qui eam veluti absurdam ob hanc causam traducunt, quod nunc maxime cavendum est. Hæc porro semper fuit Jansenianorum fraus,

819. Interim adversus novatores illos et Socinianos, qui infantes sine baptismo decedentes æternam consequi salutem autumant, sequentem statuimus propositionem, quæ dogmatica est.

PROPOSITIO.

Infantes ex hac vita sine baptismo decedentes, ad æternam salutem pervenire non possunt.

820. De fide est hæc propositio. In Symbolo enim Nicæno-Constantinopolitano quilibet profiteri tenetur : *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.* Quid statuerint Concilia œcumenica Lugdunense et Florentinum superius retulimus. His addimus definitionem Concilii Tridentini, quod sess. V, can. IV, hunc errorem proscripsit : *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti ; aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam.... anathema sit.*

821. Perstringit autem hæc postrema definitio non solum Vincentium Victorem, qui autumabat, teste S. Augustino, infantes sine lavacro decedentes pervenire ad æternam salutem, sed præterea Calvinianos, qui docent saltem filios fidelium perventuros ad supernaturalem beatitudinem, eo quod ipsis originalis noxa non imputetur ob eam, quæ Abrahæ facta est ejusque semini, promissionem, quos idcirco affirmant *sanctos* nasci et Ecclesiæ membra. Ferit insuper Zwinglianos, quibuscum error Calvini communis est, nec non Socinianos, qui, pro certo habentes, nullum contrahi peccatum originale, inde concludunt bap-

ut religionem christianam proderent. Ceterum, si juxta Bellarminum in hac quæstione debemus Scripturas, Patres, ut ipse ait, et Concilia consulere et sequi, quare hæc ipse deserit, vel saltem benigne interpretari adnititur, dum amovet ab his infantibus pœnam sensus, nec nisi animi tristitia ipsos affligi autumat ? Nec tamen vel unus est ex vetustioribus, qui ejusmodi infantes hac nominatim pœna, quæ in sola tristitia consistat, puniri asserat.

tisma conferri tantum ut signum externæ fidei professionis, quo Christiani a reliquis populis diversæ professionis secernantur; unde nil mirum, si et ipsi æternæ salutis viam omnibus indiscriminatim infantibus patere asserant, rejiciantque baptismi necessitatem ad salutem consequendam.

822. Jam vero doctrinæ catholicæ veritatem luculenta evincunt Scripturarum ac traditionis testimonia. Pervulgata certe sunt ac decretoria Christi verba, Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Eadem igitur ratione, qua necesssaria est carnalis generatio, quæ ex Adam originem trahat, ut quis in hanc vitam nascatur, et contrahat originalem noxam, ita absolutæ necessitatis est regeneratio in Christo, ut quis ab eadem culpa liberetur, et vitam æternam consequatur.

823. Hoc autem sensu accipienda esse allata Christi verba, testis est tota antiquitas ecclesiastica. Ut patet 1° ex sollicitudine totius Ecclesiæ, ne quis infans absque baptismo moreretur, quam nec Pelagiani inficiati sunt; 2° ex vetustissimis synodis in causa Pelagianorum celebratis. Etenim in Diospolitana synodo Pelagius, ut catholicus haberetur, *anathematizare compulsus est, infantes, etiamsi non baptizarentur, habere vitam æternam. Hac enim negata* (ita arguebat S. Augustinus, *Epist CLXXXVI, ad Paulinum*), *quid nisi mors æterna remanebit?* Sic pariter duæ synodi Carthaginiensis et Milevitana, anno 416 celebratæ, prout legitur in epistola synodica ad S. Innocentium data, hæc statuerunt : *Quicumque negat, parvulos per baptismum Christi a perditione liberari et salutem percipere posse, anathema sit.* Hoc autem decretum anno 417 confirmavit Innocentius. 3° Patet ex illis omnibus Patribus, quorum testimoniis ostendimus propagationem peccati originalis, quæ hic denuo repetere non vacat.

824. Sic porro S. Augustinus urgebat Vincentium Victorem : nemo regnaturus est cum Christo, qui non fiat membrum Christi; nemo autem fit membrum Christi, nisi *aut baptismate in Christo, aut morte pro Christo* (1). Jam vero, qui non regnaturus est cum

(1) Lib. I, num. 10.

Christo, quid ipsi superest, nisi ut in perpetuum arceatur a Christo seu ab æterna salute? Verum de his iterum, ubi de necessitate baptismi.

DIFFICULTATES.

825. Obj. prima, a Calvino prolata. Deus, Gen. XVII, 7, Abraham omnium fidelium patrem sic allocutus est: *Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus tuis, fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus et seminis tui post te;* Christianorum ergo filii, qui sunt ex promissione, sanctitatem habent ex fœdere sempiterno, in quo sunt inclusi. 2° Quare testatur Apostolus, I Cor. VII, 14: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem... alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Sola igitur alterutrius parentis sanctitate id consequuntur sine baptismo. *Quamobrem*, inquit Calvinus, *sicut Judæorum liberi, quod ejus fœderis hæredes* (cum Abraham initi) *facti, ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur, eadem etiam nunc ratione sancti censentur Christianorum liberi vel altero dumtaxat parente geniti, et Apostoli testimonio differunt ab immundo idololatrarum semine* (1).

826. Resp. Ad 1m, *Dist.* Christianorum filii, filii spirituales Abrahæ sunt *regeneratione*, *conc.*; carnali nativitate, *neg.* Alio-

(1) *Instit.* lib. IV, cap. I, § 6. Cfr. Petav. lib. cit. cap. II, § 7, ubi, commemorata Calvini ac Molinæi hæretica doctrina, sic eos perstringit: *Qua ex generali et absoluta definitione, qualem ambo isti concipiunt, sequitur, Judæos omnes, qui Dominum crucifixerunt, ac Judam ipsum traditorem, et sanctos et salvos omnino fuisse, utpote sanctificatos in utero. Nam ab Abrahamo, Isaaco et Jacobo omnes oriundi sunt viris sanctissimis; quorum proinde filii et ipsi sancti ex utero, et horum deinceps posteri ad illos usque, cum eadem sanctitate nati sunt. Ea porro ubi semel animos occupavit, nunquam amittitur, et adjunctam habet perseverantiam ac certam salutis possessionem*, nempe juxta Calvinianum principium de inamissibilitate semel adeptæ justificationis. § 8 ostendit, quam mirifice cum semetipsis pugnent. Cfr. etiam Bellarm. *De amiss. grat. et statu pecc.* lib. IV, cap. 14.

quin quomodo ad ipsum Abraham mystice spectassent gentes, quæ ex ejus semine non erant? Sic Judæorum filii *semen sanctum* etiam ante circumcisionem vocabantur; id tamen ex sola sanctitate *legali*, non autem ex vera sanctitate, quæ eorum animam emundaret, ac idoneam propterea efficeret ad salutem. Hanc autem sanctitatem vel ipsa circumcisione consequebantur, ut nonnulli censent, vel antiquiori apud patres sacramento, quod æque pro feminis valeret. Quapropter, si Hebræorum filios ante octavum circumcisionis diem ex hac vita decedere contigisset, vel peribant æque ac pueri nostri, qui sine baptismo moriuntur, vel si adhuc salutem obtinebant, illud argumento est, circumcisionem *non ad salutis prærogativam* Abrahæ datam, ut inquit Tertullianus, sed ad characterem tantum exteriorem, quo Hebræi a gentibus distinguerentur.

827. Ad 2m, *Dist.* Apostolus vocat sanctos filios a fidelibus parentibus procreatos, sanctitate analogica, dispositiva et improprie dicta, *conc.*; sanctitate formali, ut aiunt, *neg.* Alioquin, cum *sanctificatum* dicat virum infidelem per mulierem fidelem et vicissim, sanctus habendus esset, et quidem sanctitate proprie dicta, impurissimus Jovis ac Veneris cultor, quod nemo dicet.

828. Obj. secunda, Socinianorum. 1º Durum est innocentes infantes æternum damnari, 2º atque ab æterna beatitudine in perpetum arceri ob culpam non suam; cum per ipsos præsertim non steterit, quominus sibi applicaretur Christi meritum ex defectu baptismi, ad quem pervenire non potuerunt, vel eo quod eos ante diem mors sustulit, priusquam in lucem ederentur, vel ex culpa et infidelitate parentum, quorum aliqui nihil penitus de ipso baptismate noverunt. Ergo.

829. Resp. Ad 1m, *Dist.* Si damnationis nomine significaretur pœna sensus, *trans.*; si significatur tantum pœna damni, *subdist.*; ita ut per ipsam gravi afficerentur tristitia, iterum *trans.*; si vel levi vel nulla, prout cum pluribus aliis, juxta dicta docet S. Thomas, *neg.* Hæc vero omnia transmisimus, cum Ecclesia nihil circa ea decreverit, ac Patres et theologi in diversas sententias abeant. Hinc ejusmodi infantes per hanc damnationem id solum non consequerentur, quod ex sua liberalitate Deus naturali hominis conditioni adjecit.

830. Ad 2m, *Dist.* Naturali, *trans.;* supernaturali, *neg.* id durum videri. Cum enim elevatio ad ordinem supernaturalem, ut ostendimus ex Ecclesiæ doctrina, sit omnino gratuita, ac naturæ prorsus indebita, infantes, qui peccato nascuntur infecti, privantur atque excluduntur ab illa beatitudine supernaturali, ad quam jus nullum habere possunt nisi per gratiam, ad quam nunquam pervenerunt, ac in ea conditione relinquuntur, in qua conditi fuissent, nisi pro sua largitate Deus naturam elevasset humanam. Hæc autem conditio si nunc pœnæ rationem habet, id ex relatione extrinseca repeti debet, quam ad gratuitam habet naturæ elevationem ejusque lapsum. Quæ quidem pœna si spectetur quoad durationem et quoad bonum seu objectum, quo privat, potest dici infinita; sed in se, quod sæpius monuimus, non est nisi sequela naturalis humanæ conditionis. Neque Sociniani proinde, neque increduli aliquid habent de quo conqueri possint, vel incusare divinam clementiam, vel catholicæ religioni succensere. Atque inde reponsio patet ad cetera, quæ in difficultate ab iis proponuntur, quod scilicet nec per ipsos infantes steterit, quominus baptisma susceperint, vel alio modo sibi applicarentur merita Christi; sufficit enim, ut suum non habeat effectum conditio, sub qua sola voluit Deus, ut ipsi partem haberent ad indebitum beneficium.

831. Inst. Impossibile est infantes in perpetuum ab æterna salute exclusos non inde magna saltem affici tristitia. Sic enim recte nonnulli argumentantur apud. S. Thomam (1): 1° *Dicit Chrysostomus: in damnatis gravior erit pœna, quod Dei visione carebunt, quam quod igne inferni cremabuntur; sed pueri visione divina carebunt; ergo afflictionem spiritualem ex hoc sentient.* 2° *Carere illo, quod quis vult habere, sine afflictione esse non potest; sed pueri vellent visionem divinam habere; alias voluntas eorum actualiter perversa esset; ergo cum ea careant, videtur, quod afflictionem sentiant.* 3° *Immunitas a culpa dolorem pœnæ non minuit, sed auget. Non enim, si aliquis non propria culpa exhœredatur vel mutilatur, propter hoc minus*

(1) *In* II *Sent.* dist. 33, q. 2, art. 2.

dolet; ergo etiam quamvis pueri non propria culpa tanto bono priventur, ex hoc eorum dolor non tollitur. 4° *Sicut pueri baptizati se habent ad meritum Christi, ita non baptizati ad meritum Adæ; sed pueri baptizati ex merito Christi consequuntur præmium vitæ æternæ; ergo et non baptizati dolorem sustinent ex hoc, quod per demeritum Adæ æterna vita privantur.* 5° (1) *Homo naturaliter appetit beatitudinem; tempus autem ipsius assequendæ est post hanc vitam; cum ergo illi, qui cum peccato originali decedunt, beatitudinem non consequantur, quia carent visione divina, videtur, quod afflictionem patiantur.* 6° *De ratione pœnæ est, quod sit contraria voluntati; sed omne, quod est contrarium voluntati, pœnam gignit; ergo si patiuntur aliquam pœnam, oportet, quod inde pœnam percipiant.* 7° *In perpetuum separari ab eo, quod quis amat, est maxime afflictivum; sed pueri naturaliter Deum amant; ergo, cum sciant, se ab eo in perpetuum separatos, videtur, quod hoc non possit esse sine afflictione.* Ergo.

832. Resp. *Trans. antec.* Ad argumenta autem, quæ ex S. Thoma afferuntur, placet iisdem S. Doctoris verbis responsionem subjicere.

833. Ad 1m itaque respondet: *In damnatis pro culpa actuali, qui usum liberi arbitrii habuerunt, fuit aptitudo ad vitam æternam consequendam, non autem in pueris; et ideo non est similis ratio de utrisque.*

834. Ad 2m, *Quamvis voluntas sit possibilium et impossibilium, tamen voluntas ordinata et completa non est nisi eorum, ad quæ quis aliquo modo ordinatus est; et, si hac voluntate deficiant homines, dolent; non autem, si deficiant ab illa, quæ impossibilium est, quæ potius velleitas quam voluntas debet dici. Non enim aliquis illud vult simpliciter; sed vellet, si possibile foret.*

835. Ad 3m, *Ad habendum proprium patrimonium vel membra corporis sui, quilibet est ordinatus; et ideo non est mirum, si dolet quis de eorum amissione, sive pro culpa sua sive pro*

(1) Quæst. v, *De malo*, art. 3.

aliena eis privetur. Unde patet, quod ratio non procedit ex simili.

836 Ad 4m, *Donum Christi excedit peccatum Adæ, ut ad Rom. V dicitur. Unde non oportet, quod pueri non baptizati tantum habeant de malo, quantum baptizati habent de bono.*

837. Ad 5m, *Animæ puerorum, in peccato originali decedentium, cognoscunt quidem beatitudinem in generali, secundum communem rationem, non autem in speciali; ideo de ejus amissione non dolent.*

838. Ad 6m, *Pœnæ non semper respondet actuali voluntati, puta cum aliquis absens infamatur, aut bonis etiam spoliatur, se ignorante; sed oportet, quod pœna semper sit vel contra actualem voluntatem vel saltem contra inclinationem naturalem.*

839. Ad 7m, *Pueri in originali peccato decedentes sunt quidem separati a Deo perpetuo, quantum ad amissionem gloriæ, quam ignorant, non tamen quantum ad participationem naturalium bonorum, quæ cognoscant.*

CAPUT VII.

DE FUTURA CORPORUM RESURRECTIONE.

840. *Fiducia Christianorum resurrectio mortuorum,* optime inquiebat Tertulianus (1). Hæc enim spes semper aluit Christianorum pietatem, addiditque ad fortia quæque ferenda stimulos validissimos.

841. Præter Sadducæos corporum resurrectionem irriserunt ethnici, impugnarunt antiquissimi hæretici (2). Increduli eam impossibilem traducunt. Horum omnium partes tuendas sibi sumpserunt rationalistæ.

(1) *Lib. de resurrect. carnis*, n. 1.

(2) Tales fuerunt Simon Magus, Cerdo, Marcion, Manes aliique, ut videre est apud S. Epiphan. *Hæres.* 64, edit. Petav. n. 12 et seqq. Eosdem hæreticos resurrectionis impugnatores pariter recenset S. August. lib. *De hæres.* cap. 18 et seqq. qui præterea ait: *In nulla re tam vehementer contradicitur fidei christianæ quam de resurrectione mortuorum.* Cfr. opp. Origen. edit. Maur. tom. 1, pag. 859, not. (e).

842. Duo hic a nobis præstanda sunt. Ac primo hunc gravissimum fidei nostræ articulum propugnare ex Scripturis ac perpetua Ecclesiæ traditione debemus ; secundo ostendere ipsum nullo modo rectæ rationi adversari.

843. Quæ priusquam aggrediamur, ut nobis moris est, nonnulla, ut germanus totius controversiæ status etiam atque etiam patescat, præmittimus.

844. 1° Resurrectio, quam tuemur, est *universalis*, tam justorum scilicet quam impiorum (1).

845. 2° In ea nos corporum physica identitate resurgemus, quam ex hac vita decedentes obtinebamus, adeo ut omnes idem physice corpus resumpturi simus, quod per mortem amisimus. Ad hoc autem necesse non est, ut omnes et singulas materiæ particulas seu, ut vocant, moleculas, quibus corpora nostra constant, Deus restituat ; sed ad eam identitatem restituendam satis est,

(1) Eo sensu diximus fore *universalem* resurrectionem, quatenus non solum justi, sed improbi quoque debent resumere corpora sua, tum ut nos opponeremus nonnullis antiquis Hebræis et hæreticis, autumantibus, solos justos esse resurrecturos, secus ac fides docet, tum ut declinaremus discrepantes Catholicorum sententias circa quæstionem de morte ab omnibus subeunda. Etenim non pauci ex antiquis censent, non esse morituros eos, quos dies supremus inter vivos reperiet, etsi existiment omnes fore immutandos juxta græci textus lectionem, 1 Cor. xv, 51 : Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα. *Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur.* Quo pariter sensu intelligunt illud ejusdem Apost. 1 Thess. iv, 15 et seqq. : *Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera.* Græce v. 16 : Οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. Ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα. Ubi Apostolus loquitur in persona eorum, qui tunc vivi reperientur. Quod significatum pariter contendunt in Symbolis Apostolico, Constantinopolitano et Athanasiano illis verbis : *Qui venturus est judicare vivos et mortuos.* Consulatur Estius in iv, dist. 43, § 7, qui ingenue fatetur, quod hæc *quæstio non parum habet difficultatis, sive Scripturas sive Patrum sententias consulamus.* Expensis vero utriusque sententiæ momentis, longe probabiliorem arbitratur opinionem eorum, qui sentiunt omnes omnino esse morituros. Cfr. etiam S. Thom. *Suppl.* q. 78, art. 1.

ut illas Deus excitet, quæ partem corporum nostrorum constituunt essentialem, per quam unius corpus a corpore alterius distinguitur et secernitur, et cujusque individui proprium efficitur. Hæc enucleatius postea exponemus.

846. 3° Futuram proinde dicimus in universali resurrectione sexuum diversitatem, quam plane tollendam esse nonnulli obscuri hæretici fabulati sunt (1). Corpora enim restituentur in sua respectiva perfectione, quæ unicuique competit.

847. 4° Diversa tamen erit corporum resurgentium conditio pro diversitate status uniuscujusque. Corpora, enim justorum erunt gloriosa seu iis prædita dotibus, quas recenset Apostolus, impassibilitate videlicet, claritate, agilitate et subtilitate (2), non tamen, ut aliqui commenti sunt, impalpabilitate et invisibilitate (3). Reproborum autem corpora gravia adeo atque deformia erunt, ut istorum respectu resurrectio potius ad ignominiam et novum supplicium conferat quam ad ipsorum bonum.

848. 5° Hæc rata sunt apud omnes Catholicos. Cetera autem,

(1) Hic error tribuitur Origeni et nonnullis Armenis. Hunc errorem semper Patres impugnarunt. Cfr. inter ceteros Hieron. *Epist.* 108, n. 22 et 23, edit. Vallarsi; August. *De civ. Dei*, lib. XXII, cap. 17; Chrysost. *Hom.* 80, alias 71, *in Matth.*; Euthymius, *Comm. in* IV *Evang.* in *Biblioth. max. Patrum*, edit. Lugd. tom. XIX, cap. 53. Sane Christus, Luc. XI, 31, ait : *Regina austri surget in judicio cum viris generationis hujus ;* ergo hæc regina retinebit suum sexum muliebrem, surget enim *cum* viris, adeoque non erit vir, ut alia non minus perspicua omittam.

(2) Ait enim Apost. I Cor. XV, 42 et seqq. : *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione ; seminatur in ignobilitate, surget in gloria ; seminatur in infirmitate, surget in virtute ; seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* Has dotes manifestavit Christus in suo corpore e morte excitato ; ipse autem est causa exemplaris resurrectionis justorum. Cfr. S. Thom. *Suppl.* q. 82 et seqq. cfr. etiam Estius, *in* IV *Sent.* dist. 44, § 15.

(3) Id quidem censuit Eutychius, Constantinopolitanus Antistes, qui sub Tiberio Constantino Imperatore, anno 582 docuit, corpus humanum post resurrectionis gloriam fore impalpabile et invisibile. Agente tamen S. Gregorio M. qui tunc temporis Constantinopoli legatione fungebatur apud Tiberium, Eutychius ab hoc errore rediit, atque, ut notum est, morti proximus, multis præsentibus, pellem suam manu tenens, aiebat : *Confiteor, quia omnes in hac carne resurgemus.*

quæ spectant ad ætatem, formam, staturam, ut vocant, partes corporis integrales, aliaque ejusmodi majori vel minori probabilitate a theologis, scholasticis præsertim, statui solent (1). Quæ cum fidei dogma non attingant, ideo missa facimus; etsi non improbemus, quæ communi præsertim calculo probantur.

849. Cum interim, quibus constringimur, angustiæ non patiantur, ut ea, quæ recensuimus, singillatim vindicemus, hinc, in tuto posito præcipuo ac fundamentali dogmate de corporum resurrectione, cetera veluti totidem corollaria ex vindicatis colligemus. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Datur futura universalis corporum nostrorum resurrectio.

850. De fide est hæc propositio, ut patet ex fidei nostræ symbolis; nam in Symbolo Apostolorum dicitur: *Credo... carnis resurrectionem*; in Constantinopolitano: *Expecto resurrectionem mortuorum*; in Athanasiano: *Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis*; similiter Conc. Later. IV, cap. *Firmiter* definivit: *Qui omnes* (tam reprobi quam electi) *cum suis propriis corporibus resurgent, quæ nunc gestant* (2).

851. Hæc autem fides viguit tum apud antiquos patriarchas tum apud Judæos. Etenim Job, XIX, 25: *Scio,* inquit, *quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum; et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse et non alius; reposita est hæc spes mea in sinu meo* (3). Sic Daniel, XII, 2:

(1) Cfr. de his Suarez, *in* 3 *partem*, q. 53, disp. 44, sect. 1 et seq.

(2) In *Act. Conc.* edit. Harduini, tom. VIII, col. 15 et 16.

(3) Nihil intentatum reliquerunt neoterici quidam interpretes, præsertim inter Protestantes, ut nobis eriperent celeberrimum hunc Jobi textum, per quem adstruitur recepta apud veteres resurrectionis fides. Adnituntur isti totum hunc locum exponere de spe, quam alebat Job de restitutione sua in pristinum felicem statum. Ita Henke in *Narratione critica de interpretatione loci Job* XIX, 25-27, *Antiqua ecclesia,* Helmstad 1783; Doederlein in *Actuario H. Grotii*, *Annotat. seu scholiis in libros poeticos V. T.* ad hunc loc.

Et multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium, ut videant semper. Sed luculentissime hæc fides exprimitur a septem illis fratribus, qui fortiter sub Antiocho martyrium passi sunt, dicentes: *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit... potius est ab hominibus morti datos spem expectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos* (II Machab. VII, 9-14). Hinc Martha juxta avitam fidem dicebat Christo: *Scio quia resurget* (frater meus) *in resurrectione in novissimo die* (Joan. XI, 24).

et Joan. Hallenberg in *Disquisitione, qualis sit dogmatis de resurrectione corporum mortuorum origo, et num in libro Jobi ejusdem mentio facta sit?* Stocholmiæ 1798, repetita in *Sylloge commentat. theologic.* edita a Joan. Pott, vol. IV, pag. 325 et seqq.

Jam vero ejusmodi auctores aërem verberare ac frustra illud contendere, constat 1° ex eo quod ejusmodi expositionem excludat simplex verborum sensus, quibus Job significat, se spem alere, mortis suæ somnum non æternum fore, sed ab ipso Deo se aliquando expergefactum iri, et futurum esse, ut Deus mortuo sibi advigilare non desinat, seque, olim in vitam revocatum, ut amicum amice recepturus sit. Ita enim se habet hebraica veritas: ואני ידעתי גאלי חי ואחרון על־עפר יקום : ואחר עורי נקפו־זאת ומבשרי אחזה אלוה : אשר אני אחזה־לי ועיני ראו ולא־זר כלו כליתי בחקי :

Quæ sic litteraliter vertuntur: *Ego novi vindicem meum viventem, et postea* (seu *postremum*) *super pulverem staturum* (vel *adstabit*), *et postquam cutem meam corroserint* aut *consumpserint* (scilicet corrodentes seu consumentes vermes) *hanc* (hanc ossium meorum compagem, corpus meum); *tamen e carne mea* (id est, corpore meo redintegrato) *videbo Deum. Quem ego videbo mihi* (scilicet propitium, in bonum meum), *et oculi mei viderunt* (nempe *videbunt* præt. pro futuro), *et non alius* (seu alius mei loco). *Defecerunt renes mei in sinu meo* (præ vehementi Deum videndi desiderio). Ex quibus patet versionem vulgatam optime exprimere sensum Jobi, quamvis majorem adhuc vim præ se ferat hebraicus textus. Testatur enim Job spem suam, ut observat Pareau apud Rosenmüller in hunc loc., et quidem duplicem; alteram de vindicta Dei in censores iniquos aliquando post suam mortem, ut opinabatur quidem, proximam, exercenda, alteram de favore Dei, sibi una cum meliori vita restituendo. *Itaque,* ait cit. auctor, *imagine usus, qua nulla gravior excogitari potest, nulla in summa brevitate locupletior, nulla denique, quæ spem animo Jobi com-*

852. Quum vero Sadducæi ab ea, non secus ac a fide de ani-morum immortalitate recessissent, Christus, Matth. XXII, 31, ipsis utrumque dogma confirmavit illis verbis: *De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo, dicente vobis: Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob?* Infert autem Luc. XX, 38: *Non est Deus mortuorum sed viventium, omnes enim vivunt ei.* Hinc Apostolus, I Cor. XV, 16, collegit resurrectionem generalem ex resurrectione Christi, scribens: *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra... ergo et qui*

prehensam magis et conspectui totam simul subjiciat, Deum immortalem, ipsique per omnes hominum ætates sequuturas superstitem collocat veluti juxta suas reliquias, sive ad sepulcrum, quo illæ condendæ essent. Ibi igitur fingit stare Deum, qui non tantum stricto gladio mortuum se custodiat, quo defendat ab aliorum contemptu ac vituperio ... sed vero qui simul etiam pulveri suo advigilet perpetuo, ex eo novum iterum hominem formaturus. Enim vero hoc quoque noverat Jobus, se jamjam depositurum esse corpus hoc, tabe vermibusque consumptum, atque obsoletæ vestis instar, exuturum suam carnem, totamque adeo mortalitatem suam nunquam denuo induendam. Cumque ex sepulcro redivivus egrederetur, tum Deum sibi etiamnum adstantem visurus esset, qui ipsum mox benigne ad se reciperet, nec de pristina in ipsum inimicitia quidquam servasset.

2° Ex contextu patet, eximium quid et singulare esse, quod hic Job profitetur, ut evincit solemnitas illius proœmii, quo præfatur, optans, *ut sermones hi sui scriberentur et sculperentur in libro, et stilo ferreo in omnium æta tum memoriam in rupe inciderentur.* Restitutio autem fortunæ et sanitatis tanti profecto momenti non erat, u tam solemni ratione memoriam ejus ad posteros transmittere optaret.

3° Quod plurimum momenti addit illud est, Jobum tam longe a spe fortunæ sanitatisque restituendæ abfuisse, ut potius mortem a se vehementer exoptatam certissime expectaverit, et nihil prorsus habuerit, quod in hanc vitam speraret. Id quod pluribus clarisque sermonum suorum locis evincit J. A Voigtlaender in *Isagoge ad interpretationem Jobi*, cap. 19, 23-27, Dresdæ, 1809; quam secuta est *interpretatio* ipsa hujus loci, ib. 1810. Cfr Job. III, 20-26; VI, 8-12; VII, 13-16 IX, 21; XIII, 15; XVII, 13 et seqq. XXI, 25; XXX, 23. Jam vero quum hoc de vindice oraculum spem certissimam et inconcussam fiduciam præ se ferat, inde sic arguimus: quand Job ærumnarum finem et requiem in his terris non expectavit, et nihilominu spem omnimodæ liberationis vindici seu judicis sui ope fovit indubiam; eum oportet de venturo judicio, corporum

dormierunt in Christo, perierunt. Hoc item argumento utitur ad excitandos fideles, et ad ipsos consolandos de amicorum familiariorumque amissione, I Thess. IV, 13, in textu græco, 14 : *Si enim*, inquit, *credimus, quod Jesus mortuus est, et resurrexit; ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo;... mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi.* Demum, ut cetera omittam, II Tim. II, 18, vocat fidei subversores et a veritate excisos *dicentes resurrectionem jam esse factam.* Nihil proinde in Scriptura magis exploratum est dogmate ressurrectionis, quod Christus et Apostoli proposuerunt tanquam fundamentum, ut ita dicam, totius religionis, quam prædicabant.

853. Hac igitur fide quum enutrita Ecclesia fuisset, nunquam destitit eam proponere et inculcare filiis suis, ut æquanimes ipsos faceret ad omnium virtutum genera excolenda, et ad vitam ipsam spernendam, sævientibus præsertim tyrannorum persecutionibus; ut ex symbolis superius recitatis constat atque ex martyrum actis (1). Vix quisquam hæreticus eam fidem negavit, aut labefactare quoquomodo aggressus est, cum Ecclesia ipsum illico repulit e sinu suo (2). Strenui semper insurrexerunt hujus pretiosi dogmatis propugnatores, qui illud sive ab hæreticorum sive ab ethnicorum impugnationibus vindicarunt; inter quos eminent Origenes (3) et Tertullianus (4). Hanc fidem Christiani passim in

resurrectione ultima et rerum omnium instauratione cogitasse.

Hæc libuit fere ad verbum ex Rosenmüllero decerpere, qui adversariis suspectus esse non potest. Prolixius præterea hæc deduximus, eo quod agatur de re maximi momenti, cujusmodi est fides antiquissima, tum de animorum immortalitate, tum de futura corporum resurrectione. Cfr. præterea de hoc textu Joan. Pineda, S. J. qui non tantum totum hunc locum illustrat, verum etiam germanum ejus sensum apprime vindicat.

(1) Cfr. Ruinartius, *Acta Martyrum sincera.* Vid. præsertim pag 70, 150, 494, edit. Amstelodam. 1713.

(2) Cfr. S. Epiphan. loc. cit.

(3) *Contra Celsum*, lib. v, num. 14 et seqq.

(4) Lib. cit. *De resurrect. carnis*, in quo ostendit, hominis dignitatem carnis resurrectionem exigere; Deum eam operari posse; ipsiusque justitiam et in promissis, quæ fecit, fidelitatem, eamdem exposcere. Quæ argumenta singillatim evolvit ac fuse persequitur.

suorum epitaphiis seu inscriptionibus sepulcralibus antiquissimis exprimere ac declarare consueverunt (1).

854. Quoad subsequentia secula persequi velle omnia documenta, quæ perpetuam hanc fidei nostræ professionem evincunt, supervacaneum omnino esset, cum notissima et obvia illa omnibus sint (2).

(1) Cfr. Gener, op. cit. tom. IV, pag. 2, lib. III, cap. I, § I. *Monumenta antiquit.* classis 4.

(2) Cfr. Nat Alex. *Histor. eccles.* diss. 25, in sæc. I, art. 2. Perperam Beausobre, *Hist. des Manichéens*, tom. II, liv. VIII, chap. 5, n. 3 et seqq. contendit, unanimem minime fuisse Patrum sententiam de futura corporum resurrectione. Quod ut evincat, profert Origenem negantem resurrectionem *carnis*, etsi admittat resurrectionem corporis; profert Gregorium Nyssenum, qui excludit a Christi corpore glorioso *figuram*, *formam*, *extensionem*, aliasque partes *internas* et *externas* humani corporis, ac demum affirmat, *nihil corporale* nunc reperiri in Christo Jesu (in *Antirrhet.* cap. 57); demum profert Synesium, qui protestatus est, se de resurrectione minime credere aut sentire, ut vulgus solet. Verum ad Origenem quod spectat, etsi, prout ostendit Huetius in *Origenian.* lib. II, quæst. 9, cap. 2, interdum circa hunc articulum minus caute scripserit, attamen, fatente Wetstenio, *Cont. Celsum*, lib. V, veram sententiam tuetur cum Ecclesia Christi, eamque pluribus argumentis adstruit: *Nos autem credentes*, ait, *non vivificari quod satum est, nisi moriatur prius... retinemus tum Ecclesiæ Christi sententiam, tum promissionis Dei amplitudinem.* Τηροῦμεν καὶ τὸ βούλημα τῆς ἐκκλησίας σοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπαγγηλίας τοῦ Θεοῦ κ. τ. λ. Item, *Dialog. de recta in Deum fide*, sect. 5, ubi cum Marinus Bardesianista interrogasset: *Statuat Adamantius quodnam corpus resurgat, idne, quo circumdati sumus, et in quo vincti sumus, an aliud spiritale?* Resp. Origenes: *Hoc ipsum, quo amicti sumus, dico excitari.* Τοῦτο τὸ σῶμά φημι ἀνίστασθαι, ὃ περικείμεθα. Quæ omne dubium submovent. Cfr. opp. Orig. edit. Maur. tom. I, pag. 859. S. Greg. Nyssen. loc. cit. ex *Antirrhetico adv. Apollinarem*, quem omnium primus vulgavit Zaccagnius ex bibliotheca vaticana, prout ostendit eruditus hic editor, non loquitur de proprietatibus humani corporis *specificis*, sed de iis, quæ *accidentales* vocantur, ex. gr. corruptibilitate, mutabilitate, etc. quibus gloriosum Christi corpus carere censet Nyssenus. Cfr. *Collectanea monumentorum veterum Ecclesiæ græcæ ac latinæ*, Romæ, 1698, pag. 270, not. (2); nec non præf. § 20 et seqq. ubi S. Doctorem egregie defendit. Quod demum ad Synesium spectat, cfr. Petavius, in edit. opp ipsius. Paris. 1633; tum in not. pag. 84, tum de vita scriptisque Synesii pag. 4. Hæc enim protulerat Synesius cum adhuc paganus

DIFFICULTATES.

855. Obj. prima. 1° Dubitari nequit, quin hæc *opinio* de resurrectione corporum e notionibus mancis et imperfectis hominum incultiorum originem traxerit; quippe qui, justa supremi numinis idea destituti, vitam post mortem futuram e sola vitæ terrestris natura fingere solerent. Quo factum est, ut apud complures gentes barbaras, itemque in Zoroastrica disciplina, e cujus fonte Judæi ipsi hausisse videntur, eadem illa deprehendatur. *Deinde* 2° resurrectio corporum in libris N. T. tradita, quæ inde ab ipsa apostolica ætate (Act. XVII, 32; I Cor. XV, 12; II Tim. II, 17) haud a paucis improbata fuit, tam arcte conjuncta cernitur cum opinionibus de Messia mythicis, et cum narratione de Jesu in vitam restituto (I Cor. XV, 12 et seqq.), ut non alia ratione ac mythi isti, judicari et explicari possit. Hinc 3° vel Jesum, ubi doctrinam de resurrectione proposuisse perhibetur, popularium opinionibus indulsisse, vel potius discipulos ipsi tanquam Messiæ, cujus provinciam (Cfr. Joan. XVIII, 36.) e vulgaribns Judæorum commentis et quibusdam ejusdem effatis allegoricis atque obscurioribus perperam judicarent, ejusmodi sententiam subjecisse censemus. 4° Neque dubitamus, quin doctrina de resurrectione corporum tanquam imagine reviviscendi post mortem (I. Cor. XV, 36) proposita, eademque ad sententiam universalem ei substratam de novo aliquo vitæ stadio eoque perfectiore post mortem homini ineundo revocata, in simpliciore illa N. T. de immortalitate institutione acquiescat, qua docemur animum post mortem statim novam in alio rerum ordine initurum esse vitam, eamdemque veram et actuosam. Ita Wegscheider, aliique rationalistæ cum ipso (1).

esset, cum vero nemo ad baptismum admitteretur, quin professus esset articulum de mortuorum resurrectione, hinc a Theophilo aliisve sapientibus viris edoctus, veritati victas dedisse manus dicendus est, antequam christianus et multo magis Episcopus fieret; quod aperte testatur Photius in *Bibliotheca*, n. 26, nec non Evagrius, *Hist. eccles.* lib. I, cap. 15, ut alia prætercam.

(1) § 195. Et cum eo Morus, *Prælect. in Epit.* II, 762; Doederlein, *Inst. theol. christ.* 299; De Wette, *Bibl. dogm.* 298; Ammon, *Summa theol. christ.* 303; Flugge, Beck, etc.

856. Resp. Ad 1m, *Neg.* gratuitam assertionem adversariorum, quæ vel ex ipsa rei natura destruitur. In primis enim ipsi conjecturis ex solo systemate rationalistico depromptis nituntur; nec ullum proferunt argumentum vel levissimum, quo illas fulciant. Insuper quo populus rudior et incultior est, eo etiam minus idoneus est ad excogitandam corporum resurrectionem, quæ, ipsis adversariis fatentibus, longe excedit mentis nostræ captum. Hinc, si qui fuerunt populi, qui admiserint ejusmodi dogma, ipsum profecto ut alia non pauca ex antiqua traditione acceperunt. Vidimus enim Job firmissimam hujus ad vitam reditus spem in sinu suo retinuisse. Attamen Moshemius contendit, nulli horum populorum innotuisse orthodoxam seu genuinam fidem futuræ hujus resurrectionis, qualem Christus et Apostoli tradiderunt (1). Absur-

(1) *Diss. in hist. eccl.* tom. II, edit. Antonaviæ, 1743, quam inscripsit: *Dissert. qua docetur, Servatorem nostrum J. C. resurrectionem mortuorum corporum, qualem Christiani credunt, de tenebris in lucem revocasse et demonstrasse*, pag. 583. Quod spectat ad ea quæ scribit de Judæis, certum est, ea esse hyperbolice, imo falso dicta, ut liquet ex colloquio Marthæ cum Christo et ex II Machab. libro, aliisque documentis. Quod ad reliquos populos spectat, viri quidam eruditi censent Persis, Ægyptiis, Indis, Arabibus hanc futuram corporum instaurationem innotuisse. Moshemius contendit, eas gentes non habuisse resurrectionis nisi quamdam veluti umbram. Verum quidquid de hoc sit, illud mirandum subest, rationalistas, qui neque in Jobi luculentissimo testimonio deprehendunt doctrinæ de futura resurrectione vestigium, dum præterea neque admittunt eam fuisse a Christo traditam, postea omni ambage seposita affirmant e Zoroastri commentis sententiam de mortuorum resurrectione prodiisse; sic Flügge, *Gesch. des Glaubens an Unsterblichkeit* etc. seu *Historia de immortalitatis fide*, I, 286 et seqq. Berthold, *Christologia Judæorum*, pag. 176, 4.

Gesenius vero, *Commentar über den Is.* nempe *Commentarius in Isaiam*, I, 805, ad Is. XXVI, 19, scribit: *Ut ænigma circa sortem perpetuam sæpe infaustam piorum virorum, qui vita jam functi sunt, solverent, ipsosque gaudii participes redderent ex messiano regno, doctrina Zendavestica de mortuorum resurrectione cum spe et ideis de Messiæ regno conciliabatur, quum ejusmodi ideæ jam ad res sensum transilientes extendi, et vulgarem naturæ cursum prætergredi cœperunt. Quapropter Judæorum dogmatica, ab exilii epocha non omnes mortuos, pios videlicet ac impios, resurgere docet* (*quæ Parsismi utique est doctrina*), *sed pios dumtaxat, et post regnum*

dum denique est et ab omni veritate alienum, Judæos ex Zoroastrica doctrina hanc fidem resurrectionis hausisse. Etenim præterquam quod longe ante Zoroastrum, Job eam apertissime profitetur, nunquam Sadducæi ejusmodi exceptionem, quod sciamus, adversus Pharisæorum doctrinam objecerunt, et, quod caput est, Christus Dominus, redarguens hos ipsos Sadducæos, non dixit illis : *Erratis, nescientes doctrinam Zoroastricam*, sed : *Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei* (Matth. XXII, 29).

857. Ad 2m, *Dist.* Apostolica ætate improbata hæc doctrina est ab Epicureis aut ab obscuris quibusdam hæreticis, *conc.*; ab aliis, *neg.* Mirum sane est, posse revocari in dubium dogma aliquod testatissimum, eo quod nonnulli insani ethnici aut hæretici, qui nec admittebant animorum immortalitatem, ipsum improbaverint; quos propterea Christus ipse in Sadducæis confutat, et Apostolus vocat fidei subversores. Hoc semel admisso principio, Dei existentiam, animorum immortalitatem, veram

messianum sequi tandem secundam humani generis resurrectionem. Verum ista sunt somniantium figmenta ; Daniel enim XII, 2, luculentur omnium indiscriminatim hominum tum piorum tum impiorum resurrectionem denunciat. Lib. II Machab. solum negatur Antiocho resurrectio *ad vitam*, id est, gloriosa; Martha loquitur in genere de resurrectione universali; Christus, alloquens Judæos, de utrorumque resurrectione disserit. Paulus eamdem prædicat, quamvis rationalistæ eum dicant Pharisæorum doctrinis abreptum. Hinc merito Tertul. loc.cit. cap.39, scribebat : *Ergo servabat* (Paulus) *resurrectionem quoque, qualem Prophetæ annunciarant... Itaque talem prædicabat, qualem et Pharisæi susceperant, et Dominus ipse defenderat, et Sadducæi, ne talem quoque crederent, in totum esse noluerant.* Sed quod magis mireris in rationalistis, est summa securitas, qua asseverant Judæos, id est, Sacros Scriptores ex *Parsismo*, seu doctrina Persarum suam hausisse de futura justorum resurrectione opinionem, ac decretis suis accommodasse. Attamen incertum adhuc est, an Persæ hanc doctrinam admiserint. Joan. Clericus, *Indicia philolog. Th. Stanleii*, de hoc dubitat; Moshemius loc. cit. et Jac. Boulier, *Traité de l'âme des bêtes*, tom. II, chap. 19, pag. 420. not. edit. sec. id negant. Sane Theopompus, ex quo Diogenes Laërtius, Eudemus Rhodius, Plutarchus ac postea Æneas Gazæus referunt doctrinam Zoroastri, nec sibi constant, ambigue loquitur. Cfr. Diog. *Proœm. ad vit. philos.* segm. 9, edit. Menagii; Plutarchus, *De Iside*, etc., tom. II, opp. pag. 370, edit. Francof. 1620, fol. Gaz. in Theophrasto, pag. 77, edit. Barthii.

Christi carnem aliaque ejusmodi deberemus rejicere, cum nunquam defuerint qui illa improbaverint; tunc omnia flagitia, quæ illi commendarunt, tanquam honesta prædicare possemus. Quare rationalistas non pudet causam communem cum ipsis Epicureis et *fidei subversoribus* agere? Utique dogma resurrectionis generalis arcte connexum est cum Christi resurrectione, quod Apostolus declaravit; at quis sobrius inter mythos referat resurrectionem Christi, quæ factum est testatissimum, ut suo loco ostendimus (1)? *Si Christus non resurrexit*, merito clamabat idem Apostolus, *vana est fides vestra*, tota religio christiana non est nisi fraus turpissima. En quo devenerint rationalistæ!

858. Ad 3^m, *Neg.* Tota enim hæc qua late patet argumentatio non est nisi blasphemiarum congeries, a quibus aures christianæ abhorrere debent. Ergo Jesus (nunquam enim ipsum *Dominum* aut *Christum* vocant ejusmodi homines; sed per summum contemptum eum nominant, ac si ageretur de vili aliquo mancipio) decepit nos, indulgendo falsis popularibus commentis in re tam gravi? Ergo Apostoli ad unum omnes decepti sunt in assequendo sensu doctrinæ Christi? doctrinæ, inquam, non jam, ut adversarii mentiendo effutiunt, *allegoricis* aut *obscurioribus effatis* velut obiter enunciatæ, sed sæpius inculcatæ, repetitæ, apertissime toties traditæ, ex. gr. Joan. V, 28: *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei; et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii*, et alibi passim (2). Quæri etiam posset, quibus adminiculis rationalistæ demum melius Christi doctrinam assecuti fuerint, et cognoverint deceptos omnes fuisse Christi discipulos et universum christianum orbem, donec ipsi facem attulerint ad tenebras has dissipandas? Superbi homunciones, qui, ne propriis deliramentis nuncium remittant, traducunt universa biblia velut paganorum mythologiam seu, ut ipsi loquuntur, *mythographiam*. Satius esset, illa aperte rejicere, ac

(1) Tract. *De vera religione*, p. 1, n. 250 et seqq. pag. 105.

(2) Cfr. Joan. VI, 39-44, 55; XI, 23 et seqq.; Matth. XXII, 29 et seqq.; Marc. XII, 19 et seqq.; Luc. XX, 28 et seqq. etc.

se incredulos aperte et absque ambage profiteri. Ridiculum porro est, quod ex Joan. XVIII, 36, adducitur ad ostendendum Apostolos Messiæ provinciam e vulgaribus Judæorum commentis eruisse; Christus enim ibid. alloquitur Pilatum, ethnicum hominem, qui fortasse nunquam quidpiam audierat de Messia.

859. Ad 4m, Esto quod rationalistæ *non dubitent*, quin doctrina de resurrectione corporum non sit nisi quædam imago proposita reviviscendi post mortem. Videndum superest, an ipsi, qui Christo et Apostolis fidem detrahunt, non decipiantur in hac sua persuasione. Etiam insani *non dubitant* se esse reges aut principes, quandoque vitreos, etc. Nemo tamen sanæ mentis est, quem, si non rideat de ejusmodi ipsorum persuasione, eorum tamen non misereat. Porro, ne nos acquiescamus huic persuasioni, obstat doctrina Christi et Apostolorum, doctrina et fides totius Ecclesiæ, traditio et fides omnium seculorum, quibus qui non acquiescit, Apostolo teste, *superbus est*, *nihil sciens*, *sed languens circa quæstiones... ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones*, *blasphemiæ... conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt* (1).

860. Obj. secunda. Scriptura non in uno loco contrariam doctrinam adstruere videtur. 1° Etenim, Psalm. LXXVII, 39, Deus pepercisse dicitur Israelitis, eo quod *recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens,* nempe ad corpus suum; item Psalm. CXIII, 17 : *Non mortui laudabunt te Domine*; et clarius, Eccl. III, 19, dicitur : *Unus interitus est hominis et jumentorum*, *et æqua utriusque conditio*; jumenta porro non resurgent. 2° Saltem non omnibus communem Scripturæ exhibent futuram corporum resurrectionem; ut patet ex Psalm. I, 5, ubi legitur : *Non resurgent impii in judicio*; et Dan. XII, 2, non *omnes*, sed *multi* dicuntur evigilare *de his*, *qui dormiunt in terræ pulvere*. 3° Quæ quidem cohærent cum Apostoli verbis, qui,

(1) I Tim. VI, 4 et 5. Apprime in ejusmodi homines quadrant verba Tertul. loc. cit. *De resurrect. carnis*, cap. 63 : *Tu potius illi* (corpori) *exorare debueras resurrectionem; per te, si forte deliquit. Sed nihil mirum, si odisti, cujus auctorem quoque respuisti; quam et in Christo aut negare aut mutare consuesti.*

I Cor. XV, 50, ait : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.* Et Christo teste, Matth. XXII, 30, electi *erunt sicut Angeli Dei in cælo*; quod si datur resurrectio corporis, mutabitur istud prius in spiritum juxta illud, I Cor. XV, 44 : *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* Ergo.

861. Resp. *Neg. antec.* Ad 1^{m}, *Dist.* Pepercit Deus populo suo, spectata ipsius infirmitate ac vitæ brevitate, *conc.*; alio sensu, *neg.* Talem vero esse sensum horum verborum, ex contextu patet; nec proinde illa pertinent ad præsens argumentum.

862. Idem dicas de altero textu, quo Psaltes Deum orat, ut justos diu in hac vita conservet, ut per ipsos illius nomen ritu publico celebretur; quod nonnisi in præsenti vita præstari potest.

863. Ecclesiastes vero, si tamen ex sensu suo hic loquitur et non potius ex impiorum persona, docet æquam esse hominis et jumentorum conditionem quoad vitæ hujus ærumnas et interitum denique (1).

864. Ad 2^{m}, *Neg.* Neque id evincunt quæ allata sunt; siquidem sensus Psalmi I ad summum ostendit, impios ad gloriam minime resurrecturos, ut ex subsequentibus verbis colligitur : *Neque peccatores in concilio justorum, quoniam novit Dominus vitam justorum, et iter impiorum peribit*; nec non ex hebraica veritate, in qua objecta verba ita se habent : *Non surgent* seu *non stabunt impii in judicio* (2); id est, nec audebunt caput et frontem attollere.

865. Vocem *multi* apud Danielem usurpari ad universam multitudinem significandam, superius ostendimus.

866. Ad 3^{m}, *Dist. Caro et sanguis*, id est, opera carnalia, seu homines secundum carnem, flagitiosam ducentes vitam, regnum Dei non possidebunt, nec incorruptionem seu impassibilitatem electis propriam, *conc.;* ipsa carnis substantia, *neg.* Quod ipse

(1) Cfr. Calmet in hunc loc.

(2) Hebr. enim habet לֹא יָקֻמוּ, *Non stabunt, non subsistent*, etc. Cfr. Lorinus S. J. in hunc locum.

contextus ostendit (1); alioquin nec ipsa Christi caro ullam haberet in cœlo partem, ut Tertullianus recte jam arguebat (2), quod nec adversarii contendunt.

867. Sic electi in resurrectione erunt *sicut Angeli in cœlo* quoad modum seu rationem vivendi, *conc.;* quoad modum seu rationem subsistendi, *neg.* (3). Hinc apposite Tertullianus ait: *Non dixit* (Christus): *Erunt Angeli, ne homines negaret; sed tanquam Angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit* (4).

868. Eodem sensu Apostolus ait, resurrecturum corpus *spiritale*, quoad dotes nempe aliquas simile futurum spiritui, utpote immortalitate, incorruptibilitate, agilitate, etc. donandum. *Hoc autem,* inquit S. Irenæus, *non secundum jacturam carnis, sed secundum communionem spiritus fit* (5).

PROPOSITIO II.

Dogma de futura corporum resurrectione rectæ rationi non adversatur.

869. Ad ostendendam possibilitatem corporum resurrectionis diversi diversas inierunt vias. Nec defuere, qui a recto tramite catholicæ doctrinæ hac de causa deflexerint, confugientes ad introducendam quamdam παλιγγενεσίαν (*palingenesiam*) seu *renascentiam*, *ortum secundum*, *instaurationem*, vi cujus homines quasi papiliones ex nympha, chrysallide seu brucho tandem prodire debeant ex germine quodam præformato etiam post obitum animæ inseparabiliter inhærente, quæ est hypothesis Bonneti (6). Alii conati sunt eam exponere juxta theoriam replicationis corporum, quæ ita exponitur: Conservatio est continua

(1) Cfr. Bern. a Piconio in hunc loc.

(2) Loc. cit. cap. 51, vehementer porro sic loquitur: *Securæ estote, caro et sanguis; usurpastis et cœlum et regnum Dei in Christo. Aut si negent vos in Christo, negent et in cœlo Christum, qui vobis cœlum negaverunt.*

(3) Recol. superius dicta, num. 19 et seqq.

(4) Lib. cit. cap. 62.

(5) *Contra hæres.* lib. v, cap. 8, num. 1. Vid. S. August. *De civ. Dei*, lib. xx, cap. 21.

(6) *Ricerche filososofiche su le prove*

creatio, ita ut per singula existentiæ nostræ tempuscula Deus quodammodo in nobis renovet illam creationem existentiæ, quam in ortu ipso dedit. Cum aliquem reduplicat, nihil aliud præstat, nisi ut homo illam creationem, quam haberet successive, habeat

del christianesimo. trad. dal francese, Venez. 1771. Ut melius auctoris systema dignoscatur, juverit ipsius verba in medium afferre, quibus ipsum exponit. Cum præmisisset, se pro certo habere hominem in resurrectione non resumpturum esse corpus *crassum*, quocum mortalis vixit, autumat *che l' uomo sia stato preformato in modo, che la morte non distrugga punto il suo essere, e che l'anima mai non cessi di essere unita ad un corpo organizzato* (cap. I, p.26); ejusmodi autem corpus *non è al presente che un germe preformato, per uno stato futuro non soggetto a perire, come perisce il corpo terrestre* (ib. pag. 32). Hoc autem germen *è un corpo spirituale, che deve succedere al corpo animale, e la risurrezione non sarà, che lo sviluppamento più o men rapido del corpo spirituale, sin da principio collocato nel corpo animale, come la pianta nel suo acino* (pag. 224). Quod deinde analogia confirmat, dicens: *Se le più certe ed esatte osservazioni concorrono a stabilire, che questa volonta adorabile* (Dio) *ha preformato gli esseri organizzati, se per mezzo de' nostri occhi scopriamo noi stessi una preformazione in molte specie; non è egli probabile, che l'uomo sia stato preformato di modo, che la morte non distruggesse punto il suo essere, e l'anima non mai cessasse di essere unita ad un corpo organizzato* (pag. 25, 26)? Vid. versio latina citati loci ad calcem hujus voluminis. Verum cfr., quæ adversus hoc systema scripsit Cl. Muzzarelli, *Il buon uso della logica*, opusc. XXII, edit. quinta Florentiæ 1822, tom. VII, ubi ostendit, ejusmodi systemate destrui ideam et veritatem mortis, nullam jam dari veram resurrectionem, subverti fidem, etc. Satis nobis erit animadvertere, 1° systema istud de subtiliori organo animæ inhærente valde arridere rationalistis, non ad resurrectionem futuram adstruendam, siquidem eam negant, sed ad ideam sibi efformandam animæ subsistentis post hujus crassioris corporis depositionem. *Animum*, inquit Wegscheider, § 194, *cum sensu et suî ipsius conscientia, ideoque novo qualicumque organo tanquam corpore eodemque subtiliore instructum, siquidem mentis finitæ sine spatii limitibus et corporali natura vix cogitari possunt, post mortem corporis terreni fore superstitem.* Sic etiam J. Gaspar Lavater, *Aussichten in die Ewigkeit*, etc. seu *Prospectus in æternitatem*, epist. VII; Doederlein, *Inst. theol. christ.* II, 486; Schott, *Epit. theol. christ. dogm.* edit. I, pag. 125, qui scribit: *Corpore humano subtilius idemque nobis invisibile contineri animi nostri involucrum seu organon, cujus usum animus et in hac vita terrestri faciat, et statim post mortem libertate majori sit facturus.* Similiter Kaiser, *Monogr. theol. christ.*

simultanee, quandocumque ipsi Deo placuerit. Itaque, concludunt, in resurrectione Deus non redintegrabit nisi existentiam, quam quisque habebat, antequam e mortalibus abiret; per mortem enim postea absumptum corpus putrescit, vel devoratur, consumitur, etc. (1).

870. Verum his prætermissis, non solum possibilem, sed præterea rationi ipsi consentaneam esse futuram corporum nostrorum resurrectionem evincimus.

871. Possibile enim illud dicitur, et est, quod nullam in suî notione involvit notarum, ut inquiunt, repugnantiam. Jam vero quæ repugnantia fingi aut concipi potest in eo, quod Deus, qui corpus nostrum condidit seu efformavit, cum antea non esset, eique animam conjunxit, ut viveret, idipsum postea restituat, cum resolutum est? Rursum: quænam repugnantia involvitur in eo, quod Deus, qui omnipotenti virtute sua, effecit efficitque continuo, ut ex tenui initio corpus integrum evolvatur per generationem, illud ipsum suæ omnipotentiæ vi restituat,

dogm. p. 176; J. P. Fr. Richter, *Abhandl. über d. magnetismus*, in *museum* seu *Tractatus de magnetismo in musæo.* U. J. seqq. Elirhart, *Ueber d. christl.* etc. *De christ. resurrectionis doctrina,* Ulmæ 1823, aliique passim. Adeo verum est, nihil tam absonum in philosophia aut theologia reperiri, quod ejusmodi homines non arripiant. Animadvertimus 2°, hypothesin Bonneti, ut ex ejus verbis liquet, fundari in doctrina de universali quadam corporum organizatorum palingenesi seu reproductione germinis præformati. Jam vero a recentiori physica dispunctum jam est ejusmodi systema, quod accuratioribus observationibus et experimentis repugnat; nec admittitur nisi *epigenesis*, seu *adgeneratio*, *productio* simplex, qua absque aliquo germine præexistente novum corpus *organizatum* vere formatur ac producitur. Cfr. *Manuale di fisiologia di Michele Medici*, Bologna 1833, p. 2, cap. 44 et seqq.

(1) Præterquam quod ejusmodi explicatio valde implexa est ac intellectu difficilis, laborat et ipsa iisdem fere difficultatibus, quibus systema palingenesis implicatur. Destruere enim videtur ideam veræ resurrectionis, qualem fides docet, quæ consistit in restitutione seu *redintegratione* ejusdem numero corporis physici, quod per mortem amittitur. Hinc in symbolo Ecclesiæ Aquilejen. occurrit illud additamentum: *Credo hujus carnis resurrectionem.* Quod defendit, ut vidimus, S. Greg. M. adversus Eutychium. Cfr. etiam Suarez loc. cit. ubi ostendit, *subjectum* resurrectionis aliud non esse nisi corpus, quod per mortem deponitur, cujus *terminus* est ejusdem corporis excitatio.

cum, adnotante Tertulliano (1), corpora nostra nobis pereant, non Deo, qui minimas quasque earumdem particulas, etsi in auram resolutas, ceterisque corporibus commixtas certissime cognoscit, iterumque suis locis aptare potest?

872. Demum illud possibile est, quod factum esse constat. Porro certum est, ut suo loco ostendimus (2), Christum e mortuis resurrexisse; certum præterea est, Christum ipsum Lazarum quatriduanum e tumulo excitasse. Idem porro est, ad rei substantiam quod spectat, sive putre cadaver excitare, cujusmodi fuit illud Lazari, sive jam dissolutum penitus ad vitam revocare; ergo, si non repugnat resurrectio mortui jam fetentis, nec implicat seu repugnat resurrectio mortui in cinerem redacti; nulla enim intrinseca differentia est (3).

873. Esse autem ejusmodi resurrectionem rationi ipsi consentaneam, non pauca tum analogica tum moralia argumenta suadent. Analogica quidem, quia, ut observavit jamdiu Tertullianus, quidquid in hac rerum universitate cernitur, imaginem et speciem quamdam præ se fert resurrectionis: *Omnia,* ait ipse, *in statum redeunt, quum abscesserint; omnia incipiunt, quum desierint; ideo finiuntur, ut fiant; nihil deperit nisi in salutem. Totus igitur hic ordo revolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum; operibus eam præscripsit Deus antequam litteris; viribus prædicavit antequam vocibus. Præmisit tibi naturam magistram, submissurus et prophetiam, quo facilius credas prophetiæ discipulus naturæ; quo statim admittas, quum audieris, quod ubique jam videris; nec dubites Deum carnis etiam resuscitatorem, quem omnium novisti restitutorem* (4). Quod et ante ipsum Seneca pariter animadverterat, dicens: *Æquo animo debet rediturus exire. Observa orbem rerum in se remeantium, videbis nihil in hoc mundo extingui, sed vicibus descendere ac surgere. Æstas abit*, etc. (5).

(1) Op. cit. cap. 68, et seqq. et cap. 56 optime ait: *Idoneus Deus reficere quod fecit.... Quomodo vita confertur a Deo, ita et refertur.*

(2) Tractatus. *De vera religione,* part. I, n. 250 et seqq.

(3) Cfr. Tertullian. loc. cit. cap. 38.

(4) Ibid. cap. 12.

(5) Epist. 36, num. 11, edit. Taurin. opp. tom. III.

874. Argumenta autem moralia vix ejusdem veritatem non demonstrant. Etenim, ut verbis S. Ambrosii utar : *Cum omnis vitæ nostræ ratio in corporis animæque consortio sit, resurrectio autem aut boni actus præmium habeat aut pœnam improbi, necesse sit corpus resurgere, cujus actus expenditur. Quomodo enim in judicium vocabitur anima sine corpore, cum de suo et corporis contubernio ratio præstanda sit* (1)? Nempe, nisi detur corporum resurrectio, non reciperent homines præmia vel pœnas eorum operum, quorum auctores fuerunt per conjunctionem animæ cum corpore; quod absonum omnino esset. Licet enim omnium meritorum radix ac sedes in anima sit, anima tamen in præsenti conditione corpore utitur ad suas operationes exerendas, quod ejus individuus et intimus comes est.

875. Præterea ex unione animæ et corporis exurgit suppositum humanum seu persona, *nostrum ego*, ut dicunt, quod vult, agit, operatur, meretur vel demeretur; sublato autem hoc essentiali utriusque nexu, perit suppositum, quod *homo* dicitur; nam anima per se sumpta nec homo nec persona est. Cum igitur homo seu humanum suppositum, aut deliciis affluxerit et voluptatibus, aut cruciatibus, molestiis, omnique calamitatum genere laboraverit, pronum est colligere, hunc ipsum hominem seu humanum suppositum præmiis aut pœnis affectum iri; quod nonnisi per resurrectionem obtineri potest.

876. Insitus pariter animis nostris quidam sensus est, quo dum a morte seu dissolutione refugimus, appetimus ejusdem dissolutionis reparationem; propterea mœstitia ingenti afficeremur, si, spectata perpetua naturæ totius reparatione, vel suspicionem possemus admittere solum casum seu jacturam corporis nostri fore irreparabilem, ac, dum vescimur, nil aliud nos efficere nisi pabulum vermibus in tumulo præparare. Nec dubito, quin

(1) Lib. *De fide resurrect.* num. 52 et seqq. ubi argumenta ipsa a Tertulliano adducta ad fidem resurrectionis adstruendam, profert et latius deducit : *Tribus tamen*, inquit, *evidentius colligitur resurrectionis fides, quibus omnia comprehenduntur, ratione, universitatis exemplo, testimonio rei gestæ, quia plurimi surrexerunt. Ratio evidens est, quia cum omnis vita*, etc. Quæ deinde singillatim late prosequitur. Cfr. etiam Tertull. lib. cit. cap. 15 et 16.

ipsi increduli summa animi voluptate amplecterentur ejusmodi doctrinam, in quam incredibili quodam impetu perinde atque in felicitatem in genere a natura ipsa inclinamur, nisi conscientiæ voce retraherentur, qua non possunt sibi polliceri nisi resurrectionem ad mortem ac ignominiam æternam.

877. Sive igitur spectetur homo physicus sive moralis, non modo possibilis futura corporum resurrectio deprehenditur, sed plane rationi consentanea, ut omnia argumenta suadent.

878. Hæc autem majus robur acquirunt, si spectetur homo *christianus*. Quandoquidem homo christianus factus est membrum Christi, capitis proinde sui vices ipsum subire oportet, si fidelis suæ professioni sit; ejusdem Christi carne et sanguine alitur, quare et ejusdem capitis gloriæ et immortalis vitæ participem fore sibi polliceri debet. Redemptorem suum ac reparatorem totius et integræ naturæ suæ, seu proprii individui novit in Christo, qui non solum animam sed et corpus redemit, quod mortale effectum non est nisi per Adæ culpam. Si igitur Christus reparavit, quod cecidit in Adam, jam inde constat, etiam corpus fore per ipsum excitandum. Alioquin magis nobis nocuisset Adæ culpa, quam profuerit redemptio Christi, quod plane repugnat Apostoli doctrinæ Rom. V. Hinc super fidelium christianorum tumulum hæc communis deberet esse inscriptio : *Visi sunt oculis insipientium mori*; quemadmodum, dum adhuc in vivis agunt inter tot, quibus premuntur, angustias, communis hæc deberet tessera esse : *Reposita est hæc spes mea in sinu meo*.

DIFFICULTATES.

879. Obj. prima. Tantum abest, ut resurrectio corporum cum sanæ rationis principiis bene conciliari queat, ut plurimis gravissimisque impediatur difficultatibus. 1° Non enim intelligitur, quomodo particulæ hujus corporis, in tot alia et ipsa humana corpora dispersæ et mutatæ, colligi possint et restitui. 2° Quid hoc ipsum corpus restitutum faciat ad mercedem factorum, in vita futura expectandam, quippe quum corpus illud nec perperam nec recte agere potuerit. 3° Deo sanctissimo benignissimoque

non convenit, quod homini, qui sine corpore vitam veram degere nequeat, post multa demum annorum millia hoc corpus reddere fingitur. 4º Doctrina ecclesiastica, quæ novam quamdam conjunctionem animæ hac vita defunctæ cum corpore mortuo ineundam tantopere urget, non solum omnipotentiam ac sapientiam divinam parum curare videtur, sed variis etiam superstitionibus atque ineptissimis quæstionibus opportunitatem præbuit, quibus, admissa puriore sententia (rationalistica), eaque in libris sacris tradita, facile supersederi potest (1). Ergo.

880. Resp. *Neg. antec.* Siquidem sanæ rationis principiis corporum resurrectionem plane congruere et cum iisdem bene conciliari ostendimus; si quæ sunt difficultates, quæ urgeant ejusmodi dogma, non ideo minus certum ac verum censendum est. Non solum enim nullum religionis dogma suis difficultatibus caret, sed omnes præterea naturales disciplinæ, ex gr. medicina, physica, astronomia, etc. suas habent. Dei ipsius existentia, animorum immortalitas, etc. quæ a rationalistis admittuntur, nonne suis difficultatibus implicantur? numquid propterea rejiciendæ sunt? Verum ejusmodi difficultates tales minime sunt, ut iis deterreri debeamus. Hinc

881. Ad 1m, *Dist.* Non intelligitur, seposito divinæ omnipotentiæ interventu, *conc.;* hoc admisso, prout admittendum esse contendimus, *neg.* Nec enim naturali ratione corporum resurrectionem effectum iri quispiam affirmat, sed divinæ omnipotentiæ virtute, cui perinde est res quæ non existebant ex nihilo condere, ac materiæ dispersæ particulas aut moleculas, ad compaginandum corpus rursum coagmentare. *Mutatio* autem in his moleculis, si quæ contigit, tota accidentalis est, ut monuimus, non autem essentialis, qualem physiologia, seu potius, ut vocant, zoobiologia docet (2), ac philosophia universim.

(1) Ita Wegscheider, § 195.

(2) Cfr. Ducrotay de Blainville, *Cours de physiologie générale et comparée*, tom. 1, 3me leçon, pag. 65 et seqq. Paris 1833; ubi inter cetera scribit : *Ainsi, de même que les organes d'un être vivant résultent de certains agroupements de molécules, au milieu d'une trame générale, de même aussi les molécules, qui composent l'univers ou la matière, s'agroupent de diverses façons, et forment,*

882. Ad 2m, *Dicimus* corpus restitutum ad mercedem factorum, in vita futura expectandam, plurimum efficere, cum ex corporis restitutione, juxta dicta, exurgat nostrum suppositum, *nostrum ego*. Etsi autem corpus per se sumptum nec perperam nec recte agere possit, cum anima tamen arctissime et hypostatice consociatum patitur aut voluptate afficitur, eidem præterea animæ inservit, ut ipsa ideas sensiles sibi cudat, et una cum ipso mereatur aut demereatur, ideo congruum est, ut una cum eadem anima corpus pariter pœnam aut præmium factorum consequatur.

883. Ad 3m, *Negamus* animam sine corpore absolute veram vitam degere non posse. Hoc non est nisi adversariorum figmentum, qui propterea excogitarunt animam, post corporis terreni mortem, novo, nescio quo, organo eodemque subtiliore instructum iri, eo quod mentes finitæ sine spatii limitibus et corporali natura vix aut ne vix quidem concipi possint (1). Hoc enim non minus cum recta fide, quam cum sana metaphysica pugnat. Angeli siquidem sunt mentes finitæ et cum conscientia suî, attamen cujuscumque materiæ expertes eos esse ostendimus (2). Ejusmodi homines pro libertate, quam sibi arrogant, negant quæ testatissima sunt, et obtrudunt quod sibi placet, nec argumenta ulla proferunt, ad hypotheses suas seu potius absurditates communiendas. Etsi igitur animæ separatæ substantiæ sint incompletæ, attamen Dei virtute cum conscientitia suî vere subsistunt, vivunt et operantur, juxta catholicæ doctrinæ principia de earum statu post mortem corporis, quem pro meritis obtinebunt aut in æterna beatitudine, aut in inferno, aut, ad tempus saltem, in purgatorio.

884. Ad 4m, *Neg.* In primis autem observo non solum *doc-*

par ces différents modes d'agroupements, ce qu'on nomme des corps, lesquels, par cela même qu'ils ne sont que des parties d'une seule masse générale, réagissent continuellement les uns sur les autres, etc. Ejusmodi autem moleculæ in perpetuo transitu, ut ita loquar esse concipiuntur, juxta diversas modificationes, quas subeunt. Sed de his mox iterum dicemus.

(1) Recol. superius recensita de hoc organo, in expositione systematis Bonneti.

(2) Cfr. supra n. 19 et seqq.

trinam ecclesiasticam, sed *divinam revelationem*, Apostolos, Christum ipsum tantopere urgere conjunctionem animæ, post temporalem hanc a corpore separationem, cum eodem corpore jam mortuo ineundam. Asserere autem, Apostolos, imo et Christum Dominum parum curare divinam omnipotentiam atque sapientiam, doctrinamque præbere, quæ ex se ineptissimas quæstiones, imo et superstitiones foveat, blasphemia est et insania non ferenda. Digna hæc sunt istorum hominum, qui se jactant tradere doctrinam puriorem ea, quam Apostoli et Christus tradiderunt, hominum, qui fortasse nec animorum immortalitatem, nec in Deum ipsum credunt. Adeo sane enervant argumenta illa, quibus hæ veritates probantur, ut omnem fere vim suam amittant! Si Biblia, ut ipsi autumant, docent puriorem, quam vocant, sententiam, quidni indigitant saltem, ubi hæc sententia tradatur? Agnoscat demum Protestantismus, quos fructus peperit fundamentale illud principium de totali rationis independentia a quavis auctoritate. Scripturæ enim auctoritas privato sensu expositæ *nulla* est, cum semper eludi possit, ut rationalismus ostendit (1).

(1) Vere nunc risum movet quod Moshemius, diss. cit. § 27, scripsit: *Quod ipsæ Sacræ Litteræ testantur, nullum clarius, certius et ad immobilem fidem gignendam efficacius est* (redintegrationis nostræ firmamentum et pignus) *quam ipsius magistri nostri, tot vulneribus et ærumnis confecti, triumphus de morte et reditus de sepulchro*. Optime sane, nisi Protestantismus robur omne præcidisset ejusmodi pignori et firmamento, dum suum constituit destructivum principium independentiæ rationis, seu spiritus privati a legitima auctoritate, in Sacrarum Litterarum expositione. Hoc enim principio semel constituto, nihil tam *clarum* tam *certum* ac *efficax* est in Sacris Litteris, quod perversa hominum ingenia non subruant. Necesse autem non est longius hujus rei exemplum et confirmationem accersere, quum id rationalistæ abunde ostendant, qui, etsi Scripturas sequi se profiteantur, attamen tum Christi ipsius tum corporum nostrorum futuram resurrectionem non solum negant, sed utrumque articulum inter mythos incultioris ævi omnino ablegant. Idem dicatur de eo, quod ait Beausobre, loc. cit. § 5: *Ce n'est pas une erreur tolérable que celle de nier la résurrection. S. Paul s'est trop expliqué sur cet article.* Verum horum scriptorum ætate nondum omnes fructus suos protulerat Protestantismus, neque tunc omnes prævideri poterant.

885. Obj. secunda. 1° Ejusdem materiæ atomi ad plura corpora spectare possunt. Cannibales anthropophagi, qui tota vitæ tempore humanis carnibus nutriuntur, in propriam substantiam convertunt carnes, quæ ad alios homines spectarunt. 2° Præterea quis nesciat omnes omnino homines totidem anthropophagos esse? Vix enim terræ cadavera mandata sunt, ut illico resolvantur in sua principia; his nutriuntur vegetabilia, quibus aluntur animantia; nosque, dum vegetabilibus et animantibus vescimur, in nostram rursum convertimus substantiam ea ipsa principia primigenia, quæ substantiam constituerunt illorum hominum, qui superioribus sæculis vixerunt, et ita deinceps quoad futuras generationes; adeo ut perpetua sit ejusdem substantiæ commeatio seu fluxus, quæ ex uno in aliud corpus transit. Cum igitur eadem substantia ad tot corpora pertinuerit, in resurrectione futura cuinam restituetur? 3° Ex animaversionibus super œconomia animali institutis, certo constat, corpus humanum perpetuas vices subire; amittit enim accipitque jugiter corpus nostrum magnam molecularum partem substantiæ seu materiæ, qua constituitur, ita ut singulis septenniis penitus renovetur. Hinc, accurate loquendo, corpus hujus diei idem omnino dici nequit ac corpus diei hesterni. Tot igitur ejusmodi corporum, quot idem homo habuit integra vitæ periodo, quodnam præcise resumet in resurrectione? Quacunque igitur ex parte dogma istud spectetur sanæ rationi et scientiæ repugnare deprehenditur (1).

886. Resp. His difficultatibus, quas adeo magni faciunt increduli, priusquam occurramus, juverit nonnulla præmittere ad vera a falsis, aut saltem exaggeratis, secernenda, juxta probatam physiologorum doctrinam.

887. Ac 1° quidem animadvertendum est, stultam esse hypothesin anthropophagorum, qui non alantur toto vitæ tempore

(1) Ita passim increduli, qui nullam hac in parte difficultatem protulerunt, quam veteres ethnici et hæretici non proposuerint, ut constat ex Origene, loc. cit. *Contra Celsum*; ex Athenagora, *De resurr. mort.* cap. 4, in *Bibliot. Patrum*, edit. Venet. tom. II; ex Tertulliano, lib. toties cit.; ex S. Epiphanio *Hær.* XLIV, n. 10 et seqq. quasque ipse merito vocat *objectiunculas*, ἐπαπορη-τικας; ex S. Augustino, in *Enchir.* cap. 84 et seqq.

nisi solis carnibus humanis, quod nescio an unquam factum sit, aut etiam fieri possit.

888. 2° Certum est, herbas ac plantas, ut etiam demus quod adversarii autumant, præter nutritionem, quam ex defunctorum corporum principiis adsciscunt, alia multa in proprium alimentum seu succum convertere, imo illorum partem minimam esse, quam ex cadaveribus attrahunt, quod propterea pariter dici debet de animantibus ac de hominibus, qui tum terræ fructibus tum animantibus vescuntur.

889. 3° Principia materiæ primigenia, etsi diversam modificationem subeant, aut *combinationem* chimicam, in se prorsus incorruptabilia, imo et indestructibilia sunt (1). Data propterea quacumque immeatione, seu transitu de una in alteram substantiam, ipsa in se omnino eadem permanent, ac propterea semper Deus illi potest restituere, ad quem aliquo vitæ tempore pertinuerunt (2).

890. 4° Etsi verum est corpora viventium jugiter consumi ac renovari, attamen, ut verbis utar Cl. Laur. Martini, in quæstione inter physiologos positum est, utrum omne corpus plane renovetur, an quædam tantummodo elementa. Nonnulli, illud omnino renovari, contendunt; alii censent, primigenia stamina ex

(1) Ejusmodi principia primigenia, quæ et *simplicia* ab aliis vocantur, *indestructibilia* dicimus *per se,* non autem *respectu Dei*, qui ea ex nihilo condidit, secus ac nonnulli recentiores philosophi, seu verius increduli autumant.

(2) Apposite inquit S. August. *Enchir.* cap. 88 : *Non perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro ; sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque animalium etiam hominum cibum cedat carnemque mutetur, illi animæ humanæ, puncto temporis redit, quæ illam primitus, ut homo fieret, viveret, cresceret, animavit.* Cap. seq. illud præclare addit : *Ipsa itaque terrena materies, quæ, discedente anima, fit cadaver, non ita resurrectione reparabitur, ut ea, quæ dilabuntur et in alias atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamvis ad corpus redeant, unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes, ubi fuerunt, redire necesse sit.* Cfr. etiam Tatianus, *Orat. cont. Græc.* cap. 6, *Biblioth. Patrum*, edit. Venet. tom. I.

textu cellulari componi, in cujus cellulas demittantur varia sanguinis principia, ea stamina non deteri, consumi dumtaxat materias, quibus ille imbuitur. Posterior sententia, ut idem prosequitur, veritati magis consentanea videtur. Profecto non facile mente adsequi licet, quomodo organica fibra destrui posset, quin simul vitam amitteret (1). Posteriori huic sententiæ

(1) *Elementa physiologiæ*, lib. III, pag. 79, edit. 3ª, Taurini 1835. Hanc eamdem opinionem tenuit Hunter. Neque ab his admodum abludit cit. Blainville, qui, cum tom. I, pag. 119, constituerit distinctionem, quam ipse vocat fundamentalem, inter *elementa constituentia* et inter eorum *productum*, seu inter ea, quæ partem constituunt ipsius animantis, ejusdemque efficiunt textum (*tissu*), atque inter id omne, quod invenitur in superficie tam externa quam interna animantis, ita prosequitur: *Un changement de tissu ne peut avoir lieu que* rarement *et dans des limites très restreintes, tandis que rien n'est plus ordinaire que de trouver de pareils dépôts à la surface de l'animal et dans les mailles qui forment sa matière constituante; or ces dépôts ne présentent qu'une simple production émanée des fluides de l'organe, production qui, par son degré de solidité et par sa présence dans les petites aréoles de ce dernier, lui donne un air de transformation, qui a pu faire illusion; mais il est facile de retrouver le tissu normal dans cette sorte de mélange, du moins tant que la production nouvelle n'a pas donné lieu à son atrophie, et ne l'a pas détruit.* Quod sæpius repetit, vocans textum cellularem *basim œconomiæ animalis*. Sed clarissime, tom. III, pag. 6: *Vous ne verrez jamais dans un produit la moindre trace de réticulation, de spongiosité, en un mot, de cette disposition qui indique la présence du tissu cellulaire ou générateur, et par conséquent l'organisation; car l'organisation consiste essentiellement dans cet état réticulaire, celluleux, qui est la condition des mouvements d'absorption et d'exhalation dont se compose, avant tout, la vie.* Attamen alii contrarium censent, inter quos Mich. Medici, op. cit. pag. I, *Fiziologia generale*, sez. prima, cap. 6, in quo diversas leges statuit reproductionis, inter quas secunda ita ponitur: *Per la forza riproduttiva, sotto certe condizioni i tessuti vengono rigenerati, ove sieno recisi, e porzione di essi venga portata via, o da altro modo distrutta.... La terza* (legge) *è, che questa straordinaria vegetazione o riproduzione dei tessuti, è in ragione inversa della così detta perfezione, ossia complicazione organica dei varii corpi vivi*, etc. Id est, *Per vim reproductricem sub certis conditionibus texta regenerantur, ubi abrupta fuerint, vel aliqua earum pars aufertur, et alio quovis modo destruitur... Tertia* (lex) *est, hanc extraordinariam vegetationem, seu textorum reproductionem, esse in ratione inversa eorumdem perfectionis, seu compositio-*

majus robur accedit ex doctrina apud eosdem physiologos recepta, mortem naturalem, quæ nempe ex senio tantum provenit, pendere ex texturæ cellularis, quam processu temporis acquisivit, consolidatione, qua proinde inhabilis fit ad incitamentum (1).

891. Ex qua theoria jugis illa explicatur alimentorum permeatio, quæ fit per *compositionem* et *decompositionem*, vel, si magis placet, per partium *assimilationem* ac *dissimilationem*, quibus œconomiæ animalis, quæ *nutritio* dicitur, systema continetur. Alimentorum pars, quæ per nutritionem consumitur, minima est; ceteræ autem per *egestionem* ac *perspirationem sanctorianam* amittuntur. Per vim autem *vitalem* texturæ cellulares juxta diversam, qua donantur, structuram, varia principia attrahunt, ac prout varius est incitamenti gradus vicibus subest (2).

892. 5º Cum, non obstante hujusmodi jugi materiei molecularum vicissitudine ac permeatione, seu, ut vocant, *reproductione*, idem semper in nobis corpus perseveret ac sit, ut ex sensu intimo edocemur (ecquis enim, nisi amens sit, dicet, corpus, quod hic et nunc possidet, idem non esse ac corpus, quod habuit ante viginti ac triginta annos?), patet ad identitatem corporis constituendam minime requiri identitatem omnium et singularum materiæ seu substantiæ molecularum; sed, si admittitur sententia illorum physiologorum, qui adstruunt reproductionem seu renovationem corporis, seu potius molecularum, quibus illud constat, non esse nisi partialem, satis est ut essentiales nonnullæ partes, staminum scilicet primigeniorum seu texturæ cellularis, conserventur, ut identitas corporis exurgat; si vero juxta aliorum physiologorum sententiam totalis admittitur renovatio, jam patet, nec ullius requiri moleculæ identitatem ad hoc, ut idem corpus dici debeat. Corpus enim idem dicitur, non obstante jugi molecularum vicissitudine, si ab eadem informetur anima, et si præterea alia adsint, quæ determinare difficile est,

nis organicæ diversorum corporum vivorum, etc. Quas leges deinde evolvit et confirmat.

(1) Cfr. Martini, op. cit. pag. 78.

(2) Ibid. tum in fusiori opere: *Lezioni di fisiologia*, tom. VIII, lez. 71. Torino 1830.

nec ad theologum pertinet; sed certe identitas magis ex forma etiam materiali, structura, organismo, etc. quam ex materia est repetenda, et quidem quamdiu vivimus, ut ex dictis patet; eadem porro ratio valet quoad resurrectionem (1). Igitur resurrectio possibilis est, seu anima proprium corpus recipere potest, licet paucissimas recipiat ex moleculis, quæ ante mortem ejus corpus constituebant.

893. 6° Probabile est, corpora post resurrectionem minori indigere materiæ quantitate, quam corpora mortalia ac passibilia.

894. Quibus præmissis, jam sponte ruunt difficultates incredulorum. Etenim ad 1m, Resp. Data etiam absurda hypothesi, illos anthropophagos recepturos illas tantum moleculas, quæ requiruntur et sufficiunt ad proprium corpus constituendum, ceteras vero cum vel non fecerint suas, aut maxima ex parte amiserint, restituentur illis, ad quos spectabant.

895. Ad 2m, Eadem esto responsio.

(1) Advertendum tamen est, hoc intercedere discrimen inter jugem reproductionem et resurrectionem, quod illa nonnisi successive fiat in diversis corporis seu materiæ moleculis, quæ sensim et sine sensu per partes reproducuntur, aliis permanentibus, quæ eamdem semper basim, ut ita dicam, constituunt, ac proinde integra particularum renovatio non habetur, nisi post datam periodum plus minusve longiorem. Et en, quomodo, mutatis omnibus moleculis ac penitus renovatis, idem tamen semper corpus perseveret. In resurrectione vero corporis restitutio erit instantanea, nisi propterea eædem moleculæ resumantur, quæ saltem partem corporis essentialem constituebant, dum quispiam mortuus est, non haberetur corporis identitas, sed aliud seu diversum omnino esset; quod asserere a fidei principiis abhorret. Quare vel ipse Mich. Medici, qui extendit reproductionem ad ipsos textus cellulares, loquens loc. cit. de vi reproductiva, quam vult intrinsece eamdem esse ac eam, quæ præsidet primitivæ corporum organisatorum compositioni post generationis actum, quæque a Buffon *vis vegetativa*, a Wolfio, *vis essentialis*, a Blumenbachio *nisus formativus* nuncupatur, concludit: *L'unica differenza è che per quest' ultima il corpo organico riceve la forma e la composizione primordiali, mentre la forza riproduttiva operando nella vita già cominciata e precedente, la conserva, e per cosi dire la ripete.* Id est, *Unica differentia hæc est, quod per hanc posteriorem, corpus organicum formam et compositionem primordialem recipit, quando vis reproductrix operando in vita jam inchoata ac præcedente eam conservat et, ut ita dicam, eam repetit.*

896. Ad 3^m, Dico, satis esse, ut illas particulas resumat, quibus coalescebat essentialiter illud corpus, quod per mortem dimisit, quia, etsi moleculæ mutatæ ac renovatæ successive fuerint singulis vel trienniis aut septenniis (1), idem corpus semper extitit, quoniam identitas corporis est independens ab identitate molecularum, æque ac, si quis in ædificio aliquo singularibus sublatis lateribus alios per vices in illorum locum sufficiat, idem semper ædificium censetur et est.

897. Obj. tertia. Saltem sub eo respectu futura corporum resurrectio tanquam impossibilis traduci debet, quod orbis terrarum hic noster impar omnino sit ad omnia quæ resurgent corpora continenda (2).

(1) Dixi singulis *trienniis* aut *septenniis*, quia nihil certi circa hanc renovationis periodum statui potest; varia enim est. Fatentur enim accuratiores physiologi, diversam esse reproductionem pro diversa ætate; maxima est in infantia et pueritia, media in adolescentia ac præsertim in virilitate, minima in senectute et senio; imo diversa ratione perficitur, juxta diversas *constitutiones physicas*, ut vocant, individuales uniuscujusque, et juxta diversum vitæ genus, etc. Cfr. auctores citati, necnon Richerand, *Nouveaux éléments de physiologie*, italice *Nuovi elementi di fisiologia*, trad. dal franc. tom. I, cap. 6, § 110 et seqq. Firenze 1815. Nos unius M. Medici verba proferemus, qui op. cit. tom. II, cap. 82, circa finem, hæc habet : *Ma se la nutrizione va riparando le materie continuamente perdute, ne conseguita, che dopo certo spazio di tempo il corpo si rinnovi. E chi pensa cotesto rinnovellamento accadere ogni trè anni al più tardi; altri ogni sette. Per me tante sono e così variabili le funzioni preparatorie della nutrizione, che reputo impossibile lo assegnare lo spazio necessario al mutamento del corpo.* (Vid. versio latina ad calcem hujus voluminis.) Non obstante jugi isto ac perpetuo molecularum fluxu per modificationes physicas aut chemicas, quas subit corpus nostrum, intimi tamen sensus testimonio constat, hominem sibi conscium esse de sua individuali identitate, ac nemo dicet se corpus possidere post triginta, sexaginta, etc. annos, diversum ab eo, quod obtinebat vel in infantia vel in adolescentia. Moleculæ præterea *mutantur*, sed non *destruuntur.* Cfr. Joan. Butler, *L'analogie de la religion naturelle et révélée*, trad. de l'anglais, première partie, chap. I, *d'une vie future*, pag. 21 et seqq. Paris 1821.

(2) Ita Joulain, architectus olim regius, in dissertatione, quæ inserta est in diario, cui titulus : *Journal encyclopédique*, sept. 1770, pag. 267.

898. Resp. *Neg.* Hoc enim commentum jamdiu explosum est a Cl. Feller, qui fallacem ostendit ita dictam *demonstrationem*, qua incredulus homo nitebatur evincere, orbem hunc nostrum talem non habere amplitudinem, quæ possit capere omnes homines præteritarum generationum; imo, inita supputatione, luculenter patefecit, centum milliaria italica quadrata sufficere ad ingentem multitudinem continendam omnium hominum, qui intra sex mille annorum periodum sibi invicem successerint juxta præsentem mundi incolarum frequentiam (1). Adeo stolidos se ostendunt increduli dum catholicam fidem aggrediuntur!

CAPUT VIII.

DE JUDICIO EXTREMO.

899. Vidimus superius Calvinum impugnantem veritatem judicii *particularis*, ut adstrueret *solum* judicium universale, quod et *extremum* a nobis dicitur. Debemus heic ostendere veritatem judicii universalis seu extremi adversus recentiores Protestantes, præsertim vero adversus rationalistas, qui nunc tuentur *solum* judicium particulare, ut excludant universale.

900. Præmittimus autem, 1° incertum esse tempus et locum hujus judicii, quum neutrum nobis revelare Deus voluerit (2).

901. 2° In hoc judicio publico ac solemni omnium prorsus ac singulorum hominum, qui a mundi exordio usque ad ejus exitum extiterunt aut extituri sunt, actiones esse discutiendas.

902. 3° Modum hujus discussionis ac manifestationis esse prorsus diversum ab eo, quem passim nobis animo, seu potius

(1) *Catéch. philos.* loc. cit. § 3, n. 469. Cfr. etiam de hoc argumento: *Il regno di Dio, ossia l'universale resurrezione dei trapassati, libri trè dell' Ab. D. Gius. Angeli*, in-4, Roma 1833.

(2) Cfr. Estius in *IV Sent.* dist. 48, § 4, ubi de loco disserens, in quem Christus venturus sit, ad judicium universale instituendum, scribit: *Sed, quis sit iste locus, certo traditum non habemus, cum nec adeo multum referat id a nobis sciri. Multorum tamen est opinio nequaquam improbabilis, in valle Josaphat universale illud judicium futurum;* quod deinde variis argumentis confirmat, quæ ibidem recoli possunt.

imaginatione fingimus, ut ex iis, quæ dicturi sumus juxta Patrum doctrinam et probata theologorum principia, manifestum fiet. Sed, ut ad dogma ipsum jam accedamus, sit

PROPOSITIO.

Post corporum nostrorum resurrectionem instituetur a Christo universale omnium hominum judicium.

903. Hæc propositio de fide est, ut ex omnibus fidei nostræ symbolis constat. In symbolo enim apostolico credere profitemur, quod *Christus venturus est judicare vivos et mortuos;* et in symbolo athanasiano additur : *Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem.*

904. Hunc porro fidei nostræ articulum aperte tradidit Christus ipse, Matth. XXV, 31, dicens : *Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes,* etc. Apostoli ut plurimum ab hujus futuri judicii denunciatione auspicabantur evangelii prædicationem. Ita Petrus, Act. X, 42, et Paulus, ibid. XVII, 31, et rursum XXIV, 25 atque in Epistolis passim, præsertim vero II Cor. V, 10, ubi ait : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Item, Apoc. XX, 12 : *Et vidi,* inquit Joannes, *mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt.... et judicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.*

905. Hisce positis, si quis in medium proferre vellet auctoritates ac testimonia Patrum, sive græcorum sive latinorum, ad hanc veritatem magis magisque corroborandam, quam semper Ecclesia professa est, is supervacaneam prorsus operam navaret. Certatim enim ipsi magnum istud spectaculum extollunt ac celebrant, ex quo tanta in Deum gloria proveniet, justis laus, reprobis ignominia accedet. Hinc divinæ providentiæ ordo et quasi tela evol-

vetur atque expandetur. Hinc impiorum occultæ machinationes et artes, justorum autem afflictiones et ærumnæ in apertam prodibunt lucem. Hinc denique intimi cordis recessus in omnium oculos incurrent. Spectaculum profecto, quo nullum Deo dignius excogitari potest (1).

DIFFICULTATES.

906. Obj. prima. In hac doctrina, quæ a litteris dictorum e Scriptura sacra ad singulas res probandas adhibitorum haud multum abhorret, nonnulla quidem insunt, quæ rudiorum animos metu salutari perstringere et numen tanquam judicem forensem oculis quasi objicere queant; nihilominus iisdem fere et gravioribus etiam laborat difficultatibus, quam quibus doctrina illa de resurrectione. Namque *primum* formula illa, cujus origo ab Judæorum seriorum commentis ac mythicis purioris doctrinæ involucris ducitur, huic ipsi ab iisdem scriptoribus sacris propositæ plane repugnat, quippe quum nulla adsit causa, cur eum, cui sors jam statim post mortem sua contigerit, denuo judicatum iri statuendum sit. *Deinde* persuasio, quam scriptores sacri magistro divino tribuunt, quamque ipsi præ se ferunt, de reditu Messiæ visibili proxime expectando, nonnullis illius effatis (Joan. III, 18; Luc. XVI, 22 et seqq.; XVII, 20 et seqq.; Joan. XVIII, 36, et alibi) plane repugnat, neque eventu comprobata est. Ipse Jesus tempus magnæ illius rerum conversionis se ignorare professus est, teste Marco XIII, 32. Recte inde concluditur, omnem istam persuasionem de ejusmodi reditu Messiæ, scilicet Filii Dei ad judicium instituendum, ex oratione certa prophetica et tropica, ad imagines de Messia Judæis usitatissimas composita, qua Jesus rem christianam aliquando victricem et adversariorum pœnas futuras forte adumbravit, a discipulis sensu quidem proprio *perperam intellecta* prodiisse, nec nisi ratione quadam symbolica jam a nobis ad vulgi usum posse transferri, ita quidem, ut omnis hæc narrandi forma ad eam sententiam universalem ei substratam revocetur, qua quemlibet hominem doctrina Christi imbu-

(1) Cfr. Lessius, loc. cit.

tum ad vera hujus præcepta accommodate judicium olim subiturum ac sortem vitæ futuræ nacturum esse statuimus. *Postremo* negari nequit, judicii Messiani proprie intellecti expectationem, a primis inde Ecclesiæ christianæ temporibus, variis superstitionibus fanaticis ansam præbuisse, unde plurimum detrimenti cepit vera virtus atque religio. Quibus argumentis bene perpensis, subsistere licet in simpliciore Scripturæ Sacræ sententia, quæ optime convenit cum rationis idea Numinis sanctissimi, statim a morte aliam sortem hominibus probis, aliam improbis justissimo rerum ordine per gradus tribuentis (1). Ergo.

907. Resp. *Neg. Antec.* In primis doctrina de judicio extremo ac universali non solum non abhorret, ut adversarii loquuntur, a Scripturæ dictis, sed aperte omnino iisdem Scripturis traditur et inculcatur. Difficultates vero, quibus premitur, nullius plane momenti sunt ac facile disjiciuntur, prout eas disjecimus, quæ adversus resurrectionem proferebantur. Cum rationalistæ aliquot phrases congesserint, ex. gr. *pro rudioris ævi ingenio, mythicam narrationem* aut *poëticam, Jesum sese accommodasse vulgi ingenio, Apostolos magistro sententiam tribuisse ab ipsis perperam intellectam,* aliasque ejusmodi, quas ad nauseam obtrudunt; cum quædam indicaverint scripturarum loca, quæ ut plurimum ad rem præsentem non faciunt, aut nonnullas aliorum rationalistarum sententias attulerint, putant se difficultates insolubiles proposuisse, ob quas a recepta omnium seculorum fide discedendum omnino sit. Facile tamen rationalismus veluti levis nebula dissipabitur, priusquam vel minimus catholicæ fidei articulus permoveatur. Verum, ut ad singula, quæ objecta sunt, propius accedamus :

908. Ad 1m, *Neg. primo* doctrinam de extremo judicio, quam adversarii vocant *formulam*, a Judæorum posterioris ævi commentis ac mythicis purioris doctrinæ involucris originem trahere; quum eam trahat, ut vidimus, ex Christo ipso, qui non uno in loco, immo vero constanter, eam prædicat, atque ab ipsis Apostolis, qui eam a Christo acceperunt. Nos documenta attulimus; ratio-

(1) Wegscheider, § 199.

nalistis vero satis fuit propriam assertionem obtrudere. Negamus *secundo* doctrinam hanc pugnare cum doctrina proposita ab iisdem scriptoribus sacris. Hanc enim pugnam nemo unquam vidit, imo nec suspicatus est. Quæ enim pugna fingi in eo potest, quod homines singillatim statim post obitum judicentur, prout homines privata sunt individua, ut illico consequantur promeritam sententiam præmii aut pœnæ, et quidem inadæquatam, ut expositum est, ac demum omnes simul publice ac solemniter tanquam publicæ societatis membra, atque ut completam et adæquatam remunerationem consequantur? Falso præterea supponunt adversarii, hominis solius causa ejusmodi judicium institutum iri, non autem etiam, imo præcipue, ad Dei gloriam juxta ea, quæ in probationibus dicta sunt (1).

909. Ad 2^m, *Neg.* sacros scriptores tribuisse Christo persuasionem de proximo sui ac visibili reditu, aut iis ipsis ejusmodi persuasionem inhæsisse. Christus nunquam voluit discipulis suis tempus certum reditus sui patefacere; ideoque non poterant ejusmodi persuasionem aut Christo tribuere aut ipsi animo concipere. Si quem vero curiositas tangat recolendi loca ab adversario indicata ad ostendendam pugnam, quam ipse fingit inter hanc, quam vocat, Apostolorum persuasionem et Christi effata, mirabitur incredibilem hominis rationalistæ audaciam; cum ne unus quidem sit, qui ad præsens argumentum spectet.

910. Quod si Marci XIII, 32, Christus ait : *De die autem*

(1) Hanc ipsam difficultatem jam præoccupaverat S. Thom. in *Suppl.* q. 88, a. I, 3 diff. Respondet autem ad 3^m : *Universale judicium magis directe respicit universalitatem hominum quam singulos judicandorum; quamvis ergo cuilibet homini ante judicium erit certa notitia de sui damnatione vel præmio; non tamen omnibus omnium damnatio vel præmium innotescet. Unde judicium necessarium erit.* Cfr. *Catechism. Roman.* part. I, cap. 8, n. 4 et seq. qui quinque rationes profert, quibus ostendatur privato judicio generale subjiciendum esse. Prima est, ut augmentum prœmii aut pœnæ percipiant mortui ex male aut recte factis; altera, ut pii laudem, impii ignominiam consequantur; tertia, ut corpora vel præmium vel pœnam cum animo ex æquo participent; quarta, ut divinæ Providentiæ ratio omnibus constet; quinta demum, ut boni perseverarent et mali resipiscerent.

illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, in ordine, ut aiunt, ad manifestationem id protulit, quemadmodum Patres omnes adversus Arianos, qui hoc ipsum objecerant, exposuerunt. Neque enim Filium, qui in sinu Patris a tota æternitate est, hic dies latere potuit. Sed hæc difficultas provenit ex systemate ariano, sociniano et rationalistico.

911. Sublato vero fundamento, concidunt sua sponte superstructæ difficultates seu conclusiones, quas indidem deducit adversarius, tum scilicet ejusmodi persuasionem profluxisse ex perperam intellecta Christi doctrina; ita ut post XIX sæcula, quod non intellexerunt Apostoli a Christo ipso edocti et a Spiritu Sancto, tandem aliquando rationalistæ intellexerint; tum revocandam esse doctrinam de judicio extremo ad speciem victricis gentis christianæ et pœnarum, quas Christi adversarii essent laturi. Hæc enim non sunt nisi somnia, quæ nemini sanæ mentis Wegscheider cum suis asseclis persuadebit.

912. Ad 3^m, Cum ignorem de quibusnam superstitionibus loquatur adversarius, quibus expectatio judicii Messiani ansam præbuerit, satius erit expectare donec adversarius eas enumeret. Forsan alludit ad sanguinem, quem Christi martyres effuderunt, aut ad illos, qui monasticum institutum amplexi sunt; quia pro his hominibus quidquid virtutis christianæ est et heroicæ fortitudinis, superstitionem sapit (1). Nescio pariter quodnam detrimenti capiat vera virtus atque religio ex judicii expectatione; nisi indicare velit, neminem tunc fore, qui stipendiis adduci velit ad disseminandam impietatem sub bibliorum velamine, in quo certe magnum foret detrimentum.

913. Postremam denique consecutionem negamus, nempe, probe perspectis argumentis allatis, cuipiam licere subsistere in simpliciore, ut ipse vocat, Scripturæ Sacræ sententia. Argumenta enim producta nullius plane roboris sunt, ita ut nec argu-

(1) Huc spectat sapientissima S. Gregorii Magni animadversio : *Justorum simplicitas deridetur; quia ab hujus mundi sapientibus puritatis virtus fatuitas creditur. Omne enim quod innocenter agitur, ab eis procul dubio stultum putatur; et quidquid in opere veritas approbat, carnali sapientiæ fatuum sonat. Moral.* lib. x, in cap. 22 Job.

mentorum nomen mereantur, cum non sint nisi vel putida mendacia vel gratuita asserta. Ejusmodi autem argumenta neminem profecto amovebunt a doctrina illa, quam non solum Scripturæ, sed universa antiquitas tradiderunt, et quæ constans semper ac firma fuit omnium Christianorum fides atque professio.

914. Obj. secunda. Dubitari nequit, quin hic articulus formulis et allegoriis judaicis de adventu Messiæ, mortuos resuscitaturi atque sub judicium vocaturi, tum modo ac rationi humani judicii sit accommodatus. Hinc est quod commemorantur nubes, quibus Messias vehitur, (Matth. XXIV, 30; XXVI, 64, coll. Dan. VII, 18); Archangelus cum tuba (I Thess. IV, 16), et omne satellitium Angelorum, (Matth. XXV, 31; II Thess. I, 7); convocatio omnium hominum, (Matth. XIII, 41; XXIV, 31), et defunctorum et adhuc viventium, qui quidem æque mutabuntur ac dudum mortui (I Cor. XV, 15; I Thess. IV, 16, 17, coll. Philipp. III, 21); tribunal judicis (Rom. XIV, 10), libri censurarum aperti et inspecti, (Apoc. XX, 12 et seqq.), singulorum examen atque sententia pronunciata (Matth. XXV, 31 et seqq.), qua pii cœlestis regni gaudiis, epulis cœlestibus (Matth. VIII, 11; Luc. XXII, 18, 30), digni ac fruituri declarabuntur (Matth. XXV, 38), impii autem cum diabolis flammarum infernarum suppliciis æternis tradentur (Matth. XXV, 41; Marc. IX, 48; II Thess. I, 9 et seqq.). Ac posteaquam judicium illud, quod statim post Hierosolymorum excidium (Matth. XXIV, 29; Marc. XIII, 24 et seqq. Luc. XXI, 5 et seqq. -27) instituendum, prope instare diserte monent (1), peractum sit, mundum hunc igne interiturum, aliumque oriturum esse, novam Hierosolymam in novam terram e cœlo demissum iri, aliaque ejusmodi perhibent. Haud obscure tamen significa-

(1) Nempe Matth. XVI, 28; XXIV, 30; Joan. XXI, 23; I Joan. II, 18; Rom. VIII, 19 et seqq.; I Cor. XV, 51 et seqq.; II Cor. V, 4 et seqq.; Phil. III, 20; I Thess. I, 10; IV, 15-17; I Tim. VI, 14; Tit. II, 13; Heb. X, 25-37; I Pet. IV, 7; II Petr. III, 10-12; I Joan. II, 18; Apoc. XXII, 7, 12, 20. Ubi animadvertendum tamen est plerosque ex his textibus, non esse ad rem, aliorum autem diversum omnino esse sensum ab eo, quem adversarius eisdem tribuit, ut cuilibet eos vel leviter percurrenti constare poterit.

tur, ævo jam apostolico doctrinam illam mythis fuisse involutam, II Petro I, 16 (1). Intelligi demum nequit, quomodo tanta hominum multitudo possit simul judicari; quomodo possit unusquisque facta propria in mentem revocare (2). Ergo.

915. Resp. *Dist. antec.* Id est imaginibus sensibilibus et captui nostro accommodatis judicii articulus proponitur, ut in aliis passim fit, *conc.*; allegoriis judaicis, ita ut articulus ipse totus fictitius sit, atque inter mythos amandandus, *neg.* Duo enim permiscent adversarii, quæ apprime secerni debent, existentia scilicet alicujus veritatis cum modo seu forma, qua eadem veritas exhibetur atque proponitur. Porro existentia alicujus veritatis est omnino independens a forma, qua proponitur; cum interdum fieri possit, ut nonnisi imaginibus symbolicis enunciari seu offerri queat, cujusmodi sunt veritates abstractæ, et quæ superant captum nostrum. Hinc Dei ipsius operationes, sive exercitium suorum attributorum, Scripturæ exhibent sub formulis tropicis, eidem tribuunt affectus, quos vocant anthropopathicos, pœnitentiæ ex. gr., iræ, vindictæ, etc. cum tamen nil tale in Deo sit. Numquid propterea ejusmodi veritates rejicere debemus tanquam totidem mythos, sub illis imaginibus adumbratos? Idem propterea contigit circa judicii extremi articulum. Nuda veritas est, Christum olim venturum esse ad judicium instituendum actionum nostrarum, ac retributurum pro uniuscujusque meritis. Cetera autem possunt esse imagines, quibus objiciatur veluti sub oculos nostros ratio, ordo et effectus ipsius judicii, ad altius in mentibus nostris ejusmodi veritatem figendam.

916. Dixi *possunt*, neque enim ulla reperitur repugnantia, aut aliquod inconveniens, si dicamus, reipsa Christum nube circumdatum venturum esse, prout eadem nubes eum in cœlum ascendentem suscepit, Act. I, 9; præmittendum fore Archangelum cum tuba, in corpore adscititio, ut suo loco exposuimus; Angelos Christum comitaturos (3).

(1) Wegscheider, § 196.

(2) Sic alii increduli passim. Cfr. Feller, loc. cit.

(3) Cfr. Lessius, loc. cit., nec non Estius, loc. pariter cit.

917. Convocandos autem homines esse a quatuor ventis, seu mundi plagis, ut Christus inquit, nemo inficias ibit, nisi qui velit fidem Christo detrectare, aut qui putet homines esse totidem entia spiritualia; si enim homines propriis corporibus donabuntur, quod superiori propositione ostendimus, debebunt profecto moveri de loco in locum, ut coram judice Christo se sistant. Quod additur de immutatione tam vivorum quam defunctorum, nihil dicitur in locis adductis, sed Philipp. III, 21, tantum generatim dicitur de Christo, quod *reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ,* nec ullam mentionem facit sive vivorum sive mortuorum. Quod si electorum corpus per resurrectionem dotes gloriosi corporis acquiret, de corpore reproborum contrarium omnino asserit Apostolus, dicens, I Cor. XV, 51 : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Ex quibus verbis non solum mendacii et falsitatis arguitur adversarius, sed discimus præterea longe probabilius esse, omnes plane homines morituros esse, etsi aliqui ad breve tempus. Quia si omnes resurgemus, ergo omnes moriemur (1).

918. Quæ dicuntur de tribunali, de libris censurarum et examine, jamdiu præoccupata fuerunt ab Ecclesiæ Patribus, qui monuerunt hæc nonnisi figurato sensu esse accipienda. Etenim *judicat Christus,* inquit S. Ambrosius, *cognitione cordium, non interrogatione factorum* (2). Manifestante se Deo, nullum amplius velum operiet actiones et facta hominum. Quod non obscure declarat Apostolus ipse, scribens, Rom. II, 15 : *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die, cum judicabit Deus occulta hominum. Nihil enim est opertum,* ait

(1) Recol. superius dicta.

(2) *In Luc.* lib. x, cap. 22, n. 49. Cfr. *Enar. in Psal.* I, n. 52. Sic etiam S. August. *De civ. Dei*, lib. xx, cap. 14 : *Quædam igitur*, inquit, *vis est intelligenda divina, qua fiet, ut cuique opera sua, vel bona vel mala, cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernuntur, ut accuset vel excuset scientia conscientiam, atque ita simul et omnes et singuli judicentur. Quæ nimirum vis divina, libri nomen accepit. In ea quippe quodam modo legitur, quidquid ea faciente recolitur.*

Christus, *quod non revelabitur, et occultum, quod non scietur,* (Matth. X, 26). Quibus docemur omnium et singulorum conscientias divina illustratione patefactum iri, ut quilibet cognoscat distincte tum bona ac mala propria, quæ cogitatione, verbis aut opere patraverit, tum bona omnia ac mala, quæ ceteri gesserint (1); et quidem intra brevissimum temporis intervallum omnia absolventur.

919. Quod si Christus visibilis apparebit, visibili pariter Angelorum agmine stipatus, longe probabilius sensibili voce sententiam proferet, quod Patres et interpretes passim docent. Neque in hoc habent adversarii, quod reprehendant, cum ipsa rerum analogia id exposcat. Neque est quod rationalistæ rideant, dum vident æternam beatitudinem proponi sub imagine convivii. Quis enim nescit, Deum homines alloquentem infirmitati nostræ consuluisse, dum, quæ omnem mentis nostræ aciem excedunt, per symbola proposuit? Hinc modo domui, modo regno, modo convivio aliisve lætioribus imaginibus cœlestem beatitudinem Christus comparavit (2). Interdum vero ea in Scripturis occurrunt, quæ sensibiles ejusmodi imagines corrigunt, ac puriorem exhibent ejusdem æternæ felicitatis notionem (3). Quare hæc dissimulant rationalistæ, ut contemptum in Sacra Biblia disseminent?

920. Falsum omnino est, quod obtrudunt de extremo judicio, *immediate* post Hierosolymorum eversionem subsecuturo; neque id evincunt loca Scripturarum, quæ adducuntur. Tum quia incertum adhuc est, utrum Christus in citatis locis loquatur de sola Hierosolymorum eversione, an etiam de extremo judicio ac mundi fine (4); tum quia, hoc etiam admisso, nunquam Christus dixit,

(1) Cfr. Lessius, *De perfect. divin.* lib. XIII, cap. 22, n. 137 et seqq.

(2) Cfr. Berlarminus, *De æterna felicitate Sanctorum libri* V, ubi pie ac docte totum hoc argumentum prosequitur. Et Bened. Plazza, S. J. *Dissert. de paradiso,* par. I, cap. I et seqq. Panormi 1762,

(3) Cfr. I Cor. XIII, 12; II Cor. V, 6, 7; Joan. XVI, 22, et alibi passim. Vid. auctores citati.

(4) Cfr. Phil. Lallemant, S. J. *Riflessioni morali, etc. sul Nuovo Testam. trad. dal franc.* Roma 1791, tom. I, ad cap. 24, v. 29 S. Matthæi, ubi contendit hoc caput nullo modo referendum esse ad judicium finale, perinde ac loca parallela S. Marci et

illico post ejusmodi excidium subsecuturum esse aut judicium aut mundi finem. Sermo enim ipsius tria simul complexus est, urbis devastationem, secundum ipsius adventum in terras visibilem, ac demum judicium et mundi finem (1). De prima affirmavit : *Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant* (2). De reliquis nullum tempus determinavit. Sane juxta adversarios, Christus aperte professus est, se ignorare judicii diem; quomodo igitur potuisset in istorum hypothesi hunc ipsum diem tam accurate determinare, ut dixerit intra eamdem generationem et immediate post urbis devastationem institutum iri judicium, et mundi exitum statim subsecuturum? Vetus adagium est : *Mendacem oportet esse memorem.*

921. Ceterum præstat hæc confirmare auctoritate interpretis adversariis nostris minime suspecti, Kuinoel scilicet, qui in suo *Commentario in libros N. T. historicos*, ad cap. XXIV Matthæi, recensitis non paucis Protestantium exegetarum expositionibus, quæ in eumdem sensum collimant, ita concludit : *Quo vero præconceptæ eorum* (discipulorum) *opinioni occurreret, cum eversione templi reipublicæque Judæorum conjunctum fore initium regni Messiani terreni... ita respondebat, ut appareret, finem mundi serius secuturum esse; et, ut hic mundi interitus ab interitu civitatis judæorum satis perspicue discerneretur, profitebatur, se ad excidium Hierosolymorum, ad pœnas de Judæis sumendas, suorumque a Judæorum persecutionibus liberationem* (ἀπολύτρωσιν, Luc. XXI, 28), *ita rediturum esse, ut ipse non conspiceretur, majestatem tamen suam ita se manifestaturum esse,*

S. Lucæ, sed tantum ad proximum urbis excidium.

(1) Cfr. Maldon. in hunc locum.

(2) Ut magis pateat ejusmodi hominum de Christo et Apostolis sentiendi ratio, apponemus verba Böhme, qui in opere : *De spe messiana Apostolorum*, pag. 101, Halæ 1826, scribit : *Censemus istam expectationem* (reditus prope instantis) *a Jesu, nisi quod hic excidium urbis Judæorum templique* PRÆDIVINAVERIT, *illi quidem adventui Messiæ annumeratum, non excitam fuisse in Apostolorum animis, quippe quos e gentis suæ superstitione ea tenuerit, sed fotam aliquatenus, quoniam evelli nequiret, et quantum posset fieri, emendatam et ad bona, quibus ipse Jesus utebatur, consilia adjuvanda atque percipienda adhibitam.*

ut ipsum pene oculis videre possent (*adventum Filii hominis fore fulguris instar*, Matth. XXIV, 27, *sicuti non dici possit, fulgur hic vel ibi esse, ita neque de Messia, eum hic vel ibi esse, vid. Matth. XXIV*, 23-27); *sed ad finem mundi, et inaugurationem regni Messiani solemnem, non tamen talis, qualem expectarent, se rediturum esse* (*ibid. XXV*, 31 *et seqq.*) *ita, ut conspiceretur et innotesceret ipsius majestas omnibus.* Quæ deinde singillatim enarrat.

922. Cum igitur partim falsa ac calumniosa, partim dubia ac incerta sint, quæ adversarii rationalistæ obtrudunt ad elevandam judicii extremi fidem, atque ad arguendum falsitatis Apostolos et Christum ipsum, sponte fluit et impiam et falsam esse conclusionem de mythis, quibus aiunt obvolutam doctrinam istam ab ipso ævo apostolico, seu potius ab ipso Christo. Quæ autem de mundi conflagratione ac nova Hierusalem e cœlo demittenda allata sunt, cum ad præsens argumentum non spectent, missa facimus.

923. Hæc autem latius produximus, ut specimen quilibet habeat impietatis istiusmodi hominum, ac simul eorum levitatis, qui magistri ac pastores animarum apud Protestantes audiunt.

924. Ad id vero, quod postremo loco objectum est ab incredulis aliis, nempe philosophis nuncupatis, quomodo scilicet possit judicari simul tanta hominum multitudo, et quomodo patrata opera omnia in mentem revocari queant, responsio patet ex iis, quæ nuper diximus de ratione, qua judicium istud Dei virtute perficietur, nec necesse est crambem hic etiam repetere.

925. Et hæc de Deo Creatore, prout nobis proposuimus, dicenda erant, ad complectendam tum Angelorum tum mundi hujus adspectabilis, tum demum hominis ipsius creationem, cujus diversa fata, ab ejus origine auspicantes, prosecuti sumus usque ad interitum ac sortem, quæ ipsum in æternum manet pro diverso cujuslibet statu ac merito.

926. *Quare*, ut verbis S. Augustini tractatum absolvamus, *ipsum donum Dei cum Patre et Filio æque incommutabile colere et tenere nos convenit; unius substantiæ Trinitatem, unum Deum, a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus;*

a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, a quo perire non permissi sumus; principium ad quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam qua reconciliamur; unum Deum, quo auctore conditi sumus, et similitudinem ejus per quam ad unitatem formamur, et pacem qua unitati adhæremus; Deum, qui dixit: Fiat, et Verbum, per quod factum est omne, quod substantialiter et naturaliter factum est, et Donum benignitatis ejus, quo placuit et conciliatum est auctori suo, ut non interiret quidquid ab eo per Verbum factum est; unum Deum, quo creatore vivimus, per quem reformati sapienter vivimus, quem diligentes et quo fruentes beate vivimus; unum Deum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in sæcula (1).

(1) *De vera religione*, n. 115, tom. 1 opp.

VERSIO LATINA LOCORUM, QUI EX SCRIPTORIBUS ITALIS IN HOC VOLUMINE CITANTUR.

Pag. 21, ex Cl. Card. Gerdilii opere, cui titulus: *Tentamen institutionis theologicæ, De Angelis.*

Hi dubitarunt quidem, an, quemadmodum in homine anima unitur corpori organizato, ita anima in Angelis uniatur corpori æthereo; at nequaquam ex hac opinione sequitur, eos credidisse materiale esse Angelorum intelligentiæ principium.

Pag. 61, ex Caj. Filangieri opere, cui titulus: *Scientia legislationis*, tom. IV, cap. 45.

Tacebo pœnas, quæ olim contra magos et sortilegos statutæ sunt; habemus in jure communi hac de re leges sanguineas et igneas. Præcipuæ leges majoris partis nationum Europæarum sua ferocia non cedunt legibus moribundi Imperii Romani.

Pag. 65, ex opere Cl. Sprengel.

Circa finem sæculi XV[i] ultra 150 dæmoniaci inventi sunt in Friedeberg, civitate Marchiæ Brandeburgensis. Malum tam cito tamque universaliter grassabatur, ut Consistorium (*protestanticum*) publicas preces institui jusserit.... Clarissimus D. Moehsen, a quo hæc mutuatus sum, demonstravit Reformationem, nedum refrænaret propensionem vulgi ad istiusmodi absurditates fovendas, eam e contra promovisse. His præjudiciis sui sæculi laboravit ipse Lutherus, cui mos erat morbos omnes a diabolo repetendi, et irascendi medicis, qui eos causis naturalibus tribuebant (*Luther, opp. p.* XXII, *p.* 1171, 4. *Hal.* 1743). Asseruit præterea, diabolum sibi apparuisse sub specie monachi, cui manus in formam alarum effectæ erant, quique syllogismos non paucos ipsi opposuit (*quibus nempe inductus est ad eliminandas Missas privatas*). Nec Melanchton ab omni superstitione alienus fuit, libentissimeque historiunculas de sagis et spectris effutiebat (Cardan, *De subtilitate*, lib. XIX, pag. 657; Melanchton, *Declam.* vol. IV, pag. 646). Hæc ad vanam credulitatem pronitas non potuit, propagata Lutheri reformatione, non communis fieri, cum prædicatores isti, plerumque ex infima plebe et ignaris artificibus essent oriundi. Denique, quemadmodum sapienter animadvertit D. Moehsen, Reformatio in causa fuit, cur multiplicabantur sortilegia, morbi dæmoniaci, sagæ, spectra, sublatis piis peregrinationibus, quæ apud Catholicos melancolicam ac isterismos mirifice curabant (vid. Moehsen, *Hist. scientiarum in Marchia Brandeburgensi*, pag. 303).

Pag. 87, ex Cl. Brocchi opere, cui titulus: *Conchiologia fossilis subalpina*, tom. 1, pag. 217, Mediolani 1814.

Ceterum ea, quæ præmisimus, nullo pacto auctoritati sacrorum Bibliorum adversantur, quin imo mire ipsis consentiunt, dummodo cum gravibus auctoribus admittamus, dies creationis non fuisse dies solares, sed periodos indefinitæ durationis.

Id præterea addam: productio successiva entium viventium, qualis a nobis exposita est, egregie concordat cum sacrarum litterarum narrationibus.

Pag. 121, ex Cl. Delfico opere, cui titulus: *De re numismatica urbis* Adria, *in Piceno*, Neapoli 1826.

Attamen ex illo affectu, quem Vico *vanam gloriam nationum* vocat, factum est, ut gentes antiquissimæ sese autochthones crediderint, id est, sponte a natura productas; quod ne quidem ipsis sat fuit, nam et cum luna de antiquitate contenderunt.

Ibid. ex Cl. Micali opere, cui titulus: *Historia antiquorum populorum Italiæ*, pag. 6, Florentiæ 1832.

Exinde mythologi, historici primi, ansam sumpserunt fingendi genus humanum ex terra genitum esse; opinio, quæ profecto veræ scientiæ physicæ repugnat, sed sub allegoriæ velo tegebat populi italici impenetrabilem antiquitatem.

Pag. 309, ex S. Catharinæ Januensis opusculo, quod de purgatorio scripsit.

Anima separata a corpore, quæ non in ea puritate est, in qua creata fuit, quum in seipsa animadvertit impedimentum, quod non nisi per purgatorii pœnam auferri potest, cito et ultro sese eodem præcipitat; et, nisi hæc providentiæ ordinatio apta esset, quæ obstacula removeret, anima illa pœnam cujusdam inferni longe pejoris quam purgatorium in seipsa experiretur..... *Et paulo ante dixerat:* Non crediderim majorem esse lætitiam, si gaudium sanctorum in paradiso excipias, lætitia animæ cujusdam in purgatorio detentæ; et perpetuo crescit illa lætitia per perpetuum Dei in hujusmodi animam influxum.... quod voluntatem spectat, dicere nequeunt, illas pœnas esse revera pœnas.... Aliunde autem pœnam tam acerbam experiuntur, ut neque lingua eam enarrare, neque intellectus ullus unam scintillam ejus capere possit.

Pag. 369, ex Laur. Bertii dissertatione, cui titulus: *De doctrina theologica contenta in Divina Comœdia Dantis Aligherii.*

Nostra opinio hæc est, salva reverentia Magistro Sententiarum, Angelico S. Thomæ, Subtilissimo Scoto, Seraphico S. Bonaventuræ, et doctoribus eorum sequacibus merito debita, nostra, inquam, opinio est, in circulo seu regione proxima, ubi stridet flamma, parvulos non secus ac gentiles (*de quibus supra*) includi..... Plenius refutatur (Dantes) fallaci illorum doctrina, qui parvulos ab omni dolore crediderunt expertes (*talis est doctrina S. Thomæ*), quasi inferne in Lymbo ludis pueribus gauderent, de pari vel impari numero divinando, et arundini vel baculo insidentes equitando, quemadmodum de viventibus pueris cantat Venosinus: Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Pag. 371, ex Spedalieri opere, cui titulus: *Analysis examinis critici Nicolai Freret,* cap. 9, art. 9, § 11, et seq.

Leibnitzius, cum ipsi deficiat spes conciliandi hanc doctrinam (de tristi opinione, quæ peccati originalis pœnam ignem esse docet, et Deistarum querelas movet) scribit in Dissertat. *De Conformitate rationis et fidei,* n. 39, pag. 506: Talis igitur fidei triumphus, etc...... Citare possem hæreticos homines innumeros, qui hanc opinionem repudiarunt, quales fuere Kantius, Steinhofer, etc. quamvis ipso suo systemate eam admittere cogantur.

Pag. 394, ex Bonnet opere, cui titulus: *Disquisitiones philosophicæ de argumentis christianismi.*

Autumat hominem perfecte fuisse præformatum, ita ut mors nullo modo destruat ipsius *esse*, nec anima unquam cesset conjuncta esse cum aliquo corpore organizato (cap. 1.) *Ejusmodi autem corpus* nunc non est nisi germen præformatum pro statu futuro, quod nunquam peribit, quemadmodum perit corpus terrestre. *Hoc autem Germen* est corpus quoddam spirituale, quod succedere debet corpori animali, et resurrectio non erit nisi quædam evolutio, plus minusve celeris, corporis spiritualis, quod ab initio in corpore animali conclusum erat sicut planta in suo semine. *Quod deinde analogia confirmat, dicens:* si certissimæ et accuratissimæ observationes concurrant, ad demonstrandum illam voluntatem adorabilem (*Deum*) præformasse entia organizata; si ope oculorum nostrorum nos ipsi præformationem in multis entium speciebus cernimus, nonne probabile est hominem ita præformatum fuisse, ut mors *esse* ejus non destruat, nec anima unquam desinat conjuncta esse cum corpore aliquo organizato?

Pag. 407. Ex Cl. Medici opere cit.

Sed si nutritio reparat materiam, quæ perpetuo amittitur, sequitur corpus totum, post certum temporis spatium, ex integro renovari. Nonnulli hanc renovationem tertio quoque anno, alii septimo, alii serius perfici putant. Meâ autem sententiâ, tot et tam mutabiles sunt functiones præparatoriæ nutritionis, ut omnino præfiniri nequeat tempus certum hujusmodi renovationis.

INDEX.

TRACTATUS DE DEO CREATORE.

PARS SECUNDA.

PARS TERTIA.

FINIS.

APPROBATIONES EDITIONIS ROMANÆ.

NIHIL OBSTAT

RAPHAEL FORNARI, *Censor Theol. Deput.*

NIHIL OBSTAT

CAROLUS REISACH, *Censor Theol. Deput.*

IMPRIMATUR

FR. DOMINICUS BUTTAONI, *O. P. S. P. A. Mag.*

IMPRIMATUR

A. PIATTI *Archiep. Trapezunt. Vicesgerens.*

APPROBATIO EDIT. LOVAN.

IMPRIMATUR

Mechliniæ 23 *Martii* 1839.

J. B. PAUWELS, VIC. GEN.